

ספר

כזר-תורה

ביאור יקר ונחמד על ספר התורה
על-פי הפשט הנכון הנובע מן הכתוב
חלק שני – ביאור על ספר שמות

נכתב 2671 שנים לערך לאחר יציאת מצרים.

מחיבוריו של החכם הגדול בתורה
בעם ישראל מבעלי-מקרא
אהרון בהר"ר אליהו ניקומודיאו זצ"ל
הוא מכונה בקרב חכמינו: "אהרון האחרון".

בעל ספר "גן-עדן"
ביאור כוונות מצוות התורה
והעניינים הנכללים.

ובעל ספר "עץ-חיים"
פילוסופיה דתית.

נסדק לספריה האלקטרונית של
WWW.KARAIM.NET

3315 שנים לאחר יציאת מצרים

החכם אהרון "האהרון" נ"ע
בהר"ר אליהו ניקומודיאן זצ"ל
הוא אחד מגדולי מבארי התורה בעם ישראל
והוא גאון בעלי-מקרא.
היה אחד מהחכמים הבקיאים היטב
בתנ"ך ובדקדוק לשון הקודש.

חכמה רבה ניתנה לו מאת האל יתברך,
והיא ניכרת בספריו.

ביאוריו מיושבים על הפשט
ולכן שואפים לאמת התורה.

לעיתים בספרו הוא הציג גם מספר פירושים
שהכיר, מבלי להעדיף אחד מהם.

צורך בכתיבת ספר זה נוצר כנראה
עקב פירושי התלמודיים שהופצו ונכתבו
במשך הגלות על-פי שיטות שלא מבוססות על הפשט
ושלא התבססו על דקדוק שפת הקודש.

לחכמי התלמוד יש רבות מה ללמוד מספריו,
ואכן ספרו זה כבר שימש מורים בישיבת "פורת יוסף"
(קרא על כך באתר WWW.KARAIM.NET)

במאמרי "ארכיון רוב כתבי גליונות 'האור'" עמ' 28

לחכם מרדכי אלפנדארי זצ"ל

שנה ב' גליון ח'

המופיע תחת הכותרת:

חכמי אהרון מול חכמי ישיבת פורת יוסף

נחל ספר ואלה שמות בשם בורא כל הנשמות

בעבור שהיתה כונת התורה לכאר אי זו אומה בהר השם לספור

הם התורה ונתן להם ארין המדה נחלת צבי צבאות גוים לא היה אפשר להחל זה הספור מכלי הקדים שיש לעולם אלוה וכו כל זה הנמצא הוא מרצונו ית' שהמציאו מאפס הגמור ואחרי הקדים זה הענין כיון שמדין השכל יש להאמין שכל פועל אשר יעשה מעשה בכונה ורצון יש לו תכלית הנה כיון שברא השם את העולם בכונה ורצון יש לו תכלית והתכלית ההוא אם לתועלתו אם לתועלת בריותיו ואחרי שמופת השכל הורה בזה שלא ברא את העולם לתועלתו כי אם לתועלת בריאותו ר"ל תועלת העולם עצמו הנה באר שהשם אשר ברא את האדם רצה בטובתו והלאיטו כמה שהיה נאות לו בטובתו והאדם כאולתו סלף דרכו וגורש סגן עדן והניחו על מה שהיה מבחירתו מהנאות העולם הזה והנולדים ממנו מי שקלקל סדר העולם הזה כאנשי דור המבול לקה מלבד אשר מצא הן בעיניו והבאים אחריו כאשר כונו שלא להבדל מן המורגש אלא כחשו מציאות העולם העליון הענישם בכלבול לשונם והפיצם איש ללשונו בארצותם בנוייהם עד שזרה האור הגנוז אברהם אבינו ע"ה ומצא את לבבו נאמן לפניו שהבין מציאות האל ית' במופתי השכל שהוא נבדל מן הנשמות וממשיני הנשמות הכתיחו בקיום זרעו כל ימי העולם וזרות עמו חברית לתת לו ארין שבעה עסמים והיה כל זה הספור להורות שבהיות אברהם לא היתה על דרך מקרה וכו שהפועל השלם לא יאות ממנו כמעשהו לבחור קצתו ולמאוס קצתו אלא שהעונש יאות לכל טורד ומטרב ואולם אברהם זרה במה שזכה מפני שמצא את לבבו נאמן לפניו והכתיחו במה שהכתיחו ונאמר לו כי נר יהיה זרעך והיה לו לקשור ספור הנולדים זה אחר זה עד צאת ישראל מצרים ואולם בעבור שהיה בפרקי הנולדים מספורים והגדות שהיה הצורך להזכירם כדי לאמת הענינים ולהועלות רבות הביאם תוכות הסדרים ההם על כן אחרי שהזכיר יהוס בני יעקב ברדתם אל מצרים היה ראוי להזכיר שעבוד המצריים אלא כעבור שהיה צריך להזכיר סדר הענינים שהזכיר פסק בענין ועוד שב לחבר סדר הענין ההוא ואמר ואלה שמות והעד שתארם על שם ביאתם באמור הבאים מצרימה ועוד שאמר כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים כי אחרי הסדר באותו הזמן היו לאלפים :

א ואלה המלה הלזו הודעה על הרכים כמו שמלת זה הודעה על היחיד בתוספת ה"א ובלא ה"א שוה לזכר ולנקבה הארצות האל (בראשית כו ג) • לאנשים האל (שם יט ה) • אלה הקרנות (זכריה ב ב) • אלה הדברים (דברים א א) • ומלת אלה במשקל שם האחד סנה (שמואל א יד ד) •

אלף

ויהבן

ויתכן הזתה בת שתי איתיות • ויש מפרשים שהוא מנחי העי'ן • והמפרש
 כי ה"א נוסף בעבור היות המלה מלעיל לא יתכנו דבריו כי לא מצאנו ה"א
 הנקבה שיביא בסג' ולא תבוא המלה מלרע לבד שיהיה בסגול לעולם
 לא תורה לנקבה הנה מקל לבנה (בראשית ל לו) • אשה • תפתה : שמות •
 יחידו לזכר ורבויו לנקבה • ואמ' כי לשוננו דקת העי'ן הבדילה בין סימן
 רבוי הזכרים כיו"ד מ"ס ובין סימן רבוי הנקבות כו"ו תי"ו ולפעמים במקום
 שלא תקצר ההבנה לא יהוש להבדיל כמו אב אבות • פילגש פילגשים •
 שהשם החוץ מוסכם אם לזכר אם לנקבה • ויש שמות שיבואו בהם שני
 הסימנים כמו נפש ולב : מצרימה • כל מה שיאות לה ה"א הנקבה בבוא לה
 ה"א נוסף תהיה המלה מלעיל להבדיל בין הנוסף ובין ה"א הנקבה וכן תנור
 בוער' (הושע ז ד) • נחלה (תהלים קכד ד) • בארה (במדבר כא טז) • הרנה
 (בראשית כח י) • והסר למ"ד השמוש כמו ויבוא ירושלים (עזרא ז ה) • והאומר
 כי ה"א מקום למ"ד מה יעשה במלת לנכה לצפונה (ד"ה א כו יז) • גם
 זורשים במלת לשאולה (תהלים ט יח) שהרצון לדיומה התחתונה של שאול
 אלו המלות טענה לו • ומה יעשו במלת נחלה עבר על נפשנו (שם קכד ד) •
 את מבוא המלך החיצונה (מלכים ב טז יח) : את יעקב • כמו היה רועה
 את אחיו (בראשית לז ב) טעמו עם : איש זביתו • הואיל והזכיר השבטים ולא
 הזכיר יחוס בניהם ואמר כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים מכלל
 במלת זביתו רוצה יוצאי ירכו ולא נשותיהם כי לא באו במספר : ראובן
 שמעון • יתכן לומר שקצר ו"ו החבור בקצת אלו השמות בעבור שנשנו לבד
 במקום הצורך כי בתחלת יחוסם באו כלם כו"ו החבור • ולא הזכירם כסדר
 ילידתם אלא הזכיר בתחלה בני הנכירות : ויהודה • ו"ו החבור הנוסף על
 המלות יבוא על דרכים כשתחל המלה במלך אותיות בוכ"ל הם בשו"א לבד
 אם אותיות כמ"ף לפניו יתחלף לאל"ף שרוק"ה בהברה כמו ופרו ופשו והיה זה
 בעבור שיכבד להצטרף שתי אותיות בהברה אחת בעבור שהאות השוא"ת
 המנוענת נופלת בהברתה • אכן בשראשית המלה שו"א אותיות בוכ"ל בהיר"ק
 והו"ו קרואה אל"ף שרוק"ה כגון בשמור כזכור לשמור • אמנם הו"ו קרואה
 אל"ף שריק"ה בשאמר ושמור וזכור וראה • והיה זה מפני שהו"ו ישתמש
 לרוב בשמות בפעלים בעוברים ובכינונים ובעתידים ורצו להקל הקריאה ולא
 נקדו הו"ו בחיר"ק כאשר לפניו שו"א שוכן כחבריו • והעד על זה כשיתנועע
 השו"א יצא הו"ו בהברתו כגון והמורים ועבדים • אך כשיחלק האות השוא"ת
 יצא הו"ו בתקין חבריו בחיר"ק כגון ויהודה מכאן יש להבין כי בעבור שפנות
 השו"א נתחלק הו"ו מהברתו כאשר אירע לו"ו המונע בשו"א עם כמ"ף כי
 כאשר הו"ו המונע בשו"א בהצטרף עם כמ"ף יכבד להוציא שתי אותיות
 בהברה אחת כאהד ונתחלק הו"ו מהברתו והסכימו להחליפו בהברת אל"ף
 שהוא תחלת ההברות והקל שבהם ועוד שקריאת אל"ף תכון עם כמ"ף לברוח
 מן הקצה אל הקצה והעד על זה אל"ף ב"ת עי"ן פ"א כד ייש לסבור כי האות
 השיבנת מצטרפת עם האות שקדמה המנועת במלך כאהד ויכבד להניע הו"ו
 אות השפה שהיא הברה היצונית עם מה שלפנים ממנה כא' והעד על זה
 כי האותיות תקון קריאת שמותם על הקל שבהברות והנה ו"ו זכ"ס ופ"א

שוכן נעלם וכי"ת אות השפה יאות עם אות הלשון ותי"ו יוכיח על כן הו"ו מפני רוב שמושו בהרו להקל חברתו ויפסד נגד לנגדו כי לכל היום שוללות יקבילוהו ולכל שוללות חיוב יקבילוהו שממירים אותו באל"ף שהוא הקצה האחרון הפנימי ר"ל עם הו"ו שהוא התיצוני והנה זהו החווה על הרוב ולא יתכן לחלוק עמנו עם מה שימצא לפרקים • ועם היות חברתו חברת אל"ף לא השאירו תנועת החיר"ק שאם האל"ף במה שהיה דרכו להנקד חיר"ק נקדוהו בסגול שלא ידמה ליו"ד הנה הלפו תנועת החיר"ק לשור"ק שהוא קבוצן השפתים לנאול נאולת הו"ו שהוא מאותיות השפה: יוצאי ירך יעקב • בעבור שהוא שכן לאבר המוליד: שבעים נפש • כבר נתבאר שעם יעקב היו שבעים כי נפש היתה ליעקב • ואם אמר יוצאי ירך כמוהו אלה בני יעקב אשר יולד לו בפרדן ארם (בראשית לה כו) ובנימן נולד בארץ כנען: ויוסף • הו"ו מקום עם כמו כי היה ארון האלהים ביום ההוא ובני ישראל (שמואל א יד יח); ויסת יוסף • כדי לומר אשר לא ידע את יוסף: וכל אחיו • כי יוסף מת על פני אחיו: וכל הדור ההוא • יורדי מצרים כדי להורות שלא ראו שעבוד מצרים: ובני יזראל פרו • בעבור שחזיר כי סת הדור ההוא הודיע שפרו ורבו למעלה • פרו כעין עושה פרו ושכולו אין בהם: וישרצו • הטעם שרבו כל כך במהרה בעבור שהיו נולדים בכטן אחת בנ"ד לכך וירבו • והרופאים נתנו טעם שעד שבעה אפשר להולד בכטן אחת • אמנם רכינו אהרן נ"ע ספר בעד אביו שראה מן אנשים אשר נולדו בכטן אחת תשעה ואנחנו ראינו מבני אותם הנולדים • ואמר חכם התולדת מפני מה מקצת החי מוליד הרבה ומקצתו מעט • ואמר שהמין שהוא גדול הגוף יפזר הגולם באברים עד הגיעו לאותו מקום אבל קטון הגוף אין לו לפזר ועל כן יוליד הרבה ומין האדם ימצא על הרוב • וספרו בעד נשי מצרים כי יש שתלדנה ארבעה וחמשה • וצריך לדעת כי לישראל היה על דרך אות שהרי פרעה אמר רב ועצום ממנו (שמות א ט) • והפלא כי בשנים מועטות מחמשים וחמשה איש יוצאו אלפים ורכבות • ומלת וישרצו נמצא עומד ויוצא עושה ומלת ישרצו דמים (בראשית א כ) יוצא • וימצא בכנין אחד עומד ויוצא כמו יער צומח עצים (קהלת ב ו) יוצא • הצומח לכם מן השדה (שמות י ה) עומד • וידעת כי יש פעולות סבותיהם חלוקות ואנשי לשון הקדש תקנו לשונם להורות על הפעולות ההם לפי חלוק סבותיהם על כן יש בלשון הקדש רוב בנינים שאם לא כן בענין אחד היה מספיק • והנה ימצאו לארבעה ראשים לפי חלוק הסבות וזה דמותן דמות ארבע היות • והמסובבים גם כן ארבעה והאופנים לעומתם בהיות הראשים יוצאים כי רוח ההיה כאופנים • וידעת שאם יהיה בנין הקל עומד בנין הכבד יהיה יוצא לשני כמו עמד ישב מן הקל שהם עומדים וכשיצטרכו יוצא אימרים והעמיד את הבתמה מבנין הפעיל • וכשיחיהו הקל יוצא לשני בנין הפעיל או הדגוש יוצא לשלישי כמו שתאמר אבל יוצא לשני ר"ל אבל את הלחם וכשתאמר האכיל יהיה יוצא לשלישי המשל ראובן האכיל את שמעון לחם • אכן בהיות שני בנינים יוצאים לפעולה אחת ר"ל קל וכבד שיהיו עומדים או יוצאים כגון אדמו עצם מפנינים (איכה ד ז) • אם יאדימו כתולע (ישעי' א יח) • הצומח לכם מן השדה (שמות י ה) • עד יצמח

זקנכם (שמואל ב י ה) • הנני גורש (שמות לד יא) לא אנרשנו (שם כג כט) • הכבדים מורים על הזק הפעולה • אכן בנין א' שיהיה עומד ויוצא היוצא מורה על הזק הפעולה והעומד מורה על חולשת הפעולה כי לא נאמרו הדברים במקרה והמשתבל היטב יבין דבר : ויעצמו • הטעם חזקים ואינו רכוי שכבר אמר וירבו וכן רב ועצום פמנו ואין הטעם שהיו בעלי עצם : ויקם מלך חדש • יש לומר החדש מלכות שקם מלך שרא היה מזרע המלכות והטעם עמד ונתקם על כן אמר אשר לא ידע את יוסף ואין הטעם שהחדש נזרות חדשות : אשר לא ידע את יוסף • מדרך סברא כמו ששים שנה עברו משמת יוסף עד שקם זה המלך מפני שמאמר ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה אע"פ שלא הודיע הכתוב תחלתם יש לנו ראיה שתחלתם משנולד יצחק שלא יצא הדבר משני דברים אם שתחלתם מעת שירד ישראל אל מצרים אם מלידת יצחק ודבר ידוע כי שני דברים סותרים זה את זה לא יצדקו שניהם ולא יכזבו שניהם אלא שהאחד יצדק והאחר יכזב והדבר ההוא שיצדק יצדק במסופת או בכטול הסותר והנה כזה המקום שאנחנו עומדים בכטול האחד יצדק האחר שאם נאמר כי מספר ארבע מאות שנה מעת שירד יעקב במצרים כבר ידענו כי קרת ירד במצרים אמור בן מ"ה שנה וכלל שנות היו קל"ג שנה ואם נאמר על דרך ההוקה כי בסוף שנותיו הוליד את עמרם הנה כלל שנות עמרם קל"ז ואם נאמר כי בסוף שנותיו הוליד את משה הנה שנות משה עד צאת ישראל במצרים שמונים שנה שנאמר ומשה בן שמונים שנה ואהרן בן שלש ושמונים שנה כללם שלש מאות וחמשים שנה וזה מה שאי אפשר על כן יש לנו לומר שהם מלידת יצחק וכדמות ראיה יש על זה שאמר כי נר יהיה זרעך בארץ לא להם (בראשית טו יב) ועל יצחק נאמר פי ביצחק יקרא לך זרע (שם כא יב) והנה יצחק היה בן ששים שנה עד שנולד יעקב ויעקב בן מאה ושלישים כשירד במצרים הרי מאה ותשעים נשאר ר"י שנה במצרים • ואם נאמר משעת כרות הברית הנה עד שנולד יצחק ט"ו שנה כי בהיות אברהם בן פ"ו כרת הברית ובהיות בן ק' נולד יצחק הנה עולים ר"ה שנה עד שירד יעקב וקצ"ה ישבו במצרים והכונה הראשונה יותר נכונה כי מה יעשו במאמר ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים ארבע מאות ושלישים שנה (שמות יב ט) שמספר אלו השנים להיות תחלתם משיצא אברהם מאור כשדים מדרך סברא כי בן ע"ה יצא סחרן והנה יש קודם לידת יצחק חמשה ועשרים שנה • ומדרך סברא אומרים כי מאור כשדים יצא בן שבעים שנה • והחמשה שנים עשאה סחרן כאשר נאמר ויבואו עד חרן וישבו שם (בראשית יא לא) והרי הם שלשים על כן יש לנו לומר באלו ר"י שנה שישבו במצרים כלל שנות יוסף ק"י וברדת יעקב במצרים היה יוסף בן ל"ט נשאר ע"ד והנזרה היתה קרובה מלידת משה ומשה היה בן פ' ע' של יוסף שהיה אהרי רדת יעקב ושמונים של משה הרי מאה וחמשים שנה נשאר מן ר"י ששים שנה הנה משמת יוסף עד שנולד משה ששים שנה • וידוע שבנין הערים היה קודם נזרת כל הבן • ומדרך סברא היה בנינם עשרים שנה ול"י היה אהרי יוסף שנים ועשרים שנה הנה אהרי מות שבטי ישראל עד זמן השעבוד רוב לעשר ש שנה נמצא כלל זמן השעבוד היה מאה שנה :

ויאמר אל עמו • לא שאל לזקנים שהיו מכירים את יוסף ואת אחיו לכך יעצו להרשיע • אבה • כל הנזרה הזאת נשתנית מדרך חבריהם שהיתה ראויה לה"א בשו"א ופת"ח ומפני הה"א באו בקמ"ץ • נתחכמה • המלה הזאת נשתתפה לבמה דרכים ובמקום הזה טעמה ענין ערמה וכן חכמים המה להרע (ירמיה ד כב) : פן ירבה • נעשה תחבולה שלא יפרה וירבה : תקראנה מלחמה • כמו מפני המלחמה אשר סבכוהו (מלכים א ה יז) • ויש מפרשים שחפר קורות מלחמה כי השמות במה הפעלים וכן וברוב יועצים תקום (משלי טו כב) שהטעם עצה תקום • והנראה לי אהרי דין הדקדוק בדרך חכמת ההגיון שאין זה הפירוש נכון כי באמת שהשם הוא העקר שהוא מורה על עצמו לא בדבר נוסף על עצמו כאמרך אמירה שמורה לענין האמירה וכן שמירה והפעל יבדל ממנו כי הוא נגזר מן השם ומורה על עצמו ובדבר נוסף על עצמו שמורה על הזמן ועל הנושא במקרה והנה באמרנו שמורה על הנושא הטעם שמורה על נושא מקרה הפעל ההוא לא שיהיה הנושא הוא מקרה הפעל בעצמו : ועלה מן הארץ • חוזר למה שאמר ונוסף גם הוא • ולא יתכן להיות הפירוש כמו העיני האנשים ההם הנקר (במדבר טו ד) כאחד הפירושים • אמנם הטעם אי אפשר שלא היה נודע למצרים למה שהיה מקובל לישראל כי ישראל יעלו ממצרים וכן פרעה כי אין להם תחבולה אהרת לעלות מהנה אלא על ידי חברת האויבים שיבואו עלינו או שיתגרו בנו במלחמה ועל כן אמר תקראנה לשון רבוי וזה לא יהיה כי אם בעבור שיבטחו שהם עם רב על כן יש לנו לכוף אותם ולצערם שלא ירבו על כן וישימו עליו שרי מסים : שרי מסים • הרגילים על המס לננוש את העם ולצערם • ומס דבר משוער וכן נזכר ותכן לבנים תתנו (שמות ה יח) • ומסים כמו פת פתים : למען ענותו • כדי לשכח מהם תאות המטגל כדי שלא יפרו וירבו : מסכנות • בשו"א הכ"ף בלי סמיכות כמו על המעבדות (יהושע ב ז) ומעמו ערים בצורות יראויים לתת בהם את האוצר דומה ומסכנות לתבואת דגן ותירוש (ד"ה ב לב כה) : וכאשר יענו אותו בן ירבה • כמו שלא ענו אותם : וכן פרוץ • כאדם שפורץ הגדר הטעם שיוצא מן הסדר : ויקיצו מפני בני ישראל • כמו ויקץ מואב (במדבר כב ג) הטעם צרה וצוקה : ויעבידו מצרים • העבידות יותר ממה שהיו סובלים וזהו בפרך לשון הכרה על כן וימדרו את חייהם שהיו שואלים מיתתם יותר מהייהם מפני רוב הצער וכל זה כדי ליבש בה הזרע שלא יפרו וירבו כי רוב הצער מוליד יובש והבה שמזריע צריך להיות הם ולה : בחמר ובלבנים • כבר בנו הערים אלא בעבור היותה עבודה קשה תדירית : אשר עבדו בהם • באמת ענין עבודה שהיא קשורה עם בוי"ת אם לא יהיה הבי"ת כמעט בעבור כמו ויעבוד ישראל באשה (הושע יב יג) בין נתינת פועל בין קבלת פועל יהא הענין הפוך וכן אשר לא יעבד בו ולא יזרע (דברים כא ד) כדרך כנושה כאשר נושה בו (ישעיה כד ב) : ויאמר מלך מצרים • תארו בשם מלך כאשר דבר מלך שלטון שעושה המס מפני שהוא רוצה לשפוך דם : למילדות • שפרה ופועה • רהוק להיות אלה לבדן מילדות לישראל אבל כנראה שאלה היו על שאר המילדות אמור הנבחרות שבהן • ולהיות האם והבת דרש משוכש כי מרים מעט היתה גדולה מאהרן והנזרה היתה בקרוב לאותו הזמן : ויאמר בילדכן • כמו ויאמר לאמתך

לאסתר המלכה (אסתר ז ח) : בילדבן • פעל יוצא לשלישי • ואולם ר' יונה אשר באר כי יולד אינו מקבל מקרה מן הפועל כי אם מן הקל כי גבול המילדת אינו נכנס בגבול היולדת והביא הראיה מן ותלד על ברכי (בראשית ל ג) לא אמר כלום אולי יראנו הפועל של מילדת • ואמת כי תאמר יולד מן המילדת על ידי היולדת ולעולם היולדת אמצעית בין ילד ובין המילדת ועל כן נקרא פועל שלא נזכר שם פועלו כשתאמר ילד מקבל מקרה היולדת ככה המילדת • והנה בשתיחד מקרה היולדת יקרא נולד ובשתכלול מקרה המילדת תאמר יולד • על האבנים • יש אומרים שהאל"ף נוסף והוא בשקל אפניו שהאל"ף נוסף והוא מגזרת בנים והנה מקום המושב להוליד הולד נקרא כן על שם הבנים וזה לא יתכן כי מה טעם והנהו עושה מלאכה על האבנים (ירמיה יח ג) • ויותר טוב לפרש שנקרא אבנים מגזרת אבן לפי שהאבן יסוד כל בנין וכן על דרך משל מטעם רועה אבן ישראל (בראשית טז כד) • אבן מאסו הבונים (תהלים קיח כב) והעד היתה לראש פנה • וכן נקרא כל דבר שעל ידיו מתקיים דבר אחר וכן לא יהיה בכיסק אבן ואבן (דברים כה יג) • אבן חן השחד (משלי יז ח) וכן אבן הבדיל (זכריה ד י) וכן תמצא בכל מקום שתופו וכן הכלים שעושים בהם כלי יוצר נקרא אבנים • ואמר ר' יונה שכן עושים כלי יוצר בארץ מזרח על ידי שני כלים ובארצות יון הוא כלי אחד כדמות רחים וכן נקרא הכלי שתלד האשה בו אבנים והשניות תדענו ממקום המושב • ומענת ר' דוד הקמחי כי איך אפשר להיות מרמזו על מקום נפילת הולד כי בשעת צאתו מן הרחם תכיר המילדת אם זכר אם נקבה כי הזכר פניו למטה והנקבה פניה למעלה ומה טעם לראות על מקום נפילת הולד כדון אמר • אך כפי דעתי שהוא מקום המושב הסמוך לרחם ועל דרך צניעות אמר על האבנים ומלת על ראייה שלא אמר באבנים אם הוא מרמזו על שני צירי הרחם • והמשבר כנראה לי שהוא מקום הקשר שנקשר הרחם אחרי נפול הזרע ובעת צאת העובר שוכר הקשר ההוא ועל כן נאמר כי באו בנים עד משבר (מלכים ב יט ג) ונאמר האני אשכיר ולא אוליד יאמר ה' (ישעיה סו ט) שהלידה אחרי השבירה : וחיה • בעבור שהוקלה היו"ד יש מדקדקים שאינה בהקש פעלי הכפל ואע"פ שנמצא לזכר כל ימי אדם אשר חי (בראשית ה ח) פסקו שהם מפעלי הלמ"ד בחסרון למ"ד • ואני אומר הואיל ולא מצאנו עבר בחסרון למ"ד היא מפעלי הכפל • ואם מלת וחיה באה בקלות בעבור שהמלה מלעיל כדון העבר ומנהג היו"ד לצאת בקלות והעד וידבר וישבר על כן באה בקלות • ומלת חיים בשקל רבים היא על כן דגושה ואין לטעון בעבור שלא נמצא ממנו עתיד בהקש פעלי הכפל כי יכבד על הלשון • והנה עקר הלך וילך שנמצא העתיד מעקר הלך וילך והעבר מן הלך לבד • ומפעלי הלמ"ד כדמיון אלו מצאנו וחי בהם (ויקרא יח ה) וחיתה נפשי בגלגל (בראשית יב יג) • ושנים ושלושה עקרים ימצאו בענין אחד • ולהיות דגש היו"ד לתפארת המלה לא יאות שהם רבים והיה ראוי להנצל אחר • ולא יצדק הטוען כי לא ימצא היו"ד למ"ד הפעל : ותיראן • האומר שנעלם האל"ף שלא ידמה עם תראינה שהיא לישון ראייה הלא זה צריך להיות בגלוי האל"ף בשקל תירשנה • אולי מפני שקשה האל"ף לצאת בתורה בשו"א ש"כן תבוא בצר"י בדרך והתכחיתה שנסתתרה

שנשתנית בהברה מפני תקון הה"א • וענין זאת המלה הוא מקרה הפעלות
 בנפש ואינה לא מן הפעלים העומדים ולא מן היוצאים על כן צודק מאמר
 ייראו מה' כל הארץ (תהלים לב ח) • אכן מפני שהוא מכה המתעורר משתמש
 כדון היוצא ואמר יראו את ה' (שם לד י) • ייראוך עם שמש (שם עב ה) •
 ותיראן המילדות את האלהים : ותהיין • הקודם לנסתרות והאחרון לנמצאות :
 היות • בא בהקש בעלי הלמ"ד כדי שלא ידמה עם חיות קטנות (שם קד כה)
 והמעם שהן חזקות : וייטב • מבנין הפעיל וההפעיל מפעלי הפ"א יבוא על
 שני דרכים : ויעש להם בתים • זה שכר יראתם את השם ולא יראו מפרעה
 שהחיו ילדי ישראל הן פרו ורבו וזהו ויעש להם בתים • ויש לומר ויעש
 להם בתים כדרך ויסתירם ה' (ירמיה לו כו) • ואהרים פירשו ויעש להם בתים
 דבק עם ויצו פרעה הטעם בינות בתי ישראל שם בתי המצריים כדי לדעת
 מתי הולדנה :

ב וילך יש אומרים הלך מעיר אל עיר כי בערים רבות היו יושבים
 ישראל • והאמת בעבור שכל פועל מתהווה צריך תנועה על
 כן תצטרף הליכה לכל מעשה שיעשה כן מנהג הלשון • וכן לך אכול : ויקח •
 אין הטעם שעמרם פירש מאשתו ועוד קדשה לקוחים שניים לכך אמר ויקח
 אלא נשואין אלו קדמו קודם הנזרה והנה אהרן גדול ממשה שיש שנים ונאמר
 ותתצב אחרתו מרהוק אכן לא היה הענין סובל להזכיר לידת משה בלי שיקדים
 זווג המולידים • והמפרש כי לקחה וכו' אליה לעמוד כנגד נזרת פרעה בעבור
 שהיה בטחונו בשם אין מעם לפירושו וקרוב ללידת משה היתה הנזרה שהרי
 לא נעשה כן לאהרן שהיה גדול ממנו שיש שנים : והרא אותו כי טוב •
 במלת טוב יתואר המתואר בענינים רבים ולפי הענין הסמוך לו יפורש • האדם
 יתואר במלת טוב לפי השיבות צורתו העצמית כבהותיה הולך וגדל וטוב גם
 עם ה' וגם עם אנשים (שמואל א ב כו) • גם יתואר בצורתו התאורית בלי לזו
 כמו ואין איש בישראל טוב ממנו (שם ט ב) • ולזה המקום כאשר הוא שם
 יאות להיותו טוב בצורתו • גם אפשר שראתה בו סימן גאולת ישראל על כן
 אמרה כי טוב הוא ולכן צפנתהו שלשה ירחים מיום אל יום • יש אומרים
 שנולד בחדש שביעי וצפנתהו עד בוא התשיעי על כן אמר ולא יכלה עוד
 הצפינו • ויש מוענים כי רוב הנולדים לתשעה חדשים ודפרקום מהם נולדים
 לשבעה ומהם לאחד עשר • אכן הנולדים לתשעה יש להם מעמד בבטן
 זמנים שונים והזמן הקצוב מרנ"ט עד רפ"ו • והנה רפ"ו הסבה נמצאה הלבנה
 בתחלת מעלה שהיא אחרי מעלה השוקעת • ורנ"ט הם בהמציא הלבנה במעלה
 השוקעת נמצא שהמעמד הקצר עד המעמד הארוך הם שמונה ועשרים יום
 ונמצא ששבעה ימים בין יתד ליתד • ומתחלת המעמד הארוך צריך לקצר לכל
 י"ג מעלות יום הולך והסר עד המעלה השוקעת יטבה המעמד הקצר שהם
 רנ"ט וכשתחסר י"ג ויבוא אחרי כן השבון מעלות עד שבע נמנים יום אחד
 ואם לאו אינם נחשבים • והנה יוציא החשבון לארבע היתדות ארבע מעמדות
 בהיות הלבנה במעלה שהיא אחרי מעלה השוקעת הם רפ"ו • ובהיותה ביתד
 התהום הם רפ"ו יום • ובהיות ביתד מעלה הצומחת הנ"ע • ובהיות ביתד הצי
 השמים רס"ו • ובהיות במעלה השוקעת רנ"ט • ובפי שדקדקן החזנים כי
 המעלה

המעלה שתהיה בה הלבנה בעת המולד היא תהיה המעלה הצומחת ברנע
 גפילת הטפה חוץ משני תקונים כבר נתבאר בזאת החכמה לאנשי זאת
 האומנות • והכמי התולדת אמרו כי אשר הוא הם ולה יצא בשביעי •
 ואשר הוא במזג שזה יצא בתשיעי • ואשר הוא ברוב ממזג הם ולה יצא באחד
 עשר • ויש טוענים שדנולדים בשבעה מקומעים על כן אפשר לומר שמוולד
 משה היה בטעמו הקצר • וממאמר ולא ימלה עוד הצפינו נראה שהיתה
 מעבירה אותם בדברים עד השלמת י"א חדשים שהוא עבור שלשה חדשים
 שעדיין לא ילדה וקצרה מוזן ההריון חדש אחד ושנים שיש נולדים בי"א
 חרי שלשה חדשים : הצפינו • בא הדג"ש לתפארת כמו ובהמרותם תלן עיני
 (איוב ז ב) : ותקח לו • כמו אמרי לי (בראשית כ יג) : תבת נמא • בעבור
 שמלת נמא מלעיל באה גם מלת תבת מלעיל והוא צמח שנדל בין אנשים
 ואותיות אנס עמי : ותהמדה • ראוי להיות הה"א מפ"ק כמו למן היום הוסדה
 (שמות טו יח) : כהמר ובזפת • אפשר שהמר בפנים וזפת מבהוין : ותשם
 בסוף • כמו סוף הכוש לראשי (יונה ב ו) : ותחצב • המדקדקים בזאת המלה
 שקדם הפ"א לתי"ו מפני שנפל שוכן בין תי"ו העתיד לתי"ו ההתפעל מפני
 שלא היה סובל שיפול שוכן בין תי"ו ההתפעל לעי"ן הפעל מפני דגשות העי"ן
 שהוא לסימן הבנין אינו נראה לי • אמנם הנראה אחרו האמת שזה העקר כלו
 בהבלעה ולא בא שום שמיש מזה העקר על דרך הנחיש יש לנו לומר שהיה
 ראוי לצאת הו"ד אחרי תי"ו ההתפעל ומשום שתקל המלה הסרו הו"ד ושמו
 תנועתו על התי"ו ולא נפל שוכן לתי"ו העתיד אלא מפני שנחסר שוכן הנראה
 מתי"ו ההתפעל כאשר נעתקה אליו פת"ח הו"ד ובהכרח נפל שוכן בתי"ו
 העתיד כי כל תנועה שלא תוציא שוכן יהיה מפני שני דרכים אם מפני
 שיש דגש לפניו אם מפני שיש שו"א שוכן לפניו והואיל והמקום אינו סובל
 דגש כי העבריים רוצים להקל גם השו"א השוכן סר נפל בהכרח שוכן באות
 העתיד : אהותו • בנראה שהיתה גדולה בשנים והואיל והכתוב העיד
 שזוא נביאה אולי מה שנעשה היה בדרך נבואה ולהיות גדולה מאהרן שלשה
 שנים כסדר הילודה אי אפשר : לדעה • המקור יבוא בתי"ו ובה"א בנחי
 הפ"א כלומר לדעת לרדת • רדה והשכבה (יהזקאל לב יט) • אשר תנה הודך
 (תהלים ח ב) • וזה בא בצר"י מפני העי"ן כאשר עשו במלת צאתך • ואנשי
 הלשון הסכימו להוסיף תי"ו או ה"א למקומות על המקור ובחסרי הפ"א
 בעבור הסרון הפ"א מלאו טקומו באות הנוסף : ותרד בת פרעה • כי זמן קיץ
 היה וירדה לרחוץ ביאור : ונערותיה הולכות • כדי לומר ותשלח את אמתה :
 על יד היאור • כמו רועות על ידיהם (איוב א יד) : ותרא את התבה • כי
 היא היתה העקר ועל פי גזרתה היה מה שהיה : ותשלח את אמתה • אחת
 מנערותיה ואע"פ שיש קורין המ"ם דגושה הנכון שהוא מורפה : והפתח
 ונראהו את הילד • כמו וישנו את טעמו (שמואל א כא יד) • והדורשים
 אמרו שראתה עמו שכינה : והנה נער • המפרש בעבור שהיו אברו גדולים
 קראו נער הנה עד יגמל הנער (שם א כב) : ותאמר מילדי העברים • בעבור
 שידעה הנורה וראתהו ביאור או מפני שראתהו נמול ותחמול עליו : האלך
 וקראתי • אולי נסו בו המצריות ולא עלה בידן ברובי הנולדים • והאומרים

מפני שלא יהנה גוף הקדוש ממנוף המצריים מה טעם ויהי לה לבן ואי אפשר שלא היה נהנה ממזונם • ומהשבות הש"י עסקו כדי שיחיה גדל בין אביו ואמו וילדיו להרגילו שלא יהיה כוזר מאתו הלא תראה אמרו ויצא אל אחיו • גם שיהיה גדל בתוך המלכות כאחד מבני המלך לדעת נימוסי המלכות שיהיה רגיל לדבר לפני מלכים : היליכי • שרשו ירך כי הה"א לא יקרה לו חליקות ועלילות • והינקחו עם ותניקחו שני שרשים ושניהם כהבנין הנוסף ואות ההלק פעם ישוב פ"א פעם ישוב עי"ן וכמוהו רבים • וסלת ותינק לך טענה לאומר שמלת היליכי מורכבת משתי מלות והטעם הי לכי כמעט הא דרכך (הוקאל כזו מנ) • ולכי לא מצאנו כמו לך אך מלת לך שזה דובר ולנקה : ויהי לה לבן • בעבור שגדלה אותו וכמוהו לקרה כרדכי לו לבת (אסתר ב ז) : ותקרא שמו משה • אינו מוסב אל ותביאהו כי מה טעם כי מן המים משיתיהו : שמו משה • יש אומרים כי למדה לשון הקדש וזה לא יתכן • ויש אומרים שהוא מתורגם מלשון מצרים וכא השם בצורת פועל כמו ועם שאול עשינו הוזה (ישעיה כה כו) • ויש אומרים שהמים בלשון מצרים מוש ועל כן נקרא שמו משה ומה טעם כי מן המים משיתיהו : וינדל • הטעם בימים לא שגדלו המלך : ויצא אל אחיו • כי כבית אביו היה רגיל לבוא כאשר הרגילוהו מקטנותו וידע איכות כל ענין : מכה איש עברי • מתואר בפעולתו כפי השעה על כן הוא בסגול • ואינו סובל הענין להיותו סמוך • ומי שפירש שהטעם מנהגו להיותו מכה בעבור שהוא בסגול אינו נאות : כי אין איש • הטעם מהמצריים והעד לההרגני אתה אומר כאשר הרגת את המצרי כי אין הענין ברור שיהיה הסוכה מיד המצרי : ויטמנהו בחול • למחר בענין ושלא יראה ציון הקבר : ביום השני • מצורף מיום שחכה המצרי : נצים • נפעל מפעלי הלמ"ד ודג"ש הצד"י להכרון נו"ן פ"א הפעל : ויאמר לרשע • דוסהו אם בן הכות הרשע (דברים כה ב) : מי שמך • כמו שום תשים (שם יז טו) : שר ושופט • הטעם דין ומכריה : הלהרגני אתה אומר • בא בנו"ן יו"ד סימן הפעול כי היו"ד לבד נמצא מרביז על הפועל ונמצא על הפעול לא אבה יכמי (שם כה ז) : אתה אומר • הכומכים מזה כי בשם המפורש הרגו מה טעם ויך את המצרי • ועוד שמאמר ויפן כה וכה טענה לחם • וענינו אתה הושב בלבך להרגני • כמוהו אמרתי אני בלכי (קהלת ב א) : אכן נודע הדבר • אין טעם לדרש הדורש שספק היה אצלו למה נתחייבו ישראל גלות ועתה נודע לו שמצד הטאם לכן • והדבר כמשמעו כי כן אמר וירא כי אין איש והטעם על הריגת המצרי והעד וישמע פרעה את הדבר הזה : ויברה משה • הלך אל ממשלת עם אהר : וישב בארץ מדין • והחל לבאר הסבה למה ישב בארץ מדין מפני שישב על הבאר כדרך כל אורח לסעוד ואירע מה שאירע • ואלו ישב על הבאר כדי לסכל דעת איצטנניני פרעה מי הגיד להם כי איצטננינותם היתה בעת שבתו על הבאר : ולכהן מדין • כנראה שהיה נכבד ביניהם ואלו היה טעמו שר איך היו בנותיו רועות גם איך עשקו אותן הרועים • ויש אומרים כהן היה לע"ז שלהם והניה דתו ויהד את השם ועל כן הסירוהו ממעלתו • ואלו הענינים דרך סברא ויותר טוב לוטר שהיו מסדינה אחרת : שבע בנות • והיו רועות צאן אביהן : ותדלינה • מנורת דלי

וַיִּגְרְשׁוּם • הַמֶּלֶךְ שֶׁלָּא בָּא כְּנֹ"ן שֶׁלָּא יִדְמֶה עִם נֹ"ן הַנוֹקֵף מִה יַעֲשֶׂה בְּמִלַּת אֲשֶׁר קִוְיָהּ; יִהְיֶנּוּ (זְכֵרִיהָ יָא ה') גַּם מִה שֶׁפִּירֵשׁ בְּמִלַּת צֵאנִים שֶׁבָּא בְּמ"ם בְּעֵבֶר שֶׁלָּא יִתְעַרְבוּ שְׁנֵי נֹנִי"ן הֵנָּה רַעֲנָן (דְּבָרִים יב ב) וְשֶׁאֵנָּן (יִשְׁעִיהָ לֵב כ) וְיִוְתֵר טוֹב לִפְרֵשׁ שֶׁיִּצְאוּ הַכְּנֻיִים בְּלִשׁוֹן זָכַר בְּעֵבֶר שֶׁעֲמָדוֹ הַבְּנוּת בְּמַעֲמַד הַכְּנֻיִים : וַיִּקָּם מֹשֶׁה וַיִּוְשָׁעֵן • אַע"פ שֶׁהִיָּה בֹרַח אַהֲרִי שֶׁהַכּוֹנֵת הַנִּפְשִׁיּוֹת הֵיוּ שְׁלֵמוֹת מִהַתְּגַבְּרוֹת נִפְשׁוֹ הַמִּשְׁכַּלְתָּ לֹא יִכּוֹל לְסַכּוֹל הַחֲמָס : וְהַבְּאֵנָה אֶל רַעוּאֵל אֲבִיהֶן • אַהֲרִי שֶׁכְּתוּב לְחוֹבֵב בֶּן רַעוּאֵל (בְּמִדְבָּר יכט) • וְכֹהוֹב טַבְּנֵי חוֹבֵב חוֹהֵן מֹשֶׁה (יִסּוּפְטִים ד יא) • נִרְאֶה כִּי רַעוּאֵל הִיָּה אֲבִי אֲבִיהֶן וְבֹא כְּדֶרֶךְ נְבוֹכַדְנֶאֶצַּר אֲבוֹךְ (דְּנִיאֵל הִיא) וְכֹהוֹב וַיִּשְׁמַע יִהְיֶה (שְׁמוֹת יח א) וְכֹהוֹב וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחוֹבֵב בֶּן רַעוּאֵל • וַיִּתְּרוּ הוּא הַחוֹבֵב וְהֵיוּ לוֹ שְׁנֵי שְׁמוֹת גַּם נִקְרָא יִתֵּר (שֵׁם ד יח) : מְדוּעַ מִהֲרֵתָן • מֵלֶה מְדוּכַבֶּת מִה דַּעַה שֶׁמִּהֲרֵתָן לְבוֹא הַיּוֹם : אִישׁ מִצְרֵי • בְּעֵבֶר שֶׁהִיָּה בְּמִצְרַיִם כְּמוֹ יִתֵּר הַיִּשְׁמַעְאֵלִי (ד"ה א ב יז) : וְגַם דְּלֵה • לֹא דִי שֶׁהִצִּילְנוּ מִיַּד הַרְעוּעִים אֲלֵא עֲזַרְנוּ לְהַשְׁקִיתָ הַצֵּאֵן : וְאִיוֹ • הוּאִיל וְאוֹרַח הוּא אִין לוֹ מְקוֹם הַנִּיּוּהָ וְאִם כֵּן לְמַה זֶה עֲזַבְתָּן אוֹתוֹ : קְרָאֵן • בְּהַסְרֹן ה"א כְּמוֹ שֶׁמֶעַן קוּלִי (בְּרֵאשִׁית ד כב) וְהַפֶּךְ זֶה רְנוּהָ בּוֹמַחֹת (יִשְׁעִיהָ לֵב יא) • וְכֹהוֹב הַקוּ"ף בְּחִיר"ק לְהַקֵּל הַקְּרִיאָה כְּמִיעוּט הַתְּנוּעוֹת : וַיֹּאכַל לֶחֶם • כְּמוֹ כִּי אִם הַלֶּחֶם אֲשֶׁר הוּא אוֹכֵל (בְּרֵאשִׁית לט ו) הוּא הַעֵקֶר וְהַבֵּל בְּכֻלּוֹ • וּמִפְּנֵי שֶׁמִּהֲרֵוּ בְּדַבָּר לֹא יִזְרַה הַכְּתוּב שֶׁקְּרָאוּ אוֹתוֹ אוֹ שֶׁאֲכַל : וַיּוּאֵל מֹשֶׁה • לִשׁוֹן רִצּוֹן כְּמַעֲמַם כִּי הוּאִיל (שְׁמוֹת א יב כב) כְּנִרְאָה שֶׁרְצָהּוּ בְּדְבָרִים • וְאֵלוֹ הִיָּה כְּמַעֲמַם אֱלֹהֵי הֵנָּה מִשֶׁה הוּא הַפְּעוּל כְּמִוְהוֹ וַיּוּאֵל שֶׁאוּל אֵת הָעַם (שֵׁם יד כד) וְהַמַּעֲמַם שֶׁלָּא יִזּוּ מִמֶּדִּין • אִינוּ כֵּן מְשַׁמַּע הַפֶּשֶׁט : וַיִּתֵּן לוֹ אֵת צְפוּרָה • יִתְכֵּן הַיּוֹתָה הִיא הַאֲשֶׁה הַכּוֹשִׁית אֲשֶׁר לָקַח (בְּמִדְבָּר יב א) • וַיִּשׁ מִפְּרָשִׁים שֶׁנִּקְרָאָה כּוֹשִׁית כְּצַד יִפְיָה כְּדֶרֶךְ עַל דְּבָרֵי כּוֹשׁ בֶּן יִמִּינִי (תְּהִלִּים ז א) • וְאַחֲרָיִם אוֹמְרִים שֶׁנִּקְרָאָה כּוֹשִׁית בְּעֵבֶר הַיּוֹת הַמִּדְּיָנִים שְׁבָנִים עִם הַכּוֹשִׁים וְאוֹמְרִים כִּי הִיָּתָה שַׁחֲוֵרָה • וְדְכָרֵי הַיִּמִּים שֶׁל מֹשֶׁה עוֹמְדִים כְּנֶגֶד הַדַּעַת שֶׁאִם הֵיוּ אוֹתָם הַדְּבָרִים קוֹדֵם קַחַת צְפוּרָה מִה טַעַם שֶׁבְּתוֹ עַל הַבְּאֵר שֶׁבָּאֵר הַכְּתוּב שֶׁהִיָּה בַּעַת שֶׁבָּרָה מִמִּצְרַיִם • וְאִם הִיָּה אַחֲרֵי שֶׁלָּקַח אֵת צְפוּרָה לֹא תְכִילְנוּ הַדַּעַת : כִּי אִמֵּר • חוֹזֵר אֶל מֹשֶׁה • וְלֹא יִדְעֵנוּ בֶּן כְּמֹה שְׁנִים הִיָּה כְּשִׁינָא : וַיְהִי בַיּוֹמִים הַרְבִּים הָהֵם וַיִּמַּת מֶלֶךְ מִצְרַיִם • הַזְּכִיר זֶה לְשֵׁתֵי עֲלוֹת • הָאֵהָת שֶׁהוֹסִיף לְהַעֲבִיד אֵת יִשְׂרָאֵל • וְהַשְּׁנִית כִּיֹּן שֶׁמַּת הַמֶּלֶךְ שֶׁבָּרָה מֹשֶׁה כְּפָנָיו לִכְךָ שֶׁלַּחוּ הַשֵּׁם : וַיֹּאנְחוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הַעֲבֹדָה וַיִּזְעַקוּ • אַע"פ שֶׁלָּא הוֹרָה לָמִי זַעֲקוֹ הוּאִיל וְאִמֵּר וְתַעֲלֵ שׁוּעַתָּם אֶל הָאֱלֹהִים מִוְרָה כִּי לִשְׁם זַעֲקוֹ עַל כֵּן וַיִּשְׁכַּע אֱלֹהִים אֵת נֶאֱקָתָם וַיִּזְכּוֹר אֱלֹהִים אֵת בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר כָּרַת אֵת אֲבֹרָהֶם אֵת יִצְחָק וְאֵת יַעֲקֹב אַע"פ שֶׁלָּא הֵיוּ זְכָאִים כְּאֲשֶׁר הָעִיד הַכְּתוּב עֲלֵיהֶם וְאוֹמֵר אֱלֹהִים אִישׁ שְׁקֻצֵי עֵינָיו הַשְּׁלִיכוּ (יִחְזַקָּאֵל כ ז) : וַיִּרְא אֱלֹהִים • רָאָה אֵת עַמְלָם וְאֵת לַחֲצֵם : וַיִּדַּע אֱלֹהִים • אִיךְ יִפְרֵם מִיַּד לְוַחֲצִיהֶם וְדוּחֲקֵיהֶם • אוֹ שֶׁהַהֲשֵׁנָה עִם הַתְּכּוֹנְנוֹת הִיא הַהֲשֵׁנָה • וַיִּשׁ מִפְּרָשִׁים רָאָה הַחֲמָס שֶׁהָיוּ עוֹשִׂים כְּגִלּוּי וַיִּדַּע שֶׁהָיוּ עוֹשִׂים בְּכַתֵּר :

ג וּמֹשֶׁה הִיָּה רוּעָה • בֹּא הַכְּתוּב לְבֹאֵר אִיךְ נִרְאָה אֵלָיו הַשֵּׁם : הִיָּה רוּעָה • שֶׁנִּתְרַצָּה לְהִיּוֹת לוֹ כְּבֶן כְּנֶרְטוֹ וַיּוּאֵל מֹשֶׁה לְשַׁבַּת אֵת הָאִישׁ (שְׁמוֹת כ א) : וַיִּנְהַג אֵת הַצֵּאֵן אַחֲרֵי הַמִּדְבָּר • שֶׁשֵּׁם פָּנָי הַצֵּאֵן לְלַכַּת עַד הַמִּדְבָּר לֹא בְּמִדְבָּר עֲצַמוֹ וְזֵהוּ טַעַם אַחֲרֵי הַמִּדְבָּר כִּי הַרוּעָה כְּמַרְעָה טוֹב יִרְעָה

ידעה את הצאן לא במקום ישוב פן יכירוהו נואלי המצרי שהרגו כי ארין כדן קרובה לארץ מצרים • ואל יבהלוך דעות בעלי הנסתר שהטעם הנחיש את הנפש הבהמית אחרי כח הדברי שאין מקרא יוצא מידי פשוטו : ויבוא אל הר האלהים • על שם העתיד : הורבה • מקום חורב ויובש לכך נקרא כן • ובנראה שהמקום ההוא אינו רחוק מן הישוב אלא בערך הישוב היה מקום חורב ויובש שהרי נמצא בו מין צמח וגם משה לא היה מנהיג את הצאן לשם ועל כן אמר אל הר לא בהר עצמו : וירא מלאך ה' • כבר ידעת שתוף שם מלאך ולפי חלקי שתופו יש הלוקה בינות המפרשים • הנה החכם אבועלי המלמד אמר שהטעם קול ה'ופירש מלת וירא כדרך וכל העם רואים את הקולות (שמות ב יח) • ואשר להצוה הוא מאמר ויקרא אליו אלהים (שמואל א ג ד) גם ויאמר ה' (בראשית יח יג) וכבר ידעת אפשרות שיש בין השולח והשלוח • ואולם לטעם הראותו באמצעות האש אמרו אופנים • שהאש רמו לפרעה והסנה רמו לישראל שלא ישלח פרעה לישראל כמו שלא שלח האש בסנה • וטעם הדרש כדרך עמו אנכי בצרה (תהלים צא טו) • בכל צרתם לו צר (ישעיה סג ט) • ואשר הבינו כי יש לסדר אלו המאמרים תוך היות המלאך שכל נבדל גם האש רמו כי באמצעות האש תשרה הנבואה והנה האש יסוד גם יש לו יחס ליסוד הרקיע השמימי שהוא חמר זך והעולם האמצעי מרכבת עולם המלאכים • ועל דעת הקוראים והולכים לתוסס אומרים שנראה המלאך עצמו לבת אש כדרך משרתיו אש לזהט (תהלים קד ד) • ומה טעם אסורה נא ואראה את המראה הגדול הזה • והנראה לי כי המלאך הוא הדבור הנחצב באמצעות האש ועל כן נאמר וירא מלאך ה' • ושם מלאך מנורת מלאכה וכן נאמר במלאכות ה' (חגי איג) ולאופן שהיה נחצב הדבור באמצעות האש על כן נקרא בשם מלאך כדרך שפירשו מפרשים מאמר וכל העם רואים את הקולות ואת הלפידים (שמות כ יח) באחת הדעות כאשר יתבאר • והנה נבואת משה נבדלת מנבואת שאר הנביאים בארבע הבדלים כאשר יתבאר שמישה היה מתנבא בהקיץ ושאר הנביאים בחלום או במראה כאשר נאמר ונועדתי לך שם (שמות כה כב) • ואמרו בעלי הקבלה התורה כתובה באש שתורה על גבי אש לבנה : בלבת אש • יש מפרשים טעמו להבת וכן שלחבת יה (שה"ש ח ו) ולא יתכן כי הה"א אינו מאותיות הנוח וההכלעה אבל הוא מנורת סה אמולה לבתך (יחזקאל מז ל) ואם כא בחיר"ק כמוהו אל גנת אנוז (שה"ש ו יא) הרבות גנותיכם (עמוס ד ט) • והטעם אמצע האש • וכן נמי מתוך הסנה • הואיל ומקום חורב ויובש היה לא היה שם צמח כי אם מין קיץ הוא הסנה ועל שם זה נקרא סיני ועל כן אמר הסנה שהיה המקום ידוע בזה הצמח והואיל והיה רוצה לבנות הדבור באמצעות האש המציא את האש בסנה שעל ידי האש יהיה פלא ועל ידי זה הפלא יתעורר בדבור הנבואה וזה שנאמר והנה הסנה בוער באש והסנה איננו אבל • ואולם החכם ר' אהרן ג"ע אמר כי חכמי הקראים אמרו כי השם היה מוסף חתיכות בסנה על כן רא היה אבל והם עצמם עמדו על פרימת המנהנים • והדבר ידוע שלא אמרו חכמי הקראים בזאת המחשבה בעבור לבטל פרימת המנהנים כי יותר פלא יש להוסיף חתיכות משהיה דולק ולא ישרף • בעבור שלא רצו להוציא

מלת בוער מסמטעה כפי חלוק פירושם בענין המלה • יש מי שפירש ענין המלת פירוד ואכול והכתוב אומר והנה הסנה בוער באש • ועוד אומר מדוע לא יבער הסנה • וזה סותר לזה על כן פירש מה שפירש • אך על טעם פירוש הכם אתר אומר במאמר והנה הסנה בוער באש לדרך הקרבה וכשעייין בדבר אמר מדוע לא יבער הסנה • אך על טעם שענין בעור המצא לשני טענים לענין הדלקה אמר והנה הסנה בוער באש בדרך כפשתים אשר בערו באש (שופטים טו יד) וכן לבערם כמטפט (ד"ה ב ד כ) • ולענין שרפה כאש הבער יער (תהלים פנ טו) על כן יהא הרצון והנה הסנה בוער באש לשון הדלקה • ימדוע לא יבער הסנה ענין שרפה • ונזרה זו תמצא עומד ויוצא : אכל • בינוני מן פעל שלא נזכר פועלו כיוצא בו אם תראה אותי לקח מאהך (מלכים ב ב יד) והסימן בין העבר והבינוני הפת"ח והקמ"ץ • והביאו המדקדקים במספר שכאו בבנין פועל והם אכל • לקח • כהם יוקשים (קהלת ט יב) • בועדת (משלי כה יט) • לנער הילד (שופטים יג ח) ויש מדקדק שהוציא מועדת השור"ק מקום הולם כמו ובהוסה היא יושבת (יהושע ב טו) : היולדי עבר במקום עתיד והה"א מקום אשר כמו העיר ההוללה (יהזקאל כו יז) : אמורה נא • ענין זאת המלה יפורש כפי מלות הסמוכות לה אם יש למ"ד הטעם שיסור ממקומו ויתקרב אליו ואם אחריו מ"ם להתרחק כמו סורו ממני (תהלים קיט קטו) • ובלתי אלו יובן מתוך הענין : וירא ה' כי סר לראות • הוא הפועל ולא יתכן היותו פעול עד שהוסיפו באור והטעם מלאך ה' כי לא יסבול הפירוש אלא הטעם אש לבד ראה קודם בעור שלא שלט בסנה וכשפר לראות המראה הגדול הזה מיד נחצב הדבור באמצעות האש על כן כנה את השם בשם אלהים בעבור שחדש הדבור : ויקרא אלהים משה משה • וזהו המלאך שנראה שאם נראה לו מלאך מקודם לא היה לו לתמוה ולאמר מדוע לא יבער הסנה • וכן עזרא אמר שצווה המלאך לקרוא משה משה קריאה כפולה בדרך הקריאות העליונות אברהם אברהם (בראשית כב יא) לורו הנקרא : אל תקרב הלום • אין הכונה אהרי שפר שיקרב אליו שהרי נאמר כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קדש הוא • הדעת שיהיה עומד במקומו : של נעליך • כמו שא נא עיניך (שם יג יד) צווי מן הקל • נעליך לשון רבים ומצאנו ליהושע לשון יחיד • יש אומרים שאמר לרב לשון רבים ולתלמיד לשון יחיד כפי מעלת הרב מן התלמיד פשיטות השגתם • נראה שהנעל האחד נשאר לתלמיד • ונראה שנעזור בכונה זאת כי הכפוי לכמו זה ראוי יותר ונאמר ויסתר משה פניו וכתוב ובשתים יכסה פניו [נ"א רגליו] (ישעיהו ב) • והנראה לי יותר ראוי הדברים כמשמעם והעד כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קדש הוא • וליהושע אמר ויעש יהושע כן (יהושע ה טו) ואם נאמר ליהושע לשון יחיד אולי הוא כמו מכבד בני ישראל (במדבר ג טו) ואם לא הזכיר הכתוב שעשה משה כן דרך קצרה : אלהי אביך • כמו אלהי אבי אברהם (בראשית לכו) כי אינו עונה לעמרם ופירושו אחריו : אלהי אברהם אלהי יצחק • כמו תרח אבי אברהם ואבי נחור (יהושע כד ב) • וטעם שם אלהים מורה לאמתת ההשגחה שהוא מורה לענין הכח והאילות וכן נתפרש זו כחו לאלוהו (חבקוק א יב) • וסדת הנבורה לא תודע רק באמצעות הפעולה : ויסתר משה פניו • והעינים כפנים ונאמר פנים

בָּנִים דָּבַר ה' עִמָּכֶם (דברים ה'ד) והפּה בָּנִים : כִּי יֵרָא • פֶּעַל עֵבֶר וְהוּא הַפּוֹךְ : וַיִּסְתֵּר מִשֵּׁה פָּנָיו מֵהַבֵּיט אֶל הָאֱלֹהִים כִּי יֵרָא • וַיִּדְוַע כִּי הוֹשִׁי הָעֵינַן מִשִּׁיג בְּרַגְעַ אַחַד דְּבָרִים רַבִּים חֲלוּקֵי הַצּוּרוֹת שֶׁהוּא עֵצִם בְּהִיר וְאִינֶה גִּיטִית עַל כֵּן מִקְבֵּל בַּל הַצּוּרוֹת כְּמוֹ הַזְּכוּכִית וְהַשְּׂמִים וְהַטִּים וְהַאִוִיר וְאִינוּ מִשְׁאֵר הַחוּשִׁים כְּעֵבֹר שֶׁהוֹשִׁי הָעֵינַן מִשִּׁיג הַדְּבָרִים בְּאִמְצַעֵת הַאִוִיר שֶׁהַאִוִיר מְתַלְבֵּשׁ כֻּלָּל הַצּוּרוֹת וְהַשְּׂבֵכָה הַחִיצוֹנָה מִן הָעֵינַן מִדְּרַבְּתָּה מִן הַאִוִיר וְהַטִּים וְנִקְרָאת רְטִיבָה בְּרִדִית עַל כֵּן תִּקְבְּלִים מִן הַאִוִיר וְתַעֲתִיקֶם אֶל הַשְּׂבֵכָה הַפְּנִימִית שֶׁהוּא טִים וְנִקְרָאת רְטִיבֹת זְכוּכִית כִּי שְׁבַע מַחֲצוֹת יֵשׁ לָעֵינַן וְהֵנָּה תִּקְבְּלֶם עַל יְדֵי הָאוֹר • וְהִנְרָאָה לְפִי כּוֹנְתָנוּ מֵהַבֵּיט אֶל הָאֱלֹהִים הַצִּיבּוֹת הַרְבוּר בְּכַח הַשֵּׁם כִּפְנֵי שִׁירָא מֵהַבֵּיט זָכָה וְתִמְוֹנַת ה' יִכִּיט (בְּסִדְרָא י"ב ה) • וּמִפְּנֵי שֶׁהַסְּתִיר פָּנָיו קָרָן עוֹר פָּנָיו (שְׁמוֹת ל"ד כ"ט) : רָאָה רֵאִיתִי אֶת עֵנִי עֵמִי • הַנְּעִשָׂה לָהֶם בְּפִרְחָכּוֹא : וְאֵת צַעֲקָתָם שָׁמַעְתִּי • הוּא שְׁאֵמֵר וַיִּזְעַקוּ וְתַעַל שׁוֹעֲתָם (שֵׁם ב' כ"ג) : מִפְּנֵי נִגְשִׁיו • זֶהוּ וַיִּשְׁמְעוּ עֲלָיו שְׂרֵי טִסִּים (שֵׁם א' י"א) : כִּי יִדְעָתִי אֶת מִכְּאוּבּוֹ • מַה שֶׁנְּעִשָׂה לָהֶם כֹּל הַבֵּן הַיְלֹוד הַיֵּאִירָה תְּשַׁלְּיכֶוּהוּ (שֵׁם א' כ"ב) : וְאֵרָד לְהַצִּילוֹ • הַהִשְׁנַחַח בְּשִׁפְלָה תְּכּוֹנֶה בִּירִידָה : וְלַהֲעֵלוֹתוֹ • הַבָּא מִמְּצָרִים אֶל אֶרֶץ כְּנַעַן יִקְרָא עוֹלָה • וְאִשְׁמֵר שְׂמִצָּה הַיּוֹתֵם מוֹשְׁפֵלִים נִכְנָעִים אִמֵּר וְלַהֲעֵלוֹתוֹ כְּדָרְךָ וְהָיִיתָ רֶק לְמַעַלָּה (דְּבָרִים כ"ח ג') : אֶל אֶרֶץ טוֹבָה • מֵלֵת טוֹב כּוֹלֵלֵת עֵנִינִים רַבִּים אֶף לֹא תִסְגַּל וְהַטֵּעַם טוֹבָה בְּאִוִירָה וּבְנִתִינַת פְּרִי : וְרַחֲבָה • כְּמִשְׁאֵל וּמִתֵּן כְּעֵנִין וְהָאֶרֶץ הֵנָּה רַחֲבַת יָדַיִם (בְּרֵאשִׁית ל"ד כ"א) : זָכַת חֶלֶב וּדְבַשׁ • דְּמוֹכַחַר וְהָעֵרֶב שְׁבִמְוֹנוֹת : אֶל מְקוֹם הַכְּנַעֲנִי • זָכַר שֵׁשׁה וְהַגִּיחַ הַנְּרַגְשִׁי אוֹלֵי הוּא הַקָּטָן מִן הַשְּׂבֵעָה וְיִהְיֶה נִכְלָל בְּשֵׁם כְּנַעַן כְּאִשְׁרֵי נִכְלָלוּ הָאֲחֵרִים כִּי י"א הָיוּ בְּנֵי כְּנַעַן וְאֵם נִזְכְּרוּ בְּכַרִּית בְּתָרִים עֶשְׂרֵה נִכְלָלוּ שְׁנַיִם בְּשֵׁם כְּנַעַן : צַעֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל • מִהַר הַמַּיִית הַרְהַמִּים וְאִמֵּר הַשֵּׁם : וְגַם רֵאִיתִי אֶת הַלְהִיץ • הַטֵּעַם וְאִפִּילוֹ שְׁלֹא הָיוּ צוֹעֲקִים וּמִפְּנֵי שֶׁרַחֲטִי עַל כֹּל מַעֲשֵׂי יֵשׁ לִי לִרְחֵם עֲלֵיהֶם מִפְּנֵי לוֹחֲצֵיהֶם וְדוֹחֲקֵיהֶם וְאֵם אֵינִן לָהֶם זְכוּת יֵשׁ לִי לִזְכּוֹר אֶת כְּרִיתִי : וְעֵתָה לֵכָה וְאִשְׁלַחְךָ • אֵינִן הַטֵּעַם אַחֲרֵי שִׁילְךָ יִשְׁלַחְנוּ אֲלֵיךָ מִנְהַג הַלְשׁוֹן לוֹמֵר כֹּךְ : וְאִמֵּר : מִי אֲנִכִּי • הוּאִיל וְשִׁלַּח הַשֵּׁם הִיָּה אֵיךְ אִמֵּר כֹּזֵה הַמֵּאִמֵּר אֲלֵי ר"ל כְּעֵבֹר שֶׁעֵנִין הַכְּבוֹאָה לֹא הִיָּה דָבָר אִשְׁרֵי לְהֵאֱמֵן מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ כּוֹפְרִים כְּנִבּוֹאָה עַל כֵּן אִמֵּר מִי אֲנִכִּי • וְכֵן לְדַעַת בְּמַה יִּהְיֶה כְּהוּ גְדוֹל וְכֵאֵל לּוֹ הַתְּשׁוּבָה : כִּי אֵהְיֶה עִמָּךְ • ר"ל אֵהְיֶה כְּעוֹרְתְךָ שֶׁתַּעֲשֶׂה וְגַם תּוֹכַל • וְהַדּוֹרֵשׁ כִּי לִכְךָ אִמֵּר וְכִי אוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שִׁיִּשְׂרָאֵל אֵינֶם זְכוּאִים עַד שֶׁהַבְּטִיחוּ שְׁעֵתִידִים לִקְבֹּל הַתּוֹרָה אִינוּ מִטֵּעַם הָעֵנִין הוּאִיל וְשִׁלַּחוּ לְהוֹצִיאֵם מִהָיָה לּוֹ לְמַעֲוֵן וְהַשֵּׁם יִדַּע אֵם הֵם זְכוּאִים וְאֵם אֵינֶם זְכוּאִים : וְזֶה לֶךְ הָאוֹת • יֵשׁ מִפְּרָשִׁים שֶׁעֵנִין הַסְּנֶה הוּא הָאוֹת כְּמוֹ שֶׁהָאֵשׁ לֹא הוֹיָק הַסְּנֶה בֵּן לֹא יוֹיָק לֶךְ פְּרַעְיָה וְאִינוּ מִטֵּעַם הָעֵנִין שֶׁהָאוֹת צָרִיךְ לִהְיוֹת כְּנֶגֶד אַחֲרִים לֹא לְעַצְמוֹ וְכֵן אִמֵּר כִּי אֲנִכִּי שִׁלַּחְתִּיךָ • וְעוֹד מַה טֵּעַם בְּהוֹצִיאֶךָ • וַיֵּשׁ שִׁפְרִשׁוּהִי שִׁלַּחְתִּיךָ לְהוֹצִיאֵם וּבְהוֹצִיאֶךָ אוֹתָם תַּעֲבֹדוּן אֶת הָאֱלֹהִים עַל הַהַר הַזֶּה • וְאַחֲרָיִם פִּרְשׁוּ : וְזֶה לֶךְ הָאוֹת • עֵנִין הַסְּנֶה שֶׁתַּעֲבֹדוּן אֶת הָאֱלֹהִים עַל הַהַר הַזֶּה • וְאֵינִן נִקְשֵׁר עֵנִין הַפְּסוּק לִכְךָ • וְהִנְרָאָה לִי שֶׁמִּשֵּׁה לֹא אִמֵּר מִי אֲנִכִּי אֲלֵי מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ כּוֹפְרִים כְּנִבּוֹאָה עַל כֵּן הִשִּׁיבּוּ כִּי אֵהְיֶה עִמָּךְ הַרְבִּיז כְּעִשִׂיית הַנְּפִלְאוֹת עַל יְדֵיו • וְכִתְּבֵם לְמַעַן יֵאֱמִיט

כי נראה אליך ה' (שמות ד ה) • וכתוב ויאמינו בה' ובמשה עבדו (שם יד לא) •
 ונאמר במעמד הר סיני וגם כך יאמינו לעולם (שם יט ט) • שזו היא האמונה
 השלמה ובשביל זה נאמר וזה לך האות כי אנכי שלחתך הטעם היך נחצב
 הדבור באמצעות האש שהיה בו ער כסנה : בהוציאך את העם ממצרים תעבדון
 את האלתיים על ההר הזה • ר"ל נתינת עשרת הדברים שיקבלו ישראל
 באמצעות האש שהוא בצורת השינך הדבור באמצעות האש : וזה לך האות
 כי אנכי שלחתך • והרמזי לו שלא יהיה להם ספק כנבואתו • יש אומרים
 תעבדון את האלהים רמז לבנין המשכן והמשכן לא נבנה כי אם לעלת הלוהות •
 ואחרים אומרים רמז לקרבנות והכתוב אומר לא דברתי את אבותיכם ולא
 צויתים על דברי עולה וזבח (ירמיה ז כב) • ואם אמר משה נלכה נא דרך
 שלשת ימים וזבחנו (שמות ג יג) ומצרים ועד סיני מהלך שלשה ימים להעבירו
 בדברים כפי מחשבתם : ויאמר משה • יש להרש איך שאל משה זאת השאלה •
 אמר החכם ר' ישועה נ"ע כי ישראל היו מקובלים כי הנואל יבא בשם חדש
 אשר יורה לאופן הישועה • והאמת כי אם היו מקובלים היה ראוי לפתוח
 בתחלה כזה בתחלת המאמר ולא שיבוא בשאלה • ועוד כי נאמר באברהם אני
 ה' אשר הוצאתיך (בראשית טו ז) ואם אמרנו הוא דברי משה הוא הזכיר
 אותו כמעשה בראשית ועל ידי יעקב והיה ה' לי לאלהים (שם כח כא) •
 ויש אומרים כי משה היה מוכרח לשאול זאת השאלה מפני שישראל
 שכחו את השם וקודם האמינם בשולח איך היו מאמינים בשליח ועל כן
 אמר ואמרו לי מה שמו מה אומר אליהם והודיע לו שם המורה
 בקיום מציאותו הוא שם אהיה • והאמת כי דרכי המופת במציאות האלוה
 אינם נודעים בדרך הנבואה רק אחרי עיון השכל מהוך מעשיו ואי אפשר
 שלא היו מקובלים בדרכי העיון על ידי האבות אשר הופיעו מציאותו ית'
 ומשה ע"ה אי אפשר שלא היה שלם בהשגה האנושית ועל כן שרתה
 עליו הנבואה • ואם יהזקאל אמר איש שקוצי עיניו השליכו (יהזקאל
 כ ז) הוא לרוב המון העם ואם אמר ושמעו לקולך ואחרי כן אמר והן לא
 יאמינו לי אין הטעם שמאמר ושמעו לקולך הוא לקיום מציאותו • ועוד
 שהשם כפי שמודיע הכתוב היה נודע לאבות ולאמר שהוא דברי משה אי
 אפשר • ולומר שהיה נזכר להם ולא היו מבינים טעמו גם זה אי אפשר • וכפי
 חלוק הענינים שנשתתפה מלת שם יש שנקרא שם מה שיהיה רמז לנקרא
 לבד שיבדיל דבר מדבר • ויש שיהיה מבאר עצם הנקרא • ויש שיהיה תאר
 מבאר מקרה מסקרו • ויש שיהיה תאר פעולה • ואולם אי אפשר היות ההלך
 הראשון שהוא רמז לנקרא שלא יצא כשני פנים אם שהיו מקובלים בו או
 לא היו מקובלים ואם היו מקובלים הנה ידיעתם בו היתה כידיעתו ואם
 לא היו מקובלים מה המופת להם שהוא שם האל • והנראה אחרי האמת
 הוא מה שבארנו בספר ע"ן החי"ם כי השאלה היתה מוכרחת להשאל
 הואיל ומשה ע"ה בא במקלו להוציא את ישראל מיד מלך אדיר לא בחיל
 ולא בכח עכ"פ דין היה להם לשאול באיזה כח באת וכפי הכח שיפעל יקרא
 בשם וזהו טעם ואמרו לי מה שמו • גם יש לעזור בכונת רבינו ישועה נ"ע
 בצד מן הצדדים שהיה מקובל להם כי הנואל יבוא לישראל על ידי נפלאות
 והרמז

והרמו באמרו ונכ את הגוי אשר יעבודו דן אנכי (בראשית טו יד) כאשר נרכזו בימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות (כיכח ז ט) ועל כן שאל משה מה שהיה מהכרח שישאלו לו ישראל והנה הודיע לו זה השם אשר על ידי זה השם יעשו אותות ומופתים להוציא את ישראל ממצרים • ואולם יען שנמצא זה השם נזכר על ידי האבות אחרי השלים מעשה בראשית צריך לתת טעם לתקן המקראות • ויש מפרשים שם יו"ד ה"א ו"ו ה"א יש שם עצם ויש שם תאר • והנה האבות ידעו שם העצם ולא ידעו שם התאר ועל ידי משה נודע שם התאר אשר בו יוכל להדש אותות ומופתים • והנה לפי דעתו השם יהלק שם עצם ושם תאר • ועוד שם העצם יהלק עצם ראשון ועצם שני • והראשון שיהיה שם רמו לנקרא לבד • והשני שיהיה השם יבאר עצם הנקרא • והנה שם השם בהיותו שם עצם הוא מהחלק השני • ושם התאר יהלק יש שיתואר בשרשו כאדם מאדמה • ויש שיתואר לעלת בקרה הזמן כמו בריעה (ד"ה א ז כג) • ויש שיתואר מצד מקרה הדבק בעצם בין מקרה כר בין מקרה סתקיים כמו נער • שחור • חכם • זקן • ויש שיתואר לנגד אחרים כמו אלהים ומלך (מ"א כא יג) • ואולם שם ה' בהיותו שם תאר הוא מהחלק האחרון • והטעם בעבור שהוא יש אמתי השם יהיה שם עצם ובעבור שהוא מקיים כל יש יהיה שם תאר • ושם ה' מורה על שני הדברים ועל כן ימצא שם עצם ושם תאר • ולכן הורה כי מה שנזכר על ידי האבות היה שם עצם והאבות ידעו שם העצם אכן על ידי משה נודע השם שהוא תאר וזהו טעם ושמי ה' לא נודעתי להם (שמות ז ג) שהרצון בעבור שהשם אינו נודע רק מצד מעשיו כי אינו דבר שישניוהו הרגשים • והנה נודע לאבות בפעל אשר יתואר בשם אל שדי ולא נודע להם בפעל אשר יתואר בשם יו"ד ה"א ו"ו ה"א כאשר יתבאר • וידוע כי הפעולות בהיות מהשם הן הוות על ידי האמצעיים הם המלאכים ועל פי חכמת קבלתם הם עשר כתות המלאכים וכל מלאך סמונה לכה מיוחד הם הנקראים מדות כי לכל כת גלגל מיוחד והכת העשירית הם הנקראים אישים בלשונם ובלשון הפילוסופים שכל הפועל נותן הצורות בעולם השפל ואין לו גלגל מהגלגלים השמימיים כי אם גלגל היסודות מתחת גלגל הירח ולפי דעת זה המפרש כי על ידי משה נודע זה הכה שהוא נותן הצורות בעולם השפל וכל אלו האמצעיים הכח נמשך אליהם מהאחד ואין שני לו הוא האל ית' וכפי פעולה כל אמצעי ותואר השם בפעולה ההיא • והנה על ידי האבות נודעו כחות לענינים שהם באמצעות צבאות השמים על כן היה כתואר בשם אל שדי שהוא סנצח המערבות • אכן על ידי משה נודע הכה שהוא באמצעות שכל הפועל נותן הצורות בעולם השפל ועל כן נקרא בשם יו"ד ה"א ו"ו ה"א שהוא מקיים כל יש והצורה היא קיום החבר וכל זה תלוי על פי ההשגה על כן היה יכול משה להדש אותות ומופתים • ומדן המהשכה בעבור היות הודיעה היא כוללת מה שלמטה כל הדברים החיים בעולם השפל היך קשורים בכחות של מעלה וזאת היא דעת עליון על כן היה יכול לשנות הטבע • והמתפארים בחכמת הקבלה נטו לשעיפים וחלוקים בדעותיהם • יש מהם אומרים בעבור היות לזה הכה תלייה בחמר בנתינת הצורות על כן ילבש חמר

ויראה לעיני בשר ודם וכיוצא בזה הסין וירא אליו ה' (בראשית יח א) ויאבק איש עמו (שם לב כח) גם המלאך הנראה אל בלעם והנראה אל מנוה ואל הנגר • ויש מעלות בין אלו ההשגות עד שהמתחכמים מהם אומרים גם הכתות של מעלה בזה מתלבשים ונראים לבני האדם ואלה הם מידותיהם • והיה זה בעבור היותו יודע מקובות מן העולם השפל קשורים בכחות העליונים וכפי עיני שרוצה לפעול לוקח סכל איזה חלק המיוחד בענין ההוא בכח עליון ומיד פועל הענין ההוא כאשר הרמזיו בדבריהם בפגמא תלתא וכן רבא שברא נכרא ואומרים אם היו החכמים צדיקים היו כוראים עולם • ומהם אומרים כי המלאך לא יתגשם אכן הצורות המתדמות במראה הנבואה התייחס בריאה אליהם ולכישת המר על צד הרהבת הלשון וזהו המבון אחרי העיון • אכן בעיני שני הטבעים והדוש ענינים דעתם הוא כפי שקדם לנו הבאור • וידוע כי אלו הכחות מכוונים בשמות שהם תארי פעולות והשם הוא רמז לנקרא בהם והמהשבה הדבקה בשם היא הפועלת לא השם כי השם הוא אותיות מהוברות חכור שיועיל להרמזו עצם הנקרא • ובעבור התלות מהשבת העצם בקריאת השם השבו מטורפי הדעות כי השמות הם הפועלים והשבו שהם אותיות ידובר בהם לכד לא דבר אחר ולא יבואר מהם ענין ובהזכרם יפעלו ענינים נפלאים עצומים • ואני המיה איך פשטה זאת הבדיאות לבעלי השמות • אמנם אני הושב כאשר מצאו הכתוב בשאלת משה בהשפעת כח ותלתו בקריאת שם כונו כי כל השפעת כח הלוי על ידי קריאת שם בדאים הבודאים כדי לטרוף בהם דעות בני אדם שהם פועלים וקראום הכמת הקבלה ועושים קמיעות להנאתם והכתוב הרמז על כמו זה הדרך לצודד נפשות (יחזקאל יג יח) • ואמנם לפי הכונה שהזכרנו יתחייבו שתי קושיות • האחת למה לא הזכיר השם המיוחד בשליחות משה על טעם שהוא שם העצם כאשר נזכר על ידי האבות אלא הזכיר שם השתוף • והקושיא השנית איזה הכרח היה מכריח לישראל לשאול מה שמו • ואמנם תשובה האחת תספיק לשתי הקושיות וזאת היא • כבר ידעת ממה שהקדמנו על האמונה אשר כללה את העולם ששכלם לא עבר את כחות הנגלל וזאת היתה אמונת דוד הפלגה עד שנולד אברהם ועבר שכלו למעלה מכחות הנגלל והבין מציאות עצם נבדל מכחות הנגלל היא צורה נבדלת מן החמר הוא הנקרא בשם המיוחד יו"ד ה"א ו"ו ה"א באשר נאמר ויקרא בשם ה' אל עולם (בראשית כא לז) והיתה זאת אמונת אברהם וטסדה לבניו אחריו והכתוב אומר לך ואמפת את זקני ישראל (שמות ג מז) ואי אפשר שלא היו מהם אנשים מקובלים במופתי העיון ביחוד השם הנגה לוי שחיה אחרי רדתו במצרים צ"ב שנת וכלל זמן ישיבתם ר"י שנה וכיון שנראה השם למשה בשם השתוף אמר משה שאם אוליך השליחות להם בשם השתוף ההכרח יביא לשאול איזה עצם הוא סכלל העצמים שכולל שם השתוף ועשה זה הש"י כדי שישאלו ישראל זאת השאלה להודיע להם מתוך שאלתם השם המיוחד המורה שהוא יש אמתו ומפני שהוא יש אמתו הורה לו מכח זה השם שהוא מקיים כל יש זקיום העולם השפל הוא בנתינת צורה המוציאה לאור ותיתו

באמצעות צורה נבדלת ועל כן יהואר בשם יו"ד ה"א ו"ו ה"א הוא שבאמצעות זאת התשנה יהיו אותות ומופתים • ויותר הדעת נוטה לסבור שהשאלה היתה מוכרחה לישראל לשאול למשה באי זה כח כאת ועל כן אמר ואמר לי מה שמו • ואם השם לא אמר למשה שם כן ד' אותיות היה זה מפני שתשובת שאלתם היתה יוצא מזה השם כי כיון שאמר אלהי אבותיכם הודיע העצם המיוחד שהיו מודים האבות • והאומרים כי ישראל לא היו משיגים מציאות אלוה והשיב משה כי כתהלה צריך לאמת להם שיש אלוה נמצא ואחרי כן שהוא שלחני לא יתכן • כי ישראל היו מקובלים במציאות אלוה מדרכי העיון שלמדם אברהם כאשר הזכיר כי ידעתי למען אשר יצוה את בניו (בראשית יח יט) ומקובלים היו שיבוא להם מושיע • ואם אמר ואמר אליהם איש שקוצי עיניו השליכו (יהוקאל ב ז) על הרוב מדבר הכתוב • ובעבור שלא היו רגילים ולא נשמע מעולם לבוא נביא במפורסם לאמר השם שלחני על כן נהיה נפלא בעיניהם והביאם ההכרה לומר באי זה כח כאת • וכבר העירונו בהכרעת זאת הדעת בספר ע"ן החיים • ומתשובת השם אהיה אשר אהיה ואמר ויאמר עוד אלהים יש להבין דבר שהזכיר השם המיוחד בשתי לשונות הראשון באות המדבר ומבואר בקריאתו והשני באות שהוא מורה לנסתר ולא נתבארה קריאתו ולפי שנתחלק היו"ד בו"ו מכאן יש להבין ששם אהיה הוא שם בן ד' אותיות והוא טעם מורה למציאות עצמו לא בענין נוסף על עצמו ובעבור זה נקרא שם בן ד' אותיות שאינו מורה בהוראתו באות נוסף על עצמו • ושם יו"ד ה"א ו"ו ה"א בעבור היותו מסתעף לשני השועפים היות עומד ויוצא ועל כן לא נתבארה קריאתו ובהיותו יוצא באור ענינו צריך לרוב אותיות ואומרים שהוא שם בן שנים עשרה אותיות ומתפוך היו"ד לו"ו יש להבין דבר והטעם שהוא נמצא וממציא אחרים על כן יש לו יכולת לשנות הטבע להדיש אותות ומופתים הואיל ובכחו עומדים וזאת היא התשובה לשאלתם • ואין דעתי לפי דעת הקודמת שהש"י יהואר על ידי פעולת אמצעי מפני שכל פעולת אמצעי יש לו סבות קודמות ולא כן פעולת האחד ואין שני לו • ויש להבין ממעשה בראשית כאמר המתהלל ה' קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז (משלי ח כב) שלא יהם הפעולות לעצמו • וכבר העירונו במעשה בראשית מה היתה העלה להזכיר מעשה בראשית מפני ראותם קטני אמנה שהעולם הווה ונפסד מפני סבות קודמות ועולם כמתהווה הולך ואי אפשר העדרו ממה שהוא נמצא עתה כון הכתוב לכאר קשט דברי אמת בראשית הויתו שהיתה בלי קדימת סבות וכדי לאמת הדברים סבבה הכמתו לחדש אותות ומופתים על ידי שאלתם • וידעת שהדוש האותות והמופתים בלתי קדימת סבות והאותות והמופתים תובעים לחדוש העולם על כן אי אפשר עשיית האותות על ידי פעולת אמצעי והכתוב מודיע כי חלק ה' עמו (דברים לב ט) וכתוב כי ה' אלהיכם הוא אלהי האלהים ואדוני האדונים (דברים יז) שאין הנהגת השם לישראל על ידי אמצעי ודעהו : אהיה אשר אהיה • יש אומרים שאהיה השני לשון הנגזר מן העצם והטעם הנמצא אשר

הוא הנמצא הרצון שתארו בעצמו • ואחרים פירשו שהשם משולש הטעם שהיה והיה ויהיה • ויש לומר שנקרא בשם אהיה שהנא הראוי בהיוב המציאות ועל כן אמר אשר אהיה • גם יתכן לפרש בעבור שאמר ואמרו לי מה שמו והש"י אמר קודם זה המאמר כי אהיה עמך על כן אמר אהיה • ומעם אשר אהיה עונה על מה שאמר כי אהיה עמך (שמות ג' יב) • ויש להבין בעבור שהיה רוצה לבאר מכח זה השם שהוא ית' מציא את העולם הורה קודם לכן מציאות עצמו וקראהו אהיה ופירשו במאמר אשר אהיה הטעם שהוא הנמצא לעצמו לפי שהיו מקובלים במופתי העיון וכשרצה להורות שבידו יש יכולת לשנות המכע ולהחדש אותות וכופתים הורה שהוא המציא כל נמצא ומקיים כל יש על כן יוכל לעשות מה שירצה לעשות ואמר ויאמר עוד אלהים ה' אלהי אבותיכם (שם ג' טו) ביו"ד ה"א כפי שיאות לזולתו לקראו • ובעבור שמובל שני ענינים על כן אמר זה שמי לעולם וזה זכרי לדור דור (שם) • שהטעם שהוא נמצא על כן זה שמי לעולם שהעולם מראה למציאותו; וזה זכרי • הטעם שהוא מציא כל נמצא וזה טעם לדור דור שהעולם הוה ונפסד ועל כן לא נהבארה קריאתו • ויש מפרשים וזה זכרי בעבור שיקרא בכנוי אל"ף דל"ת • ואחרים אומרים בעבור שיזכירו אותו ישראל בעת צרתם ושם יו"ד ה"א משמות העצם ומורה הנצחות לטעם אחד ששני טעמי יהו"ה על כן אמר כי ביה ה' צור עולמים (ישעיה כו ד) ובתורה נמצא בשני מקומות ובנביאים במקומות מעטים אך בספר תהלות נמצא לרוב כפי שידעת שהספר הוא סיוסד בענין ההשנחה המופתית • יש מפרשים שעיינו באותיות שנכנו אלו השמות אשר נבנה השם מהם ובארו ענינים נפלאים במעלת אלו האותיות על שאר האותיות שהם מאותיות הסתר והמשך ושאיין לך הברה בלי שתוליד אחד מאלו וכי שהם מתהפכים ומתחלפים זה בזה בין במבטא בין בכתב וצורתם והברתם ושמותם ושמושם ומערכתם ומחברתם בין בעצמם בין במלואם בין במרובעם ומעוקבם וצירופם בשמות וחלוקם וקריאתם והשבונם וטעמיהם: לך ואספת את זקני ישראל • יש מפרשים בעבור שהיה רוצה להורות להם מופתי העיון למציאות הש"י על כן אמר לאסוף את זקני ישראל שהיו שלמים בדרך העיון על כן אמר ושמעו לקולך • והראיה שאמר משה והן לא יאמינו לי ולא ישמעו לקולי כי איך אפשר לסתור משה דברי השם אמנם מאמר השם הוא למציאות האל ודברי משה הוא לאמת נבואתו על כן אפשר לפי דברי זה המפרש להיות מאמר השם הכטחה • ואשר שמם נשואים לענין אחד אמר שהוא צווי • ויש מפרשים ושמעו לקולך הוא טעם ובאת אתה וזקני ישראל ואינו כטעם הענין • ויתכן להיות ושמעו לקולך כמו ונתן ה' לכם לחם צר ומים לחין (ישעיה ל כ) הטעם ואם ישמעו: לך ואספת • נראה שעתה היתה שליחותו לישראל ולעולם כל ההולך אינו מדבר אלא אל הראשים והזקנים כי הכולל קודם במכע למיוחד • ואמר ר' ישועה נ"ע שאם היה כדי שישמעו ישראל אליהם כי הם היו מנהיגיהם או שיהיה על דרך הדור • ויש לשאול שאם היה זה המאמר בתחלת שליחותו לישראל מה טעם למאמר משה הנה אנכי בא אל בני ישראל • ויש להשיב

כי עדיין לא שלחו לישראל ולא אל פרעה אלא באר איכות הענין ובאר גם כן התשובה אמנם תחלת השליחות מטאמר לך ואספת את זקני ישראל ואמרת אליהם ה' אלהי אבותיכם ובצורת זה המאמר לא יהיו צריכים שאלה שהזכיר השם אשר על ידו יהיו אותות ומופתים : פקוד פקדתי • הוא כנגד מאמר ועבדום וענו אותם (בראשית טו יג) • ואמר פקוד פקדתי כנגד אתכם : ואת העשוי • כדי שינצל ישראל ושילקו המצריים כאשר אמר וגם את הגוי אשר יעבדו (שם טו יד) זהו ואומר אעלה אתכם : ושמעו לקולך • שאתה שלוח סאתי : ובאת אתה וזקני ישראל • כי בלתם היה הדבר בלי תקן : אלהי העברים • יו"ד היהש יוצא בהתחבר ביו"ד מ"ם הרבים : נקרא • מלשון מקרה ובא באל"ף או מטעם לקראתי כמו שיתבאר : ואני ידעתי כי לא יתן • ענין הנהגה וכן על כן לא נתתיך לנגוע (בראשית כו) ואין ענינו שיתן לו רשות כי מה טעם אתכם • ואינו ענין נתינה כי מה טעם להלוך ולא ביד הזקה • יש מפרשים ולא ביד חזקה שיש לו ואינו מטעם הענין • גם המפרש ולא ביד הזקה הם עשר [נ"א תשע] מכות על כן ושלחתי את ידי והכיתי את מצרים הרמו במכת בכורות שזקף במלת מצרים : בכל נפלאותי • הטעם על כל נפלאותי ואפשר שכאמר בכל נפלאותי רמו לסכת בכורות שהכה אדם ובהמה והציל בכורי ישראל • גם יתכן להיות יד הזקה לענין שנהפך המטה לנחש כי בתחלה בא אל פרעה בדבור לבד ואחרי כן על ידי אות המטה שנהפך לתנין ולא קבל ואחרי כן יסרו בעשר מכות זהו ושלחתי את ידי רמו לעשר מכות : ונתתי את חן • בשרם כי לא יצאו על ידי מלחמה וקטמה אלא ברצונם • והיה זה כדי שיתפייסו מצריים לתת להם : ושאלה אשה • מנהג הנשים ידוע • התשכח בתולה עדיה (ירמיה יב לב) : כלי כסף וכלי זהב • כאשר הן רנילות : משכנתה ומגרת ביתה • כי בתי המצריים היו בינות בתי ישראל : ונצלתי • אינו כדרך ונגפתם והעד מלת את • אך הוא מבנין פיעל הדגוש והנו"ן עקר קרוב לענין הצלה שהצילום מכלי עדים :

ד והן

לא יאמינו • כמו הן נזכה (שמות ה כב) כמעט אם • הטעם אם לא יאמינו לי שאני שלוח ממך • התשובה ולא ישמעו בקולי לבוא אל המלך לאמר נלכה נזבחה על כן אמר כי יאמרו לא נראה אליך ה' • כי על ידי אי זה כח יצאו הספיקה להם המענה בהזכרת שם יו"ד ה"א ו"ו ה"א ואם היה זה כח צריך שיהיה בפעל כח זה השם על ידיו להאמין על כן אמר ויאמר : מזה בידך • פתיחת המאמר כמו מה לך פה (מלכים א יט ט) • או הטעם שאלה על טבע הדבר הנמצא בידך שהוא מין צומח על כן אמר ויאמר מטה בעבור שהיה רוצה להלביש לו צורה חיונית והיתה השאלה על הדבר הנמצא בידו כי רועה היה ומטה היה בידו כדרך כל רועה : והיה לנחש • כבר ידעת מטה שהרמוזו במקומות שדור הפלגה כחשו לעולם הרוחאני וזה מאמר נעשה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים (בראשית יא ד) ולא נבדלו מן המורנש בראיתם כי כל נמצאי מטה קשורים בכחות הנלגל ולא עבר שכלם לקיים מציאות השם במופתו העיון אשר כל זו המציאות תלויה בכחו והוא נבדל מהם שאינו נוף ולא כח בנוף עד שזרח

צורה אב וראש המאמינים אברהם אבינו ע"ה והופיע מציאותו ית' כמופתי
 העיון שכל זה הנמצא נמצא מאתו ומתקיים בכחו כאמרו וברוך אל עליון
 קנה שמים וארץ (בראשית יד כ) ואע"פ שנראה כי זה העולם מתפעל
 מעולם הנלגלים הם כנרון ביד החוצב • והנה נגלה לאבות בהשגחה המופתית
 שהוא מנצח המערכות כי כל מה שהיה ליסור רע להם היה מבטלו וזה היה
 מורה למציאותו ית' שהוא נבדל מהם ומציאותו ית' למעלה מן הנלגל •
 עתה על ידי משה רצה להורות מציאותו ית' מהכחות שנראות הוות על
 ידי אמצעיים שהם מבחו של שם ית' שהוא הפועל האמתי • כבר ידעת
 מדעות החוקרים בעניני המציאות שהעולם נחלק לשלשה חלקים שכלי ונלגלי
 ועולם ההויה וההפסד • ואולם עולם הנלגלים ועולם ההויה וההפסד ישיגם
 ההרגש אבל עולם השכלי יודע במופתי העיון כאלו שני העולמים • ואולם
 עולם ההויה וההפסד לא ישיג מהם ההרגש רק הגוף ומקרו • מהם חייבו
 שהגוף מורכב מדקים ומקרים • ומהם חייבו שהגוף מורכב מחמר וצורה
 וימשכו אהריהם מקרים • והראשונים הבינו מציאות הדקים מושכלת •
 והאחרונים הבינו הצורה מושכלת • ולא מפני האמינם הרכבת הגוף מדקים
 יתחייב היות העולם מהודש כי הנה אפיקורוס שמכחיש הדין העולם
 מאמין בקדמות הדקים • ולא מפני האמינם הרכבת המר וצורה יתחייב
 היותו קדמון • והנה אנחנו משיגים שיש דברים נוספים על הגוף וההויה
 וההפסד הם בדברים הנוספים על הגוף • ומפני הדין הדברים הנוספים על
 הגוף הבינו הדין הגוף • וכזה הענין יש מקום הקירה • אכן בהווי
 אלה הדברים הנוספים על הגוף כבר ידעת אמרם שחמר אחד משורף
 לארבע היסודות והעד שהאחד ילבש צורת הכרז ואולם לא יקבל אי
 זה המר שיזדמן אי זו צורה שתזדמן רק בהיותו מוכן ומוזמן לקבל
 הצורה ההיא על כן שמו התחלות כל הוה ונפסד החמר והצורה
 וההעדר ואין ההעדר התחלה עצמית רק החמר והצורה • וההעדר הוא
 התחלה במקרה וכבוא הצורה יסור ההעדר • ולא כל העדר הוא התחלה
 רק העדר מיוחד שהוא כנגד הצורה ההויה שלא תאמר העדר צורת הבנד
 מן הסיף הוא סבה להיותו סיף רק שאין החמר ההוא ראוי לקבל צורת
 הסיף בעבור העדר ההכנה • ואולם כל הוה צריך הכנה וצורה והכנה
 קודמת להיות הצורה ושניהם צריכים לפועל • ולא יתכן להיות פועל
 ההכנה הוא פועל הצורה • ולמה צריך הכנה קודם הויה הצורה מפני שחמר
 היסודות כלו אחד הואיל והם שוים ביושר התנועה וכי שהיסודות
 ילבש האחד צורת הכרז ומן הדין להיות לכל זה החמר צורה אחת אבל
 הואיל והוא חלוק בצורתו מכלל לא תהיה הצורה רק כפי הכנת החמר •
 ואולם היסודות עם איכותיהם הם יסוד כל מורכב כפי מזג העירוב
 באכיות לקבל צורה מעויינת לפי המזג ההוא בהתנכר ההום או הלהות
 או בהחלשם יש רוחב גדול לאותו המזג להשתנות הצורה המינית וכן
 נתבאר בספר ע"ן החיים לפי זאת הכונה שמזג העירוב יהיה על פי
 תנועת הנלגל באמצעות האור והחשך וכפי ערך התנועה ההיא תהיה ההויה
 ובהשלמה יהיה ההפסד ומכאן נכנסו לגורת הכוכבים • אבל חמר היסודות

אשר נשתנה בצורותיו הארבע עם היות המר הכל אחד ואין לשם מזג
אין נשתנה בצורותיו • ונתנו העלה יען שהם תוך הגלגל בהתקרב ובהתרחק
תוך הגלגל ישתנה בצורותיו • ואין הכונה כשיהיה המר היסודות בהכנה
הראויה במזג העירוב יהיה הוא הפועל לקבלת הצורה כי אי אפשר היות
מקבל ופועל • ואין לדין שאנחנו כשנראה המי בהכנה שלמה ויקבל
הצורה מכלל שההכנה פועלת הצורה אמנם הכנת המר היא בכחות
הגלגליות שכבר ידעת כפי אמרם שההכנה היא איכות נפעלת וההפעלות
שנוי והשנוי באיכות היא תנועה וכל תנועה יש לה מניע הניע הנושא
עד שקבל הצורה והממר לא יניע עצמו • ועלה בידנו שהמניע להמר לקבל
הצורה או הנושא למקרה הוא ענין זולתי הממר וכל תנועה השתלשל עד
תנועת הגלגל • והתנועות הפלכיות הן המכינות להמר לקבל אותם הענינים
שכל תנועה תקדם לה תנועה אם ממינה אם זולת מינה עד הניע אל תנועת
הגלגל • אמנם נותן הצורה הוא דבר אחד נבדל • והואיל והוית הצורה הוא מן
האין אינו צריך נניעה • ופעולת הנבדל היא בלתי נניעה מכלל נותן הצורה
נבדל מן הממר שאינו פועל פעולתו בניעה • אם כן פועל ההכנה הוא
הגלגל ופועל הצורה היא צורה נבדלת • ויש לך לדעת כי פעולת הנבדל
תדיר שופעת שזה הפועל אשר הוא בלתי גוף מן השקר שיעשה מעשה
בערך אחר שאינו גוף שיקרב או שירחק שאין ערך בין הגוף ובין מה
שאינו גוף ובהכרח יהיה העדר הפעולה בהעדר הכנת הממר • ומפני שפעולת
הנבדל תלויה על ידי הכנת הממר כי כשיוכן הממר הכנה שלמה לקבל
הצורה עכ"פ יקבלנה • אין ראוי לסבור שפועל ההכנה הוא פועל הצורה
שהצורה נמצאת מהעדר כפי שקדם שההתחלות הן שלש הממר והצורה
וההעדר ואותו ההעדר הוא העדר שכנגד הצורה ובבוא הצורה יהיה
העדר ההעדר אם כן מציאות הצורה היא מן ההעדר ולא תתלה פעולת
הגוף בהעדר כי מה שימצא מהעדר אינו צריך נניעה ופעולת הגוף על ידי
נניעה על כן חיבנו שפעולת הדבר הנמצא מהעדר היא פעולת הנבדל שאין
פעולתו בניעה • ואולם האומות הסבלות אשר גברה יד הרגשם על שכלם נזרו
אומר שפועל ההכנה הוא נותן הצורה וכחשו העולם הרוחני הוא אשר הרמזנו
מדות בוני המנדל הבה נבנה לנו עיר ומנדל וראשו בשמים (בראשית יא ד)
לא למעלה מן השמים ואברהם אבינו ע"ה הבין במופתי העינין מציאותו כאמרו
וברוך אל עליון קונה שמים וארץ (שם יד כ) והש"י נגלה לו בהשנחה המופתית
בענין ההנהגה להראות שהכל תלוי בכחו ית' ואע"פ שפעולות נראות
תלויות על ידי כחות הגלגל הם כגרון ביד החוצב • ועל ידי כשה נראה
בשם המורה שכל נמצא בכחו ית' מציאו ומקיימו והוא שם יר"ד ה"א ר"ו
ה"א והביא המופת בזה כי אע"פ שכל צורה הוה צריך להיות החומר מוכן
ומזומן לקבלה אין לדין שפועל ההכנה הוא פועל הצורה אבל פועל הצורה
הוא דבר נבדל כאשר בא עליו המופת מפני שיש לו התלות בהעדר להורות
בעקרי היצירה ועל כן נהפך המטה לנחש ואע"פ שלא היה המטה מוכן
לקבל הצורה החיונית הש"י המציאה בלי קדימת הכנה להורות על פעולת
הנבדל • ועל הפילוסופים אשר השכילו הרכבת חמר וצורה ונמשכו אחריהם

מקרים והוא פושט צורה ולובש צורה • וחכמי המחקר אשר השיגו הגוף ומקרינו והכינו הרכבת הגוף מדקים מתדמים בטהות שאינם נחלקים והמקרים מתנגלים עליהם • ועל פי דעת שתי הכתות בין על דעת הפילוסופים שהצורות הולכות ובאות ולדעת חכמי המחקר כל המקרים הנשואים בחמר מאמינים שהדברים הנוספים על הגוף הם דברים חדשים והגוף לא יתערה מהם • נמצא שגם הגוף חדש • ואם הפילוסופים הורו שדברים נמצאים יחד יתחייב שיהיה למספרם חקר אך בבוא זה אחר סור זה שאין למספרם חקר וחייבו קדמות העולם כבר בכלל אלו הענינים הרהבנו הבאור בספר ע"ץ החיים באשר די • והדוש העולם האות תובע להדוש העולם כאשר האות נתהוה בלי אמצעיים ובלי הכנה קודמת שצריכה אמצעיים הוא הדין לחדוש העולם בכללו שנמצא מהעדר הנסור המוחלט שהוא פעולת הנבדל מהנשמות ומשיגי הנשמות על כן המאמינים בקדמות העולם ואומרים כי לא ישתנה דבר מטבעו אתם תלין משוגתם • וידיעת חדוש העולם קודמת מידיעת האות והוא העקר כי מי שלא יודה באפשרותו לא יאמין בקיומו וזהו כת המעינים • ואולם להאמין חדוש העולם מפני עשיית הנפלאות הוא בדרך הקש החפוי שימצא הנכול האמצעי בקטן בכח הגדול לפי הכמת ההניון ואמנם החלישו זה ההקש מלת מופת אמתי אכן בעבור ההמון להיטיב להם העיון יאות שילקח ממנו מופת לאמת שהאות יעשה לאמת ענין הנבואה בשעת הטענה שהאות הוא כבריאת העולם כי כאשר בריאת העולם הוא בלי סבות קודמות כן הודש האות הוא בלי סבות קודמות שהוא מפעולת נמצא שהוא נבדל מן הנשמות ובהתאמת הנבואה התאמת התורה • וכדין אמרו חכמינו ששנוי התולדת יהיה לשני פנים האחד נקרא מין והשני אשור • והנקרא מין כשנוי המטה לנחש שנתהלף ממין אל מין • והנקרא אשור כבקיעת הים ופתיחת הארץ את פיה שאלו אינם נעשים בהדוש הצורה • וחכמי המחקר אמרו כי החיים צריכים רטיבה והוצרכו להסיר היכושת • והמתהל להם שכל דבריהם רוח שזה דרך מופת ואינו על דבר התולדת הוא הדין על הרטיבה שצריכים החיים שהוא דרך מופת ואינו על דבר התולדת אם כן לא הועיל בהתולד דבר שאם החיים לא ימצאו בלתי רטיבה זה יהיה מדרך הנמנע והנמנע לא יחייב לאות • נראה שדעת החכמים אשר אמרו כי כל אות ומופת קדם להם הרצון בששת ימי בראשית הטעם כמו שמעשה בראשית נמצא בלי סבות הוא הדין בכל אות ומופת לא שהטעם בדעת האומר טעת היות הרצון מתחדש בכל עת שאם רצונו נמשך קודם בריאתו העולם ואהרי כן ברא את העולם ואין שנוי לרצונו היך יהיה ברצונו לחדש האות שנוי לרצון • ואמור כשם שהושמו דברים הטבעיים מאז ובהפעלם עתה כאלו עתה רוצה כן הדבר בענין האות לא הרויה דבר • אלא כנראה שמשים האות בדבר הטבעי זה לא יתכן ובענין הרצון בא באור מספיק בספר ע"ץ החיים : ויהי לנהש • רמו לפרעה כנרמו התנין הגדול הרובץ בתוך יאוריו (יהזקאל כט ג) : ואהזו בזנבו • כי בזנבו מכה אע"פ שבפיו ישוך : ויהי למטה בכפו • יש מפרשים רמו לפרעה שהיה כלא היה : ויחזק בו • לשון אהיזה תמורו ואהזו

כמו והחזיקת במבושיו (דברים כה יא): הבא נא ירך בחיקך • פירש ר' ישועה ג"ע שזה רמז לישראל ובעבור שהיו הפשים והשם ענם על ידי שעבוד מצרים ועוד הצילם • ואוהבי הדרש אומרים דמיון הנהש בעבור לשון הרע מאמרו משה והן לא יאמינו לי (שמות ד א) ולהתהפך היד הטהורה מצורעת רמז למרים בעבור לשון הרע כמו בן • ואחרים דרשו ענין הצרעת בעבור שהשד כשרים • והאמת בעבור שהיתה הכונה בענין האות להעיר בעקרי היצירה שהוא נותן הצורה והוא המעדרה ואינו תלוי על פי ההכנה אלא בכחו ית' על כן הדש הצורה במטה שהיה נמצא בידו והעדרה מידו שהצרעת הבשר ההוא מת ונעדרים ממנו החיים כנוכר האלהים אני להמית ולהחיות (מלכים ב ה ז) וכן אל נא תהי כמת (במדבר יב יב) וכתוב וביום הראות בו בשר הי יטמא (ויקרא יג יד) והמצורע טמא באהל כמת • והוא העושה דבר והפכו וכל הפעולות תלויות ביד השם על כן הבא נא ירך בחיקך לא יתכן היותו בית הזרוע אלא בפנים לבגד הסמוך להזה • ויוציאה • ברשות הביאה וברשות הוציאה • ודיני הצרעת לטמא או לטהר הם על ידי נתנית התורה • אם לא יאמינו לך • בדברי השם • ואם לא ישמעו לקול האות • טעמו למאמר • ואינו טענין והיה מקול זנותה (ירמיה גט) ענין קלות כי מה טעם לקול אות האחרון • וטעם המאמר הוא אמרו אני שליח לשם ועדות לדברי שיעשה כך וכך אות על ידי • והיה אם לא ישמעו גם לשני האותות ולקחת ממימי היאור • זה האות עשהו במצרים אבל שני האותות הקודמים עשאם עתה ונשנו לישראל במצרים וכן כתוב ויעש האותות לעיני העם (שמות ד ל) ועל כן נאמר לקול • והמקשה שהשם היה יודע אם יאמינו או לא יאמינו והיך אמר והאמינו ואחר כן ואם לא יאמינו • על כן יש טעם לדבר ר' ישועה ג"ע שמהם יאמינו מהאות הראשון ומהם יאמינו מהשני ומהם יאמינו מהשלישי • ואולם להפך מי היאור דם הוא חלק מהמכה הראשונה להרמזו שעתידים מצרים ללקות מן היאור שהיה מבטם ותפארתם כאמרו לי יאורי ואני עשיתיני (יהזקאל כט ג) ולמה לדם מדה כנגד מדה שהם שפכו דם וזוריהם • כי אדני • בהבריו • לא איש דברים אנכי • ר"ל איני בעל סדר דברים שראוים לדבר לפני מלכים • גם מתמול • גם סמוך כנגד יום שמדבר • תמול ושלשום נתבארו • גם מאז דברך • טעמו מעת שדברת והטעם שאם קודם לכן לא הייתי מיושר בלשוני הואיל ומעת שדברת עמי נלוה עור אלהי אלי דין היה להתיישר לשוני • ובעלי הקבלה דרשו מזה הפסוק ששבעה ימים היה הדבור למשה גם וגם לרבות הרי ששה יום שנאמר לו הלא אהרן אחיך הלוי הרי שבעה • ויש לפרש גם מאז דברך אל עבדך אל מקום בעבור כמו אל הנער הזה התפללתי (ש"א א כז) והטעם מעת שדברת בשבילי שאהיה אני הנואל לא הייתי איש דברים ולמה יעדת אותי שאהיה אני שליח • כי כמד פה וכמד לשון • כפל לשון או הטעם בעבור שהאותות נחצבות מהמש מוצאות הנה היה מנמנם באותיות השפה ובאותיות הלשון • מי שם פה לאדם • אינו על דרך שאלה אלא פתיחה המאמר כדי שיאמר הלא אנכי ה' • והנה אלה כנגד מי שם פה לאדם • ופקה כנגד עור ונשאר

חרש בלא זוג ונאמר שמלת פקה מספיק לחרש ועור קודם ואחר ומצאנו פקוח אזנים (ישעיה סב כ) : והוריתך • לייטר לשונו באותיות שהיה מנמנם • או המעם והוריתך כאשר אמר והוריתי אתכם וכן אמר אהיה עם פך ועם פיהו והמעם שישים בפיחם דברים לדבר והראשון קרוב בעבור שאמר מי שם פה לאדם : ואמר שלח נא ביד תשלח • הרצון ביד אהרן כי נביא היה כנרמו הננלה נגליתי לבית אביך (שמואל א ב כז) ונאמר ואומר אליהם איש שקוצי עיניו השליכו ובגלולי מצרים אל הטמאו (יהזקאל כ ז) ואי אפשר שלא היה מכשר להם בכיאת הגואל וזה מעם גם מאז דברך אל עבדך : ביד תשלח • כמו לעם עליה (ישעיה סב ה) בעבור ששמע והוריתך שהמעם בשעת הדבור לא שיסור כבודת פיו • ואמר זה לשני אופנים • האחד שהוא הרגיל לדבר שליחות השם והוא איש דברים • והשני מצד ענותנותו שהוא הגדול ממנו ואולי יחר לו על כן וראך ושמה בלבו אע"פ שתהיה גדול ממנו במעלה הנה אהבתו נאמנת לך : ויחר • יש אומרים לא מצאנו חרון אף בלי שיהיה שם רושם על כן שמו מעם החרון מה שנאמר ויפנשהו ה' (שמות ד כד) • ויש משיב הנה מצאנו ויחר אף ה' במ וילך (במדבר יב ט) ולא נענש אהרן • ויש להשוב שיש חרון אף שאין לו מחילה כגון המא ע"ז ויש חרון אף שיש לו מחילה שהתשובה תעביר העונש וכתוב לא אעשה חרון אפי (הושע יא ט) : הלוי • יתכן מפני גודל מעלתו היה מתיחס השבט כלו על שמו כאלו הוא עקר השבט לא מפני שהיו נקראים אחרים בשם אהרן היה זה מתיחס אל לוי : ידעתי כי דבר ידבר • אין לך ליחס המעלה לו ואמנם הוא שמה במעלתך • ידעתי המעם שבכונתי כי דבר ידבר אך על מנת שתשים אתה את הדברים בפיו : הוא יהיה לך לפה ואתה תהיה לו לאלהים • דמיון מלאך שמשפיע הדבור אל הנביא כנוכח ואהרן אחיך יהיה נביאך (שמות ז א) : ואת המטה • הוא שנהפך לנחש : את האיותות • והלא לא נעשה בו אלא אות אחת ויתכן להיות מרמזו אל המכות שנעשו על ידי מטה או בעבור שהיה תחלת האיותות שנהפך המטה לנחש • ומעם תעשה בו תחל לעשות האיותות : אל יתר • הוא יתרו ונטל ממנו רשות לשוב אל אהיו במצרים ולא הודיע לו סוד הנבואה : ויאמר ה' • מעם הו"ו וכבר כמו וירד מעשות החטאת (ויקרא ט כב) כי קודם שיבשר לו כי מתו איך אפשר שיטול רשות • ואחרי שנטל רשות מיד ויקח משה את אשתו • תמיה אני לדבר ר' אהרן נ"ע שפירש ויאמר ה' וכבר אמר ואחרי כן אמר ויש לומר שזה המאמר אחר לא הוא שנראה לו בסנה • והלא לדברי הכל לא נראה לו בזה המאמר בסנה ומקרא מפורש ויאמר ה' אל משה במדין • ואולי סבר החכם כי מי שפירש אותו וכבר המעם קודם וילך משה וישב • והלא דעת החכם שפירשו וכבר המעם קודם ויאמר לו אלכה נא ואשובה (שמות ד יח) : כי מתו כל האנשים • כנוכח וימת מלך מצרים (שמות ב כג) : וירכיבם על החמור • יתכן היותו שם המין כמו ויהי לי שור וחמור (בראשית לב ו) גם יתכן היותו אחד : וישב ארצה מצרים • כמו וילך חרנה (שם כח י) והוא לבדו שב : מטה האלהים • שעל ידי המטה יהיו האיותות : ויאמר ה' • יש אומרים שהוא

שהוא דבק למאמר ויאמר ה' אל משה במדין והתוידך מאמר ויקח משה ולא ידעתי טעם למה התוידך • ואפשר היותו מאמר בפני עצמו כשהחל ללכת : המופתים • יש הבדל בטעם בין אות ומופת שהאות טעמו סימן אכן המופת מורה שהוא שנוי מטבעו • ומופת בשקל מוקש : בני בכורי • בעבור שזכה בשני העורמים העולם הזה והעולם הבא כמו שהכבוד נוטל פי שנים : ותמאן לשלחו • הו"ו כטעמו ואינו כטעם אם שהרי האותות לא עשאת לפני פרעה בתחלת ביאתו כי אם לאחר בואו לפני פרעה בפעם שנית לכך יהא הטעם שאמרתי לך שולח את בני ויעבדני (שמות ד כג) ואתה מאנת הנה אנכי הורג את בנך בכורך • זהו טעם ואני אחזק את לבו (ישע ד כא) כי כל עוד שהיה רואה בנו בכורו לפניו לא היה שולח את ישראל : ויהי בדרך כמלון • המקראות בסדרן ואינו דבק לפסוק ויקח משה : ויפגשהו ה' • הטעם מלאך ה' גם המיתו חוזרים אל משה • והמקשים איך אפשר שליה השם השלוה להשלים שלוחותו לומר שבקש המיתו ומה טעם השליחות על בן אומרים שהוזרים אל הנער • ויש מקשים והלא לא נזכר הנער • יש מפרשים מביאים כמוהו ויהי בלדתה ויתן יד (בראשית לט כה) ולא נזכר קודם לכן הנער • ויש להקשות ולמה לא מל משה את הנער • יש משיבים מפני טרדת הדרך שהיה נחפו ללכת בענין השליחות • ויותר טוב לסבור בעבור שהיה הולך על בן מלה אותו צפורה • וראוי לחוש כי למה לא השש משה במילת הולד • יש לומר כי דור המדבר לא מלו מפני סכנת הדרך ועל בן הניחו משה ולא מל אותו מפני סכנת הדרך ואם כן מה טעם ויפגשהו • ויש לומר מפני שבזה היתה תקנו להניחו עם אמו בבית אביה • יש אומרים מפני שעצתו לא היתה הגונה שהוא היה הולך להוציא את ישראל ממצרים ולמה היה מוליך את ביתו לשם והרואים מה היו אומרים ועל בן הקרה לו החולי • ויש משיבים אדרכא בזה היה הבטחון בעבור שהיה כמוה להוציאם מעבדות מצרים • והאמת הואיל ולא היה מוכרח להוליך את אשתו במצרים למה יאש במילת בנו ולא הניחה בבית אביה להשלים גם המצוה על בן ויפגשהו • ואין פירוש המיתו מלשון המון כי היה ראוי להיותו מקור המ"ם בהולם • ולהיותו שם בשקל בכיתו לא יכיל הפשט : ותקח צפורה • אולי עשתה זה בצווי משה שהרגיש כי מפני שלא מל את בנו אירע לו זה החולי כי הצדיקים חושבים שהשם מקיין ליראיו על ידי תוכחות של אהבה פן יפול מידיהם עון אשר תמא : צור • בא התאר בחסרון המתואר וכן ועשיר יענה עוות (משלי יח כג) : והנע לרגליו • לא יתכן שהטעם על האבר המכונה בשם רגל שהרי קדם ואמר ותברות את ערלת בנה • ומה טעם הנניעה • ויאות שיהיה חוזר אל משה הטעם הרגלים שמתרו לצאת מלהשלים המצוה כדמות כפר נפש : חתן דמים אתה לי • טעם התן הרוש השמחה וכאלו זה גרם מיתת בעלי וכאלו הוא כשופד דם : וירף ממנו • הטעם החולי כמשה : או אמרה התן דמים למולות • חטעם הרוש השמחה בדם המילה • ואמר למולות לשון רבים אולי עבר זמן השמיני • והמילה שני מינים : לך לקראת משה • רגל היה לבשר מעניני הנאולה במחזה הנבואה ועתה הגיע הזמן על בן צוהו

ללכת לקראת משה המדברה : ויפגשוהו בהר האלהים : כי משם היה דרכו ללכת ממדין אל מצרים : ויגד משה : כי כן צווה ושמת את הדברים בפיו (שמות ד טו) : ואת כל האותות השלשה : ויאספו את כל זקני בני ישראל : אנשי השם כי כן היתה הצואה לך ואספת (שם ג טז) : וידבר אהרן : כאשר הוכמח ודבר הוא לך אל העם (שם ד טז) : ויעש האותות ויאמן העם : בענין הנבואה : וישמעו : כי סכח האותות הבינו כי יוכל להוציאם ממצרים בחדוש הנפלאות כי הגיע הקץ : וכי ראה את עניו : מטעם לחם עוני מזכות האבות ומפני החמס הנעשה להם : ויקרו וישתחוו : נמו קרקדם וישתחוו : ומלת ויקרו מפעלי הכפל ולא יתכן היותו מפעלי הנוץ כדעת קצתם שבעלי הלשון נהגו ומשימים תבורת השוכן הגוסס על האיתן דגש כפ"א הפעל וידסה שהוא מבנין נפעל : על כן בהצטרפו בו"ו הרכיב הרפו אות הכפל ונענעו הפ"א בשו"א כמנהג השלם להורות שהוא מן הקל :

ה ואחר באו משה ואהרן : וקצרו הזקנים כי כן היתה הצואה לא כדעת הדורש שנשמטו אחד אחד והלכו ונפרעו להם כפיני כי הגה נאמר להם על כן אתם אומרים נלכה נזכחה : ויאמרו משה ואהרן : דברו אל פרעה : ואהרן דבר אל העם : כה אמר ה' אלהי ישראל : הזכירו לו השם המיוחד שמורה הפך אמונתו כי שב אלהים שם משותף : ויתנו : פעולה הנעשית על ידי זביחה והמלה מפעלי הכפל מבנין הקל : לא ידעתי את ה' : איני מאמין האמונה שמורה זה השם : ויאמרו אלהי העברים : השם המשותף לבד ועל כן אמר העברים הנודעים ביחושם בהחלק הדתות ונבדלו גוי גוי אלהיו להורות לו שהאמונה שלנו אינה כאמונתך והרמיו לו איכות עבודתו מסגולת המקום : וכתוב כי גוב ננבתי מארץ העברים (בראשית ט טו) ועל כן אמרו : נקרא עלינו : מטעם לקראתי גם יתכן המענה מלשון אקרה כה וכתוב כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' (שמואל א כו יט) : פן יפגענו : כי כשנעזוב דרך עבודתו ירע לנו וכתוב ועולה לא העלו בקדש לאלהי ישראל (ד"ה ב כטו) ומיד ויהי קצף ה' (שם כח א) כי כסור השנתתו מהם נשארו על ידי השליט והרמו בדבר או בחרב : ה' וכלי זעמו : ואין יפגענו דרך כנוי כי כן אמר נלכה נזכחה : ועוד שאם הרמיו במכת בכורים מה טעם או בחרב : גם לא יתכן שהכנוי כולל ישראלים ומצריים ואולי יבוא לו הרמו כי אם תשיג לנו הרעה איך יצל הוא זעמו : ומעם יפגענו ענינו מיתה : תפריעו הטעם סלוק הדעת ממעשיו כמזהו יפרע עם (משלי כט כח) : לכו למבלותיכם : ויתכן שזה חוזר אל הזקנים או שדבר למשה ולאהרן בשביל ישראל ואין הטעם בעסקיהם כי הגה והשבתם אותם מסבלותם : הן רבים עתה עם הארץ : יש מפרשים הטעם עם הארץ רבים ואתם תסלקו דעתם מן המלאכה ויהיה הפסד הרבה : ויש מפרשים כנגד מה שאמרו פן יפגענו השיב פרעה רבים הם ואין השש : ואחרים פירשו הן רבים מקומות רבות יש עמים משעבדים על ידי שליטים אם תוכלו להשבת אותם מסבלותם : ויצו את הנוגשים : הם הרודים בעם שרי מפים : ואת שוטריהם : הם מישראל וכתוב ויכו שוטרי בני ישראל (שמות ה יד) שהוכו

שהיו מן הנוגשים : לא תאספון • באל"ף תמורת הו"ד שהוא פ"א הפעל
 שהוא ענין תוספת וכן ויאסף שאלו לירוא מפני דוד (ש"א יב כט) ואותיות
 או"י מתחלפים : וקיששו • פעל עבר מן פיעל הכבד מפעלי הכפל : תכן • לא
 נשתנה בסוף פסוק : ואת מתכונת • דבר משוער תמורתו ותכן לבנים תתנו
 (שמות ה יח) על כן לא תגרעו ממנו : כי נרפים • אין להם עול המלכות
 קשה : על כן הם צועקים לאמר • דברים שלא כן : נלכה נזכחה • דבר
 שהוא תועבת המלך : תכבד העבודה • לעסוק בה ולא תפנה דעתם בדברי
 שקר זהו טעם : ואל ישעו • כמו ולא ישעה אל המזבחות (ישעיה יז ח) •
 ויש אומרים מן ואשעה בחקך (תהלים קיט קיז) הטעם משתעשעים והראשון
 יותר קרוב שלא תפנה דעתם בדבר אחר זולתי מלאכתם : אין נגרע בינוני
 והעד מלת אין על כן הוא בקמ"ן : ויפין העם • מאמר פרעה שהוא יוצא
 ויתכן שהטעם כל אחד מהנוגשים : קש לתכן • הלם"ד מקום ה"א כמו והמשרתים
 ללוים (ד"ה ב כו) או יתכן שהלם"ד נוסף : אצים • יסבול היות פעל עוכד
 שהם היו טורחים להטריחם ואינו יוצא על כן ויכו שוטרי בני ישראל
 (שמות ה יד) : דבר יום ביומו • ר"ל מלאכה התדירית שעור כל יום ויום
 שהיו עושים על כן בתמול שלשים בנגד יום שהניחו שעור מלאכתם גם
 תמול גם היום • ולאמר דבק אל שוטרי : גם תמול גם היום • כדרך גם
 אנחנו גם אבותינו (בראשית מו לד) כאשר פירשתי : גם תמול גם היום •
 יש מפרשים תמול הוא למרת פרעה לא תאספון לתת תכן שאומרים כי
 באותו היום שבאו ויאספו את זקני ישראל ועשו האותות לפני העם
 לא באו אל פרעה ואותו יום לא עשו מלאכה מפני עסק הבשורה • וכיום
 השני באו משה ואהרן אל פרעה ונאמר ויצו פרעה ביום ההוא על כן אמר
 גם תמול גם היום • גם יש לפרש כי באותו יום שעשו האותות לעיני העם
 באו גם אל פרעה ואותו יום נאמר ויצו פרעה ביום ההוא וכיון שעבר היום
 מפני עסק השליחות ונמנעו מעשות מלאכה אע"פ שנתן להם תכן וכיום
 השני שלא נתן להם תכן לא יכלו להשלים חק שני הימים ובתוב ויפין
 העם על כן הוכו שוטרי בני ישראל : למה תעשה כה • כנגד פרעה :
 ולבנים אומרים • הנוגשים באמרם כלו מעשיכם • על כן : וחמאת עמך •
 דרך כנוי מפני כבוד המלכות כמו והנם שולחים את הזמורה אל אפס
 (יהוקאל ה יז) • ומלת וחמאת פעל עבר מן הקל והיה ראוי לומר וחמאה
 וכשנעלם האל"ף הזמורה הה"א לת"י כמוהו וקראת אתכם הרעה (דברים
 לא כט) היא נפלאה ((תהלים קיח נג)) • ואין טעם לפירוש כי שפירש
 כי חסר דגש להיותו שם • גם המפרש מלשון קילע אל השערה ולא יחטיא
 (שופטים כ מז) להיותו חוזר לישראל שלא יסלימו הקם הנה ישראל לא
 יתיחס עם פרעה • ויאמר נרפים קל עליהם עול המלכות • על כן אתם
 אימרים נלכה נזכחה לא הועילו דבריהם כלום : ויראו שוטרי בני ישראל
 אותם • יש מפרשים הטעם עצמם כמו הלא אותם (ירמיה ז יט) : לאמר
 דבק אל פרעה שאמר להם לא תגרעו מלבניכם (שמות ה יט) ופרעה אמר
 ותכן לבנים (שם ה יח) והעברים שומרים הטעמים והעד ויפנעו את משה •
 בצאתם מאת פרעה : נצבים לקראתם • לדעת מה יצוה עליהם פרעה :

ופעם ויפגעו שהלכו אלו לקראת אלו ואלו לקראת אלו על כן הוצרך המכרש לפרש והם היו נצבים לקראתם • ויתכן לפרשו כמו ופגע הנבול (יהושע יט כב) כשיצאו מאת פרעה באו עד אליהם כשראום נצבים לקראתם : ירא ה' • התרעמו לנביא השם מפני להין ודוהק שהם סברו כי אולי יקל ידו מעליהם בעבור שליחות השם והוא הוסיף עול על עולם : ריחנו בעיני פרעה • בעבור שההרגשות יוצאות ממקום אחד תבוא זו תמורת זו כאשר קדם לנו הבאור • ויתכן לפרשו כיון שהבאשתם ריחנו נהיה נמאסים בעיני פרעה • וזה המאמר מראה שהסתפקו בנבואת שני השלוחים ואינו דומה כדרך ישפוט ה' בני ובניך (בראשית מז ה) • ודבר ר' ישועה נ"ע שזה המאמר דבר בני בליעל ובעלי הדרש עזרו אהרי זאת הכונה : וישב משה • יש אומרים ששב בסנה • והאמת בעבור שכון להשיב זה המאמר אל השם על כן אמר וישב משה אל ה' מצורף אל היות מקום קבוע לתפלתו : ויאמר אדני • באל"ף דל"ת אולי סבר משה כי מפני חטא שאירע מהם הרע פרעה לעם • על כן אמר אדני באל"ף דל"ת שדין האדון לעבור על פשע העבד על כן למה הרעותה לעם הזה • או הטעם : הואיל והם עבדיך ואתה להם אדון הדין לנהלם : למה הרעותה • למה זה שלחתני • אמר שני דברים שאתה אמרת ראה ראיתי וארד להצילו (שמות ג' ח) בצורת אלה הדברים שלחתני ולא להרע להם ולמה הרעותה ולמה זה שלחתני אם היתה הכונה על טעם להרע להם : ומאז באתי אל פרעה • הטעם מתחלת השליחות כשבאתי לדבר בשמך הרע לעם הזה כאלו אמר משה שזה חלול השם ויש לך לקנאת בעבור חלול שמך :

וַיֹּאמֶר ה' אל משה עתה תראה • אמר השם שאם הוסיף פרעה להרע לישראל בעבור חלול שמי זה לרעתו והנה יתחייב בעונש וזה כון משה לדעת : כי ביד חזקה ישלחם וביד חזקה יגרשם מארצו • כפל מאמר • או הטעם ישלחם כמו לשלח איש את עבדו (ירמיה לד ט) שאם הרע עתה להם ביד חזקה יקל עלו מהם על כן הוסיף וביד חזקה יגרשם מארצו :

פרשת וארא

וידבר אלהים • הזכיר השם המשותף בעבור שהיה רוצה לבאר מעלת השם הנכבד כמוהו ויאמר אלהים אל משה אני ה' • בעבור שאמר ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך (שמות ח כג) אמר אני ה' דרך גערה כי בזה השם ילקח ואפרע ממנו : וארא • החל הכתוב לבאר ההן שהוהנו

שחזנו האבות אע"פ שהם הקדימו ויהדו את שמו עם כל זה לא זכו כי אם בהשגחה המופתית המצורפת בשם אל שדי שהוא נצוה המערכת למי שזיה במערכת מולדו שיקרנו רע כאמרו לא הניח אדם לעשקם (תהלים קה יד) • המלאך הנואל אותי מכל רע (בראשית מח טז) • שהיה נכון לבוא עליו באמצעות זאת ההשגחה נראית להם : ושמי ה' • ר"ל ההשגחה המצורפת בשם יו"ד ה"א ו"ו ה"א לא נודעתי להם • ויהיה בי"ת באל שדי מושך עצמו ואחר עמו כמו בישישים חכמה (איוב יב יב) • וטעם וארא ונודעתי טעם אחד יכללם • ואין טעם נודעתי כמו הודעתי להיות מבנין נפעל חוזר כי לא יאות כן מדין הלשון גם מהשבת הענין לא יסברנו כאשר יודע בהתבוננות • ומציאנו ראיה בטעם ידיעה וירא יעקב (בראשית לא ב) : ואמר : וגם הקימותי • הטעם גם בנתינת הארץ לא זכו בה רק בהבטחה זהו הנראה לי מתוך ששמע הפשט • אכן רובי המפרשים נכוכו בפירוש זאת ההצעה והם חלוקים בפירושיהם • יש מפרשים וארא אל אברהם באל שדי ושמי ה' ר"ל באלו שני השמות נראית להם אבל לא נודעתי להם במדת גבורתי וחלקן טעם הראיה מטעם הידיעה וטען כי אלו הבי"ת מושך עצמו ואחר עמו לא היה ראוי לומר לא נודעתי אלא לא נראיתי • ומהם פירשו טעם ו"ו ושמי ה' בטעם שבועה וכסוהו ימצא בלשון ישמעאל והטעם שבשם אל שדי נראית להם אבל לא נודעתי להם בו ולא ידעתי טעם לשני הפירושים • גם המפרש לא הלא בטעם ולא יסקלונו (שמות ח כב) לא יאותו דבריו • גם המדביק הפסוקים והטעם לא נודעתי לכך אלא גם הקימותי לא יתכן • ואולם דברי המפרשים שתופשים הדברים כמשמעם כי לא נודע לאבות בשם יהו"ה ועוד ראו הכתוב שבנראה נראה לאבות בשם יהו"ה כאמרו באברהם אני ה' אשר הוצאתיך (בראשית טו ז) וכן ביעקב אני ה' אלהי אברהם אביך (שם כה יג) יש אימרים שהוא דברי משה ואינו נראה כן • ואחרים פירשו כי יו"ד ה"א היו יודעים האבות ואולם השם פעם יהיה שם עצם פעם יהיה שם תאר והאבות ידעו שכ העצם אבל שם התאר לא ידעו ועל זה נאמר ושמי ה' לא נודעתי להם הטעם בשם התאר • ואולם לא כון הכתוב לכך כדי להראות מעלת משה אצל מעלת האבות • להיות הטעם לא נודעתי להם כמו שנודעתי לך לא יתכן כי מה טעם וגם הקימותי והבחינה היתה בין האבות ובין ישראל • וגם המפרש ושמי ה' לא נודעתי להם שהטעם כי האבות היו יודעים שם ה' אמנם היו חושבים כי הוא שם ננור כשאר שמותיו ומשה ידעו שהוא שם הנפש ועל כן חדש בו אותות ומופתים איני יורד בסוף דעת זה ההכנס כי מה כון באמרו שמי ידעו שהוא שם הנפש והכונה בהפך • גם מה שבאר כי לא בא להפחית מעלת האבות אלא להורות כי על ידם היתה תחלת זה הענין ועל ידיך היתה תכליתו לכך נגלית להם בשם פחות משם אהיה אין הדברים נראים כי מה טעם וגם הקימותי שזהו תחלתו של ענין ואפילו היה הפירוש כן מה טעם לבאר שנראה להם בשם אל שדי ולא היה כי אם הבטחה לכך • לכך אומר כי האבות ידעו השמות האלו וידעו ערכם בבחינת הנהגה הכללית אך אופני ידיעת צורת הדבר

הדבר וזלתי אופני ידיעת הפעולה בו • ואמנם לא נתבשר משה שהשנתו היתה ערופה מהשנת האבות אבל הכונה היתה בעבור ההשגחה שהשניח לאבות ובין ההשגחה שישגיח עתה לישראל • ומעם לא נודעתי להם כענין ונודעתי לעיני נויים רבים (יהוקאל לה כנ) לא שהמעם בענין השנת הנבואה כי אם בענין ההשגחה • ויש להקשות שאם הש"י נגלה לאבות בשם אל שדי ועל ידי השליה בשם יו"ד ה"א והנה שתי ההשגחות החזקות זו מזו על כן צודק מאמר בן עזרא כי אל שדי הוא השם הנכבד ואין ביניהם הפרש ולא יתהפך זה שהשם הנכבד הוא אל שדי • והמשתדלים לעשותם כאחד מצד הדרוד השכל הוציאוהו בדרך החשבון כאחד מדרכיהם הידועים • מלת שדי קשה בדקדוקה • יש אומרים שהמלה מורכבת והרצון אשר די המעם שהוא די לעולם במציאותו • ויש מוענים אך יקרא שם אשר די • ויש מפרשים שהמלה מגזרת שורד כענין כשוד משדי יבוא (ישעיה יג ו) והמעם חזק ותקוף שהוא מנצה המערכות ודקדקו המלה שהיו"ד מקים אות הכפל כמו דליו שוקים מפסה (משלי כו ז) והוא בשקל נגב סלה • ואחרים פירשו היו"ד נוסף ביו"ד מוכיח אדם אחרי הן ימצא (שם כח כג) ודגש הדל"ת להוציא אות הכפל ובתשלומו שדדי • גם אפשר לפרש היו"ד יו"ד לרבים והוא כדרך רבוי אדני ובמלת אלהים פירשנו מעם הרבוי לשם ית' עם היותו נאמן ביהודו: וגם הקימותי • זה המאמר מורה שהוא מהובר למה שלמעלה ויקשה עליו החבור מפני שהוא שלילה והיוב ועוד שלא יכלם סוג המעלה • על כן יש מפרשים שנלחצו לפרשו בפירוש שהוא יציאה מן הכתוב והמעם שלחתיך להודיע ששמי ה' וגם שלחתיך בעבור שהקימותי בריתי עם האבות • ואחרים פירשוהו ושמי ה' לא נודעתי להם לבד אלא וגם הקימותי • ואחרים פירשו לא הלא והמעם הלא נודעתי להם בשמי ה' וגם הקימותי • וכל אלו הפירושים לא יסבלם הפשט • אכן יאות המעם כפי שפירש החכם ר' ישועה שהוא סמוך אל וארא • והמעם לפי דעתנו שכן הכתוב לבאר כי מה שזכו האבות עם היותם צדיקי עולם הם האיתנים מוסדי הארץ שנראית להם בשם אל שדי וגם הקימותי את בריתי אתם על דרך הבטחה והיה זה בעבור שבא השליה לישראל בשם הוקר והעדוף הוא שם הישועה וההצלחה והם התרעמו לנביאי השם על כן בא הכתוב להודיע בין החן שהוחנו האבות ובין החן שבא להם והודיע כי מה שהבטחתי לאבות כשבילכם היה כדי שתירשו את הארץ: וגם אני שמעתי • באר שני דברים האחד מפני ברית האבות • והשני מפני נאקת בני ישראל שצועקים מפני לוחצים ודוחקים: לכן אמור לבני ישראל אני ה' • שעל ידי זה השם אעשה אותות ומופתים שהם שנוי התולדות ואושיע אתכם מעני מצרים: והצלתי אתכם מעבודתם • אמר לשון הצלה שהם מוכרחים בידי המצריים כאשר אמר אשר מצרים מעבידים אותם: וגאלתי אתכם • המעם שאני גואל קרוב לכם ותצאו לידי חפש: ולקחתי אתכם לי לעם • שתהיו סגולתי ולא עם פרעה: והייתו לכם לאלהים • אהיה לכם למשגיח ולמנהיג: וידעתם כי אני ה' • מצד אלו הטובות שאעשה לכם

תדעוני בשמי המיוחד לי : והבאתי אתכם • יש מפרשים שזאת ההבטחה
 על סנת היותם צדיקים שהרי לא באו רוב יוצאי מצרים בארץ • ויש
 מפרשים בעבור היות זאת ההבטחה תלויה על בניהם לכך הוצין בינתים
 וידעתם כי אני ה' • ויתכן בעבור אמרו והייתי לכם לאלהים שהשם אינו
 נודע רק מצד פעולותיו וזהו טעם המוציא אתכם מיתה סבלות מצרים •
 שלולי עזרת השם וישועתו לא היו יוצאים כי משועבדים היו : והבאתי
 אתכם • שרוב הבאים היו מיוצאי מצרים ועל הרוב הכתוב מדבר :
 אשר נשאתי את ידי כטעם כי אשא אל שמים ידי (דברים לב ט) ענין
 שבועה • ואמר נשאתי דברה תורה כלשון בני אדם והראה כי לא זכו בארץ
 אלא מזכות אברהם : ונתתי אותה לכם מורשה • שהם היו ראשי הנהלה עמדם
 ילקח ואליהם ישתלשל והיא קנין להם : וידבר משה כן אל בני ישראל ולא שמעו
 אל משה מקוצר רוח • שקצרה רוחם מאורך הנלות כטעם ותקצר נפש העם
 בדרך (במדבר כא ד) • וי"ל כטעם קצר רוח • יש אומרים הטעם שרצונם היה
 בבוא משה שיצאו מיד לא על ידי המשך זמן וזהו טעם מקוצר רוח ועוד
 מעבודה קשה שהוסיף עליהם פרעה : וידבר ה' לאמר • המפרש כל לאמר
 שבתורה לאמר לישראל הוין מזה שהוא לאמר לפרעה מה טעם שיאמר
 עוד בוא דבר אל פרעה אבל הטעם לאמר לו וחזור למשה וכן מנהג
 הכתוב על כל לאמר שאין הטעם לאמר המאמר • ובעבור שנתיחד הדבור
 למשה על כן אמר ואני ערל שפתים כי לא היה אהרן עמו שהובטח
 הוא יהיה לך לפה : ואיך ישמע אלי פרעה • שלא יקבל אותי לדבר
 לפניו כי הן שפתיו רעהו מלך (משלי כב יא) : הן בני ישראל לא שמעו
 אלי ואיך ישמעני פרעה • מיד בא הדבור לשניהם : ויצום אל בני
 ישראל • יש מפרשים הטעם שייסבירו להם פנים וזהו טעם כי תאמר אלי
 שארו בחיך (במדבר יא יב) • ויותר טוב להיות הרצון לדבר להם בשליחות
 הקודמת : אלה ראשי • ההל הכתוב ליהם השלוהים על דרך גדולה ומעלה
 ולתועלות רבות והזכיר אחות אהרן עם משה בעבור שיהיו בדבור ומשה
 רצה להיות אהרן עמו מפני שהוא אחיו על כן אמר ואני ערל שפתים •
 והחל מראובן כי הוא הבכור ולא זכה מזרעו כמעלת הנבואה והכהונה לא
 מהראשון ולא מהשני וקדם השלישי לכך אמר וידבר ה' אל משה ואל
 אהרן ויצום • וההל להזכיר יחוסם גם מה שאירע מבניהם הנה דתן
 ואבירם מבני ראובן ואחד מבני שמעון ולא מפני שאלו שמרו יחוסם
 וכי שאלו נהנו שררה עליהם אחרי מות יוסף דור אחר דור : ואלה שמות
 בני לוי • שצורך זכר היחש היה בשבילו • הזכיר שנות לוי מפני כבוד
 השלוהים • ויש לסבור כי זכר שנות לוי מפני שהיה צריך להזכיר שנות
 קהת ועמרם ומשה להרמיו לנו כי לא היתה ישיבת ישראל במצרים ארבע
 מאות שנה הזכיר גם הי לוי • ואולם אם נחשוב כולל שנות קהת מעת
 רדתו במצרים ועמרם ומשה עד עמדו לפני פרעה לא יעלו כי אם ש"ן
 שנה ודבר נמנע לסבור כי בשנה שמת זה נולד זה • ועם כל זה אין
 מנין השנים עולה ואם יחס הכתוב ישיבת כלל השנים במצרים הוא מפני
 ששם עמדו רוב שנים • הזכיר בני לוי ובעבור שהיה רוצה להזכיר יחוס
 השלוהים

השלוחים הזכיר בני בניו • והזכיר יוכבד אם השלוחים שהמולידים היו משורש אחד מהצב הכתמים • והזכיר בני יצחק ובני עזיאל לאופן שזכרו שמותיהם בתורה ולא בן בני הכרון אע"פ שהיה שלישי לבני קרת • והזכיר אשת אהרן בעבור סוד הכהונה • והזכיר בני קרה בעבור כי יזכר ובני קרה לא מתו (כמדבר בו יא) • גם הזכיר אשת אלעזר כי יצא ממנה פינהם בן אלעזר בן אהרן הכהן ששישתן נתיחסו אמותיהם שהיו סמשהות הנטות על בן הצליחו וזכו כמעלת הנפש הרמה : הוא אהרן ומשה • בעבור שהזכירם בסדר ילידתם : אשר אמר ה' להם • מוסב אל ויצום אל בני ישראל (שמות ו יב) : הם המדברים אל פרעה הוא משה ואהרן • הקדים משה לקדימת המעלה : ויהי ביום דבר • כון הכתוב לכאר היך היו שניהם מדברים אל פרעה להוציא את ישראל מטצרים מפני שהשם יחד הדבור למשה כארין מצרים כאמרו וידבר ה' אל משה בוא דבר ואותו המאמר שנה אותו הנה כאשר הוא וידבר ה' אל משה לאמר אני ה' דבר אל פרעה ועל בן נעשה פרק למאמר ויהי ביום דבר ה' שאותו המאמר נתינת עלה ואינו חוזר מאמר ויהי ביום דבר ה' למאמר אשר אמר ה' בספרת החכם ר' אהרן נ"ע • גם התימה שתמה בן עזרא שפסוק ויהי ביום דבר דבק עם הבאים אחריו ולמה הפסיקו בעל ההפסקות אינו תמה כי היא כדמות נתינת עלה למאמרים הקודמים ועל בן הפסיקו והחל לכאר העלה מפני שיהד הדבור באמור בוא דבר • והעבריים שומרים הטעמים שמעם הן אני ערל שפתים הוא מעם ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתים מיד בא הדבור לשניהם באמור ויצום אל בני ישראל ובאר הנה מעם הצווי באמרו ראה נתתיך אלהים לפרעה ואהרן אחיך יהיה נביאך • ואין הטעם שפסק בענינו מפני צורך היהש ועוד שב לענינו אלא קשר הפרשיות כך הוא בעבור שיהד הדבור למשה ומשה כון להיות אחיו עמו ונתן העלה אני ערל שפתים כון הכתוב לכאר שכל זה מפני אהבת האהוה על בן נשנו המאמרים להודיע הכתוב איך היה הדבור לו לבדו ומשה רצה להיות אהרן אחיו עמו ועל בן נשתלהו שניהם :

ז ראה נתתיך אלהים לפרעה • שלא ידע רצונך כי אם באמצעות אהרן ונמצא שאהה לפרעה כמו מלאך שלא יודע סוד המלאך לבני אדם כי אם על ידי נביא כדרך כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים (עמוס ג ז) • ובעבור שפחת משה עצמו על בן אמר נתתיך אלהים לפרעת הטעם מעלה גדולה תהיה לך בעיני פרעה ואם לא ישמע אין זה אלא מפני שאני אקשה את לבו • כבר ידעת שהאדם מורכב מדברים נגדיים ומדברים ששונאים אלו את אלו ומדותיו נמשכות אהרי טבעי יסודותיו ובפי התנכרות כל יסוד תהיה התנכרות המדה הנמשכת אחריו • ואמת כי סבות היותו הוא סבות הפסדו וידוע כי האדם נברא מהמר הודך והנקי ולכן יהיו היסודות במזג מין האדם חדי הטבע ויהיה החלוף באישיו לפי התנכרות כל יסוד מה שאין בן כשאר מיני בעלי חיים ועל בן צודק מאמר האבות הן הן המרכבה • והש"י בתסדו הגדול חנן לאדם שכל ודעה • ונף האדם

האדם מרבבת השכל • ואמר הפילוסוף כי אמתת השכל יושר המעשה לישר הנעקשים באורחותם ונלוזים במעגלותם • והנה בהכרח תהיה הבחירה באדם שאין האדם מוכרח בפעולותיו אבל פעלותיו מסורות לו הטוב וחלופו ויש לו יכולת נמורה שכוללת שני נגדיים דבר והפכו והיא מוקדמת ונשארת מן הפועל והיכולת על הכפרנות היא היכולת על הנאמנות שאם לא כן אין צווי ואין אזהרה ובטל הנמול והעונש • ואם מצאנו בכתוב אמרים מראים שהאדם מוכרח בפעולותיו כיוצא בהם ואני אקשה את לב פרעה (שמות זג) • ויחזק ה' את לב פרעה (שם ט"ב) • ואתה הסבות את לבם אהורנית (מלכים א יח לז) • למה התענו ה' מדרכיך (ישעיה סג יז) אלו המאמרים אדרבא מראים שכמבעם בלי הכרח הם אחרי הבחירה וכבר הרחבנו הבאור בספר ע"ן החיים שהענין הזה יהיה בבחינת שלשה דרכים • ואולם בא בתורה מאמר מורה שהבחירה במין האדם ככתוב ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע (דברים ל טו) • ועתי שלמה אמתיים לענינים הטבעיים לא בענינים הרצוניים • ואמת כי תקל נטיית הרצון לפי הכנת הטבע שהיא נתלית בכחות הנלגליות לפי גזרת הכוכבים בשעת מולדו במעלה הצומחת כאשר הבינו ריקי מוח ומזה תעו ותלו כל ענין על פי גזרת הכוכבים וכחשו המורגש והמושכל והרסו פנת התורה מצווי ואזהרה והנמול והעונש ובטלו טבע האפשר • ואנחנו בארנו בפרשת ואלה שמות שאם הכנת החמר נתלית בכחות הנלגליות נתינת הצורה צריכה לפועל אחר נבדל וגלינו פנת חטאם • וכן יש לדין שהבחירה תקל לפי הכנת הטבע ותקשה כשתהיה ננדיית להכנת הטבע כפי שיוורנו השכל בדרך יבחר וכל זה תלוי לכח המתעורר • ואמר הפילוסוף כשהוא לדבר הערב יקרא תאוה וכשהוא לנקמה יקרא כעס וכשהוא לעצה יקרא חפץ ורצון • ושלמה אמר דרך אויל ישר בעיניו ושומע לעצה חכם (משלי יב טו) • ולא יהיה זה ההלק הנבדל אשר לא תכללנו מסכה ונתן להנהיג העולם השפל מה שינהיג שישונו מנהיגו • ואשר מלאם לשם להקיף שכלם ידיעתו של שם ית' שמו בדעת העתיד נטו לכברות נבערות שישמו כל הדברים מחוייבים או נמנעים ובטלו טבע האפשר וכל זה נתבאר בספר ע"ן החיים • וקשה מזה צווי הכפרן הנודע מדרכו כי לא יאמין אם ידע כי לא יאמין הנה צווי יהיה לריק שאם לא יהיה צווי לריק הנה יתחייב לו קוצר ידיעה והנה נתבאר והכשרנו צווי הכפרן בפנים ראויים אע"פ שידע כי לא יאמין ומה שיתיר זה הספק הנה בבטל הש"י הרצון מאותו הפעל ועוד יצוהו כיוצא בזה מאמר השם על ידי משה בוא אל פרעה ואמרת אליו כה אמר ה' שלח את עמי ויעבדני (שמות זכו) ועוד אמר ואני אקשה את לב פרעה (שם זג) • והכמי התושיה השלימו בצווי הכפרן עם ידעו השם כי לא יאמין שיצוהו עוד להענש על עברת הצווי אע"פ שאין זה הוה בינינו • והמשל נפלא על הנטבע בים והידוע כי לא ינצל והשלכנו לו חבל להנצל והוא נקשר בחבל ונחנק מסכת החבל אם נדע כי יחנק מסכת החבל לא נשליך אליו החבל ואמרו כי אין דמיון בינינו • אכן בבטל הרצון ועוד יצוהו היה זה להראות לו

הפלא היאך הוא נענש למנעו מן התשובה כדי להוסר אין הרצון להענש על הצווי אלא על מה שהטא כי היה מחויב להענש ואם היה שב תשובתו היתה מפלת העונש ולא ראה כן בחכמתו • ואולוי הצווי לא היה נודע לו זה הפלא ואמר לו אני מבקש סמך שתשלחם ואלו שלחתם היית נצול רק ידעתי שאתה לא תשלחם עד שתמות ואולוי שהשם בטל בחירתו היה שב אלא הוא בעצמו הכיר שהשם בטל בחירתו מלשוב עד שיענש • נראים דברי ר' יפת נ"ע שקושי לב קודם בוא הסכה וכבוד לב אחר בוא הסכה והוזק לב קודם ואחר • ומצאנו כי הקשה ה' אלהיך את רוחו (דברים ב ל) • ואמת כי קושי לב קודם עשות לו שום אות בטל בחירתו אמנם כבוד לב והוזק לב הם אחר עשיית אות ומופת לא שהטעם אקשה את לבו למבול המכות : את אותותי ואת מופתי • מראה שהאות חלוק מהמופת • יש מי שפירש שהאות מעמו סימן אמנם המופת הוא שנוי הטבע ומה טעם הנה אנכי והילדים אשר נהן ה' לי לאותות ולמופתים (ישעיה ח יח) • וכן אני מופתכם (יחזקאל יב א) • ויש מפרשים שהאות מעמו סימן אמנם המופת נראה להאמין בו דבר כיוצא בו שעתיד להראות ענינו ומעמו גם כן סימן • והנה כל אות מופת ולא כל מופת אות והעד אני מופתכם (שם) לכך נאמר ויעש האותות לעיני העם (שמות ד ל) כי היה בדברים שהם מאמינים • אכן פרעה אמר הנה לכם מופת כפי שקדם לנו הבאור כי לא היה מאמין במציאות צורה נבדלת אלא היה מאמין שהוית הצורה בחמר על ידי הכנת הכחות הגלגליות ועל כן אמר תנו לכם מופת המעם דבר שיראה כי הוית הצורה על ידי צורה נבדלת : ולא ישמע אליכם פרעה • כאשר אמר תנו לכם מופת ונאמר ויחזק ה' את לב פרעה ולא שמע אליהם ונ' (שם פ יב) ונאמר ונתתי את ירי במצרים (שם ז ד) על עשר מכות • או טעם אותותי ואת מופתי מרמזו להשע מכות • ומאמר ונתתי את ידי למכת בכורות כי כן נאמר והוצאתי את צבאותי (שם) • ואמת כי על ידי מכת בכורות יצאו ישראל סמצרים : את צבאותי • הם צבאות ישראל ונקראו ישראל צבאות השם כי הוא המצביאם שההשגחה אליהם יתרה מכל הנמצא בעולם השפל דמיון צבאות המלאכים : ויעש משה ואהרן • שבאו שנידם אל פרעה : ומשה בן שמונים שנה • באר שנתם להורות כי בשנה שבא משה בה שנה יצאו ולמדנו מזה רמז כי הנבואה לא תשרה לאדם אלא כשוך חכת הכחות הגופניות ומשה עם היותו חמר וך ונקי נתנבא בזקנותו ללמד שענין הנבואה בהתגבר הנשמה והתפשט סנאולי החמר לדבקה בשכל הנבדל לשוב כללי ואע"פ שידמה כי מה שהשפע בשכל כאלו בא מחוץ הוא מכלל מה שהיה משיני • ואע"פ שלא ינבא המתנבא רק בעזר אלהי צריך להיותו בעל הכנה שלמה על כן מי שהוא מעולה בהנהגתו והשוואת מדותיו הוא שתשרה עליו הנבואה ועלת כל זה נתבאר בספר ע"ץ החיים : אל משה ואל אהרן • על ידי משה או לכל איש כפי מדרגת נבואתו : יהי לתנין • דג ולא נחש כמו שנעשה לישראל או יתכן שגם זה נחש ונקרא תנין וכן והרג את התנין אשר בים (ישעיה כו א) כי נאמר קדם לכן נחש

בריה נחש עקלתון (שם): ויבא משה ואהרן • כמו ויבא אלי אנשים (יחזקאל יד א) או מפני שמשה הוא העקר • ומאמר: ויעשו כאשר צוה ה' • כנראה שבתחלה שאל פרעה מופת ומיד: וישלך אהרן את מטתו • מפני שהיה נמצא בידיו: לתכמים • תכמי הטבע היודעים היך קשורים נמצאי מטה במ"ח צורות הגלגל ויש בידם כח לפעול בעתים ידועות: ולמכשפים • העושים אחיות עינים: ויעשו גם הם הרטומי מצרים • כמו ועמם היסן וידותון (ד"ה א טו בא) • ויתכן שכאר ואמר הרטומי שהוזר אל התכמים לא למכשפים וכן מצאנו לחרטומים ולאשפים ולמכשפים (דניאל ב ב) והורה שכלת החרטומים לא תפול למכשפים: בלהטיהם • יש מפרשים המלה מגורת להט החרב (בראשית ג כד) הטעם שפעולתם עוברת כדי שעה כלהט החרב • והנראה מתוך דקדוק המלה שהבי"ת הפורש אם בי"ת הכלי או בי"ת העזר והואיל ולא יתכן היותו בי"ת הכלי הנה הוא בי"ת העזר ואם הוא בי"ת העזר לא יסבול היות טעם המלה מגורת להט החרב שהוא תאר הפעולה • על כן יש לומר שמלת בלהטיהם כמו בלטיהם והשוכן הנעלם נהפך האחד בהברה כי לא יקרה אל הה"א חליקות ועלילות וטעם המלה מגורת ותבא אליו בלט (שופטים ד כא) שהפועלים כיוצא באלו הענינים הוא על ידי לחישה בלט בדבר הנמצא לפניו על כן: ויבלע מטה אהרן את ממותם • שנעדרו מלפניהם כדי לבישם שבדבר הנמצא לפניו יש להם לפעול פעולתם על ידי לחישה • או להורות כשם שכביא יש מאין והיתה החלוקה עומדת שזה מפעולת הגלגל כאשר קדם לנו הבאור בזמן ההכנה השיב יש לאין לבטל סברתם: ויחזק לב פרעה • שמבר שגם זאת התוספת מחכמת משה ואהרן: כבד • עבר בשקל כי הפין בבת יעקב (בראשית לד יט) בקמ"ן ובצ"י וכן התאר זולתי אחד שכא במגול אז לחם שערים (שופטים ה ח): מאן • בעבור שעל האל"ף ממלאין הדגש בא הפ"א בצ"י ונמצא גם בחיר"ק נאר (איוב כ ז) גאן ה' (תהלים י ג) ועל הרי"ש נמצא שממלאין עליו אבן לא נשתנה בשום מקום לבוא הפ"א בחיר"ק אבן על הע"ה לא נמצא שממלאין עליהם מבנין פיעל על כן לא יתכן להיות כהה הנגע (ויקרא יג ו) בנין כבד כי אם תאר שהרי מזה העקר נמצא בחירק ולא כהה במ (שמואל א ג יג): יוצא המימה • דרך טיול • או אפשר שהיה בזמן שהיה פרעה רגיל לראות כמה מעלות יעלה היאור ומפני שהיאור מכסם ותפארתם כנרמו לי יאורי ואני עשיתיני (יחזקאל כג ג) לקה בו: אשר נהפך לנחש • כנראה שהנחש זולתי התנין ואמר לנחש שהוא היה תחלת האותות: ה' אלהי העברים • שגואלם חזק ויריב ריבם וידין דינם: שלחני אליך • בשתי שליחיות ועתה פעם שליחית: והנה לא שמעת עד כה • ומעתה יש לי ליסר אותך במכות: בזאת תדע • בזאת המכה: כי אני ה' • שיש בידי להפוך כל נמצא כפי שאני רוצה הנה היאור שהוא מבטך ובטחונך: הנה אנכי • שלוחו של שם כנורתו: מכה במטה אשר בידי • כי אהרן היה המדבר על פי משה: היאור • היאור קל היו"ד מפני האל"ף ולא נמלט אחד שכא בדגש: וכאש היאור: מפני מיתת הדנה מן ועלה באשו (ויאל ב ב) וענינו מרחוק: ונלאו מצרים •

מן הצמא והוא ענין עיפות וכן לשתות היעף במדבר (שמואל ב מז ב) וכן פירש המתרנם עיף ויגע: על מימי • כלל ואחרי כן פרט: על נהרותם • אלו נהרות זולתי היאור כגון נהר שיהור • ולא יתכן שנאמר כי מה שאמר יאוריהם • הם סעיפי הנהר כי כשאמר נהרותם היו נכללים גם היאורים אכן היאור זולתי הנהר • ואמר יאוריהם לשון רבים על שם שיש סעיפים רבים להשקות את ארץ מצרים • ויש מפרשים כמו והיה מחניך קדוש (דברים כג טו) יחיד על לשון רבים: על אנמיהם • אלו המעינות כנרכז ההופכי הצור אגם מים חלמיש למעינו מים (תהלים קיד ח) שהוא כפל לשון: ועל כל מקוה מימיהם • כלל שמקוה מים מינים רבים כגון הבורות והבארות וקבוין מי המטר: והיה דם • הוזר אל דם לא שבא יחיד ורבים: ויעשו • שנטה אהרן מטהו על ידי דבור משה: לעיני פרעה • שמרגע נמות ידו מיד נהפכו המים • והנמיה הזאת היא הכאה כי כן נאמר ויך את המים (שמות ז כ): ויעשו כן הרטומי מצרים • יש לשאול אהר שכל המים הפכם אהרן אנה מצאו ההרטומים מים והפכום • יש להשיב אע"פ שכתוב אהרי כן ויהפרו גם ההרטומים הפרו ולא הוצרך להזכירו אלא כיון שאמר ולא שת לכו גם לזאת כנראה שהיתה לו תקנה מהיכן ישתו מים: בלמיהם • הרמז שעל ידי תחבולה הפכום • ויש הבדל בין מעשה אהרן ובין מעשיהם שאלו הפכו מים מעטים עומדים לפניהם ואהרן מה שהיה לפניו ושלא בפניו ועוד שהפך מים רצים שהיה כתהדש אות הדם במים הבאים בנבולה • והאומר שהמים היו מתלכנים ביד ישראל לא הורה הכתוב זה הפלא וכמו שחפרו מצרים ושתו כן הפרו ישראל ושתו: וימלא שבעת ימים • שכל שביעי יש לו שנוי כי יש לו דמיון לדבר הטבעי: ואם מאן • בא תאר במקום פועל הפך זה למתעב נוי (ישעיה כט ז): נונף את כל גבולך בצפרדעים • קל הצד"י וכן בא כל זה השם בקלות זולתי ותעל הצפרדע (שמות ה ב) • ואלו הצפרדעים הם הידועים בנהרות ואינו המסח שעולה מיאור מצרים ומניע לחיו העליון והוטף את בני האדם ואמר: ועלו • מפני שהמים במקום נמוך • ויש מפרשים יסתלקו ממקומם: ובהדר משכבך • נשתנה ממשקלו שהוא מגזרת המשקל שהוא בשש נקודות אשר לא ישתנה בסמיכות ובאו כיוצא בזה שנשתנו בסמיכות ככספר חמשה מספה המתך (הכקוק ב טו) • שגר אלפיך (דברים ז יג) • וסגור דלתך (ישעיה כו כ) • הבל הבלים (קהלת א ב) • והמביא גבר תמים (תהלים יח כו) עמהם לא ראי שאלו נשתנו מפני סמיכות אבל זה בא בלתי סמיכות ויתכן שהוא משקל בראשו בשקל סבך:

ח ותעל

הצפרדע • כמו כי אם הסוס אסור (מלכים ב ז י) וזה לבדו בא דגוש • ויש לשאול אם כל המים נהפכו דם כל ההי הנמצא בהם מת והיה זה הפלא שמיד שרצו המים צפרדעים וכן נאמר ושרין היאור צפרדעים: ויעשו כן ההרטומים בלמיהם • הורה שבמים נמצאים לפניהם עשו תחבולה והעלו הצפרדעים והכיר פרעה בין מעשה אהרן למעשה ההרטומים על כן ויקרא פרעה למשה ולאהרן • והנה שתי אותות נעשו במים האחד שנהפכו לדם בעבור שעל היאור השליכו זכורי ישראל

לקן בו והעלו הצפרדעים מן המים להמיתם כי כן נאמר הנני נוגף את כל נבולך בצפרדעים • ונראה בעבור ששמע ממשה מפני שהיה היאור דם הקפת שבעת ימים הקש לדבר הטבעי וחשבו שהוא ממערכת הכוכבים ע"כ אמר משה : התפאר עלי • הטעם עלי יש לך להתפאר ולא לחרטומים • או הטעם תפארת אעשה לך שעל פי רצונך אעתיר לך באי זה עת שתרצה ולא יחשב שעל פי גזרת הכוכבים יש עת שיסורו הצפרדעים : וסרו הצפרדעים • לרע כמו כי שמו אותי בכור (בראשית טו) והנה מכת הצפרדעים היה יום ולילה : רק ביאור תשארנה • כפי טבעם הקודם : ויאמר למחר • בעבור שכל משכיל ראוי להדוף הכאב מעליו וזה אמר למחר על כן איש תוכחות מקשה עורף (משלי כט א) שהשב פרעה הואיל ואמר משה למתי סבר פרעה כי עתה יש עת לסור הצפרדעים ומפני שאני נוכח מהם ואי אפשר להאחיר על כן אמר משה למתי ולכך אמר פרעה למחר והקשה לכו לסכול המכות עד למחר • והמוסיפים לישר המאמר והטעם שאמר משה אני אעתיר היום ואתה מתי תשרה את העם ואמר למחר אינו סובל הפשט : ויעש ה' כדבר משה • להסיר הצפרדעים על פי פרעה : הברים • קבוצין מנזרת חמר מים רבים (חבקוק ג יד) : כי היתה הרוחה • מענין לרוחתי (איכה ג נו) : והכבד את לכו • מקור בשקל השכל וידוע אותי (ירמיה ט כג) וזה כי אע"פ שעל פי פרעה היתה סרה המכה בעבור שהיו עושים החרטומים היה מכביד לכו על כן נגזר להביא מכה שלא יוכלו החרטומים להוציאה : נטה את ירך והך • על הדם על ידי הכאה ועל הצפרדע על ידי נטיה ועל הבנים על ידי נטייה והכאה : לכנים • הלמ"ד נוסף ואחרי שיו"ד מ"ם לרבים היה צריך לומר כן ובעבור שלא ידמה עם המלה הוסיפו מ"ם ואומר ותהי הכנס ואין המ"ם לכנוי עד שנאמר כי המלה באה בשתי ידיעות • והמ"ם כמ"ם ריקם • גם יתכן שנאמר כי המ"ם מקום ה"א ויהיה יחודו לנקבה ורכיו לזכר : ויעשו כן החרטומים ולא יכלו • לא יכלו להוציא בנים כאשר בשאר המכות • יש אומרים בשעור הכנה לא יוכלו בעלי התחבולות לפעול דבר : ולא יכלו • בא בהפסק לגזרת פעול : אצבע אלהים • ר"ל ככה המזרות באה זאת המכה שהרי כאשר באה על המצריים באה גם על העבריים על כן זיחוק לב פרעה • ולכן כמכה הרביעית הבדיל בין המצריים ובין העבריים והיא מכת הערוב : משלוח • בן עזרא אומר שזאת מלה זרה במקרא כי לא יאמר בינוני כי אם בהמצא שתי הקצוות • ואין צורך כי מן הנמצא נלמוד מה שאינו נמצא : הערוב • שם לעירוב מיני חיות טורפות : והפליתי • ענין הפרשה מפעלי הה"א • גם יש מפרשים אותו מלשון פלא אע"פ שבא כדרך פעלי הה"א : את ארין נשן • והפלא כי היו כתי מצרים בינות כתי ישראל ולא היה בא אל כתי ישראל : למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ • הזכיר השם המיוחד בעבור שאמרו החרטומים אצבע אלהים (שמות ח טו) שתלו הענין על ידי האמצעיים מפני שבמכות הקודמות היו גם ישראל נכללים • עתה במכת הערוב הפלה ה' בין ישראל ובין המצריים • והזכיר השם המיוחד להודיע כי אע"פ שהשפלים קשורים בעליונים על ידי אמצעיים יש כח בעליון לפעול בשפלי

בלי צורך אמצעי על כן הזכיר השם המיוחד וזה טעם: כי אני ה' בקרב הארץ. בדרך כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחניך (דברים כג טו) לא שהטעם בדרך ויוצר רוח אדם בקרבו (זכריה יב א). שאע"פ שהאדם נקרא עולם קטון כנגד העולם הבכיר כח הדברי שהוא התחלה למציאות האדם יחוסי לגוף האדם בבהיגת יחס האל ית' לעולם בכללו יתחלף בשלשה דברים. האחד שאבר הראש שמשפיע התועלת אל האברים שתחת ידו עוד תשיגו תועלתם. והשני שבאדם המוקף נכבד מהמקיף הפך מה שלמעלה. והשלישי שהכח הדברי הוא כח בנותן אבל הש"י אינו כח בנותן אבל הוא נבדל ממנו והנהגתו והשגחתו מחוברת לעולם בכללו שהמופת קם שהשם נבדל מן העולם והמופת קם על מציאות הנהגתו והשגחתו לעולם בכל חלק מחלקי העולם: ושמהי פדות בין עמי ובין עמך. המעם הפדות שאעשה לישראל להנצל ממכת הערוב תכיר בין עמי ובין עמך לא שמעמו הפרשה: למחר יהיה האות הזה. נתן לו זמן שלא ימצא עלילה שאם היה לו זמן קודם בוא המכה היה לו לעכב המכה: תשחת הארץ. שהחיות המורפות היו משחיתים בני אדם כאריה משהית טורף טורף: לכו זכחו. כיון שנודע לפרעה השם המיוחד אשר כחש שהוא אלהי ישראל בעבור שהפלה במכת הערוב בין מצרים ובין ישראל הבין כי דברו יהיה אמת מה שאמר נלכה נזבחה לה' פן יפגענו בדבר או בחרב (שמות ה ג) על כן אמר פרעה לכו זכחו לאלהיכם בארץ. תועבת מצרים. המפרש כי משה כתב כן בתורתו אבל לא אמר כן לפרעה כי איך אפשר שיקרא דתו תועבה מפני שסובר כי אלהי מצרים מזל מלה ועל כן לא היו שוחטים. המוען בטוב השיב שאם כן היו אוכלים בשר גדיים ושורים ולא כן הדבר. והטוען כי הנדיים והשורים מפני ולא יזבחו עוד את זבחייהם לשעירים שהשעירים דומים לשדים והשורים מפני עבודת האדמה אין הדבר נראה. אמנם הכונה בעבור שבני הם הם שליש העולם ולא היו מאמינים בנבואה מפני ששמו המדע הוא העקר והנבואה לא תועיל שאם תבוא הנבואה להורות מה שהורה הדעת מטוב עד רע לא תועילה כי אחרי שהורה הדעת מה צורך הנבואה ואם תורה הנבואה הפך שקול הדעת לא נשמע. מפני אלו העלות כחדו הנבואה. והואיל ונמשכו אחרי הוראת הדעת והדעת השפוט כי כל כאב הוא רע הנה נמנעו מאכול החי כדי שלא יביאו עליו כאב אשר הכשירה הנבואה אכול החי על ידי שחיטה על כן אמר כי לא יוכלון המצרים לאכול את העברים להם כי תועבה היא למצרים (בראשית מג לב). והנה כל אוכל בשר הוא מתועב להם כאשר היום בארץ הודו ובאותו הזמן היו גם המצריים על אותו הסנהג שגם הם בני חם ועל כן היו מכחישים את הנבואה: הן נזבח. הוא תימה כמו הן היתה כזאת (ירמיה ב י) כטעם ולא יסקלונו (שמות ח כב) לא שמעמו הן עד שיהיה חסר ה"א מן ולא יסקלונו שיהיה טעמו והלא כאשר יאמר עתיד במקום עבר. ואחרים פירשו מאי זה מין נזבח וכמה נקריב. ויש לפרש כאשר נלך דרך שלשת ימים כאשר יאמר לנו שנזבח נזבח ועדיין אנהנו צריכים רשות לא כפי שאתה אומר לכו זכחו לאלהיכם בארץ. אין טעם לפירוש המפרש

מֵלֶת הַעֲתִירוֹ קִדְמַת מִן אֲנֹכִי אֶשְׁלַח אַחֵר אֶשְׁלַח עֵתִיד וְהַעֲתִירוֹ צִוּוּ
 שֶׁהַמַּעַם אֲנֹכִי אֶשְׁלַח אִתְּכֶם לְבַד עֵתָה הַעֲתִירוֹ בְּעַדִּי : וְהַעֲתַרְתִּי • הַעֲוִן
 בְּשׁוֹ"א : הַתֵּל • בֹּא מִשׁוֹנֵה הַתִּי"ו מוֹרְפָה וְהוּא מְקוֹר מִבְּנִין הַדְּגוּשׁ וּבִמְקוֹם
 אַחֵר בְּאֵרְנוּ סִבַּת שְׁנִוּוֹ : וְיַעֲתַר • הַקֵּל עִם הַכֹּבֵד יוֹצֵאִים לַפְּעוּלָה אֵהֵת
 וְאִפְשָׁר בְּמִקּוֹם הַזֶּה הַכֹּבֵד הִיָּה מוֹרָה לַחֲזוֹק הַפְּעוּלָה : וְיַעֲשֶׂה ה' כְּדַבַּר מִשְׁחָ •
 שֶׁכֶּךָ הַבְּמִיחָו וְאֲנֹכִי אֵהִיָּה עִם פִּיךָ (שְׁמוֹת ד' יב) : וְיִסַּר • פֶּעַל קָל וְהוּא
 עוֹמֵד וְהוֹרַחַב הַסִּמְךְ בַּפִּת"ח בְּעִבּוֹר הַרִי"שׁ וְהַהֲבִדֵּל בֵּין קָל וְכֹבֵד עוֹמֵד וְיוֹצֵא •
 יֵשׁ שׁוֹאֵלִים לְמָה בְּמִכַּת צִפְרָדְעִים כְּתוּב וַיְמוֹתוּ הַצִּפְרָדְעִים (שֵׁם ח כז)
 וּבְמִכַּת הָעֵרֹוב כְּתוּב וַיִּסַּר הָעֵרֹוב (שֵׁם ח כז) • וְהַשִּׁיבֹו בְּעִבּוֹר שְׁלֹא יִהְיֶוּ
 הַמִּצְרִיִּים מְגִלְדֵי הָעֵרֹוב וְעַל הַצִּפְרָדְעִים כְּתוּב וְהַכֹּאֵשׁ הָאֵרֶץ (שֵׁם ח יד) :
 גַּם בַּפֶּעַם הַזֹּאת : אַע"פ שְׁלֹא נִשְׁאָרָה לוֹ תוֹאנָה :

ט בּוֹא אֶל פְּרַעְיָה • הַקְּדִים לְהַתְרוֹתוֹ בְּמָה שְׂדָאֵן פְּרַעְיָה בְּמֵאמֵר מִן
 יִפְנַעְנוּ בְּדַבַּר (שֵׁם ה ג) : מֵאֵן • תֹּאֵר בְּמִקּוֹם פּוֹעֵל וְכֵן קְרוֹב
 וְסִדֵּר מֵאֵד (צִפְנִיָּה א יד) : מַחְזִיק בִּם • עֵינַי אַחִיזָה שֶׁהוּא קָשׁוֹר עִם בִּי"ת
 וְהַאֲחִיזָה צְרִיכָה יָד : הִיָּה • זֶה הָעֵקֶר בֹּא בִּי"ד וְבו"ו • וְזֹאת הַמִּכָּה הִיָּתָה
 בְּלִי אִמְצָעוֹת הַגְּבוּאָה כְּאִשֶּׁר יַעַד מִן יִפְנַעְנוּ בְּדַבַּר • וְהִנֵּה הַמִּכָּה הַחֲמִישִׁית
 וְהַעֲשִׂירִית הֵם מִמִּין מִכָּה אַחַת • וְסִדֵּר עֵשֶׂר מִכּוֹת מִצְאָנוּם לְדַרְכֵיכִים •
 הַג' מִכּוֹת הִיוּ עַל יְדֵי אֶהֱרֵן • וְהַד' וְהַת' עַל יְדֵי הַשֵּׁם • וְשַׁחֲיָן בְּרַד אֲרַבָּה חֲשֶׁךְ
 ע"י מִשְׁחָ • וְהַעֲשִׂירִית ע"י הַשֵּׁם • וְהַשְּׁבַעָה הֵם בְּפִרְשַׁת וְאֵרָא • וְהַשְּׁלֹשָׁה בְּפִרְשַׁת
 בּוֹא אֶל פְּרַעְיָה • וַיֵּשׁ לָתֵת מַעֲמִים בְּדֶרֶךְ סִבְרָא לְפִי אַחַת הַדְּעוֹת וְנֵאמַר
 מִשָּׁל לְמֶלֶךְ שִׁישְׁלוֹ שְׁלִיטִים וְחָרָה לְאָדָם אַחַד רִצָּה לִיכְרוּ וַיִּסְרוּ עַל יְדֵי
 אֱלֹהֵי הַשְּׁלִיטִים • וַיְדוּעַ כִּי הִלְבְּנָה מִיִּמִּית עַל כֵּן לָקַו רֵאשׁוֹנָה בִּיאוֹר שְׁנֵהֲפֵךְ
 לְדָם סִמְךְ לְדַבַּר הַשֵּׁמֶשׁ יִהְפֵךְ לַחֲשֶׁךְ וְהִירַח לְדָם (יּוֹאֵל ג ד) • וְשֵׁנִית צִפְרָדְעִים
 כְּנֶגֶד כּוֹכַב חֲמָה שֶׁהוּא קְרוֹב לְלִבְנָה וְהִיָּה לְחַרְטוּמִּים לַעֲשׂוֹת כְּמוֹתֵם שֶׁהִלְבְּנָה
 בָּאָה תַּחַת צֶל הָאֵרֶץ וְהַצֵּל עוֹבֵר עַד רִקִּיעַ כּוֹכַב • אֲכֵן בְּמִכָּה הַשְּׁלִישִׁית
 שֶׁהִיא כְּנִים שְׁבָאָה מִכָּה כּוֹכַב נּוֹגֵה לֹא יִכְלוּ הַחַרְטוּמִּים לְהוֹצִיא הַכְּנִים • וְנִהְיוּ
 אֵלֹו הַשְּׁלֹשָׁה עַל יְדֵי אֶהֱרֵן שֶׁהֵם עַל יְדֵי הַמַּיִם וְהַעֲפָר שֶׁהֵם יִסּוּדוֹת שְׁפֵלִים
 וְאֶהֱרֵן עֲלֵתָה מַעֲלַת הַשְּׁנַתוֹ בְּכַת הַמְּלֹאכִים הַמְּמוֹנִים בְּכוֹכַב נּוֹגֵה עַל כֵּן נִהְיוּ
 אֵלֹו עַל יְדוֹ • אֲכֵן מִכָּה הַרְבִּיעִית שֶׁהִיא הָעֵרֹוב נֵאמַר שֶׁהִיא מִכָּה הַשֵּׁמֶשׁ
 וְאוֹלָם בְּעִבּוֹר שֶׁהַשֵּׁמֶשׁ עוֹזֵר לְאוֹמוֹת הָעוֹלָם הַשֵּׁר שְׁלוֹ לֹא עֹשֶׂה פְּעוּלָתוֹ
 עַל יְדֵי הַשְּׁלּוּחִים • גַּם מִכָּה חֲמִישִׁית שֶׁהִיא הַדְּבַר וַיְדַעַת שֶׁהַדְּבַר הוּא אוֹיֵר
 חֵם מִמִּית פִּתְאוֹם וְהוּא מִכָּה מֵאִדִּים גַּם פְּעוּלַת זֶה הַכּוֹכַב הִיָּתָה עַל יְדֵי
 הַשֵּׁם כִּי שָׂרִי אֱלֹהֵי שְׁנֵי הַכּוֹכְבִים שׁוֹנֵאִים לְיִשְׂרָאֵל וְעַל כֵּן נֵאמַר הִנֵּה יָד ה'
 הִיָּה ר"ל הַשֵּׁם בְּעִצְמוֹ וְנִקְרָאת זֹאת הַמִּכָּה יָד עַל שֵׁם שְׁזוֹ מִכָּה חֲמִישִׁית
 כְּנֶגֶד חֲמֵשׁ אֲצַבְעוֹת • וְהַמִּכָּה הַשְּׁשִׁית הִיָּתָה עַל יְדֵי מִשְׁחָ הִיא מִכַּת שַׁחֲיָן
 מִכָּה כּוֹכַב צִדְקָה וַיְדַעַת שׁוֹה הַכּוֹכַב הֵם וְלָה שְׁמֵחֹם מְקָרִי וְלַחֲוֹת מְקָרִית
 יְבוֹא הַשַּׁחֲיָן וְזֶה הַכּוֹכַב עוֹזֵר לְיִשְׂרָאֵל עַל כֵּן חִיָּה בְּאִמְצָעוֹת מִשְׁחָ • גַּם
 הַמִּכָּה הַשְּׁבִיעִית שֶׁהִיא מִכַּת בְּרַד כְּנֶגֶד כּוֹכַב שְׁכַתִּי וְהַשֵּׁר שְׁלוֹ עוֹזֵר
 לְיִשְׂרָאֵל וַיְדַעַת כִּי מִכַּת בְּרַד וְהַסְּעָרָה הִיָּה מִכָּה זֶה הַכּוֹכַב וְהִיָּה גַם חֵלֶק
 מִכָּה מְכּוֹכַב מֵאִדִּים עַל כֵּן וְאֵשׁ מִתְּלַקַּחַת בְּתוֹךְ הַבְּרַד שְׁאֵלֹו שְׁנֵי הַכּוֹכְבִים
 רַעִים

רעים • והנה נשלמה פעולת שבעה כוכבי לכת • ומכת הארבה כנגד גלגל המזלות שרוב הכוכבים בגלגל הח' • ומכה הט' כנגד גלגל הט' שאין בו כוכב • והעשירית היא מכת בכורות שהיה על ידי מלאך המשיחית שלא היה באמצעות גלגל על כן היתה על ידי השם על כן תמצא המכות קלות והמורות שלא כסדר • וכן אמר מפרש אחד כל אותן מכות של מצריים היה בהן-מכחות שבעה כוכבי לכת כמו שנתבאר מטבעם ואמר על מה שנאמר בכנים אצבע אלהים (שמות ח טו) היא מכה שבת • והראוי לסבור שהבל על פי חכמה האלהית ואנחנו נסכל אופני החכמה : דבר • טעמו שום אחד מהם וכן לא חסרת דבר (דברים ב ז) וכל ענין שתבקש לו מהות הוא יקרא דבר בין היותו נמצא בין היותו נעדר על כן אמרו חכמינו ע"ה שהדבר יחלק אל מצאוי ואפוס והוא שם שלא יועיל על כן לא יצדק לומר על השם שהוא דבר לא ככל הדברים : וישם ה' מועד לאמר • הואיל ולא יהיה באמצעות השלוחים שלא ימצאו עלה שאם היו מכירים עד עת בוא המכה היו עושים תחבולה למנוע המכה : וישלח פרעה • כדי שיתברר לו הפלא : עד אחד • כטעם אחד מהם לא נותר (תהלים קו יא) : ויכבד לב פרעה • הואיל וראה שמקרה הדבר חל להי האלם על כן : קחו מלא הפניכם • ותסכול הדעת לומר שבכל מכה היה מהרה ואע"פ שלא הזכיר בכל מכה התראה והרב יהא הקש על המעט • ויש להקשות שמעם ההקש יהיה אם הזכרה התראה בראשונות והונחו האחרונות או באחת מכלם אלא אחרי שמצאנו השלישית הששית והתשיעית בלא התראה וכי הן הקלות שבהן על כן יש לומר כי בעבור שהיה הזיקן מעט על כן לא התרה : פיה • אומרים שענינו דבר משוער מלשון עד שיפוח היום (שיר ב יז) והראוי שהוא מלשון יפחו קריה (משלי כט ח) ענין נפיהת הפה והוא האבק השחור שיש בפי הבבשן והיה זה כדרכי הנסים שזה קר ויבש ופועלי השחין חום ולחות מקריים : הפניכם • ידוע : וזרקו משה • יותר טוב שהזריקה היתה בשתי ידים מהיות ביד אחת אם כן הזריקה היתה שתי פעמים • ובזאת המכה היתה שתוף אהרן בעבור שהיה מדבר ארציי והזריקה על ידי משה • ונמצא ביבש וזרוק על העיר (יחזקאל י ב) והזריקה נמצאת בלח וביבש כמו השפיכה ושפך • את הדם (ויקרא יז יג) וישפך הדשן סן המזבח (מלכים א יג ה) : והיה לאבק • הלמ"ד נוסף כמו לעם לציים (תהלים עד יד) : בכל ארץ מצרים • נראה שמדבר מועט מלאה כל ארץ מצרים : שחין אכעבועות • האל"ף נוסף כאל"ף אזרוע (ימיה לב כא) והוא כפול הפ"א והע"ן להוסיף כמו יפית (תהלים מה ג) • והאמת שכל כפל הוא להוסיף : פורח • יש אומרים הטעם בתחלה נגלה ואחרי כן בועה • וי"ל לשון פרישות כמו ואם פרוח תפרח (ויקרא יג יב) : ולא יכלו החרטומים • נראה שבמכות האחרות לא היו לוקים החרטומים מצד חכמתם ונראה שהיה זה להם מקום טענה על כן : ויחזק ה' • שכמכה זאת סרו כל הספקות : ולא שמע אליהם כאשר דבר ה' • ואני אחזק את לבו (שמות ד כא) : השכם בבקר והתיצב • אולי הלך בארמון המלך על כן לא הזכיר הנה יוצא המימה : ה' אלהי העברים • מתאמת היה לפרעה השם המיוחד מצד האותות : כי בפעם הזאת אני שולח

שולה את כל מגפותי • יש אומרים שמעם את כל מגפותי שכזאת המכה היה אדם ובהמה ועין השדה • ואחרים פירשו שהכס על ידי ברד ומטר ואש מתלקחת והקולות • ויש אומרים כי טעם בפעם הזאת אלו רציתי הייתי שולה את כל מגפותי כזכור וזאת תהיה המגפה (זכריה יד יב) : כי עתה שלחתי • הטעם בכלל המגפה שהייתי שולה עתה שלחתי את ידי ואך אוהך ואת עמך בדברי • ואינו טבח הפשט • ויש לומר את כל מגפותי בעבור היות זאת המכה שביעית כנגד המשרת השביעי והוא מספר שלם : בעבור הדע כי אין כמוני בכל הארץ • שהנקודה הזאת מרכז העגולה והיא סוף כל הקיום היוצאים מן הקו הטובב : כי עתה שלחתי את ידי • יש מפרשים הטעם כששלחתי מכת הדבר כגולת המשרת הה' היית נכרת מן הארץ אבל הנחתך : בעבור זאת • הטעם בעבור זאת המכה להשלים מערכת הו' : בעבור הראותך • הכנוי שב אל הפעור : ולמען ספר • מקור והטעם ספר גדולת שמי המיוחד בעבור אלו האותות • ויש מפרשים בעבור זאת כמו ונלהם עמו עם מלך הצפון (הניאל יא יא) : עודך מסתולל • מגזרת סלסלה (משלי ד ח) הטעם מתהזק ומתפאר לפי דעת ר' יונה שמעמו הזוק • הראיה ויעש מסילות לבית ה' (ד"ה ב ט יא) • תמורתו ויעש מסעד (מלכים א י יב) גם ענין סלסלה כמעט הזוק שאמר תכבדך כי תחבקנה (משלי ד ח) • שהוא כפל מאמר • ולא יתכן היותו מגזרת סלסלה שהטעם נרמס כמו המסלה כי מה טעם לבלתי שחם : כעת מחר • נתן זמן בעבור שהיה רוצה לומר שלה העו • והוא יום שלם : למן היום • כבר בארנו טעם הלמ"ד עם המ"ם : הוסדה • בהסרון מפיך כמו בהטאה בשגגה (במדבר טו כח) נראה שעל מצרים לבדה מדבר ומרמזי שבקצת זמנים היה יורד ברד במצרים • העו מלשון העיוז בני בנימן (ירמיהו א) ענינו המנוסה המורתו הניס את עבדיו : הירא את דבר ה' • מיד עשה כדבר משה : ויעזוב • הו' באור למאמר ואשר לא שם הטעם לכתחלה הניהם בחוין : נטה ירך • ונתבאר ויש משה את מטהו • ונראה כי הברד לא ירד רק בשדה לא בעיר : והיי ברד ואש מתלקחת • לפי דעת ההוקרים בהיות הברד שהוא הוה מן ההבל החם והלה ומצד שהוא חם עולה בעבים הרחוקים מן הארץ שחם קרים • וענין זה ההבל נכנס בכטן העב בתוך הקור שמתקבין לשם והקור מקפיאו כי הקור לשם מופלג על כן הוה בזמן הקיץ מפני שמתפשט החום בכל האוויר ואינו חזק לכאד מפני שמתפשט החום בכל האוויר מתקבין הקור לתוך העב ומקפיא אותו ההבל החם והלח ומפרקו לברד • והמים החמים יותר מקבלים הקור במהרה מן המים הקרים כאשר בארו חכמי הטבע והביאו דמיון מן מעשה הצידים והודו לסבת הכרק והרעם שחבל חם ויבש יהא נסגר בתוך ההבל החם והלה ומפני דחיקתו לעלות למעלה קורע העב לעלות וישמיע קול ואותו ההבל היבש יתלהב מצד הומו ויבשו ויראה ברק וכבוי אותו הלהב ג"כ הוא הרעם • וכיון שהודו שהבל היבש נסגר בתוך הבל הלח כל עוד שהיה נקפא הלח היה לוקח גם ההבל החם והיבש ממנו והיה קורע ויוצא והיו הקולות וממנו היה נלקח ויורד והו טעם ואש מתלקחת בתוך הברד • וזה הפלא ראה פרעה

ופחד היך אהרי שיקפא ההבל החם והלה מחמת הקור וההבל החם והיבש
 נסגר בתוך הברד ונלקח עמו כי רדת ההבל החם לכמה אינו פלא אע"פ
 שמבעו לעלות למעלה כי בהתחבר הלך אדמיו בו ימשכנו למטה. והנה
 אבני אלגביש שישרוף החי בלי שיראה בו רושם: מאז היתה לנוי.
 המעם מעת שנוסדה מצרים והוא מעת דור הפלגה. ורחוק פירוש מי
 שפירש מאז ר"ל מאותו הזמן היתה מעותדת זאת המכה לנוי כי הכתיב
 בארץ מצרים לבד מדבר ועוד שהיה ראוי לומר תהיה: ואת כל עשב
 השדה הבה. כאשר אמר והפשתה והשעורה נוכחה: הטאתי
 הפעם. שפסקתי עתה שתלכו לזבוח במדבר וכן נאמר לו כי בפעם
 הזאת אני שולח את כל מנפותי: ה' הצדיק. שכבר התרה בו:
 ואני ועמי. כאשר נאמר ואשר לא שם לבו אל דבר ה':
 העתירו אל ה'. הזכיר השם המיוחד: ורב. כמו רב לכם (במדבר טו ז)
 מעמו די: מחיות קולות אלהים. הרמזי שזה מכה המאורות ומשה אמר
 מפני ה' אלהים הודה לו על ידי אמצעיים אך על ידי גורת השם: ולא
 תאסיפון. שאין לו תואנה אחרת אלא שלא יעכבם כי בתחלה אמר מי
 ומי (שמות יח). לכו נא הנכרים (שם יא). רק צאנכם ובקרנכם יצג (שם יבד):
 כצאתי את העיר. יש אומרים המעם מפני שמצרים מלאה גלולים. ואחרים
 אומרים שיצא אל המקום שהזיק הברד. וכאמת שהיה צריך כונת ויהוד
 על כן אמר כצאתי את העיר. יש אומרים הקולות יחדלון שהקולות היו
 קודמות מירידת הברד: למען תדע כי לה' הארץ. הואיל והכל עומדים
 על פי גורתו כי הכל שלו: ואתה ועבדיך ידעתי כי טרם תיראון. המעם
 טרם סור המכה אתם יראים ואחרי סור המכה אתם שבים לאחור. ויש
 מפרשים המעם שאמר משה כצאתי אפרוש כפי ואני יודע טרם שתיראון
 אתה ועבדיך הוכחה הפשתה והשעורה ולא אועיל בהם. ויש מפרשים
 טרם שאפרוש ולא הודיע שאחרי סור המכה נסוגים לאחור דרך מוסר.
 ויש לומר שאמר זה על דרך תוכחה לא לבד אתם יראים אלא מטרם גם
 כן יראתם במכות אחרות וזאת היראה שאתם יראים עתה כיוצא בהן
 שתעמדו על מאונכם שהרי הפשתה והשעורה לבד נוכחה והחטה והכסמת
 לא נוכו ויש לכם למאן הואיל ויש לכם מחיה. ויש מפרשים על כן
 אמר והחטה והכוסמת בעבור מכת הארבה שאם כל עשב השדה הבה
 הברד מה אכל הארבה ואינו טעם נאות: נבעל. מלה מרובעת ואינה
 מלה מורכבת ופירושו לפי מקומו והמעם שהשיג גם הפשתה בצורה
 שיקבל הזק הברד: כי השעורה אביב. המעם בהיותם רכים ולהים
 שלחלוחיתם עמם ומטה שהשלים החל: וכסמת. נראה שרבויו לזכרים
 כי בן מצאנו ודוחן וכסמים (יחזקאל ד ט) ואולי היחיד מזה כסם וממנו
 נאמר כסמת בשקל קבעת קבעות: נכו. פעל שלא נזכר שם פועלו
 מן הפיעל בשקל ושפו עצמותיו לא ראו (איוב לג כא): כי אפילות
 הנה. שלא נראה הפרי שלהם: נתך. מבנין נפעל ודגש התי"ו להוציא
 פ"א הפעל כמו ונתן ההסון בידו (דניאל יא יא): המטר והברד והקולות.
 סמה שמתם החל בתחלה מלמעלה למטה ומלמטה למעלה: ויוסף לחטוא.

פרק ט"ו

כאשר אמר חטאתי הפעם (שמות ט כז) : ויכבד לבו הוא ועבדיו • יש לסבור בעבור שאמר כי בפעם הזאת אני שולח את כל מנפתי (שם ט יד) • והוא לקה על ידי שכעה המשרתים הכבד לבו לראות מה יהיה אחרי זאת :

פרישת בוא

י בוא אל פרעה • אמר השם למשה אע"פ שאמר פרעה לא תאסיפון לעמוד (שמות ט כח) ועתה מאן אין לך להחזיק מיאוננו לבלום להתיאש מלבוא : כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו • בעבור שהתם ויכבד לבו הוא ועבדיו (שם ט לד) ויש מפרשים בעבור שבהתראה אמרו עבדיו עד מתי יהיה זה לנו למוקש : שיתי אותותי • מבנין הפעיל חסר ה"א הבנין וחירק פ"א הפעל סימן הבנין : בקרב • הטעם בקרב ממלכתו : ולמען תספר • למשה ידבר כנגד כל ישראל : באוני • מושך עצמו ואחר עמו וכן הוא ובאוני בן בנך לא שהוא חסר לט"ד : אשר התעללתי • יש אומרים לשון צער ובזיון מן והתעללו בי (שמואל א לא ד) ודברה תורה כלשון בני אדם הטעם שהוא מצטער לשנות התולדת ומה טעם לומר ואת אותותי • ויתכן לפרשו מלשון עליזות דברים (דברים כב יז) הטעם שאני אומר לו ואם אינך משלח אני עושה לך כך וכך שהרי אני הכבדתי את לבו • ויסופר זה שיש בידי יכולת לבטל רצון האדם על צד העונש : ואת אותותי • שחם שניו הטבע • ואמר שני ענינים כנגד כי אני הכבדתי את לבו וכנגד למען שיתי אותותי : וידעתם כי אני ה' • שיאמר בן משה כנגד כל ישראל : ויבוא משה ואהרן • משה העקר • וכן ותדבר מרים ואהרן (במדבר יב א) • ולמה אמר עתה בן והלא בכל פעם היה בא משה עם אהרן אלא עתה בעבור שהוציא לומר ויושב את משה ואת אהרן • והנכון שהכתוב מה שמקצר במקום אחד מנחה במקום אחר • והנה בשליחות אחרות היה מזכיר מאמר השם לא איכות ביאתם ועתה באר איכות ביאתם והנה מאמר השם להם : לענות • בנין נפעל והסר הח"א שמתוסף על המקור והומלה תנועתה על אות השמוש ובא צר"י על אות השמוש להוליד שוכן המורת הדגש כמוהו לראות פני (ישעיה א יב) : בעטף עולל ויונק (איכה ב יא) • ובא דגש עם אות השמוש ובכשרו אל יגל לבך (משלי כד יז) בעבור נו"ן הנפעל והוא מענין ענוי : ארבה • על שם רבוי זה המין נקרא ארבה והאל"ף נוסף וארבה בסג"ל כדמיון ארבה העתיד והרבה בצר"י כמו הרבה הצווי ולמקומות ימצא כולל ולמקומות ימצא מיוחד • אמר ויבוא ארבה וילק ואין מספר (תהלים קה לד) ויתן

ויתן לחסיל יכולם ויניעם לארבה (שם קה לד): וכסה את עין • צורת הדבר יקרא בשם עין ואינו בעבור השמים כי כן אמר ולא יוכל לראות את הארץ והראייה היא באדם והמעם לא יוכל אדם כמו כאשר ישבור את כלי היוצר (ירמיה יט יא) • ואפשר שמלת עין חסר הנסמך והמעם עין יושב הארץ מפני רבוי: הצומח לכם • יש אומרים בעבור שאמר הצומח שעברו ימים רבים בין מכת הברד למכת הארבה • וידוע כי מעט משנה נהיו כלל האותות והעד ומשה בן שמונים שנה ובשביל ארבעים שנה שהלכו ישראל במדבר הנה ומשה בן מאה ועשרים שנה במותו והנה אומר כי השעורה אביב ואומר היום אהם יוצאים בהדש האביב (שמות יג ד) ויתכן שזה אומר באביב ארץ ישראל וימים מעטים עברו ומאמר הצומח אינה טענה כי מה שצמח בהיותו אכלוהו: ומלאו בתוך • בנין אחד עומד ויוצא: ויפן • אמר כן בעבור שרוצה לומר ויושב את משה ואת אהרן והמעם אל מקום שרוצה ללכת משים פניו לשם • ויש אומרים ויפן שהיה הולך כבוד למלכות שהיה הולך אחרנית ופניו כנגד המלך ואין הכונה כן כי כמוהו ויפנו משם האנשים (בראשית יח כב) • גם הכפרש מגורת ופנית בבקר (דברים מז ז) המעם שהשלים רצונו לא יאות שטעמו תשים פניך ללכת לאוהליך והנה ויפן בנימן לאהריו (שופטים כ ט): ויפן ויצא • ואתה בכללו והזכיר כן בעבור שצריך לומר ויושב • ויש אומרים שפעם אחרת שהושבו וגרשם פרעה הזכיר שיצא בלי רשות פרעה: הטרם תדע • יש מפרשים טרם זאת המכה תדע כי אבדה מצרים מהמכות הראשונות • ויש אומרים הטרם תראה ותדע כי אבדה מצרים • ויש לומר בעבור שאמר שלח את האנשים: ויושב את משה • יש אומרים שבא כדן פועל שלא נזכר שם פועלו כמו מי נדה לא זורק (במדבר יט יג) • ויש מפרשים שהוא יחיד ורכים כמו וצדיקים ככפיר יבכה (משלי כח א) • ויש לומר שכל אחד נתפיים בפני עצמו • ויש אומרים בעבור שמשנה הוא העקר • והמפרש שמלת את כמו עצם הדבר על כן אמר ויושב והלא איננו כמו ותקה האשה את שני האנשים ותצפנו (יהושע ב ד) שנכללו שני הפעולים במלת את שהיא מלה אחת • והנה אמר את משה ואת אהרן בעבור שמלת את ברוב נמצאת מרמות לפעול שהרי נמצאת עם הפועל ובא הארי ואת הדוב (שמואל א יז לד) על כן במאמר ויושב יש להקשות • ולכן יש מפרשים שמלת את לא תורה לפעול אלא הוא כמו עצם הדבר שאין הכדל בין אם תאמר אוהבי או אוהב אותי • ואני אומר שהעבריים מקצרים ומחברים הבנוי עם הפועל שאין עצם הבנוי מורה לפעול שהרי עם המקור מורים גם לפועל אמנם במלת את תורה לפעול והעד על זה רמיות העשוי המובדל שמרמזים תמיד לפעול כמו אותי אותנו וכו' ולעולם לא יהיו מרמזים על הפועל • פרק בינם ובין רמיות העושה המובדל שהם מרמזים לפועל בלי זכר הפועל • ואם למקומות בחסרון את להבדיל בין פועל לפעול הוא במקום שלא תקצר ההבנה כמו בן יכבד אב (מלאכי א ו) • ברא אלהים אדם (בראשית א) • וכבר קדם לנו הכאור כי כשיבוא הפועל בדיעה או במיכות או בדיעה שם עצם אז יהיה צריך מלת את

אך זולתי אלו הסימנים יבוא גם בחסרון מלת את ובוה המקום ויושב את
 משה תוספת כאור על הפעול : מי ומי • ר"ל מן הנכרים על בן השיב
 כנגד דעתו במה שהיה רצונו להניח כאשר אמר בנערינו ובזקנינו נלך
 והצאן והבקך כי חג ה' לנו : יהי בן ה' • שאתם אומרים כי חג ה' לנו :
 כאשר אשלח אתכם ואת טפכם • שזה מעולם לא יהיה כאלו קלם :
 ראו כי רעה נגד פניכם • הרצון כפי שאתם אומרים בנערינו ובזקנינו
 נלך רעה אתם מבקשים אין מחשבתכם כי אם לברוח : אלא לנו נא
 הנכרים : כי אותה אתם מבקשים • הטעם העבודה והעבודה תלויה בכוגרים
 לא בנערים • ולא יתכן לחזור על מאמר ראו כי רעה • ויש אומרים הטעם
 שרעה עתידה לבוא אליכם מאתי והראשון קרוב • ומלת הנכרים מוסגלת
 על הזכרים וכן טלטלה גבר (ישעיה כב יז) • וגכיר עם גכירה טעם
 ענין אחד הרשות והממשלה • ויש דורשים ראו כי רעה נגד פניכם הטעם
 שראה על פי הכמת המזרות שילקו במים • ואחרים דרשו שראה שישפך
 דם מישראל והוא היה דם המילה ואלו הם דרכי הדרש : ויגרש אותם •
 הטעם אחד מעבדי פרעה בעבור שבאו ברשות פרעה הוצרכו לצאת ברשותו
 והנה הוציאם אחד מעבדיו דרך בזיון : נטה את ירך • הטעם במטהו
 והעד ויש משה את מטהו : בארבה • המפרש ששם ארבה במטה אין
 דבריו נראים אמנם הכי"ת במקום בעבור כבי"ת ויעבוד ישראל באשה
 (הושע יב יג) : וה' נהג רוח קדים הטעם רוח מזרחית ונקרא קדים מן
 קדימה והוא תאר והטעם בעבור שקודם השמש לצאת ששם • או בעבור
 שהאדם מקדים פניו כנגד זריחת השמש ונקרא המערב אחר בגרמו הן
 קדם אהלוך ואיננו ואהור ולא אבין לו (איוב כג ה) • והדרום נקרא ימין
 כנגד האדם צפון וימין אתה בראתם (תהלים פט יג) והנה צפון נקרא
 שמאל שמאל בעשותו ולא אחז (איוב כג ט) : נשא את הארבה • רוח זכר
 ונקבה ובהכרח השיאו : וינה בכל גבול מצרים • ששקט הרוח ונה הארבה
 בגבול מצרים • ויש מפרשים איתו לשון ירידה כמו וכאשר יניה ידו
 (שמות יז יא) : לפניו לא היה ואחריו לא יהיה בן • מה שכתוב ביזאל
 אפשר שזה אמרו כנגד ארץ מצרים : ותהשך ארץ מצרים • שמרוכ רכביו
 הברדיל הארבת בין הארץ ובין השמים והארץ בטבעה השוכה : את כל
 פרי העין • אפשר שפירושו מן ותעש בדים ותשגה פארות (יהוקאל יז ו) •
 כי כבר במכת הברד את כל עין השדה שבר והעד את כל ירך בעין :
 ויתכן שהברד לא חכה כי אם אשר בשדה • ומה שאמר פרי עין הטעם
 שהיה בארץ מצרים כי לא חכה הברד : ומעם כל ירך בעין יתכן שענה
 האילן דומה כמו ירך או יהיה חסר ו"ו והטעם ובעין : וימחר • כי המכה קשה
 שהרי קראו מות שנאמר רק את המית הזה : הטאתי לה' אלהיכם ולכם • בעבור
 שגרשם כבזיון : ועתה שא נא הטאתי • כנגד משה בעבור שהוסיף הטא על
 הטאו : והעיתורו • שהיה מדבר למשה באמצעות אהרן : על כן פעם לשון
 יחיד ופעם לשון רבים : לה' אלהיכם • כי כן נתיחס אלהי העברים : רק את
 המות הזה • מעט שאין למעלה ממנו • יש אומרים נקרא מות בעבור שאכל
 חיי הנפש וכן כי נפש הוא הוכל (דברים כד ו) או כי בידוע מאחר שאכל
 העשב

העשב יאכל בני האדם; ויעתר. ולא דבר לו אודות שלוח ישראל בעבור שהתל כמה פעמים אחרות; רוח ים. היא מערבית ננדיית לרוח קדים כי בן כתוב צפונה ונגבה וקדמה וימה (בראשית יג יד): ויתקעהו ימה סוף. נראה שלא הוליכו במקומו אלא השליכו והחניקו במקום שלא יזיק; נטה ירך. בלא מטה ויתכן היותו במטה שמצאנו במקום אחר נטה את מצד (שמות ח יב) ומצאנו במקום אחר תמורו ויט אהרן את ידו (שם ח ב) ומצאנו נטה את ירך (שם ח א) ונאמר גם בן תמורו ויט מטה את מטהו (שם ט כג). ואע"פ שאמר הנה נטה את ירך וכתוב ויט מטה את ידו יתכן היותו במטה כי כל המכות היו על ידי המטה; והיו השך. יש אומרים שזה החשך היה דבר עב שיוכל האדם למשוש וע"כ אמר וימש חשך לשון משוש ועל בן אמר לא ראו איש את אחיו ולא כמו איש מתחתיו. ואחרים פירשו שהביא השם דבר וכסה את ארץ מצרים ומנע את האור. ויתכן לפרש שזה החשך היה ענן שחור ועב והנה על אור מצרים ועל בן לא הועיל בו אור גרות ואבוקות; וימש חשך. רחוק שיהיה מלשון משוש בדרך ולא ימישון (תהלים קמו ז) חסר הפועל. ויש אומרים וימש חשך המקרי החשך הטבעי ואין טעם לזה הפירוש כי החשך היה ביום ובלילה. והמפרש וימש שפר מעצמו היה ראוי לומר החשך. ואפשר לפרש בעבור שאמר על כל ארץ מצרים ונאמר ולכל בני ישראל היה אור והטעם מישראל נעדר החשך. ואם יטעון כי לא תאמר המטה שהוא ענין הסרה אלא בדבר שהיה נמצא הנה כמוהו לא תמוש רעה מכיתו (משלי יז יג). וימש הוא פעל עומד כמו לא ימש עמוד הענן (שמות יג כב). והמפרש אותו ענין הגשה מרשון והמישני את העמודים (שופטים טו כו) מלת את טענה לו כי לא אמר אל העמודים. ואין והמישני ענין הגשה. והמפרש שהוא מענין אמש טעה שענין אמש טעמו מורה על הלילה שעבר; השך אפלה. האפל יותר מהחשך שהחשך הנזכר במעשה בראשית על העדר אור השמש יהיה אור הכוכבים אבל זה החשך הנה הביא ענין אשר מנע כל אור ולא היה העדר אור אלא דבר שמנע ונעדר האור; ולא כמו איש מתחתיו. רחוק שיהיה הטעם כמו ויניחם תחתיו ויעמוד (ישעיהו מו ז) אבל טעמו מכיתו כי בביתו אפשר שטלמל כאשר היה מצוייר בדמיונו במה שיוכל על בן אמר לא ראו איש את אחיו והוצרך לומר עוד שלשת ימים בעבור שאמר לא ראו איש את אחיו. ושלשת ימים נודע למצריים מאשר בצדו ולכל בני ישראל היה אור; ויקרא פרעה אל משה. אחרי עבור החשך מיד בעבור כי כל המכות היה עושה אותם לפני פרעה ולקצתם כנראה מפשט הכתוב שהיה מתרה והיה בטוח שעל פי רצונו יקבל המכות שאם לא ירצה לא יהיו ועוד שהיה מפיים והיה מסיר המכה עתה כשראה כי המכה עשאה משה שלא בפניו ועוד שלא היה יכול לפיים ע"כ קרא למטה לעשות תקנה; רק צאנכם. בתהלה אמר לכו וכהו לאלהיכם בארץ (שמות ח בא) ואח"כ מי ומי (שם י ח) ועתה אמר לו רק צאנכם ובקרכם יצג. יש לתמוה שמה בתהלה אמר לו נלכה נוכחה ועתה איך אמר לו רק צאנכם ובקרכם יצג ונראה שלא בן עתה להעבירו אלא רצה לשלחם

לשלחם על מנת שלא יזכחו שהוא כנגד דתו כנרמזו הן נזכה את תועבת מצרים (שמות ה כב) על כן אמר משה : גם אתה תהן בידינו זבחים ועולות • שענין עבודתנו כמו שאתה אומר לנו עבדו זהו שנעבדהו בזבחים ועולות : לא תשאר פרסה • לא נדע מאי זה מין נקריב וכמה נקריב עד בואנו שמה : השמר לך • בעבור שאמר גם אתה תהן בידינו שמען טענות נגדיות במה שכון פרעה כנגד דתו : אל תוסף ראות פני • כאלו הרמזו לו בעבור שאתה רגיל לראות פני נקל אני בעיניך וע"כ אתה מהתל בי • ואין הטעם שכון פרעה בעבור שרואה פניו עושה המכות ועל כן אמר אל תוסף ראות פני : נגע אחד • היה ראוי להכיר הנה פרק ויאמר משה כהצות הלילה וכדי להרמזו מתי נאמר לו זה המאמר • וממאמר עוד נגע אחד כנראה שאחרי מכת ההשך נאמר לו זה המאמר • ובעבור ששלח פרעה וקראו אחרי סור החשך לא נראה לסדר מאמר עוד נגע אחד כאותו הסדר עם כל זה אחרי שהיה הצורך להזכיר סדר ויאמר משה כה אמר ה' הקדים פרק ויאמר ה' אל משה עוד נגע אחד • ואפשר שלא נתפרש סדר כה אמר ה' כהצות הלילה בזה המקום ואולם נתבאר לו כשאמר לו במדין הנה אנכי הורג את בנך בכורך (שמות ד כג) • ובאר לו לשם כי הוא סוף המכות ועתה באמרו עוד נגע אחד כון משה כי על מכת בכורות מרמזו • ולא יתכן לומר שאמר משה אז לפרעה מאמר הנה אנכי הורג את בנך בכורך ובעבור שלא היה רואה זה היה מחזק את לבו וזהו ויחזק ה' את לב פרעה • ויותר טוב לומר שעתה נתבאר למשה וקצרו הכתוב : כשלהו כלה אחרי שישלח אתכם שלוח גמור לא כפעם בפעם שהיה אומר מי ומי ההולכים (שם י ח) • רק צאנכם ובקרכם יצג (שם י כד) • וזהו טעם בשלחו פרעה אתכם כלה גרש יגרש אתכם מזה • ואין טעם נכון שיהיה חוזר אל השם והטעם בשלחו השם כלה בכבורי מצרים גרש יגרש אתכם • ופירש כשלחו כטעם בשלחי כמו ורוחו הוא קבצן (ישעיה לד מז) : דבר נא • עתה היה ראוי לומר להם זה המאמר אע"פ שהקדים בראשית שליחותו ושאלה אשה משכנתה (שמות נ כב) בדרך הגדה כדי להכב להם השליחות וע"כ אמר ושאלה אשה משכנתה • והנה וישאלו לזכרים על דרך צווי : ויתן ה' את הן העם • זכר זה שהיה גם זה מפלאי השם כי אע"פ שהוכחו בשביל ישראל כמכות גדולות השם נתן חנם בעיני המצריים : גם האיש משה גדול • הזכיר כי אע"פ שדבר פרעה עמו כי ביום ראותך פני המות עוד היה גדול בעיני עבדי פרעה ובעיני העם עם מצרים : ואין טעם בעיני העם בעיני ישראל בעבור שהקדים ואמר ירא ה' עליכם וישפוט (שמות ה כא) שהיה ראוי לומר ובעיני ישראל : כהצות הלילה • יש מדקדקים שהוא מקור בעבור שיטוה עם מאמר בחצי הלילה • ואחרים פירשו שהוא כ"ף האמת ולא אמר כהצות כדי שלא יטעו איצמנני פרעה ויאמרו משה בדאי הוא אמר כהצות לדעת משה כ"ף האמת ולדעת המצריים כ"ף השיעור • ואבן עזרא אמר כי מאמר כהצות הלילה על חצי הלילה שעבר דומהו הצות לילה (תהלים קיט סב) ומאמר בחצי הלילה אחר חצי הלילה דומה לו ויהי בחצי הלילה ויהרד האיש וילפת(רות ג ט) • ונראה בעבור שאמר אני יוצא ע"כ אמר כהצות ולשם בעבור שאמר וה'

הכה (שמות יב כט) ע"כ אמר בהצי הלילה : אני יוצא • בבוא דברו וגזרתו : היושב על כסאו • כמו אשר האלהים עושה (בראשית מא כה) ואמר ככבור פרעה • ואמר עד ככור השפחה • ואמר החכם שרצה לכוול לככור און וככור פטר רחם • והראוי שתפש מן הנכבד עד הפחות שבפחותים ועל כן תארה : אשר אחר הריחים • תמורתו אמר עד ככור השכי אשר בבית הביר שהשפחה היא שבויה וכתוב יהי טוחן בבית האסורים (שופטים מז כא) והכור הוא בית הסדר • ומה שאמר רבינו אהרן נ"ע שהטעם על הגדול שכבית כדרך ותאמר דבכירה (בראשית יט לא) בעבור שאמר כי אין בית אשר אין שם מת • ומה יעשה בכתים שלא היה בהם תולדה • והראוי שרצה בכור פטר והעד שנתן העלה בקדש כל פטר רחם ועוד שאמר ועד בכור בהמה ואם אמר מככור פרעה על הרוב מדבר הכתוב כי בכור פרעה הוא בכור פטר רחם : אשר כמוהו לא נהיתה • כמו עד בוא השמש תשיכנו לו (שמות כב כה) • כי הקול הוא הצעקה • ולדעת בן עזרא שכון במאמר כמוהו שהרצון שוד או שבר כבר באר הכתוב עצם הדבר לדמותו בו : לא יחרץ כלב לשונו • לפי שתוף ענינה נחלקו דעות המפרשים • יש מפרשים שהוא ענין כריתה מן כלה ונחרצה (ישעיה י כג) והטעם לא ינוק אפילו כלב שלהם בנכחו שישוך לשונו • ואם יהיה ענינה נדנוד ונענוע מלשון אז תהרין (שמואל ב ה כד) והטעם לא יניע לשונו שישוך או שינכח כל שכן שישלה משהית מן השמים • ויש לסבור הואיל ואמר והיתה צעקה גדולה במצרים על כן אמר ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו הטעם אפילו כלב לא יהיה נוכח במנהגם שיהיו נוכחים בלילה למאיש ועד בהמה : וירדו כל עבדיך • בעבור שאמר והשתחונו לי חלק כבוד למלכות : וכל העם אשר ברגליך • ר"ל מי שישמע ללכת אחרי רשותך : בחרי אף • חזור אל פרעה הוא שאמר אל תוסף : ויאמר ה' אל משה לא ישמע • זה המאמר קודם בענין ואני אקשה את לב פרעה (שמות ז ג) • והטעם וכבר • והעד ומשה ואהרן עשו • והביא הנה זה המאמר שאם פרעה חזק לבו עד כאן עד שחרה לו כבר השם הכטיח למשה שהוא יקשה את לבו : למען רבות מופתי • ועד כאן היה חזק לבו לכך אמר ומשה ואהרן עשו את כל המופתים האלה ועל הרוב הכתוב מדבר אע"פ שיש מה שנעשו על ידי השם ונאמר ויחזק ה' את לב פרעה (שם ט יב) כענין שנאמר ולא ישמע אליכם פרעה (שם ז ד) ונאמר ושלחתי את ידי (שם נ כ) הוא סכת בכורות • ויאמר גם זה המאמר קודם כי מאמר כהצות הלילה היה ביום י"ד והיה ראוי לחבר אחרי זה הפרק והיה בהצי הלילה אלא באר מקודם ענין החדש הזה לכאר ענין העבודה שנאלו בני ישראל ולא שלט המשהית לבוא אל בתיהם לנגוף והעד שההכנה היתה מיום עשור לחדש וכנראה מיום עשור לחדש החל כמכת החשך באיזה עת שהחל מן היום והיה עד יום י"ג וביום י"ד קרא פרעה למשה ואמר לבו עבדו את ה' (שם ה יח) ובו ביום אמר לו כה אמר כהצות הלילה • ויש לסבור כי על כן היתה סכת החשך מיום עשור כדי שלא יראו את ישראל מה שהיו משתדלים להכנת השנה וכבר הרמזנו שפרעה לכך אמר רק צאנכם ובקרכם יצג (שם י כד) כדי למנעם

מזאת העבודה :

פרק י"ב

יב ויאמר ה' אל משה ואל אהרן • שניהם נביאי מצות : החדש הזה לכם • החכם ר' אהרן נ"ע אמר שהכמינו ע"ה אמרו לא באה מצוה גלויה בקדוש החדש אלא יצא מחלוק הדבור מפרק יהי מאורות (בראשית א יד) • ואני פירשתי שאין משם ראיה כלל ודברי זה החכם נכונים שאם בונתם שחלוק הדבור יוציאנו לדרך מצוה אך להיותו בדרך הגדה וכפור כבר בארנו בספר מצות והעירונו בפרשת בראשית שמפסוק יהי מאורות יש הערה בקדוש החדשים הואיל ואמר והיו • ובמאמר ולמועדים הועיל התועד השמש עם הירח לקבל האור סמך לדבר עשה ירח למועדים שמש ידע מכוואי (תהלים קד יט) שלא יראה אור הירח מעת קבלו האור רק כשיכווא השמש • ומפני שנהלקו בו הדתות כאשר בארנו בספר מצות יש להעזר משם הדש אשר נאמר החדש הזה שמש חדש נגזר מענין הדוש שהוא על שם הדוש האור בירח אין ספק בזה • ולטוען שיטעון ואם כן הדבר למה נקראו השלשים יום בשם חדש • יש להשיב שיקרא הדבר בשם היוצא ממנו כמו בשבועותיכם מקרא קדש (במדבר כח כו) • תהומות יכסיומו (שמות טו ה) • או יתכן שמוזכר העקר והכל בכללו • וטעם ובראשי החדשים (במדבר י י) פירש ר' אהרן נ"ע ובהדשיכם כמו ראש דברך אמת (תהלים קיט קס) • גם יתכן שפרמיו על הדש ניסן ומוספי שאר החדשים מקאמר זאת עולת הדש בחדשו (במדבר כח יד) לא שהטעם להקריב המוסף בראשית היום ועל כן אמר ובראשי החדשים • ואם יאמר טוען ולמה נקרא בשם חדש דבר שמציאותו משהת ימי בראשית כבר בארנו שענין החדש על קבלת האור ואם לא כן יראנו טעם לקריאת זה השם • ואולם המבין ענין איכות קבלת האור נוף הירח יודה לנו בזה • כבר ידעת כי נוף הירח בדורי והשמש גם כן כדורית תקועים בעוכי הנגלל במסמר בספינה ובהתנווע העלגלים יתנוועו גם אלו תנועה חלקית כל אחד ונגללו ונף הירח השוך והאור שאול לו מהשמש בראיות ברורות שהרי בהיות שני המאורות האחד בראש התלי והאחר בזנבו עד שיהיה המוצק ביניהם בעבור שהירח נכנס תחת צל הארץ ילקח הירח שמוצק הארץ מונע אור השמש • ופעמים תהיה חלקות בכללה ותהיה נעדרת מן האור לגמרי • ופעמים תהיה חלקות בקצתה כפי שעור נטיית אחד משני המאורות להתרחק משתי נקודות הנזכרות • והכמי התכונה בארו שהחלקות תקרה עד מרחק שנים עשרה מעלות מנקודת הראש או הזנב ועל כן פעם תוסיף ופעם תגרע חלקות וזה לעדות שהירח אורו שאול מהשמש והנה בזולת זה המקום רוצה לומר בהיות בשעת הנזכה כל אחד מהמאורות בכל אחד משני המקומות לעולם נוף הירח הציו מאיר והציו מאפיל ואעפ"כ יש לומר שהמאיר יהיה יותר מן המאפיל אהרי שנוף השמש גדול מנוף הירח כאשר בארו בעלי השעורים שאלכסין השמש יש בו חמשה וחצי פעמים מאלכסון הירח ועל כן יעשה הירח הצל שלו זוית הדה • וכשעת הקבוץ פניו שהם כנגד הארץ כלו מאפיל מצד מערב ובשעת קבל האור מצד מערב כנגד הארץ ראשית הקו ההוא היא שעת המולד • וכבר

בארנו

זיין

בארו הכמי התכונה ולא מצאו הקפה אחרת שתשלים סך שלשים יום
 זוהתי הירח מקבועין לקבועין כי מנקודה עד נקודה ישלים נלגנו בכ"ז יום
 וז' שעות ובאמצעות אלו הימים הלכה השמש שתיתה עמו בנקודה אחת
 במהלכו האמצעי ועד שתלך הירח להשיג השמש הנה השלים הירח
 כ"ט ימים ומצאה ותשצ"ג רגעים לפי מהלכו האמצעי והוא עת קבל האור
 כנגד המוצק על בן נקרא בשם חדש והעד כי הכתוב במקום חדשים אמר ירחים
 (שמות כ"ב) וכן ירח ימים (דברים כא יג) והאומר כי הדשינו חדשי
 המה טועה שהרי שנת החמה יתרה משנת הלבנה עשרה ימים וכ"א שעות
 ור"ד רגעים ויתרה מל' יום לכל חדש ה' ימים וקרוב מרביעי וואולם
 הראיה מן הכתוב שהם מל' יום הנה מענין נה שבשבעה עשר לחדש
 השני נכנס בתכה ובחדש השביעי בשבעה עשר בו יצא ופרט מספרם
 הוא הנאמר מקצה המשים ומאת יום (בראשית ה"ג) ובמקומו נתבאר
 ומסה שכארנו בספר מצות דעות הנחלקות לאיכות הירח בקדושו שהם
 שבע דעות ומשם חדש נהבטלו הכל ולא נשארו כי אם שתי כונות אם
 שהוא עת קבל הירח אור מפאת מערב כנגד המוצק או המעם עת
 הראייה שיראה אורו לאנשי העולם אחרי הסתתרו עת עדותו בשחק כי
 באמת הירח מתכסה באור השמש עד שיתרחק ממנו שיש מעלות ופעמים
 יעדיף הכסוי מזה השעור וואולם מה שהוא ידוע מדת השליה ע"ה
 בין ישראל שהיו נהוגים לקדש הירח על פי הראייה כפי שבארנו בספר
 מצות: ואם לא באה מצוה גלויה היאך יקדשו אע"פ שזה ידוע מרמזי
 הכתוב הוא בעבור שהיו מתנהגים בזה הדת קודם זמן השליה ע"ה ובאה
 התורה והסכימה על אותו החק כיוצא בזה קדושי קנין האשה וצורת
 השחיטה כי מקודם לכן היו שנים וחדשים ולא מפני שלא באה מצוה
 גלויה בתורה הדבר היה מסור לבית דין באיזה צד שירצו יעשו עד
 שהתלוננו כי מצות יחידים באו בתורה ונתבארו באור מופלא כמצות
 המצורע וזאת המצוה שכל ישראל חייבים בה ויש כריתות נפש במועדים
 מקודשים איך אפשר שהניחו בלי באור כי לא ראה דבר שאינו ידוע
 מסכרת דעת לדבר שהיה נוהג ביניהם ואלא יצדק מזה לאמר שהיה
 מסור לבית דין באיזה צד שירצו פעם יתקנו על פי הראייה פעם על פי
 המולד בלי הערה מן הכתוב עד שהחליפו מאמר הכתוב אשר תקראו
 אותם במועדים אל תקראו אותם אלא אתם ומענתם בצדס באמרו במועדים
 והסומכים ממעשה יחזקיהו לא לעזר ולא להועיל וואנהנו בארנו בכפר
 מצות מה היתה הכונה בענין מעשה הזקיהו גם דברי האומר שמסורת
 היתה בידם לשמור קדוש החדש על פי הראייה עד סוף הכמי התלמוד
 ומאז שיהיו מתנהגים בענין המולד ותימה גדול כפי דעות אלו האנשים
 איך התלוננו גדולי החכמים בזמן שנעתקו מן הראייה אל המולד כאשר
 זה נודע למי שעייין בהנדותיהם אם היתה מסורת בידם ונראה לי שאלו
 דברי התנצלות שהרי אינם מתיידיים בפנים אהדים והיה זה מפני ראוהם
 מרי העצום להחליף החוק שהיה מסור ביד ישראל עד שהזידו קצת
 מתכמיהם ובארו כי דת וחוק ישראל היה לקדש הדשיהם על פי המולד

בזמן המלכות והשתדל גם כן להעזר מן הכתובים בדברים לא עזרו
 הכתוב וגם על ההנדות שבאו בתלמוד שהיו ישראל מקדשים על פי
 הראייה אמר שהם החליפו חוק שהיו מתנהגים ישראל ואהרונהם השינו
 לו • וזה מפני שקשה היה בעיניו להשלים שהם החליפו מה שהיה מסנהג
 ישראל והסביבה התורה עליו וכל אלו ההכרעות בארנום באור כספיק
 בספר מצות : סוף דבר יש לנו להעזר מדעת הכללית שהבינונו מרמזי
 הכתוב בתורה שהקוטב אשר תסוב התורה עליו הוא למחות רושם ע"ז
 עם כל יחסיה ובעבור שהיו אומות הצבא"ה מאמינים בצבא השמים
 מפני ראותם שיש להם פעולות בנמצאי מטה עד שנכשלו כשלון גדול
 ורא עבר שכלם למעלה מן הנלגל אלא האמינו שהנלגל הוא האלוה
 על כן בונה התורה להשבית אותה הדעת ומה שמביא אליה • ובעבור
 שבשעת קבוע המאורות יש פעולות מתחדשות בנמצאי מטה מצד שרפת
 הירח היו אומות הצבא"ה עושים באלו העתים מה שידוע מדרכיהם
 הידועים • וכי שזה לא יודע רק בהשבון לפי דרכי האצטגנינות על
 כן יש להאמין שבונה התורה לקדש החדש על פי הראייה : ואולם מה
 שמשתבשים בענין ראיית הירח שתשתנה קצת המראה כפי המרחב
 לצד מקו השוה ויראה במקום אחד ובמקום אחר לא יראה גם אם
 יקרו עבים איך יהיה הדבר • אמנם מפני שנוי הקשת בידוע כי
 ישראל בזמן שהיו להם נביאים וגלו ממקומם למקומות אחרים היו
 מקדשים על פי הראייה כפי המקום ולא השישו לשנוי הקשת • ואין
 לחוש שמהם היו מקדשים היום ומהם למהר כי הנה מצות שבת
 שהמחלל הייב כרת יש בין מקום למקום כפי מרחב הנטיה שעה ושתי
 שעות ושלוש שעות והמצוה תלויה כפי המקום הוא הדין בירח • ואולם
 מפני מניעת העבים כפי שהוא בזמננו כך היה גם בזמן המלכות ועכ"פ
 היו עושים על פי ההקרה כי זאת הדעת הבשירה התורה להתנהג בה
 בדבר המסופק כמו שבארנו בספר המצות • הוא הדין על מה שיבוא
 בדינו • וסימני ההקרה בארנום בספר מצות : ודבריהם במודד ידועים
 שהם על דרך מהלך האמצעי ואין אחד מהם לפי האמת על הרוב
 מפני שנוי המהלכים שיש לשתי המאורות מפני שיש להם מרחק קרוב
 ומרחק רחוק ושלירה נלגל הקפה שיש לו שפל רום וגיבה רום ומאלו
 הסבות לא יקרה שיהיה קבוצם אמתי עד שיקרה שאם יהיה האחד
 לחוסיף והאחר לגרוע קרוב לשבע מעלות וכ"ד הלקים הוא הדין שיהיו
 אלו המעלות אחר הקבוע ועל פי אלו המעלות יהיו עולים ויורדים
 בתוספת לפי שנוי המצבים כאשר זה נודע למי שעיון בחכמת התכונה
 על כן לא הספיק להם במודד לבד אלא בדהיות עד שיבוא הזמן בקבוע
 האמתי • ובוה נפל השבוש הרבה עד שהקרה פעמים והיו מתפללים
 זמירות של יום תרועה והיושן נראה בבקר • וכן הקרה ונראה הירח וקדשנו
 הפסח והם עשו למחרתו • ואמור כי הראייה והחשבון לפי מרחב ארץ
 ישראל הנה ר' עקיבא מגדולי חכמיהם שעבר שנים וקבע חדשים לא
 בחשבונם ולא כפי שקבעו • וזה השעור אשר הזכרנוהו מענין הירח די

פרק י"ב

בזה המקום • ואולם כלליו ופרטיו נזכרו בספר מצות ומשם יתבאר לכל
 מבקש : החדש הזה • נראה שאחרי הכנס החדש ניסן בא זה המאמר אל
 משה : לכם ראש חדשים • נראה שדעות הלוקית היו בזמן ההוא לפי
 ארבעת פרקי השנה • והנה דעת הנוצרים היום ראש השנה שלהם הוא
 טבת עת הכנס השמש במזל גדי על כן אמר לכם ראש חדשים • והנה
 תשרי ראש לשממות ולזבלים וניסן ראש להדשים • והיה זה לאמת דעת
 החדוש במעשה בראשית שהיה בניסן מתביעת האותות כי עשיית האותות
 הוא מבוא גדול לחדוש העולם כאשר העירונו בפרשת בראשית והואיל
 והכתוב אומר היום אתם יוצאים בחדש האביב (שמות יג ד) • שמור את
 חדש האביב (דברים א ג) • חג הקציר (שמות כג מז) • חג האסיף (שם) •
 מכלל המועדים מעויינים להעשות בזמנים שמתחדשים בהם דברים שהם
 נמשכים לפי מהלך השמש • מכלל ששנותינו תלויות לפי מהלך השמש
 שאם היתה השנה תלויה ללבנה הנה באורך השנים ישוב ניסן תשרי •
 ומה טעם חג הקציר חג האסיף אכן מפני שהשנה יתחדש בה הירח י"ב
 פעמים בנו השנה משנים עשר החדש וכן מצאנו מענין המן גם מענין
 גציכי שלמה ומענין מחלוקת הלויים • ואולם מפני ששנות החמה עודפים משנות
 הלבנה י"א יום בקרוב על כן תקרה שנה להיות י"ג חדש כי כשם שאין
 עבור החדש רק מימים כן אין עבור השנה רק מהדשים ועל כן נאמר בענין
 שלמה ונציב אחד אשר אשר בארץ (מלכים א ד יט) • והנה שנת הישמעאלים
 תלויה בלבנה שלא מדרך טבע והדשיהם תלויים בלבנה מדרך טבע אחרי
 הראייה • והנוצרים שנתם תלויה בשמש מדרך טבע והדשיהם החדשי חמה
 שלא מדרך טבע • ובעבור שימי שנת החמה לפי דעתם שס"ה יום
 ורביע עושים בכל ד' שנים חדש אדר יום נוסף • אכן אנהנו הדשינו
 ללבנה ושנותינו לחמה • וכמה שבארנו שכונת התורה להשכית כל מה
 שמביא לענין האצטמנניות תלה שנותינו על פי מציאת האביב הנמצא
 בארץ ישראל בזמנו בדרכו כמנהגו סימן קיים לראשי השנים • ואם בעלי
 הקבלה אמרו שעל שלשה דברים מעברים את השנה על האביב ועל התקופה
 ועל פירות האילן הנה שנת החמה לא יכלו מגדולי חבמי התכונה לעמוד על
 ברורה שמהם אומרים שס"ה יום ורביע ומהם אומרי' בפחות ונהלקו לכמה דעות •
 ומחכמי הקבלה עמדו על שס"ה ורביע כנון תקופת שמואל וכנו המהזור
 בי"ט שנה י"ב פשוטות וז' מעוכרות כתוספת שעה ותפ"ה הלכים • ובאורך
 השנים מוסיפים שארית המהזור אתפ"ה ועולה קרוב מ"ח ימים משנות
 העולם • ויש מחכמי הקבלה כנון רב אדא שבנה המהזור בי"ט שנה בלי
 תוספת ומגרעת • והנה יש בין תקופת שמואל ובין תקופת רב אדא כמה
 ימים ואיך יתכן להסמך על עבור השנה לפי התקופה הואיל והדעות
 חלוקות ואין אדם יכול לעמוד על כוריו עד שמהם הודו כי האמת לפי
 תקופת רב אדא אכן מנו להעלים שלא יפעלו פעולות באותם העתים
 חסרי אמונה הוא אשר דברתי וכי לא תהיה כונת התורה יותר אמיתית
 אשר תלה הענין על פי מציאת האביב • והנוצרים לפי דעתם נמשכו
 למצוא זמן פסחם בפסח ישראל אחרי התקופה ועל כן בשנות היר' משנות
 המהזור

המחזור יתאחר פסחם מפסחי ישראל ועשו תהבולה להוסיף שארית המחזורים קודם גרוע תוספת שנות החמה על שנות הלבנה ועשו שארית המחזורים ששה ימים והם היום קרוב לשמונה ימים : וידוע שהכמי ישראל לא תקנו המחזור לעשות י"ב פשוטות וז' מעוברות אלא כדי לחזור שנות הלבנה בשנות חמה ולזה בונה התורה בבקשת האביב שמציאת האביב על דרך המנהג הפשוט רודף למהלך השמש ולא השש הכתוב לזמנים אשר לא יתישר כי זה על האקראי על כן רדפו לתקן הפשוטות והמעוברות על פי מציאת האביב בארץ ישראל לפי רוב המנהג והא הששו על התקופה שאם היה זה מעקרי העבור דין היה להם לרדוף אחריו כל מי שהוא חוצה לארץ שאם על המולד שבדאוהו מלכם השבוהו כפי נמיית ארץ ישראל מן השוה כל שבן על התקופה • והנה אד"ט בהז"י הן פשוטות וגז"ה מעוברות ואם שנת החמה יתרה על שנת הלבנה י"א יום אם נפלה התקופה בראש חדש ניסן בשתי שנים י"א יום ותפול התקופה הוי"ן מט"ו יום מניסן ואיך יתכן זה • ועל כן ראוי לסבור לפי דעת החכם ר' ישראל המערבי נ"ע שזה המחזור הוא תקון תאנים הטובות שעלו לירושלים סבבל והיו בחוצה לארץ ועשו זאת התקנה להסכים שנותיהם על פי מציאת האביב בארץ ישראל ועל כן אנחנו עדת הקראים נמשיכים בזה כשאנחנו חוצה לארץ אבל הנמצאים בארץ ישראל עושים על פי האביב וברוך יודע האמת • וזה השעור מספיק בזה המקום על זה הענין ובספר מצות הרהבנו הכאור כאשר הוא די ואין להאריך • ואולם המתפאר בתחבולותיו להביא ראיה ממעשה חזקיהו שקביעות זמנים תלויה על פי בית דין איך אם עבר ניסן בניסן לא הודו לו ואנחנו העירונו בספר מצות איכות הענין כדי לחזק ידי האמונה ועוד הענין היה תלוי על פי גורת התורה : ראשון הוא לבס' לחדשי השנה • שיהיו ישראל זמנים חדשים מניסן שבנראה דעת המצריים היתה בחדש אחר לפי חקם ודתם שהיו סומכים עליו על כן הסכימה התורה היות ניסן ראש לחדשים להועיל לענין שבונה בו כי בניסן נברא העולם • ואם מצאנו שהתורה מסדרת ענותינו מתשרי כאשר אמר שש שנים תזרע שדך (ויקרא כה ג) • בצאת השנה (שם כג טו) הוא לפי ענין המתחדש בה יעשה ראש וסוף והנה הוא ראש לזריעה וסוף לאסיפה • אבל מה שבין הכתוב הוא למנות שנותינו מניסן בנרמז ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים (מלכים א' א) • ונאמר ראשון הוא לבס' לחדשי השנה • ובאמת כי ארבעה ראשי שנים הם שתי נקודות השווי ושתי נקודות ההפוכין והתורה בונה בשתי נקודות השווי במעלת השוה מן ההפך ונבחר ניסן מפני תוספת האור על החשך ועשתה התורה ניסן ראש למנין ואנחנו העירונו בכל זה בספר מצות בין מצד הטבע בין מצד התורה : דברו אל כל עדת בני ישראל • הבוגרים שהם הייכים במצות : בעשור לחדש • לא באר הכתוב אם זה היום לדורות ורוב תנאים שנבדל פסח מצרים מפסח דורות כאשר נתבארו בספר הזכר • וטעם ההבנה מעשור לחדש הסכה ידועה הן נזכה את תועבת מצרים

מצרים לעיניהם (שמות ה כב) • ואם היתה המצוה לקחת כארבעה עשר היו רואים המצריים יזל בן צוה השם לקחת השה מיום העשור שהחל החשך שלא יראו המצריים ועל בן צוה לשחוט כארבעה עשר בערב שלא יראו המצריים • ועוד שהיתה דעת פרעה מסופקת במה שהיו אומרים נלכה נבחה (שם ה יז) והלא הם זוכחים בארץ • ו'ו ויקחו ו'ו הבאור וכמוהו רבים • מי שיש לו יקח משלו ומי שאין לו יקנה : שה לבית אבות • בית שיש לו רוב נפשות בנים ובני בנים ולא יעדיף משה • ועוד אמר : שה לבית • בעבור שיאמר : ואם ימעט הבית מהיות משה ולקה הוא ושכנו הקרוב אל ביתו • והסבה ידועה : במכסת נפשות טעמו בשעור נפשות יטול חלק ואע"פ שלא הודיע הכתוב מראה אם לא יספיקו יהיו ג' : במכסת • מן בכסה ליום הגנו (תהלים פא ד) • ועם תכוסו שני עקרים כי רבים ימצאו אחודי ענין וחלוקי עקר • וכן בא מפעלי העי"ן ה' מנת חלקי וכוס (תהלים מז ה) • או יש לומר שמכסת בא משונה מחבריו כמו שנשתנו רבים ממשקלם והוקלו והיה ראוי לבוא כמו מגנת לב (איכה ג סה) : שה • כולל שני מינים שה כשבים ושה עזים • ובתורה שה לזכר ובנביאים לנקבה : המים • שלם מן המומים : זכר • זכר ודאי : בן שנה • שלא עלתה לו שנה המעם הודך שנתו • ואין הפרש בין בן שנה ובין בן שנתו כאשר פירשו קצת מפרשים כי בן שנה שעלתה לו שנה תמימה ובן שנתו שלא עלתה לו שנה • כי אי אפשר שימצא ככה בשעת הצורך • והנה תארו בשלשה ענינים : מן הכבשים ומן העזים • אין המעם שכל אחד יהיה לוקח משני המינים אבל המעם אי זה משניהם יקח כל אחד • ובעבור מצאם מקצתם במשנת תורה וזכתה פסח לה' אלהיך צאן ובקר (דברים מז ב) אומרים שפסח דורות חלוק מפסח מצרים בזה כמו שנחלק בתנאים אחרים שפסח מצרים היה צאן לכד ופסח דורות צאן ובקר • ונתבאר בפסח מדבר באמרו בכל הקותיו ובכל משפמיו מלבד אשר יצא בראיה • ויש מקרא מפורש מפסח יאשיהו כמו שאמר וירם יאשיהו לבני העם צאן כבשים ובני עזים הכל לפסחים לכל הנמצא למספר שלשים אלף ובקר שלשת אלפים אלה מרכוש המלך (ד"ה ב לה ז) וכיון שאמר הכל לפסחים ואהרי בן אהר ובקר מלמד שאין הבקר נעשה פסח אלא שלמים והיא הגיגת ארבעה עשר וכן נאמר ויבשלו הפסח באש כמשפט והקדשים בשלו בסירות (ד"ה לה יג) אלו הם השלמים על בן יש מפרשים מעם הפסוק וזכתה פסח לה' אלהיך צאן ובקר (דברים מז ב) צאן לפסחים ובקר לשלמים • ויותר טוב היות שניהם לפסחים או שניהם לשלמים ואם אי אפשר היות שניהם לפסחים כאשר הביאנו הראיה יש לפרש ששניהם נאמרו לשלמים והפסח היה נשען על מה שנתבאר ותהיה מלת וזכתה מושבת עצמה ואחרת עמה והמעם וזכתה צאן ובקר • ואין טענה למה הקדים הצאן מן הבקר כי בעבור שהזכיר הפסח והיה מן הצאן הקדים הצאן • ויש מפרשים שבא כדרך אתה וביתך (דברים יד כט) המעם רשות : והיה לכם למשמרת • הורה בזה שלא יתרשלו מקחת אותו בעשור שיהיה למשמרת עד ארבעה עשר להדש וכל זה שלא ירגישו המצריים

המצריים לשתי סבות • האחת מפני תועבת מצרים • והשנית שלא ירגישו כי הם גומרים עבודתם במצרים ומכלל רצונם לברוח ואולי לא ישאיהם ; ושחטו • עבר הו"ו השיבו לעתיד והעד קמצות השי"ן : כל קהל עדת ישראל • הטעם לשחטו בזמן אחד על כן הכליל • ונראה כי אחרי שאמר במסכת נפשות נתחייבו בו הנשים ובפסח דורות אומר יראה כל זכורך (שמות כג יז) וחייבו לאנשים ונאמר ובשלת ואכלת (דברים טז ז) • ובערי הקבלה חייבו הנשים בהקרבתו ואם נדחו בפסח שני הוא ברשות • ור' אהרן נ"ע אומר שבעלי הקבלה חייבו הנשים בהקרבתו ואכילתן עליהן רשות • והאמת שאם נתחייבו בהקרבתו היבות באכילתו • ואם נתחייבו בראשון נתחייבו בשני והכתוב לא הורה עליהן חיוב : בין הערבים • מלת בין מורה אמצעות בין שני הקצוות הלוקות זו מזו • והנה מלת הערבים שמורה לשנים ויספיק בבין אחד בהיות שתי הקצוות באיכות אהת ויכללם נדר אחד וכן בין הגזרים • אכן כשאין שתי הקצוות הלוקות זו מזו יורה טעם האמצעות בבין אחד כמו מבין הטרפה (במדבר יז ב) • והמפרש שמלת בין יורה שהקצוות שני קיזמים ועל כן טעה האומר שהרע העדר באמור בין טוב ובין רע יש להבין שדרך הכתוב כשמדבר עושה ההעדר כדמות קיום והנה כפשע בניו ובין המות (שמואל א כ ג) ויבדל אלהים בין האור ובין ההשך (כראשית א ד) והואיל ואלו המלות מורות אל שני קצוות וטעם אמצעות צריך להורות הזמן שנושא אותם האחת עת עריבת השמש והשנית עת אסיפת ננהו ומה שביניהם קרוב לשעה ושליש שעה נקרא גם כן ערב שהולך וסתאסף הנוגה על כן כתוב אחד אומר ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבים (שמות יב ו) • וכתוב אחר אומר שם תזכה את הפסח בערב (דברים טז ו) • לא שערב וערבים אחד • ונאמר ובהעלות אהרן את הנרות בין הערבים (שמות ל ח) • ונאמר לבער בערב בערב (ד"ה ב יג יא) • ונאמר בין הערבים תאכלו בשר (שמות טז יב) • ונאמר בערב בערב בשר לאכול (שם טז ח) • וכן מסכים החכם ר' אברהם בן עזרא וכן הורה ר' אהרן נ"ע ואם התעה בן עזרא לראיה שהביא קצת חכמי הקראים עד הערב השלישית הראיה הטעה לא שאינו מסכים כי הם שלשה ערבים • וטעם ערב הוא עירוב הצורות הפך זה בקר מן יבקר הכהן • (ויקרא יג לו) • והמפרש שנקרא ערב בעבור עירוב האור והחשך לא יתכן לומר עירוב בקיום והעדר • ואין ערבים טעמו היחידות והוא כדרך אפרים מצרים שעל אלו יש טעם שניות ונמצא למקומות הסר השניות כמלת עשרים אבל הנה הואיל ונמצא בין הערבים ונמצא גם ערב הסכרות בטלות • בעלי הקבלה שפירשו בין הערבים כשעת נמות השמש לפאת מערב ומטבע ומחצה שוחטים הפסח הם עצמם אומרים אין רואין את הננעים לא ביום המעונן ולא בצהרים ולא בין הערבים ומאימתי רואין את הננעים משלש ועד תשע בשעה רביעית וחמישית ובשעה שמינית והשיעית • ואם משש ומחצה נקרא בין הערבים היך אומרים שמעינים את הננעים בשמינית ובהשיעית • ואולם הזמן ההוא אינו נקרא ערב ואין ראיה מן כי ינטו צללי ערב (ירמיה ו ד) הואיל

פרק י"ב

והוא סמוך ואם זה נקרא ערב מה יעשה במאמר והיה לפנות ערב ירחץ במים וכבוא השמש יבוא אל תוך המחנה (דברים כג יב) והנה פנות ערב קודם בוא השמש ולא יקרא ערב והכתוב אומר שם תזבח את הפסח בערב כבוא השמש (שם טזו) • ואם נלחצו ופירשו והלך הפסוק לפירושים הלוקים באמרם בערב אתה זובה וכבוא השמש אתה אוכל ואימתי אתה שורף מועד צאתך במצרים (שם שם) • ויש מהם שלא ניהה להם זה הפירוש ופירשו כבוא השמש לצד מערב והלא הפך זה השמש יצא על הארץ (בראשית יט כג) ואין הפרש בין זה ובין וכבוא השמש של מקרה לילה • והמפרש שהוא כ"ף הקירוב כמו וכבוא השמש צוה יהושע (יהושע ח כט) הלא ימצא אחר בוא השמש וכבוא השמש יבוא אל תוך המחנה (דברים כג כב) וקודם בוא השמש יקרא פנות ערב לא ערב וזה טעם והיה לפנות ערב ירחץ במים (שם שם) לא לפי דעת בעלי הקבלה שהוא ערב אחרי בוא השמש כי הפך זה וישב הים לפנות בקר לאיתנו (שמות יד כז) שהוא כאשר פנה הבקר לבוא • ואברהם בן עזרא פירש בספר יסוד מורא יש מצות נעשות בין היום ובין הלילה בשחיטת הפסח וביאת הטמאים ונתן גם כן טעם לדבר שהיה בערב כדי שלא יראו המצריים כי תועבה היא למצרים • והטוען כי מה טעם בארבעה עשר הואיל והוא נשחט אחרי בוא השמש • יש להשיב שימי הקרבנות מבקר עד בקר והראיה כבישים בני שנה תמימים שנים ליום (במדבר כה ג) ואמר את הכבש אחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים (שם כה ד) • ויש גם כן לומר שהעת שנשחט הפסח הוא נחשב עם יום י"ד עד אסיפת נונה השמש • ובא מקרא מפורש בתורה בתשעה לחדש בערב (ויקרא כג לב) • ואזהרה בו משביתת מלאכה לקדוש היום • ואם יטעון כי מה טעם לא תשחט על חמין דם זבחי (שמות לד כה) אם הוא בעצם יום ט"ו והלא הכתוב אומר שבעת ימים שאור לא ימצא (שמות יב יט) הנה כמוהו לא תאכל עליו חמין (דברים טז ג) ולדעת הכל הפסח נאכל בלילה וראיה נמורה ולא ילין מן הכשר אשר תזכה בערב ביום הראשון לבקר (שם טז ד) ויום ראשון הוא יום ט"ו לא יום י"ד • ולא תשמע לפירושים שהטעם יום הקודם כמו הראשון אדם תולד (איוב טו ז) ובעבור שכבר באה האזהרה למותיר והתקנה בו באמרו ולא תותירו ממנו עד בקר והנותר ממנו עד בקר באש תשרופו • ויש שפירשו שזה אזהרה למותיר בפסח דורות • עוד הזרו ופירשו פירוש אחר • ומה שהביאו מן המקרא והלויים על שחיטת הפסחים לכל לא טהור (ד"ה ב ל יז) מכלל ששחיטת פסח היתה קודם שהעריב שמשו אין הטעם רק בעבור שאכלו הפסח בלא כתיוב והוא כתוב ולא כטהרת הקדש ולכן התפלל עליהם חזקיהו ואמר וישמע ה' אל חזקיהו וירפא את העם (שם ל כ) • ולאמר כי העת קצרה ואך אפשר להספיק בשחיטת הפסחים • יש להשיב כי היו רבים המקריבים ובזמן שהיו מעטים ולא הספיקו אומר רק הכהנים היו למעט ולא יכלו להפשיט את כל העולות ויחזקום אחיהם הלויים וגו' (שם כט לב) • ולאמר שהמזבח קטון ואך יספיק זמן מועט זריקת דמי הפסחים

פרק י"ב

הפסחים • יש להשיב כי מיד ליד העומדים על המזבח יספיקו על זריקתם • גם אין טעם לדברי מי שאמר כי משעת נטות השמש היו שוהטים • ואולם משום שהיו שוהטים הוב הראשים בין הערבים על כן הסמך זמן שחיטת הפסח בין הערבים • ואולם זמן שחיטתו יש מפרשים שהוא מעת הערב השמש עד סוף הלילה • והאמת שהוא זמן הנקרא בין הערבים ונאמר ולא ילין חלב חגי עד בקר (שמות כג"ה) ונאמר בפסח יאשיהו בהעלות העונה והחלבים עד לילה (ד"ה ב לה יד) שעבר חלק מן הלילה • ואם היה כדעת בעלי הקבלה היה ראוי לומר עד בוא השמש אחרי שחלבי פסחים הנשחטים ב"ד אינם נשרפים ביום טוב מפני שהם חלבי הול ולאמר שמרמז על יום י"ד שחל בשבת והחלבים נשרפים בערב ט"ו אינו כן שהרי הם אומרים שאין זמנו עובר שנאמר במועדו והחלבים נקטרים בשבת ובספר מצות בארנו כל הצורך • ואולם אם יקרה הפסח בשבת בעלי הקבלה הלוקים שמתם דוהים הפסח מפני השבת ומהם דוהים השבת מפני הפסח וכך פסקו • וכן בני מקרא הלוקים ואנחנו הקרבנו שהפסח דוהה השבת הואיל והיא מצוה קודמת מן השבת והיא נתחייבה בכל חלקי הזמן ואין השבת דוהה את הפסח • ונכון הוא שהנותר ישרף אחרי עבור השבת • שתי המוזות • הם שני צדי השער והעליון שנשען עליהם נקרא משקוף ואינו הלון כדעת מפרשים ופעם יקדים המזוזה ופעם המשקוף ואי אפשר להקדים החלון מן הפתח והוא תאר נגזר על שם ההשקפה • אישר יאכלו אותו בהם • כתוב ואם ימעט הבית (שמות יב ד) • וכתוב ולא תוציאו מן הבית (שם יב טז) • ואם היו בתים שלא יאכלו אותו בהם : על הבתים • כמו ונתת אותם על סל אחד (שם כט ג) : צלי אש • ענינו ידוע בשר הנתן על גבי אש • וכן אצלה בשר ואוכל (ישעיה מד יט) • ולמה צלי כי אחרי הערב השמש היה וכתוב כי בהפזון יצאת (דברים טז ג) כדי למחר צוה להיות צלי והוא סמוך והמוכרת יצלה צלי (ישעיה מד טז) : ומצות • גם זה כדי למחר : על מרורים • זכר על וימרו את חייהם בעבודה קשה • כי אין הכונה בזה לרדוף אחרי המנהג ואע"פ שהכתוב התנה אכילת מצה ומרור באכילת הפסח אכילת מצה היא מצוה בראשה כאשר נתבאר בראשון בארבעה עשר יום להדש בערב תאכלו מצות (במדבר ט ה) אכן אכילת המרור היא מסבל הירושה אמנם מכת הכתוב הואיל ונדהה המרור עם הפסח בפסח שני סכלל בראשון לא נתחייב לאכלו בלתי הפסח : ועל • הוא מקום עם כמו ועליו מטה מנשה (במדבר ב כ) • ובאמרו בלילה הזה סכלל מראה שכל הלילה כשר להאכל ועל כן אמר ולא ילין לבקר זבח חג הפסח • ויש אומרים שהוא חלק מן הלילה הטעם עד חצות כאשר אמר והי בהצי הלילה שבנראה אז כל ישראל אכלו פסח • ויש מפרשים עד אשמורת השלישית שבנראה בפסח מצרים כתוב ויקם פרעה לילה • ובנראה שעברו שתי ידות הלילה • בעלי הקבלה שאמרו שהפסח נאכל אכילת שבע הנה כתוב ואם ימעט הבית מהיות משה • אכן בפסח דורות שהיה המקום צר והזמן קצר אפשר שהיה נאכל

לצאת

חית

לצאת ידי חובתו שהיו בני הבושה רבים ועל כן היו צריכים לזבחי שלמים שהם הגינת הפסח: אל תאכלו ממנו נא. יש מי שפירשו מלשון הניא (במדבר ל') הטעם שבר אולי פירשו כדמיון השמן לב העם הזה (ישעיה ו') וסבר המפרש כי מאמר ועצם לא תשברו בו נאמר בפסח דורות וזה אמור בפסח מצרים. ואולם לא מצאנו הלשון הזה לשון שבר כי אם ענין מניעה ועוד כי בפסח דורות למה נשנית זאת המצוה והלא אינו מזכיר רק מה שלא הזכיר בפסח מצרים. אכן טעם המלה כפי שפירשו חכמים יקרא הבשר שאינו צלי כתקונו נא וכן בלשון ישמעאל יקרא ני"י שהיא קרובה ללשוננו. ואמר: ובשל מבושל במים. הטעם ולא בשל כמו ולא למדתי חכמה (משלי ג) על כן אמרו בעלי הקבלה אכלו נא לוקח שתיים אכלו נא ומבושל לוקח שלש הטעם בו שענין נא בלתי צלי היטב ואז הוא עוצר מימיו כאלו הוא מבושל במים כי הדברים שמקבלים טמאה על ידי הכשר המים אין הבדל בין המים הנתנים בהם ובין היוצאים מהם: ובשל. יש מדקדקים אומרים שהוא תאר. ויש אומרים שהוא מקור כמו הולך וגדל (שמואל א ב כו). ומהם אומרים שהוא מן הכבוד ונפל הדגש והעד מבושל. ואין זאת ראייה כי המקור טאי זה בנין שיהיה מתערב עם כל הפעלים אכן לא יוצא מקור עם הפועל אע"פ שמצאנו עם הפועל כמו אומרים אמור (ירמיה כג ז). אכן יש לסבור כי טעם בשל ומבושל מורה על שני בשולים כאמרו בשל הטעם עם המים וכאמרו מבושל מרמז על בלי שנתן בתוך מים רותחים בכלי כמאכל המלכים וכאמרו במים מרמז לשני המינים גם בעבור שהבשול נאמר על הצלי ויבשלו הפסח באש במשפט (ד"ה ב לה ג). על לאו שבכללות. יש סבעלי הקבלה שהבדילו בין היות הלאו קודם ובין היותו מואחר כי על הקודם לוקח בכלם אחת ובמואחר לוקח בכל אחת ואחת כמו אלמנה וגרושה וחללה זונה את אלה לא יקה (ויקרא כא יד). אכן בפסוק ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו (שם כג יד) אומרים לוקח אחת מפני שהם מין אחד: כי אם צלי אש. שנה בעבור שיאמר: ראשו על כרעיו. אחרי שיוציאם וירחצם: וטעם על כמו עם הואיל ולא פרט החלב כנראה שהוא נשרף לבדו: ולא תותירו. אזהרה והטעם בשביל הכשר: והנותר ממנו עד בקר. שלא הספיק לאכלו או על דרך שגגה: באש תשרפו. לא יבוא הבקר אלא והוא נשרף. ויש אומרים כי והנותר כולל הגידים והעצמות וגם החלב בעבור שעל הכשר באה אזהרה כאשר אמר ולא ילין מן הבשר אשר תזכה בערב (דברים מז ד) והנה זה בפסח מצרים. ומאמר ולא ילין (שם שם) בפסח דורות. והואיל שזה אינו נתק לעשה. גם מה שאמר ולא תותירו אינו נתק לעשה. אך מאמר והנותר דבר הכתוב מה שהוא בהכרח שיותר והחלב עמחם והנה נאמר בפסח דורות ולא ילין חלב הני עד בקר (שמות כג יח). ונאמר ולא ילין לבקר זבח הג' הפסח (שם לד כה): ובכה תאכלו אותו. זה בפסח מצרים: מתיכס הגורים נעליכם ברגליכם. תקון הבריהה שלא יהיה שום עכוב: ומקלכם: כדי לנחוג המוריהם טעונים מה שהוציאום ממצרים: בהפזון. טעמו

במהור • מקול רעמך יהפזון (תהלים קד ז) : ועברתי בארץ מצרים • הטעם
 נזרתי להמית בכורי מצרים : מאדם ועד בהמה וככל אלהי מצרים
 אעשה • כדרך ונעו אלירי מצרים (ישעיה יט א) • והיות מרמז על
 המלאך הממונה עליהם בדרך על צבא המרום במרום (שם כד כא) אינו
 נראה כי הדבר היה נודע להם כענין וראש דגון ושתי כפות ידיו כרותות
 אל המפתן (שמואל א ה ד) • גם להיות באור על הכבורים והטעם
 גדולי מצרים הלא הוא ב"ו החבור : והיה הדם לכם לאות • יש מפרשים
 לכם לאות כי יהיה לכם לסימן כי לא יבוא אל בתיכם המשחית לנגוף
 בתכם חלק כנגד חלק יחשב כמו דם הנזרק זהו טעם : וראיתי את
 הדם • הטעם יהיה לכם לסימן שאני אראנו ואהשוב אותו כפר נפש
 ולא יבוא אל בתיכם המשחית לנגוף זהו טעם : ופסחתי עליכם • לשון
 חסלה כענין פסוח והמלוט (ישעיה לא ה) • ור' אהרן נ"ע אמר לאות
 בעבור המשחית ודומחו והתוית תיו (יהזקאל ט ד) כי בעבדיו לא יאמין •
 וגם זאת הכונה למעיין היטב כיוצא בראשון כיון שיש רשות למלאך
 המות להבל לישראל לפי חכמת קבלתם כנרמזו כי אני ה' רופאך (שמות
 טו כט) • ור' סהל אמר שזה על דרך נסיון כמו שננסם במן איש אל יותר
 ממנו (שמות טז יט) ושם נסו העם אבל עתה לא כן • ויש לתקן מאמריו כבר
 העירותי הטעם בספר מצות שחק המצריים היה שלא לשחוט חתי וזה
 החק היה נמשך להם לפי דתם ואמונתם המקולקלת שהיה מביא לבטול
 הנבואה • והש"י רצה לנקותם מאותם הדעות וצום לעמוד כנגד החק
 ההוא כאשר באר הכתוב ואמר אליהם איש שקוצי עיניו השליכו ובגלולי
 מצרים אל תטמאו (יהזקאל כ ז) • והנה בעבור היות סברת הנוטים
 לאותם הדעות בעשותם כזה החק לשפוך דם ישחתו אדרבא נתנו אותו
 מחוץ לבית לראות אותו המשחית ולא ישחית • ואותם שהיו שומרים
 החק ההוא היו לשחות הן • כל אלה יפעל אל • על כן אהריו אמר :
 וככל אלהי מצרים אעשה שפטים • אמר זה המאמר : והיה הדם לכם • כי
 אהרי מרותם החק ההוא תכתל מלכם אמונתם העיקרית ועל כן לא יתן
 המשחית לבוא אל בתיכם לנגוף : והיה היום הזה כמו ביום הכותי
 (במדבר ג' יג) : לזכרון • בעבור שאמר לזכרון אמר הקת עולם לדורותיכם
 בכל דור ודור : הקת עולם • התמידו הכתוב לדורות בעבור היות נימוס
 המצריים ענין קרוב שתהליכה הנפשיות ממנו והיו רפואת הנפש מהחולי
 ההוא : תהנתו • על שם חג הפסח והסכמתו ענין סבוב • ועל ענין
 הפעולה הזאת נקרא היום חג • והנוף הנשחט חג • כאמרו אסרו חג
 (תהלים קיח כז) ואין השיש לומר שטעמו צאן חג : שבעת ימים מצות
 תאכלו • אחר שאמר והיה היום הזה לכם לזכרון ונראה שהעיר לפסח
 דורות מכלל מאמר שבעת ימים לפסח דורות וגם מקרא קדש • ויש
 לעזור בכונה הואיל ואמר ויאפו את הבצק כי לא חמץ ועוד שבראשון
 יצאו ובשביעי בקע הים ועוד שאמר למען תזכור את יום צאתך מארץ
 מצרים וכנראה שמומן צאתם עד היום השביעי לא נחו במקום לעשות
 חמץ ואע"פ שקדמה המצוה יש משיבים לא אמר משה לישראל בפרק
 משכו

פרק י"ב

משכו וקחו רק ענין הפסח אמנם באה המצוה על מה שהקרה אעפ"כ בספר מצות הרחבנו הבאור בפנים אחרים בהלוק דעות החכמים : אך ביום הראשון תשבתו • והטעם עד יום הראשון מן השבעה תשבתו הטעם להעדירו שמלת שבתה משתתפת כי השבעה ימים מציאת החמץ באסור מטעם שבעת ימים שאור לא ימצא ואם כן לא יבוא הראשון אלא והחמץ מושבת ומה טעם אך ביום הראשון עוד שהכתוב אומר לא תשחט על חמץ דם זבחי ולמדנו שבעור החמץ קודם החל היום הראשון • ויש אומרים כבר מצאנו כדומה לו ויכל אלהים ביום השביעי (בראשית ב ב) וכלוי המעשה לא היה בעצם היום הזה • והחכם ר' אהרן נ"ע פירשו טרם כבי"ת בשכבך (דברים וז) • ואפשר לפרשו סמוך כמו בהיות יהושע ביריחו (יהושע ה יג) • ודעת בעלי הקבלה בארנה בספר מצות שפירשו יום הראשון יום הקודם כמו הראשון אדם תולד (איוב טו ז) ר"ל יום י"ד שהרי הם אומרים הפסח נשחט בחצי יום י"ד וכתוב לא תשחט על חמץ דם זבחי (שמות לד כה) • ומלת תשבתו לא פירשו טעמה בעור החמץ שאומרים אלו היה כן היה ראוי לכלול השבעה כמו שבעת ימים שאור לא ימצא בכתיבם (שם יב יט) אלא כנראה שמרמזו על עת שהוא ברשות קודם הצות הלילה ופירשו טעם תשבתו ענין בטול הטעם לבטלו מלבו לשומו כעפר שאם הוא על זמן שהוא באסור בעורו כשרפה ושם בארנו מה שהוא אחרי האמת • והחכם ר' יוסף נ"ע עזר בכונה זאת להיות יום הראשון עונה על יום י"ד כאשר נזכר בראשון בארבעה עשר יום להדש אך מאמר וביום הראשון מקרא קדש הוא עונה על יום ט"ו : ונכרתה הנפש • חייב כרת לאוכל חמץ מיום הראשון עד יום השביעי והפסוק הפוך כמו את חקך אשמור (תהלים קיט ה) : מיום הראשון • בחסרון ידיעת המתואר הפך זה את הכבש אחד (ויקרא יד יג) ובעבור עד אין מלת השביעי יוצא שהרי אמר שבעת ימים וכיוצא בזה הלשון יש שירצה שתי הקצוות כמו מזכר עד נקבה (במדבר ח ג) • ויש שירצה מה שיש ביניהם ולמקצה השמים ועד קצה השמים • ויש מה שרוצה שתי הקצוות ומה שביניהם : וביום הראשון מקרא קדש וביום השביעי מקרא קדש כל מלאכה • מורה אסור מלאכה בראשון ובשביעי : לא יעשה • לא אמר לא תעשו אלא אמר מאמר שכולל מה שנעשה אנהנו ואשר יעשה אלינו שאם יאסור המלאכה שנעשית מאליה כל שכן בשעושה אותה הוא בעצמו • וכיון שאמר בהם וכלל שני הימים בטל מאמר מי שאמר שהוא לעלת הפסח • ובעבור שהיה רוצה להתיר מעשה אוכל שהיה על ידי האש הוציא במלת התנאי מעשה אוכל לבד • והתנאי צריך מלת תנאי • ושיהיה ממינו • ושיהיה מעט מהרבה • וכפני זה ההלך הרביעי הברחו רבים על טעם הוא לבדו ואמרו שהוא לחזוק • ומהם אמרו פן יחשוב החושב כי יוציא גם דבר אחר כאשר אמר בשבת כל מלאכה לא תעשו ובשנת הארבעים אמר וביום השבת שני ככשים בני שנה תמימים • וזה מאמר בטל ואפיכתו ראייה לדבר והתנאי צריך שיהיה אחריו

פרק י"ב

אחריו • ויש לתת מעם אהרי שהמלאכות מינים רבים והמין המוציא יש לו הרחבה רבה ועל כן אמר הוא לבדו ליחד המלאכה אשר אהרית האכילה • והנה כל מה שיש לו מלאכה שנויה אסרה הכתוב והשתיה מזה המין על כן נאסרה במועד • ומעם יעשה לכם הסגול מאמר לכל נפש וזה יהיה בנין אב להתיר מעשה אוכל לשאר המועדים מפני שבוה היום אמר גם כן כל מלאכה לא תעשו וכולל כלל המלאכות הוין ממעשה אוכל כי אי אפשר לאסור מה שהתיר • וכיון שאמר בשאר המועדים כל מלאכה עבודה מכלל אסר כל המלאכות הוין ממעשה אוכל • ושמתם את המצות • יש מפרשים המעם שלא יבואו לידי המוץ • ויותר טוב מאמר המוסף את הג המצות אהרי שאמר כי בעצם היום הזה • ועוד כדי להתמידו לדורות אמר ושמתם את היום הזה לדורותיכם וכן מצאנוהו מפורש את הג המצות תשמור (שמות כג טו) • או שהמעם לחייב המצות ונתן העלה בעבור צאתם בזה הזמן ממצרים על כן החל בראשון בחסרון המתואר כי נשען על מה שנזכר בפרק החדש הזה ראשון הוא לכם • בארבעה עשר • להראות זמן חיובו • בערב תאכלו מצות עד יום האחד ועשרים לחדש בערב • אע"פ שאמר שבעת ימים להורות כדי שיהיו שלמים בראשיתם ושלמים באחריתם • שבעת ימים כדי להזכיר אסור מציאת השאור שבעת ימים • בכתיבם • המעם ברשותכם • מהמצות • הייב בו כרת • ונראה שחמין ומחמצת אחד אע"פ בעלי הקבלה אמרו שמחמצת הוא תערובת המין ועל התערובת אין חיוב כרת באכילתו והנה כתוב על המחמצת ונכרתה • בנר ובאורה הארץ הכליל הנר עם האורה והנר הוא נר צדק • מחמצת • כדי שיאמר בכל מושבותיכם • החגיגה חייבה לדורות • ואסור מחמצת בכל המושבות שאם הכתוב אסר מציאת השאור במה שהוא ברשותנו לא תלה גם כן אסור אכילתו במה שהוא ברשותנו • ולא בא אסור אכילה על השאור שהכתוב דבר בהוה והדין אסור מציאה ואכילה בשאור וכן אסור מציאה ואכילה בחמין • ובספר מצות נתבארו היטב • ומחמצת הוא מן המשקל הבא פעם כפת"ח ופעם בחיר"ק כמו ממלכת משמרת • בנר ובאורה • כמו והנותר בבשר ובלחם (ויקרא ח לב) • וכנראה כי בתהיה ענש ואח"כ הזהיר • ולמעיון היטב לא כן כי אם הזהיר על מציאת השאור הוא הדין על מציאת המחמצת ואם הזהיר על המציאה הוא הדין על האכילה • אמנם מאמר כל מחמצת לא בא אלא כדי לומר בכל מושבותיכם • ויקרא משה • ואחרן עמו שכן נאמר ויאמר ה' אל משה ואל אהרן (שמות ז ח) • לכל זקני • הם הנקראים במועצות ודעת והם יאמרו לכל ישראל דומה לו וידבר משה אל ראשי המטות לבני ישראל לאמר (במדבר ל ב) • משכו • נמצא בקמין חטף משכו אותה וכל המונה (יחזקאל לג כ) • יש מפרשים המלה מעמה המשכו בכתיבם וקחו והלא הוא פעל יוצא • ואחרים פירשוהו ענין הנהגה מענין למשוך ביין את בשרי (קחלת ב ג) • ויש מפרשים מי שיש לו ימשוך ומי שאין לו יקה ונראה שהיא שתי פעולות משולבות לנף אחד • ובעלי הקבלה פירשוהו בחסרון הפעול והמעם למשוך ידיהם על הכהמה • ויותר טוב לפרש שלא יקחו

הצאן אלא על ידי משיכה מפני שהמצריים בהשך ידמו ולא היתה להם דאגה משום כי תועבה היא למצרים והיו מושכים והמיית הצאן היתה נשמעת וזה דבר ידוע : ושהטו • הרהב הש"ן מפני החי"ת והוא צווי כמו בהרו לכם (יהושע כד טו) : אגדת אוזב • הטעם קשר וכן התר אגדות מוטה (ישעיה נח ו) והוא בשקל עבודה והאל"ף עקר ואינו נוסף כאשר סברו אנשים : אוזב • נראה שהוא עץ שפל נגדו • מן הארו אשר בלבנון ועד האזוב אשר יוצא בקיר (מלכים א ה יג) • הנה בחן איכותם לפי בחינת כמותם כי מאמרו אשר יוצא בקיר מלמד שיש אוזב אחר • והואיל ועל ידי האזוב תלה הכתוב טהרת הטמאים מטמאה המורה כגון טמאת מת ומצורע יש טעם לדבר והרמוז עקב עונה יראת ה' (משלי כב ד) : אשר בסף • אע"פ שמלה זו משתתפת טעמה הנה מנורת ואת הספות ומלת ומבלתם לעדות : והגעתם אל המשקוף ואל שתי המזוזות • נראה שטבילה אחת תספיק לשניהם : ועבר ה' • וכתוב ועברתי • והואיל וכתוב ולא יתן המשחית הטעם גזרתו : וראה את הדם • אחר שנתנית הדם היה להם לסימן לנקותם מהאמונה המכוערת כנרמו ואומר אליהם איש שקוצי עיניו השליכו (יהוקאל כ ז) בעמדם כנגד החק שלהם וזהו נתנית הדם • והמעשה יהיה מגלה אמונת הלב : ופסחתי על הפתח • יש רמז גדול כי כל כך נתמלאה בטנם ממיט ע"ז של מצרים ועליהם הרסיו ולא אבו שמוע איש שקוצי עיניו לא השליכו (שם כח) • ופסח ענין חמלה וכן פסוח והמליט (ישעיה לא ה) : ולא יתן • כמו וימאן אדום נתון (כמדבר כ"א) טעמו לא יניח : ושמרתם את הדבר הזה • כמו ואף לאמתך תעשה כן (דברים טו יז) • שאינו עונה אל הקרוב אליו ר"ל אל נתנית הדם כי דם פסח דורות היה נתן על המזבח אך הוא הוזר אל עשיית הפסח : והיה כי תבואו תלה עשיית הפסח בכיאתם לארץ ועל כן הוסיף לומר ושמרתם • או שטעם ושמרתם את הדבר הזה טרמיו לפסח מצרים וזאת השמירה היא בלב כי בלתי טעם לא נעשה החק ההוא על כן הוסיף לומר עוד ושמרתם בעשיית הפסח ותלהו בכיאת הארץ : והיה כי יאמרו מה העבודה הזאת • כראותם שנוי מנהג בחוקים מוסגלים לספר הקן פסח מצרים • ובעבור היות אמונת המצריים ענינים קרובים שתחלה הנפש מהם על כן הוחקו אלה הענינים העומדים כנגד דתי המצריים למהות זה החולי מעקרו להרגיל דעתם מקמנותם להרפא מהחולי ההוא על כן : ואמרתם זבח פסח • והרמוז אשר פסח על בתי בני ישראל בשעה אשר המל השם מלשון פסוח והמליט (ישעיה לא ה) • ויש מפרשים מלשון פסח שהיה המשחית מדלג מבית ישראל אל בית המצרי • ואם כן פסח דורות היתה המצוה לעתה ולספר ענין טבילת אגדת אוזב והגעתו אל המשקוף והמזוזות : ויקיד העם • שמו קדקדם בארץ וישתחוו לשם יען שנתבשרו כי יצאו לידי חפש : וילכו ויעשו • מיד : את משה ואהרן • מה שסתם בראשונה פירש באחרונה : ויהי בחצי • בארנו הטעם למה אמר למעלה כחצות והנה בחצי : וה' הכה • הטעם בנזרתו וכסאמרו : בכור השבי • תמורתו בכור

השפחה (שמות יא ה) • והעבריים שומרים הטעמים : והנה אחר הרחים תמור אשר בבית הבור : ויקם פרעה לילה הוא וכל עבדיו • לא יתכן שנאמר כי היה ראוי לומר קודם ותהי צעקה כי בענין אחד נכללו כלם כעבד כאדוניו והנה מבור פרעה : כי אין בית • מכאן פירשו שטעם בבור הקודם בענין הכבוד ככבודו (בראשית מג לג) • ויש לפרש הואיל ואמר ונת כל בבור הסגל הבתים שיש שם בכורים כי אין הטעם כל בבור מכל בית וראויה לדבר קדש לי כל בבור פטר כל רחם (שמות יג ב) : ויקרא למשה ולאהרן • לא יתכן לומר שמשה היה בארץ רעמסס ששם בני ישראל כי כן נזכר וירדו כל עבדיך אלה אלי (שם יא ה) • ואם כתוב ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר (שם יב כב) כבר הרמזו משה הדבר במאמר וירדו • ואין הטעם כי בקר יאמר בעוד שליש הלילה הראויה מן ויהי באשמות הבקר (שם יד כד) שהטעם אשמות הסמוכה לבקר : גם אתם גם בני ישראל • סמוכים אלו לאלו כאשר באו רבים או הטעם אע"פ שנתמעטנו מסיבת הבכורים צאו גם אתם על כן אמר : מתוך עמי • כי אז נבהל והיה שולה אותם שלוה נמור לא שילכו וישובו ואם אמר : כדברכם • שילכו בכללם לא כמו שהיה אומר מי ומי (שם י ה) והעד שאמר : גם צאנכם גם בקרכם • וכן אמר ויהפך לבב פרעה (שם יד ה) ונאמר כי שלחנו את ישראל מעבדנו (שם) • ויש למעון ולמה השאילום אם היתה הכונה שלא לחזור : וברכתם גם אותי • סמוך למקריבי הקרבנות כאשר הברכו אותם הברכו גם אותי • יש סוברים כי פחד מן המות מפני שהיה בכור ולא יתכן שגם הוא נתן להם צאן ובקר כמאמר משה גם אתה תתן בידינו זבחים ועולות (שם י כה) • ויותר טוב לומר שהוא סמוך למאמר קימו צאו ובקש מהם ברכה כי פחד מן המות כי כן נאמר כי אמרו כלנו מתים כי מתו פשוטים בעיניהם והם היו בכורים כפי סברת הדרש : ותהוק מצרים • סיעוס לצאת : וישא העם את בצקו • אין הטעם שאלמלא היו מניחים אותם היה סחמיץ אלא באר בעבור שהיה להם במצוה שלא יחמיץ והעד ויאפו את הבצק כי לא חמיץ ואלו לא היה כן בדרך מצוה אלא בדרך מקרה היה ראוי שימצא לאחד מהם חמיץ או שיחמיץ אחר צאתם • והטוען שאם נשמרו מן החמיץ משום חיוב אכילת שבעת ימים מצה היה ראוי לעשות גם מקרא קדש והלא הם יצאו ביום ט"ו וכנראה שלא עשו מקרא קדש • יש להשיב כי גם זה היה במצוה עליהם כאשר צוו במצות נוספות מתניכם הנורים נעליכם ברגליכם ומקלכם בידכם : את בצקו • הקסח שיולש יקרא בצק מלוש בצק עד חמצתו (הושע ז ד) קרוב מלשון ורגלך לא בצקה (דברים ח ד) : טרם יחמיץ • אין טעם לדרש כי לכך אמר כן להורות שלא אחרו שעור שיחמיץ העסה : משארותם צרורות • אין הטעם שיורי מאכלם אלא הטעם כלי העסה וכן טנאך ומשארתיך (דברים כח ה) • שאין הטעם שם העסה שהטנא אינו כלי העסה אלא הטעם כלי הלחם והטעם הכלי עם העסה היה צרור ונקרא כן בעבור שהוא כלי המזון מלשון אם יכין שאר לעמי (תהלים עב ב) : ובני ישראל עשו • הטעם בצאתם : וינצלו • הטעם הצילו

הטמון מיד מצרים : זה' נתן את חן העם וישאילום • הטעם יוצא לשלישי שהיו מסבכים להם לשאול מהם והנה שאל כל אחד מישראל כפי מעלתו כי כן אמר את חן העם בעיני מצרים : וינצלו : בא שלם בעבור שהוא מבני הכבוד הדגוש : ויסעו מרעמסס • ממקום מושבם • ואינו העיר אשר בנו כי הוא בפת"ה העי"ן וזה בשו"א : כשש מאות • כ"ף השעור יבוא פחות או יתר כמו ותדבר אליו כדברים האלה (בראשית לט יז) ואינו כ"ף האמת : הגברים • שהם יוצאי צבא על כן אמר : לבד מסף • ובנגדם הנשים פחות או יתר : וגם ערב רב • שלא היו מישראל הוא הרמוז והאספסוף (כמדבר יא ד) : ויאפו את הבצק כי לא המין • שהיה במצוה עליהם יען שגורשו ממצרים ולא יכלו להתמחמה צוו לעשות אותו מצה : וגורשו • פעל שלא נזכר שם פועלו וכא בהול"ם בעבור קלות הרי"ש כמו ומורק (ויקרא ו כא) : ומושב בני ישראל • חקירת מנין זה הזמן הוציאתנו כי אי אפשר שהיה כלו במצרים בהכרח כאשר קדם לנו הכאור ומדרך סברא אמרנו כי תחלת זה המנין מעת צאת אברהם מאור כשדים ועל כן מדרך הכרח צריך לישר זה הפסוק מפני שזה הפסוק מורה שנעשה כלו במצרים ועוד שאומר בני ישראל על כן יש מפרשים כי ארין כנען היתה תחת ממשלת מצרים על כן אמר בארין מצרים ומה טעם בני ישראל וידוע כי אברהם ויצחק אינם בכלל בני ישראל • ואחרים אמרו כי מתחלת צאת אברהם מאור כשדים ובא בארין כנען מיד נאמר ויהי רעב בארין (בראשית יב י) וירד אברם מצרימה (שם) וזה ביוצא בראשון • ואחרים פירשו בעבור שעשו רוב הזמן במצרים על כן יחס כל הזמן למצרים כיוצא בזה אלה בני יעקב אשר יולד לו בפרץ ארם (שם לה כו) • ויש מפרשים כי כן מנהג הכתוב וכיוצא בזה ותשקוט הארץ שמונים שנה (שופטים ג ל) שכולל זמן הענוי והמנוחה • ובנראה לי שזו הדומיא צריכה תקן בעבור שהיתה ישיבת ישראל במצרים בהשלמת זה הזמן על כן נתיחס כל הזמן לישיבת מצרים ועל כן אמר : ויהי מקץ • ובעבור שהיה זה הקץ מזמן מאז על כן אמר ליל שמורים שהיה זה הזמן נשמר להוציאם מארץ מצרים • או הטעם בעבור ששמר השם את ישראל בזה הלילה שהכה בכורי מצרים להוציאם מארץ מצרים • ויש מפרשים שבליל ט"ו כרת השם את אברם ברית כאשר אמר ויהי השמש באה ועלטה היה (בראשית טו יז) • על כן אמר ליל שמורים ואמר : שמורים לכל בני ישראל • שמעתה יהיה זה הלילה נשמר בכל דור ודור להקריב הפסח • ויש מפרשים להניד נפלאות השם שעשה בזה הלילה • ובעבור שהעיר בזכר הקרבת הפסח הוצרך להזכיר תנאים שלא הזכיר מקודם בעבור שאמר שמורים לכל בני ישראל לדורותם • יש אומרים זה הפרק אמור לפסח דורות כאשר נראה מרדיפת הפשט • ואם כן כנראה הקים שנאמרו הנה לא נעשו בפסח מצרים • ואולם פסח מצרים אכלוהו ערלים ומולים כאשר אכלוהו מהור וטמא ועוד שלא הוזכרו בשכירת עצם • והכונה בהפך • ובעלי הקבלה אמרו זה הפרק אמור לפסח מצרים : נכר • זה המשקל בא על שני פנים בפסמיכות • נכר

הארץ (דברים לא טז) בא מלעיל ופתוח שהוא סמוך • ויש מפרשים אותו תאר ואע"פ שנמצא המתואר סמוך ומתרכב כמו ובני הנכר (ישעיה נ ו) אלהי הנכר (בראשית לה ב) • ומעם בן נכר בן אל נכר אמנם יען שהוא סמוך הוא תאר ואינו שם כאשר פירשוהו אחרים • ונראה שהוא נמול כמו ישמעאל ועשו : וכל עבד • זה עבד שטבל טבילת עבדות : ומלתה אותו אז יאכל בו • נמצא כו"ת מקום מ"ם השמוש כמו והנותר בבשר ובלחם (ויקרא ח"ב) : תושב ושכיר • אלו שקבלו מצות עליהם מצד שבתם בתוך בני ישראל כמו הגבעונים : כבית אחד יאכל • שלא יהיה ראש אחד חלוק לשני בתים והאזהרה שלא יוציאו מן הבשר הוצה גם ועצם לא השכרו בו לא נתכארו מקודם • ואפשר לוטר ולא תוציאו ממעם ואתם לא תצאו איש כפתח ביתו כי אחר שלא יצא לא יוציא וענין ועצם לא השכרו בו ממעם ראשו על כרעיו ועל קרבו • ושנה קצת ענינים פסח דורות מפסח מצרים • ואולם מוח הראש היו עושים על ידי החבולה ולא היו שוכרים העצם • ובעלי הקבלה אמרו עצם שיש בו מוח • ובעבור שיאמר וכי יגור אתך גר זהו גר צדק אמר כל עדת ישראל יעשו אותו : וכי יגור אתך גר ועשה פסח • כמו ושבתה הארץ (שם כה ב) : המול לו כל זכר • מכלל טילת בניו ועבדיו מעבכת אותו הוא הדין לישראל הראיה בזה : והיה כאורה הארץ : וכל ערל לא יאכל בו • כמו ישראל שנגלקה בשביה : תורה אחת • שאין הבדל בין ישראל לגר צדק ככל הקות הפסח : ויעשו כל בני ישראל • לפי דעת האומרים שזה הפרק אמור לדורות הביאו לו דמיון כמו ובני ישראל אכלו את המן (שמות טז לה) כי בפסח מצרים כבר נאמר ויעשו בני ישראל • ויש מפרשים כי זה מרמז לפסח מדבר • אך לפי דעת האומרים שגם זה אמור לפסח מצרים יהיה ויעשו הראשון בהכנת הפסח והשני בעבור החקים שנזכרו עמו והראשון קרוב :

יג ויהי בעצם היום הזה • כמו בעבור זה עשה ה' לי (שם יג ח) כדי לומר וידבר ה' שזה הדבור ר"ל קדש לי היה ביום צאתם : פטר כל רחם • כי בכור און היה מקודש מקודם והעד על זה כי בכורי מצרים שחכו לא הסגיל בכורי פטר רחם אלא אדרבא מאמרו מבכור פרעה עד בכור השפחה כלל בכור און ובכור פטר רחם אע"פ שאחרי רדיפת פשטי הכתובים כנראה שעל בכורי פטר רחם הכתוב מדבר • ונקרא פטר שבו נפתח הרחם תחלה ופרט ליוצא דופן : ויאמר משה • נראה כי פרשת החדש הזה כולל פרשת משכו וקחו וזאת הפרשה • ואמר החכם ר' אהרן נ"ע כי בפסח מצרים לא עשו כי אם הפסח לבד לא מקרא קדש ולא אכילת שכעת ימים מצה שהרי ביום ט"ו יצאו והנה באר להם הפסח בפרק משכו וקחו ושאר הענין הניחו וביום ט"ו עצמו כשאמר להם מצות קדש לי (שם יג ב) באר מה שהניחו • ויראה לומר כשאמר להם ענין הפסח רצה לבאר מה שנוגע מענין עשיית הפסח איך נגפו מצרים ונוצלו ישראל וססבה זאת יצאו ובאר תורת

פרק י"ג

הפסח וקדושת הכבודים שנוצלו ואהרי כן באר מצות היום על כן אמר
 זכור את היום שהמצוה בו ביום וכן והיה היום הזה לכם לזכרון (שמות
 יב יד) לא שהטעם שאחרי כן יהיו זוכרים זה היום שלא יהיו אוכלים
 בו חמץ. מכלל ביום צאתם לא היו נזהרים. ואמר: זכור. והוא מקור
 ואינו במקום צווי בעבור שהפסוק כולל רבים והמקור יכול יחיד ורבים:
 אשר יצאתם. כמוהו כי בעצם היום הזה הוצאתי את צבאותיכם (שם
 ו יז): מכית עבדים. הטעם מהיותכם ברשות עבדות כענין עבדים
 היינו לפרעה (דברים ו כא): כי בחוק. הואיל ובחוקה רדו בכם הוצאתי
 אתכם ביד חזקה מידיהם והיא סבת בכורות: ולא יאכל חמץ. מצות
 היום שעל ידי קיום מצוה זו יהיו נזכרים פלאי השם שנעשו בזה היום:
 היום אתם יוצאים. בעבור שהיה רוצה להזכיר והיה כי יביאך עיין
 איזה יום היה מכלל ימי השנה באמרו זכור את היום על כן באמרו
 בחדש האביב יהיה באביב של ארץ ישראל. לא כדעת סעדיא שרצה
 להוציא המקראות ממשמעם בדרך שאינו מודה לדברי רבותיו ומען
 טענות שהוא שם כמו תל אביב (יחזקאל ג טו). שאם הרצון באביב
 השעורה כבר השתה אביב מצרים והלא הכתוב לא רצה באביב מצרים
 ואביב מצרים קודם מאביב ארץ ישראל. ובפרק החדש הזה לא הזכיר
 שם אביב אלא עתה בעבור שהיה הרצון להעיר באביב של ארץ ישראל
 וזה בעבור שצמחי כל מקום ישתנו כפי נטיית השמש בעתים מוזמנים
 נהם רודפים למחלף השמש כמנהג הפשוט ואין להוש על האקראי.
 ובארנו בספר מצות שכונת התורה היא לכטל ענין האצטגנינות אשר
 היא היתה הסבה המביאה לשלול השנתה השם מעולם השפל כדעת בוני
 המנדל. ומעם שם אביב ענינו הקודם וכן בכור ולא נמצא שם האביב
 כי אם על שם השעורה. ואפשר שנקרא כן מפני שהוא קודם משאר
 הצמחים וכן עד כלות קציר השעורים וקציר החטים (רות ב כג). כי מה
 שנקרא אביב מזה המין נקרא גם בכור שנאמר ואם מנחת בכורים תקריב (ויקרא
 ב יד). ונראה לפרש כי שם האביב הוסכם לתארו בצורתו והטעם כשהוא
 לח ולהלוחותו עמו בין תואר הירק והזהב. והלחלוחית היא אב על הצמח
 סמך לדבר עודנו באבו לא יקמף (איוב ח יב): ופרטי זאת המצוה
 באיכותו וכמותו במקומו וזמנו וכלל ענינו נתבאר בספר מצות: והיה
 כי יביאך. הזכיר חמשה עממים כי תחלת הבנסם לארץ לא נחלו רק
 ארץ המשה עממים: ועבדת את העבודה הזאת. כל מה שהרמזו בפרק
 החדש הזה: (שמות יב כ) והיה היום הזה לכם לזכרון. ושם נאמר והנותם אותו
 חג לה' (שם יב יד). אמר עתה שבעת ימים תאכל מצות וביום השביעי הג
 לה' מצות יאכל. כדי לומר ולא יראה לך חמץ. או הטעם הגר אשר
 בקרבנו יאכל מצות ועל כן אמר ולא יראה לך שאור בכל גבולך כי
 כשבילנו אמר לא ימצא בבתיכם (שם יב יט). ועתה בעבור שהיה רוצה להזכיר
 הגר באכילת מצה אמר ולא יראה לך שאור בכל גבולך: והגדת. אחרי
 שבין להתמיד הענין באר דרכי ההתמדה. ונראה כי אפילו שלא ישאל
 הבן טוב לאב להגיד הענין לבן: בעבור זה אין הטעם בעבור שמירת
 המצוה

פרק י"ג

המצוה הוציאנו מסצרים אך הטעם בעבור זאת המצוה אני מניד לך נפלאות השם אשר עשה לי בצאתי מסצרים כי כן נאמר בעבור הראותך את כחי ולמען ספר שמי בכל הארץ (שמות ט טז) • כי אין אמנת השם באשורי שלמותו בעבור שמירת המצות אכן שמירת המצות אמים ונהולים באמתת יחודו ושלמותו • ואמר : עשה ה' לי • בכל דור ודור כאלו אנתנו היוצאים מסצרים על כן : והיה לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך • הזכיר אלו שני ההושים כי על ידי ראייה ומעשה תהיה ההשגחה שלם הטעם בעשותכם מצות הפסח ומצות שבעת ימים מצה בכל זמן וזמן : למען תהיה תורת ה' בפיד • הטעם לספר ולהודות אך הוציאנו מסצרים ביד הזקה על כן : ושמרת את החקה הזאת למועדה • בזמנה : מימים ימימה • בכל שנה ושנה : והיה כי יביאך • כאשר באר קדוש הכבור ביום מ"ו גם סאמר זכור את היום מה שנתחייבו לפי הזמן ואחרי כן הורה ענין חיובם בכיאתם לארץ והורה שמירת חיוב חג המצות כן הורה גם קדוש הכבור אחרי בואם לארץ : והיה כי יביאך ה' • כי אחרי צאתם מסצרים הם באי הארץ : אל ארץ הכנעני • נשען על מה שפירש למעלה : כאשר נשבע • ונתתי אותה לכם מורשה אני ה' (שמות ו ח) : ולאבותיך • ברית האבות : ונתנה לך • בשורה שיכבשוה מיד : והעברת • לשון נתינה כמו כבוד בניך נתן לי (שם כב כה) • וכן והעברתם את נהלתו (במדבר כז ח) • ונתתם את נהלתו (שם כז יא) : כל פטר רחם • שהם מובאים בבית הבחירה כנזכר ובכורות בקרד וצאנך (דברים יב ז) • הואיל ואמר : וכל פטר שגר בהמה • נראה כי פטר רחם הוא באדם אך יען שאמר מקידם לכן פטר כל רחם וכלל גם בהמה נראה שגם זה כולל את הבהמה ואם כן הו"ו נוסף כמו וכל בהמה מפרסת (דברים יד ו) • ובעלי הקבלה אמרו שרצה בזה כאמרו שגר על הנפל שפטר לבא אחריו מן הבכורה • וזה השם מצאנוהו לנולדים בני קיימא כמו שגר אלפיד (שם ז יג) והטעם מה שהוא פטר מן שגר בהמה שאינו כפל לשון כמו אדמת עפר (דניאל יב ב) כי מה טעם שגר אלפיד ואע"פ שימצא זה הלשון על הבקר בעבור שהבקר מעולה מן הצאן הוציא הנולדים מן הבהמות בשם פטולתו : הזכרים • ולא הנקבות : לה' • להקריבם קרבנות : ופטר חסור • כנראה שלא הקדיש מן בהמות הטמאות כי אם פטרי חסור לבד וכן דעת בעלי הקבלה • ובני מקרא אימרים זה הקש לכל בהמה טמאה כמו נפל שמה שור או חסור (שמות כא לג) • ומה טעם לומר שור ושה (שם לד יט) ומה טעם כמקום שהזכיר בהמה טמאה לא הזכיר פטר חסור וכמקום שהזכיר פטר חסור לא הזכיר בהמה טמאה כי הנוף האחד פטר חסור ובחמה • והנקבה פוטרת לבא אחריה מן הבכורה • לא כדעת ר' יפת נ"ע שאינה פוטרת : הפדה בשה : והשה יהיה חול לכהן ואפילו פטר חסור שוה מה ששוה יפדה בשה : וערפלו • כמו וערפו שם את העגלה בנהל (דברים כא ד) הטעם יכרות ערפו • לא לפי דעת מי שאמר לכתוב בערפו קדש לה' • והכתוב לא הורה למי יהיה • אכן יש לסבור מפני שפטרי בהמות מהירות נתנו לכהן יכול שיטעון הכהן לקחת גם

פטר חמור משום שהוא קדש אמר שיפדנו בשה שאם יקפיד הוא לא יהנה הוא ולא הבעל וכל זה שאין נוח בדעת שיפסיד החמור בשביל השה גם יכול בעבור שצווה בפדיונו ולא יעלה ביד כהן פטר חמור שלא יצמצם הבעל מלתת השה : וכל בכור אדם בבניך תפדה • הפדיון נזכר ופדויו סבן חדש תפדה (במדבר יח טז) : והיה כי ישאלך בנך מה • ימצא לקרוב ולרחוק : מה זאת • קדושת בכורות : בהזק יד • מכת בכורות : מבית עבדים • והרין הדבר כאשר יסרו במכות ולא נוכח אלא הקשה לשלחנו והרג כל בכורי מצרים זה הסאמר להצלת בכורי ישראל • סמוך : על כן אני זוכח • מה שראוי לזביחה : וכל בכור בני אפדה • שכך אמר למעלה והיה כי יביאך • ולא הזכיר פדיון פטר חמור אולי באר במה שהיתה עליו השאלה : והיה לאות • הספרש שזה מרמז בעבור התפילין הלא התפילין הן ארבע פרשיות והשתי פרשיות במשנה תורה ואינו נכון בדעת • גם מה שדקדקו במלת ולטוטפות בלשונות אחרות להרמז על הארבע פרשיות קודם הזכיר ארבעתם • ובארו : לאות על ידכה • תפילין של יד : ולטוטפות בין עיניך : תפילין של ראש • ואם לתפוש הרברים כמשמעם הנה קשרם על גרנותיך כתבם על לוח לבך (משלי ג ג) • והאומר שבספר משלי נתבאר שהוא נאמר במשל אין מענה שעניני החכמה אם נאמרו במשל ותכללם מלת משלי הצואה בלמוד החכמה לא תכללה מלת משלי • והואיל וסחות הפשט לא יורה לענין התפילין אם מצאנו מאמרים דומים לזה הסאמר והרצון בהתמדת העיון והלמוד הוא הדין לזה הסאמר • ומלת ולטוטפות הטעם כמו לזכרון • ויש שפירשוה מנורת והמף אל הרום (יהזקאל כא ב) ענין דבור כי הזכירה תמצא לדבר מדובר בו כאשר נתבאר • ואולם המלה עקרה כפול הפ"א והעי"ן ויש כיוצא בזה וענינה לפי מקומה • דומה לזה ולזכרון בין עיניך :

פרשת בשלח

וידי בשלה • כתוב בפרשה הקודמת ויסעו בני ישראל מרעמסס סבותה (שמות יב לו) • והוצרך לחבר מצות שנצטוו ישראל בו ביום מצד סבה שנאלו ישראל והוא פרק קדש לי כל בכור (שם יג ב) מצד שהכו בכורי מצרים • ועתה כון הכתוב לבאר ענינים שהיה צריך לבארם בעת השלוח על כן החל ויהי בשלח • ואין צורך להיות הכי"ת מקום אחר ובתוב ותחזק מצרים על העם למהר לישלחם מן הארץ (שם יב לז) : ו"ו ולא נחם • יש אומרים שהוא נוסף • והנכון שהוא ו"ו החבור שהרי נתבאר ויסעו בני ישראל מרעמסס סבותה • ורצה הכתוב לבאר למה לא נחם דרך ארץ

ארץ פלשתים : כי קרוב הוא • טעמו הדרך • והדרך ימצא זכר ונקבה
 וכן ארץ ורוח • יש מפרשים שהוא על שבועת אבימלך אם תשקור לי
 ולניני ולנכדי (בראשית כא כג) ואינו מטעם הענין • מארץ מצרים
 אל ארץ כנען דרך ארץ פלשתים הדרך קרובה וכתוב ואומר אעלה אתכם
 מעני מצרים (שמות ג יז) • ומלת : כי • כמשמעה ואינה במקום אע"פ
 כדרך כי מעלה גרה (ויקרא יא ד) • הואיל ו"ו ולא נחם ו"ו החבור הנה פירש
 כי קרוב • ועוד שהטעם עולה כאחד מה טעם לצאת מן הגלוי • והנה
 באר העלה למה לא נחם דרך ארץ פלשתים כי אמר אלהים פן ינחם
 העם • ודעתי יותר נוטה לדברי המפרש : כי קרוב הוא • על הר סיני •
 כי הכונה לשם היתה ללכת כאשר אמר בהוציאך את העם ממצרים
 תעבדון את האלהים על ההר הזה (שמות ג יב) וכן אמרו לפרעה דרך
 שלשת ימים נלך במדבר וזכחנו (שמות ח כג) : פן ינחם העם • הואיל וכל אפשר
 סובל שני ענינים בהזכר האחד כמלת פן יראה גם האחר שהוא בספק
 וידענו כי הש"י יודע אחרית הדברים ויודע אי זה יפול משני האפשרים
 מפני שהוא יודע לנפשו ואין לו תוספת ידיעה ואין ראוי לדבר הש"י
 במלות מסופקות כי אין לו קוצר ידיעה ית' מן החסרונות • אכן בעבור
 שלא נאמין כי ידיעתו כאחד משני מיני האפשר כנראה שמתחייב
 להיות כדעת הנותנים דבריהם לשעורים על כן הוציאו בלשון מסופק
 להורות שהאפשר עומד באפשרותו ודברה תורה בלשון בני אדם אע"פ
 שהש"י יודע אי זה יפול משני פני האפשר • והנה השם היה יודע
 שינחם העם שהרי אע"פ שלא ראו מלחמה אמרו נתנה ראש ונשובה
 מצרימה (במדבר יד ד) כל שכן אם ראו מלחמה עם כל זה הוציאו בלשון
 מסופק כמנהג האפשר • וקשה לזה איך שם העלה פן ינחם • מפני לולי
 זאת העלה היה מוליכם משם לדעת החלוק במאמר כי קרוב הוא ואיך
 יקבלו התורה והם מרודים בעסקי מזונותיהם ובעסקי מלחמה והתורה לא
 נתנה אלא לאוכלי המן • וכן הכתיבה בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את
 האלהים על ההר הזה (שמות ג יב) • ויש משיבים אע"פ שקצר העלה פן ינחם
 היה גם כן מפני עלות אחרות ולא הזכירן לאמר כי העלה היתה מפני
 פן ינחם ואתרי שהולכים בדרך אחרת קבלו גם כן התורה עם כל מה
 שחל להם במדבר לא תסכים הדעת • והמוסיפים עיות אחרות
 מפני שהיו יוצאי מצרים שפלי נפש ואיך ילחמו עם בני ענק
 ועל כן סבב השם שיפלו במדבר ולקום דור שהיתה להם נפש גבוהה
 ולא יהיו תחת מכריה וילחמו עם בני ענק • הנה אהורם במדבר כנראה
 שלא היה מפני עין אלא רבתהלה התעולל עמהם • והנה ממצרים גאלם
 על ידי אותות ונפלאות ולתת ארץ שבעה עממים היה הדבר קשה •
 ואולם לא לנבירים המלחמה כי לא בגבורת הכוס יתפין לא
 בשוקי האיש ירצה כי לא בחרב וכחנית יהושיע ה' :
 כראותם מלחמה • והנה ראו ברפידים מלחמת עמלק ולא היה
 להם דרך לשוב • ובשלוש המרגלים אט אמרו נתנה ראש ונשובה מצרימה
 מפני שנאשו בארץ חברית לפי דעתם : ויסב • לא תאות דעת
 המדקדק

המדקדק המלה שתהיה מפעלי הנו"ן בשקל ויפל • אכן המלה בשקל ויתם
 מבנין הפעיל מפעלי הכפל והדגש המורת שוכן המשך כמשקל ויגל
 את האבן (בראשית כ"ט) : דרך המדבר ים סוף • יש מפרשים אותו
 כמו על המזבח בית אל (מלכים ב' כג' יז) שאלת המדבר מושכת עצמה
 ואחרת עמה • ומעם הפירוש לא הולכים דרך ארץ פלשתים אלא הולכים
 בדרך המדבר ללכת אל ארץ הברית • ועל פי הפירוש האחרון יראה
 מעם ידיעת המדבר מדבר סיני • והמעם שהולכים אל המדבר בדרך ים
 סוף מפני שהיתה הכונה במה שהחל מכביעת ים סוף ומביעת פרעה
 וחילו : והמושים • יש מפרשים בעבור שהזכיר בראותם מלחמה אמר
 וחמושים והמעם מזוינים והמורת הלוצים מצאנו חמושים (יהושע א' יד) ומעם
 הלוצים הנורי הלצים • וחמושים תלויה כלי זין עד ההומש • ויש מפרשים
 המעם חמשה כלי זין • ואין מעם לדברי המפרש מלאים כל צרכם בעבור
 שהיו הולכים במדבר והלא כתוב ונס צדה לא עשו להם (שמות יב' ל"ט) •
 ויש לומר בעבור שהיה עתיד להזכיר זין פרעה וחילו על כן חשש
 להזכיר שזין חילו כל כך מפני שהיו ישראל מזוינים : ויקח משה •
 בעבור שנאמר וחמושים עלו וכתוב והעליתם את עצמותי מזה (בראשית
 נ' כ"ה) על כן הזכירו בזה המקום והשבעה תלויה בנדול על כן ויקח משה :
 כי השבע השביע • אין המעם השביע השכמים להשביע את בניהם אלא
 הוא בדרך כל מקור עם הפעולה לחזק המחשבה עם המעשה • הדורשים
 ממלת אתכם הורו כי כל שבט העלוהו בני שבטו ויוסף בעבור שהיה
 עבד קנוי להם ואולי בניו לא יהיו ברשותם כון להשביעם על כן סמוך
 וחמושים עלו ולזה דרשו פסיק לפני אפרים ובנימן ומנשה עוררה את
 נכורתך (תהלים פ' ג) : ויסעו מסכות • יש מפרשים נקראו סכות בעבור
 שהסך הענן עליהם • ולמה לא נכתב זה הפלא בתורה ועוד למה נקרא בשם
 סתרכה • ויותר טוב לפרש כי תחלת הנייתם היתה בזה ומאז ואילך
 החלו ישראל לעשות סכות כל ימי עמדם במדבר ועל כן נאמר כי בסכות
 הושכתי את בני ישראל (ויקרא כג' כ"ג) : וה' הולך • יש מפרשים
 המעם גזרתו וכן כתוב על פי ה' יהנו (במדבר ט' כ') • ויש לומר המעם
 על פי ה' היו נוסעים אמנם הענן היה סורה להם הדרך • ואולם אחרי
 שמצאנו כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך (תהלים צ"א י"א) • וכתוב
 הנה אנכי שולח מלאך לפניך (שמות כג' כ') • וכתוב ויסע מלאך האלהים
 (שם יד' י"ט) • יהי הרצון באמרו וה' הולך המעם שלוהו ומעם הכונה
 יתבאר לפנים : בעמוד ענן • נטוי מן השמים עד הארץ כי המחנה
 גדול שיהיה נראה לכל : יומם • זה השם מוסכם על זמן היות השמש
 על הארץ והעד או יומם ולילה (במדבר ט' כ"א) • יומם יצוה ה' הסרו
 ובלילה שירה עמי (תהלים מב' ט) • ויום ימצא כולל גם הלילה ומעמו זמן וימצא
 מיוחד על הלילה ביום הכותי (במדבר ג' יג) • ומ"ם יומם נוסף כמ"ם אמנם •
 ויש מדקדק שנכפל המ"ם : ובעמוד אש לילה • והנה כנראה שהיה שוקע
 עמוד הענן והיה עולה עמוד האש לא שהיה מתהלף עמוד הענן לעמוד
 האש והעד וישקף ה' בעמוד אש וענן (שמות יד' כד) כי בלילה זה שמשו שני

פרק י"ג—י"ד

העמודים וזה הפסוק אינו מורה שנסעו בלילה אכן מצד היות המחנה גדול כשהיו נוסעים ביום עד הנותם היו הולכים גם קצת לילה : לא ימיש • אע"פ שמצאנו מבנין זה פועל עומד לא ימיש מתוך האהל (שמות לג יא) • ומצאנוהו גם כן יוצא לא תמישו משם צוארותיכם (מיכה ב ג) • הואיל והפעול נזכר יהיה זה יוצא והטעם השם לא ימיש עמוד הענן : לנחותם • נפתח הלמ"ד בעבור ה"א של הפעיל :

יד דבר אל בני ישראל וישבו • יש שואלים אחרי שהענן היה מסיעם מה טעם דבר • ויש משיבים שהענן היה מורה להם הדרך אבל על פי ה' היו נוסעים וכן כתוב על פי ה' יהנו (במדבר ט כג) • ויש אומרים שטעם על פי ה' בנסוע הענן ואולם בזה המקום בעבור שבין לשוב אהורנית על כן נאמר דבר • ויש מקשים שבפרשת בהעלותך לא מצאנו שנסעו בלילה והואיל עמוד האש עם עמוד הענן נזכרו כאחד סכלל שאינם כי אם להורות הדרך : פי החירות • הוא פני החירות בעבור מלת וישבו יש דורשים מלת פי החירות הוא פיתום ואין צורך : בין מגדול • ומצאנו ממגדול סונה (הזקאל כט י) עיר מערי מצרים : בעל צפון • יש אומרים שהוא ע"ז צורה עשויה על פי מערכת המזרות שלא יוכל עבד בורה לעבור • על כן : ואמר פרעה • והלא זה המאמר בעבור שישבו ישראל אהורנית וכנראה כי קודם שובם עברו מבעל צפון ובעל צפון הוא כמו בעל ברית (שופטים ט ד) : ואמר פרעה לבני ישראל • למ"ד לבני מקום בעבור כמו אמרו לי (בראשית כ יג) והטעם שיאמר פרעה בעבור בני ישראל שישבו אהורנית נבוכים הם בארץ מפני שהם אמרו דרך שלשת ימים נלך במדבר והואיל והם באו בקצה המדבר ולא נכנסו במדבר אלא שבו אהורנית ולא שבו אל מצרים אמר : נבוכים הם בארץ • שאין להם מנהיג ומורה הדרך מעתה אין להם עוזר ויש לי לקחת מהם נקמה : נבוכים • השור"ק מקום חול"ם וכן כעיר נצורה (ישעיה א ח) והוא נפעל מפעלי העי"ן וטעמו כאדם שיתעה ולא ידע מה לעשות : סגר עליהם המדבר • לא ידעו איך יכנסו ואנה יצאו : וחזקתי • אע"פ שלקה בעבור ישראל לא ישים אל לבו כמה יכשל אלא ירדוף אחריהם וממה שילקה בשבילם יצא כבודי בעולם זהו טעם : ואכבדה : וידעו מצרים • הנשארים כי לא אמר פרעה • ויש אומרים וידעו רואי מצרים נטבעים כי אני ה' אשר מידי היתה זאת • או שהרצון קודם שיטבעו : ויעשו בני ישראל • שישבו אהורנית הזכיר כן כנראה כי משה היה מורה להם זה הדרך : ויגד : ממי שהוגד פעל שלא נזכר שם פועלו : כי ברה • הואיל ולא עשו כמו שהתנו דרך שלשת ימים נלך במדבר (שמות ח כג) הנה הם בורחים : ויהפך לבב פרעה • כי עד עתה לא הרהרו מהשכה רעה • ואולם בעבור ששמעו כי נבוכו ישראל נהפך לבו על אידות ישלחם וסבר הואיל ונוסר בעשר מכות שהוא סך מנין הוא מה שהרמזנו כאלו כלה חציו כי אמר הואיל ונבוכו ישראל אין השגחה להם והשב כי אולי מעתה ינצחם • לבב שם משותף ומשמש אל ועבדיו : ועבדיו • שכן נאמר ויקם פרעה לילה הוא וכל עבדיו (שם יב ל) :

מה זאת עשינו כי שלחנו : הטעם אשר שלחנו וכן מה הדבר הזה אשר
 אתה עושה (שמות יב יד) • ויש למעון למה לא חששו בעבור ממונם •
 ויש להשיב הפוך מהשבתם בעבור שלוח ישראל מעבדם מספיק גם בעבור
 ממונם • או אפשר לפרש שמאמר ויהפך לבב פרעה ועבדיו אל העם הפך
 וה' נתן את הן העם בעיני מצרים (שם יב לו) • וכאמר מה זאת בעבור ממונם
 שהשאלום • וטעם כי שלחנו אותם הואיל ושלחנום מעבוד אותנו היה
 ראוי לסבור כי אולי לא יחזרו עוד לסבול טורה העבודה ולא היה ראוי
 לנו להשאילם : ויאמר את רכבו • כמו ויאמר יוסף מרכבתו (בראשית מו כט)
 על פי גזרתו : ואת עמו • אפילו אותם שלא היו יוצאי צבא • והורה
 שהיו מן הבהורים כאשר פירש : ויקח שש מאות רכב בהור • שהם זיון
 הילו : וכל רכב מצרים • הוא שאמר ואת עמו וגם אלו לא היו בלתי מלוטדי
 מלחמה על כן אמר : ושלישים על כלו • ומלת בהור מן הקלים כי הבי"ת
 בקמ"ן ואשר הם כפת"ח הם מן הדגושים ולא ישתנו בסמיכותם ואשר
 הם קלים ישתנו ויקח מכל בהורי ישראל (שמואל ב' ט) • וטעם שלישים
 הם שרים והם במעלה השלישית מן המלך שהם בעלי גבורה לרדוף
 אחרי בני ישראל שלא ירד לבם על כן אמר ויחזקו' כאשר אמר ויחזקתי
 את לב פרעה (שמות יד ד) כי מסופק היה מפני הסכות גם מפני שישראל
 לא יצאו כדמות בורחים רק מזוינים כאשר נאמר וחמושים עלו (שמות
 יג יח) זהו טעם ובני ישראל יוצאים ביד רמה • ותלה חזק הלב בענין
 הרדיפה וכן צריך • ואמר : וירדוף • הוא העקר והכל בכללו • וכן נאמר וירדפו
 מצרים • והטעם כאשר רדפו השיגום חונים על הים או הטעם שפרעה
 קדם ומחנהו רדף אחריו • או בעבור שאמר ובני ישראל עוד שנה
 המאמר כל סוס פרעה שב ובאר כי אע"פ שהיו רודפים בלב ולב לא
 החזיר אחד מהם פנים : ופרעה הקריב • כנראה שהמצריים כמוכרחים
 היו רודפים • ויהיה הקריב יוצא והטעם מחנהו וכן מפורש והנה כצרים
 נוסע אחריהם • ואינו כדרך בשלג ילבינו (ישעיה א) שהוא עומד מן הכבד
 הואיל ויש טעמים לתורות שהוא יוצא : וייראו • כי איך ישאו פנים אל
 אדוניהם : ויצעקו • הם יראי השם שהתפללו אל השם : ויאמרו המבלי אין •
 שתי מלות והטעם מעוט אחר מעוט והאחד יספיק וכן הרק אך במשה
 (במדבר יב ב) וכן באי מלות הטעם לרבות ואף גם זאת (ויקרא כו מד) •
 להוציאנו • היה ראוי האל"ף בצר"י וכן לרמותני (ד"ה א יב יז) לבד
 שהוא כפת"ח וזה בקמ"ן כדרך אנו בנו אני בני : הלא זה הדבר • ולא
 נתכאר בפרט מתי נאמר לו • ואם מכח ירא ה' עליכם וישפוט (שמות
 ה כא) • נראה מדרך סברא כי מענה חדל ממנו הוא כמענה ירא ה'
 עליכם וישפוט • וטאמר : כי טוב לנו • מה שנראה להם עתה לפי העח
 שכוננו לשוב אל מצרים על כן אמר משה : התיצבו וראו : לא תוסיפו
 לדאותם עוד • הפך מה שכונתם הוא מה שנאמר וה' אמר לכם לא
 תאסיפון לשוב כדרך הזה עוד (דברים יז טז) והוא דרך הנדה גם יכוי
 להיותו צווי גם אפשר היות הטעם כשביל הנטבעים וכשרם כי יפסד
 למצרי על כן אמר : כי אשר ראיתם את מצרים היום : ילחם לכם
 הטעם

הטעם בעבורכם כמו אמרי לי (בראשית כ"ג) : ואתם תחרישוני • מלצדק • או הטעם התיצבו וראו גם אפשר היות הטעם שיהרישו מן התלונות : מה תצדק • בעבור שנאמר למשה ואכבדה בפרעה מה היה צריך אל תפלה אחרי שהובטח על כן מפרשים שדבר למשה כנגד כל ישראל • גם אפשר שהתפלל למחר הנקמה על המצריים • ואפשר מפני שהתלוננו ישראל על כן התפלל משה : ויסעו • בעבור שבזאת הנסיעה היו נכנסים בים על כן היה במאמר השם הטעם כאשר יהיו לנסוע : ואתה הרם את מטך • טעת נמות ידו שיבקע הים : ביבשה • פתחות הכ"ה מורה לה"א הידיעה וידיעת הה"א במענה : ובקעו • שהטעם ובקעו ליבשה : ואני הנני מחזק • בעבור בואם בתוך הים : ואכבדה • יצא כבודי בעולם איך הזקתי את רכס ונהיו כמוכרחים לקבר ענשם ברצונם : ויסע מלאך • בעבור שדעות השכליות הציקוני וכתובי התורה הלאוני גם פירושי החכמים שהם הלוקים לפי דעותיהם החלוקות יש לי להרחיב מעט ולא לגזור אומר • ובעבור שמעלת משה נשגבה ממעלת כלל הנביאים הנה חלוק מעלתם כפי חלוק מדרגות המלאכים שמתנבאים הנביאים באמצעותם • והנה מעלת הנביאים שמתנבאים בחלום או במראה באמצעות שכל שמוציא שכלם מן הכה אל הפעל על כן מתיחד עם שכלו ומדבר עמו • והמלאכים שני מינים מין שמדבר עם האדם ומין שאינו מדבר עם ילוד אשה • והנה משה לא ירד למטה מעשרה ולא עלה למעלה מתשעה על כן היתה צורת נבואתו בפנים אחרים בהקיץ כפי שהעירונו מכח דברי החכמים • ודעת המלאך אינו כולל יותר ממה שתלוי בכח מערכתו והוא דעת עליון והמתנבא באמצעותם יתאחד שכלו עם דעת המלאך • ורמזי התורה מפליאים להבין דבר כאמרו בכל ביתי נאמן הוא (במדבר י"ז) המובן ממנו שהוא הכנת מציאות העולם ולא יתואר כזה אלא כשהוא מבין איך העולם השפל נקשר בכחות העליונות מפרטם עד כללם שלא נשארה לו שום מהיצה • והנה השנת משה במעלה העליונה הוא שר הפנים על כן הרמז כי שמי בקרבו בלי אמצעי והוא המלאך שמתאחד שכל משה עמו ובעבור שזה המלאך השנת מעלתו בכח מערכתו על כן יש יכולת באדם להשיגו והוא טעם הודיעני נא את דרכיך (שמות לג יג) שהיא שאלה אפשרית אמנם השנת הנבדל היא נמנעת והוא טעם כי לא יראני האדם והי (שם לג כ) • על כן כתוב אחד אומר הנה אנכי שולח מלאך לפניך לשתמר בדרך (שם כג ב) • ואומר כי שמי בקרבו (שם כג א) • וכתוב אחד אומר ושלחתי לפניך מלאך (שם לג ב) • וכתוב כי לא אעלה בקרבך (שם לג ג) • ובעבור שמדרגות המלאכים חלוקות זו מזו כפי חלוק מערכותיהם והיתה השנת משה כאשר הרמזנו • על כן אמר ואתה לא הודעתני את אשר תשלח עמי (שם לג יב) • ואמנם הכבוד שבו היה מתנבא משה היה שוכן על הארון בין שני הכרוכים על כן היתה ההשגחה עצומה לישראל כפי מערכתו הכללית והכלל ינצה הפרט והנה גזרת הכל תשנה גזרת החלק על כן תמצא הרמז בענין המשכן הארון והכרוכים וכלם רמזים

עצומים • ובנסוע הכבוד מבינינו מה שמרמז מענין האופנים וההיות והרקיע הנשוא על ראשי ההיות והכפא ומראה אדם החלוק המשיכילים יבינום • על כן אהרי נסוע הכבוד הנה והאיש גבריאל כי אם מיכאל שרכם כנראה שמנין כחות העליונות ע"ב ואמרו כי השם המפורש בן ע"ב על כן במצאם אלו שלשה פסוקים ויסע • ויט • ויבא • מן ע"ב אותיות ונמצא כתוב בספרים סימן סוד שם המפורש חברו שמות ע"ב בצירוף האותיות ו"הן י"ל"י פסוק הראשון והשלישי מן ראשיתם והאמצעי מן סופו • ואמת שיש סודות עמוקות בכחות העליונות שתלויות בכח השם וזאת היא מעלת הנביאים • ואמת כי בזמן נביאי אמת היו גם נביאי שקר שהיו מהבילים את העם בשקריהם ואי אפשר שלא היו מתדמים בנביאי אמת במיני כשפים וקסמים והיו מתפארים שהם דעות אלהיות וסודות התורה • ויהפאו בני ישראל דברים אשר לא כן על ה' אלהיהם • והנה דעות האלהיות אפסו מבינינו וכתוב גם נביאיה לא מצאו חזון מה' (איכה ב ט) ונשאר זיופי הדעות המכוערות כדי אנשים סכלים יראי הטא והשכום דעות אלהיות וסודות התורה • ואני מהשבכ בעבור שדעה הנבדלת לא תודע ברמו כי אם בשם על כן תקרא שם והנה הש"י נקרא שם ליראה את השם (דברים כה נח) • ואלו המהבילים שפועלים פעולות בתחכולותיהם כשרצו להדמות לנביאי השם תלו כל פעולותיהם על ידי אזכרת שמות שכדאום מלבם עד שהוציאום מן התורה בצירוף אותיות לבד לא מהשכח כלל והשכום סודות התורה • ויש להתחזק בהרחבת זאת התוכחה מגדולי החכמים שהוכיחום באמרו ולא יעלה במחשבתך שגעון כותבי הקמיעות ומה שתשמעוהו מהם או תמצאנהו כתוב בספריהם המשונים משמות הברום לא יורו על ענין בשום פנים ויקראו אותם שמות שיקבצו אי זה אותיות שירצו ויאמרו שזהו שם יעשה ויפעל כשיכתב או כשיאמר על תאר כך וכוזא אותם בזיון גדול • והנה בעבור שנהלקן דעות החכמים שמהם אומרים שהנהגת ישראל באמצעות מלאך • ומהם אומרים לא היה באמצעות מלאך • אך האומרים באמצעות מלאך הנה בן עזרא שאמר שזה המלאך הוא השר הגדול • ויש מפרשים מבעלי הקבלה שמדת גבורה הוא המלאך שהיה עם עמוד האש • וכנראה לי שסברת זה המפרש שהוא מלאך גבריאל שהוא שרו של אש להשלים פעולת האש ויש בזה מענה • והאומרים שאינו באמצעות מלאך אומרים שעמוד ענן הוא המלאך ומה טעם לומר עוד ויסע עמוד הענן • ולהיות כפל מאמר אי אפשר • ויש אומרים כי בזה הלילה היה גם עמוד האש כאשר נאמר בעמוד אש וענן ובנה גזרת השם מלאך או שקרא עמוד האש מלאך כדרך משרתיו אש לוחט (תהלים קד ד) • והיה ראוי שיסע מתחלה עמוד הענן ועוד שמצאנו וישם מאפל ביניכם ובין המצרים (יהושע כד ז) לא בין עמוד האש • ואמר בין מחנה מצרים ובין מחנה ישראל • ועם ההשלמה מה היה הצורך ללכת עמוד האש מאחריהם • ובעלי הקבלה אמרו כדי שלא יהיו רואים כטוב לעבור מהרה • והחכם ר' אהרן נ"ע אמר שאם היה

היה עמוד האש לפני ישראל היו רואים גם המצריים על כן היה אחרי עמוד הענן להסך עמוד הענן לעמוד האש כדי שלא יראו המצריים • ואלו סברות שאין להם טעם כי אם היה עמוד הענן סך לעמוד האש הוא הדין אם היה עמוד האש לפני מחנה ישראל לבד אם היו שני העמודים שוים לעשות צל שזה • ולא יצא משני דרכים • אם שמחנה מצרים היה גדול מן העמוד והנה נכה עמוד האש היה עודף מצדי עמוד הענן והיו רואים גם המצריים בהכרה • ואם היה עמוד הענן גדול ממחנה מצרים הנה מחנה מצרים היו נכנסים תוך צל עמוד הענן • ואם היה עמוד האש לפני מחנה ישראל עוד לא היו יכולים לראות ומה צורך להיות עמוד האש מאחריהם והכתוב אומר ויהי הענן והחשך שלא היה עמוד הענן לבד אלא גם השך זהו טעם וישם מאפל ביניכם ובין המצרים (יהושע כד ז) • ועוד ישראל איך היו הולכים בלתי מורה הדרך והכתוב אומר להאיר להם ללכת יומם ולילה • והיה ההכרה בחלוק אלו הדעות בעבור שאינם מודים שהנהגת ישראל היתה באמצעות מלאך כאשר בא הרמז בפרשת כי תשא והנה כתוב וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים (כמדבר כיג) • וכתוב ומלאך פניו הושיעם (ישעיה סג ט) • ואולם המכוון יתבאר בפסוק הנה אנכי שולח מלאך לפניך (שמות כג כ) : ויאר את הלילה • בעבור השארות עמוד הענן בלילה היה צריך להזכיר שעמוד האש היה מאיר לישראל לכך אמר ויאר כי בטח על מה שאמר קודם ולילה בעמוד אש : ולא יקרבו • למה שאמר ויהי הענן והחשך • ואין טעם לדבר מי שפירש ויאר מלה צחה טעם השך בעבור שאמר ויהי הענן והחשך לא תמצא מלה אחת להורות דבר והפכו כי טעמי המלות הצחות שיהיו מיוחדי בנין כמו מסעף פארה (ישעיה י לג) • ודשנו את המזבח (כמדבר ד יג) • ומהם נעזרו שהמלה מטעם ולילה אור בעדני (תהלים קלט א) • והמלה כמשמעה • והחכם ר' אהרן נ"ע שפירש טעם מאמר ויהי הענן והחשך ויאר את הלילה שכלל שני הכללים זה הפסוק והטעם ויהי הענן והחשך למצריים ויאר את הלילה לישראל ואם בא מואהר כמו המגביהו לשבת המשפילי לראות בשמים ובארץ (שם קיג ה) אינו נראה כן כי משמע הכתוב מורה שהענן והחשך היה בין שני המחנות לא על המצריים לבד וכן אמר וישם מאפל ביניכם ובין המצרים וזה היה מונע שלא יקרבו זה אל זה כל הלילה • אך מאמר ויאר את הלילה אינו מוסגל לישראל לבד אלא גם על המצריים היה נונה האור לכך היו רודפים אחרי ישראל • ואם ר' אהרן נ"ע אמר כי קול הליכת ישראל היו שומעים והיו רודפים אחריהם הדעת לא תכילנו כי איך ילכו בחשך • אבל באמת המצריים היו רואים איך נכנסו ישראל תוך הים ועוד הם רדפו אחריהם על כן אמר ואני הנני מחזק את לב מצרים ויבואו אחריהם • אמנם החשך שהיה בינם לבינם היה מונע שלא יקרבו זה אל זה : ויט משה : כל הלילה • נראה כי עוד עברם כלל ישראל עד הבקר זה הרוח היה במקום שהיו המים נבקעים : וישם את הים להרבה ויבקעו המים • מקרא מהופך והטעם ויבקעו המים וישם את הים להרבה : ויש

ויש לומר שהל'ו מקום וכבר כמוהו וירם תולעים ויבאש (שמות טו ב) :
 בתוך הים • כמו אל תוך המחנה • (דברים כניב) שאין כל תוך מורה
 אמצעות ממש • וכן זה כי ים סוף רחב הרבה וארו נכנסו בתהלת הלילה
 וכבקר יצאו וקרוב ממקום שנכנסו יצאו • וכתוב בטענות וילכו שלשת
 ימים במדבר איתם (במדבר לג ח) : ביבשה • פתחות הבי"ת מורה לידיעה
 והידיעה חוזרת למה שאמר לחרבה : הומה מימינם ומשמאלם • שקרשו
 המים מפה ומפה שבין שנבקעו המים ונדאית היבשה נקרשו והיו כחומות •
 ואפשר שהיה גם זה בדרך גם כי רוח קדים חמה והמה נקרשו : וירדפו
 מצרים • כאשר נכנס ישראל בתוך הים בן רדפו המצריים אהריהם בתוך
 הים וזהו ואני הנני מהוק : והיו באשמורת הבקר • שעברו שני שלישי
 הלילה : וישקף ה' • הוא הוא הנזכר ויסע מלאך האלהים •
 ואפשרות המאמר הוככם שיקרא השליח בשם השולה • או הטעם מלאך ה' :
 בעמוד אש וענן • אמר ר' אהרן נ"ע כי פעם היה מראה להם עמוד
 האש פעם עמוד הענן והיה מכלכלם : ונראה כי שני העמודים שהיו
 נטויים מן השמים עד הארץ השקיפם על מצרים והיתה מהומה במחנה
 מצרים : ויסר את אופן מרכבותיו • הרצון שהסוסים מושכי המרכבות
 עקשו דרכיהם מצד המחומה וסר אופן המרכבה ממקומו ועל בן נתקלקלו
 אופני המרכבות והיו מנהגים אותם בכבודות • וסלת ויהם ויסר הזורים
 אל השם הנזכר • ואפשר שטעם ויהם שהרעים עליהם כענין קול רעמך
 בגלגל (תהלים עז יט) • ויש מפרשים ויסר שהרוב הסיר אופן המרכבה
 לרוב הסוס לברוח : וינהגו בכבודות • שנתבלבלו הסוסים מצד המהומה
 כענין אכה כל סוס בתמהון (זכריה יב ד) : ויאמר מצרים אנוסה •
 הטעם ארד מן הסוס לברוח בדרך וירד סיסרא מן המרכבה וינס ברנליו
 (שופטים ד טו) : כי ה' נלחם להם במצרים • הטעם בעבורם כיון שראו
 שני העמודים שהשקיפם השם עליהם הרגישו כי הוא המנחה אותם בלילה
 בעמוד אש ועמוד הענן שהיה מתוך ביניהם לכל יקרב זה אל זה • וכי
 היתה מהומת ה' רבה בהם ידעו כי השם נלחם בעבור ישראל וזהו טעם
 ואכבדה בפרעה ולכן בקשו לברוח : נטה את ירך • בנטיית ידו בקעהו
 ובנטיית ידו השיבו • ועל הבקיע זכר רוח קדים ועל שיבת המים לא
 זכר ונזכר בשירה נשפת ברוחך כסמו ים (שמות טו י) • על בן יש מפרשים
 כי ברוח אחד הקפיא המים והמס אותם • ואם לא בן כנראה בשעה אחת
 היו שתי רוחות אחד הקפיא ואחד המס אלא אחר שאמרנו כי רוח הקדים
 בדרך אות הקפיא על בן נאמר על הבקיע וברוח אפך (שם טו ח) • ויש אומרים
 כי על בן אמר אפך כי האף מוציא אויר הם ומכניס אויר קר • ועל
 שיבת המים נשפת ברוחך : לאיתנו • הטעם לתקפו וכן נהרות איתן (תהלים
 עד טו) ויש מפרשים לתנאו הפוך כמו גוער בים (נהום א ד) רוגע הים
 (ישעיה נא טו) יולא ראי • אלא כמו שנאמר וישוכו מי הירדן למקומם וילכו כתמול
 שלשום על כל גדותיו (יהושע ד יח) : נסים לקראתו • בעבור שאמר וישב הים •
 ובנוי לקראתו פירשוהו חוזר אל הים כי הטעם הוא שהזרו לאחור והיה
 הים שב ממקום שנכנסו והפסיק בינם לבין היבשה והטעם לקראת הים
 שהיה

שהיה שָׁב. וַיֵּשׂ מִפְּרִשִׁים הוּאִיל וְיִשְׂרָאֵל מִמְּקוֹם שֶׁנִּכְנְסוּ יָצְאוּ אִם הוֹזֵרוּ מִצְרַיִם לֵאחֹרֶה הִנֵּה הֵם לִקְרֵאת יִשְׂרָאֵל: וַיִּנְעַר. בַּעֲבוּר הַמִּצְרַיִים שֶׁהֵם נִסִּים הָיוּ נִנְעָרִים בַּתּוֹךְ הַיָּם כִּשְׁהָיָה שָׁב עַל כֵּן אָמַר פֶּעַם שֵׁנִית וַיִּשׁוּבוּ הַיָּם וַיִּכְסּוּ אֶת הָרֶכֶב: לְכָל הַיָּל פִּרְעָה: כִּלְטָ"ד הֲרֵגוּ לֹאֲכַנֵּר (שְׂמוּאֵל ב' ג' לו'): לֹא נִשְׁאָר בָּהֶם עַד אֶחָד. הָאֹמֵר כִּי פִּרְעָה לִכְדוֹ נִשְׁאָר הִנֵּה וַנְּעַר פִּרְעָה וַחִילוֹ (תְּהִלִּים קְלוֹ ט'): וְכָתוּב אֶחָד מֵהֶם לֹא נִוָּתַר (שֵׁם ק' יא): וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל. אָמַר זֶה לְהוֹרוֹת כִּי בַּעֲוֹד שֶׁהַמִּצְרַיִים נִמְכָּעִים יִשְׂרָאֵל הָיוּ הוֹלְכִים בַּתּוֹךְ הַיָּם: וְהַיָּם לָהֶם הוֹמָה. שֶׁבַּמְּקוֹם שֶׁהָיוּ מִצְרַיִים הָיוּ הַיָּם נִמְסִים וּבַמְּקוֹם שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל הָיוּ נִקְפְּאִים. יֵשׁ לְהַפְּלִיא בַּעֲבוּר נִפְלְאוֹת הַשֵּׁם אִיךָ לֹא הִפְסִידִם בַּעֲנִין אַחַר אִם בְּדַבָּר אוֹ שֶׁתִּבְקַע הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תַּחְתֵּיהֶם וַיִּרְדּוּ שְׂאוֹל הַיָּם. וְאַמֵּנִם כֹּל פֶּלֵא שִׁיעֶשָׂה יֵשׁ בּוֹ צַד הַכֶּמֶת בַּעֲבוּר שֶׁהָרֵאוֹת הַיִּבְשָׁה הוּא פֶּלֵא מִפְּלֵאי הַשֵּׁם וְלִדְעַת שׁוֹכְנֵי נֶפֶשׁ יִפְלֵא בַּעֲיֵנֵיהֶם וַיֵּאֱמִינוּ שֶׁכֵּן זֹאת הַמִּצִּיאוֹת בְּכּוֹנֵת מִכּוֹן וּרְצוֹן הוֹצֵה. אֲבָן הַבּוֹפְרִים כִּשְׂרוּצִים לֵאמֹת אֲמוֹנָתָם הַמְּקוֹלְקֵלֶת וּמְרַחֲקִים כֹּל כּוֹתֵר מִמֶּנָּה הֵאֱמִינוּ דְּעוֹת בְּלַתִּי אֲמַתִּיּוֹת וְהַשֵּׁי כִּשְׂרָצָה לְסַתּוֹם פֶּה שֶׁל קִטְנֵי אֲמֵנָה עִשָּׂה זֶה הַפֶּלֵא לְהֵרָאוֹת הַיִּבְשָׁה בַּתּוֹךְ מַיִם אֲדִירִים דּוֹגְמֵת מִנְּעֻרְתָּךְ יִנּוּסוֹן מִקּוֹל רַעֲמָךְ יִהְפּוּזוֹן (תְּהִלִּים קד"ז) וְהִיָּה זֶה הַפֶּלֵא בְּתוֹסַפַּת הַתּוֹעֵלֶת הוּאִיל וְהַיִּבְשָׁה לֹא נִרְאִית אֲלֵא לְקִיּוֹם מִצִּיאוֹת הַחַיִּים הַנִּמְצָאִים כִּיבִשָּׂה שַׁעַר הָעֵדֶר מִצִּיאת אֵלּוֹ הַבּוֹפְרִים יִתֵּר מִמִּצִּיאוֹתָם וְעַל כֵּן נִעֲשׂוּ כִּמָּה שֶׁהִיָּתָה סִבַּת מִצִּיאוֹתָם לְהִיּוֹת סִבַּת הַפְּסִדָּם:

מִן וַיִּוְשַׁע ה'. כִּי עַד עַתָּה הָיוּ יִרְאִים כִּיּוֹן שֶׁנִּמְכָּע פִּרְעָה וְהָיוּ נִתְכַּרְר לָהֶם כִּי נִוְשַׁעוּ מִיַּד מִצְרַיִם: מַת עַל שִׁפְתַּי הַיָּם. כִּיּוֹן שֶׁהַכְּתוּב אָמַר נִטִּית יָמִינְךָ תִּכְלַעְמוּ אֶרֶץ וְאוֹמֵר צִלְלוּ כַּעֲפֹרֶת בַּמַּיִם אֲדִירִים יִהְיֶה טֵעַם עַל שִׁפְתַּי הַיָּם הוֹזֵר לְיִשְׂרָאֵל וְהַטֵּעַם יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ עַל שִׁפְתַּי הַיָּם רָאוּ אֶת מִצְרַיִם מַת שֶׁנִּשְׁקַעוּ בַיָּם: וַיִּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד. הוּא בִּקְיַעַת יָם סוּף: וַיִּירָאוּ הָעַם. הֵם הַמִּתְלַוְנָנִים הַמְּכַלִּי אֵין קָרִים עֲלֵיהֶם נֹאמֵר וַיִּמְרוּ עַל יָם בַּיָּם סוּף (שֵׁם ק' ז'): וַיֵּאֱמִינוּ בַּה'. שֵׁם הַמּוֹרָה עַל מִצִּיאוֹתָיו וְשֶׁהוּא מִמִּצִּיא אֶת הָעוֹלָם: וּבִמְשָׁה עֲבָדוֹ. שֶׁהוּא נִבְיָא אֲמַת וְדַבֵּר ה' בְּפִיהוּ אֲמַת:

אִז יִשִּׁיר. בַּעֲבוּר שֶׁשֶּׁמּוֹשׁ כָּל פֶּעַל מוֹרָה לֵאחַד מִשְׁלֹשָׁה חֲלָקֵי הוֹמֵן עֵבֶר וְעֵתִיד וּבִינּוֹנֵי לַפְּעִמִּים בַּמְּקוֹמוֹת מִן הַכְּתוּב יִבּוֹא זֶה תַּמּוּרֵת זֶה כִּסּוֹ אִז יִשִּׁיר. אִז יִבְנֶה יְהוֹשֻׁעַ (יְהוֹשֻׁעַ ה' ל'). אִז יִכָּה מִנְּחֵם (מַלְכִּים ב' טו) וְיִכְוִיצָא כּוּזָה שְׂבֵא עֵתִיד בַּמְּקוֹם עֵבֶר וְעַם מֵלֵת אִז לְרֹב אַעֲפ"כ שְׂמֵלֵת אִז תִּבּוֹא עַל ג' חֲלָקֵי הוֹמֵן וְעַל הַבִּינּוֹנֵי וְלִמָּה הַכְּמַתִּי אֲנִי אִז יוֹתֵר (קִהְלֵת ב' טו). וַיֵּשׁ לְחוּשׁ כּוּזָה כִּי לֹא כֹּאן בְּנֵי בְלִי עֲלָה וּכְנִרְאָה לְתַת טֵעַם בַּעֲבוּר הַיּוֹת הַפְּעוּלָה מֵהַתַּמְדַּת זִמְן עַל כֵּן יִבּוֹא בְּצוּרֵת עֵתִיד: מִשָּׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל. מִשָּׁה אֲמַרָה בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ וְלִמְדוּתָהּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁרִרוּ גַם הֵם. וַיֵּשׁ אֹמְרִים שְׂבֵנֵי יִשְׂרָאֵל הָיוּ אֹמְרִים בְּדַרְךְ פּוֹמֹן אֲשִׁירָה לָה' וְאֵין רֵאִיָּה מִן וַיֵּאֱמְרוּ לֵאמֹר כִּי אֲפֻשֶׁר הַיּוֹת כֹּל הַשִּׁירָה. וְאָמַר: מִשָּׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל. כִּמוֹ יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל רַבִּים (מַלְכִּים א' ד' כ'). שְׂאֵין מִשָּׁה חוּיָן מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל: אֶת הַשִּׁירָה. מֵה שְׁפִירֵשׁ הַחֶכֶם ר' יִפְתַּי הַלּוּי ז"ל

כי השיר ימצא לשלשה דרכים הוא האמת כי זה חלוק הכרחי • שיר שנאמר בדרך משל ובאורו עמו כמו אשירה נא לידידי (ישעיה ה א) • ושיר שנאמר בדרך משל ואין באורו עמו כמו שיר השירים • ושיר שנאמר מבואר כמו זאת השירה • ומאמר ר' אהרן נ"ע כי יש חלק רביעי והוא שיר של תוכחה כגון שירת האזינו הוא החלק השלישי כי אין הבדל בין היותו שיר של תוכחה או היותו שיר של ישועה וכן החלקים האחרים : ויאמרו לאמר • ויאמרו • בני ישראל • לאמר • משה : אשירה לה' • אמר שם הישועה והנאולה • ויתכן להיות כרמזו לאמר בכל דור ודור : כי נאה נאה • על המתנאים • או הטעם בדרך כל מקור עם פעל להפליג בענין הגאון שנתנאה • ויתכן היות הרמז שנתנאה על שרו של מצרים כענין כי נבזה מעל נבזה שומר (קהלת ה ז) כיוצא בזה על צבא המרום במרום (ישעיה כד כא) : סוס ורוכבו • הטעם רוכב בו : רמה בים • ענין השלכה תמורתו השלכת במצילות (נחמיה ט יא) • וכן רומי קשת (תהלים עח ט) שהשליכם כהין : עזי וזמרת יה • יש מפרשים שרצו לתקן זה הפסוק מהם פירשו יו"ד עזי נוסף להיות שתי המלות סמוכות והטעם עזי וזמרת יה ובא הרי"ש קמוין כמו ומנת המלך (ד"ה ב לא ג) על כן יאות לפרש ו"ו ויהי נוסף והטעם היה לי לישועה • ואחרים הוסיפו יו"ד כנוי במלת זמרת והטעם עזי וזמרת יה ה' על כן בא הרי"ש קמוין • ויש מפרשים הטעם עזי השם ואזמר לו ולא יאות • וכן עזרא פירש שמלת עזי מושך עצמו ואחר עמו וכן הוא עזי וזמרת עזי יה • והנראה מדעת זה המפרש וסברת הפירוש הראשון שנרמז מוליך לימין משה זרוע תפארתו (ישעיה סג יב) שהשם הנהיג את ישראל באמצעות מלאך • ונראה להמשך אחרי סברת הפסוק והטעם בעבור שבשם יו"ד ה"א נושעו ישראל והוא שם הישועה היקר והנעים אשר הוא מורה שהש"י ממציא את העולם ומקיימו ובו נעשו הנפלאות ור"ל עזי הבה שלי וזמרת יה ושכחו של שם הוא השם הנכבד ויהיה זמרת טעם זמרת הארץ (כראשית סג יא) ענינו שבה • ואמר יה והוא כטעם שם אהיה כאשר פירשתי כספר עין ההי"ם שהוא מורה על מציאותו ית' ולשם יאות לאמרו באל"ף המדבר ולזולתו ביו"ד הפעולה ובא המלה בהסרון העין והלמ"ד • ואמר אב"ן עזרא כי בעבור אות הגרון נפתח היו"ד וכן הפירוש העזי שלי ושכחו של שם ית' שהוא שם יו"ד ה"א ו"ו ה"א שמורה כי בכח זה השם מהוה העולם ומקיימו ועושה הנפלאות : ויהי לי לישועה • בעשיית הנפלאות • ויש אומרים עזי וזמרת יה והטעם בו הו"ו תמורת בי"ת כלומר עזי בזמרת יה : זה אלי • טעם זה השם כחי ותקפי : ואנחנו • אעשה לו נוח ומשכן : אלהי אבי • בטוב פירש המפרש שמלת זה מושך עצמו ואחר עמו והטעם וזה אלהי אבי וכדי שיאמר וארוםמנהו בא כפל לשון • ואבי • רמז לאברהם שהוא הופיע מציאותו ית' ולזה הפירוש לא יקשה לנו מלת זה • ולטעם בעלי הקבלה אשר אמרו מה שראתה שפחה אחת בים לא זכה יחזקאל בן בוזי דבריהם ידועים כאשר הרמזנו במקומות אחרות • והנה טעם הפסוק אעשה לו • משכן ואשכחנו על מפעלותיו ועל איזהו על שנתן

לי נקמות מאויב על כן תארו : איש מלחמה • ואין במציאות רק השם ית' שמו
 ופעולותיו ולא יתדמה השם רק בפעולותיו • המתו נהכה כאש (נהום א ו) •
 ומלת איש יש מי שפירשה שנאמרת על דרך השאלה הדמות בענין להסכמה
 הראשונה ומה יעשה במה שנאמר בכוכבים איש לא נעדר • ובחיות איש אל
 עבר פניו ילכו (יחזקאל א ט) • ובמלאכים והאיש גבריאל (דניאל ט כא)
 על כן צודק מאמר האומר שזה השם לכלם נאמר בהסכמה ומעמו עצם
 הדבר • ומאמר ר' אהרן נ"ע שמעמו יש יאות • ונמצא עזר לדבריו
 אם איש להימין (שמואל ב יא יט) עוד האיש בית רשע (מיכה ו י) :
 ה' איש מלחמה • כנגד מרכבות פרעה וחילו : ה' שמו • כנגד וידעו
 כי שמי ה' (ירמיה מז כא) • כי ככה זה השם עושה פעולות נוראות : ירה
 בים • כמו יורה חין • והנה : מרכבות פרעה • כנגד ויקח שש מאות רכב בחור
 (שמות יד ז) : וחילו • הוא הנזכר וכל רכב מצרים (שם) : ומבחר שלישי •
 כנגד ושלישים על כלו : בים סוף • בא פתוח כדין הסמוך אע"פ שכווצא
 בזה קמוצים ים כנרת (במדבר לד יא) • ויש מפרשים שזה בא כעבור שמלת
 סוף תאר : תהומות יכסומו • תהום ימצא זכר ונקבה תהום אמר לא כי
 היא (איוב כח יד) תהום רוממתהו (יחזקאל לא ד) : יכסומו • היה ראוי
 לבוא ה"ם בחול"ם וכא בשור"ק לזונ התנועות כדרך ישפוטו הם (שמות
 יח כו) בהפוך התנועות • ותהמות שם הנלים ונקראים כן על שם שעולים
 מהתהום כי תהום שם מוסכם על עומק המים : ירדו כמצולות • הטעם
 בקרקע הים : כמו אבן • כון להורות כן מפני שהסוס שט על פני המים :
 ימינך ה' • שהימין נכבד מהשכאל : נאדרי בכח • יש מפרשים שהסר
 ת"ו הנקבה כמו אל בית הנשים שני (אסתר ב יז) • ולא יאות אהרי הדקדוק
 כי לא מצאנו במשקל זה • ויש מפרשים היו"ד נוסף ויהיה חוזר אל
 השם או אל הימין ויהיה ימין זכר ונקבה גם נמצא לזכר נצב ימינו
 בצר (איכה ב ד) שהוא נפעל מפעלי היו"ד כי לא נמצא מפעלי הנו"ן
 עקב נצב • ונראה לי שאם חוזר אל הימין לא יתכן להיות היו"ד נוסף
 כי אהרי שידע הימין בכנוי אי אפשר לתאר בלתי ידיעה כי לא כון
 עתה בזה המקום לתאר לבד אלא לבאר פעולת התאר ההוא • ויתכן
 להיות היו"ד לכנוי הפועל שמהמים לו הכח והאילות מצד פעולותיו
 על כן באר ימינך ה' תרעין אויב על כן בא הכפל הוא הנרמז עורי עורי
 לבשי עוז זרוע ה' (ישעיה נא ט) • ויש מפרשים הכפל שיעשה כן
 תמיד : תרעין • כמו וירעצו וירוצצו (שופטים י ה) לשון שבר גם יתכן
 להיות הפוך הפ"א והעי"ן כמו כי אערוץ הטון רבה (איוב לא לד) • וכן אנקת
 (תהלים עט יא) נאקת (שמואל א ו ה) : וכרוכ גאונך • הטעם מרוב הגאווה שיש
 בד שאתה נבוה על כל גבוהים ויש לך לנצה את כלם ואין סלאך ולא
 מערכת כוכב המסמנה לכל אומה ולשון יכולים להצילם מהרון אפך לכן
 הוציאו בלשון הריסה ר"ל יהרס מערכת ממשלתם • ואמר קסיד שהקמים
 על ישראל קמים על השם • וכן קול צורריך שאון קסיד (תהלים מד
 כג) : תשלח הרונך • יש מפרשים אחר שאמר הריסה כעבור שכל
 הריסה היא על ידי כלים הורה שהריסות השם בהרון אפן ואולם הפירוש

אחר שיהרס בהם הנה הרונו יאכלם כקש כמו שהקש האכלנו האש מיד
 והנה ההרון כמו האש • ויש לפרש שבתחלה שבה לאל ית' אשר
 בידו היכולת והושיעם מיד לוחציהם ודוחקיהם ואחרי כן כון לבאר
 איך פועל פעולות ואמר: ימינך ה' • ר"ל המלאך שעזר לישראל בעזרתו
 של שם ובטול כה שרי שונאיהם • ואמר: וברוח אפך • יש מפרשים
 שהטעם כשעה חדה עת שינשום האדם באפו • ואחרים פירשו שטעם
 מוציא אוויר הם ומכנים אוויר קר ועל כן יחסו אל האף כי אע"פ שהיה
 הרוח הם הקפיא את המים וזה פלא • והנה אם לקו על ידי השרשים
 באש ומים רוח ועפר לא היה על ידי שריהם • ועל דרך הפשט
 וברוח אפך הוא רוח הקדים שבו נפרע מהרשעים כנרמז ברוח קדים
 אפיצם (ירמיה יח יז) • ורוח הקדים הוביש פריה (יהזקאל יט יב) • ורוח
 הקדים שברך בלב ימים (שם כז כו): נערמו מים • ר"ל המים גבהו ממקומם
 כמו ערמות: נצבו כמו נד • ר"ל נשארו חומות ים ממקום שנסתלקו
 המים כי אע"פ שהם נוזלים לא היו נופלים החומות: קפאו תחומות
 בלב ים • ר"ל קרקע עומק הים הקפיא ולא היה כמו טיט שישקעו בו:
 בלב ים • כמו בלב ימים (שם כז כה) ואינו אמצע הים אלא מקום שהיו בו מים
 נקרא לבי ים: אמר אויב • הוא שזכר והזקתי את לב פרעה ודרף (שמות
 יד ד) • ואמר: ארדוף אשיג אהלך: בלא ו"ו החבור כאשר באו אחרים ואומר
 אעלה אכסה (ירמיה מו ח): תמלאמו • הואיל ואמר אהלך שלל אמר
 תמלאמו והטעם תמלא טהם כמו חזקתני ותוכל (ירמיה כז ז): נשפת •
 יש מפרשים אותו מגזרת נשף הטעם לילה • והנכון שהוא מגזרת וגם
 נשף (ישעיה מ כד) ענין רחוף • יש אומרים שכרוה אחד עשה שתי
 הפעולות ויש אומרים שתי רוהות האחת הקפיא והאחת המס בעת
 אחת כי כל עוד שהיו ישראל עדיין עוברים בתוך הים המצריים היו
 נטבעים: צללו כעופרת • הטעם נשקעו • ועופרת מין ממיני המתכות
 ודמם בו לצד כבדו: מי כמובנה באלים • הואיל ומרוב גאותו אין די
 ימחא בידיה ככל אשר ירצה לעשות • אמר: מי כמובנה • במערכת
 המלאכים: מי כמובנה • במערכת הנגלים כי כן נרמז ממעון קדשך (דברים
 כו טו) • כי אע"פ שהם פועלים פעולות בכחך אתה נעלית בהם שאתה
 מתהלל במעשיך הנוראים שאתה עושה בעולם השפל על דרך פלא בלי
 אמצעותם • ויש מפרשים שהש"י משתבה במלאכים שהם אומרים מי
 כמובנה וכן נמי בעולם הנגלים שאין לו דמיון ואם כן אין מי ישיג
 בתהלתך על כן יראים מלהלל ועל כן הוא נורא תהלות • או מפני שפעולותיו
 על דרך נסתר ואינם משיגים אמתתם על כן אמר: נטית ימינך תבלעמו
 ארץ • יש מפרשים לשון תבלעמו ענין אבוד כמו למה תבלע נחלת ה'
 (שמואל ב כ יט) • ויש מפרשים בעבור שנשקעו בטיט קרקע הים • ויש
 מפרשים בתוספת מ"ם תבלעמו מארץ כדרך פרימו מארץ תאכד (תהלים
 כא יא) • ויש מפרשים שנעשה פלא ובלעה אותם הארץ אחרי שכסה
 אותם הים: נחית בחסדך • יש מפרשים שני העמודים שנחית את ישראל
 הם על דרך חסד כי לא היה זה בברית: נחלת בעוז • אלו הם הפלאות
 שעשה

שעשה השם שבהם מתהלל : ומעם נהלת מטעם אתנהלה לאמי (בראשית לג יד) • ואולם הוציאם בלשון עבר נחית ונהלת מפני שהנחה ועוד ינחה : אל נזה קדשך • הטעם אל ארץ הקדושה • ויש אומרים שהוא הר סיני • ונהלת היא נתינת התורה שכלה נהלים וכן הרמו ואביא אתכם אלי (שמות יט ד) • ויאות הטעם בעבור קשר הפסוק הבא אהרי כן • ואמר : ימין • וחסד • ועוז • יחס הכה ההוא יתואר כפי ענין הפעולה • והנה כנה ענין הפרענות בשם ימין • ומפני שהעדיף והשפיע טובה לישראל כנהו בשם חסד • ולטעם הישועה בנצחות הטובות כנהו בשם עוז : שמעו עמים ירננון • לא יתכן היות טעם עמים זולתי אלה הנזכרים כי היה ראוי להקדימם שהם הקרובים אלא כללם ואהרי כן פרטם : חיל אחז יושבי פלשת • הם הקרובים מן האחרים ואחרי כן אדום ואחרי כן מואב • ואמר : אלופי אדום ואילי מואב • תארם בשם אלופים ואילים כפי מעלתם זה מזה כשם שהאלופים חשובים מן האילים : נמונו כל יושבי כנען • הטעם ארץ כנען • למען כי אלה עתידים להעשות בהם כליה לגמרי • אמנם האומות הקדומות פהדו שריהם שיפתחו מגדולתם • ומה שמעו בקיעת ים סוף • כנזכר שמענו וימס לבכנו את אשר הוביש ה' (יהושע ב יא) : תפול עליהם אימתה ופחד • זה על דרך תפלה עד שיעברו ישראל לרשת את ארצם וכולל גם אנשי כנען כי כן כתוב וישמע הכנעני (כמדבר כא א) • ויש מפרשים בעבור שבא בעמוד ענן : בגדול זדועך • מהופך והטעם בזרועך הגדול כמו בירקק חרוץ (תהלים סח יד) : ידמו כאבן • שלא יתגרו במ מלחמה מארץ אדום ומואב • והכ"ף אם בא בדגש מפני שלא ידמה ידמוך מה יאמר בדגש כי נאה נאה שהוא דומה עמו בטעם שאין במ עלה מן העלות שמדנישים בנ"ד כפ"ת לפני אוי"ה למה לא הביא גם זה בעל המסורת בסדר המסורים כמו שהביא כי נאה נאה ולא ידעתי טעם • או הטעם : תפול עליהם אימתה • חוזר על אדום ומואב : וידמו כאבן • על יושבי כנען כאשר נאמר ונשמע וימס לבכנו (יהושע ב יא) : תביאמו ותטעמו • גם זה דרך תפלה שלא ינלו על כן אמר ותטעמו : בהר נחלתך • הוא ארץ ישראל כמו ההר הטוב הזה (דברים ג כה) ואינו בעבור הר הבית : מכון לשבתך • שיחדת שכניתך בנבול אותו המקום : פעלת ה' מקדש ה' כוננו ירך • הראשון מרמז על מקומות ששכן המשכן והשני על בית המקדש ועל כן אמר כוננו ירך והטעם שייחדו היות בית תפלה מכון כנגד כסא המרום וזהו טעם כוננו ירך • ומלת מקדש בא הקו"ף מפואר בדגש כמו ונתקנהו מן העיר (שופטים כ לג) על כן הוקלה הדל"ת מפני שהונע שו"א הקו"ף ובמלת שתיים הוסיפו אל"ף ננוכה כי לא יהלו בשוכן • המפרש מפני שלא היה עתיד להכנס לארץ על כן נצחתו רוח הקדש והוציאו בזה הלשון הפך דעת מי שאמר ברית כרותה לשפתים • ואלו דברים שאין להם שעור כי השירה כלה בשביל ישראל כאמרו עם זו גאלת ואין הטעם שמוציא עצמו מהם שלא יהיה ככללם כי עם הכלל ידבר ולא יביט בפרט והנה היוצאים ממצרים כללם לא באו לשם • ועל

דעת מי שאומר ברית כרותה לשפתים איך אפשר דברים שהם נאמרים ברוח הקדש שיתבלבל לשונו וזה לא יתכן להאמינו רק מי שדוחה לאוכל עשב כי לנביאי תוכחות ועתידות לא יאות אשר נבואתם כהלום או כמראה כל שכן לנבואת משה שהיתה בהקין: ה' ימלוך לעולם ועד. הטעם מצד אלו הנפלאות תהיה המיד מתפצטת ידיעת השם שהוא המקיים את העולם והוא המנהיגו ולא תוכהש מציאותו מן הנפלאות הגדולות הם בקיעת ים סוף והשאר על כן סמוך: כי בא כוס פרעה. ומלת: ועד. היא כטעם עד טעמו עולם ונשתנה הנקוד מפני ההפסק כמו בעיר אמריה תאמר (משלי א כא) וענינו הנצחות. ואין טענה מן ארך ימים עולם ועד שהטעם על המלכות. וכן אומר ובא בסגול שלא ידמה עם אנכי היודע ועד (ירמיה כט כג). לכן המפרשו מגזרת עדות והטעם לנעלם ולנראה לא אמר כלום. גם המפרש שהשירה הלוקה וזה מרמז על העתיד ר"ל מעת שיבנסו ישראל שזכר ענין עברם בים ולענין הנחותם בדרך וזה מורה מוסן בואם אינו נראה כן כי הכתוב אומר כי בא כוס. קשר הפסוק כי בא כוס יאות לומר שהוא מן השירה כאשר פירשנו בפסוק ה' ימלוך. אבל המפרש כי בעבור שיאמר ותקח מרים הנביאה בדרך וישוכו המים (שמות יד כח) אינו נראה מן הפשט: כי בא כוס פרעה. ופרעה עמו. והנה כוס ורוכבו רמה בים. והזכיר פלא מן הפלאים כי בעוד שהיו ישראל עוברים והמים להם הומה מימינם ומשמאלם מצריים היו נטבעים: מרים הנביאה. תארה שהיא נביאה וכן נזכר הלא גם בנו דבר (במדבר יב ב). לכן אפשר באמור: אחות אהרן. מפני שהיה גדול בשנים יחסה אליו או מפני שאהרן היה עמה במצרים והיתה מיוחדת אליו במפורסם. ויש לומר להורות שגם הוא נביא ולא יתכן. ויש אומרים בעבור להבדיל מעלת נבואת משה כי אע"פ ששלשתם אחים נבואתו נבדלת: ותען להם. כמו וענתה שמה כימי נעוריה (הושע ב יז). והוא מאמר משה כי נאה נאה: ויסע משה. יש מקשים כנראה מן הכתוב שישראל היו נוסעים על פי הענין ואיך נאמר ויסע משה. ויש משיבים כי הענין הוא לא היה מסיעם אך היה מורה להם הדרך והעד הנה עמוד האש ולא מצאנו שנסעו ישראל כלילה. אמנם כששכן הענין על המשכן בנסוע הענין והיה נוסע הארון היו נוסעים ישראל. והאמת בעבור שבזה המסע עמוד הענין היה מאחרי ישראל כאשר נרמז. והנה בעת שהיו עוברים ישראל ומצריים היו נטבעים רוב ישראל היו על שפת הים הסיעם משה כי עמוד הענין עדיין היה בין שתי המהנות על כן נאמר ויסע משה את ישראל על כן אמר: ויצאו אל מדבר שור. והוא מדבר איתם ונקרא בשני שמות כי במקום שנכנסו בו יצאו: במדבר. הוא הנזכר על כן בא הכי"ת בפת"ה ונאמר בפרשת אלה מסעי וילכו דרך שלשת ימים במדבר איתם (במדבר לג ח): על כן קרא. הפועל לא נזכר וכן ויקרא שמו עשו (בראשית כה כו): וילונו. בשקל ימוטו עליהם נהלים (תהלים כד יא) נפעל מפעלי העי"ן וזאת היתה תלונתם: מה נשתה. והעד שנאמר:

ויוורו ה' עין • אין מעם לדברי הספרש אותו לשון עצה שאם הוא צווי צריך לומר והשלך ואם הוא שם מה מעם וישלך • ופשוטו של מקרא היותו עין ממש אפשר היותו כשאר הנפלאות כמלח אלישע • ודבלת תאנים • שהיה העין ההוא מר • וממלת ויוורו יש סיוע לדברי : שם שם לו • כמו ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם : חק ומשפט • זהו מה שאמר והיה אם שמוע תשמע עד ושמרת כל הקיו ועדיין לא באר להם שום מצוה אלא אמר בדרך כלל : ומשפט • הוא שאמר כל המחלה • והנה העיר להם בנתינת המצות מתן שכן וענשן שכלו יהיה על צד המופת כאשר היו היסורים של מצריים על צד המופת כי בעת שיבעטו ישראל לבטל המצות מיד ילקו : ושם נסחו • מה שנעשה להם במרה זה היה נסיון גמור כאשר היו המים מרים בטבעם על צד המופת בעת שיבעטו • ויש מפרשים ושם נסחו כדי לראות כי הם המאמינים על כן וילזנו העם מצד קושי הענין ולא כל העם והמעם שלא המתיק המים אלא עד שיצעק משה כמו מה הצעק אלי (שמות יד טו) : אם שמוע תשמע : המעם לקבל ועל כן אמר לקול ולא אמר קול והוא נתינת התורה שכולל עשה ולא תעשה : והישר בעיניו תעשה • והוא מצות עשה : והאזנת למצותיו • מצות לא תעשה : ושמרת כל הקיו • מצות התוריות : כל המחלה : כי אני ה' רופאך • והמעם שאם ההלאים אשר יבואו כמנהג העולם מפני קלקול האויר ושנויו אהיה רופא אותך כל שכן שלא אשים עליך יסורים שהם על צד המופת והעיד בזה שאם לא ישמרו המצות לא ישארו לבד תחת המקרה אלא כל יעוד רע יבוא עליהם • או המעם : אני ה' רופאך • בנתינת המצות שהם עשה ולא תעשה הם סמי רפואת הנפש : ויבואו אלימה ושם שתיים עשרה עינות מים ושבעים תמרים • להורות שהמים מתוקים כי התמרים לא יצליחו במים מרים • ואמר זה כי במרה היו המים מרים • והדברים כמשמעם • ואל תשים לבך לסברת הדורשים למה היו י"ב עינות ושבעים תמרים עתה נבראו כנגד י"ב שבטים ושבעים זקנים : ויחנו שם על המים • נראה ששם ישבו ימים רבים מעת שיצאו מצרים כי בנראה לא הזכיר המסעות בסדר כי הנה קצר ים סוף ואלוש ודפקה והזכיר מדבר סין בעבור ירידת המן ורפידים בעבור בקיעת הציור לתת להם מים ומלחמת עמלק ומרה שנעשה להם נס • ואם כן זכרון אלים שנאמר ויהנו שם על המים יהיה מפני שמצאו לשם מנוחה ועשו לשם רוב ימים רבים והעד כי במדבר סין באו בט"ו להדש אויר וכנראה כי מעת צאתם עבר הדש ושבעה ימים עברו עד שטבע פרעה ושלישת ימים לכתם במדבר ויום אחד עשו במרה כי לא נאמר ויהנו אלא מיד ויבואו אלימה הרי י"א יום נשאר שישבו י"ט יום באלים והנה בט"ו ימים עברו ארבע מסעות והם מדבר סין ואלוש ודפקה ורפידים וראש חדש סין שהוא החדש השלישי באו מדבר סיני :

מז אשר בין אלים ובין סיני • יש אומרים נאמר כן להבדיל בין סין ובין סיני שהרי יש ביניהם מסעות אחרות • ויתכן

מפני שמדבר סין היה באמצע אלו המקומות הידועות ורצה להורות
 שהיה רחוק מן הישוב ועל כן הוצרך להזכיר זמן כואם בזה המקום
 להורות שעבר חדש ימים וכתוב וגם צדה לא עשו להם והלואי שהספיק
 להם עד זה הזמן מה שהוציאו ממצרים והנה לא היו קרובים אל הישוב
 לקנות להם מזון : וילוננו כל עדת בני ישראל על משה ועל אהרן .
 ובמרה אמר העם על משה ונראה כי על המים היו מקוים למצוא והלא עד
 מהלך יום אחד מצאו מים אבל על המזון אי אפשר כי הם רחוקים מן
 הישוב ומתי יתקן להם על כן היתה התלונה קשה מכללם שהיה רואה
 אותם שהיו רגילים במצרים כאשר מספר והולך : מי יתן מותנו ביד ה' :
 הטעם הלואי שהיינו סתים בנורת השם : בארץ מצרים . כל עוד
 שאנחנו שבעים במזון ממה שהוצאתם אותנו במדבר הזה למות ברעב
 שיהיו מתי רעב . ואמר : הוצאתם אותנו אל המדבר . הטעם הואיל והיה
 דרך אחרת ללכת בדרך הישוב למצוא ספוק מזון כאלו בכונה הוצאתם אותנו
 אל המדבר כדי להמית את כל הקהל הזה ברעב שכלם היו מלינים :
 הנני מסטיר . הבטיחם במזון שאינו צריך הכנה ומזון על כן קראו
 בשם לחם וכל דבר הנאכל נקרא לחם וכן נותן לבהמה לחמה (תהלים
 קמו ט) . ולא נאמר הנה ויצעק כי כבר נאמר בשמעו את תלונותיכם
 על ה' : מן השמים . כמו למטר השמים (דברים יא יא) : דבר יום
 ביומו . שבכל יום יהיה יורד ולקטו אותו בכל יום ויום : למען
 אנסנו . יש לומר שבענין הכן יתן מצות עשה ולא תעשה על כן אמר
 למען אנסנו ממצות הכן אם ישמור התורה שהוא עשה ולא תעשה וכל
 תורתיו בארם למטה . ובעבור שאמר ללקטו יום יום הזכיר כי ביום
 הששי יהיה משנה ואמר והכינו את אשר יביאו . או יהיה הטעם
 שאם אתן לחם התורה והם עוסקים בעניני מזונותיהם ימצאו עלה ואולי
 לא ישמרו התורה כהוגן כאשר עתה כשאתן להם מזון בלי טורח ועמל :
 אנסנו . אם ישמור התורה : והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו .
 טעם ההכנה היא הלקיטה כאשר קדם ואמר ולקטו לחם משנה ועוד
 שאמר אחרי כן והיה משנה על אשר ילקטו יום יום . ואינו עונה
 על מה שנאמר את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו . ומה
 שאמר והיה משנה על אשר ילקטו יום יום אין הטעם כי אחרי ההבאה
 מדדוהו ונמצא משנה כי מה טעם ויהי ביום הששי לקטו לחם משנה
 שני העמר לאחד . ועוד שאם היה פירוש והכינו את אשר תאפו
 אפו (שמות טז כג) מה טעם לומר ויבואו כל נשיאי העדה (שם טז כב)
 ונאמר הוא אשר דבר ה' שבתון שבת קדש לה' סחר את אשר האפו אפו
 ואת אשר תבשלו בשלו . וכספר מצות נתבאר הסכוון : על אשר ילקטו
 יום יום . הטעם יום ביום : והיה ביום הששי . יש להחזיק בסברת
 המפרשים שזה היה ששי לירידת המן וששי לשבוע כי יום שהנו
 במדבר הוא יום התלונה וכו' ביום נאמר לו ערב וידעתם ובקר
 וראיתם ואינו למחרת יום החנייה כאשר סברו אנשים וכתוב והיה
 ביום הששי . וכתוב ששת ימים תלקטוהו . אע"פ שיש לסבור שזה הכאמר
 אחרי

אחרי יום השביעי • ואמנם : והיה ביום הששי • בעבור שהיו ימי השבוע ידועים בשמותיהם כאשר היום ואפילו אם חל להיות ירידת המן באמצע השבוע נאמר ביום הששי היום הידוע שהיה נקרא ששי ואפילו אומות העולם מי שמאמין באמונת תורתנו נמשכים בזה הדרך והנה יום הששי גם על טעם שז' המשרתים כסדר ימי השבוע והנה יש להם ראש וסוף • ואולם בן עזרא הניד בעבור אנשי יהודו שאינם מאמינים בנבואה כי ראשון לימי השבוע לפי דעתם הוא יום רביעי בעבור חמה שהוא הגדול משבעה כוכבי לכת והוא כוכב היום : סוף דבר דעת בעלי הקבלה שמסכימים כי יום התלונה שהוא יום ט"ו לחדש היה יום שבת יש סתירות לדבריהם לפי דעת ר' אהרן ז"ל • שאם בששה בסיון נתנה התורה לפי דעתם אם אייר חסר הנה סיון יום ראשון וביום הששי היה מתן תורה והנה לפי דעתם היה שבת והכתוב אומר שבנה מזבחה והעלה עולות • ואם אייר מלא הנה בשבת נתנה התורה גם לפי דעתם שעולה כי יום חמישי שיצאו ישראל מצרים אמרו שגם ראש חדש ניסן של שנה השנית היה יום שבת כאשר דרשו במאמר ויעשו בני ישראל את הפסח כמועדו • והנה הם אומרים כי אין בין שנה פשוטה לתחלת שנה אחרת פחות מד' ימים • גם לפי דעת בן עזרא ששבש דעתם כי ראש חדש ניסן של שנה השנית יום ששי היה או יום שבת מן ויערוך עליו ערך לחם • ואע"פ שחכמי הקראים הסכימו בזה היות יום ששי רוב חכמינו שבשו זאת הדרך בראיות • ודעת בן עזרא כי אין בין שנה פשוטה לתחלת שנה אחרת פחות מד' ימים • סוף המאמר אם קדוש הירח על פי הראייה אין טענתו טענה : ערב וידעתם • יש אומרים שהטעם ערב ובקר וידעתם כי ובקר אינו דבק עם וראיתם כי בעצם זה היום ראו הכבוד כמובן : ויפנו אל המדבר והנה כבוד ה' נראה בענן • ויש מפרשים מה שאמור לזה אמור לזה ביוצא בו דגן בחורים ותירוש ינובב בתולות (זכריה ט"ז) • ואינו נראה כן כי בבקר לא נראה בענן כמובן בערב תאכלו בשר (שמות יב יח) • ויפה דקדק בן עזרא כי וראיתם את כבוד ה' דבק עם בשמעו את תלונותיכם • אכן זה המאמר כמבאר למטה באמרו בין הערבים תאכלו בשר ובבקר תשבעו לחם וידעתם כי אני ה' בעבור שהתרעמו על משה כי הוצאתם אותנו (שם טז ג) על כן אמר כי ה' הוציא אתכם : תלונותיכם • דגש הנו"ן למלואי השוכן : ונחננו • חסר אל"ף אנהנו : מה • הטעם כמו מה אדם כלומר מה אנחנו ואתם מתרעמים עלינו • ויותר נכון שהטעם הואיל והמזון שלכם אינו תלוי בכחנו כי אם בכח השם על כן אמר ונחננו מה הטעם מה יש בידינו לעשות • או שהטעם בעבור שהתרעמו כי הוצאתם אותנו ואם אתם מתרעמים בעבור שיצאתם עליו אתם מתרעמים בעבור שיצאתם בכחו : ויאמר משה בתת • נראה מן פשט המאמרים כי משה באר לישראל מה שלא נאמר לו ונאמר לו מה שלא באר לישראל ויש פרשה אחרת דומה לזאת • על כן מאמר וראיתם את כבוד ה' הוא

במאמר השם לעלה שאמר בשמעו את תלונותיכם כאשר נזכר שמעתי את תלונות בני ישראל (שמות טז יב) על כן נאמר להם קרבו לפני ה' (שם טז ט) ומיד כבוד ה' נראה בענן (שם טז י) ועוד אמר בין הערבים תאכלו בשר (שם טז יב) : מלינים • דנשות הלמ"ד תמורת שוכן המשך שהיה טרם הרבוי ונשאר עם הרבוי כי טרם הרבוי המ"ם בצר"י : ויאמר משה אל אהרן • וכך היה תדיר שמשה היה מדבר לישראל על ידי אהרן : קרבו לפני ה' • אפשר שהיה להם בית ועד שלהם : אל המדבר • ושם נראה כבוד ה' בענן • ורצה עוד לבאר : בין הערבים תאכלו בשר • אחרי שנראה בענן בעבור שהם מתלוננים כון לבשרם בענין המזון כי על כל מוצא פי ה' יהיה האדם : ויהי בערב : הנה עדות ברורה כי ערב וערבים אחד • וטעם בערב הסמוך ליום שנראה הכבוד : ותעל השלו • וכתוב יסע קדים בשמים וינהג בעזו תימן (תהלים עח כו) • נראה שהיתה הרוח מזרחית דרומית וההולך מדרום העולם לצפונה יקרא עולה • והמשתכל בתנועת השטט בבחינת כדור הנצב יבין זה : שלו • בשקל כתב ואין שלווים מזה כי היהיד מזה המשקל בשקל רחם תזכור (הבקוק ג ב) והיה ראוי להדגש והוקל הלמ"ד : ותכס את המחנה • נראה שנפל בתוך המחנה על כן הוצרך לומר ובבקר היתה שכבת המל סביב למחנה : שכבת • טעמו ירידה כמעט ונבלי שמים מי ישביב (איוב לח לו) • ונאמר וברדת המל (במדבר יא ט) : ותעל שכבת המל • ענינו כריתה מלשון אל תעלני בחצי ימי (תהלים קב כה) • וכן נזכר וברדת המל על המחנה לילה ירד המן עליו • והמל הוא לטהר את הארץ : והנה על פני המדבר • מרסיו על המן : דק מחספס • תארו בשעורו ובאיכות שעורו והטעם שהיה עגול ואלו שני התארים כללם במקומות מצד הדמיון כאמרו כורע גד הוא • על כן טעם מחספס טעמו עגול • ויש שפירשוהו מלשון מחשוף הלבן (בראשית לו) חלוף שי"ן בסמ"ך כמו ויחמוס כגן סבו (איכה ב טז) • ונכפל העי"ן כמו זנוני זונה (נחום ג ד) אע"פ שמוענים כי לא נמצא כן בשלמים • וסמה שנתבאר דמיונו במקומות אחרות צודקת הכונה הראשונה : דק ככפור • נראה שתארו בעינו כמו שנאמר כורע גד לבן ונאמר במקום אחר ועינו כעין הכדולה (במדבר יא ז) : מן הוא • יש שפירשוהו מנורת וימן והטעם שלוח ומה טעם שיאמר הוא הלחם • על כן הצרכו קצת מפרשים לומר שהוא מוקדם ומאחר • ואחרים פירשו : ויאמר משה • וכבר אמר • ויש לי לומר כי יש שקראים בלשון ערבי מן ובלשון לעז סנא הנה השם היה מוסכם עליו קודם רדת המן • והמנידים כי הוא יורד בהדש ניסן ואייר במלכות שלמן וזה ירד במ"ו באייר • ואולם הבדלים רבים יש בין המן ובין זה הנזכר • אך בראותם ישראל זה דמותו כמו מן אע"פ שלא ידעו מהו כי לא קדמה ידיעתם בו לכנותו בשם וקראוהו בשם מן מפני שום דמיון על כן הצרך לבאר כמותו ואיכותו : הוא הלחם • מה שאמר הנני ממטיר לכם לחם : איש לפי אכלו • אין הטעם לפי ספוקן כי מה טעם עמר אלא הטעם לפי

ספוק ביתו ובאר עמר לנגלת • ויותר טוב לומר שדבר הכתוב על
 הרוב משנאמר כי היה על דרך נס והגרנן משביעו העמר והפך
 הגרנן היה אוכלו כי הנה הקטנים אי אפשר שהיה אוכל עמר •
 ונקרא הראש נגלת מפני שהוא דומה לנגלל כנזכר ונרוץ הנגלל אל
 הבור (קהלת יב ו) • ובעבור שזה האבר נכבד מכל אברי הגוף יכונה
 כל הגוף בשמו ונקרא הראש נגלת : לפי מספר נפשותיכם • הטעם
 האוכלים : המרבה והממעיט • לפי הנפשות לא באכילה : וימודו
 בעמר • יש מפרשים אחרי שלקטו אותו בשעור מדדוהו : ולא העדיף
 המרבה והממעיט לא החסיר • ממה ששערו • וזה היה על דרך פלא •
 ויש מפרשים מאשר מדד לא לקח יותר המרבה והממעיט לא החסיר •
 ולא יתכן להיות מורה בין מי שהוא גרנן בין מי שהוא הפך הגרנן
 כי מה טעם איש לפי אכלו אלא הוא מה שהזכרנו היותו עונה לפי
 מספר הנפשות : אל יותר • זהו הרמז למען אנסנו ואם יותר יודע
 שיש לו מעוט דין : ולא שמעו • ואלו הם הנזכרים : ויתירו אנשים •
 כי אינו עונה על כלם : וירם תולעים ויבאש • ו"ו ויבאש מקום וכבר
 כמו ונבר ימות ויחלש (איוב יד י) וכן הזכיר ורמה לא היתה בו •
 ויש מפרשים כאשר היו כל עניני המן בדרך נס כן היה
 זה בדרך נס • ומלת וירם מנזרת רמה ומעקרו ובא בשורק כמו ישוד
 צהרים (תהלים צא ו) מפעלי הכפל : ויקצוף עליהם • שהם חסרי
 אמונה : וילקטו • מכאן ואילך כך היה מנהגם בכל בקר ובקר היה
 יודד המן ולא היו מותרים אלא מה שהיה נשאר : וחם השמש ונסם • וכן
 מי שנשאר לו מדי שבעו היה משליכו בחוץ ובאמת אם לא היו
 מלקטים אותו בבקר היה נמס כלו : והיו ביום הששי • אין טעם לדבר
 האומר כי באהליהם מצאוהו כפלים מאשר לקטו כי בידוע שמשה צוה
 אותם ללקט להם משנה ביום ששי באשר פירשנו במאמר והכינו
 ואולם נתאחרה השאלה עד שעת המעשה : ויבואו כל נשיאי ישראל •
 כי עדיין לא נתבאר להם הסוד : ויאמר משה • הוא באר להם שהוא
 ליום סחר שהוא יום שבת שיכינו בששי לאכול בשביעי : סחר •
 מרמז לירידת המן לא כדעת הטועים שעושים השבת יום ולילה •
 הרמז כי לא ירד המן סחר וזהו : שבתון שבת קדש לה' סחר • ר"ל
 שבת השם שלא יוריד המן נם הכנת המאכל תהיה מיום ששי על כן
 אמר : את אשר תאפו אפו • האפייה והבשול הם אבות מלאכה תחת
 לא תעשה כל מלאכה שקודם מזה המזון שהוא מלאכתם • מלת אפו
 נשתנית התנועה בעבור הברת האל"ף שהיה ראוי לבוא בשו"א ובא בצר"י
 כמו אתיו (ישעיה כא יב) : ואת כל העודף • ר"ל העודף מהאפייה והבשול
 בשהוא חי מהעמר השני יהיה למשמרת עד הבקר לא שהטעם העודף
 משבעכם כי מזון כל יום ויום כך היו מכינים אותו כנזכר שטו העם
 ולקטו על כן הוצרך לומר ויניחו אותו עד הבקר ולא הבאיש : ויאמר
 משה אכלוהו היום • אמר אכלוהו מפני שרוצה לומר שבת היום לה'
 ולא יורידוהו ואם כן לא תמצאוהו בשדה ואין לכם לאכול כי אם זה •

ובאר להם מה שיש להם מכאן ואילך לעשות. ששת ימים תלקטוהו :
 ויהי ביום השביעי . כאשר עשו והותירו כן עברו ויצאו ביום השביעי
 ללקוט : ויאמר ה' עד אנה מאנתם לשמור מצותי . מצות שנצטוו
 על המן : ותורותי . מצות שבת על כן סמוך : ראו כי ה' נתן
 לכם את השבת . הטעם הואיל ואינו יורד בשבת המן זה מורה לקדוש
 היום . ואפשר היותו כטעם הכנה ובעבור שאינו יורד בשבת : על כן
 הוא נותן לכם ביום הששי להם יומים . אם כן בשבת : שבו איש
 תחתיו אל יצא איש ממקומו . הטעם הואיל ולקיימת המן היה חוץ
 למחנה על כן הרמז להם שלא יצאו מן המחנה ביום השביעי כדי
 ללקוט . ונאמרו מלות מסופקות כגון שבו ומקום ותחתיו ומצאנו
 אותם על האמת ועל המעבר במקומות אחרות . על האמת הוא הצר כגון
 ויניחהו תחתיו ויעמוד ממקומו לא ימיש (ישעיה מו ז) . ועל הנרחב כגון והארץ
 אשר תחתיד ברזל (דברים כח כג) . אנשי מקומה (בראשית לח כא) . ובוה
 המקום מה שנודע מדעת הודאי ומדת השליח אינו רוצה על האמת
 שהוא הצר ואם כן הטעם בהם על הנרחב וצריך לעיין מתוך המקראות
 עד אי זה נכול רצה והואיל ואמר ויצאו ללקוט ונאמר אל יצא הטעם
 בו לא באה האזהרה אלא עד מקום שיצאו ואע"פ שנראה כי אין
 החלול מפני היציאה אלא בעבור המן שהזהירם וביום השביעי שבת
 לא יהיה בו ויהיו אנשי דור המדבר לבד מדברים בו . יש לחשוב
 אע"פ שהעברה לעלת המן גם כן אפשר מפני חלול השבת ועל כן אמר
 מצותי ותורותי ונאמר ואת שבתותי חללו מאד (יחזקאל כ"ג) . וכנראה
 שהיציאה הוצה למחנה היתה חלול ועל כן נאמר : וישבתו העם ביום
 השביעי . מכאן ואילך . ובספר מצות בארנו דעות החכמים בזה הפסוק
 ובארנו המכון ממנו . ואהרי אמרו שבו איש תחתיו . עוד אמר אל יצא
 איש . ויש מפרשים שהוא לחזוק . ואחרים אמרו שהוא כטעם באור
 למלת שבו : ויקראו בני ישראל את שמו . כון הכתוב לבאר אע"פ
 שלא ידעו אותו ישראל אמנם נראה להם שהוא מן משום שום דמוי
 קראוהו באותו השם והחל לבאר איך אינו מן בכלל עניניו ובאר כמותו
 ואיכותו : והוא כזרע נד . אומרים המפרשים שהוא הנקרא בלשון
 יון קליאדרוקוק"ו ואינו זרע פשתן : ודק . ראייה עליו : ולכן . מוסב
 אל המן לא אל הנד ונתבאר במקום אחר ועינו כעין הבדולה ואינו
 אל זרע הנד . ואמר ר' יונה כי צורת הדבר תקרא בשם לבן והעד לבנת
 הספיר (שמות כד י) שהוא אדום כאשר אמר אדמו עצם מפנינים ספיר נזרתם
 (איכה ד ח) הנה לא באר עינו . ויותר טוב היות כנוי אל הזוהר
 לפי דעת חכמים כמו שנבאר : כצפיחית . המפרשים אהוה מנורת צפחת
 והטעם כלי הדבש או דבש מתוקן עם פירות בכלי לא ידעתי טעם
 לזכר הכלי ומה טעם כ"ף הדמיון . ויותר הדעת נוטה לפירוש היותו
 שם על הרקיקין האפויים בשמן משוחים בדבש : ויאמר משה . נראה
 שזה היה אחר הקמת המשכן בעבור שאמר לפני העדות שהוא מורה
 על הארון ובוה הזמן לא היה הארון ורצה הכתוב לבארו הנה אע"פ
 שלא

שלא נעשה עתה אלא כדי לפסוק בזכר המן שלא היה לו מקום להזכירו בינות סדרי המצות כיוצא בזה פרשה הסמוכה לזאת • ונראה מדרך סברא לומר שזה היה בזמן שהתרעמו ישראל והקלו את המן והחל הכתוב בשבחו • או נאמר לו קח צנצנת על צד תוכחה כדי לראות ישראל פלאי השם בדורות הבאים במה היו נזונים ישראל ואיך דבר שלא היה עומד למחרת יום שהיה יורד לכד בשבת איך עמד לדורות • ומאמר ובני ישראל אכלו את המן (שמות מז לה) דבר הסופר : או אפשר לומר שעתה צוה משה את אהרן • ואמר : לפני ה' • אפשר שהיה מקום מיוחד לכבוד ה' • ואהרי שנבנה המשכן שמהו לפני העדות נאמר הענין על שם סופו ועשהו עתה להראות להם פלאי השם כפי הזמן איך מתמיד המן זמן וכל זה ברצון השם : צנצנת • אמר המתרגם שהיא צלוהית כלי חרש • ויסבול היותו מלשון צנה שהוא כלי שטוח : ארבעים שנה • והם פחות חדש ימים : אל ארץ נושבת • היא ארץ סיחון ועוג ולא היה להם נמצא על כן הצורך לומר עד בואם אל קצה ארץ כנען הוא זמן שעברו את הירדן ואם עברו המשה ימים : והעמר עשירית האיפה • זה השעור היה משביע • אמרו בעלי הקבלה שעורו מ"ג ביצים וחומש ביצה בינונית והביא סמך גמטריא אותיות שם הלה :

יז ויסעו כל עדת בני ישראל ממדבר סין למסעיהם • הם דפקה ואלוש וקצר הכתוב להזכירם כי לא הוצרך להזכיר רק המסעות שנעשו בהם נסים : על פי ה' • הטעם על ידי הענין לא כדעת המלמד שקודם הבנות המשכן היה בדבר השם ואהרי הבנות המשכן ושכן עליו הענין היה על פי הענין וכן נוטה דעת בן עזרא : וירב העם • זהו שאמרו תנו לנו מים ואהרן בכללו על כן אמרו תנו לשון רבים : מה תריבון עמדי מה תנסון • יש אומרים כי המריבים לא היה להם מים והמנסים היה להם מים מאלוש • ויש לומר כי כל עוד שבאו היה להם מים אמנם בעבור ראותם כי אין המקום מקום מים מיד החלו לשאול מים וזה על דרך נסיון שבאמת היתה התוחלת לתת להם מים אמנם מהרו ושאלו כדי לנסות את השם על כן : מה תריבון עמדי מה תנסון את ה' : ויצא • עתה היתה התלונה וזו היא תלונתם שזה הצמאון גורם להמית אותי • וזה הצער היה להם מפני שלא התאפקו אלא התלוננו כשחנו : ועוד מעט וסקלונני • הואיל והם אומרים להמית אותי : עבור לפני העם • אל תפחד מהם או כדי שיראו שאתה משתדל לתת להם מים : מזקני ישראל • שלא היו מן המריבים : ומטף אשר הכית בו את היאור • הרמיזם בזה האות שהיה בו פעולה בכיים : והלכת • נראה שהלכו במקום קרוב אל סיני על כן אמר : הנני עומד לפניך שם על הצור בחורב • וכנראה שהיתה הכונה בנסיונם מפני שהיה מדבר הנה הוליכם למקום שהיה חורב יותר ולא עוד אלא שהוציא להם מים מצור החלמיש כדי להראות להם כח השם : הנני עומד • אפשר שנראה בעמוד ענן • ואינו נכון להיות שם חורב כנוי על הצור כי מה טעם על הצור בחורב

היות נקשר בבי"ת השמוש והואיל ואמר על הצור עוד שאמר שירד כבוד ה' באש ויטס הצור וכתוב יבקע צורים במדבר (תהלים עה טו) פתה צור (שם קה מא) וכתוב בצור : מסה ומריבה • נראה שמצד הנסיון הריבו : על ריב • מסה שהשלים החל כמו פן יראה בעיניו (ישעיה ו י) • ומה היה הנסיון שלהם : היש ה' כקרבו • ר"ל משניה עלינו להכין כל צרכנו בהשגחה המופתית : ויבא עמלק • נראה מצד שנסו את השם על בן בא האויב ונבר עליהם : וילהם • כדרך וישאר אך נח (בראשית ו כג) מלעיל : יהושע • מה שנאמר ויקרא משה להושע בן נון יהושע לא היה בעת שלוח המרגלים אלא מעת ששכש לפניו : בחר לנו • כי בן דרך הכתוב כמו שלה לך (במדבר יג ב) לבוא הבנויים עם אותיות השמוש לתוספת : אנשים • הרצון אנשים חזקים וגבורים : וצא הלחם • הוין ממחנה ישראל וכן כתוב ויזנב בך כל הנהשלים אחרוך (דברים כה יח) וצוה את יהושע כי משה אהרן וחור צריכים לעלות אל ראש הנבעה : סחר אנכי • כי צריך לערוך מערכת המלחמה : על ראש הנבעה • האומרים שהוא נבעת הורב אפשר מפני ששם ירד הכבוד הנני עומד לפניך שם על הצור בהורב • ואמר על ראש הנבעה כדי שיהיה רואה מערכת המלחמה • וכתוב והיה כאשר ידים משה ידו : ומטה האלהים בידי • להרכיז שהיה על דרך המופת ונצח גוי עמלק כאשר נעשו על ידי המטה כלל המופתים וכל מה שנעשה הוא על ידי נזרת השם : והיה כאשר יריב משה ידו • יש אומרים דרך הפלה ואם היה עומד בתפלה היה ראוי להיות עומד עד התכלית • ואחרים פירשו שהוא כדרך הרמת נס בתוך המחנה וכן לא יאות כי היה נעשה על ידי זולתו • ואחרים פירשו כדרך נטה בכידון אשר בידך אל העי (יהושע ח יח) : והיה כאשר ידים משה ידו וכאשר יניח הטעם יוריד הפך ידים • ויפה פירש המפרש שהטעם אם היה מניח אמנם לא הניח על כן : וידי משה כבדים • כי האדם אינו יכול להרים ידיו אלא שעור זמן קמון : ויקחו אבן • לא כר ולא כסת כי על ראש הנבעה היו • ויש דורשים כדרך בכל צרתם לו צר (ישעיה סג ט) שישאל היו בצער והיה גם משה בצער : וישב עליה • שיהיה גבוה : ואהרן וחור • באר הצורך למה עלו אלו : מזה אחד • ר"ל מזה היד • והיד לרוב באה לשון נקבה ובא בלשון זכר וזה יכתוב ידו לה' (ישעיה מד ה) • ויש מפרשים שחכר ב"ת השמוש ונמצא והנה יד שלוהה אלי והנה בו מגלת ספר (יהזקאל ב ט) : ויהי ידיו אמונה • יש מפרשים שהוא פעולה כדרך ויהי אומן (אסתר ב ז) והאומנים (מלכים ב י ה) ובא יחיד ורבים כדרך וצדקת צדיקים יסירו ממנו (ישעיה הכג) • ויותר טוב להיות הטעם מן מימיו נאמנים שהטעם לא נפסקו מלהרים • יש להפליא על כל כיוצא באלו הענינים • בענין יהושע נטה בכידון • וענין דוד ובאת להם ממול בכאים (שמואל ב ה כג) • ודרך אהרת כמאמר אלישע ירה ויור (מלכים ב יג יז) • ויאמר להכות חמש או שש פעמים אז הכית את ארם עד כלה (שם יג יט) • והשלכתו אל תוך פרת (ירמיה נא סג) • על כן אמרו חוקרי הדברים כי כל

ענין שיהיה על דרך פלא יש לו דמיון מהנמצאים ויעשה פלא השם על ידי פעולה אנושית ונעלמו סודות אלו הענינים מעין שכלנו היך נקשרים אלו באלו ואלהים הבין דרכם • ודעת ר' אהרן ג"ע כי משה היה כמלאך ה' שלא היה השם מנהיג את ישראל על ידי מלאך על כן והיה כאשר ירים משה ידו כדרך על צבא המרום במרום (ישעיה כד כא) שגלחם עם המלאך הממונה על גוי עמלק • ויש להבין שמשה שב כללי והנה הכלל ינצה הפרט ותנועת ההלך בכל ויבוא הערת זה הרמז במקום אהר : ויחלוש יהושע • הוא העקר ואנשים אשר בחר בכללו וכן ויכם וירדפם (בראשית יד טו) ויכם דוד (שמואל א ל יז) וזוה העקר בא האית"ן בשקל יפעול ויפעל וגבר ימות ויחלש (איוב יד י) כמו ישבות וישבת : כתוב זאת זכרון בספר • הוא ספר התורה והוא מאמר כי יד על כס יה : באזני יהושע • שיהיה להם נכתב ומקובל • וראיה לדבר ושים באזני יהושע שהוא יעמוד תחת משה והוא ימסרנו לשופט העומד תחתיו : כי סחה אמחה • כדרך המקור עם העתיד • ויש לומר שמרמז גם לזמן העתיד כי לא יכרת זכרו אלא לימות המשיח : זכר עמלק • הטעם שיכרת זרעו פן העולם מפני שכך כון הוא להכרית את ישראל כנרמז לנו ונכחידם מגוי (תהלים פג ה) מפני איבת זקנו • ואתה עוף ויגע ולא ירא אלהים (דברים כה יח) שנבהלו אלופי אדום מפניו : מתחת השמים : יש רמז להסיר כהם וגבורתם לעת תמוט רגלם : ויכן משה מזכה במקום שעמד והתפלל מפני שעזר השם לישראל לזבוח זבחים להודות לשם ה' • ויקרא שם המזבח : ה' נסי • כמו שנקרא על ידי יעקב אל אלהי ישראל (בראשית לג כ) • וכן המשיח ה' צדקנו (ירמיה כג ו) • ויש אומרים שהטעם לאל אלהי ישראל : וכן זה פירושו ששם מזכה מושך עצמו ואחר עמו והטעם מזכה ה' נסי • והנה יחד את השם בעבור שהוא השליט על כל המערכות ואע"פ שהשליט העוזר לגוי עמלק היה הזק ותקף הש"י שהוא רוכב שמים השפיל נאותו ועל כן נקרא ה' נסי • וטעם נסי כמו נתת ליראיך גם להתנוסס (תהלים סו) ואין טעם לפירוש שהמזכיר המזכה יהיה מזכיר גם השם שעשה לישראל : ויאמר כי יד על כס יה • יש כפרשים שיד כטעם שבועה כדרך כי אשא אל שמים ידי (דברים לב ס) • והטעם שנשבע בכסאו כמו שהוא נשבע בעצמו כמו בי נשבעתי (בראשית כב טז) : והבס הוא רמז אל השמים כענין השמים כסאי (ישעיה סו א) כמו שדכסא מורה על גדולת היושב עליו כן השמים מורים על מניעם והרצון שנשבע בכסאו כי מלחמה לה' בעמלק מדור יהושע עד דור שאול • ואמנם הנאות לפי הפירוש הנכון שהטעם כי יד ר"ל חזק ותוקף יש על כסא ישראל כדרך וישב שלמה על כסא ה' למלך (ד"ה א כט כג) ר"ל המלך שימלוך תחלה על ישראל והוא שאול : מלחמה לה' מדור דור • ר"ל מקובל לישראל מדור דור וזהו טעם ושים באזני יהושע • ומאמר כתוב זאת זכרון בספר הוא הנאמר כי יד על כס יה מלחמה לה' : והמפרש שהכסא הוא רמז אל השמים העליונים ונמצא הרמז ה' בשמים כסאו (תהלים יא ד) • ה' בשמים הבין כסאו (שם קנ יט) • ונמצא גם כן השמים

פרק י"ז

השמים כסאי (ישעיה סו א) • ואמר ר' אהרן נ"ע כי כבללם נקראו כסא
ואמר ואין מענה מן יושב על כסא רם ונשא (ישעיה ו א) כי נאמר
כן כנגד הנקודה • מה יעשה במאמר ושוליו מלאים את ההיכל (שם שם)
ומאמר השמים כסאי נאמר שתפש שתי הקצוות • ואפשר היות הרמז
הנה שהכלל ינצח הפרט • אעפ"כ יש מפרשים שמעם ה' בשמים הכין
כסאו מרמז על התנועה המהירה המורה למציאת המנענע כהוראת
הכסא על היושב עליו כי לא רצה הנה כשא גופני שהש"י רהוק מן
הגשמות ונאמר השמים כסאי שהם מורים על מניעם • ואפשר להיות
פירוש כי יד על כס יה אע"פ שכולו עתה חזק יש מקום במערכת
שתמוט רגל עמלק כענין לי נקם ושלם לעת תמוט רגלם (דברים לב לה) •
ועל כן אמר מדור דור ר"ל שישלם המכא הוא שהיה בעקר מולדו
מורה על חזקתו ותקפו ותשתנה מערכתו לרעה • ודעת הכפרש שפירש
שמעם כס הוא שהוא תאר עצמותו וגדולתו • ואמר שאי אפשר שיהיה
מורה הוין מעצמו עד שיהיה פעם בכסא ופעם בלא כסא כי זו כפירה •
העולה מדעתו שאם יהיה מרמז אל השמים והם נכראים הנה קודם הבראם לא
יהיה בכסא והביא הסיוע מן אתה ה' לעולם תשב כסאך לדור ודור
(איכה ה יט) שמורה על נצחות • ובארנו בספר ע"ץ החיים שדעת החכם
אינה כ"א לא יפורש מאמר כס יה תאר עצמותו יהיה כפירה אלא
המעם אם יתואר פעם בכסא ופעם בלא כסא • ונראה מה שלחצהו
בוה כי השליט לישראל אינו לא מלאך ולא כוכב כי אם חלק ה'
עמו על כן אמר יה שם המורה על מציאותו לעצמו • וממפרשי דבריו
תקנו זה המאמר יש אומרים שהעצמה והגדולה מורים להניח עצם
נצחי שלם לעצמו על כן תתואר העצמה בשם כסא כהוראת הכסא
למעלת היושב • ואחרים תירצו דעתו בהיותו שכל משכיל ומושכל •
והנראה לפי זאת הכונה חלק יתואר וחלק לא יתואר ונמצא עצמו הלוק
העצם • ועוד שהכסא מורה למי שלמעלה ממנו ואיך אפשר זה בעצם
השם • אבל לפי האמת אם תתואר העצמה והגדולה בשם כס הוא
מפני היות הכסא נמצא וזאת היא כפירה שמורה לקדמות השמים כי
לא תושכל עצמה וגדולה בלתם • ואם הכונה למציאות שכלים נבדלים
עוד הקשיא עומדת במקומה • ומלת כס חסר אל"ף כפני התחבר
למלת יה והיא כמלה חדה שהסמ"ך בשו"א למדנחי • ויבוא ה"א במקום
אל"ף מאחו פני כסא (איוב כו ו) • והדורשים דרשו ששמו חסר וכסאו
חסר עד שימחה זכר עמלק • וזה אחד משלשה שמות ושנים כאו בתורה
בצורה זאת עזי וזמרת יה (שמות טו ב) • ונראה שזה השם יצורף להשגחה
המופתית על כן בא בתהלים לרוב והמבין יבין :

יה וישמע יתרו • הואיל וכתוב ויאמר שאול אל הקני לנו סורו רדו

(שמואל א טו ו) וכתוב ובני קני חותן משה (שופטים א טז)

כנראה שקני ועמלק שכנים היו וכאשר שמע עמלק יציאת ישראל מסצרים ובא לקראת ישראל שהיה נוטר איבת זקנו וכך שמע יתרו ואע"פ שלא היתה ביאתו בזה הזמן ובה המקום כיון ששמיעת יציאת ישראל מסצרים היתה בזה הזמן סדר גם כן ביאתו בזה הזמן ולא היה לו מן הראוי לסדר שמיעת יציאת ישראל מסצרים בזמן ביאתו כי ביאתו היתה בשנה השנית. כאשר מוכיחים הדברים כי ביאת יתרו היתה אל הר סיני כנזכר אשר הוא חונה שם הר האלהים וקודם בואם אל הר סיני אומר כי בא אל הר האלהים • ואחר השלים ענין יתרו אמר בחדש השלישי וזה מופת נאמן מראה כי לא היתה ביאת יתרו אהרי בואם אל הר סיני מיד קודם מתן תורה כי היה ראוי לומר בחדש השלישי ואחרי כן לסדר ביאת יתרו ולא בעבור שהיתה ביאתו אהרי זמן מרובה על כן סדרו אדרבא קודם פרק בחדש השלישי • ואולם המופת שמראה כי לא היתה ביאתו קודם מתן תורה זהו כי כשחנו מיד אמר וסשה עלה אל האלהים (שמות יט ג) ונאמר היו נבונים לשלשת ימים (שם יט טו) כי ביום השלישי (שם יט יא) ואיך אפשר היות ביאת יתרו באמצעות אלו הימים ולמחרת מתן תורה הקריב קרבנות וכו ביום עלה אל הר סיני ועשה ארבעים יום וישראל עשו העגל וישראל היו מקולקלים זמן מרובה והנה לא בנה משה מזבח קודם מתן תורה אל הר סיני וכתוב ויקח יתרו עולה וזבחים לאלהים ולזה אמרנו כי ביאתו היתה בשנה השנית אחרי שנבנה המשכן • והואיל וכתוב הנה וישלח משה את חותנו וזה לא היה כי אם בעת נסעם כנזכר ויאמר משה לחובב (במדבר י כט) כי היתה ביאתו בשנה השנית ונזכרה הנה והיה זה לאופן להבדיל בין עמלק שהיה קרוב לישראל ונטר איבה עליהם ובין יתרו שהיה רחוק מישראל וגמל עליהם חסד כנרמז והיית לנו לעינים (במדבר י לא) וכתוב ואתה עשית חסד עם כל בני ישראל בעלותם מסצרים (שמואל א טו ז) • ויש לסבור שקני היה יושב עם עמלק ואולי קראו לעזרתו ולא שמע ועל כן נכתב קרוב לזה וזהו ואתה עשית חסד • ואע"פ שיש אומרים ואתה עשית חסד בנתינת עצת יתרו ועוד כי למחרת בואו נתן העצה ומנה שרי אלפים ושרי מאות וכתוב במשנה תורה כי זה התקן היה בעת נסעם כנרמז רב לכם שבת בהר הזה (דברים א ו) ואז נאמר הבו לכם אנשים (שם א יג) • וכדין הכריח ר' אהרן נ"ע שאם נתמנו שופטים מזה הזמן לפי דעת האומר קודם מתן תורה למה אמר משה בעת עלותו בהר והנה אהרן וחור עמכם (שמות כד יד) : כהן מדין • החל הכתוב ליחסו שהיה חשוב ומעולה בארצו : חותן משה • שזכה ולקח לבתו אדם בזה • או לאופן שלעלה זו נתעורר לכבש אחריו : עשה אלהים • זה השם פשוט בעולם ובה השם השמיעו לו המשמיעים : למשה ולישראל •

המעם עשה למצריים בעבור משה וישראל : ואם פירושו למה שאמר אחרי זה כי הוציא ה' את ישראל מה מעם למשה : ואמר למשה • כי חשש יתרו בשבילו : עמו • חוזר אל מלת אלהים לא למשה הסמוך : כי הוציא ה' • הזכיר השם המיוחד להרמזו שמכת הוית האותות שנהיו על ידי זה השם יצאו או שזה הספור דבר הסופר • או שאמר עשה אלהים והזכיר שם השפמנות שהמעם עשה אלהים למצריים בעבור משה וישראל • ואמר כי הוציא ה' הזכיר ליציאת ישראל שם ההצלחה : ויקח יתרו את צפורה אשת משה • שהאשה מעולה עם בעלה ומשה נכבד מן יתרו • או בעבור שמכת לכתו אליו הוא בעבור צפורה שהיא אשת משה : • אחר שלוחיה • יש מפרשים אחר ששלחה מן המלון • ויש מפרשים ששלחה מנחות לו • ויש למבור הואיל והעלה ידועה איך החזירה משה מן המלון ממה שהקרה לו איך היה אפשר ללכת אליו בלא ידיעתו ובכלל זו ההודעה שלחה לו מנחות כי הולכי ארהות צריכים ספוק פרנסה וכתוב כי על כן ידעת חנותנו במדבר (במדבר י לא) : ואת שני בניה • יחסם אליה כי היו עמה : שם האחד נרשום • אין דקדוק בשמות אם נהפך הקמ"ץ לחול"ם והרחקות יתרות יש בשמות בתוספת אותיות ושנוי הנקוד ואין צורך לבארם כי ידועים הם למבין : ושם האחד • ולא אמר השני • יש אומרים בעבור שעבר זמן רב בנייהם • או בעבור שמנהג הכתוב פעמים לדבר כן • וכן לאחד קראתי נועם ולאחד קראתי חובלים (זכריה יא ז) : כי אלהי אבי • מלת אמר קודמת בסדר : כי אמר נר הייתי בארץ נבריה • מתפשטת גם על זה : ויבוא • יש מפרשים אותו כמו וילך הרנה (בראשית ח י) שאחרי כן שב ובאר מה שפנע לו בדרך • ואחרים פירשו : ויאמר אל משה • וכבר אמר • ונראה לי כי ויבוא עתיד במקום בינוני והמעם והיה בא וכן נזכר אני חותנך יתרו בא אליך : ויאמר יתרו • אחרי שאמר : ויצא משה לקראת הותנו • נראה שזה המאמר על ידי שליח או על ידי כתב : ואשתך • כי בעבורה היה בא : ושני בניה • יחסם אליה בעבור שהיו עמה : ויצא משה • בעבור כבוד הותנו לא בעבור אשתו ובניו והעד וישתחו וישק לו : וישתחו • שהחותן כאב נחשב ואבי ראה גם ראה (שמואל א כד יג) • דקדוק מלת וישתחו כבר נתבאר : לדעתו • בעבור גדל חבתם : ויבואו האהלה • שהיה ידוע למשה : ויספר משה • בעבור שאמר וישאלו איש לרעהו לשלום לאורך ספור הדברים על כן ויבואו האהלה ואחרי כן ספר לו מה שאירע : לפרעה ולמצרים • עשר סכות וטביעת ים סוף : על אודות ישראל • גם אחרי צאת ישראל מצרים : את כל התלאה • מלחמת עמלק ורעבונם וצמאונם אשר נלאו לסכול ויצילם ה' • ומלת התלאה מנורת נלאה התי"ו נוסף ועקרו לאה והה"א לנקבה ונמצא בתוספת מ"ם שתי אותיות נוספות ואמרתם הגה מתלאה (מלאכי א יג) ויש מפרשים אותו כמו מזה (שמות ד ב) • ואחרים אמרו כי הפת"ח מקום חיר"ק כמו למבראשונה (ד"ח א טו יג) הפת"ח מקום חיר"ק וטעם הענין לשון יגע ועייפות : מצאתם

מציאתם • בעבור שהמלה מלעיל ונחטפת הברת המ"ם עם התי"ו על כן התי"ו בפת"ח כמו ננבתם (בראשית לא לב) כי אם המלה מלרע אע"פ שיש שוכן נראה לפניו עוד יולד שוכן נעלם ואין לחוש אך יפגש שוכן נעלם עם שוכן נראה כי הנה יועדו שני שוכנים נראים בעובד ובסוף פסוק כמו וישא את קולו ויבך (שם כט יא) • אבל בעבור שנחטפת הברת המ"ם עם התי"ו בלי תולדת שוכן נעלם מפני שהמלה מלעיל על כן התי"ו בפת"ח : ויחד • בעלי הלמ"ד בעתיד בהסרון הלמ"ד באו על שני משקלים • הדרך האחד יבן יקן יפן ימין יקר • והדרך אחרת כמו ישב יבך ירד ישט • ואמרו המדקדקים כי אלה אשר נשתנו הסבה מפני אשר נמצאו מהם פעלי הפ"א בדמיון אותיות כגון ישת ירד ישט ואם לא נמצא מכל המשתנים פעלי הפ"א הרב יהא הקש על המעט וזה טעם קרוב • ונשארו פיו"ת הפעלים בשו"א שוכן כמו שהיה קודם החסרון ואחרי שסרה תנועת העי"ן נשאר העי"ן כמו שהיה אחרי החסרון במין האחר והנה לא תצא הברת שתי אותיות בסוף המלה בלי תנועה כי אם בשו"א ונהגו ומנקדים שניהם בשו"א שאם אות אחת נהגו ואינם מנקדים אותו כמו שמר אבל שתי אותיות מנקדים אותם בשו"א • והנה בל אות שוכן מפסיק ההברה על כן האות הבא אחריו אם הוא בג"ד כפ"ת נקרא דג"ש קל בין אם הוא במלך בין אם הוא בשו"א ואין לחוש אם באו זרים מזה המנהג יקתאל • יקדעם • שרכיב • וסופי אלו המלות אם הם מאותיות בג"ד כפ"ת הם דגושים והיתה הסבה בעבור שדגש קל הוא מן הרפה ולא יבוא רפה לאות בג"ד כפ"ת אלא אם כן קדם לו שוכן נעלם אבל הקורא אות בג"ד כפ"ת בלי קדימת שוכן נעלם צריך לקראו בדגש קל והעד בראשית ולא נמצא אות אחד נקוד שו"א כי אם הכ"ף בין שהיא משמשת בין שהיא שרשית • והנותנים טעם בעבור שנהגו על המשמשת להנקד בשו"א נהגו גם על השרשית • עוד השאלה ומה טעם והמשמשת היא בשו"א • ולא ידעתי טעם לאומר הואיל וסימן הזכר לבוא בקמ"ץ פן יטעה הקורא לכך נקדוהו בשו"א כי כשלא תנקד בקמ"ץ תקרא בשו"א כשאר אותיות המשמשות • והה"א במפיק פן תדמה חלוקם ואני לא אדע טעם • ומאמר בן עזרא שצריך לנקד תי"ו אלית ובנית בשו"א אולי אמר כן מפני שכל תי"ו הנמצאת בשו"א והיה לו לסבור כי נקדוהו בשו"א מפני המצא שתי אותיות בסוף יוצאות בהברה בלי מלך כאשר קדם לנו הבאור • ונמצא גם כן שו"א אחד גם כן נכתב אחר תנועה באות המשמשת כמו ואת הדבר (דברים ה כד) הלא שמעת בתי (רות ב ה) • ושרשית כמו אל יחד (איוב ג ו) ויחד יתרו • להורות שלולי אות הגרונית היה המנהג לבוא בשני שוואי"ן • ואת • תקינו את בלשון ארמית • ואולם במלת ויפת ויבך דעת ר' יונה להרין המלה אל אשר לפניו • ואם כן השו"א השני מנוענע • ואם כן למת באו כן בהפסק ולמה לא נוצל אחד מזה המנהג • והביאו גם כן סתירות שאם הם נעים הנה לא יפגשו שני שוואי"ן נעים כמו יפת אלהים (בראשית ט כז) נרד וברכום (שיר השירים ד יד) ועוד אחרי שו"א

שׁו"א לא ימצא דגש ונמצא כמו ויפת בסתר לבי (איוב לא כז) מכלל אינו שׁו"א נע. גם דעת ר' יהודה ששני שווא"ן שהן בסוף הראשון שוכן והשני מנוענע הנה במלת ויחד. אל יחד. עכ"פ הוא שׁו"א שוכן כיון שאין שׁו"א שוכן אחר קודם לו והיך אותו נותן הדין להיותו מנוענע. נמצא שהוא שוכן והקושי אם השׁו"א שוכן ומנהג הלשון אות שוכנת לא תבוא דנושה. והתשובה שׁו"א שוכן אחרי שׁו"א שוכן אין יכולת להוציא שניהם בהברה אם לא תדגש השנית ובאה מלת ויחד שוכן אחרי תנועה להורות על השנוי שהקרה כדי שלא ידמה לשורש אחר. וענין המלה במענה שמחה כמו עון והדוה במקומו (ד"ה א מו כז) : אשר עשה ה' לישראל. בעבור שאמר משה על אודות ישראל : ברוך. נתן שבח לשם : אשר הציל אתכם. כנגד השלוחים אשר טענו אל פרעה על כן אמר : מיד פרעה : ובכלל זה השבח אמר : אשר הציל את העם מתחת יד מצרים. בעשר מכות ובקריעת ים סוף : עתה ידעתי. כמו עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה (בראשית כב יב). אין הטעם שעתה ידע אבל הטעם מה שידע מכח החקירה עתה ידע אותו בפעל מכח האותות על כן אמר : ה' מכל האלהים. הוא מה שבארתי בפרשת ואלה שמות במציאות צורה נבדלת מפני שהדעות הקודמות לא היו נבדלים מן המורגש שהיו דנים ממה שהיו מרגישים כי התנועות הפלכיות שמכינות החמרים הם שנותנים הצורות ולא כן אלא נתינת הצורה מפעולת צורה נבדלת כאשר קם המופת על כן אין לדין כי מה שהוא הוה בעולם עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע אלא יש פועל אחר מבין ומיוחד ככל אשר ירצה יעשה על כן אמר : כי בדבר אשר זדו עליהם. כי מה שעשו לישראל שלא כדיון עשו שאם דאנו מהם דין היה להם לגרש אותם מארצם אלא בודונו כונו להרע להם מפני אמונתם המקולקלת שלא היו מודים שיש מי שיפרע מהם וכן נאמר כי ידעת כי הזידו עליהם (נהמיה ט') : עולה וזכחים. הם שלמים : לאלהים. לא נמצא כן בכל התורה להתיחס הקרבן לאלהים כי אם לשם הנכבד וזה לסוד עצום. על כן הדעות הנוטות לסברות בעבור הקרבנות במלות כאשר הרמזנו בספר מצות. אמנם בזה המקום טעם לאלהים הוא כדרך והיה ה' לי לאלהים (בראשית כה כא) שכל הנכנס תחת כנפי השכינה צריך שלשה דברים. מילה. ורחיצה. והרצאת קרבן. והשלמים לסעוד עם זקני ישראל על כן : ויבוא אהרן. וכיאתם אל אהל משה על כן לא הזכיר את משה ועל כן אמר לפני האלהים : ויהי ממחרת. נראה שהוא מהרת הקרבת הקרבנות. ולהיות הקרבת הקרבן ביום בואו הדעת תכילנו כי לא נכנס במחנה עד שנטהר. ומאמר ר' אהרן נ"ע לדעת האומרים שהוא מהרת יום הכפורים ואומר שאם כן אכלו ביום הכפורים. נראה שדעתם כי פרשה זו אינה כתובה על הסדר שאם ביאתו היתה קודם מתן תורה שבת משה לשפוט לא היה רק אחר יום הכפורים בעבור שאמר והודעתי את חקי האלהים ואת תורותיו וזה אחר מתן תורה ומשנתנה התורה לא תסכים הדעת שישב

רק אחרי יום הכפורים מפני שמישה היה עולה בהר מפני קלקלה העגל עד יום הכפורים • וחלוקה ביניהם אם בשלשה בסיון נתנה התורה לפי דעתם ואם בששה כפי קבלתם • ואם כן אין הימים שהיה עולה ויורד משה בהר עולים עד יום הכפורים כאשר יתבאר • ואם עשו סדר מועדים בשנה ראשונה לא ידענו כברור : וישב משה לשפוט • כפי שהיה נהוג לא שעתה החל ומשה אמר איכה אשא לבדי (דברים א יב) : ויעמוד העם • כענין ועמדו שני האנשים (דברים טו יז) : מן הבקר עד הערב • והטעם כל היום • בקר וערב ידועים מעת זרוח השמש ועד השקעו סמך לדבר תזרח השמש יאספון (תהלים קד כב) • וערב התורה שני מינים כנרמזו מערב עד ערב (ויקרא כג לב) : וירא חותן משה • יחסו חותן משה לכבודו : עושה לעם • שהוא דן יחידי ואינו מספיק לדין לכל העם ונמצא שכל העם נצב עליו מבקר עד ערב לא שהכל עומדים כי אי אפשר שלא היה דן לקצתם והולכים להם או אפשר שכלם היו עומדים שם כנרמזו : כי יבוא אלי העם לדרוש אלהים • כדי שיהיו לומדים דיני התורה והנה אתה מסבב שיהיו עומדים עליך מבקר עד ערב וזה צער עליך ולהם • ואין הטעם מפני שהוא היה יושב והם עומדים כי כן מנהג השופט • ואמרו : יושב לבדך • אין הטעם לבדו יושב אלא הטעם שהיה יושב לדין לבדו : ויאמר משה כי יבוא אלי העם לדרוש אלהים • נתן טעם לדבר שאין יכולת על ידי זולתי לעשות זה שדיני התורה אינם ידועים מדרך דעת והסמך הדבר כי ידיעת דיני התורה וחקיה לא יודעו אלא בשעת שיהיה להם דבר בא אלי ובעת שאשפוט אותם והודעתי את חקי האלהים ואת תורותיו • ואמר את חקי האלהים ואת תורותיו יש מפרשים החקים הם גזרת מלך והתורות יש להן תלייה בשכל • ויש אומרים בעבור שלא יהיו קלות מצות התורה על כן הקדימן • ולי נראה בעבור שמענת משה היתה שעל כן אני יושב לבדי לדין מפני שיש בדינים חדוש ענינים תוריים • והחקים הם שלא יסכים השכל בהם על כן הקדימם • והאמת כי כל מצוה תוריית שנתחדשה בתורה שלא חיתה נעשית כלל מקודם לא בכלל ולא בפרט היא הנקראת חקה • אבל כל מצוה שבאה והיתה נעשית מקודם אבל התורה נתנה לה נדרים היא הנקראת תורה • ואמנם המפרשים שאמרו שמישה השיב שני דברים אחד לדרוש אלהים ושני כי יהיה להם דבר בא אלי • ועל השני אמר ושפטתי בין איש ובין רעהו ועל הראשון אמר והודעתי את חקי האלהים ואת תורותיו עד שנתן לו יתרו עצה שהאחד מספיק לך שלא יוכל זולתך אבל על השני ואתה תהזה • אין זה הפירוש נראה לי • אבל הנראה לי כפי שפירשתי שהדינים הלויים בענינים תוריים ולכן לא יוכל זולתי לדין ואמר לו יתרו לא טוב הדבר אישר אתה עושה : נכול תבול • צער גדול יש לך ולהם • ונכול הטעם בסור הלחלוחית מרוב הצער כאלה נובלת : גם אתה גם העם • מפני גם שנסמך זה לזה גם לי גם לך : כי כבוד • נתן טעם למאמר נכול תבול • נשוהו זו המלה משונה ואע"פ שהכנוי יצא כדרך כל כנוי הנסתרים שהם

בה"א ו"ו ואם בעזברים אם בעתידים במקור לא מצאנוהו בשלמים כי אם
 ב"ו לבד כל שכן בפעלים הלוקי הלמ"ד והה"א הוא לבנוי ואינו למ"ד
 הפעל והעד שהוא בשור"ק גם אין ה"א נראית בעקר עשה • ולהיות המלה
 מורכבת בדרך כל תגמולוהי (החלים קטוי) לא ידעתי טעם • אכן בעבור
 שמצאנו המקור בלי כנוי על פנים כמו ביום עשות (בראשית ב ד) •
 וכן למען עשה (שם נ כ) בלי ת"ו כי אם יבוא כנוי הנסתר מן המקור
 שאינו מההלף הלמ"ד בת"ו ההכרה מביא להוציא הכנוי בה"א ו"ו כי
 לולי הה"א יהיה ה"ו למ"ד הפעל כמו הסכרת עשו (בראשית לא כח) :
 עתה שמע בקולי • לתת לך עצה לא הטעם במה שאיעצך : ויהי אלהים
 עמך • יש מפרשים אם תעשה כן יהי אלהים עמך בעורך • ואחרים
 פירשו ויהי אלהים עמך בעצה בהסכמת השם וכנראה שעל זה מרמז
 וצוך אלהים : היה אתה לעם • המפרשים שאומרים שמשא אמר שני
 דברים • האחד לשפוט את העם כאמרו כי יהיה להם דבר בא אלי •
 והשני כי יבוא אלי העם לדרוש אלהים ויתרו אמר שהאחד מספיק לך
 מה שלא יוכל זולתך על זה אמר : היה אתה לעם מול האלהים • הטעם
 בעבור העם להביא אתה את הדברים אל האלהים • יש מפרשים אל כטעם
 מן כמו אל ארץ כנען כשדויה (יחזקאל טז כט) • או יהיה אל מקום בעבור
 כמו אל הנער הזה התפללתי (שמואל א א כז) : והזהרת אתהם • מצות
 לא תעשה בחוקים ותורות : והודעת להם • הטעם במצות עשה • וכסאמר
 ואת המעשה • פירשו שמרמז על רוב מצות עשה שהן לזכר מעשה
 אמנם בענין הדין ואתה תחזה • ולי נראה קשר הפרשה כאשר הרמזתי
 שמשא טען שהדין תלוי על ידי לבד בעבור שכל דין צריך ענינים
 תוריים וזה אי אפשר על ידי זולתי כאשר אמר על חמש שאלות שנתקשה
 משה שהיו נתלים על ידי דינים תוריים אמר יתרו אני אתן לך עצה בזה
 והעצה תהיה רצויה לפני השם והיו טעם ויהי אלהים עמך : היה אתה
 לעם מול האלהים והבאת אתה את הדברים אל האלהים • שצריך להזהיר
 לישראל החקים והתורות ולא יהיו עניני הדינים תלויים להורות להם
 בכל עת שיבואו לך בענין דין לדרוש אלהים אבל תזהיר להם החקים
 והתורות ותורה להם דברי תורה ואחרי שתלמדם התורה ויהיו סבירים
 עניני הדינים : ואתה תחזה • תסנה עליהם שופטים : והזהרת • שהענינים
 תלויים באזהרות והשכר בעשה ולא מצאנו עונש בעשה כי אם על שתי
 מצות מצות מילה ופסח שיש עליהם כרת • ויש מן החכמים שאמרו כי
 הצויים על הנדבות • ואם יש מן החכמים שכללו גם מצות עשה בענש
 מטאמר ארור האיש אשר לא יקים את דברי התורה הזאת (דברים כז כו) •
 והנראה מדרך סברא כי מצות פסח ומילה נכללו שניהם בענש מפני שיש
 להם מניעה בדעת חייבם בענש כדי שלא תהיה נטייה לדעות הסבלות
 כאשר הרמזנו במקומות • ונמצא שכר בלא תעשה על הדם לא תאכלנו
 למען ייטב לך (דברים יבכה) בעבור היות האדם להוט באכילתו והתורה
 החסירה בעונש כי הדם הוא הנפש ולא תאכל הנפש עם הבשר על כן
 החסיר בעונש והבטיח בשכר להיות אזהרה יתרה באכילתו • אעפ"כ יש

מפרשים כי הבטחת השכר למה שאמר באחרונה כי תעשה הישר בעיני ה' (דברים כא ט): והודעת להם את הדרך ילכו בה. הם מצות עשה של חקים כדרך אם בהקותי תלכו (ויקרא כו ג): ואת המעשה אשר יעשון. מצות עשה כדרך ואת תורותיו (שמות יח טז): ואתה תחזה. אהרי שתלמדם דיקות המצות והדינים: ואתה תחזה מכל העם. לא כאשר יקרה: מכל העם. לא משבט מוסגל. וכן נאמר: ויבחר משה אנשי חיל מכל ישראל. על כן טעה האומר שכל השופטים היו משבט לוי: אנשי חיל. בעבור שאמר לא תוכל עשהו לבדך ומשה אמר איכה אשא לבדי מרחכם (דברים א יב) על כן צריך אנשים גבורים למכול הטורח ומשה אמר הבו לכם אנשים (שם א יג) וכן בחר לנו אנשים (שמות יז ט) שהטעם אנשים חזקים: יראי אלהים. שלא לשאת פנים. מפני יראת אלהים יהיו אוהבים האמת ושונאים הבצע: ולפי סברת הקוראים והולכים להם אכן מפני יראת אלהים מה טעם אנשי אמת שונאי בצע והם בהכרח יהיו באלה המדות ליראת אלהים שלא יענשו. אכן הנראה שטעם יראי אלהים שהם משינים את השם שלם מכל הסרון ולא יעשה חסם מפני שהוא יודע בכל ידוע בין אמת וחלופו ועוד שאינו צריך בצורך נופני על כן לא יעשה החסם וזהו טעם יראי אלהים וצריך להדמות אליו כל מי שישניהו להתרחק מן החסם ועל כן צריך שיהיו אנשי אמת המעם בבחם להשיג האמת גם יהיו שונאי בצע כי אפשר שיהיה יודע האמת ואולי יעלימו מפני צורך על כן אמר שונאי בצע. וכנגד אלו המדות אמר משה חכמים ונבונים וידועים (דברים א יג). שטעם חכמים מרמז על השנה האלהית שהיא חכמה האמתית וזהו טעם יראי אלהים שאם אין ידיעה אין יראה. ונבונים. הוא כטעם אנשי אמת שהנכון מוציא דבר מתוך דבר ומופיע האמת. וידועים. כנגד שונאי בצע שהידועים אצל ההמון שראוי להתנסות שופטים והם שונאי בצע. או אפשר היות וידועים תאר כדרך בחכמה ובתבונה ובדעת (שמות לא ג) שהטעם בעלי דעת. ואין טעם לדרש הדורש שהן שבע מדות ארבע אמר יתרו ושלוש אמר משה ולא מצא אלא בשלוש מדות: ושמת עליהם שרי אלפים. אין הטעם שבכל אלף היה שר לפי סברת המפרשים כי אי אפשר להיות קרוב לשמינית הסהנה שופטים גם להמצא להם אלה המדות. וכתוב ואקח את ראשי שבטיכם (דברים א טו). ויותר טוב לסבור כי לכל אלף היה שר אלף ושר מאה ושר חמשים ושר עשרה והטעם שיתיה השופט חזק באנשים שתחת ידו להכריח למכעט מן הדין ואפשר שהיו מיני הדינים מעלות מעלות. דינים מעוינים לשר עשרה ודינים מעוינים לשר חמשים וכן עד שר האלף. ויש לסבור שאלה האנשים שתחת יד השופטים הם היו הסבריחים למכעט מן הדין והם השוטרים כאשר הרמזו הכתוב אתם נצבים היום כלכם לפני ה' אלהיכם ראשיכם שבטיכם זקניכם ושוטריכם (דברים כט ט). ואם כן שופטים ושוטרים נתמנו מעצת יתרו לא לפי דעת המפרש שהשוטרים הוסיפם משה מדעתו. ואין הכונה שמשנה מנה למי שהיו אלף איש תחת ידו נעריו או שכיריו: ושפטו את העם בכל

עת • שיתחייבו לכך להיות מוזמנים לדין את העם בכל עת שיתבע
 דין שלא יהיה עומד מבקך עד ערב שיהיו מהגרים בעלי הריב כל
 עוד שלא יתדינו ולזה הרמזו וגם כל העם הזה על מקומו יבוא
 בשלום : הדבר הגדול • תמורתו הקשה והנה הטעם שהוא גדול
 בידיעתו כענין כי יפלא ממך דבר למשפט וקמת ועלית (דברים יז ח) :
 הדבר הקטון • הטעם היה שתנצחנהו דעתו : והקל • מקור מבנין הפעיל
 מפעלי הכפל הטעם שיקל הטורח מעליך ונשאו אתך טורח העם שהם
 ישפטו מה שביכלתם לדין ומה שלא יוכלו לשפוט תשפטנו אהה : אם את הדבר
 הזה וצוך אלהים : ו'ו וצוך אלהים כטעם כאשר כמו ותעשי הרעות ותוכל
 (ירמיה ג ה) הוא מה שהקדמנו במאמר והבאת אתה את הדברים אל האלהים •
 ו'ו ויכלת עמוד ו'ו התשובה כדרך כל ו'ו הבא אהרי מלת אם • וכן
 אם בחקותי תלכו (ויקרא כו ג) • אם קהה הברזל (קהלת י י) • מלת
 ויכלת באה הכ"ף הטובה מקום החול"ם בעבור שבאה המלה מלרע :
 עמוד מקור לגזרת פעול וכמהו לבלתי שמור מצותיו (דברים ח יא)
 שהמקור מפעל הקל בא על ארבעה דרכים : וגם כל העם • שאם ישפטו
 העם בשעת תביעת הדין נמצא שכל העם יבוא על מקומו בשלום לא
 שיהיה דן לקצתם וקצתם נשארים בלי דין ואז לא ישוכו כלם בשלום
 באהליהם • לא כפי הדרש שמרמזו לאהרן נדב ואביהוא והזקנים שהם
 גלויים עם משה : וישמע משה • הטעם שקבל עצתו כי העצה היתה
 נכונה ברשות השם : ויבהר משה • כאשר נאמר לו ואתה תהזה : אנשי
 חיל • קצר שאר האשורים : מכל ישראל • ולא מהגרים אע"פ שיתרו
 אמר מכל העם : ויתן אותם • כמאמר • וכן אשר אנכי נותן לפניכם היום
 (דברים ד ח) : ראשים על העם • מעלה וחשיבות : ושפטו הדבר הקשה •
 וכן אמר משה והדבר אשר יקשה מכם (שם א יז) • ישפטו • בא
 בשור"ק ולא בחול"ם וכן ושפתי הכמים תשמורם (משלי יד כג) • בעבור
 שבאתנה אמר ישפטו הם • ובסוף פסוק אמר ישפטו הם • קצת מפרשים
 השתדלו לתת טעם ולא עלה בידם • וכן עזרא השתדל לתת טעם
 מדקדוק הלשון והדין עמו • גם יש לתת טעם למה בשור"ק ולא בחול"ם
 שאע"פ שהוא סוף פסוק כעבור מלה ועירא שהיא דבקה בו איננו
 הפסק נמור • גם נמצא שנותן טעם הפסק כמו תחתלו בו (איוב יג ט) •
 ואולם החולם שב שור"ק בהסמך כמו במצולות (מיכה ז יט) • מצולות יאור
 (זכריה י יא) • על כן החול"ם שב שורק גם השור"ק ישמש במקום שור"א
 למקומות : וישלח משה • זה השלוח דרך כבוד וכן הולך עמם לשלחם
 (בראשית יח טז) • והנה כתוב בפרשת בהעלותך כי אל ארצי ואל מולדתי אלך
 (במדבר י ל) • וכנראה שהרמז להם להיות לו מקום נחלה על כן אמר משה
 והיה הטוב ההוא שהבטיחו וכנראה שקבל עליו והלך להביא בני ביתו
 וכתוב ובני קיני חותן משה עלו מעיר התמרים (שופטים א טז) :

יט בתרש השלישי • למעלת מתן תורה באר הזמן וכן בבואם
 למדבר סין בעבור ירידת המן • שם חדש מצאנוהו

לשני מינים מצאנו שהיום הראשון מן החדש נקרא בשם חדש על שם

חדוש הירח כאשר נתבאר כמו תקעו בחדש שופר (תהלים פא ד) • חגה חדשה (הושע ב יג) • חדשיכם ומועדיכם (ישעיה א יד) • גם השלשים יום נקראו בשם חדש כמו בחדש הראשון (במדבר לגג) שלשה חדשים (שמואל ב ו יא) • ואולם בזה המקום יש מפרשים ששם חדש מורה ליום הראשון מן החדש שהכתוב לא באר באיזה יום מן החדש ועוד שאמר : ביום הזה • וצריך להיות מרמז ליום שקדם זכרו • ויש מקשים שאם בן הדבר היה צריך להיות שלשה ראשי חדשים מיום צאתם מצרים והם יצאו במ"ו לחדש הראשון • על כן אומרים שמאמר בחדש הטעם החדש בכללו ואם אמר השלישי הוא שלישי לראשון שנאמר החדש הזה לכם ראש חדשים • אמנם מאמר ביום הזה מרמז על ראש חדש כיון שלא באר בכמה לחדש והיום הראשון מכלל החדש ויותר ועדיף להיות ההרמזה בו ואינו פשט נכון הואיל ושם חדש הוא כללי ומאמר ביום הזה שבא בידיעה צריך להיות מרמז ליום פרטי שקדם זכרו על כן יותר נראה להיות מלת בחדש מרמז ליום הראשון כיוצא בזה מצאנו ובחדש השביעי בא ישמעאל (מלכים א כה כה) • והקושיא שהקשו שצריך להיות שלשה ראשי חדשים מיום צאתם נאמר שבא בדרך אלה בני יעקב אשר יולד לו (בראשית לה כו) • ואשר מצאנו בחדש השביעי באחד לחדש (ויקרא כג כד) נאמר שבא כחבריו ואינו פשט נכון להיות מאמר ביום הזה מרמז ליום נסעם מרפידים שבו ביום באו מדבר סיני : לצאת בני ישראל מארץ מצרים • בעבור שקדם המאמר בהוציאך את העם מצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה (שמות ג יב) • על כן חבר הנה יציאתם מצרים לכיאתם במדבר סיני : באו מדבר סיני • ובני ישראל הם הבאים על כן חבר אחרי זה ויסעו מרפידים • להורות כי בכונה נסעו מרפידים כדי להנות במדבר סיני : ויחנו במדבר • כדי לומר : ויהן שם ישראל נגד ההר • כי לא הנו בהר עצמו אלא הנהינו בו צניעות כי קדמו להם הדברים במה שהבטיח למשה על כן : ומשה עלה אל האלהים • אי אפשר שלא נראה בהר אור סימן שבינה על כן אמר אל האלהים ולא עלה כי אם ברשות אם לפי העת או שקדם כשנראה לו בסנה • או יהיה אל האלהים אותו המקום שנראה לו אז בסנה : עלה • אי אפשר היותו עליית מהשכה אף ע"פ שאין כתוב וירד עתה בפעם הזאת רק ויבוא כי כאשר נאמר בפעם השנית וירד ולא הזכיר ויעל כן נאמר הנה ויעל ולא הזכיר וירד : ויקרא אליו ה' • על כן מן ההר • אין הטעם להתקרב כי כבר נאמר עלה אל האלהים • אכן הטעם להודיע לו מאמר : כה תאמר לבית יעקב • על כן לאמר כה תאמר מלת כה מושכת עצמה ואחרת עמה • יש אומרים שזה הכפל כדרך הנבואות • או בעבור שכולל סדר הנבואה מה שהוא הנדה ומה שהוא צווי על כן שנו המאמר ומפני ששנו המאמר החליף השם לבית יעקב ובני ישראל והטעם אחד • לא כדעת האומר שבית יעקב כולל הנשים וכתוב כל הנפש הבאה לבית יעקב מצרימה שבעים (בראשית סו כז) והם הזכרים והנה החל במה שהשלים : אתם

ראיתם • עד ואביא אתכם אלי זהו טעם ההגדה ומאמר ועתה אם שמוע הוא טעם כה תאמר • ואין טעם לפירוש מי שפירש כי טעם ותנד • למאמר והייתם לי סגולה כי הוא הבטחת המאמר • ויש מפרשים כה תאמר המלות וההגדה המענה ואין צורך • ואם אמר: ויבא משה ויקרא לזקני העם • הטעם שעל ידיהם יתפשט מאמר השם על ישראל • ואפשר שיהיה טעם הכפל בזה ר"ל כה תאמר לבית יעקב הם כלל האומה • ותנד לבני ישראל אלו הם הזקנים שההגדה סגורת נגד • אתם ראיתם הטעם ראיתם בעיניכם: אשר עשיתי במצרים • רוצה לומר עשר סכות שיסרתו אותם כעבור שהעכידו אתכם: ואשא אתכם על כנפי נשרים • כטעם עליונות שהנשר הוא המגביה סכל העופות ולוקח אפרוחיו על כנפיו ולא תחת רגליו כשאר העופות כי אינו ירא מעוף אחר והוא שהעבירם בים והביאם אל הר סיני והוא דרך נוסמ והטעם בלי שמירת התורה הטיבותי לכם כל שכן אם תשמעו בקולי • או הטעם אתם ראיתם מה שעשיתי למצרים כעבור שלא שמעו מה שהייתי אומר להם שלה את עמי והוא על דרך הפחדה שאם תשמעו אתם בקולי איטיב לכם ואם לאו אנקם מכם ואע"פ שלא באר • או הטעם אתם ראיתם בעיניכם והיתה ידיעה ברורה מה שעשיתי במצרים האותות והמופתים גם מה שנהלתי אתכם עד כואכם אלי ועתה דין לכם לקבל תורתו ותהיה אמונתכם אמונה שלמה ואם תקבלו תורתו איטיב לכם • וטעם ואביא אתכם אלי הוא מה שהבטיח בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה: ועתה אם שמוע תשמעו בקולי • טעם השמיעה להתחייב בקבלת התורה: ושכרתם את בריתי • הוא הברית הכתובה בפרשת אלה המשפטים שקבלו עליהם ברית לשמור התורה: או הטעם אם תשמעו בקולי לשמור את בריתי שהיא התורה כנרמז ויגד לכם את בריתו: אשר צוה אתכם לעשות • עשרת הדברים: והייתם לי סגולה • כדבר יקר ונכבד שאדם נונו לחשיבותו ומעלתו בערך דברים אחרים • והוא כעבור שהעדיפם במעלת הנבואה והכהונה והמלוכה • וזהו טעם סכל העמים ואיך יהיה זה להעדיף גוי מגוי ואינו כטעם אע"פ כמו רפאה נפשי כי הטאתי לך (ירמיה לו יח) • וכעבור שאמר: כי לי כל הארץ • ההל לבאר מעלת ישראל סכל גוי באמרו ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש כטעם עלי ועל ממלכתי (בראשית כ ט) ר"ל אהיה לכם למלך בהיותכם משרתים בעליונות שרות אלהי היא נתינת התורה וזה טעם כהנים כמו שהכהנים נבדלים משרתים בענינים מוסגלים: וגוי קדוש • והטעם שאשכין שכינתי ביניכם בהיותכם קדושים ויהיה ו"ו וגוי מהובר למאמר כהנים לא לממלכת • כטעם קדושים תהיו • שהטעם יהיו פרושים מנאולי ההמר ומדות הפחיתות שמסלקות השכינה בשמירת המצות • ויש מפרשים שיהיו מתדמים כמלאכי רום שהם קדושים דוגמת ואשמעה אחד קדוש מדבר (דניאל ח יג) • בסוד קדושים (תהלים פט ה): אלה הדברים • מרמז לכלל פרשת אתם ראיתם (שמות כ כב) • ויבוא משה • לא נאמר וירד כנראה שלא ירד אל העם אלא

במקום קרוב מן ההר על כן ויקרא לזקני העם והלא נאמר בה תאמר לבית יעקב ורוצה כללם והיך אומר לזקני העם ונאמר אולי נאמר לו ולא הזכירו הכתוב או אולי היתה לו ההערה מזה שנאמר לו בלכתו אל מצרים לך ואספת את זקני ישראל : וישם לפניהם • כמו אשר תשים לפניהם (שמות כא א) : ויענו כל העם • כנראה שהזקנים הורו הדברים לכל ישראל : כל אשר דבר ה' נעשה • לא אמרו נשמע שהעשיה כוללת השמיעה : וישב משה • נאמרה שיבה כי על אותו הסענה ששאל השם מהם השיב תשובה וכנראה שעלה אל ההר : ויאמר ה' אל משה הנה אנכי בא אליך בעב הענן • יש להפליא בענין זה המאמר הואיל והעם אמרו כל אשר דבר ה' נעשה מה טעם זה המאמר באמרו : בעבור ישמע העם בדברי עמך • כנראה שהיו מסופקים באמרת הנבואה • ואיך יהיה זה המאמר משולב לראשון אלא כנראה שישראל בקשו זה ולזה אמר אחרי כן : ויגד משה את דברי העם אל ה' • שהטעם וכבר הניד בעבור שאמר מקודם לכן אתם ראייתם • והעירם מזה לקבל הנבואה באמרו ועתה אם שמוע תשמעו בקולי כונו לשאול כדי להתאמת להם צורת הנבואה על כן מאמר השם הנה אנכי בא אליך אעפ"כ שזה הפירוש צריך תקון כאשר נבאר למטה • ואולם אין המניעה לבד מהאמין ענין הנבואה שבנראה שהוא דבר זר במציאות אלא גם יש סבות מונעות כאשר הכריעו מי שיכחיש הנבואה שאמרו שהנבדל מן החמר איך ידבר עם המורכב בחמר • והפילוסוף אמר אי אפשר השכל הנבדל שישכיל מה שיש כאן אלא והוא מתלבש בנו ואין צורך בשישכיל הנבדלים שיתלבש בנו • אבל אם אפשר בו להשכיל הנבדלות בעוד שהוא מתלבש בנו הפילוסוף יעד לחפש בעבורו ולא מצא • ומהנמשכים אחריו שמו השנת הנבדל לאדם על צד הצורה והתכלית לא על צד הפועל והמניעה לבד • ואולם תורתנו הישירתנו בכל זה ברמזי סודותיה גם שלמה המלך הנחכם מכל אדם במשליו וחידותיו העיר בדברים הנה ספר שיר השירים שהקוטב אשר עליו סובב זהו • ואולם כת אברהמי מהכמי הודו אשר כחשו הנבואה שאמרו הואיל ויש דעת לאדם להבדיל בין הטוב ובין הרע מה צורך לנו בענין הנבואה שאם יבוא הנביא לוטר שהטוב טוב הנה ידענו זה מדעתנו ואם יאמר שהרע טוב לא נשמע אליו אם כן מה תועיל הנבואה ושמו זה עלה לכחוד הנבואה • והמצריים זאת היתה אמונתם וישראל שגדלו ביניהם נשקעה דעתם באמונתם • ואולם אני העירותי בספר ע"ץ חיים מעלת הנבואה ומהותה והיובה • והנה ישראל בקשו להתאמת אצלם מהות הנבואה על כן בא המאמר הנה אנכי בא אליך בעב הענן • ואמר וגם כך יאמינו לעולם באמרו : וגם כך • יש אומרים שזה סבוך לאמונת שאר הנביאים • וכנראה שנבואת שאר הנביאים עקר ונבואת משה פרח ואי אפשר • ועוד שהכתוב לא הרמזו בזה המקום נבואת שאר הנביאים על כן אפשר לפרש בעבור שהיתה הנבואה נמנעת לפי דעתם על כן אמר השם הנה אנכי בא אליך בעב הענן

להעיד באמתתה הסמיך אמונת נבואת משה לאמונת הנבואה ועל כן אמר וגם כך יאמינו לעולם • ואולם כתוב בעשיית האותות במצרים ויאמן העם (שמות ד לא) • וכתוב ויאמינו בה' ובמשה עבדו (שם יד לא) אם כן מה טעם עתה לומר וגם כך יאמינו לעולם • יש לומר כי אותה הנבואה היתה סובלת החלוקה מפני שהיה אמן מפני האותות אבל עתה השינו אמתת מעלת הנבואה בכרור שלא תסבול החלוקה על כן אמר לעולם שאנחנו עדים על אמונת נבואתו שעיינו ראו ולא זר ואזנינו שמעו במעמד ההוא הנורא איך השם דבר עם משה • גם יש להקשות הואיל ואמר בעבור ישמע העם בדברי עמך מה טעם וגם כך יאמינו לעולם כי אחרי שאמר עמך הלא יהיה הדבר סמוך לעצמו • ויש לומר בעבור שנבואת משה היתה נבדלת מנבואת שאר הנביאים כארבע הבדלים כאשר בארנו בספר ע"ן החי"ם שמעלת השנת משה נשנבה והשיגה למעלה ממערכת המלאך שבאמצעותו מתנבאים הנביאים והיך היה ראוי שיתנבא משה באמצעותו כאשר בא הרמז ממאמר בכל ביתי נאמן הוא (במדבר יב ז) שזה המאמר מורה שכל נמצאי מטה השיגם היך הם קשורים בכחות העליונות ולא שנה דבר במעשה בראשית אם לא ברצון השם וכאשר הבין כל נמצאי מטה כן הבין כל כח עליוני שאין לך כח עליוני שאין לו מעשה בשפלים שהם מלאכיו של שם נבורי כח עושי דברו • ולא נשארה לו מהיצה מהשיג כי אם את הש"י כאשר הוא אדם כאשר בא הרמז כי לא יראני האדם וחי (שמות לג כ) אלא העירו בהשנה למטה ממנה באמרו וראית את אהורי (שם לג כג) • והעירונו שהמלאכים שני מינים מין שמדבר עם האדם ומין שאינו מדבר עם האדם • וכמו שנעדרה השנת משה מהשנת כלל הנביאים כן נעדרה נבואתו מנבואת שאר הנביאים ולא יכלם נדר אחד וקרוב להיות מנמורי השם שלא יכלם כי אם השם לכד • וכפי מדרגת השנת משה היה ראוי שתנתן תורה על ידיו ולהיות נבואתו בצורה זאת כפי מעלת השנתו ובעבור שלא קדמה להם צורת נבואת משה שהיתה משונה מנבואת שאר הנביאים שהיו ידועים במדרגת נבואתם על כן היה נפלא בעיניהם להאמינה לכן בא המאמר הנה אנכי בא אליך בעב הענן שיישינו הם בעצמם צורת נבואתך ויאמינו כך אמונה שלמה שאין בה ספק ומפני דקות הענין שהיה משיג משה בעבור שישמע העם אמר הנה אנכי בא אליך בעב הענן • וכבר בארנו בספר ע"ן החי"ם ששני דברים שתצדק מציאות האחד במציאות האחר אי אפשר שיהיו מחולפים במין • ואמ"י: וגם כך יאמינו לעולם • סמוך לאמונת שאר הנביאים כאשר נאמר אם יהיה נביאכם ה' במראה אליו אתודע בחלום (במדבר יב ו) אלו הם שתי מדרגות הנבואה שהיו מתנבאים הנביאים ובארנו בספר ע"ן החי"ם מהות הנבואה ואפשרותה ואיך נתחיבה ולזה יעד באמרו וזה לך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאך את העם מצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה כאשר בארתי שם שטעם תעבדון את האלהים קבלת עשרת הדברים באמצעות האש וזה יהיה לך האות על אמונת נבואתך

נבואתך • יש לחוש בסדר זה המענה היך אמר הנה אנכי בא אליך ואחרי כן אמר בעבור ישמע העם ועוד אמר בדברי עמך • והנה מצאנו משה ידבר והאלהים יעננו בקול • ומצאנו אנכי עומד בין ה' וביניכם (דברים ה ה) • ונראה שהדבור היה באמצעות משה • ומצאנו אומר דבר אתה עמנו ונשמעה ואל ידבר עמנו אלהים פן נמות (שמות כ"ט) • ואומר אם יוספים אנחנו לשמוע (דברים ה כב) • השמע עם קול אלהים (שם ד לנ) • כי מי כל בשר ונו' (שם ה כג) • פנים בפנים דבר ה' עמכם (שם ה ד) • ונאמר ודבר ה' אל משה פנים אל פנים (שם לנ יא) • ואלו הדברים מראים שהש"י דבר בלי אמצעי על כן נהלקו דעות החכמים בהצעת סאמר הנה אנכי בא אליך בעב הענן • יש סוברים כי עשרת הדברים שמעו ישראל מפי הגבורה בלי אמצעות משה כאשר הורו הפסוקים שהקדמנו ואומר ודבריו שמעת מתוך האש (שם ד לו) • ואולם הפסוקים שנאמרו כגון משה ידבר והאלהים יעננו בקול • אנכי עומד בין ה' וביניכם • אלו הפסוקים מרמזים מה שנאמר משה ידבר הוא מה שנאמר לא יוכל העם לעלות • והאלהים יעננו בקול מה שאמר רד העד בעם • ויאמר ה' אל משה לך רד • גם סאמר בעבור ישמע העם בדברי עמך • פירשוהו שהוא מרמז באלו המאמרים • וכן עזרא פירש כי אי אפשר שזה המאמר מרמז באלו המאמרים כי אם בעבור עשרת הדברים עם הודאתו כי סאמר אנכי עומד • ומשה ידבר • מרמזים כמו שהקדמנו • ואם כן מה טעם אחר שאמר בעבור ישמע העם לומר בדברי עמך • ויש אומרים מדעת בעלי הקבלה שעשרת הדברים נאמרו חלוקים שאנכי ולא יהיה שמעו מפי הגבורה ועל כן נאמר בעבור ישמע העם ושאר הדברים שמעו מפי משה ועל זה מרמז בדברי עמך • ועל זה מרמז אנכי עומד בין ה' וביניכם גם מה שאמר : משה ידבר והאלהים יעננו בקול • הטעם בקול משה שהיה מחויקו לחרים קול והלא הכתוב אומר את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם (דברים ה יט) • על כן יש מפרשים כגון ההכס ר' אהרן ג"ע לישר כל הפסוקים שאומרים כי עשרת הדברים שמעו ישראל מפי משה אך היו משיגים איך השם מדבר למשה וזהו טעם בעבור ישמע העם בדברי עמך שמשם היה משיג הדברים על בורים והיה מדבר אותם לישראל וזהו טעם משה ידבר והאלהים יעננו בקול • וכן אנכי עומד בין ה' וביניכם • על כן פעם יצורף שהש"י מדבר לישראל ופעם שהדבור היה על ידי משה • ומה שנאמר דבר אתה עמנו ונשמעה שהוא אחרי סדר עשרת הדברים אומרים שהוא מוקדם אלא אהרו הכתוב בעבור שהיה צריך להשלים ענינו ואחרי כן שיאמר דברי העם • ואין סיוע לזאת הכונה בעבור שבאו עשרת הדברים בלשון יחיד • ופירוש הנה אנכי בא אליך לפירוש ר' ישועה ג"ע מצורף אל דברו הטעם בוא דברו • ואמרו בעב הענן כאשר הרמזנו מפני דקות הענין שהיה משה משיג כדי שישמע העם היך השם מדבר למשה בא בעב הענן • ואולם בצורת הדבור יש דעות חלוקות מפני שהדבור המוסכם

פרק י"ט

הוא מה שיהיו הבור אותיות עם קול נהצבים על ידי כלים נשמיים שהם שפה ולשון ואלו הכלים הם נשמיים • ואין דעתנו לשום חלק לאותם שדעתם מזוהם ותופשים הדברים כמשמעם אלא עם מי שעיון בשכלו ומזפת השכל הורה לו שהש"י רחוק מן הנשמות • והואיל והש"י רחוק מן הנשמות והדבור מצאנותו טיוחם אליו תוציאנו החלוקה לשני מינים אם שנודה עם היות הש"י בלתי נוף מחדש אותיות הדבור בכחו בדי כלים וכן הרמזי הרב רבינו יוסף המאור נ"ע בסוף פרק הדבור כי דבורו ית' יצטרך אל חניה כדבורנו הקש מן טעשיו שמהדש אותם בלי כלים • ועל כן אמר החכם ר' יוסף נ"ע כי דבורו ית' יתחדש מלפניו ולא אמר ממנו • אכן כמו שאנו רואים פעולותיו ואנחנו דנים שהם הווים ממנו בלי כלים לולי המשמע לא היינו נדע כי הוא מדבר שאין ספק בזה שכל ישראל שמעו הדבור ההוא במעמד הנורא והעידו הכתובים שהוא דבור הש"י כאשר נוכח מדברי החכם ר' ישועה נ"ע בספרו הישר לפירוש עשרת הדברים והורה באפשרות בוא הדבור ממנו מיתחל בלי כרים כאשר העיר בספר וידבר כי האחד ממנו הוא הסתרושט בעשות הדבור אל כלים וכו' • וכן אמר החכם נ"ע דבורו של שם ית' לא יצטרך אל כלי כדבורנו ואם נודה כי ברא כלי ודבר לא לצורך אליו • ואשר לא הודו היות צורת הדבור כפי מה שבארנו הוציאו הדבור כמשמעו ושמוהו על צד השאלה ואומרים שהמעמד ההוא היתה השנה שכלית וכאשר נתיחסה השנת כל נביא בשם דבור כן זה • זהו כונת החכם • הואיל ואמר אע"פ שכלם היו רואים האש הגדולה ושומעים הקולות הנוראות המהרירות כדרך מעשה נס לא זכה במעלת הנבואה אלא מי שהיה ראוי לה • ואמנם ההשגה ההיא היתה קול נברא והקול לבד היו משיגים לא תכונת הדבור ומשה לבד היה משיג הדבור על בוריו ויורד ואומר לישראל זהו שנאמר קול דברים אתם שומעים (דברים דיב) לא דברים • עד שאמרו כי מה שהשיגו הוא אנכי ולא יהיה לבד שמעו מפי הגבורה סמך לדבר אחת דבר אלהים שמים זו שמעתי (תהלים סב יב) • שהטעם שהקול ההוא הנברא אשר ממנו הובן דבור אנכי ולא יהיה פעם אחת שמעוהו משה וכל ישראל והניד להם משה כדבורו כהתוך המלות השמועות כי לא היתה השנתם בו כהשנת משה אע"פ שאלו שני העקרים מציאות האל והיותו אחד לא יושג אלא בעיון השכל האנושי וכל מה שיודע כמזפת דין הנביא ודין כל מי שידעהו אחד אין יתרון זה על זה ועל כן השיגו ישראל כאלו שני העקרים מה שהשיגו • וישראל מצד הדרתם ופוזם אשר יצאה נשמתם בשמעם אמרו הן הראנו ה' וגו' (דברים ה כא) • וערה למה נמות (שם ה כב) • קרב אתה ושמע (דברים ה כד) ועל זה עונה דבר אתה עמנו ונשמעת (שמות כ יט) • ונגש משה לבדו פעם שניה וקבל שאר הדברות שהן מפורסמות ושמועות אחד ואחד וירד לתחתית ההר והשיעם והם היו רואים האש והלפידים והם שומעים הקולות כגון קול רעמים וקול שופר ואלו הדברים נוטים מן הכתוב שההשגה ההיא היתה

היתה הרגשית אשר לא ישיגנה החטא שכל ישראל שמעו עשרת הדברים ועל כן הורה שיאמינו בנבואת משה אמונה עולמית אשר לא תשיגנה המחלוקת על כן אמרתי כי אלה הדברים רחוקים מן הציור לפי השרשים שבארנו וצריך המעיין להתבונן • ואולם דעת החכם ר' אהרן נ"ע כי צורת הדבור היה במצוה האש והחשך שהיו האותיות נראות מצוירות באש מתוך החשך דמיון מה שאמרו בעלי הקבלה אש לבנה על גבי שהורה אלו הם הקולות על כן אמר וכל העם רואים את הקולות (שמות כ"ה) • וכן נאמר ותמונה אינכם רואים זולתי קול (דברים ד"ב) • על כן נאמר ודבריו שמעת מתוך האש (שמות ד"ו) • וידבר ה' אליכם מתוך האש (דברים ד"ב) • ועל כן אמרו ועתה למה נמות כי תאבלנו האש הגדולה (שם ה"כ) • שלא עצרו כה לעמוד ועל כן נאמר למשה הנה אנכי בא אליך בעב הענן (שמות י"ט) • המעם כפי שבארנו מפני דקות הענן שהיה משיג משה עתה היה בעב הענן כדי לשמוע גם העם ואע"פ שנבואת משה עם השגת זה המעמד מין אחד יכללם היה החלוק ביניהם כהבדל איש מאיש על צד רושם ולזה נראה שטרטיו מאמר בעבור ישמע העם בדבריו עמך כי גם עשרת הדברים נאמרו לישראל על ידי משה והעם היו משיגים איך השם מדבר עם משה וזה מעם פנים בפנים דבר ה' אל כל קהלכם (שם ה"ד) • וכן ודבריו שמעת מתוך האש (שם ד"ו) ומאמר משה ידבר והאלהים יעננו בקול בעבור שאמר ויהי קול השופר הולך וחוק מאד השם החזיק קול משה על קול השופר כדי שישמעו כל ישראל מפי משה שלא אמר הכתוב שהיה קול השופר חזק מקול עשרת הדברים כשהיה מדבר השם כי אם היו בצורה אחרת על כן נכתבו בשני לוחות אבנים כפי שנאמרו מפי הנבורה ולזה מרטיו אנכי עומד בין ה' וביניכם להגיד לכם את דבר ה' (שם ה"ה) • וכנראה מדרך הסברא כי וירד ה' על הר סיני ענינו וכבר ירד שהרי נאמר מפני אשר ירד עליו ה' באש אלא רצה הבאר שמישה נקרא אל ראש ההר והשם צוהו להחזיר את העם עוד וטען משה מה שטען ועוד צוהו השם לרדת ואמר וירד משה אל העם והנה קצר הכתוב מה דבר אליהם ועליתו • וכנראה לי שפרשת וכל העם רואים היתה ראויה להכתב בזה המקום ואין מאמר רואים את הקולות בשביל עשרת הדברים כפירוש ר' אהרן נ"ע שהרי נאמר ויהי קולות וברקים וענן כבד וקול השופר (שמות י"ט) • ועל כן צוהו השם לרדת בעבור מה שנאמר בסדר זאת הפרשה להיות השאלה מהם לדבר אליהם משה והעד שהפרשה קודמת כי אמר הקולות והלפידים וקול השופר ולא אמר גם קול הדבור • ובעבור שהעם פחדו מן קולות המחרידות ומן האש הגדולה על כן נעו העם ועמדו מרהוק ואמרו אל משה דבר אתה עמנו ונשמעה ואל ידבר עמנו אלהים ולא אמר עוד אלהים ומשה אמר כי לבעבור נמות אתכם בא האלהים ולא אמר דבר אלהים

אלהים והבינהו • ונשוב אל אשר היינו : ויגד משה • יש אומרים כי קודם מאמר הנה אנכי אמר וישב משה את דברי העם ומה טעם עתה ויגד על כן פירשו כי וישב משה היה בלבו להשיב ובאלו כאמר הנה אנכי בא אליך וכשהשלים המאמר הגיד דברי העם ואין הדברים נראים כי אם היה בלבו להשיב מה טעם וישב • ויש אומרים כי ויגד וכבר הגיד והטעם אחרי שהשיב דברי העם באמור כל אשר דבר ה' נעשה העם עוד דברו למשה על מנת שישגיגוהו והשם השיב כי לא ישיגו רק דבור על כן השיב השם הנה אנכי בא אליך • ואחרים אמרו שבקשו להשיג דבורו על כן אמר הנה אנכי בא אליך על כן פירשו ויגד וכבר הגיד • ומדרך הסברא אי אפשר הואיל ואמרו כל אשר דבר ה' נעשה לשאול ישראל כזו השאלה • ואחרים פירשו אחרי שהשיב משה דברי העם והשם אמר הנה אנכי בא אליך הגיד משה שכך שואלים העם ונס זה כיוצא בראשון • והנראה לי כי אחרי שהשיב משה דברי העם באמרו כל אשר דבר ה' נעשה ותוהלת כל משכיל להשיג האמת הבטיחם להשיג רצון השם הם בעצמם שתהיה אמונתם אמונה שלמה כאשר נאמר ונס כן יאמינו לעולם • ואלו הדברים אי אפשר שלא אמרו משה לישראל אע"פ שלא הודיע הכתוב והסכימו ישראל בזה להתחזק האמונה בהם לדורי דורים על כן ויגד משה את דברי העם אל ה' ואמנם קצר הכתוב ולא באר : ויאמר ה' אל משה לך אל העם וקדשתם • יש מפרשים שהרצון הרחיצה כאשר נאמר כבוס על הבגדים • ויש מפרשים לענין ההכנה והכתוב אמר והיו נכונים ליום השלישי • ועל הקדוש אמר וקדשתם היום ומחר • על כן אפשר לפרש שטעמו ההוכנה והטעם זמנם להטהר באלו שני הימים להיות נכונים ליום השלישי וכן ויקדש את ישי ואת בניו (שמואל א טז ה) • והנה רחיצת גופם הקש לכבוס בנדיהם או שהקדוש עונה לגופם בכל חלקי שתופה הרחיצה והפריצות : והיו נכונים ליום השלישי • מעסק הרחיצה ומכבוס בנדיהם ותשמיש המטה • ובאר למטה כי ההכנה מתשמיש המטה ומראות קרי יהיה מבעוד שלשת ימים : כי ביום השלישי • הנראה אחרי הפשט הוא יום שלישי לביאתם אל הר סיני כי יום בואם מיד עלה משה אל הר סיני ונאמר לו מאמר אתם ראיתם וכאשר השיב דברי העם ונאמר לו מאמר הנה אנכי בו ביום נאמר לו לך אל העם וקדשתם היום ומחר כי ביום השלישי • אכן בעלי הקבלה נחלקו יש מהם אומרים בששה בסיון נתנה התורה שמוציאים יום החניה באמור ביום הזה באו מדבר סיני ובשני עלה ובשלישי השיב דברי העם וברביעי ויגד משה ונאמר לו לך אל העם וקדשתם היום ומחר ונאמר כי ביום השלישי • ויש מהם אומרים בארבעה בסיון נתנה התורה בעבור אמור למשה היו נכונים לשלשת ימים אומרים כי משה הוסיף יום מדעתו ובנו דעתם כי מה שני ימים לילותיהם עמהם אף יום השלישי לילו עמו וטעם והיו ביום השלישי שלישי להפרשה • ור' ישועה נ"ע מכה זה המאמר

הביא סברא היות יום השלישי רביעי לביאתם אך הכונה הראשונה נראתה לו והעד הואיל ואמר היום ומהר ואמר כי ביום השלישי ונאמר ויהי ביום השלישי יסוה למאמר השם כי ביום השלישי ירד ה' • ובעלי הקבלה בנו דעתם על פנים אחרים עד שאומרים כי ששה ימים הם הנזכרים וכסחו הענן ששת ימים (שמות כד טז) וכסחו עונה על ההר • ומאמר ויקרא אל משה ביום השביעי לאמר עשרת הדברים והנה בשבעה להדש נתנו עשרת הדברים וכן אמרו כי ביום שבת נתנו שנאמר וזכור את יום השבת (שם כ ח) והיה בו ביום כמו זכור את היום הזה אשר יצאתם (שמות יג ג) שהיה בו ביום • וכפירוש אמרו שיום המישי יצאו ישראל מסצרים והנה נתנו עשרת הדברים בנ"א למחרת הפסח ואם חדש אייר חסר הנה נתנו עשרת הדברים בשבעה לחדש סיון ואם הוא מלא הפך חדשי עכוריהם נתנו בששה בסיון ובין כך ובין כך בנ"א למחרת הפסח היה ואלו הדברים רחוקים לפי הסבון מן הכתוב : ירד ה' • הלילה להאמין כי השם יורד ועולה כי אינו נשם ולא כה בנשם • ואולם כל אלו ההשגות הגשמיות הן השאלות לשם ית' כי הוא נבדל מן הנשמות וממשיני הנשמות • ובעבור שלא יוכל להבין כשישמע דבור כי אם כפי הלשונות המוסכמות לו דברה תורה כלשון בני אדם • והנה בעבור שכל העולם נמצא מכהו של שם ית' שמו מלגל העליון עד מרכז הארץ והעולם השפל מקבל כחו של שם ית' על ידי אמצעיים • והנה בעבור היות האומות הסבלות תולים הפעולות על ידי אמצעיים וכחשו לאל ממעל וכשרצה השם להופיע מציאותו ית' אשר האמין אברהם אבינו מעיון שכלו להתפשט אמונתו ודיעתו הואיל ואינו מן הדברים שמושגים בהרגשות רק על ידי פעולותיו בסופתי השכל כון להמציא פעולות בעולם השפל שנמצאים מכהו בלי אמצעיים על כן השאלה לו הירידה והעד מפני אשר ירד עליו ה' באש : והנבלתה את העם • לעמוד מחיצות מחיצות הואיל ומשה היה מחיצה בפני עצמו ואהרן למטה ממנו שנאמר ועלית אתה ואהרן • ואחריו הכבודים כאשר נאמר וגם הכהנים הנגשים אל ה' • והדעת נוטה שלמטה מאהרן היה נדב ואביהוא ואחריהם הכבודים ואחריהם הזקנים ואחריהם הנשיאים אע"פ שבמערכת אתם נצבים סדר הנשיאים קודם הזקנים ואחריהם כל איש ישראל והגרים אחריהם כבוד למעמד סביב שלא היו עומדים קבוץ אחד ולא היו עומדים סביב כל ההר אלא כנראה מדרך הסברא שהיה מפאת מזרח : לאמר • שבמאמר היו ננבלים : השמרו לכם עלות בהר • הטעם מעלות והסר מ"ם כמו ושמן על ראשך אל יחסר (קהלת י"ט ח) : ונגוע • כנראה שהנניעה כוללת העלייה שכל עולה נוגע ומה טעם לאמר עלות • והיה מזכיר הנניעה לבד על כן פירשו המפרשים כי העולה יכול לעלות בלתי נניעה על כן הזכיר העליה ולפי זאת הכונה יהיה ונגוע בלא בינוני והזכיר כן שלא יסבור הסובר כי הנוגע קצה ההר לא יתחייב שאם העליה תחייב הנניעה והנניעה תהיה סוקשת במקום העליה על כן אמר בקצהו

בקצחו ולפי זה הפירוש היותו כדמיון אך אל הפרוכת לא יבוא (ויקרא כא כג) אינו נכון כי צריך לומר את שניהם • ומאמר : לא תגע בו יד • שהוא רמז לנוגע בהר אין הטעם שאם יגע בו תהיה הנגיעה בהר בבינוני מכלל ונגוע הוא בבינוני אבל תהיה הכונה כדי שלא יצא התורג מהגבול והעד שהנגיעה בקדש היא בלא בינוני • ואפשר לומר כי : ונגוע בקצחו הוא במה שלא תתום בו העליה שהם במעלה אחת והורה שגם הוא בבינוני סחוייב ממאמר לא תגע בו יד • שהוא על התורג שלא יהיה ההרונ אמצעי בינו ובין ההר • ואחרי שהזכיר : מות יומת • הזכיר מיתתו באיזה צד תהיה שלא יגע בו יד : סקול יסקל או ירה יירה • הזכיר שתי מיתות • ויש מפרשים שאם לא תשיג האבן יורוהו בתצים • ור' ישועה נ"ע אמר כי הסקילה מארבע מיתות בית דין ואלו לא זכר לירות בחץ היה נראה שמיתתו בבית דין על כן זכר או ירה יירה להורות שיקחו ממנו דינו בנגעו בהר ועל כן אמר : אם בהמה אם איש לא יחיה • והמקשים כי אם ימות בהר תהיה טמאה בהר • אמר ר' ישועה נ"ע אין דבר ימנע מכוא התורה בכמו זה הדבר הנה נרב ואביהוא שמתו במקדש • ומאמר בעלי הקבלה שהזהיר על דבר שלא יהיה כבן סורר ומורה מאמר בעלמא : יירה • באה המלה הזאת משונה מן הדומים לה לפי הקש הדקדוק מהנפעל מפעלי הו"ד שהעתיד ישוב הו"ד ו"ו כמו מן נודע יודע ומן נוסר יוסר וזה בא ביו"ד על כן יש מדקדקים שהוא מבנין התפעל שהעתיד מבנין התפעל מפעלי הו"ד יבוא פעם ביו"ד כמו ויתלדו (במדבר א יח) • ופעם בו"ו כמו ועם ישראל יתובה (מיכה ו ב) • וכן אמרו במלת וייהל עוד (בראשית היב) • וכזה יש טענה מקמצות הו"ד שאין ממלאים על האות אבן במלת יירה אמרו שהוא מבנין נפעל וכדי שלא ידמה מלשון למען תורא (תהלים קל ד) על כן בא ביו"ד • אכן מה שהביא בעל המסורת שבא הו"ד ברפ"י ודגש כנראה שיש לתת טעם כי בהתחלק הו"ד ו"ו לקלות המבטא והתברה כל שכן בהצטרפו לדגש ומכע הו"ד לצאת בקלותו והעד וידבר וישכר אמנם בזאת המלה לא החליפוה בו"ו שלא תדמה עם למען תורא ושמו לה רפ"י להורות מפני שדינה לצאת בקלות היה ראוי להחליפה בו"ו לקבל דגש וכדי שלא תדמה עם למען תורא השאירו הו"ד כשהוא ועמד לה הדגש להוציא הנו"ן : ירה יירה • בא מקור קל עם עתיד הנפעל כאשר בארנו כי המקור הוא המחשבה והוא שרש הפעלים על כן יתערב עם פעולת כל בנין : אם בהמה • כזה מוקש מי שאין לו דעת : במשוך היוכל המה יעלו בהר • כזה המאמר רבו הפירושים • יש מפרשים מפני שכתוב השמרו לכם עלות בהר וכתוב המה יעלו בהר וזה הפך זה • פירשו במשוך שהוא להפסק שאז מושג הקול והטעם שנתן להם רשות או לעלות • והלא אחרי שנאמרו עשרת הדברים היה הכבוד בהר עד שנכנה המשכן ונאמר שובו לכם לאהליכם (דברים ה כז) • ואיך אפשר • עד שמהם אמרו שמורה ליום הכפורים שתקע משה בקרן היוכל להכנות המשכן • ואחרים

אמרו כשנסע הכבוד לבוא במשכן. ויש אומרים בעת נסעם והלא אז לא תקעו כי אם בחצוצרות ועוד כי טעם במשוך היובל בחדוש קול השופר כמוהו והיה במשוך בקרן היובל (יהושע ו ה) ועוד כי טרם הזכיר חדושו הזכיר ההפסק. על כן נלחצו לפרש כי מאמר המה יעלו בהר אינו סותר למאמר השמרו לכם עלות בהר בפירושים. מהם פירשו בשני המקומות והטעם צאתם מן המחנה למקום בעמדם זהו טעם המה יעלו בהר. ואחרים פירשו ענין כריתה מלשון אל העלני (תהלים קב כה) והיה ראוי לומר מהר ועוד כי בהנותם לא עלו ועתה מנעם מלעלות. ואחרים פירשו ענין מעלה כמו אעלה ואגידה לפרעה (בראשית טו לא). ואינו נאות והואיל והזכיר הר. ואחרים פירשוהו שמרמז לאהרן ובניו והבכורים ואיך אפשר להרמז למי שלא נזכר באמור המה יעלו בהר. והנאות מכל הפירושים כמו שפירש הרב רבינו ישועה נ"ע שיעלו מן המחנה עד הנבול שהנביל משה. ונתבאר במשנה תורה באמור כי יראתם מפני האיש ולא עליתם בהר (דברים ה ה) הוא הנאמר וירא העם וינעו ויעמדו מרחוק (שמות כ יח) כפי שפירשנו. ויובל הוא הנזכר בקרן היובל. והיובל הוא האיל: וירד ויקדש. כאשר צוה כבוד ורחיצה ופרישות. אמנם הכבוד והרחיצה היו בשני הימים שנאמר היום ומחר. ואולם בעבור הפרישות אמר היו נכונים לשלשת ימים משעת האזהרה והוא מענה וקדשתם ואם לא הזכירו אז בסבואר ועתה בארו להיות מתהלת האזהרה. והטוענים לאומרים שמשם הוסיף יום מדעתו שכמוהו בעוד שלשת ימים (בראשית טו יג). ונאמר והיה ביום השלישי והוא משלשת הימים ואינו הוין מהם הלא הלא כונתם באמור משה לשלשת ימים הוין מיום האזהרה ואלו שלשת ימים לילותיהם עמהם שאם לאחד משלשה ימים נטמאת האשה ויום השלישי מכלל שלשת ימים. ואם הכונה שמשם הוסיף יום אחד מדעתו משום שהאשה פולטת לשלשה ימים איך לא בא בצווי מהשם. הדורשים שמשם לקח קל וחומר לעצמו כי מה ישראל שדברה שכינה עמה לפי שעה קבע להם זמן שלשה ימים אני שבבל עת שכינה מדברת עמי לכל שכן והסכים השם על ידיו ואתה פה עמוד עמדי (דברים ה כח). והלא זה המאמר במעמד הר סיני כאשר נאמר שובו לכם לאהליכם (שם ה כז). וכנראה שהיה במאמר השם ופירש כן האשה וצפורה עדיין לא באה כשנאמרה זאת הפרשה וזה המאמר. ואולם אם הוציאו ישראל נעליהם במעמד ההוא אפשר והרמז מן ויקדש את העם הקש מן מעמד משה שנאמר לו של נעליך (שמות ג ה): והיה קולות. כמו ויבוא אלי אנשים (יחזקאל יד א). והיה אנשים (במדבר טו ו). הם קולות רעמים וברקים ומן הרעם יוצא ברק והנה הרעם עם הברק הווים כאחד אע"פ שנראה הברק ואח"כ. נשמע הרעם זה מצד המשינים שחוש העין אינו בחוש האוזן שהעין רואה למרחוק במהרה שהאוויר מתלבש בדברים הנראים ומהפעל העין מן האוויר במהרה כי הוא דומה לאויר מצד שבכה הברדית הממוצעת בין האוויר והמים. אך הקול

צריך לקרוע את האויר ומתאחר על כן נראה הכרך ואחרי כן נשמע הרעם והנה נזכרו כפי תולדותם ורוב אותות נעשו במעמד ההוא ונזכרו במקומות אחרים : וברקים • הם הלפידים : וענן כבוד • הוא הנזכר בעב הענן (שמות יט ט) • ואמר : על ההר • כי הענן היה על ההר : וקול שופר חזק • נראה שהוא על צד דמיון הואיל ונסמך ותארו שהוא חזק מאד כדי שיאמר ויהרד כל העם • ואמר : אשר במהנה • והעם הוא המהנה אלא הוא כדרך הקורא למי הים (עמוס ה ה) • ואמר ויהרד כי לא הודיעם מקודם אלו הפלאים שהיו בשעת המעמד : ויוצא משה • שמיטה כדמות משדך בין איש לאשתו וקודם צאת ישראל קדמה שכנינה לבוא על כן אמר לקראת האלהים כי בן נאמר כפני אשר ירד עליו ה' באש • ואמר את העם ולא כל העם אולי נשארו במהנה שלא היו ראויים לצאת • ויש מפרשים שמלת כל מחזקת או נשען למה שאמר ויהרד כל העם : והר סיני עשן • מלת עשן פתו"ח והוא פעל עבר ונתן טעם : מפני אשר ירד עליו ה' באש : ואמר : ויעל עשנו : הואיל ונזכר במקום אחר גם עבים נטפו מים (שופטים ה ד) • הנה האש שהיה בהר העלה האד • ואמר : כעשן הכבשן • כי לא יוכל לדמות כי אם בנמצא כמה שהוא בתכלית אותה האיכות לפי הנראה כמו כאריה ישאג (הושע י א) • עשנו עם כעשן שני משקלים כי אם היה מן עשן היה עשנו כמשקל ערך ערכו אלא הוא ממשקל עשן כלו קטו"ץ כמו זהב זהבו : ויהרד כל ההר מאד • מפני הפלאים שנראו בהר כאלו היתה חרדה מאד בהר לרואיהם : ויהי קול השופר • הורה כי בעת הדבור לא נסתלק קול השופר אלא היה קול השופר ומשה משיג הדבור ומדבר אותם לישראל והשם היה מסייע לקול משה • ומה שאמר הולך וחזק אם שהרצון שהיה חזק כאשר היה מקודם באמרו וקול שופר חזק או שהוסיף בחזקתו : וירד ה' • הטעם כשירד השם על הר סיני : אל ראש ההר • שכן צריך כאשר יש עליונות מעלה להיות עליונות מקום : ויקרא ה' למשה אל ראש ההר • זה היה לכבוד לעיני כל העם כי אע"פ ששמע משה הדבור בשמוע העם מעלתו עליונה כאשר הרמזי הנה אנכי בא אליך בעב הענן : רד העד בעם פן יהרסו • רוצה לומר הריסת המערכה לעבור מהנבול שהנביל משה • או הטעם שלא ישלימו מחשבתם להשיג יותר ממה שיש בבהם להשיג והפירוש הראשון הוא אחרי הפיטט : ונפל ממנו רב • הטעם עם רב • והרצון אם לא תעשו דין שהרי אמר סקול יסקל או ירה יירה • ובנראה שהטעם אם יהרסו הנבול רבים ולא יוכלו לעשות להם דין תשלוט בהם מגפה : ויאמר משה אל ה' לא יוכל העם לעלות • יש לתמוה איך השיב משה לא יוכל העם לעלות : כי אתה העדותה בנו לאמר • והלא השם אמר לראות אם בן יהיה טעם המאמר שבין משה מאמר לראות כמו לעלות והעד שאמר על יהרסו לעלות אל ה' פן יפרין בם • או יהיה הטעם אל יהרסו הנבול לעלות כדי לראות שאם לא בן אין טעם לתשובת משה לא יוכל העם לעלות אל הר סיני כי אתה העדותה בנו • ועוד כה היה לו למשה להתקשות שאם

צוה להזהיר פעם אחרי פעם • ויש מפרשים כאשר אמר פן יהרסו העם אל ה' לראות כון לדעת אם תהיה הכונה להזהיר שלא לראות ובאה התשובה הטעם שלא לעלות והטעם כמו שמזהירים קודם מעשה בן מזהירים בשעת מעשה • ויש אומרים שמשה כון לדעת מה טעם ומזהיר פעם אחרי פעם והודיעו השם מפני שיעלה אהרן עמו וישארו הצאן בלי רועה על כן צריכין אזהרה יתרה • ויש לומר בעבור שאמר פן יהרסו אל ה' לראות משה סבר פן תהיה האזהרה להריסת הגבול אשר נאמר והגבלת את העם • ואמר כי אתה העדותה בנו לאמר על כן השיב השם שאתה ואהרן תסתלקו מביניהם ופן יכזבו להשיג יותר ממה שיש בכתם להשיג • ותהיה הריסת ההשנה מצורפת עם עליית חהר על כן אמר והכהנים והעם אל יהרסו לעלות אל ה' ולא אמר אל הדר ויפרוין בם השם • ומפני שנוי המשפט יש להבין שעל העולה או הנוגע בהר אמר סקול יסקל או ירה יירה אבל המכון להשיג יותר מנכול השנתו יהיה בהם פרין השם • ואמר: ונפל סמנו רב • הטעם שלא ילקה אם הוא יחיד או יחידים אלא אפילו רוב העם: וגם הכהנים הננשים אל ה' • אפשר שהיו ננשים במעמד או הטעם שהם קרבים לפניו לשרתו והם הבכורים הקרבים בעניני הקרבנות: יתקדשו • הטעם יהיו בקדושת כהונתם לפי חשיבות מעלתם במעמדם: פן יפרין בם • כדרך פרין ה' פרין בעווא (שמואל ב' ח'): לא יוכל העם לעלות • הואיל והעדות בנו לאמר הגבל את ההר וקדשתו הטעם שכל העולה בהר יזכה מפני קדושתו וכיון שאמר הגבל את ההר הגבול בעצם ההר: לך רד ועלית אתה ואהרן • אין ספק שמשה למעלה כן אהרן • כאשר הזכיר הכתוב וירד משה לא הזכיר ויעל וכבר הרמזנו שפרשה וכל העם רואים את הקולות היה ראוי להכתב הנה כפי סברת החכם ר' אהרן נ"ע ואין מוקדם ומואחר אלא כשמתחל בענין צריך להשלימו ואחרי כן יחל בענין אחר וכתוב ומשה נגש אל הערפל וערפל הוא סתר החיצון שהיה איש ואחריו חשך ואחריו ענן ואחריו ערפל והיה למקום קרוב מהגבול וקרב משה על זה סרמיו אנכי עומד בין ה' ובניכם (דברים ה' ה) אבל כשנתיחד לו הדבור בא בתוך הענן כאשר יתבאר במקום אחר: וידבר אלהים • הזכיר שם שמרמיו כי הדבור נתחדש מפי הנבורה כאשר הזכיר זה השם במעשה בראשית:

כ אנכי ה' • החל בשם המיוחד המורה שהוא נמצא וממציא • וידוע שזה העולם השפל מהפעל בעצמו ועל כל פנים יש לו פועל והפועל ימצא קרוב ורחוק • ובעבור שהש"י פועל בעולם השפל על ידי אמצעיים כפי שהונח אחרי מעשה בראשית ואלו האמצעיים מושגים בחוש • ואולם הפועל הרחוק להיותו רחוק מן הגשמות וממשיגי הגשמות יודע במופתי השכל ודבר זה עמוק מאד • על כן המקצרים בידיעה כחשו לאל ממעל ושמו תכלית השנתם אל האמצעיים שהם פועלים קרובים • ואברהם אבינו הואיל ועבר שכלו למעלה והבין מציאותו ית' שהוא המציא העולם כלו עד שבקש להתקים לו זרע למסור להם

יחודו ית' שתהיה ידיעת השם מתפשטת בעולם הכפיתו השם בפה שכן ובחר בזרעו אחריו היותו חלק השם ונחלתו ונאמר אני הלךך ונהלךך (במדבר יח כ) ר"ל היות השם ית' מנהיג בהם בעצמו לא על ידי אמצעים שעל ידי זאת ההנהגה יהא השם ית' נודע ולא הונח היות ההנהגה בהם עולם כמנהגו הולך כי בזה יקשה היות ידיעת האל מתפשטת להסון כי כל דבר שתלוי על ידי האמצעים עליו אין להוסיף וממנו אין לנרוע • אבל כשיהיה הענין תלוי בפונת הפועל הראשון יעשה כאשר ירצה כפי שיראה לו אחרי החכמה • על כן פתח באנכי ה' שם העולה בחקירת המדע שכל העולם תלוי בכחו • ואמר: אלהיך • כענין והיה ה' לי לאלהים (בראשית כה כא) • והייתי להם לאלהים והמה יהיו לי לעם (ירמיה לא לג) • ר"ל שיתחייבו בעבודתי לא בעבודת אלוה זולתי • והנה אין המצוה באמונת מציאותו רק הצווי בחיוב עבודתו על כן אמר אלהיך שיש דעות נוספות עם האמינם מציאות הש"י הם עובדים לאלוה אחר כאשר ספר הכתוב את ה' היו יראים ואת אלהיהם היו עובדים (מלכים ב יז לג) על כן אמר אנכי ה' אלהיך להתחייב בעבודתו • ויש לך להבין שאם בארנו כי האומות הסבלות כחשו לעולם העליון והלו כל הפעולות הוות על ידי תנועות הפלכיות שהן סכינות החמרים לקבל הצורות והיו סוכרים גם כן נתינת הצורה מהן בראותם שאין קבלת הצורה רק על ידי ההבנה כאשר בארנו בפרשת ואלה שמות ולא השבילו שיש לה פועל אחר • ואנחנו בארנו והראינו כסופת שקרות זאת הדעת • גם יש דעות שמאמינים במציאות צורה הנכדלת שנותנת אלו הצורות הטבעיות: אכן האומרים אי אפשר בלתי הכנת תנועות הפלכיות על כן אמר אנכי ה' אלהיך שלא יהיה מאמין בשם ועובד זולתי כאשר עשו סכלינו עם האמינם במציאות השם • והורה שהכל תלוי ברצון השם על כן אמר: אשר הוצאתיך • שאם היה במערכת העליונה עדיין שיעמדו במצרים השם בכחו נצח המערכת והוציא את ישראל והו ויציאך בפניו בכחו הגדול (דברים ד לו) • והנה ביציאת ישראל ממצרים נעשו אותות ונפלאות בין בהווי צורות בלתי הכנת תנועות הפלכיות בין בנצוח המערכת לסתום פה קטני אמנה על כן הדין נותן להתחייב בעבודת אלוה שנמל עליך טובה בהשגחתו העצומה והוציאך ממצרים על ידי אותות ונפלאות שמתוך זה יתעוררו באמונת חדוש העולם והתחזק אמונת ההשגחה שבה התאמת הנבואה שהיא פנת התורה בקיום מצותיה על ידי יעוד טוב ויעוד רע לתועלת האדם • ואמר: אלהיך • וזה השם סורה על כח ואילות ודין לך לעבדו הואיל והוא יכול כך שבכחו המציאך ובכחו מקיימך ובידו היכולת לנמול למחויב טוב או הפכו ולכן נקרא הדין בשם אלהים לאופן שהוא מכריע למחויב בדין ולכן אמר אשר הוצאתיך מארץ מצרים מורה כי עדיין היה להמשך עמידתם במצרים והשם בכחו הוציאם • ראיתי דעות החכמים בפסוק אנכי ה' אלהיך • יש מהם אומרים שהוא סורה בקיום מציאותו ית' • ואלו נחלקים • הגה החכם ר' ישועה נ"ע אומר שהוא אינו על דרך מצות עשה אלא

שהוא חבור במאמר כדי לומר לא יהיה לך מפני שאומר שידיעת השם קדמת מן מאמר הנבואה וכי ידיעת השם נקנית מדרך החקירה ואיך יהיה זה מורה בקיומו • וההכס ר' אהרן נ"ע אומר שהוא מצות עשה שאם יסתן האדם לקבל תורה עד שידע מציאותו ית' במופת ישאר רוב המון העם בלי תורה וזה לא יתכן אלא הוא מצות עשה שיקבל שיש לו אלוה ויעשה מצותו עד שידענו במופת לא שבח יתעשר מן הראיה • ויש מפרשים שזה הפסוק אינו מורה בקיומו ית' מפני שזה תלוי בידיעה והמצוה מפני שכוללת גדולים וקטנים ודבר זה עמוק כי לא יוכל להשיגו אם לא יכיר עניני העולם השפל ועולם האמצעי היך נקשר קצתו בקצתו ויבין שכל זה הנמצא צריך לנמצא אחד עומד בעצמו שמכחו מתקים כל זה הנמצא • ואמת שזה הפסוק מצות עשה והצווי להתחייב בעבודתו שאם לא יהיה בזה הפסוק צד חיוב מה מעם האזהרה בפסוק לא יהיה לך ובאמת שהוא אזהרה הואיל ויעדו בעונש • ואמת שזה הפסוק מחייב המצוה לפי שקדמה לו הידיעה בו ית' על כן פתח אנכי ה' שם המורה על אמתת מציאותו וקיומו סתוך חקירת פעולותיו שהם עולם השפל והעולם האמצעי והעולם העליון וזהו כוד ישרים כרי לבב • ואמנם למקצרים בידיעה העיר למה שקדמה בהם הידיעה על ידי יציאת ישראל ממצרים סתוך האותות והמופתים שנעשו אשר הם תובעים שכל זה הנמצא ברצון רוצה חדשו והמציאו ומעמידו בכחו הוא האלוה אשר ראוי לעבוד אותו ונאמר אתה הראיה לדעת (דברים ד לה) • וידוע שהמוכרח בידיעה אינו צריך צווי לדעתו ואנהנו בארנו בספר ע"ן ההי"ם והעירונו בענין שתי הכהות ומעלת זו מזו על כן צודק מאמר ר' ישועה נ"ע כי אין ראוי שיצווה המצווה אם לא קדמה לו הידיעה בו ית' שמו : מבית עבדים • על דעת מפרשים בעבור שמצריים מבני חם שעליו אמר עבד עבדים יהיה לאחיו (בראשית ט כה) וכעבור זה כנה הכתוב אותם בשם עבדים • ויש אומרים מחיות עבדים כנזכר וזכרת כי עבד היית במצרים (דברים ה טו) • מהיות להם עבדים (ויקרא כו יב) • ויש מפרשים טעמו מעשים כמו ועבדיהם ביד האלהים (קהלת ט א) • ומלת מבית טעמו מרשות כמו ואם בית אישה נדרה (במדבר ל יא) • ועל דעה שתהיה מלת עבדים מרמזה למצרים כנרמזו ויפוך מבית עבדים מיד פרעה (דברים ז ח) : הטעם שהיו עבדים לעבדים והשם פדה אותם מיד חזק מהם על כן יתחייבו בעבודתו ולא בעבודת אלוה וולתו על כן לא יהיה לך אלהים אחרים ; לא יהיה • זה הפסוק יכול אופנים אם שיהיה טעם האזהרה לפי שישנינו בחלוק מה שהוא ולפי זה הטעם יהא פירוש הפסוק לא תצירוני בציור אחר על אמתת מציאותי שמלת : פני • מלה כשתתפה נאמרת על מציאות הדבר כמו על פני תרח (בראשית יא כה) • על פני בן השנואה (דברים כא טז) • ואפשר שתהיה זאת האזהרה סובלה לפי שישתף עמו זולתו • והטעם במאמר ; לא יהיה לך אלהים אחרים • הטעם לא תאמינו על מציאותי מציאות אלוה אחר שותף עמי • ואפשר שתהיה האזהרה

סובלת שלא תאמינו שיש אלוה זולתי • ומעם על פני בעבור שהענינים הם בפנים הואיל ואני רואה מה שאדם עושה בין בגלוי בין בסתר כאלו אל תכעיסוני לשתף עמי אלוה זולתי על פני ואני רואה • ואולם המאמינים אותו בחלוק מה שהוא הם על דרכים רבים וכלם רחוקים מציור האמת אע"פ שיש הרחקת ציור יתרה מהרחקת ציור אחר שהמשיגים אותו נשם או שישניהו השנה נשמת אע"פ שלא יאמין שהוא נשם שניהם רעים שמאמינים אמונה כוזבת ואין ספק שהמאמין בזה מאמין אלהים אחרים • וכן מי שיאמינהו שהוא כח בנף כמו מי שהמאמין שהשם ית' רוח הגלגל הנה מי שציירו בזה הציור הוא מאמין אלהים אחרים • אמנם מי שישני מציאותו ית' בערך מציאות העולם על צד שהוא עלה לו ולא על צד שהוא פועל היא אמונה כוזבת ובאמת שהיא השנה בחלוק מה שהוא כי לא קראוהו עלה מצד שהוא פועל בו אלא מצד התחייבותו ממנו כתיוב החום סן האש ויש יחס בין שני המצורפים ונטייה רחוקה באמנם כי בידיעת עצמו ידע את כלם וכן בעניני פעולותיו אם הם נמשכים לחכמה אם הם נמשכים לרצון יש בזה נטייה סן האמונה לאחת הכתות • וכן בהמשך מציאת הדברים אם צריכים לפועל כל זמן שיש המשך קיומם והעדרם יהיה כשישאר הפועל מלפעול אם שהכונה אחרי המצאו ישאר לעצמו בלי צורך הפועל שהפועל לא יכתים בנותר והעדרו יהיה בסותר גם בזה יש נטייה סן האמונה באחת הכתות שלפי דעת שניהם הפועל לא יעשה העדר • גם בענין בריאתו לעולם אם המציאו מהעדר או המציאו מדבר ויש בזה נטייה סן האמונה • ואלו נחלקן יש אומרים שההויה מדבר אחד ומהם אומרים יותר מאחד • והאומרים מדבר אחד חלוקם בין יסוד ובין התחלה • והיסוד באמונתם בדקים קדמונים והתחלה כח השם • והמאמינים ביותר מאחד גם אלו נחלקים בכמות ושבוש חלוקם גם כן תלוי בשלא הבדילו בין יסוד ובין מקרה ובין התחלה וכל אלו דברים צריכים עיון ואין המקום נותן לבאר פרטי אלו הדעות • והמוסכם אצל החוקרים שהתחלות ההויה שלש • החמר וההעדר והצורה • והיסודות ארבע • אכן הלוקת החכמים בענין הנמצא מהעדר אם שלא הועיל לנמצא ההוא כי אם המציאות לכד או עצם הענין • אמנם המאמין שלא הועיל בו כי אם המציאות לכד שלא יביאהו להאמין המצא הנמנעות ולא יתיהם זה לאכונה כוזבת רק להכרח דעת באחת הכתות • ואולם בכריאת העולם איך נמצא מההעדר אם שהשרשים עצמם נמצאו סן האפס או שהמציא חמר וכמונו נבראו שמים וארץ • ולפי דעת אחרים שהמציא דקים ומהם המציא כל נמצא ואותם הדקים שיוציא סן האפס לפי דעת קצתם נחלקים ולפי דעת קצתם אינם נחלקים • ואם כל נמצא נשמי מורכב מתמיד וצורה או שהיה מנושא ומקרה לכד • אלו הדעות מהן אמתיות ומהן כוזבות כיון שיש מהן נגדיות ומהן מתהלפות אי אפשר שיצדקן שתי קצות הסותר • וכך אחת סן הכתות נמשכה לדעתה מצד הכרח

עין שכל וצריך להבין שכל אי זו דעת שהיא רחוקה מן האמת היא ידיעה נעדרת אכן אין ראוי להשיג עם המשיגים את השם בהלוקף מה שהוא במסוק לא יהיה לך אלהים אחרים וכן אמר ר' ישועה ג"ע כי היודע אותו ית' מן אופן ולא ידע אותו מן אופן שהוא עובר לו ית' תוך מן זולתו אמנם בעניני הספורים יש עוסק גדול שהשיגוה מצד פעולותיו וספורים שנתחייבו על ידי ספורים והספורים שקראם תכמינו ע"ה עצמיים המעם שאינם תוספת על עצמו שיהיו ספורי עלות אלא הם עצמו ומתואר בעצמו והכריחם העיון להרחיק האיוך ולהסגיל היחוד ועב"ז יש מי שכונן כדי שלא יביאנו תחת הלשון שם הצירוף ירחיקנו מן האיוך בתוספת הבאור הנה תארי החיוב יתודו והנה מי שיחדוהו תורה ענין מן המבוקש ולא יצא משיני ענינים שאם הנבילו במה שיחדוהו והשם לא יונבל או שהורה חלק מן המבוקש והנה חלק יושג וחלק לא יושג ואנתנו רוצים יחד אמתי ועב"ז הכרחו לתארו בתארי השלילה כי תארי השלילה לא יחייבו דבר לדבר המבוקש ואנתנו בארנו בספר ע"ן החי"ם כי גם תארי השלילה ייחדו ולשוא מתנצלים כי האמונה תתלה בצירוף והעיון בזה דק מאד כי כמו שהכרת העין שמופתי השכל מביא לשלול מן הכרח העיון במופת השכל מביא לחייב כי מכה השלילה יתחייב הין ואם יבוא הטא מן הלשון ממה שהוסכם בין לאיוך בין לרבו ענינים בעצמו הנה הבאור סבר הצירוף אשר צריך שיאמן כל שכן שהם בעצמם יתארוהו באמדם יודע לא בדעת יכול לא ביכולת וכו' ואין בזה הטא ואין ספק כי מי שיחליף ספורי הנפש לספורי העלה הוא משינו בהלוקף מה שהוא אמנם איך השנתו במה שזולתו אם שהוא ספור נוסף על הידיעה כאשר האמינו שהוא לא לנפש ולא לעלה אם שהוא עצם הידיעה וכן בספור רוצה אם הוא תלוי לעלה בלי חניה אם שהוא לנפש ומהם השיבוהו אל ספור יודע כמו שבארנו בענין השנתו וכן בהיותו מדבר יש מי שהאמין שהוא מדבר לנפשו ומהם מי שהאמין שהוא מדבר בדבור קדמון ומהם האמינו שהוא מדבר בדבור הדש באלו אין ראוי להם אמונה כוזבת באחת הכתות ואמנם יש להפליא מן הזרירות למצוא האמת וראוי להתחכם אלו להעדר ידיעה באחת הכתות מצד סבלותם בעצם הרצון וענין ההשגה ואמתת הדבור כי בדבר שלא תנצחנו המהשבח יבוא החטא באחת הכתות לידיעה נעדרת ואמר התכם ר' ישועה ג"ע והיותו תואב לנפשו וכיוצא בו כי עבודתו על זה האופן תלויה בו ורצונו על החפץ לא על התאוה שהיא עריבות כי היא השגה נשמית ואמנם מי ששלל ממנו ההשגה והרצון באמת השינו בהלוקף מה שהוא ויש לך להבין כי אם כללנו דעות שהן נוסות מן האמת בהשנתו ית' תחת זה הפסוק שאין לכלם ערך אחד אע"פ שכלו נמיה מן האמת כי אין נטיית מי שהאמין שהשם נשם כנטיית מי שהאמין שספורי השם הם ספורי עלות אע"פ שניהם נוסים מן האמת והאזהרה תכללם אמנם המשתף עמו זולתו

בין שידמה לו בין שלא ידמה לו כמי שמאמין בשנים והבאמין בשלוש או ביותר • אמנם העיון במשתף עמו זולתו אע"פ שלא יאמינו אלוה הוא שלא יאמין היות דבר זולתו יתואר בשום אשור מאשורי השם ושלא ייחס שום פועל מה שהוא נתלה בכח השם על ידי זולתו • אמנם החלוק הראשון כמי שהאמין דבר זולתו ית' שהוא קדמון באר החכם שהוא בחזקת המשתף מי שהאמין בקדמות העולם כאשר הוא נמצא או בקדמות השרשים שמהם נמצאו דברים מורכבים או בקדמות חסר שממנו נמצאו השרשים או המאמין בקדמות הדקים • ואולם התיחס שום פעל שתלוי בכחו על ידי זולתו כמי שהאמין שהאור יעשה הטוב והחשך יעשה הרע • וכן מה שיחסו מעשה הרע אל השמן והשם יעשה הטוב כאשר העיר ר' ישועה נ"ע • ואנחנו בארנו שרשי אלו הדעות בספר ע"ן החיים • אמנם מי שיסביל מציאותו ית' ויאמין בזולתו • אשר פשוטו של כתוב לא יהיה לך אלהים אחרים מורה באזהרתו כמי שמאמין שהגלגל הוא האלוה וכחש לאל סמעל שמאמינים בצבא השמים שבעה כוכבי לכת ואומרים שהשמש הוא האלוה הגדול ומ"ח צורות הגלגל בכללם י"ב צורות הגלגל שהם על חשב האפודה • ויש מהם שיאמינו כי רוח הגלגל הוא האלוה ויכשר להשיג בזה דעת מי שמאמין שהשם ית' בראם אמנם שהם מנהיגים בעולם השפל • והנה מי שעובד אלו האמצעיים בין מלאך בין גלגל בין כוכב או שום צורה מצורות הגלגל בחזקת אלוה הוא עובד אלהים אחרים אע"פ שיאמין מציאות הש"י על כן העושים עשונים להוריד כחות עליונות מצורות הגלגל הם עובדים אלהים אחרים • והכמי הצורות עושים דברים על ידי הצורות ההם ומעשיהם ע"ז • ואולם המכוון במאמר לא יהיה לך אלהים אחרים נראה שהוא מרמז אל הדברים הנמצאים והם הנקראים אלהים • יש אומרים על דעת עובדיהם קראם אלהים כמו והידים ידי עשו (בראשית כו כב) • והנראה מן הכתובים שיש נמצאים שנקראים בשם אלהים כמו הודו לאלהי האלהים (תהלים קלו ב) • כי ה' אלהיכם הוא אלהי האלהים (דברים י ז) • כי גדול ה' מכל האלהים (שמות יח יא) • שאי אפשר שמרמזו על עין ואכן כי לא ישתבה הארון האמתי שהוא אלוה העצים וארון האבנים אלא מרמזו על שהוא אלוה המלאכים וארון הגלגלים ועל כן הוציאו בלשון הויה באמרו לא יהיה לך והטעם אע"פ שאלו הנמצאים פועלים בעולם השפל אין ראוי להעבד בחזקת אלוה כי הם כנרון ביד החוצב בו שהמלאכים הם עושי דברו וצנאות השמים הם משרתיו עושי רצונו • ואמר לא יהיה לך הטעם ההסכמה בלב שאין לך מצוה מכל המצות אם חשב ולא עשה או אמר בפיו להתהייב דין כחמא ע"ז שאנכי ולא יהיה מצות תלויות בלב וכתוב למען תפוש את בית ישראל בלבם (יהווקאל יד ה) • והנה האומר בפיו נלכה ונעבדה ולא עבד חייב • ואחרי שהזכיר במחשבת הלב החל להזכיר במעשה ידי אדם ואמר לא תעשה לך פסל • יש מפרשים אם הזכיר הכתוב בלא

פרק כ"ו

תעשה העשויים מקודם אזהרתם בלא יהיה • וההכס ר' ישועה נ"ע אמר
 כי מאמר לא יהיה אין פרטו [נ"א פירושו] הבא אחריו אמנם אזהרת לא יהיה
 הוא מרמז במה שהעירונו • ואמר : לא תעשה • על הנעשים על
 ידי בני אדם שהעושה עובר על שני לאוין משום לא תעשה ומשום
 לא תעבדם • וע"ז שעשאה לדרך נואי עובר משום לא תעשה • ואמר :
 לך • יש מפרשים הטעם בעבור שצוה לעשות כרובים על הכפורת
 וכרובים שעשה שלמה למקדש • לך אמר הכתוב • והזכיר פסל כי הוא
 הנעשה על הרוב ונקרא כן על שם הפעולה מה הועיל פסל כי פסלו
 יוצרו (חבקוק ב יח) • ואם נקרא העושה צורף כאמרו הוביש כל צורף
 מפסל (ירמיה י יד) • כבר נאמר פסילי אלהיהם תשרפון באש (דברים
 ז כה) • לא תחמוד כסף וזהב עליהם (שם ז כה) • ונאמר הנושאים את
 עיץ פסלם (ישעיה מה כ) : ואמר : וכל תמונה • והרמז בזה הנעשה על
 ידי פעולות אחרות על כן בא בו"ו הלווי ואם נמצא בלא ו"ו על
 השניים • ויש מפרשים הו"ו מקום ב"ת כמו וכבודו עליך יראה (ישעיה
 ס ב) • ומה שהרמזנו הוא הנכון והנה מזה נאמר הכתוב והנסוך
 והחפור והקלוע והסבך במיני צבעונים והחקוק והארונ וההפור והעשוי
 מדונג וזפת והמר : והמונה • בזה המקום שם על צורה התארית • ואמר :
 אשר בשמים ממעל • יש מפרשים ממעל לשמים ומרמז למלאכים •
 ויש אומרים שמרמז לצבאות השמים • ויש לומר כי הם נרמזים בפסוק
 לא יהיה אך הטעם הנה במה שפירש בפרשת ואתהנן • ואמר תבנית כל צפור
 כנף אשר תעוף בשמים (דברים ד יז) • ואל זה מרמז באמרו : בשמים ממעל
 ואשר בארץ מתחת • שבאמת הארץ תחת השמים • ואמר מעל ותחת
 לדרך הרחבה : ואשר במים מתחת לארץ • ואע"פ שהמים למעלה מן
 הארץ • ואמר : מתחת לארץ • שבאמת עלתה נבוננית הארץ והמים ירדו
 בעמקים ומיני החיים נמצאים באלו העמקים על כן אמר מתחת לארץ :
 לא תשתחוה להם ולא תעבדם • הלא ההשתחוויה בכלל עבודה ולמה
 יחדה • אמרו בעלי הקבלה כדי לחייב על כל עבודה ועבודה • ויש
 מפרשים בעבור שראשית ואחרית העבודות ההשתחוויה וכן וילך ויעבוד
 וישתחו (דברים יז ג) • ויש מפרשים אומרים מפני שהעבודות חלוקות לכל ע"ז
 וע"ז • אבל ההשתחוויה לכל באיכות אהת • ויש אומרים בעבור שהיא דבר
 קל להעשות על כן בארה מכלל העבודות : להם • מרמז אל אותם
 התמונות הנעשות ע"ז • ויש מפרשים מרמז אל אותן הצורות שנעשו
 אלו תמורתו • שאותן הדעות הסכלות אם נעשו אלו התמונות מעין
 זאבן כסף וזהב דעתם שהן תמורת אותן הצורות בעלי הכחות כפי
 סברת עושיהם • ואע"פ שעקר ההשתחוויה של עבודה פשוט ידים
 ורגלים כאשר אמר וישתחו אפים ארצה (בראשית ימ א) הואיל ועקר המלה
 כנזרת שחוח אפילו שיכוף ראשו : ולא תעבדם • כגון שזבח או
 הקטיר או נסך וכן שאר עבודות שהוא דרך עבודתם • אמרו בעלי
 הקבלה שאם עבד אותו דרך עבודתו חייב שלא כדרך עבודתו פטור •
 והאמת בכל איזו עבודה שעבד לע"ז חייב וכן הכתוב אוצר איכה יעבדו
 הננים

הגוים האלה (דברים יב ל) • שהרצון לעבוד לשם כאותה העבודה ואומר לא תעשון כן לה' אלהיכם כי גם את בניהם (שם יב ד) • הוא הדין לע"ז אבל אם עשאו לדרך בזיון פסור • וכל עבודה שהיא לשם אם עשאה לע"ז בין שדרך עבודתו כן בין שאין דרך עבודתו כן חייב שנאמר זוכה לאלהים יהרם (שמות כב יט) • הוא הדין לכל עבודה : אל קנא • הואיל ונתדמה הש"י כמו איש הנה ישראל כאשה וכשיעבדו ישראל ע"ז יקנא השם בהם כקנאת איש באשתו בבוא אחרים עליה כי קנאה חמת נבר (משלי ו לד) • ואמר : אל • הטעם למהר הנקמה וקנאתו הוא שבאר למטה : פוקד עון אבות • הטעם למהר הנקמה ומלת פוקד כטעם זכירה • מה שבאר ר' אהרן ג"ע כל פקידה ואחריה על היא לנקמה הנה והוא פקד עלי (ד"ה ב לו בנ) • ואינו לנקמה : אבות על בנים • וכתוב בן לא ישא בעון האב (יהוקאל יא כ) • וע"כ באר ואמר לשונאי ואמר על בנים ולא הזכיר בני בנים • ויש אומרים כי שלשים על בני בנים והם שלשים לאבות ואין זה הטעם נכון כי כבר במקום אחר הזכיר בני בנים • ויש אומרים כי בני הבנים בנים נקראים • והזכיר : שלשים ורבעים • ונתנו החכמים טעם כי האב זוכה ורואה עד ארבעה דורות הנה איוב שהועד • ולא יאריך יותר • הנה ליהוא נאמר בני רבעים ישבו לך על כסא ישראל (מלכים ב טו יב) • ויש שואלים שהיה ראוי לזכור רבעים לבד כיון שאריכות האף עד רבעים • והתשובה כפי שיראה לו ית' אחרי החכמה כפי שיתחייבו בעון • ואפשר שדרך החכמה זו היא כי על בנים ועל שלשים הוא לדרך כשרות והדור הרביעי לדרך חוב • ויתכן להעיר בדרך הסוד כי עניני התורה מתדמים לדברים הטבעיים ובעבור שהתנגלו הדברים החמישי יהיה כמו הראשון והטעם שפוקד עון האב על הבן וכן הבן על שלשים ועל רבעים בבוא מה שהוא ליעוד טוב במערכת מולדו יהיה נפקד בעון האב : ועושה חסד לאלפים • הטעם לאלפי דורות מאין הפסק אם יהיו כלם אוהבי השם • כל מי שהוא נפקד ליעוד רע השם בחסדו יצילנו מאותו היעוד הרע כאשר נרמז כי הכרך גדול עלי והצלת נפשי משאול תחתיה (תהלים פו יג) • ונאמר והסד ה' מעולם ועד עולם על יראיו (שם קנ יז) • ונאמר ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו (שם סב יג) • הטעם שישלם לו כפי מעשיו הטובים ולא ישלם בו היעוד הרע • וטעם : לאלף דור • בעבור היותו סך חשבון אלא גם הוא באין סוף • והמפרש בעבור שהנה סמוך לאוהביו ושם סמוך לשומרי מצותיו והלא כתוב לאוהבי ולשומרי מצותי • ויש לומר בעבור שהזכיר דור שהוא שם המין אמר גם אלף • ואמר : לאוהבי • בעבור שאמר לשונאי • וטעם השנאה בעבור שכפר ביחוד השם והאמין לזולתו על כן מלת לאוהבי להאמין ביחודו והם עקרי היהוד הטובנים בשכל : ולשומרי מצותי • כי עקר אהבת השם לשמור מצותיו שהוא התורה • ואשר השיבו שניהם למצות התוריות יש מי שהלך בבחינת הצווי והאזהרה ויש מי שהלך בין מי שהוא עובד מאהבה לעובד מיראה ואמנם אלו זכר לשומרי מצותי מבלתי אמור לאוהבי היה נראה שאם ישמור המצוה אע"פ שאינו אוהב

אהב השם שיתקיים לו יעוד הטוב • ואי אפשר כי מצות התורה הם
 לאומי קבלת היחוד והעבד שהוא אהב נאמו לאדוניו דין לו שיקבל
 צויו על כן הוציאו בלשון מצוה ועל פי האמת היה ראוי לומר ושומרי
 מצותיו אלא מפני שיהיה הרצון כפי החלוק שהרמזנו בפסוק אנכי ה'
 אלהיך שמעם לאוהבי למי שקדמה לו הידיעה בו ית' מתוך חקירת
 פעולותיו שהם עולם השפל ועולם האמצעי ועולם העליון שהוא סוד
 ישרים : ולשומרי מצותי • מרמזו למקצרים בידיעה ותארם שומרי מצותיו
 שבאמת בעבור קבלת התורה העירם לידיעתו ית' על ידי אותות
 ונפלאות : לא תשא • זה המאמר יכיל אופנים • והחכם ר' ישועה נ"ע
 העיר בענינים שאוכל זה המאמר כגון שלא ישיגוהו כמה שאינו נאות
 לו ית' או שלא ייחס לו ית' אשר לא יתכן מעניני תורותיו שיאמר כה
 אמר ה' וה' לא דבר המעם הוין כמה שהוא מכון ממנו ית' • אכן המכון
 שזאת האזהרה תתלה בשבועה ומלת תשא היא ענין שבועה כמו אשר
 לא נשא לשוא נפשי (תהלים כד ד) • והוציא השבועה בלשון נשיאה
 בעבור שהשם נשוא בפה כמו ובל אשר את שמותם על שפתי (שם מז ד) •
 וידוע שהדברים נרמזים בשמות ועל כן יבוא השם המורה העצם וכל
 שכן על הש"י אשר אינו ממין הגופים והחונים עליהם אשר תאות
 בהם ההרמוזה יהא השם מקום העצם שלא יודע כי אם בשם ועל כן
 נאמר : לא תשא את שם • והטעם בכל איזה שם אשר יורה לעצמו
 ית' בין מן שמותיו המיוחדים לו ית' בין מן תאריו המוסגלים לו ולכן
 אמר ה' אלהיך ולא אמר ה' לבד עד שיהיה הנרצה בשם יה לבד :
 לשוא • טעמו כמה שלא יועיל כנרמז שוא עבוד אלהים (מלאכי ג יד) •
 וכספר מצות בארנו כמה ענינים הם שהנשבע עליהם יאמר כי נשבע
 לשוא והבדלנו בין שוא ושקר • ונאמר במקום שוא שקר אך לשקר שמרתי
 (שמואל א כה כא) • ובמקום שקר שוא משאות שוא ומדוחים (איכה
 ב יד) • בעבור שמתדמים בענין אחד שמעם שניהם הכל ותוהו ודבר
 שאינו : כי לא ינקד • המעם אפילו ששב לא ימצא סליחה וזה אי
 אפשר אעפ"כ בעלי הקבלה אמרו יש עונות שהתשובה ויום הכפורים
 תולין ויסורים מכפרים • ויש שהתשובה ויום הכפורים ויסורין תולין ומיתה
 מכפרת • אכן לפי חקירת חכמי האמת שהתשובה ספלת נמול הרע •
 ואם הבונה שאם לא שב לא ינקה הוא הדין לכל העבירות • אכן יש
 לכבוד הואיל ואמר בעובד ע"ז פוקד עון אבות ואומר לאוהבי השם
 ועושה חסד היה מספיק להורות שהעניש בלא תעשה והשבר בעשה אלא
 באר עוד עניש בנושא שם ושכר בכבוד אב להורות כשם שיש מצות
 שהעובר בהן מאריך אפו ופוקד עד רבעים ויש מצות שהעובר בהן
 לא יאריך אפו עליו אם לא שב כאשר נזכר בנושא בי כן נזכר : כי
 לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא • וכן נמ' במצות עשה
 נאמר בכבוד אב למען יאריכון ימך (דברים כה טו) • ואין זה בנושא
 שם לבד שבאמת זה סחלל את השם כאשר נאמר ולא תשבעו בשמי
 לשקר וחללת את שם אלהיך (ויקרא יט יב) • אלא גם כן מצאנו שנאמר

לא ינקת כל הנוגע בה (משלי ו כט) • ונאמר עד שקרים לא ינקת (שם יט ה) •
 למחר הנקמה עליהם אם כן הרמזו הכתוב שיש עבירות שיאריך אפו
 עליהם ויש עבירות שימהר הנקמה עליהם • והנה יש שבועה חובה •
 ויש שבועה ראויה • ויש שבועה עוברת • אעפ"כ אשר הכתוב לירא מן השבועה
 הנשבע כאשר שבועה ירא (קהלת ט ב) • והכתוב לא באר עונש לעובר
 על השבועה לא כרת ולא מיתת בית דין אע"פ שהעבירה הזאת גדולה
 שהיא תוכעת לכפירה מציאותו ית' ונראה שהשם הם לעוברים בעבירה
 זאת אע"פ שהוא הלול השם מפני שהאדם מהפתה בשבועה תמיד והיו
 נהרנים תמיד אעפ"כ בשנת שבועה עם זדון שבועה מצאנו שחייב
 קרבן עולה ויורד ובכפירת ממון בודון שבועה חייב אשם • אכן אם
 נמצא בעדים עובר על שבועה לא התבאר דינה בתורה • אמנם ראיתי רוב
 חכמים שנמו לדין במיתה מי שמחלל את השבועה מפני שהעבירה הזאת
 מן החמורות • ומצאנו גם כן כתוב ממה שהניד ממה שנשבעו הנשיאים
 לנבעונים ונענשו בני שאלו במיתה • וליהנותן כתוב ויפדו העם את
 יהונתן ולא מה (שמואל א יד מה) • ולשמעי בן גרא נאמר הלא השבעתיך
 (מלכים א ב טב) ונהרג • ויש לומר מצאנו כתוב ויואל שאל את העם
 (שמואל א יד כד) • ונאמר ארור האיש אשר יאכל לחם עד הערב (שם שם) •
 ונאמר ויונתן לא שמע בהשביע אביו את העם (שם יד כז) • ונראה כי
 אותן השבועות שנתחייבו מות היו שבועות של אלה והמועל בחרם
 חייב מות ושמעי בן גרא היה מן התנאי שאם יעבור אנה ואנה להיות
 מחויב מות ומן אשרי הצדיק נאמר ולא נשבע לפרסה (תהלים כד ד) :

זכור את יום השבת • אחר שקיים עצמו והזהיר באמונת זולתו ואמונת
 מציאותו ית' לא תודע ממאמר נביא רק מתוך הקירת פעולותיו
 על כן העיר בליאוס תוריי המעיר על עיון מעשיו הוא הרוש העולם
 לקיים מציאות האלוה שזה היום הוא תהלת ההנחה שהונח העולם
 סמעשה בראשית היות עולם כמנהגו הולך שבמעשה בראשית נתהוו כל
 מה שנתהוו סכח השם בלי אמצעי כאשר העירונו כמעשה בראשית
 ועל כן אמר זכור את יום השבת • כי לא נתהוו בו דבר • ואמר : לקדשו •
 אין המעם מלשון קדשה כי אם היום לעצמו • והחל במלת זכירה ומלת זכירה
 ענינה נאמר בלב ובפה • בלב כמו זכר את ושתי (אסתר ב א) • ובפה
 כמו ומשא ה' לא תזכרו עוד (ירמיה כג לו) • ואפשר היות זאת הזכירה
 בלב ובפה ותהיה זכירתה בלב ובפה לשבח וכבוד • ואולם יש לומר
 בעבור שקדמה מצותה במדבר סין • ויש מפרשים בעבור שכא הדבור
 בשבת עצמו כמו זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים (שמות יג ג) •
 ואחרים פירשו שהמעם להיות זוכר השבת מימי השבוע שאמר : ששת
 ימים העבדו • ויש אומרים בעבור שהזכיר כי ששת ימים על כן אמר זכור את
 יום השבת בה"א הידיעה שידיעתה מתאחרת במלה ויום השביעי שבת
 לה' אלהיך : לקדשו • במפורש שהקדוש הוא מעשות מלאכה כאשר
 נאמר ולקדש את יום השבת לבלתי עשות בו כל מלאכה (ירמיה יז כד) •
 ונאמר ואת שבתותי קדשו (יחזקאל כ כ) • והפך זה ואת שבתותי חללו

מאד (יחזקאל כ יג) • והחלול הוא עשיית מלאכה כאשר נאמר מחלליה מות
 יומת (שמות לא יד) • ויש מן החכמים אשר פירשו שמעיד להסנע משכיבת
 אשה הנה כתוב וקדשתם היום וסחר ונאמר אל תנשו אל אשה (שם
 יט מז) • ואחרים פירשו שהמעם לחייב התפלה והקריאה ביום השבת
 ונאמר מזמור שיר ליום השבת (תחלים צב א) • מדוע את הולכת אליו
 היום לא חדש ולא שבת (מלכים ב ד כג) • ואינו ממעם המלה • ויש
 לתמוה מן הסתירים שכיבת האשה בשבת שהשם צוה לקדש את יום
 השבת והנה הוא מתנולל בטמאה ואיך בטמאתו יקדשנו • והרוצים
 למלאת תאותם בעבור שכתוב וקראת לשבת ענג (ישעיה נח יג) • וחשכיבת
 ענג התירוה בשבת והלא הכתוב אומר לקדוש ה' מכובד (שם שם) •
 והנבדלים למרום פורשים עצמם משכיבת אשה • והואיל וסוד זה היום
 מובא לסוד העולם הבא שהוא במול עסקי הנוף איך יהיה העסק במנוף
 הנוף חוש הבישוש שהוא חרפת לנו • וחכמינו הביאורו בכלל לא תעשה
 כל מלאכה לפי שעצמו של ענין מלאכה • ולפי סברת תדורשים כי
 משנה שכר שכיר עבדך (דברים מז יח) • עבדך ביום עבדך בלילה • והנה
 כתוב ששת ימים תעבוד • ועוד אמר ועשית כל מלאכתך •
 ונאמר ששת ימים תעשה מעשיך (שמות כג יב) • והנה נזכרו מלאכת
 עבודה ומעשה באסור זה היום ועב"פ לא יורו שלשתם למענה אחד •
 והחכמים נחלקו בטעמי אלו המלות לחלקים ואנחנו הזכרנו דעות החכמים
 בספר מצות ובארנו מה שנראה לנו אחרי העיון ובארנו ששם מעשה
 סג וכולל בין שיחיה בענוי בין בלא ענוי בין מתוקן בין שאינו מתוקן
 וכולל הסותחל והנולד בין כללו בין פרטו ושם עבודה ומלאכה הם ספורי
 המעשים ולכל אחד יש תואר מוסגל וכפי חלוק אותו התאר יקרא בשם
 מלאכה או עבודה • ואי אפשר כל מעשה שיפול שינצל מאחד משני
 הענינים ששם עבודה יורה בהעשות המעשה על צד חיוב והכרח על כן
 נדחקו החכמים במאמר ששת ימים תעבוד ותלוהו בחובות ולכן נקרא
 העבד עבד לאופן שהוא מוכרח ומהויב במעשה • והנה נאמר ועבודה לא
 יעבוד עוד (במדבר ח כו) • וכתוב ושרת את אחיו (שם שם) • והו
 ממין המעשה שהיה עושה אך שלא יהיה על צד החיוב • ושם מלאכה
 נראה שטעמה כל מעשה שיפול על פי רצון הרוצה שיהיה לחפץ יקרא
 בשם מלאכה • וכתוב ואקום ואעשה את מלאכת המלך (דניאל ח כז) •
 כי בו שבת מכל מלאכתו • והנה כל מעשה שיעשה האדם לא יעשהו
 כי אם על צד ההכרח או על צד הרצון ועל כן כלל שני תתארים
 באסור תעבוד ועשית כל מלאכתך • ונראה כמה שפירשנו שכל עבודה
 מלאכה ואין כל מלאכה עבודה • וכל מלאכה מעשה ואין כל מעשה
 מלאכה כמעשה המשונע בעבור שהקדים ששת ימים בעשיית מלאכה
 החכמים הרבו אופנים • אכן מה שנירמזו הנה בעבור שמנין תנועת
 ההקפה הוא עצם הזמן והיה רוצה להזכיר שהשביעי קדש באר שש
 הימים להורות חשביעי לבאר כמה נקדש השביעי מששת הימים שהוא
 בעשיית מלאכה על כן אמר ששת ימים תעבוד • או כון הכתוב להדמות

ישראל בש"י בעבור כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ
 וביום השביעי שבת לכן אמר ששת ימים : שבת • בענין מלת שביתה בעבור
 שצריכה אל לזוי מעשה שהיה נעשה מקודם יש מהם שאמרו שהוא
 שם של תורה שכל שם של תורה צריך אל באור ושם שבת אינו
 מזה המין שזהו טעם המלה כאשר תקנוהו מהקני הלשון • ויש
 אומרים שהוא שם של תורה משום שזו המלה לא תלקח אל אמתתה
 לאמור כלל המעשים בשבת • ודעת החכם ר' יוסף ג"ע לדמות זאת
 המלה כמו המלות אשר לא ילקחו על גלויים כמו החיו לכם (במדבר
 לא יח) • שהטעם לא ההרוננו • ומאמר לא החיה כל נשמה (דברים כ טז) •
 מכשפה לא החיה (שמות כב יז) • ובאמת אלו לא יהכן שילקחו על
 גלויים על כן צריכים אל באור אבל מלת שביתה יש לה גלוי
 שנעשה עליו על כן אין טעם למאמרו כי טעם לא תעשה כל מלאכה
 הוא באור למלת שבת עד שנלחץ למקום שלא נזכר באורו אחריו
 כמאמר ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי השבות (שם כג יב) •
 בעבור שמביא לאמור כלל המעשים בשבת וידענו כי יש ענינים לא יאמרו
 בשבת • ואי אפשר היות מלה מעשיך כוללת ומלת שבת מוסגלת עד
 שנלחץ להשים באורה אחרי כן • והחכם ר' ישועה ג"ע אמר שהדברים
 אשר לא יאמרו בשבת יצאו בראיהם • ומה שנראה לנו כי אמר לא
 תעשה כל מלאכה אחר שאמר שבת לה' אלהיך לאמור המלאכות בעשה
 ולא תעשה על כן יהיה במל דבר האומרים שיש מעשים אומרים
 משום שבות • ויחסו לשם באמרו שבת לה' אלהיך משום שהשם שבת
 בו : לא תעשה כל מלאכה • אמר ר' ישועה ג"ע בעבור שאמר
 אתה ובנך ובתך או שהוא לחזוק ומה שפירשנו הוא יותר טוב •
 ואחר שאמר לא תעשה כל מלאכה לא אמר ובנך אלא עוד אמר
 אתה בעבור שאין מן מנהג הלשון להסמיך שם גלוי עם רמז מוספך
 כי אם עם רמז מובדל עם אחד משלשה פנים הנדברים וכן והייתי
 אני ובני שלמה הטאים (מלכים א א כא) • יין ושכר אל השת אתה
 ובניך (ויקרא י ט) : למען יאריך ימים הוא ובניו בקרב ישראל • והיה
 זה כי לא יספך אלא עצם אל עצם בין גלוי בין סתום לא עצם
 אל מקרה והרמז המוספך הוא מקרה : ובנך ובתך • יש מפרשים בעבור
 שאמר לא תעשה כל מלאכה והסמיך כל אלו אליו כל העושה מהם
 מלאכה הוא העובר בלא תעשה כל מלאכה • והחכם ר' ישועה ג"ע פירש
 שהטעם לא תעשה אתה מלאכה ולא בנך יעשה מלאכה ולא שם
 האב או האדון מזהר אלא כמשפט המזהר ויפה פירש כי הנה הגר
 מי יהיה חייב מות בעבודת הגר • ואלו הנזכרים אינם על מעלה אחת
 הנה הבן והבת אינם בוגרים שיהיו בני מצוה כי הבוגרים נכנסים במלת
 אתה אלא אם הם קמנים נתלים על האב להקשיב בהם מלעשות
 מלאכה בין מלאכת עצמם בין מלאכת האב • והחכמים הקישו מזה
 מעשים נענועי התינוקות שהם באמור על הבוגרים והכתוב לא אמר רק
 מלאכת הקמנים : ועבדך ואמתך • שמעשיהם בעבור האדון הוא הבא תחת

האזהרה לא מעשה עצמם אלא אם היו בגבולנו וכן אמר הכתוב למען ינוח עבדך ואמתך כמוך (דברים ה יד) • שהמעם במלאכת האדון : וכל בהמתך • שהוא אסור על כל צד לעשות מלאכה בין מלאכת עצמו בין מלאכת עבו"ם • וכן נאמר למען ינוח שורך וחמורך (שמות כג יב) פתם • ובעלי הקבלה אסרו למכור בהמה נסה לעבו"ם מפני שהוא עושה עמה מלאכה בשבת : ונרך אשר בשערך • הטעם שיעשה מלאכה בגלוי ועל כן אמר בשערך שאם יעשה מלאכה בסתר אין אנו חייבים • והנה יש עבירות שהגר היה מזהיר לעשות בתוכנו כגון ע"ז ושלא יאכל ביום הכפורים ושלא יאכל דם ושלא יקרב אל אחת מן העריות • והבדל יש בין העבד ובין הגר כי העבד לא יעשה מלאכתנו בין בגבולנו בין חוץ מגבולנו • וגר שער אפילו מלאכתנו יעשה חוץ מגבולנו אינו אסור • ועבדי שלמה לא היו עבדי התנחלות כי אם כדמסת שכירים • ולא הזכיר הנה השכיר כי הוא כמו גר שער שהיון מגבולנו עושה אפילו מלאכתנו לבד שלא נעייין לכך ולא יהיה בגבולנו • ואולם חלקי המעשים על ארבעה חלקים • מעשה שיפול מעקר היכולת • ומעשה הנולד ממעשה ההווה מעקר היכולת על ידי חבור • ומעשה הנולד על ידי הנרמה שהיא הווה מעקר היכולת אחרי הבדל מנניעה • ומעשה ההוה בלי נניעה כמעשה זולתנו ויתיהם אלינו • ואולם שני החלקים הראשונים אין פסק שהם באים תחת לא תעשה כל מלאכה בזה הפסוק • והחלק השלישי מוקש מהחלק הרביעי שאם מעשה זולתנו נהיה אנחנו במשפט המזהירים כל שבן מעשה הנולד מהנרמתנו הנעשית ביום ששי והיא נעשית מאליה בשבת • ואלו החלקים נתבארו באר היטב בספר מצות • ונאמרו בשבת מלות ואי אפשר לקחת אותן על אמתתן אלא הם ננבלים וידענו זה מצדיית השליח ע"ה • והנה מצאנו ששבות נאמר על הדבור מצאנו וישבתו שלשת האנשים מענות את איוב (איוב לב א) • ממצוא חפצך ודבר דבר (ישעיה נח יג) • ונאמר מזמור שיר ליום השבת (תהלים צב א) • ונאמר אל יצא איש ממקומו (שמות מז כט) • אם תשיב משבת הנלך (ישעיה נה יג) • ונאמר מדוע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת (מלכים ב ד כג) • ונאמר וכברתו מעשות דרכך (ישעיה נה יג) • ונאמר אכלוהו היום (שמות מז כה) • גם יש מלאכות מותרות בשבת כל מה שהוא תלוי בהצלת נפשות • אמנם מעשה שמים מותרים כמעשה הקרבנות ויש רמזים מן הכתוב כאשר נתבארו בספר מצות : כי ששה ימים • צריך ב"ת השמוש כמו הנמצא בית ה' (מלכים ב יח טו) • נתן העלה לחדוש העולם אשר נמצאו השרשים בלי אמצעיים : וינח • הטעם פסק מן המאמר שמעשה בראשית במאמר נברא ומצאנו מנוחה על המאמר וידברו את הדברים האלה בשם דוד וינוחו (שמואל א כה ט) : על כן ברך • טעם הברכה פירשנוהו במאמר ויברך אלהים את יום השביעי ושם פירשנו דעות שאמרו החכמים ובארנו המכוון שמרמז שבבל ששת הימים המציא העקרים שנבראו בלי אמצעיים ומאתר שהשלים מעשה בראשית נתן בהם כח לעשות התולדות זהו ברבת היום על כן

תמצא הברכה מיוחסת לשם וכל ברכה תורה להוספת ואם נמצא ענינה לשבח : ויקדשהו • שהקדושה מצאנוה מצורפת לשם ולנו שהטעם מעשות מלאכה על בן זכור את יום השבת לקדשו • וכן ויקדשהו • אחרי שסדר קיום עצמו ית' והורה יהודו ולהזהר בכבוד שמו והורה מצות שבת להלאיטנו בקיום מופת המורה למציאותו ית' הורה לכבוד מי שאמתו תובע לאמתו ית' שמו כאשר אמר ההכם ר' ישועה ג"ע שהאבות הם שניים לבן מהבורא • וכבוד האב הוא לקום מפניו ויהיה נשמע לגזרתו ולא יסתור דבריו לפרנסו להלבישו להנעילו להספיקו בכל מה שצריך • והואיל והכבוד הפך הקלון צריך להסיר הקלון ממנו במה שיוכל : למען יאריכון • לא מצאנו אריכות ימים רק בשלש מצות בכבוד אב ואם • ובמשקל • ובשלוח הקן • ונראה מפני שבכלם יש חסרון ימים ואין לאדם הביב יותר מקנין המסון על בן הבטיה מה שהוא יותר הביב לו מהמסון שהוא אריכות ימים • על בן יש לנו לומר שכבוד אב הנזכר בכאן במה שסובל להיות קם מפניו ושהיה ממלא דבריו כן סובל להיותו מורה להספיקו במה שהוא חסר : למען יאריכון • יש אומרים שהוא יוצא הטעם האב והאם אם יכבדם יאריכון ימיו ואינו נראה כן הואיל ומצאנו בזה הלשון במקומות אחרים ואינו מכיל להיותו יוצא גם כן בזה המקום • והאומרים שהוא יוצא בבר מצאנו תקן אחר למען יאריך ימים (דברים יז ה) • ונמצא שהאדם מאריך הימים לא הימים מאריכון את האדם וכן והארכת ימים (שם כב ז) • והאומר כי אלו היה עומד היה קשור עם למ"ד כמו ויהי כי ארכו לו שם הימים (בראשית כו ה) • יש להבין כאשר אם הוא יוצא צריך להוסיף מלת אותך כן אם הוא עומד צריך להוסיף מלת לך ואין צורך • והקלון כולל הסורא ומצאנו איש אמו ואביו תיראו (ויקרא יט ג) • ואריכות הימים הפכו שיתקצרו ימיו מכלל שהוא עד זמן הקצוב שאם לא כן לא ימצאו מתיים בימים קצובים • וכן שונא בצע יאריך ימים (משלי כה טז) • אין הטעם שזה יוסיף על זמן הקצוב אבל הטעם לחיות ימיו הקצובים וכן אמר יסך • אע"פ שכל דבור עומד בפני עצמו יש לתת כדמות טעם בסדר כל דבור • והנה בהקפה הטבעית הה' כמו הראשון והדבור החמישי הוא כבד את אביך • ועוד ההל בסדר דבור : לא תרצה • כנגד הראשון שהוא אנכי ה' והטעם בעבור שהאדם נברא בצלם אלהים וכדמותו ועל ידי האדם מתפשטת השנחת השם בעולם השפל וכן נאמר שופך דם האדם באדם דמו ישפך (בראשית טו ו) • כי בצלם אלהים עשה את האדם (שם שם) • והמפסיד את האדם כאלו הסיר השנחת השם מן העולם על בן כאשר עשה בן יעשה לו שלא שם העלה מפני שהכאיב אלא מפני שהפסיד צלם אלהים על בן על כל איזה צד שיפסידנו יקרא רוצה ויתחייב • וכבר בארנו בספר מצות אופני הדרכים שמצדס יקרא האדם רוצה ויתחייב בין שיהרננו בעצמו בין על ידי זולתו בין על ידי סם המות בין בעדות שקר בין שיסבב מיתתו או שירוצה בהרינתו ואם יכול להצילו

להצילו ולא יצילנו ככתוב הצל לקוחים למות (משלי כד יא) • ואחרי שהחל בעניני החמסים והחל הקשה בקשה כי אין לאיש נכבד מעצמו אחרי כן הזהיר : בלא תנאף • כי קנאה חמת גבר (שם ו לד) • יש מן החכמים אומרים כי הנאוף לא ימצא חוץ מאשת איש והזנות יהיה גם בפנויה בעבור שמצאו כתובים כגון וינאפו את נשי רעיהם (ירמיה כט כג) • האשה המנאפת תחת אישה (יהזקאל טז לב) • ומצאנו לא אפקוד על בנותיכם כי תזנינה ועל בלותיכם כי תנאפנה (הושע ד יד) • אכן יש חכמים אומרים כי שכיבת כל אשה היא בשם נאוף אכן הן חלוקי המדרגות כאשר סדרם החכם ר' אהרן נ"ע • ויש להפליא מדברו שאמר וכלן חייבות מות חוץ מן הפנויה • ואני תמיה במאמר זה שהרי יש מהן שהבא עליה חייב כרת לא במיתת בית דין • ומהן חייבי לאוין כגון האסורה לכהן ועוד שלא כון הכתוב הנה לבאר כי אם בעניני החמסים לא לאסור מה שתלוי אסורן בתורה • והכתוב אמר באזהרת העריות ואל אשת עמיתך לא תתן שכבתך לזרע לטמאה בה (ויקרא יח כ) • ואמר בענין המשפמים ואיש אשר ינאף את אשת איש אשר ינאף את אשת רעהו (שם כ) • ויחד הניאוף באשת איש ומה שאמר נואף אשה הסר לב (משלי ו לב) כבר נאמר כן הבא אל אשת רעהו לא ינקה כל הנזנע בה (שם ו כט) : לא תגנוב • כולל כל גנבה בין גנבת יד ובין גנבת דעת • ובעלי הקבלה אשר אמרו שזה מיוחד בגנוב נפש אי אפשר אחר אשר חברו עם אשר דינם מיתה בית דין אך גנבת סמון מן מאמר לא תגנובו אין הדברים נראים שהרי לא תענה האפשר לומר שזה למי שהעיד את הנפש שרצה ויש משפמים הלוקים לעד שקר • כאשר זמם (דברים יט יט) • וכמו שנאמר ונגנב איש ומכרו (שמות כא מז) • וענש • וצריך היות אזהרתו קודמת בן נאמר בגנוב שור איש וצריך להיות האזהרה קודמת : לא תענה • ענין עדות וכל לשון ענייה שהוא ענין עדות צריך ב"ת השמוש לפניו • והזהיר הכתוב מלהעיד בשקר ואמר : עד שקר • יש ששוקלים עד בשקל ריש ועושר (משלי לח) • שהוא שם טעמו עדות ועד אין בה (במדבר ה יג) • ויותר טוב שיהיה תאר והטעם אם אתה עד שקר לא תענה ברעך • וכן ועד אין בה (שם שם) • עד שתהא חשודה • והטעם על איזו עדות בין נזק נפש בין ענש סמון בין כל דבר שיעיד עליו בשקר להיבין : לא תחמוד • תפש העקר שממנו צומחות כל העבירות ואומרים חכמים הרחורי עברה קשים מעברה הטעם קשים על הנפש • והחמידה תלויה בלב • ונאמר במשנה תורה לא תתאוה (דברים ה יח) במקום לא תחמוד • ואמרו חכמינו שהוא במקום לא תחמוד שהחמוד מפעל האדם והתאוה היא מפעל השם • ומעם התאוה היא ערכות על כן יצוה האדם בלא תחמוד • ומעם החמידה שלא יראה דבר ויאמר הלואי שהיה לי ואז ישתדל להוציא ממהשבתו לידי פעל וכן נאמר וחמדו שדות וגזלו (מיכה כב) • ויש לתת כדמות טעם בעבור שהזכיר בד' עבירות וכלן תלויות לעלת החמידה על כן הזהיר בהם וסדרם בזה הפסוק • שאמר : לא תחמוד בית

רעך • כי לאופן זה כון שירצח רעהו לקחת את ביתו • ונאמר : לא תהמוד אשת רעך • כנגד לא תנאף וגם יהיה סבה שיהרג אדם בעבור אשתו על כן חבר : שדהו ועבדו ואמתו • ואמר : שורו והמורו • כנגד לא תגנוב : וכל אשר לרעך • כנגד לא תענה • ולכל הפעולות קודמת להן המהשבה והמהשבה עקר הלב וההמוד תלוי בלב • ואין טעם לדבר האומר שטעם לא תהמוד בטעם לא תגזול כמו ולא יהמוד איש את ארצך (שמות לד כד) • שהטעם בראותם עוצם ההשגחה שיש לכם מאת השם לא ישים איש את לבו לארצכם בעלותכם לראות את פני ה' ותשאר הארץ בלי אנשי צבא • יש שואלים שאלות שהכתוב אמר וידבר ה' אליכם וגו' עשרת הדברים (דברים די ב יג) • איזה הם עשרת הדברים ולמה נתנו בזה המנין ולמה נתנו אלו המצות זולתי מצות אחרות ואם כל המצות נכללות באלו עשרת הדברים כאשר סברו אנשים ולמה נתנו בשני חלקים בטעמים וההלופים שיש בין הראשונים והאחרונים • אמר ר' ישועה נ"ע בעבור היותם עשרה דברים בטעם הגדול • והנה לפי סברת החכם ר' ישועה נ"ע פסוק אנכי ה' הוא פסוק א' בטעם הגדול עד מבית עבדים • ובטעם השני עד לשומרי מצותי • הפך זה פסוק זכור את יום השבת • ואמר כונה שנית כי הם עשרה מענים ועל פי זאת הסברא גם הטעם הגדול על פי המענים • ונראה מדעת ר' ישועה נ"ע כי פסוק אנכי ואם איננו לדרך מצוה לפי דעתו הוא אחד מעשרה המענים • ויש לעזור בדבריו שעל כן אמר עשרת הדברים ולא עשר מצות זה הטעם יתבאר בבאור למה באו בטעמיהם בשני חלקים שני העקרים • וראיתי מדעות ספרשים אחרים בעבור שפסוק אנכי ה' איננו מצוה ואיננו מן עשרת הדברים והפשו למצוא העשרה • מהם אמרו לא יהיה הדבור הראשון ולא תעשה הדבור השני ולא יתכן שמענה אחד הם • ואחרים אמרו לא תהמוד הנאמר שני פעמים הם שני דברים ואין טעם לדבריהם שהחמידה היא טעם אחד ולהיותם חלוקי ענין להמנות שני דברים מה הראיה בזה • וכאמת כי דבור אנכי הוא הראשון כאשר בארנו • אמנם למה באו בזה המנין יש מבעלי חכמת הנכיון שנתנו טעם למה היו עשרה ומטעם זה הורו גם כן למה נסגלו אלו המצות ולמה באו בזה הסדר • והנה הדבור הראשון הוא השם ית' והט' כנגד ט' גלגלים ועל פי כהותם סדר הדברים הט' • ולי יש לתת הטעם בעבור שהש"י אחד והנה הדבור הראשון מורה לעצמו שהאחד הוא העומד לעצמו מכלי צורך לאחר שכל המספר בו בכח והוא בכלל המספר בפעל ועל כן צדיכים הדברים להדמות באחד • וידענו שהעשרה כדמות האחד כי כמו שהאחד ראש לאחדים כן העשרה כדמות האחד לעשרות • אמנם אלו המצות אשר כוון להשמע מפי הגבורה בעבור ששלמות האדם שני מינים שלמות הנפש ושלמות הגוף והנה העיר לשלמות הנפש שמציאות השם ויחודו זשלא ישיגהו בשום חסרון וממה שצריך להלאימו במצוה תוריית • ושלמות הגוף עסקי האדם ושמושיו מה שיש בינו ובין יולדיו שמהנדל ביניהם ומה שיש בינו ובין בני אדם על כן מה שראה אחרי החכמה

במה שישלם האדם להיות אדם שלם העירו באלה עשרת הדברים להיות שלם עם אלהים ועם אנשים והמשתכל בהם יבינם שהם לצורך הברחי בתקן האדם ועל פי סדר ישר מהקשה שבקשים עד הקל שבקלים על כן העיר באלה המצות ולא במצות אחרות • אמנם להיות כל המצות נכללות באלה עשרת הדברים אינו נראה כן • אמנם למה באו בשני הלכים בטעמים יש לומר בעבור היותם עשרה מענים בטעם הגדול אמנם לא היתה יכולת להשמיעם כפי שהיו נשמעים מפי הנבורה שיש מענים במלות מועטות שהוא מאמר קצר ויש מענים במלות רבות שהוא פסוק ארוך ועל שניהם אין יכולת להשמיעם על כן חבר הקצרים והפסיק בינות הארוך להשמיעם על כן באו בשני טעמים • והראיה בזה שפסוק לא תשא וכבד ולא תהמוד בטעם אחד שאינו לא ארוך ולא קצר • ועוד שסופי כל פסוקי המענים הארוכים בטעם אחד אכן פסוק אנכי שהוא מענה אחד ואינו לא ארוך ולא קצר בא בשני טעמים • יש לעזור בכונת ר' ישועה נ"ע שבא כן להורות שאינו על דרך מצה רק הוא חבור במאמר כדי לומר לא יהיה • אמנם בעבור החלופים שבאו במשנה תורה שהוסיף טעמים אחרים שאמר הואיל משה באר את התורה הזאת (דברים א ה) • והנה בשלשה הפסוקים שהיחוד תלוי בהם לא הוסיף דבר רק חסר הו"ו במלת וכל תמונה ואין חשש • אכן מה שאמר שמור את יום השבת מקום זכור טעם אחד יכללם והטעם שהזכר אחרי השבחה והשמירה העיון תמידי • ויש לתת טעם בעבור שאמר משה כי ששת ימים אמר זכור שהיה הדבר למרחוק ושם אמר וזכרת כי עבד היית במצרים על כן אמר שמור ובמשנה התורה יתבאר הטעם • ואם בעלי הקבלה אמרו שזכור ושמור בכת אחת נאמרו ולא אמרו השנויים האחרים בעבור שזה ראשית השנויים והוא הדין לכלם • ונתן הטעם ליציאת מצרים הטעם בעבור לנוח והטעם כי ששת ימים ועל כן צריך האדם לנוח שביעית ימי חייו שיהיה הגוף עומד במתכונתו ואתה בעבור שעבוד המצריים שלא נחת כלל והשם פדך משם על כן צורך לעשות את יום השבת • ויש לתת טעם על הוספת הבאור שאמר כי ששת ימים ובעבור שיש מן הכופרים שלא יקבלו זה על כן נתן העלה ליציאת מצרים שנעשו אותות ונפלאות שמאמתיים הדוש העולם וזה טעם הבאור • ועל כבוד אב ואם אמר ולמען ייטב לך (שם ה טז) • תוספת הטובה על אריכות הימים • ואם הקדים בשניים האשה מן הבית היה הרצון איזה יקדים שאילולי זה היה לו לומר שצריך לבנות ביתו ואחרי כן לקחת אשה שפתי צדיק ידעון רצון (משלי י לב) • ואמר תתאוה במקום לא תחמוד כשהתאוה ערה הלב ישן והטעם להתרחק מן הדברים אשר יקריבוהו אל התאוה • יש להושי בדברי משה כמה שהוסיף והפך כדי לסתום פה הדוברים מרה בתורת משה בעבור שחפאו דברים אשר לא כן על השם בהשענם על כחות העליונות שקשורים נמצאי מטה בהם וכנום בשמות ובעת הצורך כשרוצים לשנות מעשה בראשית לפעול פעולות על ידי עשונים והקטרות ופעולות שונות בעתים מזומנים מזכירים

השמות ההם על ידי פעולותיהם ובעבור שהיו אלו השמות שמורים להם מטועה ומטעה שמסרם להם כדי שלא יהשדו שזה הפעל יציאה מן כונת התורה השתדלו לבנות השמות ההם מן התורה והטבוח שהם סודות התורה הטקובלות ואמרו שכל התורה בנויה בשמות וזאת היא התפארותם בהכמת קבלתם ומשה רבינו יען שכונ שכזה החולי יולד לעם ה' על כן הוסיף והפך למכל דעתם ולהפר עצתם • והעומד כנגדם והוא מהם באמרו לפיכך נראה שזה שמחרימין ומשביעין או שואלין כהלום בשם מלאך פלוני או מלאכים פלוניים שהוא אמר • גם מה שנהגו בקצת מקומות לומר מבניסי רחמים לא טוב זה הסנהג מעשיך הם שיקריוכך לא מלאכים ולא זולתם ראוי לפנוע בהם שלא יבוא לקבלם כאלוה • והראיה על זה שלא סצאנו בתפלת משה רבינו ע"ה ולא בתפלת שאר הנביאים ולא בסדר אנשי כנסת הגדולה זכר אלא לש"י לבדו : ובל העם רואים את הקולות ואת הלפידים • יש מפרשים בעבור שההרגשות כלם מנקודה אחת על כן יבוא זה תמורת זה וכן ראה ריה בני (בראשית כזכז) • ואחרים פירשו בעבור שהשנת עשרת הדברים היו נראות הצובות על ידי האש וההשך על כן אמר רואים • ונראה לומר בעבור שכסדר זה המאמר הזכיר דבר שצריך ראיה כאשר אמר : ואת הלפידים ואת ההר עשן • וכן נאמר וירא העם • והוש הראות נכבד מהוש השמע • כבר קדם לנו הבאור שזאת הפרשה היתה ראויה להכתב אחרי פסוק וירד משה אל העם ויאמר אליהם (שמות יט כה) • אמנם מפני שהיה הצורך לסדר עשרת הדברים סדרם ואחרי כן אמר פרק וכל העם רואים • ומה שיש לחוש על פי הסברא אם נאמר כי עשרת הדברים נאמרו קודם פרשת וכל העם רואים אחר הסדר איך נאמר ויעמוד העם מרחוק ומשה נגש אל הערפל וסמוך לו אתם ראיתם כי מן השמים • והתיימתו כי יהיה לך למוקש (שם כג לג) • ומתי נאמר לו מה שנאמר במשנה תורה לך אמור להם שובו לכם לאהליכם (דברים ה כז) • ולאמר להיות זה מרמזו למה שנאמר ויבוא משה ויספר לעם (שם כד ג) אי אפשר כי אחר זה כתוב ואתה פה עמוד עמדי ואדברה אליך את המצוה והחקים והמשפטים (דברים ה כה) מן סדר אתם ראיתם עד כי יהיה לך למוקש • ושם נאמר ויבוא משה ויספר לעם את כל דברי ה' ואת כל המשפטים : על כן יש לנו לומר כי פרשת וכל העם היה קודם עשרת הדברים כאשר פירשנו וסדר עשרת הדברים אחרי ויעמוד העם מרחוק ומשה נגש אל הערפל וכשנאמרו עשרת הדברים היה לסדר פרשת ויהי כשמעכם את הקול מהוך החשך (דברים ה ב) • כלל אותה הפרשה עד לך אמור להם שובו לכם לאהליכם ואתה פה עמוד עמדי למקום שנגש בטעמד הגדול ואמר לו פרשת אתם ראיתם כלל אותה הפרשה עם פרשת ואלה המשפטים עד כי יהיה לך למוקש : את הקולות • הם הרעמים : ואת הלפידים • כמין אבוקות : ואת קול השופר • הוא הנזכר וקול שופר הזק מאד : וירא כל העם • הטעם ראו לנוע או יהא הטעם כאשר

פרק כ'

יראו כן נעו : וינעו • שבו לאחור : ויאמרו אל משה • כשירד לדבר אליהם : דבר אתה עמנו ונשמעה • שאם מפני המעמד הנורא נעו כל שכן אם ידבר עמנו : פן נמות • אל תיראו שתמותו : כי לבעבור נמות • מטעם לנסותך והעד : ובעבור תהיה יראתו על פניכם • הטעם על כן איים אתכם בקולות המחרידות במעמד הנורא : לבלתי תהטאו • לכפור בנבואת משה • ואינו מטעם הענין להיות נסות כמטעם התנשאות ענין כבוד : ויעמוד העם מרהוק • שלא קרבו אחרי שרחקו : ומשה נגש אל הערפל • טועה מי שאומר שבקע שלש מחיצות כי הערפל היתה מחיצה היצונית ולא בא בתוך הערפל כי אל הערפל אמר והיה קרוב לעם לכאר להם עשרת הדברים והראיה בזה השך ענן וערפל ונאמר מתוך האש הענן והערפל : אשר שם האלהים • כי משם יוצא הדבור וכל ההקף בערך המשיג לא בערך המושג כי נהורא עמיה שרא • וצריך להדמות הענינים כתולדותם להסיר כסוה מעל רעיונים לאור מזיו אור פני השכינה : ויאמר ה' אל משה • זה אחר ואתח פה עמוד עמדי (דברים ה כח) פרשה הנזכרת במשנה תורה בפרשת ואתחנן : אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם • בעבור היות פעולות העליונות הוות בלתי נגיעה כל פעולה הוה בלי נגיעה תולין אותה כאלו מן השמים היתה ובעבור ראות ישראל הדבור נחצב על ידי האש בכחו של שם ית' ולא ראו תמונת המדבר כאשר נאמר וידבר ה' אליכם מתוך האש קול דברים אתם שומעים ותמונה אינכם רואים (שם ד יב) • ר"ל תמונת המדבר זולתי קול אומר אנכי ה' : לא תעשון אתי אלהי כסף • הואיל ולא ראיתם כלום תמונה כי מן השמים דברתי עמכם אין לי שום דמיון אל תשתפו עמי אחר כדרך שעושים בכת צורות העליונות • כי מה שנאמר לא יהיה לך אלהים אחרים באחת הסברות שלא יכחישו מציאותו ויאמינו באלוה זולתנו ועתה מזהירם שלא ישתפו עמו אחר • הנה בידוע מה שנעשה במעשה העגל כי אם עשו העגל לא כחשו בשם ועל כן קדם והזהירם לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב ותהשבו כי לכבודי תעשו אותו מפני שאין לי צורך מענינים הארציים הואיל ואני בשמים : ואמנם אם אתה צריך להתקרב אלי במה שהוא צורך השפל : מזבח אדמה • הורה דבר קל בהוצאתו • ולא האבה לשמוע אל המפרשים הטעם על הכרובים שיהיו על הארון שלא יעשם סכסף : ואלהי זהב • שאם יעשה ד' יהשבו אלהי זהב שלא כון הכתוב לכך והכתוב אומר ועשית כרובים והצווי מספיק ומה צורך להזהיר ועדיין לא נצטוו בהם • או הטעם הואיל ולא ראיתם כלום תמונה אין לכם לעשות שום צורה בכסף וזהב הטעם לא תצטרכו בהוצאה גם במה שתתקרבו אלי : מזבח אדמה תעשה לי • כי אין צורך לש"י בדבר : ויש אומרים כי לא אמר מזבח אדמה אלא הטעם שלא יעשנו על נבי עמודים נמה טעם ואם מזבח אבנים אמנם הוא מזבח בנוי מלבנים • והאומר שהרצון על מזבח הנחשת שממלאים חללו עפר אי אפשר כי אינו נקרא רק מזבח הנחשת •

ועוד מה טעם ואם מזבח אבנים • ואינו כי אם המזבח שבנה משה תחת ההר בכרתו הברית כאשר אומר ויבן מזבח תחת ההר (שמות כד ד) • וכבעלי הקבלה אשר אמרו שזה המזבח בנאו משה תחת ההר קודם מהן תורה וכל הפרשה הכתובה בסוף פרשת ואלה המשפטים עד ויאמר ה' אל משה עלה אלי ההרה (שם כד יב) קודם מתן תורה היתה כאשר כונו גם ביאת יתרו קודם מתן תורה מה שנאמר ויקח יתרו חותן משה עולה וזבחים (שם יח יב) • כל אלו הדברים אינם נראים מספרת הכתוב ומחלקת יש בדבריהם • והסכוון מן הכתוב הוא מה שבנה משה תחת ההר אחר מתן תורה • ומזבח אבנים הוא מה שבנה יהושע וכן נאמר לשם לא הניף עליהן ברזל (יהושע ח לא) • ואלו לא כונו שהמזבח שבנה משה הוא קודם מתן תורה לא היו אומרים כי מזבח אדמה הוא מזבח הנהשת ונקרא כן מפני שהיו ממלאים חללו עפר • ואי אפשר שלא יהיו המקראות כסדרן • וכמו שנזכר מזבח אבנים שבנה יהושע כן היה ראוי להזכיר מזבח אדמה שקודם וכמו שמזבח אבנים הוין ממזבח הנהשת כן מזבח אדמה הוין ממזבח הנהשת • אכן מה שיש לחוש במזבח עולמים איך לא הזכירו : ומה שיש לומר והואיל ואמר בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתך יהיה מרסיו למזבח עולמים והעד שאמר אחרי כן ואם מזבח אבנים • והואיל ששניהם מצות לעתן : בכל המקום • יהיה מרסיו למזבח עולמים והם נזכרו כאשר נכנו בסדר מזבח אדמה ואחרי כן מזבח עולמים ואחרי כן מזבח אבנים ונזכרו אלה השנים שעל שניהם באר כי הקים שתיים עשרה אבנים וכתיבת התורה : וזבחת עליו את עולותיך ואת שלמיך • הטעם סמוך כמו ועליו משה מנשה (במדבר ב כ) : וזבחת עליו • כמו וכל העם רואים (שמות כ יח) : את עולותיך ואת שלמיך • שהוא צורך השפל הוא הנזכר ויעלו עולות ויזבחו זבחים שלמים לה' פרים (שמות כד ה) : את צאנך ואת בקרך • את תחת מן כמו הם יצאו את העיר (בראשית מד ד) : בכל המקום אשר אזכיר • כטעם אשר יבחר ה' (דברים יב יא) • ויש מחליפין האל"ף בתי"ו והטעם תזכיר • והראשון קרוב : אבוא אליך • וכתוב לשכנו תדרשו (שם יב ה) • והנה השם מלא העולם אלא בעבור ששם צוה ה' את הברכה נאמר כן וזה טעם וברכתך שלא יהיה מונח תחת המקרה בהשגחה הכללית על ידי האמצעיים אלא בהשגחה המופתית וזהו טעם אבוא אליך : ואם מזבח אבנים • אזכרו בעלי הקבלה שמלת אם חיוב כמו אם כסף תלוה את עמי (שמות כב כד) • והוא המזבח שבנה יהושע כאשר נאמר אז יבנה יהושע (יהושע ה ל) • ונאמר אבנים שלמות שהיה מדרך מצוה כאשר אמר בפרשת והיה כי תבוא • והנבון שמלת ואם היא סמוכה למאמר מזבח אדמה והטעם הנה צויתך לעשות מזבח אדמה : ואם מזבח אבנים תעשה לי • כאשר אצוך : לא תבנה אתהן גזית • לדרך נואי : וגזית • היא מפעלי הכפל והוקלה המלה וכתשלומה בשקל גפרית הכנית • אין הטעם בשעת הבנין תהיה האזהרה כי הנה אבנים שלמות ואין טענה מבנין הבית ומקבות

וסקבות והצנחן כל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנותו (מלכים א ו ז) •
 ושם נאמר ויסיעו אבנים גדולות (שם ה לא) • ויש אומרים מפני קדושת
 המזבח נאסרו ולא בבית : כי חרבך הנפת • כמו וכתקך בהרבותם (יחזקאל
 כז ט) • ומין הברזל מצד שהוא מהריב נקרא חרב • ונאמר זה כי לא
 בחרב ובתנית יהושיע ה' (שמואל א יז כז) במה שנשמעני קטני אמנה :
 ותהללה • יש אומרים הטעם מה שיכרת מטנה אחרי שיהיה הול גם
 היא מחוללת שאי אפשר דבר אחד קצתו קדש וקצתו הול • והנכון שאם
 הניף עליה ברזל חללה כי אין ראוי לשמש כלי ברזל בקדש : ולא
 תעלה במעלות • הוא אשר דברתי בעבור סכרת קטני אמנה אשר שלל
 השנתה השם מעולם השפל מצד עליונות על כן נותן התורה הלאימם
 במצות לרפאת ההולי ההוא על כן אמר : ולא תעלה במעלות על סוכתי •
 שהשם יעין בשפלי שפלים ולא בדרך עובדי ע"ז אשר מקריבים
 קרבנותיהם על הקרים הרמים ועל הנבעות הנשאות ועל דרך התול
 אמר כי במה שנראה לך על צד עלוי שתתקרב אליו אדרבא הוא דרך
 חסרון וזה : אשר לא תגלה ערותך עליו • והוא הרחבת הפגיעות • וכן מה
 שנאמר כי חרבך הנפת עליה ותהללה • ואין טעם למאמר מי שפירש כדו
 להיב להם לכיפת סכנסים אחרי שדמיסת סכנסים היא בצווי • והנזכר
 במזבח של עתיד ומעלותיהו פנות קדים (יחזקאל כב יז) אמרו שהוא
 לדרך נואי כי לעלות אמר ולא לעשות • ומאמר האימר כי על ידי נכש
 חלק היו עולים במזבח נראים הדברים • ויש אומרים על מיבהי ולא
 לכזבחי • ובנראה כי המעלות היו לצד המזבח לא למעלה וכן אמר
 אשר לא תגלה ערותך עליו • ואין טעם לדבר המפרש שזה מרביז
 למזבח שאלו שהוא מזבח שערים שהיו שוחטים העם בהמתם ואולי היו
 כלי סכנסים ועל כן אמר שלא יעלה במעלות פן תגלה ערותו • אלו דברים
 רחוקים כי מה טעם על סוכתי :

פרשת משפטים

כא כתיב לך אמור להם שובו לכם לאהליכם (דברים ה כז) •
 וכתוב ואתה פה עמוד עמדי (שם ה כח) • ונאמר
 ואדברה אליך את כל המצוות והחקים והמשפטים (שם ה לא) • ואולם
 המצוה הוא מה שאמר לא תעשון אתי אלהי כסף (שמות כ כג) • ונאמר
 ועשיתם לכם פסל תמינת כל אשר צוה ה' אלהיך (דברים ד כג) •
 והחקים מה שאמר סוכה אדמה (שמות כ כד) ועניני הקרבנות • וכתוב
 אלה תקח המזבח (יחזקאל מג יח) • ואחרי כן סכך : ואלה המשפטים :
 ואמנם

ואמנם החוק הראוי שישוער לכל דבר יקרא בשם משפט על כן ימצא לענינים רבים חלוקי הפנים בין בתכונה בין בהנהגה בין בדינים • השעור התורני בדינים נמצא לאיפנים הלוקים • ימצא בשעור הדבר • וימצא לפי רוב המצאו • וימצא לפי מעוט המצאו • וימצא לפי גודל ההפסד • כי כאשר הקדים להם ההערה באמונה בעשרת הדברים הרחוב להם להודיעם משפטיו הצריכים בכל עת ובכל מקום לקיום ישוב מדיני הצורך לטוב האדם • ואם לפי ענינים המתחדשים יהיו גם הדינים מתחדשים ואי אפשר שיבוא פרטם בתורה אי אפשר שלא נתנה התורה כללים שמהם יצאו כל הפרטים מפלפול התורה וכן נאמר תורת ה' תמימה (תהלים יט ה) : תשים לפניהם • כמו ויעם לפניהם את כל הדברים האלה (שמות יט ז) : כי תקנה עבד עברי • בעבור שהעבד פטור מרוב מצות וגותן התורה כון להלאית את ישראל בנתינת התורה לרשה חיי העולם הבא • הלא תראה במאמר ראשון בעשרת הדברים הערים שחוציאם מעבדות מצרים לחירות ולכן הוכשר לתת להם תורה ומפני שאי אפשר מבלי קנין עבדים הרחוב להם דרכי חירות שהיו מהוויכים בכלל המצות הלא תראה מה שהעיר במקום אחר כי עבדי הם אשר הוצאתי (ויקרא כה מב) • ונאמר כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם (שם כה נה) • על כן הקדים משפטי עבד ואמה • ועוד שנאמר וזכרת כי עבד היית (דברים ה טו) • ונאמר עבדים היינו לפרעה (שם ו כא) • והיו להם עסקי עבדות על כן הקדים להם משפטי עבד ואמה : עבד עברי • שם משמות הטפול • ופעמים שני המתיחסים נכללים בשם אחד כמו שם אח • ופעמים בשמות הלוקים כמו אב וכן עבד ואדון שלא יאמר האחד אלא במסרתו לשני • ויש שם מוסכם לזכר ולנקבה כמו איש ואשה • ויש שם חלוקי שם כגון עבד לזכר ושפחה או אמה לנקבה שלא ימצא מלשון עבד לנקבה ולא מלשון שפחה או אמה לזכר : עבד עברי • בעלי הקבלה אמרו שזה העבד שנמכר בבית דין בננכתו שנאמר ונמכר בננכתו (שמות כב ב) • משום שמצאו פרשה אחרת וכי יוכר אהיך עמך ונמכר לך (ויקרא כה לט) • שמורה שהוא למוכר עצמו מכלל שואת הפרשה לנמכר בבית דין וכוונתם במלה משום שואתה הפרשה מכארת לעסקי יובל במה שהרטיז : ועבדו לעולם • לא מפני שהפרשיות הלוקות גם העבדים הלוקים אלא הנה מכאן מכירתו ולשם איכות עבד הנרצע • ואם איננו כן איך נאמר כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה ועבדך שש שנים (דברים טו יב) • ואם הנמכר בננכתו יוצא בשש על האשה אמרו שאינה נמכרת בננכתה ולמה חבר הנמכרת מעצמה עם הנמכר בננכתו • ואיך הנמכר מעצמו עיבד עד היובל והאשה תצא בששי : להפשי • היו"ד נוסף כז"ד אבזרי (ירמיה ו כג) • והוא שם והטעם להופש • ויותר טוב להיות הלמ"ד נוסף בו כן נמצא ובשנה השביעית תשלחנו הפשי כעמך (דברים טו יב) • ובא הלמ"ד נוסף כמו השלישי לאבשלום (ד"ה א ג ב) • את בתו לאמה : חנם מגורת חנן והמ"ם נוסף כמ"ם אמנם והוא תוספת באור והטעם שלא תהיה לו שום תליאה בו : אב בנפו יבוא • יש אומרים הטעם בנפו •

או אפשר היותו מנזרת על גפי מרומי קרת (משלי ט ג) • ומלשון ארמית
 ונפין די נשר ליה (דניאל ז ד) והטעם בכנפו והוצרך לומר כן שרוצה לומר :
 אם בעל אשה הוא • ונראה שהאשה הזאת נמכרת עמו על כן
 הוצרך לומר : ויצאה אשתו עמו • הנשואה לו לא ארושתו • ולא כדעת
 בעלי הקבלה אשר אמרו להורות שחייב במזונות אשתו • ונראה להקיש
 שכמו שנופו נמכר כן אשתו נמכרת : אם אדוניו יתן לו אשה • זה
 שאינו בעל אשה בבוא שנה השביעית : האשה וילדיה תהיה לאדוניה •
 וזאת השפחה מעבדי התנחלות לא כנענית כי עליהם כתוב לא תחיה
 כל נשמה (דברים כטז) • שאם היא עברית הנה היא יוצאת בשש על
 כן נאמר כפי דעתנו ויצא הוא ובניו עמו ולא אשתו שאהב : ואם
 אמור יאמר העבד • שיאמר פעם אחרי פעם : אהבתי את אדני •
 ואשתו בכללו או הוא דרך צניעות את אשתי ואת בני : והנישו
 אדוניו אל האלהים • הטעם אל הדיינים שהם יושבים בשער העיר על
 כן אמר פעם שנית : והגישו • ואפשר שיהיה הדיין : אל הדלת או אל
 המזוזה • הטעם כמו או לאיל • וטעם המזוזה זכר ליציאת
 מצרים שעל ידו נתנית הדם על המזוזה יצאו ישראל ממצרים להירות
 וזה העביד את עצמו : ורצע אדוניו את אזנו במרצע • הידוע ואפשר
 היות הימנית • און ששמעה כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם (ויקרא
 כה נה) לשמור מצותי וזה העביד עצמו לפטור עצמו מרוב המצות : ועבדו
 לעולם • עד היוכל וכן יהיה לך עבד עולם (דברים טו יז) • כמו וישב שם
 עד עולם (שמואל א א כב) • כי זמני ישראל עד היוכל : וכי ימכור איש את
 בתו • ולא אהותו • רבים אמרו שעל זאת מרמזו או העבריה • ובעלי
 הקבלה אמרו זאת היא ואמרו בקטנה הכתוב מדבר ושמו לה תנאים
 שאם הביאה סימנים בתוך שש יוצאת לחופש אלא אם לא הביאה
 סימנים עובדת כל שש • ולא ימכרנה האב אלא על מנת שיעדנה הוא
 או בנו בסוף שש וכסף סקנתה בחזקת מוהרה ולא יתן דבר אחר :
 ואם רעה בעיני אדוניה • תוך שש • יבקש ממנה כסף פדיונה ולא
 יקימנה עמו עד תשלום שש • ולדעת בני מקרא שאין הבדל בין קטנה
 לבוגרת כל עת שלא תנשא והעד שהקטנה אין נדרה נדר והכתוב
 תלה נדרי הבת אל האב • ואין טעם לדברי בעלי הקבלה בעוד שהיא
 נערה תוך ששה חדשים כי הנה מן הנערה הזאת (רות ד יב) • ואמרו
 בני מקרא שהיא נמכרת עד זמן שיסכימו על מנת שתנשא אחרי כן
 לו או לבנו כפי התנאי • ונראה לי כי גם זאת עד שש אלא אחרי
 כן שתנשא על כן אמר : לא תצא כצאת העבדים • ונראה שהיה
 נותן לו טעות יותר משויון עבודתה לאופן היעוד כאשר יתכאר שבנראה
 בשעת צאת העבדים יעדה להיות לו נשואה • בעלי הקבלה שאמרו לא
 תצא כצאת העבדים שלא תצא כראשי אברים הלא גם עבד ישראל
 אינו יוצא כראשי אברים • וכן הטעם לא תצא כצאת העבדים בסוף
 שש אלא ישאנה הוא או בנו כפי התנאי על כן סמוך אם רעה בעיני
 אדוניה • שאם לא כן איך יהיה אלא אם הבגור קודם היעוד תצא והכתוב

לא הורה כן • ואיך יהיה נקשר אם רעה בעיני אדוניה • ואמר : אם רעה בעיני אדוניה • הטעם בעוד שלא נשלם זמנה לא ישרה בעיניו אין לו לקיימה עמו עד השלמת הזמן אלא יבקש מגואליה כסף מקנתה זהו טעם : והפדה • כי לאשר עונה מאמר יעדה עונה מאמר והפדה ויהיה יוצא לשלישי הטעם יבקש מאביה שיפדנה • ויש אומרים והפדה עונה על האב ואינו עולה מקשר הלשון • ומאמר ר' אהרן נ"ע שהוא ספור ליעוד הנה עשה הו"ו ו"ו החבור שעל הפירוש הראשון יהיה ו"ו התשובה ולפירוש ר' אהרן נ"ע שם הפדיון ספור ליעוד והוציאו בלשון פדיון בעבור שהוא קודם זמנה והטעם כי נראתה רעה בעיניו אחר שיעדה והפדה • ועל פי הלשון כי הפדיון הוא בנתינת ממון ובה טעם : לעם נכרי לא ימשול למכרה • ולהיות עונה על האב אי אפשר כי מה טעם : בכנודו בה • ואין טענה מן מדוע נכנוד איש (מלאכי ב') • כי שם כתוב לחלל ברית אבותינו (שם שם) • ולהיות המאמר קשור והטעם הארון אחרי שפדאה ביעוד לא ימשול למכרה יאות המענה אלא מה טעם לעם נכרי כי אין לו קשר • אמנם הפירוש הנכון יבקש כסף מקנתה להיות מלת והפדה יוצאת ולא עומדת לפי דעתם • ויותר טוב לפרש שהטעם אשר לא יעדה בזמן שקנה אותה שיקנה לאשה כבוא זמנה וכמל כונתו • וקודם שיקנה נראית רעה בעיניו והפדה על כן באה מלת : לא • כתוב באל"ף וקרי בו"ו כמו ולא אנחנו (תהלים ק ג) • ולשתי הקריאות יש טעמים שהטעם לו יעדה ולא יעדה : והפדה • הטעם יבקש כסף מקנתה מאביה כפי השעור שיש עד הכלית זמנה על כן סמוך לעם נכרי הוין מגואליה והטעם לישראלים : לא ימשול למכרה • על כן אמר לעם נכרי : ונכרי • הוא כמו איש נכרי יאכלנו (קהלת ו ב) : בכנודו • סקור מן הקל : ואם לבנו ייעדנה • אית"ן מן הקל : כמשפט • הטעם כחוק הגשואות והם שאר כסות ועונה וזה בא ללמד ולמד חוק הכנות : אם אחרת • זה מן הדגושים ועל כן האל"ף בפת"ח כי אין סמלאים על החי"ת ור"ל אם יקה אחרת בת חורין לא יגרע חוק של זאת : שארה • הטעם מזונה ואשר אכלו שאר עמי (סיכה ג ג) : כסותה • של יום ושל לילה : ועונתה • הטעם דירתה • ואחרים פירשוהו טעם שכיבה : ואם שלש אלה • יש מפרשים שמרמזו על שאר כסות ועונה • ואחרים פירשו שלא יעדה לעצמו ולא לבנו ולא הפדה על ידי אביה קודם כוא זמנה • והטעם אחת משלש אלה כמו ויקבר בערי נלעד (שופטים יב ז) • ור"ל אחת אלה הפעולות • ויותר הדעת נופה אהרי זאת הכונה כי לפי הכונה הקודמת אחרי שהם בלאו מה טעם ואם שלש אלה לא יעשה לה • ועוד מה טעם ויצאה חנם • ועל פי סברת מפרשים לא ימשול למכרה אהרי שפדאה מן היעוד לעצמו מה טעם ויצאה חנם אין כסף אין טעם לפירושם • ולמה לא באר חוק הבנות כשיעדה לעצמו • ויותר טוב לפרש כלל זאת ההצעה כפי שהרמזנו שביעוד האב אשר יעדה לאדוניה באר אם רעה בעיניו קודם שישאנה שיבקש פדיונה מגואליה אלא עתה באר אם השלים זמנה ולא עשה

עשה לה אהת מאלה הפעולות הנצא הנם כמו שנאמר לעבד יצא להפשי חנם • ובאמרו אין כסף יש אומרים הוא תוספת באור כמו כי מת אתה ולא תחיה (מלכים ב כ א) • ואחרים פירשו שלא יתחייב עליו מהר מואחר • ואחרים דרשו שאם הוציא עליה בחליה לא יעביר עליה דבר • והנראה לפי פירושונו שאם קנה אותה לעבד לו עד זמן הותיר לה מעות גם כן על צד היעוד והתנה עליו הכתוב שאם יפדנה קודם השלים זמן יש לו לגבות דבר כפי הזמן שנשאר מזמן עבודתה ואם השלימה זמנה אין לו לגבות דבר על כן אמר ויצאה הנם מכסף מקנתה : אין כסף • מה שהותיר על צד היעוד וזה הכסף מקום מותר המוקדם ואינו צריך בעת שישאנה ליתן דבר רק גם שהרוד וישאנה לו לאשה וענינה נתבאר בספר מצות • ואולם לשם פסקנו היות והפדה ספור ליעוד והו"ו וההבור • ולפי זאת הכונה מאמר : ואם שלש אלה לא יעשה עונה לשארה כסותה ועונתה • ומה שאמר ליעוד האב : לעם נכרי לא ימשול • באור ליעוד הבן : ויצאה חנם • ומה שיש להכריע למה לא באר משפטה ביעוד האב לכן הדעת נוטה היות הו"ו והפדה ו"ו התשובה והטעם קודם היעוד • והנה על האב באר משפטה קודם היעוד וביעוד הבן באר משפטה אחר היעוד ומה שאמור לזה אמור לזה : מכה איש ומת • נראה שבכת זה המאמר אם הכהו מכה שימות כאשר למדנו ממקומות אחרים • והטעם כשיהיה מכה על כן פרט : ואשר לא צדה • ר"ל לא רצה להכות מכל וכל וכל אמנם : האלהים אנה לידו • ואפילו שהכהו מכה שימות אמר : ושמתי לך מקום • ואחרי כן באר למזיד שהכה בערמה והטעם אפילו שהכהו בדבר שלא ימות בו ואמנם נתכוון להרגו אמר : טעם מזבחי תקחנו למות • ואלו שלשה העקרם בא באורם בפרשת אלה מסעי כאשר בארנו בספר מצות • כי מה שאמר ואם בכלי ברזל באבן יד בכלי עץ יד (במדבר לה יזיה) תחת ומכה איש ומת • ומאמר ואם בשנאה יהדפנו (שם לה ב) בכח : וכי יזיד • ומה שאמר ואם בפתע (שם לה כב) בכח ואשר לא צדה : מכה איש • טעם הסמך זאת הפרשה עם פרשת העבדים בעבור היות העבד ברשות האדון ואפשר להכותו על כן אמר מכה איש הטעם בהיותו מכה איש אם הכהו מכה ומת מתוך סכתו ימות • והוא הדין לקטן ולאשה שהרי נאמר במקום אחר ואיש כי יכה כל נפש אדם (ויקרא כד יז) • ובאמרו נפש הכליל הכל : ואשר לא צדה • טעם כונה כמו ואתה צודה את נפשי לקחתה (שמואל א כד יב) • וטעם לא צדה לא כון להכות : והאלהים אנה לידו • כדרך ואשר יבוא את רעהו ביער (דברים יט ה) • והטעם ואפילו הכהו בדבר שימות בו אינו חייב כי לא היה בכונה להכות אותו : אנה לידו • כטעם כי מהאנה הוא לי (מלכים ב ה ז) ענין סבוב שהיה לו עון קודם לו וגרם לו השם שילקה בזה היסור • ואשר היה נהרג אמרו בעלי הקבלה שהרג אחר ונעלם והשם סבב שיהרג על ידי זה כדרך מרשעים יצא רשע (שמואל א כד יג) : ושמתי לך מקום • הם ערי מקלט • ובעלי הקבלה אמרו

אמרו שבמדבר היה קולט מחנה לוי : וכי יזיד • הטעם מכון להרוג : להרגו בערמה • נאמר המקור שהוא המחשבה במקום הפעולה כמו לונות בית אביה (דברים כב כא) • והטעם שהרגישו מקודם שהיה רוצה להרגו ועל כן אמר ושפטו העדה : בערמה • שהערים להמיתו על ידי דבר שלא יתחייב בדין ואם הועד כי שונא הוא לו מתטול שלשום לא ינצל בערי מקלט : מעם מזבחי תקחנו למות • נראה שהמזבח קולט והעד הנה יואב שאהו בקרנות המזבח • ובעלי הקבלה אמרו אפילו כהן ועבודה בידו • ובארו שהטעם להעיד : למות • כמו להרגו בערמה • והואיל ושונא היה נגוד הדין להמיתו : ומכה אביו • בעבור שהזכיר כי אם הרג את הנפש חייב מיתה הוצרך להודיע שיש הכאה לכד שחייב מות • אם הכה אביו : ואמו • טעמו או אמו כמו והעליתיהו עולה (שופטים לא יא) • אמרו בעלי הקבלה הכאה שיש בה חכורה • והאמת איזו הכאה הואיל ואזהרת המכה את חברו לקהוהו מן לא יוסף להבותו (דברים כג ג) אחרי שהאזהרה אינה למה שיש חכורה הוא הדין על העונש : ונוכח איש • מה שכתוב במשנה תורה כי ימצא איש גונב נפש ואפשר שהוא קטון שננכב על כן באר מסמך הפרשיות שזה הנגנב לא הכיר את אביו והכהו והוא מחוייב מות על כן הנגב חייב מות וכן אם קללו לכך הנגב בין מכה למקלל • אמרו בעלי הקבלה לכך הנגב אצל מכה שישניהם מחוייבי חנק והמקלל בסקילה : ונמצא בידו • הטעם בעדים נמצא שבידו גנבו ומכרו וכן נאמר כי ימצא איש גונב נפש • או הטעם קודם המכירה היה נמצא בידו • או הטעם ברשותו כמו קח בידך מזה שלשים אנשים (ירמיה לח י) • והנה לא יהיה מחוייב מות אלא עד שימכרנו • ובכונה השנית יהיה : ונמצא בידו • שהיה משתמש • ובמשנה תורה והתעמר בו ומכרו (דברים כד ז) • כי כן נאמר הואיל משה באר (שם א ה) : ומקלל • אמרו בעלי הקבלה שיקללנו באזכרת השם • והנכון בכל איזו קללה • ונאמר אביו ואמו קלל דמיו בו (ויקרא כט) • מכאן אמרו בעלי הקבלה שהוא מחוייב סקילה כי כן נאמר באבן ירגמו אותם דמיהם במ (שם כז) • והוא בנין אב • וידענו כי המכה חמור מן המקלל ואיך המכה בחנק והמקלל בסקילה והחמור מארבע מיתות בית דין הסקילה והקל הוא החנק • והם אמרו כל מות יומת האמור סתם הוא הנק • ור' אהרן נ"ע אמר הנה מות יומת נאמר סתם ברוצה והוא חייב הריגת סוף ששנים הם הרוני סוף הרוצח והנדה • ואולם הריגת הרוצח בסוף לקהוהו מן ההקש : וכי יריבון אנשים • זאת הפרשה מכארת כי מה שאמר מכה איש ומת בעוד שיהיה מכה אותו ומת מידו • וזאת הפרשה מורה שהכהו ולא מת : באבן או באגרוף • ואגרוף האל"ף נוסף וענינו מן נהל קישון גרפם (שופטים ה כא) • והטעם ענין דחיקה שהמים דחקם • ויש מפרשים אגרוף חתיכת עפר • ובעלי הקבלה אמרו קבוץ האצבעות זולתי הבהן מלשונם בעלי אגרופין : ולא ימות • הטעם שלא ימות ממכה זו • נראה שאם מת יהיה פטור המכה מכלום : ונפל למשכב • כמו ועבדיך

באו לשבור אוכל (בראשית מב י) : אם יקום והתהלך בחוץ • אחרי שנפל למשכב : על משענתו : המשענת דבר ידוע כדרך כל מי שהוא חלוש מן החולי • ובעלי הקבלה אמרו במשענת עצמו ואינו נכון • ואמת שראו אמרו זה רק מפני הכרח מאמר ונקת המכה שאין הטעם שאם קם ונקת מהמות ואם לא קם לא ינקת שהרי אך יהרג מי שלא הרג על כן הוסיפו באור לתקן הפסוק אמרו אם יקום ונקת המכה מן התשלומין אבל עד שלא יקום רק שכתו יתן ורפא ירפא • ואם טעם על משענתו אינו על משענת עצמו הנה עדיין צריך שבת כי לא יוכל לעשות מלאכה • ויש להשיב ומה טעם שיאמר ונקת המכה ועדיין לא חייב לו דבר ומה טעם שיאמר רק שכתו יתן ממה טעם ואם יאמר שמיעט מן ההכאה הנה יהיה טעם ונקת המכה מן ההכאה • על כן אין טעם לדבר ר' אהרן נ"ע שאמר ונקת המכה מהמות כאשר פירשתי בספר מצות לפי דעת הפרשיות • גם בעלי הקבלה שאמרו ונקת המכה מן התשלומין שהם שבת רפוי • אבל יאות לומר ונקת המכה מהמכה : אם יקום • המוכה : והתהלך בחוץ • ולא יתחייב רק בשבת ורפוי • אבל אם לא יוכל לקום כלל כאשר עשה כן יעשה לו • שאם בכטול אבר אחד יתחייב כאשר עשה כן יעשה לו כל שכן בכטול הגוף כולו : רק שכתו יתן • הטעם כמו זה שכתה הבית טעם (רות ב ז) • מצד מעוט החולי יושב בלי מלאכה ואינה מגורת שבייתה : ורפא ירפא • מכנין הכבוד ובארנו הטעם למה על הש"י מכנין הקל ועל האדם מכנין הכבוד בפרשת בראשית : וכי יכה • הבדיל הכתוב ברציחה בין ישראל ובין עבדי התנחלות שזה איננו עבד ישראל בעבור שאמר : כי כספו הוא • והוא יוצא בשש ואין הבדל בין עבד ששל ומבל ובין שלא מל ומבל לפי הטעם שכארנו להסמך הפרשיות מכה איש ומת עם פרשת העבדים • גם הואיל שטעם מכה איש בהיותו מכה באמרו : וכי יכה איש את עבדו • שבאמת לא כון להסיתו אלא היה מכה ומת תחת ידו : בשבט • אפשר היותו כמו בכלי עץ יד (במדבר לו כה) שאם על כן הורין אמר בכלי עץ יד כל שכן על העבד : תחת ידו • באר הכתוב משמע זה המאמר שאם ימות באותו יום עולה לו שמת תחת ידו כאשר נתבאר בפסוק השני : נקום ינקם • שימות האדון בשביל מיתת העבד ואין הטעם שסמלת נקמה נלמוד שדין הרוצח מיתת סוף בעבור שנאמר חרב נוקמת נקם (ויקרא כו כה) • שהנקמה מצאנוה על ידי דברים אחרים וכלם מורים למיתה כמו ואנקמה נקם אחת (שופטים טז כח) ונפל הבית עליהם : אך אם יום או יומים • יש לחוש בזה המאמר שאם על יום יהיה פטור כל שכן ביומים כמוהו על פי שנים עדים או שלשה עדים (דברים יז ו) • ויש שנתנו טעם שיומים פחות מן יום על צד שהיום מעריבת שמש עד עריבת שמש ויומים עת אחת טרם עריבת השמש ועת אחת אחר עריבת השמש הרי יומים ונמצא שהוא פחות מן היום ואינו עולה משמע הלשון שיהיה יומים פחות משני ימים שלמים : על כן יש שפירשו שכן לפרש שהיום מעת אל עת להיות יום שלם וכאשר היה רוצה להזכיר שהיום מעת אל

ער הזכיר קודם לכן היום השלם באמרו אך אם יום וכאשר אי אפשר
 למעט מטה שהגביל גם לא להעדיף אחר שהדין יהיה על דרך הפחות
 על כן אפשר לסבור שהוא שוה בשוה איזה שיהיה אם יום שלם אם
 מעת אל עת שאם לא היה סבאר היינו סוברים שהכונה להיות יום
 שלם מעריבת השמש ועד עריבת השמש : לא יוקם • שלא ימות האדון
 תחת העבד : כי כספו הוא • ונראה שלא כון להרנו ומלמד שאם
 הכהו זולתי האדון ימות אפילו אם ימות אחרי ימים • לא כדעת
 מפרשים שיהיה פורע לאדון כסף או עבד אחר שהרי בפחות מן היום
 אם ימות ימות הרוצח ויפסיד מעותיו האדון ואם על נגיחת השור
 הבדיל הכתוב בין בן חורין לעבד והורה לעבד סכום דמים דין היה
 להודיע גם הנה ולדעת אותו מדרך ההקש אי אפשר • ומטעם : כי כספו
 הוא • הכננו כי בשבילו נוצל מן המות ואם הרנו בשונג אינו מחויב
 גלות שהכתוב פרט לישראל באמרו ואשר יבוא איש את רעהו כיער
 (דברים יט ה) : וכי ינצו אנשים • בהיותו מכה זה את זה : ונגפו
 אשה הרה • לשון דוחק וכן ולאבן נגף (ישעיה ח יד) • החל הכתוב לבאר
 שהמתכון להכות אם המית את האיש בדבר שימות בו הוא רוצה וכאשר
 הרצון בדבר שהכה בו כן יש לדין במקום שהכה בו מטה שאמר
 ונגפו אשה הרה • שאין הבדל כיון שהחל ברעה בין למי שכון להכות
 ובין למי שלא כון • ולמד אהד מן האחר • ובעלי הקבלה חולקים
 שהמתכון להרוג את זה והרג את זה פטור מן המות ומחוייב בתשלומין •
 ומהם אומרים יהרג כיון שכונתו להרוג הנה השלים מהשבתו • ור' לוי נ"ע
 באר שלא חייבו במיתה אחר שהיה שלא במתכון אלא מפני שהיה
 ברשות הרבים ויש עוכרי דרך והיה לו להקטיב • ומהם אמרו שהיא
 אשת אחד מן הנצים ובאה להציל בעלה והכה בעל ריבו : ונגפו •
 הטעם אחד מהם כמו כי אם יפולו (קהלת ד י) • ואם שניהם ננפוהו יתחייבו
 שניהם : ויצאו ילדיה • כמו זה יצא ראשונה (בראשית לח כח) : ילדיה •
 שהם בני קימא כי לא זכר נפל אשת • ואמר לשון רבים שדין אחד
 יתחייב בין שהוא אחד בין יותר מאחד בהריגה : ולא יהיה אסון • בין
 לאשה בין לילדים : ענוש יענוש • מפני שמכב צער לאשה : כאשר
 ישית עליו בעל האשה • שיודע צערה וכטולה : ונתן בפלילים • מקרא
 קצר והטעם שאם הנוגף יסרב או הבעל ישאל שלא כדין : ואם אסון יהיה •
 בין לאשה בין לילדים : ונתת • כנגד הדיין מדבר : נפש תחת נפש •
 שימות • וחלוקת בעלי הקבלה שחולקין כי המתכון להרוג את זה והרג
 את זה בין שהוא פטור מן המיתה בין שהוא חייב מאמר ולא יהיה
 אסון השיבוהו לאשה כי במאמר : ואם אסון יהיה ונתת נפש תחת נפש •
 אי אפשר שימות איש בשביל עובר שלא יצא עדיין לאור העולם •
 והאומר שטעם נפש תחת נפש דמים מה בא הכתוב ללמד שעל הילדים
 אמר ענוש יענוש • ואמרו שעל האשה אמר נפש תחת נפש להגדיל הענוש
 ולפי סברתם שעין תחת עין הוא דמים הוא הדין כנפש • ויש מהכמי
 הקראים שנעזרו בזאת המחשבה שמאמר ולא יהיה אסון עונה לאשה

כיון שעל לא במתכון הכתוב מדבר בין על מיתת נפש בין על המומים כיון שאומר שן תחת שן ואין על הילדים שן • ויותר טוב לדין לפי סברת החכם ר' לוי נ"ע שכולל הכל בין האשה בין הבנים ושן יהיה עונה למי שהיה לו שן • ויש לחוש כיון שאומר ויצאו ילדיה דין היה לבאר אם מתים אם חיים אם מאמר ולא יהיה אסון על האשה וענוש יענש על הילדים • ובנראה לפי דעת בעלי הקבלה שהם מתים והכתוב לא באר צורתם שאם יצאו חיים כנראה שלא יתחייב דבר • וידוע שהכתוב תלה הענש על היציאה ועוד שאמר בעל האשה ולא אמר אבי הילדים ובנראה שהטעם בשביל צער האשה • ובעלי הקבלה אמרו דמי ולדות לבעל וצער ונוק לאשה ומן אסון יהיה ענוש יענש נראה שמחוייבי מיתה פטורין מן התשלומין : עין תחת עין • דיני מומים מצאנום בתורה לשלשה מקומות בזה המקום • ובענין המקלל • ובעד זומם בפרשת שופטים • ולפי משמע הכתוב נראה שלא ילקח על המומים כפר אלא מום ממש הנה מצאנו אומר כאשר יתן מום באדם • כן יתן בו (ויקרא כד ב) • וכן כאשר עשה בן יעשה לו (שם כד יט) • ועוד שאמר נפש בנפש עין בעין (דברים יט כא) • ובכאור בא בתורה ולא תקחו כפר לנפש רוצח אשר הוא רשע למות (במדבר לה לא) • הוא הדין על המומים שהם בסדר אחד • אכן יש מן המפרשים שאמרו כי למומים יתן כפר בעבור שמדרך דעת הבריעו בענינים • אומרים הנה סומא בעינו האחת אם הוציא עין חברו איך יהיה שאם יוציאו עינו ישאר עור לגמרי או אם עור יוציא עין חברו איך יהיה • עוד הבריעו שאם השחית שלישיית אור עין חברו איך יעשה לו עד שיהיה לא פחות ולא יותר • וזקן שהוציא שן נער • ואמרו שהכתוב אמר ולא תקחו כפר לנפש רוצח אשר הוא רשע למות • ולא תקחו כפר לנוס אל עיר מקלטו (שם לה לא לב) • מכלל על המומים יש כפר • ואמרו גם מכה שנאמר עין תחת עין ונאמר ומכה בהמה ישלמנה (ויקרא כד כא) • מה נוקי בהמה בתשלומין אף נזקי אדם בתשלומין • ועוד הקישו למה שנאמר ומכה אדם יומת שהוא כמזיד אומרים מה מכה בהמה שלא הבדיל בין שוגג למזיד להיבנו בתשלומין אף מכה אדם לא הבדיל בין שוגג למזיד לפטרו מן התשלומין והלא הכתוב אומר יומת והוא כמזיד והכמים השיבו בהברעות שהקדמנו אומרים מי שעור עין חברו ואין לו עין תלקח הרגשה אחרת ואם היה הנזק במקום מסוכן יעשה במקום אחר • ונראה ששתי הכתות יוצאות מן גלוי הכתוב על כן יש מפרשים אשר פירשו שזה היה תלוי על פי הדיינים וכל מקום שראו על פי התקנה שצריך מום ממש היו נותנים מום וכל מקום שראו כי ראוי לתת כפר היו לוקחים כפר גם בא הרמזו מן הכתוב שכתוב אחד אומר כאשר יתן מום באדם כן יתן בו ממש • וכתוב אחר אומר כאשר עשה כן יעשה לו • ונראה לקחת כפר והנה שמשון אמר כאשר עשו לי כן עשיתי להם (שופטים טו יא) • על כן נאמר כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם לדם (דברים יז ה) • ובעלי הקבלה נחלקו דברי ר' אליעזר הואיל ונתכוון

אינו משלם מסוּן אלא כן ינתן בו כמש עין תחת עין אבל אם אינו מתכוּן משלם דמי עינו דמי שנו • שאם ברוצה נפש שלא במתכוּן גולה ממקומו במומים יהיה משלם כפר • וכן אומרים כיצד ישערו שמין אותו עבד נמכר בשוק מה היה שוה כהיותו שלם בעינו ובטה הפסיד ביציאת עינו • צריך להבין מה שנאמר עין תחת עין שהוא במתכוּן אם שלא במתכוּן • יש מפרשים כיון שאמר ולא יהיה אסוּן ונתת נפש תחת נפש והוא שלא במתכוּן ויקשה הדבר כי אחר שלא באר הכתוב מה שהוא במתכוּן היך יתכן להזכיר מה שהוא שלא מתכוּן על כן יש מפרשים כי מה שאמר ונתת נפש תחת נפש הוא שלא במתכוּן אך מה שאמר עין תחת עין הוא במתכוּן מחובר למה שאמר למעלה וכי ינצו אנשים והראיה בזה שהוא במתכוּן מה שאמר למטה וכי יכה איש את עין עבדו : עין תחת עין • יש לחוש כי אחרי שהעיר להורג אדם שהוא במתכוּן ושלא במתכוּן הזכיר ענין המומים לכלול שני המומים שחייב על שניהם • אמנם מה שהוא על דרך שנגה על רציחת האדם חייבו גלות אבל בענין המומים פטרו מכלום כיון שלא הזכירו כי יש הבדל בין השונג ובין שאינו מתכוּן • לא כדעת בעלי הקבלה שלא הבדיל הכתוב בין שונג למזיד כדי לחייבו בתשלומין ואי אפשר שלא יש הבדל בין שונג למזיד וכל הפרשיות שהזכיר בכלם לא רצה השונג כגון וכי יריון אנשים וכי ינצו אנשים מפני שמחל ברעה • וכספר מצות הלקנו הדבור במה שצריך : ואמנם בעלי הקבלה ברוצה עצמו שהוא שונג הבדילו בין מי שהוא גולה ובין מי שאינו גולה ואיך אפשר שאם הרגו לגמרי לא יתחייב דבר ואם הוציא עינו או הפיל שנו יתחייב בקנס • יש מן המפרשים אומרים בעבור שפרט מומים רבים ולא אמר קצת להיות הקש על הכל שעל כן פרטם בעבור שהסכימו כי אינו נותן מום ממש אלא תשלומין • ואמרו שההובל בחברו יש מום שיתחייב בהמשה דברים ויש שיתחייב בארבעה ויש בשלשה ויש בשנים ויש באחד • ואלו הם • שבת ורפוי וכשת וצער וזנק וכלם הרמיוזם מן הכתוב • שבת ורפוי כידוע רק שבתו יתן ורפא ירפא • וכשת מן והחזיקה במכושיו • זהו דין כל מבייש • וצער מאמרו תחת אשר עניתה • וזנק מאמרו עין תחת עין • אך לפי דעת האומרים שאמרו כאשר עשה כן יעשה לו לא יתחייב רק הנזק לכד לא דמי הנזק • ובאמת כי לא יתחייב הנזק אלא כשהוא במתכוּן אבל בשאינו במתכוּן יתחייב תשלומין ויתחייב באלו הנזכרים אם המשה אם ארבעה אם שלשה אם שנים או אחד כאשר העירונו בספר מצות : ואולם לא הזכיר בזה המקום כי אם מה שעושים רושם אבל מה שאינם עושים רושם יתן כפר • ואולם יש לתת הטעם כי על כן פרט אותם הכתוב שאלו הזכיר העין ולא הזכיר השן היינו אומרים בעבור שהשן יש לו חלוק אולי לא יהיה דינו כדין העין ואלו לא הזכיר היד היינו אומרים כי היד בעבור שטגן על כן תנזק ואולי לא יתחייב המכה • והנה אחר שהזכיר היד הזכיר גם הרגל : עין תחת עין • אם הוציא שתי עיניו יוציאו אחת מעיניו ועל האחרת יתן כפר • והזכיר השן יש אומרים

אומרים להקיש השן שאיננו דומה לעין שאיננו שב • ונאמר כי על כן הזכירו בעבור שהוא בחלוף העין • ונאמר כי אם הוציא הזקן שן נער יתן כפר • ובמקום אחר הזכיר עין בעין (דברים יט כא) והטעם ימין בימין ושמאל בשמאל • כוונה תחת כויה • ענינו שרפה: פצע יש אומרים שהוא שבירת עצם: וחבורה • נקבים בעור בהתחבר הליוחה אליה • ואחרים פירשו: פצע • נקבים בעור: וחבורה • קבוץ הדם מלשון ונמר חברבורותיו (ירמיה יג כג) • ויתכן שלשון פצע כולל בין שבירת העצם בין נקבים בעור • אמנם חבורה הוא קבוץ דם במקום שגם זה עושה רושם ואי אפשר שלא יזכר • נראים הדברים שהאף והאזן מוקשים בראשי אברים: וכי יכה איש את עין עבדו או את עין אמתו • כון להבדיל בין עבד ישראל או אמה ישראלית ובין עבדי התנחלות • שעבדי התנחלות יוצאים בראשי אברים הוא הדין ביד ורגל • ויש מפרשים שהרצון בשן שאיננו שב הקש מן העין ולא הזכיר עין לבד כי אולי לא היו מקישים השן שיש לו חלוף עם העין שאין לו חלוף • והזכיר העבד והאמה להשוות ביניהם בעבור שהבדיל בין עבד לאמה במקום אחר • יש לסבור שאם הוציא שתי עיניו על האחת יוצא הפשי ועל האחת נותן כפר • ובעלי הקבלה אמרו שזה העבד שמל וטבל טבילת עבדות והאמת אפילו שהוא עבד נוי: וכי ינה שור איש את איש • בעבור שרוצה לחייב לו דין אם הוא מועד או לפטרו אם אינו מועד על כן הסמיכו אל איש • והזכיר שור והוא הדין לכל בהמה חיה ועוף והכתוב דבר במה שהוא על הרוב: או את האשה • הזכיר האשה שלא יאמר כי אין מנהג האשה ללכת בחוץ: ומת • בין באותו יום בין לאחר אותו היום: ולא יאכל את בשרו • אחרי שהוא נסקל הרי הוא נבלה ומה טעם ולא יאכל • יש אומרים אפילו נשחט אחרי שננת • ויש לומר שהוא אסור בהנאה ולא יאכל לכלבים ולא לנר שער כענין הטרפה ואמנם ישרף • ובעלי הקבלה אמרו אסור ההנאה מאמרו: ובעל השור נקי • נקי מעורו ומכשרו • והפשיט לא אבה • אך הטעם נקי מהמות ומהכפר • כי אחרי שבאר הנוקים שיהיו על ידי האדם עצמו החל לבאר הנוקים שיקרו מהגרמתו ממעוט השנחתו ובאר ארבעה אבות נזיקים ויש להם תולדות ואלו הם האבות • השור • והבקר • והמבעיר • והחבקר • ולשון בעלי הקבלה המבעה • והחבקר • וזכר תהלה השור ובשור הקרן לבד וכיון שאמר: והמית איש או אשה • יש דברים אחרים שממית בהם בנשיכה או כבעיטה ברגל ואלו הם הקרן השן והרגל ויש הבדל בין נזק הקרן ובין נזק השן והרגל שבנזק הקרן בין שנכנס המזיק ברשות הנזק בין שנכנס הנזק ברשות המזיק חייב • אבל בשן ורגל צריך שלא יכנס הנזק ברשות המזיק • והנה הקרן אב בנזקים ותולדותיה נשיכה ובעיטה ואם הם של שן ורגל יחסו בקרן אם נעשו שלא להנאה אבל אם נעשו להנאה אינם תולדות של קרן אלא הם של שן ורגל: ואם שור נגח הוא • אין הטעם שננת והמית איש שאם המית את האיש כבר הוא יסקל אבל הטעם שברגל עצמו לננוה: מתמול שלשום • אמרו בעלי הקבלה

פרק כ"א

הקבלה שישור מועד זהו שנגח שלש נגיהות שלשה ימים רצופים זה אחר זה ונאמר : מתמול שלשום • ונאמר גם אתמול גם שלשום בהיות שאול מלך (שמואל ב ה ב) • וימצא לקרוב ולרחוק ; והועד • עדות זו כמעט התראה בעדים ; בכעליו • הראוי להיות בעליו פרט לשומה ולקטון • ואין לו בעל בית דין מעמידים פקיד לשמרו : ולא ישמרנו • לקשרו בטוב או לסגור הכית : והמית איש או אשה • ואמר עוד : איש או אשה • בעבור קושי הדין שלא יערער כי אין סנהג האשה ללכת אנה ואנה : וגם בעליו יומת • בבית דין • לא שהוא בידו שמים כדעת בעלי הקבלה כאשר אמרו על המתנבא בשקר : אם כפר יושת עליו • מכאן למרנו כי על המיתות ועל ההבולות שהן מהגרכתו של אדם ואינם נעשים בעצמו יש כפר על כן ברוצח עצמו אמר ולא תקחו כפר (כמדבר לה לא) • ואמר : יושת • מגואלי הדם : ונתן פדיון נפשו • כמיתת בית דין וכתוב ויפדו העם את יונתן ולא מת (שמואל א יד מה) : ככל אשר יושת עליו • כנראה שהכפר שיושת עליו להיות על פי הדין : או בן יגח או בת יגח • כפי שנאמר איש או אשה שלא יטעון שהם קמנים והיה ראוי לשמרם : כמשפט הזה • מיתה או כפר • אם עבד כסף שלשים שקלים ישקול • נראה מן הפשט שיש להקל ולהחמיר דין שוה על הכל • כאשר אמרו בעלי הקבלה כיוצא בזה בערכים ובמפתח ובאנוסה ובמוציא שם רע שיש להקל ולהחמיר • אכן הכמים נחלקו יש אומרים שזה שעור הפחות ויש להעדיף • ויש אומרים שזה דין בינוני ויש להוסיף ויש לגרוע אכן אם סכנו בראשי אברים לא פרט הכתוב • ויש לומר שעל המומים יתן כפר • ויש לסבור כי במיתתו פירש שלשים כסף • ואם הוציא עינו אפשר שהיה שוה יותר ונראה שההפסד בעינו יותר ממיתתו על כן יש לומר הואיל ונתן שעור ענש למיתתו לפי זה השעור יהיה בראשי אברים בין הפסדו בנפש ובין הפסדו במום בין עבד התנהלות ובין זולתו נראה שהפחת יהיה לאדון ונזק וצער לעבד שהרי אם אדוניו יפסיד עינו יצא חפשי עתה אם לקח הכפר מה הועיל הנזק וזה בשור המועד : כי יפתח איש בור • יש לחוש למה לא השלים נזקי השור ואחרי כן שיזכיר נזק הבור • יש לומר שאם היה מסדרו אחרי כן נזק השור שנגח את השור במה שאמר בנזק הבור ונפל שמה שור או המור לא היינו דנים בנזק הבור שמכליל גם ממין האדם על כן סדרו אצל אדם • אמר : וכי יפתח • הקדים פותח לכורה : אמרו בעלי הקבלה אם על פותח כל שכן על כורה אלא אמר : או כי יכרה • שאין דנין מן הדין • ויש לומר הזכיר פותח שכתהלת בואם לארץ מצאו בורות הצובות על כן הקדים פותח לכורה • ואם כרו רבים אם השלימו האחרון כאשר תהיה שם סכנה לא יתחייב הראשון אבל האחרון יהיה חייב • אמרו בעלי הקבלה שעל כן אמר : כי יפתח או כי יכרה • לרבות כורה אחר כורה • ונתנו שעור לבור עשרה טפחים והנכון כפי שעור הנזק • והבור בין ברשותו בין ברשות הרבים חייב • והעד ועשית מעקה לגנך (דברים כב ח) • הכתוב

אמר : בעל הבור • ואמר : ולא יכסנו • ואפילו אם כסחו והוא כסוי חלוש כאלו לא כסה אותו : ונפל שמה שור או חמור • ולא אדם שהוא בעל דעת ויש לו להקשיב אלא אם היה הכסוי חלוש ונפל בעל הבור הייב • או שהניחו פתוח ונפל בלילה או אם נפל תינוק חייב כאשר חייב על הבהמה שאינה בעלת דעת • ואמר : שור או חמור • להקיש בהמה טהורה למטאה וכן עוף טהור למטא : ואמרו בעלי הקבלה שור ולא אדם חמור ולא כלים והם אומרים בנזקי אדם משלם נזק שלם • והכמי הקראים אומרים על כן אמר : או חמור • הטעם חמור ומשאו • ואמר : בעל הבור • באיזה צד שיתחם אליו ואם הניחו פתוח בין במזיד בין בשוגג חייב • ואם נפלה הבהמה בדרך הלוכה חייב אבל אם נבעתה ונפלה לאחוריה אינו חייב • ואמרו חכמי הקראים חמור ומשאו על כן : כסף ישיב לבעליו • אבל אם הכלי בידי אדם ושור וחמור שיש להם מנהיג והבור פתוח אינו חייב בעל הבור • ואמרו שור שהוא פקה ונפל ומה פטור • ותולדות הבור כגון סבין או משא ומים • התולדות כדן האבות : וכי יגוף • באיזה צד שננפו בין בקרניו בין ברגליו בין בנפו על כן אמר על דרך כלל : וכי יגוף שור איש • בעבור שיש שעור על הפחות שפחת • שאם המזיק שוה מאה כסף והנזק חמשים כסף וכשמת שוה כ"ה יתן לו חצי הפחות • ובעלי הקבלה אמרו בשוין הכתוב מדבר שאם לא כן מצינו הוטא נשכר • ואולם לשון חצאים מצאנוהו לא בשוה מפני שלשון מחצית שהוא בשוה על כן יהיה הרצון שיתן חצי הפחת לא בשוה שאם לא כן נמצא הנזק טרווח • אבל בארו החכמים שיהכרו קרן החי והמת מה שישו ומה שפחת המת יחלק כפי קרן כל אחד וזאת הסברא יותר קרובה מסברת בעלי הקבלה שאמרו שחייב בהצי נזק ונמצא משלם מכיסו והכתוב תלה שיתן הפחת מהשור עצמו : או נודע כי שור נגה הוא • ואפילו שלא המית : ולא ישמרנו בעליו • מי שראוי להיות בעליו או פקידו : והמת יהיה לו • ר"ל לנזק ויתן לו שעור הפחת שפחת וכן על הראשון והוא הדין לכל בהמה שתזיק או עוף • ואמנם היות טורפות ועופות דורסות אינם צריכים העדה כי הם מועדים מתחלתם : כי יגנוב איש שור : הואיל ודבר בשור הנזק כון להשלים כלל נזקים הבאים לבעל מכהמתו : שור או שה • על אלו לבד הייב תשלומי ארבעה וחמשה • והמריא בכלל השור והעז בכלל השה שאם טבח או סכר משלם כפי שוים בשעת הגנבה לא שאם נעשה בהם שנוי ביד הנגב ואחרי כן טבח או סכר משלם שנים בדעת בעלי הקבלה : חמשה בקר • הותר ענש השור מענש השה • ואמרו חכמים טעמים • שהבקר קל בנגבתו או שנוק השור יתר שבו יחרוש או הואיל ונגב שור שיקשה לו להסתירו ולא כן השה נראה שהוא חריף בנגבה על כן חייבו חמשה • ולמה חייב על השה ארבעה שאם שחטו או סכרו שאם נמצא בידו ישלם שנים והרי הם של בעל השה ואם טבח או סכרו הוא כדי להפסידם ממנו לנמרי והנה ישלם עוד שנים תחת השנים הרי ארבעה : המשה בקר • שם

נאמר בכלל ובפרט :

כב אם במהתרת • דבר הכתוב על הרוב • ואמר : במהתרת •
 בכל ענין שיעשה לננוב בין לשבור דלת בין שיכנס
 מחלון : והוכח ומת • הננוב : אין לו דמים • לבעל הבית כי לכתחלה
 בא הננוב שאם יעמוד בעל הבית כנגדו להרגו : אם זרחה השמש • כנראה
 מה שנאמר אם במהתרת הוא כלילה סמך לדבר התר בהשך בתים (איוב
 כד טז) • ודבר הכתוב כהנה אבל אם מן הידוע כי לא יהרגנו כגון שבא
 הבן לננוב מסון האב או שהוא הלוח בלי כלי זין או שיש שכנים לעזרו שלא
 יוכל להרגו אז יהיה לו דמים ואפילו כלילה • וכן ביום כשקם עליו
 להרגו ואינו יכול להנצל מידו אלא בהרגתו כענין כי בשדה מצאה צעקה
 הנערה המאורשה ואין מושיע לה (דברים כב כז) : שלם ישלם • הרמיו שאין
 מחויב מות הננוב כי אם תשלומים והחזר למעלה : אם אין לו ונמכר
 בגנבתו : ואם המצא תמצא בידו הננכה • שלא מכר ולא טבח • ואחרי
 כן פרט : משור עד המור עד שה • מכאן הקישו הכתובים בהמות אחרות
 שאם שהט אחד מכלם להיות כדן השור והשה ואע"פ שלא הודו בן בעלי
 הקבלה • עוד אמרו להקיש גסה לגסה ודקה לדקה והבהמה הטמאה אם
 הרגו או מכרו : היום • יש מפרשים היום שנים ישלם ולא מתות •
 לפי דעת האומר תשלומי ארבעה וחמשה בשור ובשה לכד אומר שהוא
 כדמיון בעמוד ענין ידבר עליהם (תהלים צט ז) • ובאמרו : שנים ישלם •
 הננוב אפילו שעבר זמן וגדל ישלם אותו כפי העת שנגנב והכפל בשעת
 העמידה כדן ודקדוקי זאת הננכה נתכארו בספר מצות : כי יבער •
 ממלת בעירה שהוא כענין אנהנו ובעירנו (במדבר כ ד) • למדנו שענין
 מלת : יבער • ענין רעיה ומלת ובער כמורה • וזהו ששלח בעירה
 ונכנס במצר הנזק מה שאכל ומה שרמס והנה הם שניהם נזק השן והרגל
 שהרי אמר : ושלה את בעירה • ועוד אמר : ובער בשדה אחר • הטעם
 איש אחר שאין אחר תאר לשדה שמלת בשדה סמוכה : מיטב שדהו •
 של נזק לא של מויק כדעת בעלי הקבלה שיתן היפה שבקרקע שלו
 כי לא ישלם אלא מה שהפסיד מתבואה ומנפנים : כי תצא איש • האיש
 שהכניס איש בשדהו להשחית קוציו ויצאה האש בשדה אחר • ונאכל
 גדיש • הגריש הידוע : או הקמה • כשהשבלים עומדים בשדה : או
 השדה • שהזק קרקע השדה בשרפה : שלם ישלם • ואע"פ שיצא בלא
 רשותו ולא היה לו כח לעצרה כגון הבהמה שיש לו כח לאסרה : שלם
 ישלם המוכעיר את הבערה • יש לו לשלם ואע"פ שמלת המכעיר
 עם כי יבער הם אהודי עקר ובנין והם הלוקי ענין מן המלות הסמוכות
 אליהם ומלת איש תורה ענינה וכן מלת בעירה • ובאר הכתוב : או
 הקמה או השדה • שאם נמצאו שם דברים אחרים ונשרפו אינו חייב
 אלא במה שדרך בני אדם להניח בשדה • ודין החכמים אם יצאה
 האש משדהו והלכה בשדה אחר משלם מה שמנהג האדם להניח בשדה •
 אבל אם הכניס האש בשדה חברו משלם כל מה שכתובו ואם נמצא
 קטון ונשרף משלם כפר ודיני החכמים נזכרו בספר מצות • והנה האש

פרק כ"ב

אב שבזויקים • ותולדותיה כגון שפרין גדר הטיס ומי שהניח הלון פתוח והרוח הניע סבין ונפל והרג את הנפש או שהניע הכלים ונפלו ונשברו : כי יתן • הואיל והעיר בתוך אכות נזיקים ענין גנבה על כן אחר שהשלים דינם החל לבאר מה שתלוי לענין האבדה והחל בדין ארבעה שומרים : כסף או כלים לשמור • זה שומר חנם שאין ממנה בני אדם לתת שכר לשמירת כסף : לשמור • הטעם שמירה מעולה כרצון בעל הדבר ויש לכל דבר שמירה בפני עצמו כפי הדברים הנשמרים : וגונב מבית האיש אם ימצא הגנב ישלם שנים • כפל לבעל הפקדון : אם לא ימצא הגנב ונקרב בעל הבית • כי אפשר שמען בעל הפקדון כי אולי לקחו הוא או נשתמש בו או העתיקו מסקום שנשמר ועל כן נפסד על כן סמוך על כל דבר פשע : ונקרב בעל הבית אל האלהים • הטעם שיתחייב בשבועה : אם לא שלח ידו במלאכת רעהו • והמעט שלא לקהו אלא גנב מביתו ולא נשתמש בו ולא מלטלו שיתחייב באונסים אלא אם מלטלו מפני סכנה וגנב אינו חייב אלא אפילו אם הוציא הוצאה משלם לו : על כל דבר פשע • הטעם שעשה בדבר המופקד שלא היה מרשות הבעל שמעם פשע יציאה מן הרשות שנאמר ביטוי פשע אדום (מלכים ב' ח' כ) : על שור על המור על שלמה על כל אבדה • האומרים כי הוא כלל ופרט וכלל אינו נראה בן כי מה שאמר : על כל דבר פשע • הוא לאופן על כל מה שפשע בדבר הנשמר לא שפשע לענין שנשבע על שקר : על כל אבדה • הוא שאמר למעלה כסף או כלים או הטעם נזכרה האבדה בראשה שמצאה ובהש בה : אשר יאמר כי הוא זה • דעות החכמים נחלקות • מהם השיבו : אשר יאמר • על התובע כי אחר שכחש התובע הכיר אותו התובע ועל כן אמר כי הוא זה • והוא האמת • ובעלי הקבלה אמרו שהוא מאמר הנתבע שהודה במקצת ולכן יתחייב בשבועה • ואולם משמע הכתוב : אשר ירשיעון אלהים ישלם שנים לרעהו • כל אחד להברו בשיתחייב • ואי אפשר היות הענין בין בעל הבית ובין השומר • על כן יש מפרשים שהוא מאמר העד אחר שכחש בעל הבית ונשבע אמר הכתוב : אשר ירשיעון אלהים • הטעם העד עם בעל הבית שישלם העד לבעל הבית וזהו עד זומם • ואולם העד לא נזכר ויותר טוב לומר שטקודם לכן נזכר הגנב ולא ינצל הדבר מן הנחשרים אם מן בעל הבית או מן הגנב ועל כן אמר : אשר ירשיעון אלהים • אם הנחשר או בעל הבית בעדים : ישלם שנים • לבעל הפקדון • ובעל הבית אינו חייב שנים אלא אחר שנשבע או שלא רצה להשבע ופרע ואחרי כן הועד כי גנבו נתן תשלומי כפל : כי יתן • זו הפרשה בשומר שכר וכא לפטרו מן האנסים לחייבו בענשים אם יגנב שלכך לקח שכר לשמרו אלא מה שהוא על דרך אונס אינו משלם כגון שמת או נשבה על ידי לסטים או נשרף או נטרף על ידי היות סורפות הוא פטור • לא כטרפת שועל או חתול או נשלל על ידי אנשים חלושים : אין רואה • שלא ראו עדים איך נפסד • שבועת ה'

תהיה בין שניהם • שלא הצריכו לעצמו ולא נשתמש בו ונפסד : ולקח בעליו • יש אומרים הנוף המת ומה טעם או נשבה • אלא הטעם יקח השבועה : אם נגזב ינגב ישלם • כי לכך לקח שכר לשמרו אלא אם נטרף טרפת ארי או זאב : יביאהו עד • הטרפה • ואיך לשאר האנשים חייב שבועה ולענין הטרפה תלהו בעדות עד שאמר אם היה שם עד שראה • ויותר טוב שהטעם עד מהטרפה כגון שתי כרעים או בדל און (עמוס ג יב) • יש שמשוים שתי הפרשיות שהן בשומר הנם בפנים זרים ואנהנו בארנו שבר דבריהם בספר מצות : וכי ישאל • פרשה זו כוללת לשומר הנם ולשואל בשכר הואיל והשומרים ארבעה בחלוק הכרה • הנה הקדים לשתי הפרשיות פרק כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים ופרק וכי יתן איש אל רעהו המור • הקודם שומר הנם והשני שומר שכר • ופרק : וכי ישאל • הביא שני שומרים אחרים שואל הנם ושומר בשכר • וקצר הכתוב כל כך לבאר בעבור שנשען על באור הפרשיות הקודמות שהרי אמר : וכי ישאל איש מעם רעהו • ולא באר הדבר הנשאל בעבור שנשען על מה שנתבאר והם המור או שור והמוקשים עליהם : ונשבר או מת וקצר לומר נשבה והוא הדין : בעליו אין עמו שלם ישלם אם בעליו עמו לא ישלם • שם לו שני תנאים ואי אפשר להיות זה המאמר על כללו כי בעוד שלקחו ועדיין לא נשתמש בו אם מת מה יתחייב ואפילו בעליו אין עמו ר"ל עם הנשאל אלא הדין סעת שנשתמש בו ולמה התנה בעליו אין עמו בעבור שאם בעליו עמו ומשלים בעוד שישתמש בו לא יתחייב דבר כי לכך השאילו לעשות צרכו אלא בעוד שאין בעליו עמו ולא השלים כמה שנשתמש יש לו לשלם • והמפרשים : בעליו אין עמו • בשעת שאלה לא יתכנו דבריו שהרי הכתוב אמר וכי ישאל איש מעם רעהו וכנראה שבעליו עמו בשעת השאלה : אם שכיר הוא • זה לשואל בשכר בעבור שבא לפטרו מן האנשים בין שבעליו עמו בין שאין בעליו עמו • יש אומרים : אם שכיר הוא : הוזר על הבעל • והנכון שהוא הוזר אל מה שאמר ונשבר או מת והטעם בשכר בא • ואחרים פירשו בא הענש מקום השכר • והמלמד פירש טעם : בא • ענין הפסד כטעם בא שמשא (ירמיה טו ט) • והנכון שהוא ענין ביאה כטעם כבוא השמש (דברים טו) שהוא הפך השמש יצא על הארץ (בראשית יט בנ) : וכי יפתה • אחר שהשלים אם שכיר הוא בא בשכרו שאין אדם רשאי להשתמש בדבר שאינו ברשותו כי אם בשכר הביא ששמוש איש עם אשה אינו כי אם בקנין על כן הסמיך עתה הספתה אשה אשר לא אורשה ושכב עמה שהבא על המאורשה חייב עליו הכתוב סקילה שכך נאמר על דבר אשר ענה את אשת רעהו (דברים כב כד) : מהור ימהרנה • ענין קשור שהכסף הוא קושר בינו לבינה : לו לאשה • שלא תהיה מן האסורות לבוא בישראל : אם מאן ימאן אביה • כבר בארנו בספר מצות שנשואי האשה תלויים על פי רצון אביה כל עוד שלא תנשא בין קטנה בין בוגרת והעו נדרי הבת שתלויים לרצון האב קודם שתנשא ובאמת שהיא בוגרת

פרק כ"ב

לא שתהיה הבת מוכרחת שזה על צד החסם על כן : אם מאן ימאן אביה . אע"פ שחכמים אומרים כי הרצון על ידי הבת אחר שתבגור ואם הנה תלה הרצון על ידי אביה מפני שהבאישה שמו על כן תלה הרצון על ידי האב : כסף ישקול . לא אמר מותר כי אחר שלא יקחנה לאשה לא יקרא בשם מותר ודבר הכתוב כסף בדבר החוה והוא הדין בכל דבר : כסתר הבתולות . משמע זה המאמר מורה כי יש לעורר למחר . הואיל ואמר כסתר הבתולות ולא אמר כסתר הנשים מכלל סתר הבתולות זולתי שעור סתר הנשים ואם אין שעור לסתר הבתולות אין מעם לזה המאמר . ואולם מצאנו בתובים מורים שאין שעור למחר כמו הרבו עלי מאד סתר ומתן (בראשית לד יב) . הנקלה בעיניכם התחתן במלך (שמואל א יח כג) ע"כ בארו קצת חכמים במאמר : כסתר הבתולות הדומות לה במעמדה . וזאת הסברה תסכול ההלוקה . ומה שראוי לסבור כי אי אפשר שלא יש למותר שעור אי אפשר לרדת ממנו ואמנם יש להוסיף כפי כבודה . ואולם זאת בעבור שהבאישה שמה על כן שם סתרה על שעור הפחות . ולדברי בעלי הקבלה הואיל והסתר לפי דעתם אינו מדאורייתא אלא אדרבא הורו שזה המאמר מרמז על ענש האנוסה בגרמז ונתן לאבי הנערה חמשים כסף (דברים כב כט) אשר אומרים שהוא חמשים סלע כסף מזוקק . ואמנם סתר הבתולות לפי דעתם הוא חמשים סלע כסף מדינה שהן מאתים זוזי כסף מדינה שיש בהן כ"ה זוזי כסף מזוקק . ואיך תסכים הדעת שמאמר כסתר הבתולות בעבור ענש האנוסה והוא לא נקרא גם כן סתר . עד שהשתדלו להפריש ביניהם . שהאונס נותן מיד והמפתה לכשיוציא האונס שותה בעציצו לבד שלא תהא אסורה לו . ממאמר ולו תהיה לאשה (שם שם) והמפתה אם רצה מקיים ואם לאו לא . האונס חייב בארבעה . קנס ופגם וצער ובשת . והמפתה אינו נותן צער כי היא רצתה בדבר . וחכמי הקראים אומרים כי חמשים כסף האמורים בתורה בתפוישה הם ענש וסתר למדו אותו ממאמר ולו תהיה לאשה שאי אפשר לקיימה לו בלי סתר : מכשפה . בעבור שהעבירה ר"ל ענין הזנות לעורר חשק התאוה ביותר הוה על ידי פעולת הכשוף על כן הביאו סמוך לו . ובעבור שהנשים מתפתות על ידי פעולת נשים מכשפות על כן אמר מכשפה . או בעבור שזה הפעל נמצא ביותר על ידי הנשים . והאומר שהה"א נוסף להוציאו בלשון זכר שקר נבא . ולא אמר תמית אלא אמר לא תחיה הסתר שבו צווי והגלו שבו אוהרה וכן לא תחיה כל נשמה (דברים כ טז) . ואפשר שהוא לאו שבכללות שאם טעמו הרוג יהיה גם הטעם שלא להנותה במזון . ויש אומרים אם היא ישראלית להרנה ואם היא ניה שלא להחיותה במזון . ויש אומרים שהוציאו בלשון זה שהיא חושבת שמחיה המתים על כן הוציאו בלשון זה . ויש מפרשים כי על כן הוציאו בלשון זה והענין סתום באיזה צד שירצו בית דין שאם היה נודע להן באיזה דין יפרעו אולי על ידי כשפנותן היו עושות תחבולה : כל שוכב עם בהמה . הואיל ובענין עבירת הזנות היה מדבר על כן סמוך כל שוכב עם בהמה . אחד האיש ואחד האשה ובענין אוהרת העריות פרט את שניהם . וככל בהמה

לא תתן שכבתך לטמאה בה ואשה לא תעמוד לפני בהמה (ויקרא יח כג) .
 והנה כלל את שניהם : כל שוכב עם בהמה • ומלת שכיבה תלה אותה
 הכתוב על שניהם הן שכבתי אמש את אבי (בראשית יט לד) • והעוף מוקש
 לבהמה : זובח לאלהים • ידע ליהד עבודת המלאכים הם הנזכרים הודו לאלהי
 האלהים (תהלים קלו ב) • על כן אמר : בלתי לה' לבדו • הטעם אע"פ שהשם
 עושה פעולותיו על ידי האמצעיים עבודת הקרבנות תהיה לה' לבדו • והנה
 האזרתה הזכרה במאמר לא יהיה (שמות כ ג) כאשר העירוני שם והנה הזכיר
 הענש • והזכיר זביחה מכלל העבודות ויש רמז עצום בזה • ובעלי הקבלה
 אמרו שכלל העבודות שהם עבודות פנים העושה אחת מהן לע"ז חייב
 אבל זולתי עבודת פנים לא יהיה חייב אלא אם עבד אותה דרך עבודתה
 כגון שעפר [נ"א שפער] לפעור וזרק אבן למרקולים : וגר לא תונה • בעבור
 שהגר לא ישכון בתוכנו אלא כשלא יעבוד עבודה זרה על כן לא תוננו •
 ויש אומרים שהוא גר צדק שהניח ע"ז : לא תונה • לחרפו שהוא גר
 זרה : כי גרים הייתם • והוא מבנין הפעיל מנחי הפ"א והלמ"ד : ולא
 תלחצנו • לצערו אם הוא חלוש בעבור שאין לו משפחה : כי גרים
 הייתם • ומעמתם טעם הגר • וגר מנורת גרניר שהוא יהוד או בעבור שבא
 ממקום אחר וגר על כן נקרא גר : כל אלמנה ויתום לא תענון • והוא
 מנורת אלם והגו"ן נוסף דוגמת וריב אלמנה לא יבוא אליהם (ישעיה
 א כג) : ויתום • אלו שאין להם כח : לא תענון • הגו"ן נוסף ובא
 בלשון רבים בעבור שאמר כי גרים או בעבור שאמר לשון יהוד
 וגר לא תונה • יש אומרים באמרו : לא תענון • כולל הרואה
 ושותק • והעד שאמר : אם ענה תענה לשון יחיד : אותו • החל במה
 שחתם כפי הסמוך לו כמו גרי ביתי ואמהותי לזר תהשבוני (איוב יט טו) •
 הפך זה צרה והכלים אחותה (ירמיה מט כד) • ואמר : צעוק יצעק •
 המקור עם הפעל להורות בהיות הדבר פעם אחר פעם • אז : והרה אפי •
 האומר כי חרון אף לא מצאנוהו חוץ מע"ז וזה עומד כנגדם • יש
 לעזור בדבריו שכל המחמים להכרו כנראה שהוא מסלק השגחת השם
 שאי אפשר עם היותו מקוה גמול על כל טעשיו להרע לעצמו אלא
 בעבור שיהשוב שאין מעשיו נפקדים על כן עושה מה שעושה והנה זו
 כפירה גמורה בש"י : והרגתי אתכם בהרב • יש לומר בהרב האויב שלא
 יתאלמנו נשיכם במיתה טבעית • יש מפרשים שעל כן אמר : והרגתי •
 שלא תבוא עדות נאמנה במיתת בעליהן משבית אויב ותהיינה אסורות
 להנשא • ואמר : ובניכם יתומים • בעבור שאמר כל אלמנה ויתום :
 אם כסף תלוה • רשות ואינו הובה אע"כ במקום אחר אמר והעבט
 תעביטנו די מחסרו (דברים טו ח) • לא ירע לכבך בתתך לו (שם טו י) :
 את עמי • שהוא עמך ובעבור שהוא דר עמך : לא תהיה לו כנושה •
 והלא כתוב כי תשה ברעך • אשר אתה נושה בו (שם כד יא) • אמנם
 מאמר : לא תהיה לו כנושה • ר"ל הטעם שיהיה לך טובת הנאה ממנו
 מצד ההלואה שהלוית לו על כן סמוך : לא תשימון עליו נשך • ויש
 מפרשים לא תבישהו והראשון נכון : לא תשימון עליו נשך • אמר :

אם תלוה • לשון יהיד • ואמר : לא תשימון • לשון רבים שכולל העד והסופר והמסור והקבלן והערב : אם הכול תהכול • זה לאזת למה שפירשנו במאמר בנושה : שלמה • כמו כבש כשב : עד בוא השמש תשיכנו לו • כמו אחבשה לי החמור וארכב עליה (שמואל ב יט כז) שהשלמה היא הבגד : כי היא כסותה לבדה • הה"א במקום ו"ו היחס כמו אהלה (בראשית ט כא) : לבדה • נראה אם יש לו אהרים יש לו להכול : היא שמלתו לעורו • בעבור ששנה המאמר אומרים השמלה היא כסות לילה • היא כסותה לבדה הוא כסות יום • ואם אמר : במה ישכב • יהא הרצון ומה ילבש כמו שונא בצע יאריך ימים (משלי כח טז) • והנראה ממה שאמר : כי היא כסותה לבדה • שהיא שמלה אחת ביום ובלילה • ויש לומר כיון שבאר במקום אחר בחוץ תעמוד והאיש אשר אתה נושה בו יוציא אליך את העבוט החוצה (דברים כד יא) • כנראה שהוא כסות לילה על כן נאמר הנה במה ישכב • יש שואלים אם יחזירנו לו בכל יום מה יועיל לו • ובעלי הקבלה אמרו שלא ישמש בעל חוב בשביעית ויעשהו ממלטליו אחר שמת אלא נפרע מן המשכון אחר שמת • יש אומרים שאם הבלו על ידי בית דין אין לו להחזירו • והפרש יש בין שליה בית דין ובין המלוה שהמלוה לוקח ברצון ושליה בית דין בזרוע אלא על שניהם אומר בחוץ תעמוד • ויש אומרים שעל כן יקחנו ויחזירנו כדי שלא ימשכננו בעל חוב אחר : כי אם צעוק יצעק אלי • משום צער : ושמעתי כי חנון אני • קצר הנקמה ובנראה משם התאר שהוא שם הנון שהוא מנורת הנם הואיל ולא נתרמה במדתו של שם ית' יענש הטעם יורש • ואולם להיות הטעם שיעשיר העני לא יאות : אלהים לא תקלל • הוא הדיין • יש מפרשים בעבור העני שדן הדיין לעבוט עבטו • ויאות היות המאמר כנגד המלוה שאם לקח עבוט העני וגזר לו הדיין שיהזירנו : ונשיא • כלל כמו נשיא העדה והמלך : מלאתך • הואיל ומצאנו וכמלאה מן היקב (במדבר יח כז) • המלאה הזרוע אשר תזרע (דברים כב ט) הנה כולל דגן תירוש • ובאמרו : ודמעך • כולל יצהר שהוא יורד כדמע או כל דבר נוזל נכלל בשם דמע • וכן הכתוב ללמד מדת הנדיבות שיהיה סוותר משלו כדי להתרחק ממת הכילות • ונראים הדברים להיות מרמז על הכבורים שאלו נטלים החלה : לא תאחר • מלתת אלא יתנהו בנפש רחבה • גם אפשר שלא יאחר בכורים לתרומה ותרוסה למעשר וסמך לדבר שרוצה אל הכבורים שאמור בסמוך : בכור בניך תתן לי • כן תעשה לשורך לצאנך • שיתן בכורות פטר רחס : שכעת ימים • הורה זמן שיתחייב לאחרו : יהיה עם אמו • נראה שבאלו שבעת ימים אמר לשחוט את אמו • ודין אחד להולים ולקדשים שנאמר שור או כשב או עז כי יולד והיה שבעת ימים תחת אמו (ויקרא יב כז) • והוצרך הכתוב לבאר כי אע"פ שצויתך : לא תאחר • לא תקדים פטר רחס קודם יום שמיני : אכן במאמר : כן תעשה לשורך לצאנך • כנון שפטרי אדם נפדים כהשלים החדש כן זה אלא הורה זמן הכשרו :

ואנשי קדש • אחרי שהזכיר עניני קדשים קראם אנשי קדש הטעם שיהיו קדושים מאכילת הנבלות • או יהא הפירוש הואיל והזהירם שלא להאחיר הקדש אלא יהיו כשתדלים וחוששים להוציאו מידיהם ועכ"פ צריך לבקש אחרי צאנו כשהן יולדות להוציא פטרי רהם והם רועים בשדה ובהיותו שם אם נטרפה שום בהמה אל ישחטנה קודם שתמות שיאכלנה על כן אמר : וכשר בשדה נטרפה לא תאכלו • והזהיר לאכלה כי יש בה דבר רע בתולדת על כן : לכלב תשליכון אותו • לא כמו הנבלה שאמר לנו אשר בשעריך התננה ואכלה או סכור לנכרי (דברים יד כא) : לכלב • הידוע שהוא שומר צאנך • ודבר הכתוב כהוה כי רוב הנטרפות הן בשדה כדמיון כי בשדה מצאה (שם כב כז) :

כג לא

תשא שמע שוא • אזהרה כוללת לדיין ולעד • וכנגד העד אומר : אל תשת ירך עם רשע להיות עד חמס • כי אין הדיין הן אלא מה שענינו רואות ואזניו שומעות על כן באה אזהרה יתרה על העד בעבור שאמר : לא תהיה אחרי רבים לרעות • יש שלקחו הפך • סכלל יהיה אחרי רבים לטובה • עד שעשו מצות עשה אחרי רבים להטות • והעולה כפירושים כטעם לנמות עד שהוכרחו מפרשים ופירשו סלת : לרעות • מן איש רעים להתרועע (משלי יח כד) • הטעם מצד אהבה • גם פירשו : רבים • מן רבי המלך (ירמיה למ יג) • והטעם מפני שהם גדולים לשאת פנים לנמות אהריהם להטות המשפט • ויותר טוב לפרש הואיל ואמר : אל תשת ירך עם רשע להיות עד חמס • והזהירו עוד ללכת עם חברת פועלי און כדרך שנאמר לכה אתנו נארכה לדם (משלי א יא) שלא ימשך אחריהם מצד רבובים אין הטעם שלא תהיה הטייתך לרעה כהטייתך לטובה אלא אמר : לרעות • כי על הרעה צריך להעזר • ולא תענה על ריב לנמות • ר"ל שתצא עד אם הם רבים שתמשך אחריהם להטות המשפט : ודל לא תהדר בריבו • שאם הביא כאלו העדים לא תחוס עינך עליו לעשות זכותו : כי הפנע שור אויבך • בא בחיר"ק שהמנ"ל והחיר"ק קרובים בהברה כמו אוסיפך על אבותיך (מלכים ב כב כ) • וכן בא בלי צירוף הכנוי כמו 'אתה תומיך גורלי (תהלים מז ה) • הנני יוסיף (ישעיה כט יד) • ואמר : אויבך • בעבור שכאה אזהרה אל תשת ירך ולא תהיה אחרי רבים אולי יהיו שונאים ואויבים לו ואע"פ שהוא מזהיר באה האזהרה עליו והוא כמו לא תמה משפט אכיונך בריבו • ולא יתכן להיות לאומות העולם בעבור שכאה אזהרה לישראל וכתוב ואם כשנאה יהדפנו (במדבר לה כ) • וכמשנה תורה כתוב לא תראה את שור אחיך (דברים כב א) • ושם הרחיב מה שמתם הנה • ואנחנו בארנו בספר מצות מה שצריך לבאר במצוה הזאת : שור או חמור • להקיש בהן • השור כולל הטהורים והחמור כולל הטמאים : חמור שונאך • מה שאמור לזה אמור לזה אויב ושונא ואמר חמור והוא הדין לכל בהמה : רובין תחת משאו • הטעם שנחה הבהמה תחתיה מפני כובד המשא וכן רובין בין המשפטים (בראשית מט יד) : וחדלת מעזוב • ר"ל אם יש לך מחשבה שלא תעזוב וחדלת מאותה המחשבה : עזוב

תעווב • יש אומרים שהוא מלשון היעזבו להם היזבחו (נחמיה ג לד) או הטעם לעווב המשא מן המרדעת לקום הבהמה : לא תטה • כנגד הדיין אולי זה העני אשר היה נוהג החסור ורביץ תחת משאו ולא עזרו על כן : לא תטה • ואמר קודם לכן ודל לא תהדר בעבור שאמר לא תענה על ריב לנטות שאם הוא עני לא תשא אליו פנים להעזר מן עדי שקר ואמר הנה : לא תטה משפט אביונך • בעבור שאמר כי תראה חסור שונאך רובץ תחת משאו ואולי יבוא מן המשא שום הפסד • ואמר לא תטה משפטו לחייבו במה שלא יתחייב : מדבר שקר • כנגד הדיין ר"ל שלא יבנה הקש דינו מהקדמות שהן מהקש הנצוח על כן : ונקי וצדיק אל תהרוג • כי בדיני נפשות אמר דין הבא מהקש הנצוח : ונקי וצדיק אל תהרוג • נקי זה שלא נמצא מיטיו עול בידיו : וצדיק • שהוא נצדק באותו דין לא שהטעם אחר שנצדק בדין אע"פ שהוא הייב לא יחזור דינו והנה הזהיר לדיין שאם הוא מהויב מענינים אחרים שלא יסבב הדיין אע"פ שהוא זכאי בזה הדין לחיבו : כי לא אצדיק רשע • שדינו מסור בידי ואני אפרע ממנו • או הטעם אע"פ שאתה העלמת עין אני אפרע ממנו : ושוחד לא תקח • בולל הדיין והעדים וכולל בין שוהד מסון בין שוחד דברים והיא אזהרה כללית בין בדין אמת בין הפכה : כי השוחד יעור עיני החמים • שאינם מבינים מה שומעים : וימלף דברי צדיקים • מתוארים לעתם או שבא כדרך חלוני שקופים (מלכים א ו ד) : וגר לא תלחץ • הואיל והטיית הדין לא תהיה אלא למי שהוא עני והנה דומה הנר כמו העני כל אחי רש שנאוהו (משלי יט ז) : ואתם ידעתם את נפש הנר • שמוסר הדין אל השם מפני לוחצים ודוחקים או הטעם שנפשו שפלה ואתם טעמתם טעם הנרות • ואחר שהזכיר האביון שאין לו והנר שאין לו אחוזה הזכיר שנת השמטה בעבור : ואכלו אביוני עמך • והנר בכללם על כן : ושש שנים • בו"ו החבור תחלתם כהכנס חדש תשרי • כמו לנכרי תשיך (דברים כג כא) • והוא רשות כדי שיאמר : והשביעית תשמטנה • היא השמטת כספים כאשר נתפרש וזה דבר השמטה (שם טו ב) : ונטשתה • שלא יזרע כטעם ונטוש את השנה השביעית (נחמיה י לה) • אלא הצומח מן השדה תהיה יד הכל שוה בו כנר כאזרח על כן : ואכלו אביוני עמך • כחי המשכיל כחי האלם על כן : ויתרם תאכל חית השדה • וזה מקרה לנורת פעל וזה השם פעם ימצא שם תאר פעם ימצא שם מקרה • וקצר הכתוב לבאר ענין שמטה כאשר קצר זכר היוכל : כן תעשה לכרמך לזיתך • זכר העקרים דגן תירוש ויצהר והכל בכללם : ששת ימים • בעבור שהחל בעניני השביעיות ואמר שש שנים תזרע את ארצך • והביא שביעיות השנים שצריך לנח הארץ • הפסיד גם כן שצריך באלו שנים לנח בשביעיות בימים ואמר : ששת ימים תעשה מעשיך • וטעם מעשיך מה שהוא מוכרח תמורו ששת ימים תעבוד (שמות כ ט) • ולשם אמר בחריש ובקציר תשבות (שם לד כא) • ואמר באספך את מעשיך מן השדה • והנה אמר : למען ינוח שורך וחמורך • ושאר המעשים אסורים על צד התביעה : וינפש בן אמתך •

זה יליד בית : והגר : שהוא צריך לעבוד והוא גר שער שהמנוחה בשביעיה טובא גדול בשביעיות : ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו : הואיל והזכיר השבת שהשבת התעוררות גדולה לידיעת השם על כן מסוך : ושם אלהים אחרים לא תזכירו לא ישמע על פיך : אפילו שלא יעלה שמם על פיו : או הטעם שלא ישבע בהם ולא ישביע גם כן את שמם לעובדיהם : או שאם תשמרו המצות והטעם מצות השבת שהיא התעוררות לידיעת האל מתקירת פעולותיו למקצרים בידיעה יש להם להשקן על ידי עשיית הנפלאות על כן הזכיר : שלש רגלים : שעל כלם געשו נפלאות על כן אמר את הג המצות תשמור : ונאמר כי בו יצאת כמצרים : תחוג : סברת ר' אהרן נ"ע שהשוכן המורת הדגש לא ידעתי טעם שאם כונת המדקדקים שהשיכון הנוסף המור שוכן הנראה כנראה שהדגש למקומות יבוא המורת השוכן : שלש רגלים : הטעם פעמים ולא נקראו רגלים בעבור שהיו הולכים ברגליהם הדעת יותר נוטה שטורה לענין הליכה : שבעת ימים : כנראה שחייב היות מצות נאכלים בשבעת ימים וכן נאמר שבעת ימים תאכל מצות כאשר צויתך למועד חדש האביב הוא שנאמר בראשון בארבעה עשר יום לחדש (שמות יב יח) : ונאמר ועבדת את העבודה הזאת בחדש הזה שבעת ימים תאכל מצות (שם יג ה) : ולא יראו פני ריקם : שילך בקרבן כפי מסת נדבת ידו והכאים הם הנראים : והג הקציר הוא הג שבועות : הזכיר שלשה החגים שמתחייב בשלשתם ללכת למקום המוכחר ובוה יהיה נראה שהוא סקבל עול שמים עליו ולא אלהים אחרים בהיותו מצטער בגופו ובטמונו : והסמך הג השבועות אל הקציר וכן הג האסיף שהוא הג הסוכות וכן חדש האביב להורות ששנותינו תלויות לטהלך השמש שהרי הקציר והאסיף יש להם עתים מעויינים בטהלך השמש ולא נביט לאשר יצא מדרך המנהג : לא שהטעם אם נקצור ואם נאסוף אז נעשה המועדים כי הנה חדש האביב : בצאת השנה : כי זמני ישראל ניסן ותשרי הם ראשי שנים ניסן ראש לחדשים ותשרי ראש לשמטות וליוכלים : והואיל ותקופת הזריעה תחלתם מתשרי נאמר והג האסיף על כן נאמר : בצאת השנה : כי אז לא יאסוף אלא מה שזרע : והוסיף לומר : שלש פעמים : כדי שיאמר : יראה בל זכורך : שהוא חיוב על הזכרים הבוגרים כי יש הבדל בין זכר ובין זכור : את פני האדון ה' : יחסו אדון מפני שההולך לפניו מראה עבדות : לא הזבח : הואיל וכלל ואהרי כן פרט ובאר רושם כי אחד מן ההגים ועוד שב וכלל באר גם כן תוספת המצות שהיא זולת תוספת המועדים ואמר : לא תשהט על חטין דם זכחי : כקרא קצר והטעם לא תשהט הזבח ולא תזרוק דם זכחי בעוד שהמין נמצא בבית : וזה הכתוב הראה ששתימת פסח מתהלת עריבת השמש שאותה העת נחשבת עני יום ארבעה עשר שאינו נכלל עד יום חמשה עשר שיש אזהרה על מציאר החמץ : ולא ילין הלב הני : הוא חלב הזבח שהוא בחיוב ולא הלז תניעת ארבעה עשר כי הוא היה נקטר ביום המשה עשר אלא משהוקרו התמיד ושחטו הפסח היה נקטר בלילה כאשר נאמר בהעלות העולו והחלבים

פרק כ"ג

והחלבים עד לילה (ד"ה ב לה יד) • וזה כנגד דבר בעלי הקבלה אשר
אסרו שחלבי פסח לא היו נשרפים בדילה זולתי שחל יום ארבעה עשר
שבת שאין חלבי חול נקטרים ביום טוב כי סודם שהפסח היה נשחט
בשש שעות ומחצה כיום ארבעה עשר • ואמנם כשנשנו הדברים בכרית
שניה בפרשת כי תשא אמר ולא ילין לבקר זבה הנ הפסח (שמות לד כה) •
ובעלי הקבלה אומרים שמעם זבה הוא החלב • אכן חכמים פירשו שהוא
כמו והנותר ממנו עד בקר (שם יב י) : ראשית בכורי • בעבור שהזכיר
שלשה הגנים שהייבום ישראל ללכת בבית הבחירה הזכיר גם הבאת
הבכורים בבית הבחירה : ראשית בכורי • כולל בין בכורי זרעונים
בין בכורי פירות ונאמר ולהביא את בכורי אדמתינו ובכורי כל פרי
כל עץ (נחמיה ילו) : ונאמר ראשית הגן תירוש ויצהר ודבש וכל
הבואת שדה (ד"ה ב לא ה) • ואולם אינו הוצה דבש בכורים כי אין לו
ראשית ואסרו שהוא דבש תמרים ולא יתכן להיות הבכור משכעה
המינים לבד במאמר בעלי הקבלה : ארץ חטה ושעורה • ואין הטעם מכל
אילן איזה פרי השיג תחלה אבל הטעם מכל מין איזה השיג תחלה
הטעם היו לו תאנים איזו תאנה בכרה תחלה מכל המין הוא יקרא
בכור : לא תבשל • יש מפרשים בעבור שאמר ראשית בכורי אדמתך
ומדבר במין הצומח השתדלו לתת טעם במאמר : לא תבשל גדי • ופירשו
שהמאמר הזה גם כן במין הצומח והטעם שלא לבשל הפרי לעשותו
ראשית בכור בחלב אמו והוציאו : גדי • מלשון מגד : והבשל • מטעם
הבשילו אשכולותיה (בראשית ט י) : וזה אינו נכון אהרי הלשון כי אנה
מצאנו שהעץ יקרא אם לפני ועוד שמלת גדי איננה נגזרת מן מגדים
שהמ"ם עקר וזה מפעלי הלמ"ד ולהיות מגדים המ"ם נוסף כדרך מזוינו
מלאים (תהלים קמד יג) ומגד במשקל מעד מעל הנה מגדים נגזר מן מגד
ולא נאמר כן מן מזוינו והנה זה הפירוש רחוק שאם מפני ראשית
הפסוק מה יעשה בפסוק לא תאכלו כל גבלה • ואחרים פירשו
בעבור שנאמר : ראשית בכורי • הרצון גם בבכור חי האלם כאשר
הרמזי שבעת ימים יהיה עם אמו ביום השמיני תתנו לי (שמות כב כט)
כאלו העיר בזה שלא יניחנו תחת אמו להתנדל ואמר : גדי • והוא הדין
לשאר המינים ומה יעשה במה שזכר בפסוק לא תאכלו כל גבלה (דברים
יד בא) • אבל הנראה מכל הפשט שהכתוב אמר לאכול הפרח בחלב
אמו על צד החיסה והרחמים כדרך אותו ואת בנו לא תשחטו ביום
אחד (ויקרא כב כה) • לא תקח האם על הבנים (דברים ככו) • ואולם
הכתוב הזכיר הגדי והוא הדין לכל פרח בחלב אמו ואם יחד הגדי אולי
בעבור שזה היה נהוג ברוב סמין זה המזון בעבור שהגדי יבש ונהחלב
לח ויהיה ראוי להתבשל זה עם זה ולא כן המלה כאשר העירו בזה
החכמים • ואולם לא כון הכתוב בזה המאמר לאסור הבשר עם החלב
אכן על צד החימרא מפני ספק שהחלב מקובץ משיות רבות ואולי לקח
מאותו העדר ונמצא אוכל גדי בחלב אמו • וחכמי הרבנים נראה שעל
זאת הדרך בננו ואסרו בשר בחלב אכן הרחיבו המאמר ביותר ואסרו

כל בשר בחלב • ואולם המשתדלים מהם להעמיד שכונת התורה לאסור בשר בחלב כונו לישב המאמר ואומרים כי כונת התורה לאסור בשר בחלב אכן הכתוב דבר על ההוה כמה שהיו רגילים לאכול והוא הנדי מפני היותו קטון הוא הם וכשיגדל הוא לח והנה בהיותו קטון ויתפטר להתבשל בחלב שהוא לח בטבעו ולכן נהגו ומכשלים נדי בחלב על כן בא אסור בשר בחלב במין זה עד שהביאו דמיון ואת בת היענה (ויקרא יא טו) שזה מרמזו על נקבה הקטנה שיש מן המנהג להאכל כי הגדולה בשרה יבש כעץ כל שכן הזכר • והנה שכח ואכל כבנות יענה (סיכה א ח) היתכן שיהיה מרמזו לנקבה קטנה • ואולם שם נדי מוסכם לקטון שבעזים על כן כשרוצה על הקטון ביותר מסמיכו לעזים ודין היה הנה לפי דעתו להסמיכו אל עזים • ואולי יש לדין כי הקטון ביותר לא יהיה ראוי עד שיגדל מעט שלא יהיה צריך אל אמו ויקרא נדי לכד ואם הכונה כן מה טעם : אמו • עד שנלחצו ואמרו שהטעם עמו חלוף אל"ף בע"ן כמו כי שקר אתה דובר אל ישמעאל (י"מיה ט טז) והיה ראוי לפי דעתם לומר בחלב מוכרת • ואולם הרוצים להעזר בסברתם שהכתוב בשר בחלב רצה לאסור אמרו שהטעם כל קטון יקרא נדי והעד בהסמכו נדי עזים (בראשית לח יז) שאם שם נדי מוסכם מיוחד מה טעם להסמך אלא כנראה אחר שאמר נדי עזים יש נדי שאינו מן העזים והנה באמרו ורעי את נדיותך (ש"ה א ה) הקטון מכל המין ומה יעשה במאמר שעיר עזים (בראשית לו לא) היש שעיר זולת עזים ואולם הטעם בהסמכו שצריך אל אמו ביותר בהיותו קטון ומה טעם עוד לומר : בחלב אמו • עד שפירשו כי לא רצה הכתוב לאסור כי אם בשר שיש לו חלב אם • והנה הם אומרים בשר העוף עם החלב ולזה אומרים שהוא מדברי סופרים ונראה לי שכל אלו התחבולות הם יציאה מכונת התורה • והמתרגם שאמר לא תיכלון בשר בחלב על צד החומרא עשאו • והם משתדלים לקיים שזהו כונת התורה והאמת ידועה • מה שיש לחוש מה טעם לומר : לא תבשל • ולא אמר לא תאכל • ולפי דעתם שהוא על צד החיסה יאות כאשר נאמר לא תשחטו • אבל על דעת האומרים מפני שהוא הזק מה טעם לומר : לא תבשל • וכי בזולת בשול אינו נאכל כנון בשר יבש עם נבינה • ואולם לפי דעתנו אם תפש הבשול תפש האכילה • ומה שאמרו כי נאמר שלש פעמים חד לאסור הבשול וחד לאסור האכילה והד לאסור ההנאה • בידוע כי מה שנאמר בפרשת כי תשא היא הפרשה שנאמרה בפרשת ואלה המשפטים ונשנית כאשר היא והעלה ידועה • והנאמרת במשנה תורה כבר רוכ המצות נשנו כאשר הם • ואולם איך הביא זאת המצוה הנה נראה לסבור בעבור שהזכיר אם כסף תלוה את עמי (שמות כב כד) להעירו בהרחבת הלב השלים בזה להעירו על צד החיסה והרחמים :

הנה אנכי שולח מלאך • הואיל ודעות החכמים חלוקות שמהם אומרים שהש"י מנהיג את ישראל באמצעות מלאך כאשר מצאו הרמז

ומלאך פניו הושיעם (ישעיה מנ ט) • וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים (במדבר כ טז) • גם מה שנאמר ויסע מלאך האלהים ההולך לפני מהנה ישראל (שמות יד יט) • ואין צורך להביא מפסוקים אחרים חוץ מזמן משה הוא ישלח מלאכו (בראשית כד ז) • המלאך הגואל אותי (שם מה טז) • כי אם מיכאל שרכם (דניאל י כא) • אכן יש אומרים כי משה לא היה צריך לעזר המלאך והעד כאשר ירים משה ידו (שמות יז יא) • ונאמר כמעשה הענל ושלחתי לפניך מלאך (שם לג ב) • וכתוב וישמע העם את הדבר הרע (שם לג ד) • ומשה אמר ואתה לא הודעתני את אשר תשלח עמי (שם לג יב) • ונאמר ואתה אמרת ידעתך בשם (שם שם) • ואמנם לפי זאת הכונה פירשו החכמים בזה הפרק פירושים חלוקים • יש אומרים שהשם העירם כיעוד רע שיעד להם בעת מרותם בענל ואיך בדבר שלא השלים משה גם שלא נתקם היה מסדר להם ואיך יבשר על הקלקלה • ואחרים אמרו שהכונה בזה המאמר היתה אחרי שהשלים בעניני המצות הורה כי כזה לא יהיה אחרי מות משה נביאי מצות רק נביאי הנהגה ושמירה כיהושע אחרי מות משה • והנביאים נקראים בשם מלאך ויהיו מלעיבים במלאכי האלהים (ד"ה ב לו טז) • וטעם: כי שמי בקרבנו • כטעם כי ידע שמי (תהלים צא יד) • ואיך תכון הכונה כי ישראל היו בטוחים כי משה יביאם אל הארץ ואיך עם היות להם זאת המחשבה היה מבשר להם כי על ידי זולתו יבואו • גם לפי דעת המפרש כי כל עוד שהיה משה מנהיגם לא היו צריכים לעזר מלאך עד שטען לדעת האומר כי זה היה מלאך מיכאל ומעת צאת ישראל ממצרים זה היה המנהיג ועל זה מרמזו ויסע מלאך האלהים וטען שאם היה כן מה טעם הנה אנכי שולח מלאך לפניך כיון שהיה תמיד עם ישראל אמנם כונתו כי בעוד שהיה מנהיגם לא היו צריכים לעזר מלאך אבל אחרי מות משה נאמר ליהושע אני שר צבא ה' עתה באתי (יהושע ה יד) • וכנראה שמעלת משה נשנבה ממעלת המלאך עד שבשעת חטאם בשרם להיות על ידי אמצעות מלאך וכתוב וישמע העם את הדבר הרע הזה ויתאבלו • ואמנם מה שטעננו למפרש הראשון הוא מה שנטעון לזה שאם משה וישראל היו בטוחים כי משה יביאם בארץ כשלא קלקלו עדיין בענין המרגלים איך בשרם כי על ידי מלאך יבואו בארץ • ואחרים פירשו כי זה המלאך הוא ארון הברית וטעם כי שמי בקרבנו הוא מה שכתוב בו • אמנם לפי דעת האומרים כי באמצעות מלאך היה מנהיגם אי אפשר לומר כי מזה המעמד ואילך היה אלא מעת צאתם ממצרים כאשר בא הרמז וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים • ומלאך פניו הושיעם • ויסע מלאך האלהים • ואם עתה אמר הנה אנכי שולח מלאך אין הטעם שמקדם לכן לא היה אלא הטעם בהתחדש הפעולה כאלו או יש שליחות המלאך ואם אמר כמעשה הענל ושלחתי לפניך מלאך כבר באר כי לא אעלה בקרבך (שמות לג ג) • והבדילו מזה הנאמר עליו כי שמי בקרבנו • וכן עזרא שנטה לזאת הסברה

באר כי עד עתה היה על ידי אמצעות מלאך אבל מעתה היה השם ית' וכתוב פני ילכו (שמות לג יד) וזהו טעם ילך נא ה' בקרבנו (שם לד ט) • ואמנם יש לי לומר על דברי בן עזרא שלא סבר שכזה המאמר ר"ל פני ילכו הבטיחו מה שלא היה מובטח במאמר הנה אנכי שולח מלאך לפניך • והלא הנה נאמר כי לא ישא לפשעכם כי שמי בקרבנו ולשם נאמר כי לא אעלה בקרבך כי עם קשה עורף אתה (שם לג ג) • ונאמר אתם עם קשה עורף רגע אחד אעלה בקרבך וכליתך (שם לג ה) ואינו רואה שבמאמר פני ילכו והניחותי לך מוסף הבטחה יתרה ממה שאמר כי לא אעלה בקרבך אשר זה המאמר כטעם כי לא ישא לפשעכם כי שמי בקרבנו • וטעם ילך נא ה' בקרבנו כי עם קשה עורף הוא טעמו אע"פ • לא שהטעם שהמלאך לא ישא לפשעכם אבל השם עובר על פשע כי מה טעם כי לא אעלה בקרבך כי עם קשה עורף אתה פן אבלך בדרך • ואמנם הנראה ממשמע המאמרים גם מה שיעזרהו העיון יש לי לומר שטעם : הנה אנכי שולח מלאך לפניך • כטעם פני ילכו והניחותי לך (שם לג יד) • וזה טעם ומלאך פניו הושיעם (ישעיה סג ט) • וטעם הלא בלבתיך עמנו (שמות יג טז) • גם מה שנאמר ילך נא ה' בקרבנו (שם לד ט) כטעם כי שמי בקרבנו • הנה במאמר זה בשר לישראל בכיאת הכבוד ביניהם הוא הכבוד אשר שכן בין שני הכרובים אשר על הארון • לא כדבר ר' יפת ג"ע שהרצון על הארון וטעם כי שמי בקרבנו על מה שכתוב בו • ואולם במעשה העגל בשרם ביעוד רע כי לא אעלה בקרבך אמנם אמר ושלהתי מלאך לפניך • וכנראה שזה המלאך לטטה במעלה כאשר יבוא הרמוז • אמנם על המלאך שבשר במאמר הנה אנכי שולח מלאך לפניך אמר כי שמי בקרבנו • ומעתה יש לי לומר דע כי מציאות המלאכים מדרך העיון נקנית מתנועת הגלגלים ומדרגות המלאכים כפי סדר המערכות זו למעלה מזו והנה יש מערכה כוללת מערכה עד הגיע אל מערכה כוללת ואינה נכללת על כן הכלל ינצח הפרט והנה מלאך הממונה על המערכה שכוללת ואינה נכללת הוא שר הפנים • ויש לדעת כי יש מן גדולי המעיינים אשר הורו כי המניע הגלגל העליון הוא האלוה ומהכמי ישראל סענו שאי אפשר היות הוא האלוה כי אי אפשר שיטהרף בהנעה עם שאר השכלים הנפרדים אבל צריך להיות האלוה זולתי השכל המניע הגלגל העליון וכן הורה בענין האופנים וההיות והרקיע שנשוא על ראשי החיות והכסא הנשא מעל הרקיע והאדם המתואר על הכסא הוא כבוד ה' והוא זולתי ה' ואין לו כונה אחרת כי אם ידיעת שמו ית' וזה טעם כי שמי בקרבנו • על כן פעם יתואר כי השם שוכן בינינו ופעם הכבוד • וכן הורו הכתובים שהיה שוכן במשכן בין שני הכרובים • וזה כאשר רצה השם ליחד את ישראל בהשגחה עצומה שלא יקרה להם שום מקרה יחדם על ידי זה המלאך שר הפנים אשר כל המערכות נכללות תחתיו על כן ינצחם וכל יעוד רע שעתיד לבוא לישראל יבטלוהו וזו היא ההשגחה המופתית ועל זה נבנה המישכן כדמות העולם העליון והשפל

והשפל ונתנו הלוות לשכון הכבוד בתוכנו וכתוב מכון לשבתך עולמים
 (מלכים א ה יג) • וכתוב ואתה תשמע השמים מכון שבתך (שם ח למ) •
 ומתוך שההשגחה עצומה הנה משלם גמול טוב לעושי הטוב וגמול רע
 לעושי הרע • וכן יעד הנביא אני ה' חוקר לב (ירמיה יז י) בשביל
 הרשעים • קורא דגד ולא ילד (שם יז יא) • כסא כבוד מרום מראשון
 (שם יז יב) • סקוה ישראל מושיעו (שם יז יד) • וכתוב ולא יראה בך ערות
 דבר ושב מאהריך (דברים כג יח) • והנה כשקלקלו ישראל מעשיהם ונסע
 הכבוד מתוכנו • וכתוב עזבתי את ביתי (ירמיה יב ז) • אלך אשובה אל מקומי
 (הושע ה יד) שסרה ההשגחה מהם ונשארו ישראל מטרה לכל יעוד רע
 ככתוב והסתרתי פני מהם (דברים לא יז) • שנסע ממרכבת ישראל
 למרכבת הבללית היות ההשגחה בשלוט האומות הסבלות על ישראל וכתוב
 פרשתי ידי כל היום אל עם סורר ההולכים הדרך לא טוב אחר
 מחשבותיהם • אמרתי הנני הנני אל גוי לא קורא בשמי (ישעיה סה ב א) •
 ונאמר ועשתה והצליחה עד כלה זעם (דניאל ה יב) • ובכך בא הרסו
 בענין זכר המרכבה במראות יהוקאל בשוב הכבוד אל מקומו ונאמר ברוך
 כבוד ה' ממקומו (יהוקאל ג יב) • ובראות הנביא זה היעוד הרע נאמר
 ואלך מר בחמת רוחי (שם ג יד) • ונאמר ואשב שם משמים שבעת ימים
 (שם ג טו) ומפני שנסע הכבוד ונעזבו ישראל תחת המקרה ולא היו
 נפקדים במעשיהם הנה אנשי בית שני שהתלוננו עליהם נאמר הונעתם
 ה' בדבריהם (מלאכי ב יז) • ונאמר כאמרכם כל עושי רע טוב בעיני ה'
 ובהם הוא הפין או איה אלהי המשפט (שם שם) • עד שבשרם הנביא
 באמר הנני שולח מלאכי (שם ג א) • זהו הכבוד שנסע מתוכנו והעיר
 בזה המאמר היות ההשגחה אז על ישראל בשובו בתוכם ונאמר וקרבותי
 אליכם למשפט והייתי עד ממהר כי הנה היום בא בוער כתנור (שם ג ח) •
 ועל כן בנסוע הכבוד מתוכנו נשארו על ידי שמירת האמצעים ונאמר
 והאיש גבריאל (דניאל ט כא) ואין אחד שתחזק עמי על אלה כי אם מיכאל
 שרכם (שם י כא) • על כן באהרית הימים בשוב הכבוד נאמר ובעת
 ההיא יעמוד מיכאל השר הגדול (שם יב א) הוא זמן קץ הפלאות שיעשו
 בבוא הכבוד • ובפרשת כי תשא תמצא רמזים עצומים בכונה זאת כאשר
 יתבאר : לשמרך בדרך • מכל פגע רע : ולהביאך • הטעם לא לבד להצילך
 מרע אלא לחון לך טובות : ולהביאך אל המקום אשר הכינותי • כנרסו
 בהנחל עליון גוים (דברים לב ח) • ונאמר מכון לשבתך פעלת ה' (שמות
 טו יז) : השמר מפני • ונאמר ונשמרת מכל דבר רע (דברים כג י) • ונאמר
 ולא יראה בך ערות דבר ושב מאהריך (שם כג טו) • או יהא הטעם :
 השמר מפני : במצות לא תעשה : ושמע בקולו • במצות עשה : אל תמר בו •
 מלה זו הואיל והיא קשורה בבי"ת היא מענין מריון אך משקלה הוא בהקש
 פעלי הכפל והוא במשקל כי תתם דרכיך (איוב כב ג) • והנה שני עקרים בענין
 אחד וכן שגג ושגה : כי לא ישא לפשעכם • כדרך כי לא אעלה בקרבך
 כי עם קשה עורף אתה פן אבלך בדרך (שמות לג ג) • שכך העידו הכתובים
 בהיות הכבוד בתוכנו מעשה בני אדם נפקדים לטוב ולהפכו בהשגחה

המופתית. ועיון השכל יסכים בזה הואיל שזה הכבוד במדרגה העליונה שהוא כולל ואינו נכלל בסדר המערכות כאשר הרמזנו: ואמר כי שמי בקרבו. יש מפרשים שהוא דבק למאמד השמר מפניו. והנכון שהוא כסדרו והרמזו בזה שאין בין זה הכבוד ובניו ית' אמצעי בעבור שהוא במדרגה העליונה שאין למעלה ממנה מדרגה אחרת ממדרגות המלאכים על כן ינצח ולא ינוצח כי הכלל ינצח הפרט. ונראה שבמדרגה העליונה הזאת ר"ל מדרגת הכבוד היתה מעלת משה רבינו ע"ה. וכתוב מוליך לימין משה זרוע הפארתו (ישעיה סג יב): בקרבו. לעולם הדברים מתדמים בהיות השומע אדם. וכתוב ויוצר רוח אדם בקרבו (זכריה יב א): כי אם שמוע תשמע בקולו. ואמר אחר שבשם מלאך נקרא הנה הוא שליח השם על כן אם שמוע תשמע בקולו. ואמר: ועשית כל אשר אדבר. שכן נאמר כי שמי בקרבו: ואיבתי את אויביך. הצורך קשה מהאויב כי הצורך מגלה השנאה וכן צורך היהודים (אסתר ט"ו). והורה כי ההשגחה המופתית תצליחם בין בעצמם בין בזולתם ובאר הענין כי ילך מלאכי לפניך ר"ל הכבוד ששוכן בין שני הכרובים שיכהיד שבעה עממים. והזכיר השישה והגרגשי בכלל הכנעני ע"כ: והכחדתיו. בעבור השביעי כי יחד מיד והאחרים מעט מעט. או שהוא יהיד ורבים כמו וצדיקים ככפיר יבטח (משלי כה א). והואיל וההשגחה העצומה שיש לכם יחיד אלו העממים ולא יצילום אלהיהם שהם עובדים אותם יש לכם להזהר שלא תעבדום. והוציא ההשתחוויה מכלל העבודה כי זה יקל על האדם לעשותה: ולא תעבדם. במעשה קרבנות: ולא תעשה כמעשיהם. כגון השע תועבות הנמצאות בידיהם. או המעם אזהרה מלעשות ע"ז לזולתו אע"פ שלא יעבדנה על כן סמוך: כי הרס תהרסם. שאין האזהרה לבד שלא יעשנה ולא יעבדנה אלא שיהרסנה לכחות שמה כענין ואשריהם תגדעון (דברים ז ה): מצבותיהם. הוא שלחן הטמא: ועבדתם את ה'. בעבור שהאמות הסכלות ההם בעבודותיהם היו חושבים שעל ידי עבודותיהם תהיה ירידת הגשם והשבע ובריאות הגוף כאשר אמרו סכלינו ומן אז חדלנו לקטר למלאכת השמים הסרנו כל (ירמיה מד יח). על כן יעד הש"י שבבטול העבודות ההם ויחוד עבודת השם תהיה הברכה עמהם כדרך אם בחקותי תלכו ונתתי גשמיכם בעתם (ויקרא כו ג). והזכיר ארבעה דברים שצריך הגוף מאשר הוא גוף בכחותיו הגופניות שהם שלמות ראשון והנה מנפש הצומחת תבאנה שלש כחות כגון הזן והמגדל והכה המוליד בדומה. כנגד הזן אמר וברך את להמך ואת מיטיך. וכנגד המגדל אמר והסירותי מחלה מקרבך. כי כשלא יחלה הגוף ימשכו הלקים לכ אבר כפי הנאות לו וזהו כח המגדל. וכנגד המוליד בדומה אמר לא תהיה משכלה. ויש לך לדעת כי כל ענין שתלוי על פי מערכת המזלות כפי המבט שיש כמשרתים במעלה הצומחת בשעת מולדו כאשר בארו בעלי חכמת הנסיון אם שהוא מבט ידידות או מבט איבה כן יקרנו: ואולם ישראל אשר נתיחדו בהשגחה העצומה שהיא כוללת כל המערכות לא כן כי

לכל אחד הכתוב מדבר על כן שומר תורה לא ינצחנו המזל כי הנהגת האופנים ברשות הרוכב העליון בלי היות רוח החיה באופנים וזו היא ההשגחה המופתית • ואמר : וברך את לחסך • שכולל כל דבר הנאכל : ואת מיטיך • לכל מין משקה להיות הברכה נמשכת בלי שנוי והפסד : והסירותי מחלה מקרבך • ואמר : והסירותי • הטעם שאם היה כפי מערכת מולדו שיקרנו חולי דבק בהרכבת העירוב הש"י יסירנו לישר ההרכבה • ואמר מקרבך • הטעם חללים שיקרו לעולם מצד עפוש האויר כפי מקרה הזמן • ואמר : לא תהיה משכלה ועקרה • אלו הם שני מינים • יש שמוליד והנולדים אינם בני קיסא זהו טעם משכלה • ועקרה זהו שאינו מוליד כלל : כארצך • ובאלו הברכות כולל החי האלם והמדבר במח שישוו לפי חמסם הקרוב • ואמר : בארצך • שארץ ישראל מוסגלת בהשגחה העצומה כנזכר ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה תמיד עיני ה' אלהיך בה (דברים יא יב) • והנה כל הנהגת ישראל על דרך פלא ובה סרסיו ואומר ונפלינו אני ועמך מכל העם אשר על פני האדמה (שמות לג טו) וכן צריך להיות שאם היה זה המכשול הגדול המביא להכחיש מציאות הש"י שהוא נבדל מן הגשמות כאשר לא נבדלו מן המורגש בראותם הנהגת העולם השפל על ידי עולם האמצעי וכהשו לעולם הרוחני הנה רצה השם ליחד אומה מיוחדת היות ההשגחה נקשרת אליהם כל ימי העולם על צד המופת בלי צורך הנהגת האמצעיים כי אם בהשגחת האל ית' היות אמונת מציאותו נמשכת כל ימי העולם לאנשי העולם • וכך צריך להאמין שישראל אע"פ שיצאו בגלות וסרה השכינה מביננו לולי השגחתו העצומה לא היתה לנו פלטה בין אומות העולם • ואולם אם יש לנו שארית ופלטה בין אומות העולם הוא על דרך פלא בהשגחתו העצומה כאשר בשרנו על ידי נביאו ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם (ויקרא כו מד) • ואמר לו חכמו ישכילו זאת יבינו לאחריתם (דברים לב כט) • אמר : את סספר יטיך אמלא • הואיל והדבר המתפעל צריך אל הפועל בשני דברים • האחד להמציאו והשני בהמשך מציאותו • אחרי שדבר בקיום מציאותו שהיא בהשגחה העצומה באר גם כן בהמשך מציאותו שהיא בהשגחה העצומה • ואמת שיש לאדם ימים קצובים כפי שגזרו לו בשעת מולדו והכתוב את סספר יטיך אמלא בהשלים זמן ימי קצבו בעבור שכבר נתבאר במאמר דוד אם ה' ינפנו או יומו יבוא ומת או במלחמה ירד ונספה (שמואל א כו י) • והנה הבטיחו בזה המאמר : את סספר יטיך אמלא • שלא ימות חוץ מזמן ימי קצבו לא שהטעם שיוסף ימים על ימיו • והכתוב יראת ה' הוסיף ימים (משלי י כו) הטעם שלא יקרה לו מקרה מסכנת מות בלא זמנו מצד שהוא דבק ביראתו של שם תצילנו ובאלו הימים שיחיה כאלו הם נוספים על ימיו שחיה וכנגד זה אמר ושנות רשעים תקצרנה (שם שם) • וכיוצא בזה הטעם כפי כונת ר' אהרן נ"ע נאמר הנני יוסיף על יטיך חמש עשרה שנה (ישעיה לח ה) • שאלו היו מימיו לא שהוסיפם על ימיו והטעם שהראה לו כי טוב מותו מהנולד ממנו ואינו נראה כן כי הכתוב אמר

הנני יוסיף על ימך (ישעיה לח ה) : ובנראה ממשמע הכתוב שהם גוספים על ימיו הקצובים • אכן יש לסבור מדרכי אחז אביו הידועים כאשר נאמר לו שאל לך אות (שם ז יא) והוא אמר לא אשאל ולא אנסה את ה' (שם ז יב) שהיה מאמין שאי אפשר השתנות דבר מטבעו הפך כונת תורת משה והנה שלשלת המלוכה גם זה על צד הכופת לא שהוא תלוי על פי המערכת ורצה השם לגלות זאת האמונה על ידי חזקיהו החסיד וקודם שיבנה אמר לו כי מת אתה ולא תחיה (מלכים ב כ א) • ועל כן נתעצב חזקיהו ואמר זכור את אשר התהלכתי לפניך (שם כ ג) וסבר כי זה הכות נגזר לו כי הם זמן הייו ועל כן אמר אני אסרתני בדמי ימי אלכה בשערי שאול פקדתי יתר שנותי (ישעיה לח י) ולא היה כן כי כן נאמר לו הנני יוסיף על ימך ר"ל על ימיו הקצובים על כן אמר חזקיהו בדמי ימי אלכה ר"ל בכריתות ולא כן אלא נשלם זמני כאשר אמר קפדתי כאורג היי (שם לח יב) ואלו הימים ר"ל המש עשרה שנה הם תוספת על ימיו הקצובים • וידוע כפי שבארו בעלי הכמת התכונה כי גבול חיי האדם תלוי על פי המערכת והיתה הכונה כיון שלא בנה תוך זמן חיי קצבו בכלל שלשלת המלוכה אינו תלוי על פי המערכת על כן נתן האות מהפוך כהלך השמש לילכת אחורנית עשר מעלות במעלות אחז אשר ירדה להורות כי המערכת עצמה והמסובכים גם כן תלויים על פי רצון רוצה ועל פי כונת מכון : את אימתי • כענין ובי נפלה אימתכם עלינו (יהושע ב ט) • וכן תפול עליהם אימתה ופחד (שמות טו טז) כי במרם תלחמו עמהם יכס לכם בקרבם על כן יפנו אליך עורף ולא פנים : והמותי • קל מפעלי הבפל בשקל ונגותי על העיר הזאת (מלכים ב יט לד) והואיל שהשם המסם לא יקומו למלהמה עליך גם הקסים למלהמה עליך אמר : ושלחתי את הצרעה • והוא מין שרץ עוף שמכה בפנים • ואחרים פירשוהו סגורת צרעת חולי בגוף להתיש כחם אולי אלו הקדישו : לא אנרשנו מיד בשנה אחת : פן תהיה הארץ שממה • כי לא יוכלו יוצאי מצרים לישוב כי הארץ ארוכה ורחבה כי בתחלה לא נחלו ישראל רק ארץ המשה גוים : פן תהיה הארץ שממה • באמת כשלא יוכלו לישוב הנה תהיה שממה מאין יושב : מעט מעט אנרשנו • כל זמן שהתהיה פרה ורבה וכשתפרה או הנחל את הארץ וכשירשו את הארץ לגמרי אמר גבול הארץ לארבע דוחותיה : ושתי את גבולך מים סוף • זאת פאת מזרח : ועד ים פלשתים • זאת פאת מערב : וממדבר עד הנהר • זאת פאת צפון • זהו וירד מים עד ים ומנהר עד אפסי ארץ (תהלים עב ח) : כי אתן בידכם את יושבי הארץ • שיכרתו כל בני בניען : לא תכרות • אזוהרה הואיל ורצון השם לרשת את כל הארץ : לא תכרות להם ולאליהם ברית • שישארו ביניכם ולא עוד אלא יהיו לכם למכשול עון : פן יחטיאו אותך לי כי העבוד את אליהם : כי יהיה לך למוקשי ודאי יהיה לך למוקש • כמו כי אבוד האבדון (דברים ד כו) • ואין הטעם כשתנחל את כל הארץ אז לא תכרות להם ברית אבל היא אזוהרה כללית • ומעם : ולאליהם • ר"ל שישאר רושם ע"ז

כתוכנו אבל צריך למחות זכרה מתוכנו :

כד ואל

משה אמר • זה היה אחר שסדר להם החוקים והמשפטים כמעמד שהוא אמר לו בדרתו לסדר להם החוקים והמשפטים שיעלה הוא והגזכרים : לא כדעת בעלי הקבלה שזה היה קודם מתן תורה כלל הפרשה הנזכרת עד ויעל משה (שמות יט ב) • וכדעת קצתם גם זה קודם מתן תורה כאשר יתבאר : אל ה' • בא השם במקום הכנוי כמו נשי לסך (בראשית ד כג) : והשתחוויתם מרהוק • מסקים שהורשו לעמוד : ונגש משה לבדו • אל המעמד שקבל עשרת הדברים : ונגש • זה מבאר שזו הגשת מקום לא הגשת מדע כמו שסברו אנשים כי מדרגת מעלתו במעלת הנבואה אינה צריכה עדות כיון שהועד ולא קם נביא עוד בישראל כמשה (דברים לדי) • ואע"פ שהש"י רחוק מן הגשמות ולא יתואר המתקרב אליו בהתקרבות מקום זה המקום מצורף אל חנית אור השכינה אי אפשר זולתו זה • ודרך : ונגש משה • כדרך ויהי נועם ה' אלהינו עלינו (תהלים צ יז) ואפשר שבא המאמר בזו הצורה כדרך והאיש משה ענו מאד (במדבר יב ג) : והעם לא יעלו עמו • כאשר יעלו הנזכרים • והורה הכתוב כאשר נבדלה נבואת משה מנבואת הנזכרים כן נבדלה מעלתם ממעלת שאר העם : ויבוא משה • בו ביום הוא יום מתן תורה : את כל דברי ה' • הוא מאמר אתם ראיתם : ואת כל המשפטים • הוא פרשת אלה המשפטים : ויכתוב • כיון שקראם באזניהם : וישכם בבקר • הוא סחרת מתן תורה : ויבן מזבח תחת ההר • שההר הוא קדש קדשים ותחתית ההר הוא מקום העזרה שהיו ישראל עומדים שם הוא הנזכר מזבח אדמה (שמות כ כד) : ושתיים עשרה מצבה • כנגד שנים עשר שבטי ישראל • יצב נבולות עמים למספר בני ישראל (דברים לב ח) : וישלח את נערי • הם הנכזרים כי קודם שנבחר שבט לוי היתה עבודה תלויה בכזורים • ונקראו נערים אפשר בעבור שלא טעמו מעם אשה והקריבו עולות וזבחים והואיל והקריבו שלמים זה לאות כי היה אחר מתן תורה כאשר סדר אחר מתן תורה במזבח אדמה וזכתה עליו את עולותיך ואת שלמיך (שמות כ כד) : ויקח הצי הדם • כנראה מדם העולה והשלמים • ויש מפרשים דם העולות נזרק אך דם השלמים שם באנגות ונראים הדברים : וישם באנגות : כלים ענולים מטעם אגן הסהר (ש"ה ז ג) : ויקח ספר הברית • הוא שכתב משה וקראו באזני העם וקבלו עליהם : נעשה ונשמע • הקדים עשיה לשמיעה לדמותם במלאכי השרת עושי דברו לשמוע בקול דברו • ויש לומר שזה המאמר מעיר שכל מצוה אשר אין לו יכולת לקימה לא יפטר מלמודה : ויזרוק על העם : יש אומרים שהוקנים בכלל כל ישראל • ויש אומרים אל העם שקרא באזניהם דברי הברית והטעם שזו הברית יפרע מהעובדים שאם כל מצוה יש לה דין בפני עצמה הנה הפרת הברית יש לה ענש ועל כן אמרם בברית שכן נאמר חרב נוקמת נקם ברית (ויקרא כו כה) • והוא הנאמר בברית הר סיני : ראיתי בדברי החכם ר' אהרן נ"ע שמוען במה שאומרים בקדושי האשה בברית הר סיני ובחוקי הר חורב שאין השבועה על הקדושים כי אם בעבור הפרד הקראים

מן הרבנים שכל הנושא אשה שיקימנה עמו על מנת לעמוד בדת
 הקראים וזהו טעם בכרית הר סיני ובחוקי הר חורב • ואני בארתי
 נספר מצות שכל החכמים חייבו שבועה לכל נושא אשה לא שעל ידי
 השבועה מקדשה שהכסף והרצון והעדים הם מקימים הקנין • אמנם
 טעם השבועה שכל המפר שבועתו באשת בריתה יהא נפרע שלא יהיו נקלות
 בעיני בעליהן לגרשן ואם היא יוצאה בערות דבר • כתוב כי על פי הדברים
 האלה (שמות לד כז) • וכאשר נגדרו מצות התורה בכרית זאת כן קנין האשה
 ועל כן אומרים בכרית הר סיני להדמות חדברים • ואמת כי דבר ר'
 אהרן נ"ע אמנם הוא על המאמר שכותבים בשטר ושם כתוב ועוד
 רצו והתנו שניהם וכתוב לשמור את מועדי ה' המקודשים כדן הקראים •
 אבל השבועה שלוקחים מידי המקדש הוא המקבל לבד באמרו הנה
 אני פלוני בן פלוני • ואמנם עצם השבועה במה שהוא אמונת הקראים
 ודעהו : ויעל משה • והנזכרים • ולא הזכיר עליית ההר כאשר לא נזכרה
 ירידה מן ההר • ואולם בעבור שנאמר אחרי כן עלה עלי ההרה
 אמרו שזה עליית מחשבה ואי אפשר שישתתף משה עמהם במעלת
 ההשגה • והאמת כי מה שאמר עתה : ויראו את אלהי ישראל • הטעם
 בכחינת אותם ששרתה הנבואה להם עתה והודיע עד היכן הגיעה
 השגתם • ואמר אלהי ישראל ולא ה' • בכחינת המשיגים : ותחת
 רגליו • בהפלאות זה המחזה רבו פירושי החכמים • הנה יש מי שפירש
 שזו המראה דומה למראת יחזקאל ע"ה בעבור שנאמר על הכסא המתואר
 כמראה אבן ספיר אמר כי המדומה הנה גם כן הכסא • ומה
 שאמר : וכעצם השמים לטוהר • הוא בעבור הרקיע שעל ראשי החיות
 ואולם קצר ענין החיות והאופנים • ואמת שיש דמיון בין שתי המראות
 אכן אי אפשר להיות שתי דמיונות בחסרון שני המדומים • ועוד אין
 אלו המדומים מיוחדים תחת רגליו ועוד לשם אמר כמראה והנה אמר
 כמעשה וענין אחד יתדמה לענינים רבים בדמיונות שונות • ור' אהרן
 נ"ע מצד יחס תחת רגליו באר כי טעם : כמעשה לבנת הספיר • הוא
 טענה האופנים שראה יחזקאל • אמנם הצטרפו אל הספיר כהתייחס ספסל
 אל הכסא • וטעם הספיר הוא הנזכר כמראה אבן ספיר • ומפרשים אחרים
 שמוהו דמיון לחומר השפל שפושט צורה ולובש צורה ועל כן דמהו
 כאבן ספיר ואמרו : וכעצם השמים לטוהר • כפל מאמר • וטעם : לבנת •
 טעמו הזוהר שהספיר אין לו מראה מיוחד אך מקבל כלל המראים כמו
 שהחומר מקבל כלל הצורות פושט צורה ולובש צורה • וכן הכתוב
 להראות פהיתות השתתם וזהו : ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו •
 שלא נבדלה השתתם מן הנשכות ולפחיתות השתתם העיר שנטו לדברים
 הגשמיים באמור : ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו • ואמר שנתחייבו
 כליה ולא נפרע להם עתה אלא נשרפו נדב ואביהוא ובתכערה לקן
 האחרים • ונראה לי להציע הכונה בפנים אחרים שכל מקום שרוצה
 הכתוב לבאר ענינים אלהיים יבאר איזה מין שירצה מן הענינים
 האלהיים כפי צורך המקום ובמקום סלוק הכבוד יבאר עליונות השכינה

ובביאת השכינה בתוכנו יבאר יחס השכינה בעולם השפל • ובעבור שמקום הצורך היה בעבור שנתנו עשרת הדברים ודבר פרשת המשפטים ורצה לתת לוחות האבן וצריך להבנות מקדש לשום בו ארון העדות שתשכון השכינה בתוכנו כון הכתוב להראות בזו ההשגה התפשטות ההשגחה בעולם השפל שיש מדרך טבע המציאות התפשטות ההשגחה בעולם השפל לא יאמן עוצם התפשטותה בדרך מדרכי הנפלאות על בן רצה נתן התורה להורות התפשטות ההשגחה מצורה נבדלת היא מקור מים חיים ולא תודע מציאות צורה נבדלת כי אם מהיות צורות חסריות כאשר קדם לנו הבאור בפרשת ואלה שמות על כן הרמזו בזה המקום היך ההסר פושט צורה ולובש צורה וכל זה מפעולת צורה נבדלת על כן אמר : ותחת רגליו • כי מציאות העולם בכללו עליונו ושפלותו יתוארו כפי ערך גוף האדם כי השומע אדם • ואמר : ותחת רגליו • דומה לו והארץ הדום רגלי (ישעיה סו א) • ונאמר בן אדם את מקום כסאי ואת מקום כפות רגלי (יהזקאל מג ז) • כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו (ירמיה יז יב) • ואמר : כמעשה • שפושט צורה ולובש צורה : וכעצם השמים לטוהר • שבבחינתו נעדר כלל הצורות ואין מציאותם עליו כי אם כפעולת פועל • יש שבארו טעם : לבנת • מטעם לובן שהזוהר יקרא לובן • ועמד כנגדם מאמר אדמו עצם מפנינים ספיר נזרתם (איכה ד ז) וזורה שהוא אדום • ויש טוענים כי הספיר זוהר אבן יען שהזכיר פנינים שהוא אדום והספיר נזכר עמו כאלו מקבל מראהו ע"כ אמר ספיר נזרתם • אבן הנכון שטעמו מטעם לבנה שהוא אבן ונזכר במקום אחר אבן ספיר • וסמיכות לבנת מן לבנה וזאת הנזרה סמיכותה על שני פנים • יש שתסמך כמו יעלת הן (משלי ה יט) מן יעלה • ויש שלא ישתנה בנקוד כמו בן תעשה לבל אבדת אחיך (דברים כב ג) • ואפשר היות טעם כמעשה לבנת הספיר • רמז אל לוחות האבן ונאמר והלוחות מעשה אלהים המה (שמות לב מז) • ואולי על כן אמר לוחות האבן בה"א הידיעה על מה שנקדם זכרו על כן אמרו קצתם כי הלוחות היו ספיר • והראה זה לאצילי בני ישראל כאשר השמיע לישראל עשרת הדברים בעבור שהיה הרצון לצות אותם לעשות משכן לשום הארון לשכון השכינה בתוכנו : ואל אצילי בני ישראל • נאמר כן בעבור שקרבו אצל השכינה : לא שלח ידו • יש אומרים לא סתו אע"פ שראו השם • ויש לומר שהטעם לא זכו במעלת הנבואה אף על פי שנהנו מה שנהנו על כן לא עצרו כח אלא אכלו ושתו כי כל איש שילוח עליו עזר אלהי צריך שתהיה לו הבנה טבעית • או יהא הטעם בעבור שנהנו מה שנהנו והכירו בביאת הכבוד בתוכנו על כן שמחו • וזאת האכילה והשתיה לענין שמחה ואכלו זבחי שלמים כי לכך הוקרבו להאכל • או בעבור שאמר עלה אל ה' משה והנזכרים ואל משה נאמר עלה אלי ההרה ונאמר לו לחם לא אכל והוצרך להורות שהם אכלו ושתו : עלה אלי ההרה • עד עתה לא עלה אל המקום

המקום שנקרא עתה • ואינו טעם נאות שתהיה מלת ההרה משל למעלת ההשנה כי כתוב ויקם משה וביום המעמד עצמו לא בא אל זה המקום שנקרא עתה : והיה שם • הרמזיו להיות שם ארבעים יום וארבעים לילה כי אע"פ שהיה משה רבינו ע"ה חסר זך ונקי הוצרך לעשות אלו הימים להזקק וזקוק רב לעמוד בסוד האלהים במדרגה העליונה הוא מעלת שר הפנים ואעפ"כ הוא אמר הודיעני נא את דרכיך (שמות לג יג) • הראני נא את כבודך (שם לג יח) • ועשה שלשה ארבעים ואז עמד בסוד האלהים במה שהיה אפשר לו להשיג : ואתנה לך את לוחות האבן והתורה : שאר מצות התורה : והמצוה • לענין עשיית המשכן • ויש מפרשים התורה מצות עשה והמצוה מצות לא תעשה ולא יתכן כי היה ראוי לומר התורה • גם האומר התורה הוא הדבור הראשון והחסישי • ואמרו : לוחות האבן • בה"א הידיעה להורות שהם מן ההר לעדות מתן תורה או כפי שהרפזתי במאמר כמעשה לבנת הספיר : אשר כתבתי להורות • המהנצל בתחבולות ההבל לומר שהוא דבק עם לוחות האבן שקר נבא באמור כי התורה היא תורה שבכתב כי לא כתב השם כי אם עשרת הדברים והמצוה תורה שבעל פה אחר אשר אמר כהבתי וכלל את הכל : ואלו היו שתי תורות כדברי הבוים למה אמר הואיל משה באר את התורה (דברים א ה) ולמה קראו משנה תורה : ויקם משה ויהושע • נפרדו מן הזקנים הרב והתלמיד אבן משה לבדו עלה אל ההר ויהושע ישב בתהנית ההר : ואל הזקנים אמר שבו לנו בזה • חלק כבוד לתלמיד : עד אשר נשוב • כי משה ברדתו קודם בואו אל המחנה נתחבר עם יהושע והעד וישמע יהושע את קול העם ברעה (שמות לב יז) : והנה אהרן והור • שעליהם נאמר ואהרן והור תמכו בידי (שם יז יב) ואומרים שחור בן מרים והוא בן כלב • והדורשים שהוא כלב בן יפונה הלא בזמן עשיית המשכן כלב היה בן ארבעים שנה ואי אפשר בדוחק להיות בצלאל בן שמונה שנים כשכנה המשכן עד שפירשו כי כלב בן יפונה הוא כלב בן הצרון ונקרא בן יפונה שפנה מעצת המרגלים ואלו דברים שאין להם שעור שעל פי דעתם הוא כלב בן הצרון היה מיורדי מצרים ואיך אפשר שהולידו בן ק"ע שנה ויותר וכתוב ואחר בא הצרון אל בת מכיר (ד"ה א ב כא) : מי בעל דברים • כי מהנה כזה אי אפשר לעמוד זמן בלי דין ומשפט : זיעל משה • שנה המאמר כדי שיאמר ויכס הענן את ההר : וישכון כבוד ה' • וכבר שכן כי אחרי שירד הכבוד על הר סיני לא עלה עד שהסתלק קרוב כשנהרב הבית כאשר הודיע במראות היקאל ובשבילו נבנה המשכן וענין זה הכבוד בא הרמזו במקומות אהרים : ויכסו הענן • חוזר אל ההר • לא על דעת קצת מבעלי הקבלה אשר אמרו שזה המאמר מורה קודם מתן תורה אשר לפי דעת קצתם שיום השביעי הוא יום מתן תורה כאשר הרמזנו ענין זה בפרשת וישמע יתרו • ועוד שהענן לא כסה את ההר כשהנו שם ישראל שהרי לפי דעתם מאמר הנה אנכי כא אליך בעב הענן (שמות יט ט) נאמר לו כיום השלישי לביאתם • ויש אומרים כי ויכסו הכנני שב אל משה כי כן נאמר ויקרא אל משה

פרק כ"ד—כ"ה

ביום השביעי מתוך הענן : ששת ימים • כדי שיאמר ויקרא אל משה
 ביום השביעי • אמנם הענן היה מכסה את ההר מיום מתן תורה
 ועד עתה לא בא משה בתוך הענן כאשר בארנו בענין מתן תורה :
 מתוך הענן • כי סחיצות היו האש הענן והערפל • וששת ימים הרמו
 שהשביעי מכוא גדול בענין הטבעי בשנוי התולדת והטעם לכלות כחות
 הגופניות להנות מהאור הבחיר • והענן והאש בבחינת המשיג ועל כן
 נאמר : ומראה כבוד ה' כאש אוכלת בראש ההר לעיני בני ישראל •
 ועל כן אמרו כי זה משה האיש לא ידענו מה היה לו (שמות לב א) : ויבוא
 משה בתוך הענן • לבוא במחיצת האש ועל כן נאמר ויעל אל ההר •
 פעם שנית לא שהשנית עליית המחשבה : ויהי משה בהר ארבעים
 יום • והששה בכלל הארבעים כי מתחלה אמר ויעל משה : אל ההר :
 הטעם אל ראש ההר : ארבעים יום וארבעים לילה • בעבור שימי
 הענני שני מינים :

פרשת תרומה

כה כאשר הכתיב השם את ישראל להנהיגם בהשגחה המופתית
 ולא תתקים זאת ההבטחה כי אם בשכון הכבוד
 בתוכנו וגם שאין דבר מהמיד מכל מה שנעשה על דרך פלא כי
 אם הלוחות שנכתבו באצבע אלהים לאמת דרכי הפלאות ולקים אמנות
 הנבואה היה הצורך להיות מקום מיוחד לשום הלוחות ולשכון הכבוד
 ככתוב איזה בית אשר תבנו לי ואיזה מקום מנוחתי (ישעיה סו א) וצריך
 להיות הבית נבנה לשם ה' בסדר ותקון לא כאשר יקרה ככתוב כסא
 כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו (ירמיה יז יב) • סדר ותקון שלמטה
 כסדר ותקון שלמעלה • וכאשר היה הסדר ההוא משלמות אשר אין
 שלמות למעלה ממנה היות ההנהגה נקשרת מלמעלה עד למטה ואי
 אפשר היותו בחלוקה מה שהוא על כן היתה צואת עשיית המשכן על
 ידי השלם שבבני אדם אשר עשה ארבעים יום וארבעים לילה לעמוד
 בסוד האלהים במעשה המשכן וכל תפלה כל תהנה אשר תהיה לכל
 האדם ופרש כפיו אל הבית הזה תהא תפלתו מקובלת וכתוב והיו
 עיני ולבי שם כל הימים (מלכים א ט ג) ואע"פ שבכל מקום עיני ה'
 צופות • והבית אשר יסד שלמה המלך ע"ה הרמו כלו ממעשה המשכן •
 ונאמר בעבור דוד המלך ע"ה כל אשר היה ברוח אתו (ד"ה א כח יב) •
 ונאמר הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל כל מלאכות התכנית (שם כח יט)
 והוספת התועלת המעיין בתקון המשכן וסדר עניניו ימצא רמזים
 עצומים

עצומים בעולם העליון והאמצעי בסדר ההנהגה האלהית ואמנם להתייחד מקום מוסגל בועד מיוחד שלא להרבות בתי כנסיות ענין גדול בקיום היחוד כי כשם שהש"י שמו אחד צריך להיות מקדש אחד וכהן גדול אחד היות כל ישראל נשמעים בדעת מיוחדת שלא תהיה חלוק מחשבה ביחוד האל ית' וזהו היחוד האמתי • וכאשר קיום מין האנושי לא יהיה מתקיים כי אם בקבוצין כן הדעות האמתיות וקבץ מדות טובות לא יתפשטו כי אם בהתועד בני אדם • ומפני הפלאת הענין ורוב יקריותו בא בכאור מוחלט ענין המשכן בצואה ובמעשה ולקרא בשם האומנים • ולהיות עשייתו בהשק ואהבה צוה להעשות מנדבת הנדיבים: וידבר • כנראה שנקרא משה ביום השביעי דבר לו מעשה המשכן: דבר אל בני ישראל • להוציא הגרים: ויקחו • נראה שזה המאמר לדרך מצוה והמעם שישראל מצווים לקחת התרומה ממי שנדבה רוחו אותו והביא על כן אמר: מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו • ואליהם מרמזו באמרו: תקחו את תרומתי • ואין המעם שיקחו משלהם • ומעם לי בעבורי כמו אמרי לי (כראשית כיג) • ומעם קחו מאתכם ממי שהוא אתכם שאי אפשר היות המאמר כנגד הנותנים שלא יהיה בדרך היוב אהרי שהוא נדבה • ומאמר • ויקחו נקשר עם מאמר מאת כל איש • והפרשה היא כמבארת לזאת וכן נאמר הנה אשר ידבנו לבו ושם נאמר כל נדיב לבו (שמות לה ה): תרומה • מה שירים אדם ממטונו להקדישו נקרא בשם תרומה: מאת כל איש • והנשים בכלל מאמר זה כמנהג הכתוב: ידבנו לבו • אין המעם מי שידבנו לבו ואפילו שאינו נדיב שהרי בפרשה תרומה לזו אמר כל נדיב לב והמעם ממי שלבו נדיב • או אפשר שכולל שני המינים מי שלבו נדיב ומי שידבנו עתה לבו: וזאת התרומה • אחר שמלת תרומה כוללת בא להכניל ענינים שצריך במעשה המשכן: זהב וכסף • אחר שמצאנו במעשה המשכן כי מה שנעשה מן הכסף היה מן כסף החיוב כנראה שהכסף הנזכר היה מכסף החיוב ולא הביא כסף נדבה • ויש מפרשים שהכסף הנזכר הנה הוא כסף נדבה ועשו ממנו כלים יתרים לצורך העבודה אע"פ שלא הזכירם הכתוב • ואולם לא נצא ממשמע הכתוב ואם הזכירו בכלל הנדבה שם תרומה כולל נדבות וחובות וכסף החיוב גם כן קודם רדתו נצטוה בו: ונחשת התנופה • לא היה כי אם שבעים ככר ואם היה גם הכסף נדבה לא היה משיג לזה המספר והם צריכים יותר על כן צוה להיות כפקודי ישראל להספיק להם במעשה המשכן • ובעבור ששה עשר דברים נזכרו במעשה המשכן ולא השש להוציא האחד שהוא בדרך חיוב • והזכיר שלשה מיני מתכות לצורך המשכן כי הברזל אסור משום כי הרבך הנפת עליה (שמות כ כה) • ונאמר כל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנותו (מלכים א ו ז): תכלת • צבע כמראה השמים • והמפרשים אותו מגורת תכלית המעם נוון שחור שהוא תכלית כל הצבעים אין זה הפירוש נאות • ובעלי הקבלה אמרו שהוא צמר צבוע כדם החלזון מתחייבים

מתחייבים משום שעמנו • ואולם גם הם לא קראוהו תכלת משום שהוא צמר אלא משום הצבע • והכמי הקראים טענו כי אי אפשר היותו צמר הזאיל ואמר ויעשו את הזהב בתוך התכלת ובתוך הארנמן והזהב לא יתישר עם הצמר : וארנמן • נוון מורכב בין שני גוונים התכלת והאדום : ותולעת • נוטה אל האדמימות ומצאנו שני התולעת (ויקרא יד ד) • ומצאנו אם יאדימו כתולע (ישעיה א יח) • אם יהיו חמאיכם כשנים (שם שם) • יש מפרשים שמעם תולעת • עין : והשני • הוא נוון אדום הכרמיו • ואחרים פירשו שצובעים השני שהוא משי על ידי תולעת שמשליבין במים המים ומתאדם • ואחרים פירשו בעבור שימצא בחוף הים תולע אדום והמשי האדום דומה לו נקרא תולעת שני • ולי נראה בעבור שהמשי הוה מן התולעת נקרא בשם תולעת ומעם שני נוון אדום על כן יקדם העצם מן המקרה • ואם מצאנו שני התולעת הוא כמו בירקק חרוין (תהלים סה יד) • ובעבור שזו הצבע יקבלו המשי ביותר ממינים אחרים על כן בהזכר אחד משניהם יודע האחר • ונאמר האמונים עלי תולע (איכה ד ה) • כי כל ביתה לבוש שנים (משלי לא כא) • אם יהיו חמאיכם כשנים שהוא עצם הצבע • ואמר אם יאדימו כתולע הטעם כמו שהתולעת מקבל הצבע • והמשל נפלא למעיין • ובעבור שהוא הוה מן התולעת נזכר המשי על שם התולעת ועל כן יתהפך זה בזה : ושם משור • הנזכרים למעלה הם הערב : והשש • הוא השתי והוא מין פשתן הוא במצרים שנאמר שש ברקמה מצרים (יחזקאל כו ז) : משור • כמו וזבח משחת (מלאכי א יד) : מאדמים • בעבור שהם נפעלים על ידי אדם אמר מאדמים ואשר הם במכעם יאמר אדומים : ועורות תהשים • יש אומרים תחש הוא נוון ורצונו שחור • ואחרים פירשוהו שם חיה היתה נודעת בימים ההם וטהורה היא • ומעם ואנעלך תהש (יחזקאל מז י) הטעם עור תחש • ואנחנו לא ידענו מין טהור הוין מן עשרה מינים הנזכרים בתורה • ויאות להיות הרצון עורות תישים שהיו למעלה בשביל המטר : ועצי שמים • הדורשים מן מאמר וכל אשר נמצא אתו (שמות לה כד) שיעקב נטעם ברדתו במצרים וישראל הוציאום לצורך המשכן לא היה ראוי לומר ואשר נמצא אתו עצי שמים הואיל ובכונה נטעם יעקב גם בכונה הוציאום ומן הדין היה ראוי להיותם בתוך הכלל • ויותר ראוי לומר כשנשמע הכרוז כל מתנדב הלך והביא מיער שהיה סמוך אליהם והביאו עצי שמים ומה שהיה ראוי לצורך עשיית המשכן הביאום על כן וכל אשר נמצא אתו : ושמים • מנורת שטה • ארו שטה (ישעיה מא יט) • שהארו מינים ובא כמו חמה חמים • ושמים הפך עורות : ושמן למאור • אמר החכם רבינו אהרן נ"ע כי ששה עשר דברים הזכיר ובאחד עשר לא הזכיר במה שיצמרכו אותם ועל החמשה הזכיר במה יצמרכו אותם • ונתן טעם בעבור שכל אחד מהם נעשה לענין מיוחד • ויותר טוב לומר בעבור שכל אחד מהאחד עשר נעשה לדברים רבים : ולקמורת הסמים • המעם הסמים בעבור הקמורת • ובעבור שלא אמר וסמים לקמורת

יש אומרים שמלת בשמים מהפשטות עד ולקטורת הסמים • וכפי דעתו לא הורה להביא סמים • ויתכן לפרש בשמים לשמן המשחה ולקטורת גם הסמים ותהיה מלת ולקטורת נקשרת למעלה ולמטה: אבני שוהם ואבני מלואים • בעבור שאבני שוהם שלש שתיים לאפור ואחת לחשן על כן אמר הכאמר בזו הצורה • ויש לומר שהוא כדרך שהורה אני ונאווה בנות ירושלים (שה"ש א ה): מלואים • יש אומרים נקראו מלואים על שם שאינם אבני נזית ועוד יתבאר טעם מלואים: ועשו לי מקדש • קראו מקדש שכולל המשכן וכליו: ושכנתי • טעמו אשר אשכון ויבוא אשר במקום ו"ו טוב אשר יפה (קהלת ה יז): ככל אשר אני מראה אותך • יש אומרים שהראה למשה צורת המשכן בהר השנה הרנשית • והנכון שהוא ציור הלב: את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו • בעבור שאמר את המשכן: וכן תעשו • יש אומרים בעבור שאמר ועשו לי מקדש ועונה על המשכן וכן תעשו עונה על הכלים על כן בא כו"ו החבור למאמר ועשו לי מקדש • ואחרים פירשו כן תעשו הו"ו נוסף • והדורשים שמרמז לכלי בית העולמים או שמרמז אם יפסד אחד מן הכלים יעשו אחר במקומו • ויש לסבור שהוא נקשר למאמר אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן כי כאשר הראה לו תבנית המשכן כן הראה לו צורת העשיה: ועשו ארון • החל מן הנכבד ובעשיה החל מהמשכן כי אין סלך בלי ארסון • ומלת ארון סמוכה בשקל קטון בניו (ד"ה ב כא יז) • ולא כן ויקח יהוידע הבהן ארון אחד (מלכים ב יב י) • שהוא בשקל שאור תהום זהנה הם שני משקלים • ויש אומרים שרוצה לאחד מהכהנים: אכתים וחצי • זו המדה כהו"ן ומדת הכפורת לעדות • ואין טעם לדבר האומר שלשה ארונות בתוך שני ארונות של זהב ארון עץ • והנה המדה לארון עץ ונמצא שהמדה לארון הזהב החיצון היתה יתרה ואי אפשר • והצפוי ידוע שהוא דק • כסף סינים מצופה על חרש (משלי כו כג) • ואם היה ארון זהב עומד בעצמו מה טעם לעץ • ונראה כי עוכי הקרש היה טופח וחצי עד שהלוהות אם היו מעוקבות אם ארך כל אהת אמה גם העומק אמה וכנראה שהיה הלול למעלה טופח וחצי ואחרי כן שם הכפורת • ולא יתכן מאמר האומר כי שכרי הלוהות מונחים בארון בעבור שאמר ואל הארון תתן את העדות אשר אתן אליך • שהדעת על לוחות הראשונות כי אחרי שאמר העדות ולא אמר הלוהות מרמז על הלוהות שיהיו לעדות והם לוחות השניות והעד שאמר על לוחות השניות ועשית לך ארון עץ (דברים י א) ולא כן על הראשונות כי עתיד שישברם • ואין זה הארון ארון בצלאל כאשר סברו אנשים • ויש להשיב להם שזה המאמר תורה שלא ישברם ולמה שברם • גם ספר התורה מצד ארון ברית ה' שמוהו כי אי אפשר אחרי שכסוהו עם הכפורת להרימה לשום ספר התורה • וספר התורה נצטווה כשה לשום אותו מצד ארון ברית ה' בשנת הארבעים וכתוב אין כארון רק שני לוחות (מלכים א ה ט) • והטעם על לוחות השניות • וטעמי אלן הכונות יש להם באורים במקומות

אחרים • וכונת בן עזרא ממאמר ויהיו שם כאשר צוני ה' (דברים י ה) •
 שזה המאמר מורה על ארון בצלאל לא תאות כונתו שהמעם עד שישימם
 בארון בצלאל • והמוענים ואנה היו מושמות עד שישימם בארון בצלאל
 הוא מען כי פרשת ויקהל וכבר הקהיל שעל פי דעתו קודם עלותו בהר
 צווה מעשה המשכן • והנה על פי דעתו ישראל היו מצווים בעשיית הארון
 ומאמר ועשית לך ארון עץ (דברים י א) הטעם בצווי וכן מאמר ואעש ארון עצי
 שמים (שם י ג) אלו כונות אינן אחרי פשטי הכתובים • ואולם הארון
 שעשה משה ושם הלוחות היו באהלו עד שישימם בארון בצלאל כנדרשו
 ויקח ויתן את העדות (שמות מ כ) • והארון שעשה משה נגנו כדין
 תשמישי קדושה • לא כפי דעת בעלי הקבלה שאותו הארון היו מוציאים
 בשעת המלחמה; ועשית עליו זר זהב אחרי שאמר עליו כנראה שהוא
 על שפתו שאם כללו היה מצופה על שפתו היה עובי זהב כמו כתר;
 ויצקת לו • לשון התוך כמו בכבר הירדן יצקם המלך שלמה (מלכים א
 ז טו) • וטעם לו בשבילו שבפני עצמם יצקם ואחרי כן נתנם בו:
 פעמותיו • יש אומרים רגלים היו לו לארון • ומתם אמרו כי חוזר לפסיעת
 רגלי הכתנים • והכתוב אומר על ארבע פעמותיו • ויתכן לומר כי הזויות
 נקראו בשם פעמים משום שכל מרובע עומד על ארבע זויות שהם
 כמו רגלים לו והורה כזה המאמר כי הטבעות היו סמוכות לזויות
 למושב הארון • ואמר: ושתי טבעות על צלעו האחת • יש אומרים
 שאלו הם הראשונות והו"ו נוסף והם היו על רוחב הארון הולך על
 דרך רחבו • לא על דרך ארכו • ואין טענה סמלת צלע שהרי נאמר ולצלע
 המשבן לירכתים (שמות לו כה) • ויש לחוש באותו ו"ו שאם נאמר הוא
 נוסף בצואה בעשייה איך לא נגרע • על כן יש שפירשו שהיו שמונה
 טבעות השפלות לנואי והעליונות להביא הבדים לשאת את הארון •
 ומתם חששו ואמרו כי אי אפשר שיהיו התחתונות ללא צורך על כן
 אמרו כי בעת שהיו צריכים לשאת אותו היו משימים הבדים בעליונות •
 אבל זולת עת הנסיעה היו הבדים בשפלות וזה טעם: בטבעות הארון יהיו
 הבדים לא יסורו ממנו • ועל כן בשעת הנשיאה אמר: ושמו בדוי (כמדבר ד ו)
 ר"ל להוציא מן השפלות לשומם בעליונות: ויש טוענים שטעם ושמו
 בדוי על כתפות הנושאים • ומה יעשה על מלת ושמו הנאמר בשלחן
 וכמזבח: ועוד אחרי שנאמר וכלה אהרן ובניו (כמדבר ד טו) נאמר ואחרי
 כן יבואו בני קהת לשאת (שם שם) • ואמת כי הארון בדביר היה
 מושם ארכו על צד רוחב המשכן בראיות נמורות והבדים היו מצד
 רחבו וכתוב ודברתי אתך מעל הכפורת מבין שני הכרובים והכרובים
 היו בסדר הארץ וכתוב כרוב אחד סקצה מזה וכרוב אחד סקצה
 מזה • וכהן גדול היה נכנס בין שני הבדים להזות על הכפורת
 משני הדמים ביום הכפורים • אכן בשעת הנסיעה אם היו נושאים
 הארון היו נושאים אותו על דרך ארכו ועל כן אמר: שתי טבעות על
 צלעו האחת ושתי טבעות על צלעו השנית • היות על אורך הארון:
 ולכן אמר: והבאת את הבדים בטבעות על צלעות הארון • ואמר:

לשאת את הארון • הוא בשעת הנסיעה • ומה שאמר : בטבעות הארון יהיו הבדים • הם טבעות שעל ארבע פעמותיו שלא יסורו ממנו בשעת החניה • ובעבור שהיו הטבעות סמוכות למושב הארון היו גם הבדים סמוכים למטה שלא היו תלויים למעלה על כן נאמר בשעת הנסיעה ושמו בדיו (במדבר ד ו) ר"ל שיסירום מצד הרוחב לשומם על צד האורך : ונתת אל הארון את העדות • והוא מקרא קצר והטעם לזה העדות : ועשית כפורת • לכסות הארון מלמעלה בשעור הארון האורך והרוחב וכן עושים כל גורת כפר • והאמת שהוא חלוק בענין שממנו ענין כפרה כמו אכפרה פניו (כראשית לב כא) • וממנו לשון כסוי מגורת וכפרת אותה מבית ומחוץ בכפר (שם ו יד) • ועובי הכפורת לא ידענו • ובעלי הקבלה אמרו שהיה טופח : ועשית שנים כרובים • יש לדעת ממה שבארנו כי עניני המשכן לא נעשו כאשר נודמן כי אם בחכמה פליאה והרמז כלו היות המשכן כצורת העולם בכללו להורות קשר ההנהגה • ויש לך לדעת כי המשל עם הנמשל אינם נכללים תחת מין אחד כי המשל כלו להורות במה שהוא נעלם ממנו והואיל והם חלוקים במין איך אפשר שישוו בכל עניניהם על כן כשרוצה להביא משל להרמז במה שהוא יותר נעלם ממנו אי אפשר שישוה הבאור בכל עניני הנמשל מה שהם מוכרחים לעצם המשל • והתכלית אודות הרמז שאנחנו צריכים לקחת ממנו • ואמנם הארון והכפרת היות כלה זהב והכרובים וכנפיהם והיות פניהם אל הכפורת כלם מורים לרמז עצום • ויש לדעת כי העולם נחלק לשלשה חלקים שכלי וגלגלי ועולם ההויה וההפסד • על כן המשכן נחלק לשנים מן הפרכת [נ"א הכפרת] וביתה מקום הארון הרמז לעולם העליון שהוא קדש קדשים • ומהפרוכת עד פתח המשכן מקום העשרים הרמז לעולם האמצעי • וההצר מקום המזבח והכיוור הרמז לעולם ההויה וההפסד • ואולם הארון נעשה בעבור לזה העדות • ונקראו הלוחות לזה העדות שהם עדות לנבואת משה אשר לא נשתתף עמו יציר חומר בצורת נבואתו • ולהיות הדבר נפלא שלא היתה בצורת נבואה הפשוטה בטבע מין האדם על כן נאמר במה שנתקטה משה ואמר כי יאמרו לא נראה אליך ה' (שמות ד א) • ואמר וזה לך האות כי אנכי שלחתיך (שם ג יב) שנאמר בטעמד הר סיני הנה אנכי בא אליך בעב הענן (שם יט ט) ולכן היו הלוחות שנכתבו על דרך פלא עדות למעמד הר סיני שנעשה על דרך פלא עדות לאמת נבואת משה • כי כפי מעלת שלמותו היתה נבואתו בצורה זאת כאשר הרמזו במקומות אחרים ועל כן נתנה התורה השלמה על ידיו • והנה הלוחות היו בארון וצורת נבואתו היתה מעל הארון כרמז מעל הכפרת מבין שני הכרובים • והכפורת רמז לגלגל ערכות על כן לא היתה לו צורה כאשר אין לגלגל ערכות כוכב • ובעבור שהוא כסא הכבוד על כן נכלל עם עולם העליון והכבוד למעלה מן הכפורת וזהו המלאך אשר נזכר עליו כי שמי בקרבו (שם כג כא) וזה המין מן המין אשר אינו מדבר עם האדם אשר באמצעותו היה מתנבא משה והיתה נבואתו בפנים אחרים על כן אומר וישמע את הקול מדבר אליו (במדבר ז פט) שצורת

שצורת הדבור היה משיג על כן אומר מדבר אליו מעל הכפורת מבין שני הכרובים • והכרובים שנעשו משני קצות הכפורת כענין וכל צבא השמים עומדים עליו מימינו ומשמאלו (מלכים א כב יט) • ואהרי שהיתה הכונה לאמת נבואת משה ושתשרה עליו הנבואה איך היה ראוי שלא להעיר סבת צורת נבואת שאר הנביאים על כן נעשו הכרובים ולא היה משה מתנבא באמצעותם על כן נאמר מבין שני הכרובים ולא מפיהם • ולהיות שני כרובים והנה והאיש גבריאל (דניאל ט כא) • כי אם מיכאל שרכם (שם י כא) • ובאמור: ופניהם אל הכפורת • להראות שהם למטה במעלת מציאותם לפני מי שהם עומדים לפניו • והיתה ההערה שלא להאמין שהם האלוה הואיל והם שנים • ומה שכתוב בלוחות אנכי ולא יהיה ובתורה שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד (דברים ז ד) • וכי שפניהם למטה וזה מורה להסרון מציאותם • והיות הכרובים מן הכפורת מורה שמציאות המלאכים נקנית מתנועת הגלגלים והכנפים שמוכנים על הכפורת להורות שבכחם יגיעון הגלגלים • והיות זה כנגד זה משני קצות הכפורת להורות לשתי תנועות אחת ממזרח למערב והאחרת ממערב למזרח • ואין זה סותר להיות נלגל העליון מתנועת תנועה המזרחית וכי שבכח תנועתו מושך הגלגלים שלמטה ממנו אחורנית מתנועתם המערבית שכבר הרמזנו כי דרכי המשלים לתת רמז בענין • ואולם הפרוכת שמכדילה בין הקדש ובין קדש הקדשים אמור היותו מרמז לגלגל התשיעי כדעת בעלי התכונה שהוא זולתי הגלגל העליון בעל הכוכבים נקראים כוכבי שבת על כן היתה הפרוכת • והשלחן לפניו שאהרי גלגל כוכבי שבת נלגל המזלות • והנה שש המערכת ושש המערכת שתיים עשרה כנגד שנים עשר מזלות הם על חשב האפודה תמיד ששה למעלה וששה למטה לעולם • ששה צפוניים וששה דרומיים בסדר שתי נקודות הצדוק • והיות קערות כפות קשוות ומנקיות אם הם משנים עשר כנגד שנים עשר חלות הם מ"ח כנגד מ"ח צורות הגלגל כ"א ימיניים ומ"ו שמאליים וי"ב על חשב האפודה • והמנורה שבעת הנרות כנגד שבעה כוכבי לכת אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות ר"ל לנגד השלחן • וידעת שהמזלות הם כנופות וכוכבי לכת הם כנופות נותנים כח לכוכבי המזלות על כן אמר והאיר על עבר פניה • והיות שלשה מזה ושלשה מזה והאמצעי הוא הגדול בכחו • ואולם מנין הגביעים כ"ב והכפתורים י"א והפרחים ט' עם שבע הנרות עולים מ"ט כנגד מספר הגלגלים שמנו לו' הכדורים • ויש מפרשים שקומתה י"ח מפרחים כנגד י"ח כדורים שמנו בעלי התכונה שהתנועות רבות נכללות תחת כדור אחד • ואולם מזבח הקמורת אינו מעולם האמצעי כי כאשר הארון נעשה לטעם מוסגל כן מזבח הקמורת והרמז כי לא נזכר בסדר הצואה אלא אחרי צווי הקרבת הקרבנות והמשכיל יבין • והנה סמוך לפתח המשכן מזבח העולה • והכיוור ר לעולם ההיה וההפסד ושניהם מטהרים את הקרבים לשרת במהנה שכינה מלכלוך הנוף ומנוף המחשבות הנוטות מן האמת כאשר יבוא הרמז כמעשה הקרבנות ונשוב לעניננו: ועשית שנים כרובים • שנים ולא אחד להורות

להורות שמציאת השם בלתם • שנים ולא יותר להורות שהמלאכים שני מינים מין שמדבר עם האדם ומין שאינו מדבר עם האדם • ונקראו כרובים והטעם צורות מצורף אל זה היותם בעלי כנפים • ולומר כי צירוף כרובים רכובים כי בידוע הסכמת החכמים פני אדם היו להם כאשר בא הרמז בארבע פני המרכבה שאמר ודמות פניהם פני אדם (יהזקאל א' י) • ונאמר ואדע כי כרובים המה (יהזקאל י כ): ובהזכיר בפרט ארבעה פני המרכבה תחת השור אמר פני הכרוב (מלכים א ו כד) • ואמר פני אריה (יהזקאל א' י) • פני נשר (שם י יד) • להיות בני אדם נוטים לד' טבעים כפי טבעו יתדמה לבעל הטבע שהוא אבן הואיל וכל מה שזוכר הוא להשפעת הדבור והאדם הוא המדבר על כן יאות להיות פני אדם: מקשה • שלא יהיו חלולים: משני קצות הכפורת • קצות האורך • והיה נראה ששנים יהיו לכל קצה על כן: ועשה כרוב אחד מקצה מזה מן הכפורת • ר"ל מעצם הכפורת יהיו הכרובים: קצותיו • הכנוי שב אל הכפורת אע"פ שהכפורת לשון נקבה • ויש אומרים שחוזר למלת מן ודעת ר' סהל ג"ע שהטעם בקצות הרחב עד שפירש אל הכפורת יהיו פני הכרובים הטעם אל אמצע הכפורת: יותר הדעת נוטה להיות מקצות האורך • וטעם: אל הכפורת יהיו פני הכרובים • הטעם כדמות בושם פורשי כנפים למעלה • ור' אהרן ג"ע אמר שהוא כטעם פרש ענן למסך (תהלים קה לט) ולמה אמר: סוככים בכנפיהם על הכפורת: ונתת את הכפורת על הארון • ואמר: ואל הארון תתן • הטעם וכבר שהרי אמר ויקח ויתן את העדות (שמות ט כ) • ואחרי כן ויתן את הכפורת (שם שם) אלא רצה להודיע הנה כי הכפורת לא נתנה על הארון אלא בעבור לוחות העדות על כן סמוך: ונועדתי לך שם ודברתי • ולכך נקרא אהל מועד והטעם בכוא משה לשאול מלפני השכינת כשאלת טמאי מת ושאלת בנות צלפחד שצורת זה הדבור כצורת הדבור אשר היה במעמד הר סיני: מעל הכפורת • ולא מן הכפורת: מבין שני הכרובים ולא מפייהם: אשר על ארון העדות • למה שאמר מעל הכפורת: ואת כל אשר אצוה • הטעם מצות שיצוה בעבור בני ישראל על כן בא בו"ו • וכדעת מפרשים שהוא נוסף • אכן באלו הספרים המדויקים אצלנו לא מצאנו ו"ו ועכ"ז פירוש החכם ר' אהרן ג"ע שהענין כלו בשכיל שאלת משה כשאלת טמאי מת ושאלת בנות צלפחד בעבור שאמר: ונועדתי לך שמה לבני ישראל: ועשית שולחן • אחרי שבאר מה שמבית לפרוכת שהם עשר בעשר שהוא קדש קדשים בענין הארון אשר בו הלוחות ושכינת הכבוד עליו החל לבאר מה שיש מחוץ לפרוכת שהוא הקדש עשרים אמה והחל מהשולחן שהשולחן נכבד מן המנורה שהמנורה שמש השולחן כאשר נאמר והאיר על עבר פניה שהטעם נכח השולחן • ומה שאמר: ואמה וחצי קומתו • עם הרגלים • והיה מעצי שמים מצופה כזהב מוזהב וזר לשפתו: מסגרת • מטעם סנירה שהוא סוגר סביב השולחן והיה לו גם כן זר: ונהלקו המפרשים • מהם אומרים כי המסגרת הוא

על שפת השלחן למעלה כמשפט השלחנות • וזה הזר הנזכר על המסגרת הוא הנזכר על השלחן ומה טעם לומר עוד זר זהב פעמים • על כן יש אומרים כי המסגרת לא היה בשפת השלחן אלא למעלה סביב הרגלים ודף השלחן נתון עליו ונעשה לו זר זהב להזקו והנה היו שני זרים אחד לשלחן ואחד למסגרתו • ויש לחוש למה לא הזכיר המסגרת אם הוא זהב או מעצי שטים מצופה זהב • ונראה לבאר שהרצון כי שפת דף השלחן למעלה היה הזר ומלמטה היה המסגרת והזכיר כי שעורה היה טופה ומבפנים בארבע זוויות המסגרת היו ארבעה רגלים שהיה השלחן עומד עליהם : ועשית לו • הכפרש שהוא מוסב על המסגרת אינו נראה כי לא אמר לה אלא הוא מוסב על השלחן • ועוד שהטבעות לא היו למסגרת ומה טעם לעומת המסגרת • ואמר : על ארבע הפאות • האומר הטעם מורח מערב צפון ודרום איני יורד בסוף דעתו שאם הכדים היו על צד האורך הנה שתי הטבעות יהיו מצד אחד ושתי הטבעות מצד האחר : ואולם לרגלי השלחן יש שמונה פאות חיצוניות ובאר שינתנו לארבע הפאות • אמר : לעומת המסגרת • בעבור שהרגלים היו לפניו מן המסגרת והמסגרת היה בולט עם שפת השלחן מפה אמר כי שעור הטבעות מן הרגלים יהיו כשעור עובי המסגרת דומה לו לעומת קלעי החצר (שמות לח יח) : לבתים • הלמ"ד נוסף כלומר הטבעות בתים לבדים : ונשא כם את השלחן • מלת את סופיע שמלת ונשא פועל יוצא ואם כן הוא פיעל ואם נאמר שהוא נפעל בא כדרך יותן את הארץ (במדבר לב ה) והנו"ן נו"ן הנפעל ופ"א הפעל נבלע : קערותיו • לא נשתנה מפני העי"ן וכן מערת עדולם (שמואל א כב א) • והזכיר מן כלי המשכן ארבעה מינים קערות כפות קשוות ומנקיות • וצריך לדעת עניני אלו הכלים על מה היה הצורך בכל אחד • ואמנם דעת הקראים נחלקה מדעת בעלי הקבלה • שבעלי מקרא אומרים כי הקערות היו לנואי • והכפות לתת בהם חומץ • והקשוות כנון חצי הין • והמנקיות לנקות בהם היין והשמן • וצריך להיות כל אלו מסודרים בשלחן • ויקשה בעבור שלחם הפנים היה שתיים עשרה חלות כל חלה משני עשרונים ויש להם שעור גדול • וכונתם בסדר הלחם ששה מפה וששה מפה באורך השלחן מסדרות אהת אהת ואיך יכיל כל אלה השלחן ושעור השלחן ידוע אמתיים ארכו ואמה דחבו והאמה שעורה ששה טפחים • ועוד איך אפשר היות בו כלים שלא לצורך הלחם • ועוד איך אפשר היות כלים פנימיים לצורך עבודה חיצונית • ובעלי הקבלה הוצרכו לומר שכל אלו הכלים לצורך הלחם • ואמרו ששתי המערכות לא היו בסדר האורך אלא משני קצות האורך שש החלות זו למעלה מזו • ואמרו כי הקערות היו דפוס הלחם והיה דפוס של ברזל שהיה נאפה בו והיו מעתיקים אותו כדפוס של זהב עד שיערוך בשבת • והלא כלי ברזל לא היה במשכן ואמרו אלו הם הקערות • והכפות אמרו שהיו נותנים בו קמצי הלכונה • והקשוות הם עסודים מצד השלחן כפי גובה המערכת ונקראים בלשון בעלי הקבלה

סניפים והיו להם ששה פצולים ומשים חלה אחת לשלחן ושלושה קנים
 למעלה מן החלה בפצול הקשוות שהן מפה ומפה לסכול עליהם חלה
 אחרת והם הנקראים מנקיות לנקות בהם הלחם שלא יתעפש וכן לחלה
 השנית עד החמישית ובהמישית משים שני קנים לסכול הששית והם
 הלוקים אם שהקנים נקראים מנקיות והעמודים קשוות אם להפך • וכן
 למערכת השנית • ומאמר : אשר יוסך • חוזר על הקשוות כאשר אמר קשוות
 הנסך (במדבר ד ז) : וכן והמסכה הנמוכה (ישעיה כה ז) ואם הם הקנים הנה הם
 מכסים החלות ואם הם היתדות הטעם בו כמו פרוכת המסך (שמות
 לה יב) או הטעם על ידיהם מכסים הלחם בקנים ואוכרים שנקרא
 לחם הפנים מפני שצורת החלה כמו תיבה פרוצה מטתי רוהותיה
 ושתי קצות צדי החלה כמו כותלים שתי קצות האורך והיה ארכה
 עשרה טפחים ששה ברוחב השלחן ושני טפחים כותלים משפת השלחן
 מצד זה ושני טפחים כותל מצד זה והמשה טפחים רוחב ושבע
 אצבעות עובי החלה • ואמנם יש להקשות שבשעת הנסיעה הקשוות
 היו נתנים על השלחן והקערות כמו כן וכמו שהחלה המשה טפחים
 רחב כן הקערה והיו שהים עשרה קשוות קערות • ואם נאמר חלה אחת
 מכאן המשה טפחים והלה אחת מכאן חמשה טפחים ולא נשתירו
 אלא שנים טפחים ורוחב הקערה לפחות המשה טפחים ואנה יושמו •
 ועוד צריך להיות גובה הקערות כפל מגובה הלחם ואיך יתכן • וגובה
 מערכת הלחם לפי דעתם צריך להיות שנים עשר טפחים זולת עובי
 הקנים • ויש לאמת דעת ר' יפת בסדר מערכת הלחם אך הכלים
 הנזכרים לא היו כי אם לצורך הלחם • ונאמר כי הקערות היו לשום
 עליהם החלות לדרך נואי וככה היות החלה מסודרת עם קערה של
 זהב והיתה גם כן ממלמלת עמה • והכפות לשום עליהם הלכונה :
 והקשוות אחר שאמר : אשר יוסך בהן • ונאמר קשוות הנסך •
 כנראה שהיו מכסים בהם הקערות שבהם הלחם שלא היה הלחם
 מגולה בהיותו מצה שיתיבש עד שמונה ימים ואיך יאכל • והמנקיות
 נאמר שהיו כלים לנקות הלכונה מן הלחם להנתן לאישי המזכה כי
 בהיות לחם חם היה נערך והיתה הלכונה נתנת בו ונכסית ונדבקת
 על כן היו הכלים לנקות הלכונה מן הלחם להנתן לאש • ומה שאמר
 אב"ן עזרא כי יש שבוש בדברי הימים שהזכיר תחת הקערות מזרקים
 ותחת הכפות כפתורים ותחת המנקיות מזלות והקשוות נזכרו כאשר
 הם • השמות לא יחליפו הצורות : אשר יוסך • הדגש להוציא פ"א
 הפעל וחברו קשוות הנסך • וחוזר אל הקשוות לא אל המנקיות וככוהו
 יפלו בלב אויבי המלך (תהלים מה ו) : להם הפנים • יש אומרים נקרא
 כן שהיה נעשה בדפוס והיה לו שני פנים • והנכון בעבור שהיה לפני
 ה' וכן נאמר שלחן הפנים שהיה לפניו מכל כלי השלחן • ודעת בעלי
 הקבלה לפי דעתם בעבור שני כותלי הלחם שהיו לו פנים מפה ומפה :
 ועשית מנורת זהב טהור מקשה • הטעם שאינה חלולה בכללה : תעשה •
 אין הטעם שנעשית מאליה אלא בעבור שנעשית על ידי אמצעות דפוס
 על

על בן הוציאו בלשון הזה כאשר נאמר בשבת תעשה מלאכה (שמות לה ב) להבלייל מה שנעשה אנחנו ומה שיעשה באמצעות דבר ולכן נאמר : ועשית ותעשה : ירכה • הרגל שבו עומדת ומאמצעו עולה הקנה האמצעי שהוא גוף המנורה וזהו טעם וקנה : נביעיה • הם כמו כוסות והקנה באמצע הנביע : כפתוריה • במין תפוחים סביב הקנה שהקנה יוצא מתוכו : ופרחיה • ידוע • והנה בגוף המנורה נתבאר שהיו ארבעת גביעים וחפתורים שלשה שנתבאר : וכפתור תחת שני הקנים ממנה • והיו ששה קנים לשלשה כפתורים • ומה שאמר : כפתוריה ופרחיה • מעוט כפתורים שנים והפרחים שנים כפתור ופרח • ופרח למטה משלשה כפתורים שיוצאים מהם הקנים וכפתור ופרח לראש הקנה האמצעי כדן ששה הקנים • וממה שאמר • עד ירכה עד פרח (במדבר ח ד) • הורה שפרח היה סמוך לירך חוץ משני פרחים שהיו עם הכפתורים בקנה האמצעי • ויש מפרשים עד ירכה טעמו מן ירכה : עד פרח • טעמו פרח ראש הקנה האמצעי ונתבאר שהיו שלשה נביעים בכל קנה שיוצא מצדי המנורה וכפתור ופרח בראשה ולפי תקון זה עולה מספר הגביעים כ"ב ומנין הכפתורים י"א והפרחים ט' : וששה קנים יוצאים מצדיה • משני צדי המנורה צד המערבי וצד המזרחי • והקנים אי אפשר היותם חלולים שכן נאמר כלה מקשה (שמות כה לו) : משוקדים • הטעם בעבור שהם נביעים • אמר משוקדים שתוך מושב הכוס היה שוקד על הקנה על כן לא יתכן לפרשו מן החמשה שאין להם הכרע להיות חוזר על כפתור ופרח : ובמנורה ארבעה נביעים • למעלה משלשה כפתורים שהקנים יוצאים מהם : וכפתור תחת שני הקנים • שהקנים יוצאים מעצם הכפתור : כפתוריהם וקנותם • בא כדרך כאמה בתה (יחזקאל טו טד) : כלה מקשה • שלא היה חלול דבר ממנה : אחת זהב טהור • מלמד שלא היתה נעשית אברים ואחרי כן הדביקים אלא יצקה בדפוס ויצאה כלה חתיכה אחת • ואמרו בעלי הקבלה שירך המנורה היה עומד בשלש רגלים • ואמרו שקומת המנורה שמונה עשרה טפחים שלש אמות • נראה שאמרו שעור זה מסמך שעור גובה מערכת הלחם : את נרותיה שבעה • בראשי ששה הקנים עם קנה האמצעי לתת בהם השמן ופתילות : והעלה את נרותיה • על שם שעולה הלהב : והאיר על עבר פניה • יש אומרים הטעם והאיר כל נר ונר ותהיה מלת והאיר עומדת כמו והארין האירה מכבודו (שם מג ב) • והנכון שהיא מלה יוצאה כמלת והעלה ותהיה מלת והאיר יוצאה כמו אתה תאיר נרי (תהלים יח כט) • וכן נאמר ויעש כן אהרן אל מול פני המנורה העלה נרותיה (במדבר ח ג) : על עבר פניה • אמרו בעלי הקבלה הטעם שששה הנרות שהיו בששה הקנים היו מאירים כנגד הנר שהוא בקנה האמצעי • והאמת הואיל וכתוב וישם את המנורה באהל מועד נוכח השלחן יהיה עבר פניה כנגד השלחן ואין פנים למנורה אבל הטעם הפתילות יהיו מכוונות נכח השלחן : ומלקחיה • הם כלים שמושכים בהם הפתילות מגורת לקח : ומחתותיה • כלים שמכניסים אפר הפתילות מלשון

כי גחלים אתה חותה על ראשו (משלי כה כב) : כבר זהב טהור • הודיע שעור הזהב שנעשית המנורה אם בעבור שכלה נעשית זהב או בעבור שהמנורה וכליה • ואם הודיע שיעשו בכבר אחד כאלו הודיע שעור עובי הקנים ושעור כל הכלים הואיל והרמזו קומת המנורה מסאמר והאיר על עבר פניה : וראה ועשה כתבניתם • יש מפרשים שזה המאמר חוזר אל המנורה וכליה • ויותר טוב לחזור אל הארון והשלהן והמנורה בעבור שהיה רוצה להתחל במעשה המשכן כאשר נאמר במעשה המשכן כמשפטו אשר הראית בהר (שמות כו ל) : אשר אתה מראה • המפרש שמלת מראה זרה טעם זרותה בעבור שאינה מורה הפעלות מעשית להיות היא עצמה מראה כדרך מושלך (שמואל ב ככא) • אך מורה הפעלות טבעית כטעם ראה • ונעזר כי אין פעול למלת ראה • והרואה אינו פועל רק מקבל דמות על כן נאמר אתה מראה • וההכס רבינו אהרן נ"ע לא כון לכך אלא פירש שמלת אתה חוזר למלת וראה ומה יעשה במלת אתה הראית • והאמת אחר שאמר כאשר הראה אותך יאות לומר גם כן אתה מראה ואמר שלא כון הכתוב הנה לענין הטבעי • מה שצריך לעיין שמלת מראה מקבלת פעולה כמלת כאשר הראה אותך ומסקרה הפעלות שנראה שמלת הראה הוא שיאות כמלת מראה והוא האמת :

כו ואת המשכן תעשה עשר יריעות • העשויות מהמשה מינים הנזכרים הם הנקראים משכן : שש משור • הוא השתי • ומשור ידוע שהוא טווי • וקמ"ץ המ"ף סקום השור"ק והוא פעול מהנוסף : כרובים מעשה חושב • שעל ידי שלשה מינים עולה צורת הכרובים באריגה וזהו טעם מעשה חושב • הטעם בהשבון ההומים תצויר הצורה :

אך היריעה האחת • מן עשר יריעות • מלה : אחת • יש מדקדקים אומרים שהיה ראוי בתשלושה אחדות ומפני שהדל"ת והתי"ו טאותיות דמלנ"ת ויקשה על הלשון על כן חסרו הדל"ת כמלת ללת (שמואל א ד יט) על דעת האומרים שעקרו ילד וכל זה שלא מצאנו כמלת אחת לנקבה בגלוי הדלת • ויש אומרים ששתי גזרות הם אח ואחד ועשה אח (יחזקאל יח י) ולשון נקבה מגזרת אח : שמונה ועשרים • יתבאר לפנינו לצורך האורך : המש היריעות כבר בארנו שהמספר יסמך על שני פנים יסמך על עצמו ויסמך בזולתו • ויש להוש למה זה סמוך והמש האחר מוכרת • ויש לומר שהיריעות עשר והזכיר החמש ונשארו החמש נסמכו אלו על אלו • אבל בחמש הנשארות לא היה במה להסמיכם : הוברות • בעבור שמצאנו חבור עצבים (הושע ד יז) • יש אומרים שהוא יוצא אלא אחר שמצאנו כל אלה חבור (בראשית יד ג) והוא פועל עומד יתכן לומר חובר חבור תאר כמו שוכן שכון • השכוני באהלים (שופטים ח יא) : אשה אל אהותה • שם איש ימצא משותף ושתופו בארנהו שהוא מצד ההסכמה לא מצד ההשאלה וכן שם אח ואחות כי דברים המתדמים שנולדים משרש אחד יקרא בשם אחים • והכורו בהבור הפירת סחט : לולאות • האל"ף נוסף כמו תחת דודאי בנך (בראשית ל טו) וענינו מן ובלולים יעלו • אל התיכונה (מלכים א ו ח) שהבי"ת נוסף ומעמו כדמות חלון פתוח ככה

ח' והם בתי אהיות הקרסים היותם כפופים : הקיצונה בחוכרת • ר"ל אחרי
 שנתחברו חמש הירעות בשפת היריעה הקיצונה ההיינה הלולאות וכן במחברת
 השנית ר"ל בחמש יריעות שנתחברו במחברת השנית עוד חמשים לולאות
 אחרות להקביל אלו כנגד אלו : קרסי והב • כדמות מחט בפוף משני קצותיו
 מלשון קרסו כרעו (ישעיה' מו ב) כדי לתפוש שתי הלולאות : והיה המשכן אחד •
 כדי לכסות בו : ועשית יריעות עזים • משער עזים • לאהל על המשכן :
 יריעות שש משור נקראו משכן • ויריעות עזים נקראו אהל : על המשכן •
 שיריעות עזים היו מכסים ליריעות שש משור שהיו נקראים משכן • ויריעות
 עזים היו עשתי עשר ויריעות המשכן היו עשר מארבע אמות רחב ואורך כ"ח
 אמות עלה רוחב כלל היריעות ארבעים אמה • ויריעות עזים מארבע אמות
 רוחב והארך שלשים עלה הרוחב מ"ד אמות • וכאר להבר יריעות עזים
 המש לבד ושש לבד כדרך יריעות שש : וכפלת את היריעה הששית •
 שהארבע אמות יהיו שתיים לתת כנגד פתח האהל כדמות משקוף זהו
 מעם : אל מול פני האהל • ולא הודיע שעור שינתן על המשקוף
 על כן אמר וסרח העודף : ועשית חמשים • כמו שעשה ביריעות המשכן
 להבר את האהל להיות אחד : וסרח העודף • תאר ענין יתרות : חצי
 היריעה • המוכפלת שנתן על המשקוף והשאר ינתן על אהורי המשכן •
 ואולם אורך המשכן היה שלשים אמה ורוחב עשר אמות • ומדת הקרשים
 למדנו אשר לאורך המשכן היו עשרים קרשים כל קרש רחבו אמה וחצי
 הרי שלשים • ולירכתי המשכן ימה ששה קרשים שהיו תשע אמות ושני
 קרשים למקצעות הרי שתיים עשרה אמה מבחוץ ושתי אמות נבלעו
 לקרשי הצדדים שעובי הקרש היה אמה נשאר עשר אמות מכפנים • נמצא
 שהקרש שבמקצוע סתם חצי אמה סחלל המשכן וגובה הקרשים עשר
 אמות • נתן רחבן של יריעות לארכו של משכן וארכן לרחבו ורוחב
 היריעות היה ארבעים אמה נתנו ל"א אמות למעלה ול' להלל המשכן
 וא' לעובי הקרשים שבירכתיים נמצא שנפלו באחורי המשכן מ'
 אמות ומכ"ח אמות שהם אורך היריעות נתנו על גג המשכן י"ב
 אמות • לכסות חלל המשכן וב' בעבור עובי הקרשים שבשני צדי
 המשכן צפון ודרום • נמצא שנפלו משני הצדדים מאורך יריעות
 המשכן ח' אמות מפה וח' אמות מפה • ואולם יריעות של עזים אם
 נכפלה היריעה הששית הארבעה היו שתיים ואם נתנה אמה אחת על המשקוף
 נשארה אמה אחת יתרה נסרחה על אהורי המשכן אעפ"כ יש אומרים
 כי מה שאמר וכפלת את היריעה הששית המעם חצי היריעה נכפלה
 ונתנה על המשקוף וחצי היריעה היתה באחורי המשכן שתי אמות וזהו :
 וסרח העודף ביריעות האהל חצי היריעה • ועל פירוש הראשון יהיו קרסי יריעות
 עזים הולכים לצד המערב מקרסי יריעות המשכן אמה אחת ועל פירוש
 השני שתי אמות • אמנם מצדי המשכן כיון שהיה ארך יריעות עזים יתרים על
 ארך יריעות המשכן שתי אמות שיריעות שש משור אורך כ"ח אמות ויריעות
 עזים שלשים היתה אמה יתרה מפה ואמה יתרה מפה : ועשית מכסה
 לאהל עורות אלים מאדמים • יש מבעלי הקבלה שאמרו שמכסה אחד היה

חציו מעורות אלים מאדמים וחציו מעורות תחשים וזה לא יתכן שאלו
 היה כן היה אומר מכסה עורות אלים מאדמים ועורות תחשים
 ולא היה עולה פירושם כל שכן שאמר : ומכסה עורות תחשים :
 ודעת בעלי הקבלה שלא היו מכסים אלו שני המכסים כי אם הגג
 אי אפשר כי לא דבר עדיין בשעור הנבלת הקרשים אלא הואיל
 ודבר בשעור היריעות נראה שגם אלו שני המכסים בשעורים : ועשית
 את הקרשים למשכן עצי שטים עומדים . הטעם כי הנועה הצומח אל
 העליון . או הטעם על דרך ארכם . וכאר כי אורך הקרש עשר
 אמות . והואיל והיו עשרים קרשים על צד האורך הרי אורך המשכן
 שלשים אמה . אמנם עובי הקרשים לא נזכר ולמדנו עבים מן שני
 קרשים שבמקצעות המשכן שהיה עובי הקרש אמה אחרי שמכפנים
 היה עשר אמות ומכחיון רוחב השמונה קרשים י"ב אמות הנה
 עובי הקרש היה אמה . ואולם יש לי להת טעם למה לא הזכיר
 עבים בעבור שעובי הקרש אם היה אמה היה הולך וחסר העובי עד
 ראשו עד רביע הקרש כדי שיהיה הקרש עומד והיה משופע מראשו
 עד למטה מכחיון כאשר נביא הרמו : שתי ידות לקרש . שהיה חורץ
 הקרש מסביבו ובאמצע היה החרץ כפל שמסביבו כדי שיהיה שפת
 האדן מסביבו שוה ויהיה שפת האדן ממלא החרץ ויד הקרש היה בא
 בתוך האדן שהיה חלול . ושעור היד אמרו שהיה אמה והאדן היה ממלא
 החרץ כלו בשעור אמה . ונראה שהאדן ורוחב שני רבעי אמה וארכו
 היה נתן על דרך עובי הקרש ורחבו על דרך רוחב הקרש . ושעור
 עובי היד לא ידענו . אמנם המדקדק היטב ידע שעור עבים . והיד היה
 סרוכע לא עגול : משולבות . הטעם שהיו חרוצות מסביבותן להכנס
 בחלל האדן . והאדן בשפתו ממלא מקום החרץ : אמרו בעלי הקבלה
 החרץ היה חצי רוחב הקרש באמצע ונשאר רביע מכאן ורביע מכאן
 והם ידות הקרש . ואיני יודע טעם לדבר ר' אהרן נ"ע על מה שטען
 לבעלי הקבלה שלא נשאר לו לא יד ולא רגל כי מה שאמרו רביע
 מכאן ורביע מכאן אין הרצון בו החרץ אלא היד עם חרץ שעור שפת
 האדן ושפת האדן לא היה שוה מסביבותיו אלא שפתו שבצד האדן
 באמצע הקרש היה רביע הקרש למלאת חצי החרץ ומשלה הפאות
 היה שפת האדן כשעור החרץ להיות הקרש עם האדן שוה ויהיו
 הקרשים זה עם זה שוים בלי פרוד . אמנם אני רואה דעת ר' אהרן
 נ"ע על צורה אחרת ששני חריצי שני האדנים שהיו נכנסות היתדות
 היו פתוחים מצד האדן של קרש האחר שבצדו והיו יתדות שני
 הקרשים מחברות . ואמר בן מפני שהחרץ היה באמצע הקרש והאדנים
 היו ממלאים החרץ והיו נבדלים היתדות שבקרש האחד זה מזה ועל
 כן אמר על היתד שמתחבר עם יתד הקרש שבצדו משולבות אשה אל
 אחותה והעד על כונתו שאמר כי חרץ הקרש מכפנים ומכחיון לבד
 לשוות עם שפת האדן . וכנראה מן הכתוב שכל האדנים באיכות אחת
 ומה יעשה באדני העמודים . וכונת הכתוב שאינו מרמז רק על יתדות

של קרש האחד והעד שאמר : כן תעשה לכל קרשי המשכן . ואמנם
 טעם : משולכות . בארנוהו . ומעם : אשה אל אחותה . שתהיינה מכוונות
 זו לזו בשליבה להבנם בחללי האדנים : ולצלע המשכן השנית . השנית תאר
 לצלע : ולירכתי המשכן ימה תעשה ששה קרשים . ואמת כי הששה קרשים
 היו תשע אמות והיה צריך אמה אחת לטתום הלל המשכן ולכדנו שהיה
 רוחב המשכן עשר אמות שהרי הדכיר היה מרובע וכן הנה מבפנים
 לפרוכת . והואיל ולמדנו מדת הצד האחד שנתינת הפרוכת היתה בקרסי
 הזהב של משכן והם בסוף עשרים אמה ספתח המשכן ומדת עשרים
 הקרשים שלשים אמה ועכ"פ נשארו עשר אמות . והוא הדין על הרוחב .
 וכיון שהיה צריך אמה על כן היו שני הקרשים שבמקצעות על צורת
 אחרת . ועל כן הבדילם בפני עצמם ואמר : ושני קרשים תעשה למקצעות
 המשכן . יש אומרים שהיו כמדת שאר הקרשים אמה וחצי והעד האדנים .
 והנה אם היו צריכים חצי אמה מן הקרש האחד לטתום חלל המשכן
 הנה נשארה אמה אחת . ואמרו כי באה האמה לעובי הקרש של סוף
 הצלע : מכלל עובי הקרש היה אמה . אם כן הונית היתה רבועה מבחוץ
 ומבפנים לכך הוצרך לומר : ויהיו תואמים מלמטה ויחדו יהיו תמים על
 ראשו . הוצרך לבאר להיות שוים מלמטה ומלמעלה הטעם לבוא רוחב
 הקרש שבמקצוע על עובי הקרש שעל הצד להיות שוים . ואמרו : אל
 הטבעת האחת . פירשו כדי לקשור המקצוע בשני צדדין היה עושה
 חרץ בשני הקרשים ברחב קרש שבמקצוע באמה שהיתה נבלעת בעובי
 הקרש שבצד והיה נותן טבעת של זהב והיו נקשרים שני הצדדים וכן
 במקצוע האחר . והואיל ואמר ושני קרשים ואחר כן אמר ויהיו תואמים
 מלמטה אם עונה לשניהם מה טעם לומר עוד : כן יהיה לשניהם לשני
 המקצועות יהיו . ויש לומר שהוא תוספת באור . יש אומרים כי מאמר : ויהיו
 תואמים מלמטה . הוא רמז לכל הקרשים כל אחד למה שבצדו שהיה
 חרץ שני הקרשים בראשיהם בצד עבים והיה נותן טבעת לקשור שני
 הקרשים זה אחר זה : והואיל ואמר אל הטבעת האחת הרמז אל שני
 קרשי המקצועות שהיו על צורה אחת כמו שבארנו . ואחרים דקדקו
 כי מה שאמר אל הטבעת האחת הרמז שהיתדות המהברות בצדי
 האדנים כדעת שבארנו כסברת ר' אהרן נ"ע היה נעשה חריץ מתחתם
 והיה נותן הטבעת לקשור קרשים וזהו ויהיו תואמים מלמטה : ויחדו
 יהיו תמים . כטעם תואמים : על ראשו . כן עשה לקרשי המקצועות כאשר
 בארנו . ואני תמיה איך קלקל הסדר והביא סדר תקון כל הקרשים
 בין באור קרשי המקצוע . ויש לנו לפרש כי טעם ויהיו תואמים מלמטה
 בעבור קרשי המקצוע נאמר . ובעבור שהעידונו בעובי הקרש שלא היה
 על סדר אחד אלא למטה היה אמה אחת כאשר הבינונו מקרשי המקצוע
 שהיה לו שני אדנים כשאר הקרשים אמנם כל מה שהיה הולך למעלה
 היה העובי הולך וצר והיה יורד משופע על בן הקרש שבמקצוע
 היה צריך להחמיר מרחבו הולך ועולה כדי שישוה עם הקרש שבראש
 הצלע והוה טעם : ויחדו יהיו תמים על ראשו . על כן הוצרך לבאר

שתי הקצוות ואמר : ויהיו תואמים מלמטה ויחדו יהיו תמים על ראשו וזה כדי שיהיה עומד הקרש בטוב שהיה כבד למטה ומעם : אל הטבעת האחת : שמבעות הקרשים היו באמצע הקרש סחון והיה הסרון רחבו עד הטבעת . ואמר האחת על דעת האומר שבשתי טבעות הקרש היה נכנס הבריה וסרון הרחב בא עד הטבעת האחת והיה שוה לעובי הקרש שבצד . ומדרך מברא היה הסרון רביע הקרש זהו טעם אל הטבעת האחת : המקצעות . עם מקצוע שני משקלים : ועשית בריחים חמשה . יש מפרשים כי אלו החמשה היו שלשה כסדר הקרשים . הבריחים העליונים היו מחמשה עשר אמות באורך שלשים וכן הבריחים השפלים אמנם התיכון היה שלשים באורך המשכן ועל כן היו נמנים חמשה וכן לכל צד . ואחרים אומרים כל הבריחים משלשים אמה שנים למעלה ושנים למטה . ואולם התיכון לא היה בטבעות אלא היו הקרשים נקובים והבריה בתוך עובי הקרשים מן הקצה אל הקצה . ואם נאמר כי מה שאמר בתוך הקרשים הרצון באמצע כמו בתוך התכלת (שמות לטג) . מה שאמר : מבריה מן הקצה אל הקצה . והתיכון הוא שהיה התיכה אחת . מכלל העליון והתחתון משתי התיכות הרי חמשה . אמנם אם טעם בתוך הקרשים בתוך נקבי הקרשים וזהו טעם מבריה מן הקצה אל הקצה היו גם הבריחים העליונים שנים והתחתונים שנים משלשים אמה . אכן כנראה מפשט הכתוב אחרי שאמר על האמצעי מבריה מן הקצה אל הקצה מכלל האחרים הם משתי התיכות . ועוד מה שאמר בתוך הקרשים אינו מורה היות הקרשים נקובים הואיל ואמר : ואת טבעותיהם תעשה זהב בתים לבריחים . וכלל כל הבריחים . עוד מה שאמר ויצף את הבריחים זהב ואם היה התיכון בתוך עובי הקרשים מה טעם לצפוי : ודעות החכמים במספר הבריחים כפי דעות החלוקות בתקן הבריחים נחלקו להלכים . יש דעת אומרת כי שתי טבעות היו לקרש להכנס הבריה . ואחרים אומרים טבעת אחת . ואני הרמזתי כי כנראה מן הכתוב להיות שתי טבעות . ומה שהדעת נוטה להיות כל הבריחים שלשה סדרים העליון והשפל משתי התיכות והתיכון תתיכה אחת לברוח מן הקצה אל הקצה . ולהיות שתי טבעות לכל קרש אל הבריה האחד וכי שהבריה האמצעי לא היה בנקבי הקרשים אלא היה גם הוא על ידי טבעות לכך היה מצופה . ואפשר שהבריחים שהם לירכתים יטה היו מתחברים שהם אל הצדדים משולכים אלו לאלו להחזיק המקצעות . נראה לי בעבור שאמר הכתוב : ואת טבעותיהם תעשה זהב בתים לבריחים . ואהרי כן אמר : וצפית את הבריחים זהב . וקודם לכן אמר ואת הקרשים תצפה זהב ולא באר כן באמור ועשית בריחים . על כן אמרו בעלי הקבלה שכל קרש בטבעת היו שני סדקי הקנים של זהב וכשהיה נותן הבריחים היה סהר שני סדקי הקנים בבריה והיה נראה מצופים . ואולם לא כון הכתוב לכך שהרי כן החל לבאר ואת הקרשים תצפה זהב אחר שחתם מעשיהם והקמות אה המישכן במשפטו . בהוק שהראית בדרך הקמתו

בהר : ודרך הקמתו זאת היא שהיה מקים הקרשים באורך שלשים על רוחב עשר אמות בפנים כאשר הרמזנו ומחוץ היה האורך שלשים ואחד על רחב שנים עשר אמה וקומת המשכן עשר אמות ואמה היה יתר נבלעת בהלל האדן. והנה היה קדש הקדשים מעוקב עשר על עשר ברום עשר. והיה פורש יריעות המשכן שהם ארבעים אמות מפתח המשכן עד עשרים אמה היו המש יריעות. אם נאמר כי עמודי הפתח היו חיצונים מן הקרשים ולא היו מכסים אותם יריעות שש שאם היו מכסים אותם יריעות שש נמצא שהיה לב' אמות למעלה והלא הפרוכת היתה נתונה תחת הקרשים ובנראה שעשרים אמה היו עד הפרוכת. על כן יש לסבור אם שהיריעות לא היו מכסים את העמודים או שהעמודים בפנים מן הקרשים וכזה ראוי להסכים הואיל ואמר ביריעות וכפלת את היריעה הששית. וחמש יריעות האהרות היו מתהברות כלולאות והיו מכסים עשר אמות למעלה ואמה היתה נבלעת בעובי הקרשים ונשאר השע אמות היו נתלות מאחורי המשכן והיו מכסים את הקרשים עד האדנים והאדנים היו גלויים. ורוחב המשכן עם עובי הקרשים שנים עשר אמות ואורך היריעות שהיה כ"ח אמה היה הכסוי עם בלוע עובי הקרשים שנים עשר אמה נשאר ששה עשר אמה שמונה מצד זה ושמונה מצד זה והיתה אמה אהת גלויה מן הקרשים והאדנים כך בארו המפרשים. ונראה לי שארבע כנפות המשכן היו נמתחות עם היתדות. ומה שסבר ר' שלמה הצרפתי כי אולי היתדות היו נתלות בשפולי היריעות להכביד שלא יניעם הרוח ונתן העלה מפני שמצאנו אהל כל יצען כל יסע יתדותיו לנצח (ישעיה ל"ב). ובלתי זאת הראיה אי אפשר להיות שולי היריעות נתלות אלא נמתחים כי הנה כנפות היריעות שכשתי המקצועות אחרי המשכן אם היו נתלות הנה יריעות עזים שהיו יתרות מכסוי המשכן. והצדדים אחד עשר אמות על תשעה והוא מרובע משני הצלעות ויהיה אלכסונו חמשה עשר אמות על דרך שעור לא בדקדוק. ואם יכסה המקצוע נשאר חמשה אמות נמשכות על הקרקע וכן למקצוע האחר וקשת זוית נצבת בקרוב ט"ז אמות כל אלו יהיו כפולים נתלים במקצוע והשאר עד קצה הכנף נמשך בקרקע וזה אי אפשר על כן צריך לסבור כי היו נמתחות כנפות היריעות במקצועות ברוחק עשר אמות על ידי יתדות זהו וכל היתדות למשכן. אכן מה שהיו נתלות מאחורי המשכן ובצדו אם אפשר להיות שוליהם דבקים בקרשים או נמתחים צריך לסבור אם היו נמתחים אי אפשר לסבור היות ביותר או בפחות מחצי זוית תהיה מתיחתם ברוחק עשר אמות על ידי מתרים ואם היו נמתחים בזו הצורה הנה בכנף היריעה שבמקצוע כשהיא נמתחת גם שתי זויותיה הנמתחות מצדי המקצוע כיון שהן נופות לסמה בחצי זוית נצבת הנה יהיה מותר משני צדי הכנף קרוב לשבע אמות נתלות כפולות בלתי מתוהות וזה אי אפשר. על כן מה שראוי לסבור כי הכנף היתה מתוחה כפולה. ושולי היריעות דבקות בשולי הקרשים עד המקצוע ונראה

היות הזויות ארבע שתיים לכנפות יריעות שש משור ושהים לכנפות יריעות עזים במקצועות ועל פי סברת האמת יתכן היות שש עשרה שמונה ליריעות שש ושמונה ליריעות עזים • ואלו הם השמונה אחת בקצה הכנף ושתיים בחיקי היריעות שבמקצוע מפה ומפה ואחת במקצוע אשר על פני המשכן וכן לפאה האחרת הרי שמונה • וכזו הצורה ליריעות עזים : ועשית פרוכה • עשויה מארבעה מינים עשר בעשר כרובעת להבדיל בין קדש הקדשים ובין הקדש : מעשה חושב כרובים • הטעם בחשבון החוטאים על ידי האריגה עולה הצורה ותהיה הצורה משני הפנים וככה הפרכת ואין מעשה רוקם שהרוקם על ידי מחט משים הצורה ביריעה ואומרים כי הצורה מפאה אחת לבד והיתה נתנת על ארבעה עמודי שמים מצופים זהב עומדים על ארבע אדני כסף תחת הקרסים קרסי זהב של משכן • יש מפרשים אומרים כי לכך נעשו הקרסים ומה יעשה בקרסי יריעות עזים אלא מפני משאם היו שתי חתיכות • אלא הפרוכת להיותה נתנת בוים שעל ראשי העמודים והוים כדמות אנמון ונתלית הפרוכת בהם • ונחסר ו'ו החבור מן וויהם מפני פנישת הווין : והבאת שמה • אין הרצון אחר שיתלה הפרוכת שהרי אחרי כן אמר : ונתת את הפרוכת על ארון העדות • כמו ועליו סטה מנשה (במדבר כ"ב) כי איננו רוצה בשעת הנסיעה והורה שהשלחן היה נתון לפנים לצד צפון והמנורה לצד דרום : נכת השלחן • ולא הזכיר מזבח הזהב לעלה : ועשית מסך גם זה מארבעה מינים אלא פרצוף הצורה היה ברקוב מעבר אחד • ובעלי הקבלה אמרו מעשה חושב • ארי מצד זה ונשר מצד זה • ושעור המסך כשעור הפרוכת עשר על עשר והוא היה נתון על ארבעה עמודים וזה על חמשה עמודים • אמנם אדני עמודי המסך הם נחושת מפני שהיו סבוכים לשמוש ההצר • המסך יחיד במשקלו מפעלי הכפל ושוכן המ"ם למלאת לחסרון אות הכפל והוא כלו קמוץ ובמסוך פתח • וענינו שמסך ומגן • ולא ידענו תקונו אם כאשר הוא היו נושאים שוליו לבעלה להכנס בהן או שהיה קרוע ומן הקרע היה נכנס בהן • והנכון שהיה כדמות פתחי האהלים יריעה אחת בין שני עמודים היתה נכפלת למעלה במשקוף :

כז ועשית את המזבח • האומר כי המזבח היה חתיכה אחת

ונקובה כאמצע בעבור שאמר ממנו קרנותיו • מה טעם שיאמר עצי שמים : המש אמות אורך וחמש אמות רוחב ונ' ושלוש אמות קומתו • ובעלי הקבלה אמרו ששלוש אמות מקום המערכה אמנם עשר אמות היתה קומתו בעבור שהמזבח שעשה שלמה היה עשר אמות קומתו • ויש להשיב שהיה נבהו עשר אמות בעבור שהבית היה גדול והפלא • ומה שלקחו ההקט ממזבח הזהב שהיה קומתו כפל ארכו אי אפשר כי קומת המשכן עשר אמות והקלעים חמש אמות ואיך אפשר היות המזבח נבהו כשיעור נובה המשכן והם עצמם חולקים דברי ר' יהודה שהדברים ככתבם : ממנו תהיינה • שלא יעשם לבד ויחברם : וצפית אותו נחשת • הצפוי ידוע : ועשית סירותיו • אלו הם כלים

להרמת הדשן ועל כן אמר : לדשנו • והיא מלה צחה וכן מלת ידשנה (תהלים כ ד) שהמעם תקובל באש השמים והשימנה דשן • ואולי על כן באה משונה בנקודה שהוא בא כדן ה"א העקר ואינו בקס"ן כדן ה"א הנוסף בעתיד : ויעיו • הם המטרפות שיגרפו הדשן מגורת ויעת כרד (ישעיה כה יז) : ומזרקותיו • כלי קבול הדם לזרקו : ומחתותיו • מגורת היהתה איש אש (משלי ו כז) • וכן לחתות אש מיקוד (ישעיה ל יד) • ענין הכנסה לשמוש האש במזבח הקמורת : ומזלטותיו • כסו שפוד וראשו כפוף דומה והמזלג שלש השנים (שמואל א ב יג) • ושמוש להפך נתחי העולה על המזבח להשרף : ועשית לו סככר • מגורת כאשר ינוע בכברה (עמוס ט ט) והיה בעל חורים כמו הרשת : רשת נחשת • בא כמו ושני צמידים על ידיה עשרה זהב משקלם (בראשית כד כב) • שהנחשת דבק עם הסככר • ואמנם בענין הכרכוב והרשת הנזכרים למזבח נחלקו בעלי מקרא מבעלי הקבלה • שבעלי מקרא אומרים שהכרכוב קני נחשת שתי וערב בנג המזבח ועליהם היה עורך העצים והעולה והיו חורים גדולים לכרכוב וכל מה שהיה נאכל היה נופל מן החורים על הרשת והיה אפר והאפר היה יורד מן הרשת אל הקרקע וחלון היה למזבח מפאת קדים למטה ממקום הרשת בצד המזבח וממנו היו מרימים הדשן והרשת היה בחצי המזבח מטה מן הכרכוב • והארבע טבעות הנזכרות בארבע קצות הרשת אומרים שהיו בקיעים בזווית המזבח והיו מוציאים הטבעות בחוץ והיו נוהגים הבדים בהם • זאת כונת הכמי הקראים • והנראה שכל אלו הדברים אמרום מדרך סברא שכך יאות להיות צורת המזבח כיון שנכוב לוחות היה • אמנם יש להקשות כי למה לא באר הכתוב צורת הכרכוב ועשייתו מקודם כאשר באר צורת הסככר • ועוד מנין ידעו שצורת הכרכוב שתי וערב בנגו והאש איך תעמוד בהיות חורים גדולים והיו נופלים גם באמור כי הרשת היה מלמטה לכרכוב עד חציו הוא מתפשט מן הכרכוב עד חצי המזבח • וכדעת הכמי הקראים היה ראוי לומר בחצי • ולמה לא היו הטבעות בחוץ למזבח אלא היו בפנים לרשת ויוצאים מחוץ למזבח ולמה הזכירו הכתוב בפני עצמו את המזבח ואת סככר הנהחשת • ובעלי הקבלה אומרים כיון שאמר : נכוב לוחות • אמרו שהיו סמלאים אותו עפר בכל מקום שהיו חונים שלא הזכיר לו נג ועל העפר היו מבערים האש ומקטירים העולה וזהו שנאמר מזבח אדמה תעשה לי (שמות כ כד) ואנחנו בארנו בו המעם • אמנם מה שנזכר הרשת תחת כרכובו אומרים הכרכוב הוא אזור סובב למזבח מבחוץ והיה לסוף שלש אמות סבבו • אלו הם הנזכרים : ושלוש אמות קומתו • שאומרים שקומת המזבח עשר הקש ממזבח הזהב שנבחו כפל רחבו על כן אומרים שמן הכרכוב ולמטה עד שתי אמות היה הרשת מבחוץ וזהו : תחת כרכבו מלמטה עד חציו • ויש להקשות שאם היה הרשת דבק למזבח הלא הוא היה מצופה • ועוד למה הבדילו בפני עצמו • וכנראה שהוא מטלטל עצמו • ועוד מה טעם היותו רשת בלי צורך • ומאמרם היות סימן להבדיל בין

דמים העליונים לדמים התחתונים מה טעם להבדילו ברשת ולא בדבר אחר. עוד מה שאמרו כי הכרכוב ענין סבוב ואמרו ששנים כרכובים היו לו אחד בשפת המזבח להלוך רגלי הכהנים ואחד לסוף שלש אמות לנואי. והם הולקים כמו שפירשנו ואיך אפשר היותם דברי קבלה והם הולקים. ויש לסבור כפרא שמכבר הנחשת הוא כלי בפני עצמו שהמזבח היה נתון בתוכו ושפת המכבר היה מגיע עד חצי המזבח מבהיין ועל ארבע פנות קצות רבועו בצלעות המזבח והרשת היה תחת המזבח ובנראה מתחתיו היה נופל הדשן והאש. ומערכת העולה היה ברשת שהוא קרקע המזבח עד גובה המזבח שהוא שלש אמות וכן אמרו בעלי הקבלה שמקום המערכה שלש אמות. ומה שאמר: תחת כרכבו. הואיל ואמר: נבוכ לוחות. הטעם תחת סבובו מלמטה על כן לא הזכירה עשייה בכרכוב. והנראה שהמזבח היה נשוא למעלה מן הקרקע על ידי עמודים: נבוכ. הטעם חלול והיה פתוח מלמעלה ומלמטה ותחתיו היה מכבר הנחשת. כנראה בטוב טען ר' אהרן נ"ע לר' יהודה המדקדק שהביאו בסדר בעלי הכפל והוא לא ערב להביא מפעלי הכפל אלא מה שיש לו ערילות וזה שלם. ואולם הצרך להביאו מפני שיש מדקדקים אותו נפעל מפעלי העי"ן אע"פ שבא בשור"ק כמו הנשאר והנצור (יהוקאל ו יב) עד שנעזרו מלישנא דרבנן עומד על פי הביב. הוצרך לפסוק שהוא מפעלי הכפל וכן ואיש נבוכ ילכב (איוב יא יב): ועל ידי כבש החלק היו עולים במזבח ממה שאמר ולא תעלה במעלות על מזבחי (שמות כ כו). ומה שאמר ומעלותיהו פנות קדים (יהוקאל מני יז). אמרו שהוא לנואי: כאשר הראה. כמו יהוא יעבדנו הרבה (מלכים ב יח): ולא הזכיר הכיור כאשר לא הזכיר מזבח הזהב אולי זה בעבור שלא נעשה מנדבת אנשים אלא הזכירו אצל כסף הכפורים כאשר הוא מוסגל מן האנשים ככה הכיור מוסגל מן הנשים: חצר המשכן. תפש פאת נגב בני הימין נכבד מהשמאל: קלעים לחצר. אמר ר' ישועה נ"ע ששלשה דברים לא הראה השם למשה בהר. מזבח הזהב והכיור וקלעי החצר. נקראו כן בעבור שאינם עשויים על ידי אריגה אלא כמעשה הקלע שהוא נקבים נקבים. ומה שנאמר שני קלעים הדלת (מלכים א ו לד) אומרים כמעשה הקלע לאופן הפתוח ונאמר מקלעת פקעים. מקלעות כרוכים (שם ו יח כט) והטעם פתוחים: והיו שש משור מאה באמה אורך. שכן נאמר: לפאת נגב תימנה קלעים. ונראה שהם על צד אורך והקלע חמש אמות אורך וחמש אמות רוחב וקומתו חמש אמות. ויש אומרים מה שאמר קלעים מאה באמה. הטעם עשרים קלעים שהם כאה אמה. ובעבור שנאמר: חמש עשרה קלעים. יש אומרים שהקלע אמה רחבו וקומתו חמש אמות נמצא מאה קלעים לפאה האחת. והעמודים היו עשרים נמצא שהמש אמות בין עמוד לעמוד וכן לפאה השנית: ולפאת ים. עמודים עשרה. ואורך הקלעים חמשים אמה. עולים כל עמודי החצר ששה וחמשים. והקשה החכם ר' אהרן נ"ע לר' סהל נ"ע אשר אמר כי בזויות החצר היו שני עמודים דבקים אחד לצד זה ואחד לצד

לצד זה כי צריך להיות יותר מן ששה וחמשים ר"ל ששים והחשבון אינו עולה כי אם ששה וחמשים ומדרך הכרה צריך להיות שבעה וחמשים על כן נאמר כי עמוד הזויות היה עולה מפה ומפה • ולי אינו נראה כן כי אם עולה מפה ומפה הנה יהיה לפאת דרום עשרים ואחד עמודים וכן לכל פאה בתוספת עמוד אחד ואם הניח הנמנה מפתח האחת יקשה לכך • גם עמודי הכתפות שלשה מפה ושלושה מפה הם חוץ מעמודי הזויות המזרחיות • וארבעה עמודי המסך יקשה להיות הרוחק זה מזה כעמודים האחרים גם עמודי פאת ים שהם עשרה אינם כתקון פאת מזרח ששם הפתח שהם עשרה • ולומר שעמודי המסך שהם ארבעה השנים היו דבקים עם עמודי הכתפות שהם שלשה מפה ושלושה מפה אי אפשר עד ששנים יהיו באמצע כי כל הפתח עשרים אמה והיו שבע אמות בין עמוד לעמוד ואם לא היו דבקים הנה יהיה השעור בין עמוד לעמוד ארבע אמות בחלוף שאר העמודים • וכנראה שדעת ר' סה"ע שהעמודים הנזכרים היו מזוית אל זוית ובין עמוד לעמוד יבוא יותר מחמש אמות על כן יהיה בזוית שני עמודים דבקים • ויותר טוב לומר כי הקפת העמודים היתה בשעור אחד גם עמודי הפתח וכל עמוד סוף זוית סוף העובר וראש הבא • והמסך שהוא עשרים אמה היו נוללים אותו מלמטה ונתלה למעלה כאשר מנהג פתחי האהליט : כל עמודי • הוסיף לבאר בעבור שקצר הבאור מן עמודי מערב ומזרח : זויהם כסף • יש אומרים שהם כדמות ו"ז וכבר בארנו שראשו האחד כפוף כדמות אגמון וראשו האחר תקוע בעמוד להתלות בו הקלע על ידי מבעות • והאומר כי היו תקועים בעמודים כדי להפשיט הקרבנות מה יעשה בווי עמודי הפרוכת והמסך : וחשוקיהם • המעם דבוקיהם וכן השקה נפשו (בראשית לד ה) • המורו ותדבק נפשו (שם לד ג) • והמעם שהיו משוחים משיחה של כסף והיו נראים עמודי כסף וכן וחשוקיהם כסף • אך המפרש אותו ענין קשור והמעם שהיה קושר הווים בעמודים מה יעשה בווי הפרוכת שלא נאמר שם וחשוקיהם • ודעת ר' שלמה הצרפתי שהוא הנור בחוטי כסף ואמר ואיני יודע אם על פני כלו או בראשו או באמצעיתו הנה ראשיהם מצופים ושאר העמוד אי אפשר בלי כסוי כסף כי הנה עמוד המסך איך אפשר היות עין גלוי אלא ראשיהם מצופים זהב והם מחושקים זהב • ובצוואה אמר לבד ויצפם זהב (שמות לו לו) • גם בעשייה הזכיר בעמודי החצר שראשיהם מצופים זהב • וחשוקיהם כסף ובצוואה הזכיר לבד מחושקים • ואם המעם שהוא הנור בחוטי כסף אין הבדל בינו ובין הצפוי ומה טעם וחשוקיהם : ורוחב חמשים בחמשים • אחר שאמר אורך החצר מאה אמה הודיע כי רוחב החצר חמשים לא היה כי אם בחמשים אמה שהוא מפתח המשכן עד פתח החצר כי בחמשים האחרים היה המשכן וזהו ורוחב חמשים בחמשים • ויש אומרים כי המשכן לא היה מסוף חמשים אמה של הצר • ולהיות באחורי המשכן תשע אמות אמנם לפני המשכן היו

עשר אמות והשאר היה באחורי המשכן ועל העשר שהיה לפני המשכן היה המזבח והכיוור ומשם היו חמשים של חצר שלא היה המזבח והכיוור בתוך החמשים של החצר • ויש מפרשים בחמשים אמה ואינו גבון • גם המפרש שמרובע הארוך בעל זווית נצבת שתי פאותיו מחמשים כן יאות על האורך ולמה לא בארו הכתוב • והמפרש חמשים בחמשים שבירי המרובע מה בא הכתוב להודיענו : לכל כלי • הלמ"ד נוקף כמו השלישי לאבשלום (ד"ה א נ ב) הם הפטישים והמקבות וכלים רבים היו להקמת המשכן : וכל יתדותיו • כבר בארנום : וכל יתדות החצר • הם יתדות העמודים :

פרשת תצוה

ואתה תצוה • אע"פ שהזכיר השמן בכלל הנדבה ככתוב שמן למאור בעבור שצריך תוספת תקון הוציאו בלשון צווי כאשר בא סדר תקון המשכן • או בעבור שהוא דבר מתמיד לדורות ככתוב להעלות נר תמיד והייבם להביאו הוציאו בלשון צווי והכל חיבים ואם קדם אחד להביאו נפטרו הכל והוא מהמצות הנעשות כדי כקרבן עולת תמיד ופרה אדומה וזולתם • ונאמר שהוצרך להזכיר זה בעבור שהדלקת הנרות היא המצוה הקודמת לכל דבר המקדש כנרמז ויכבו את הנרות וקמורת לא הקמירו (ד"ה ב כט ז) ולזה צריך משרתים נטבואר : יערוך איתו אהרן ובניו • על כן בסמוך ואתה הקרב • ובעבור שהיה הצורך להזכיר תקון הקרבים אל המקדש על כן החל בזו המצוה : ויקחו אליך • שמשוה הוא המשמש תחלה בשרות המשכן • או בעבור שאינו צריך זה לחכמי לב • והלא כתוב ואת שמן המאור : שמן זית זך • זך תאר לזית שלא יהיה מעופש : כתית • תאר חוזר אל הזית שיהיה כתית במכתש להוציא שמן זך שלא יהיה בו רפשים • ואע"פ שמצאנו כתית במחינה • ואכות אותו טחון (דברים ט כא) • אמנם טעם בעלי הקבלה שאמרו כתית למאור ולא כתית למנחות אע"פ שמצאנו כתית למנחות כתית רביעית ההין (במדבר כה ה) עד שאמרו כי לא נאמר זה אלא כדי להכשיר כתית למנחות ואמרו חובה למאור ולא חובה למנחות : למאור • שם מקרה כמו מאור עינים (משלי טו לו) ונמצא שם הנוף מאור ושמש (תהלים עד טז) וזה על שם המקרה : להעלות נר • למעם עלות הלהב : נר תמיד • אמרו בעלי הקבלה על טעם שגר המערבי לא היה ככה לעולם • והנכון על שם המין או יהיה שב לכל אחד ואחד : ותמיד • כמו עולת תמיד (שמות כט ט) והטעם לעתו בטעם לבער בערב בערב (ד"ה ב יג יא) : באהל

באהל מועד • בעבור שכלל הוצרך לבאר : מחוץ לפרוכת • שהוא במקום העשרים : על העדות • טעמו על ארון העדות : ועל • כמו ועליו משה מנשה (במדבר כ כ) ר"ל סמוך כי אי אפשר שנאמר כן בעבור שעת הנסיעה : יערוך אותו • טעם העריכה שיעור והעד שאמר מערב עד בקר • או הטעם תקון הפתילות וסדרם כמו ויערוך עליו ערך לחם (שמות ט כג) : אהרן ובניו • אהרן בזמנו : ובניו • כשיתמנו תהתיו : חקת עולם • להדליק הנרות שלא יפסק • כי הפסק הדלקת הנרות מרי עצום כי כתוב ויכבו את הנרות (ד"ה ב כט ז) ומיד ויהי קצף (שם כט ח) : **כח ואתה** הקרב • החל לבאר תקון המשרתים במה יקדשו : מתוך בני ישראל • שאם הם זרע קדש אין ראוי למלא

את ידו רק איש מיוחד הוא וזרעו אחריו : את אהרן אחיך • יש אומרים : אם הוא אחיך לו ראויה הכהונה ולא לבניך • ויש לומר כי אהרן הוא הבכור והעבודה היתה תלויה בבכורים ולא היה ראוי להעתיקן ממעלתו אחרי שהוא אחיו ובניו אחריו ולא בני משה והסכה ידועה : לכהנו לי אהרן • כמו ועמם הימן וידותון הצוצרות (ד"ה א טז טב) • ויותר טוב לומר שהוא נוסף הואיל וסדר את בניו עמו : באר שמות ארבעת בניו שכלל בניו נתמנו • או בעבור פינהם שלא היה בשעת קדוש בניו כסברת בעלי הקבלה : ועשית בנדי קדש • שעל ידי בנדים אלו יהיו מקודשים ומפורשים בעבודת המקדש : לכבוד • שבחם סתדמים כמו המלאכים שהם קדושי עליון לצורך גבוה : ולתפארת • שיהיו נבדלים משאר העם בעבודת השם : ואתה תדבר • הזכיר בתחלה שתקון הבנדים צריך לחכמי לב שלא עשה כן במעשה המשכן מפני דייקות החכמה שיש בהם : אשר מלאתיו • חוזר לכל אחד או שהוא שב אל הלב : ואלה הבנדים • סדר הבנדים : השן ואפוד • הקדים החשן מפני מעלתו אע"פ שבסדר הבאור הקדים האפוד שעל פי לבוש האפוד יתוקן החשן : תשבץ • שם והתי"ו נוסף ואפס על משקלו : ודעת ר' אהרן ג"ע שהוא שם התופש • ועוד אומר כי התי"ו לנקה בעבור הכתונת ולא ידעתי טעם לדבר • וטעם : תשבץ • יש אומרים ענינו רקמה • והאמת שהיא עשויה הקפות כמין טבעות מיושבות וכן נאמר ושכצת את הכתונת שש (שמות כח לט) • ועוד יתבאר טעם משכצות ולא הזכיר הציץ והמכנסים • יש אומרים כי אלה אינם נקראים בנדים • ואחרים בארו כי המכנסים אינם צריכים דייקות חכמה ומה יעשה בציץ שיש בו דייקות חכמה : והם יקחו • הנזכרים לעיל אל כל חכמי לב • וכנראה בלי חשבון היו לוקחים ועושים מה שהיו צריכים : ועשו את האפוד • נראה שאפוד אחד עשה משה אותו שהיה עת החשן • ואם מצאנו במקרא שיש אפודים רבים כאשר נאמר שמונים וחמשה איש נושא אפוד בד (שמואל א כב יח) • יש אומרים שהטעם ונושא אפוד בד להיותו אחד • ואהרים פירשו שהיו ראויים לשאת אפוד בד • ולשוא טורחים כי האפוד שעשה משה עשוי מחמשה מינים וזה אפוד בד • וכן ודוד חנור אפוד בד (שמואל ב ו יד) • הטעם בו פשתן • גם הנאמר

הנאמר בדברי אביתר אפוד ירד בידו (שמואל א כג ו) איננו אפוד משה • ויפה דקדק בן עזרא כי לא אמר האפוד גם לא אמר הוריד אלא ירד במקרה • והראיה הנמורה כי איננו אפוד משה שהרי בהיות אביתר עם דוד והאפוד עמו שאל שאל באורים והאורים היו עם החשן שהיה אפוד שעשה משה • ונראה שהיו עושים אפוד בד כדמות אפוד משה והיו לובשים אותו וכנראה שעליו היו שואלים והיו נענים בתשובה כדמות אפוד משה אע"פ שלא היו בו אורים ותומים • ונראה לי לומר שבזה החן הוהן דוד המלך ע"ה לבד בדבר האלהים ; ועשו את האפוד • יש אומרים מעם אפוד על שם החשב שיש בו שאופדו והוגרו וכתוב ויהנור אותו בחשב האפוד (ויקרא ח ז) • ונאמר ויאפוד לו בו (שם שם) • וחשב הפוך מגזרת ויחבוש (שם ח יג) ואינו נראה כן כי באמור ואפדת ויאפוד לו בו הטעם על ידי החשב שם האפוד • ולי נראה בעבור שהלבישו הכתונת ואחרי כן המעיל • הדבר העליון קורין אותו אפוד • ונאמר אפודת מסכת זהב (ישעיה ל כב) • אהלי אפדנו (דניאל יא טה) הכמו העליון • ונאמר ודוד הנור אפוד בד (שמואל ב ו יד) • ובעבור שהיו מהוברות בו הכתפות והחשן תלוי בכתפות ורוב החלק היה זה נקרא אפוד ועל ידי החשב היה מתקשט בו והאפוד עד רגליו מאחוריו : שתי כתפות עוברות יהיה לו • על שם שנופלת בכתף נקרא כן : הוברות • שלא היה רוחק ביניהם : על שני קצותיו • ר"ל שהאפוד היה נופל על גב הכהן מתחת אצילות ידיו והעד ששתי ידות יוצאות בראש האפוד אהת מפה ואחת מפה הן הנקראות השב וקצות האפוד ממקום שיוצאות הידות שמאותן הקצות היו מהוברות הכתפות אל האפוד • והחשב היה מעצם האפוד לא שהיה עשוי בפני עצמו והיה מהוכר באפוד כמו הכתפות : כמעשהו • עשוי מחמשה מינים • ולא היה למעלה מן האפוד כסברת קצת מפרשים אך יצא מפה ומפה מקצות ראש האפוד • והכתפות מהוברות באפוד עצמו על ידי תפירה : שתי אבני שהם • כאשר נאמר אבני שהם ואבני מלואים (שמות כה ז) : ופתחת • על ידי הרט : שמות בני ישראל • השבטים שמותם כסדר תולדותם • ראובן שמעון לוי ויהודה באחת לא שראובן לוי באחת כי אמר : ואת שמות הששה הנותרים : הרש אבן • נראה שהוא האר מן הדגושים כיון שנשמך ולא נשתנה הפ"א ופתחות הרי"ש לאות שהוא סמוך וכן וחרשים הטת מאדם (ישעיה מד יא) : פתוחי הותם • שלא היו האותיות בולטות והפתוח סביבותם אלא האותיות עצמן היו מפותחות : כתולדותם • כאשר נולדו כן נכתבו : על שמות • על מקום למ"ד השמוש ולא במקום בי"ת : מוסכות משכחות • מוקפות זהב כאשר עושים לאבנים היקרות שמקיפים אותן על ידי זהב לתפושן • וכנראה בתוכו על התושבת אין כלום כאשר יתבאר : ושבת את שתי האבנים : אחרי שתקנם נתנם על הכתפות שמתחברות על האפוד מאחורי הכהן ועולות ונופלות מלפנים וכמה שקרא נופל מלפנים נותן האבנים : אבני זכרון • בעבור שמפתחים שמות בני ישראל על

על האבנים בשאת אהרן אותם על כתפיו יהיו נזכרים השבטים לפני השם ששם עלו שבטים שכתי יה שהם מתדמים לעולם העליון יצב גבולות עמים למספר בני ישראל (דברים לב ח) : ועשית משבצות • אין אלו המשבצות הנזכרות כאבני השהם רק אחרות לצורך העבותות ורצה להשלים תקון הכתפות אע"פ שצורך המשבצות עם העבותות היו לצורך החשן ולא הזכיר הכתוב הנה שהמשבצות נתונות בכתפות רק אחר שהזכיר החשן • לא כסברת החכם ר' אהרן נ"ע שהן הן הנזכרות באבני השהם עד שפירש כי טעם משבצות הם כדמות שנים תופשים האבן ועל שן שתופש האבן היה נותן נקב השרשרות • ועל פי דעתו שנתונות היו העבותות במשבצות ואחרי כן מישבים את האבן ונושך אותם המשבצות • וכנראה כי האבן לא היתה נתפשת בשן אחד כי בזה התקן צריך נ' או יותר מנ' והכתוב אומר מוסכות משבצות ואיך אפשר בשכיל פעולת שן אחד להתלות עשיית המשבצות • והכתוב הראה תכלית עשיית המשבצות בעבור העבותות ומה טעם נתונות תשבין אם המשבצות כזו הצורה • וטעם אחזני השבין (שמואל ב א ט) ר"ל הקיפוהו והציקוהו אנשי המלחמה ולא יכול להנצל : ועשיית משבצות • הם שתיים כאשר הזכירם בעשייה והם הנזכרים בענין החשן אלא בארנו הטעם למה הזכירם הנה : שרשרות • כמין רתוק שלשלאות וכן ויעש שרשרות בדביר (ד"ה בג טז) ותחתיו ויעבר ברתוקות (סלכים א ו כא) • ויש שתוף למלת שרש והרי"ש נכפל והעד שרשרות נבלות • ולא נאמר שהם שתי לשונות אלא כמו שהשרש מעמיד האילן כן אלו העבותות מעמידים החשן • מנבלות • הוא תאר כמו והערים המבדלות (יהושע מז ט) • ויש מפרשים בעבור שהן בסוף נכול החשן נקראו כן • והאמת שתארן מנבלות בעבור שנתנו העבותות במטבעות שהן בקצות החשן וקצות העבותות נתנו במשבצות והנה לא הותירו אלא נעשו לפי שעור צרכן או בעבור שהיו בין גבולי הכתפות והחשן כי הנכול יורה על קצה : מעשה עבות • בשקל שאור זרבויו ימצא לזכר ולנקה • ודבר בכמותו ואחרי כן דבר באיכותו ובאר שהוא כמעשה עבות משלשה חוטי זהב גלילים לא שהוא דמות טבעות זה בתוך זה : ונתת אותם על המשבצות • עדיין שהוא מדבר בענין האפור כי עדיין לא נזכר החשן ולא באר המשבצות באיזה מקום ינתנו : ועשית השן • המשתכל בצרוף זאת המלה יבין דבר משפט על שם מה שיהיה משפט האדם לבוא עליו ויודיענו נקרא חשן משפט : מעשה חושב • עשוי מהמשה מינים : רבוע יהיה • כארכו כן רחבו זרת כפול : ומלאת בו מלואת אבן • שמלא אותם אבנים יקרות הם הנזכרים י"ב : ארבעה טורים אבן • כמו מינים כסף (יהוקאל כב יח) : טור אודם פטדה • עכ"פ יש חנות לאלו האבנים ולמד שהם על שמות בני ישראל שכל שבט מיוחד לאבן אחד ראובן על אודם • ואפשר כחן האבן היה הן השבט ושמות השבטים מפותחים על האבנים : משובצים • נאהים במשבצות זהב : במלואותם

במלואותם • שהיו ממלאים סביבות האבנים זהב • והנה שנים עשר כנגד ד' דגלים • ובעבור שיש סוכרים כי האורים והתומים הם על ידי אותיות שמות השכטים שהיו בולטות האותיות להתבאר הטבוקש ויש אותיות הסרות אומרים כי למעלה היו שמות ג' האבות ולמטה שכטי יה להיות כל האותיות נמצאות שם לנלות הטבוקש ומה יעשה במלה שצריכה שתי אותיות דומות : ועשית על ההשן • אין אלו השרשרות זולתי השרשרות שהזכרו למעלה אלא הן הן הנזכרות שם בעבור האפוד והנה בעבור ההשן שעל ידי השרשרות נקשר החשן אל הכתפות : ועשית שתי טבעות • להיות על שני קצות החשן שלמעלה לתת בהן שתי העבותות הן השרשרות • וכלת : שרשרות קצרה רי"ש הכפולה ולא שהם שתי לשונות : ושתי קצות שתי העבותות תהיינה על שתי המשבצות • הן הנזכרות ועשית משבצות • והמשבצות ינתנו על כתפות האפוד היות ההשן נקשר עם הכתפות : שתי קצות • אין הטעם שתי קצות של שרשרות האחת להנתן לאחת מן המשבצות וכן לשנית רק הרצון קצה כל אחת מן השרשרות • והנה לפירוש ר' אהרן נ"ע באמור : ואת שתי קצות שתי העבותות תתן על המשבצות • כבר הן נתונות כי בתחלה היה נתון במשבצות ואחרי כן בטבעות ההשן ובאמור : תתן על שתי המשבצות • הטעם כבר הן נתונות • ולפי סברת מפרשים אחרים בתחלה היו נתונות על הטבעות ואחרי כן על המשבצות : ונתת על כתפות • כנראה שבתחלה היה מתקן שתי קצות השרשרות עם המשבצות ואחרי כן היה מישב המשבצות על הכתפות ומה אנחנו מבינים שהמשבצות כדמות טבעות והשרשרת אהוזה בו שלא היה כדמות נומה ותושבת למטה : ועשית שתי טבעות • אחרי שבאר איך ההשן אחוז אל הכתפות בטבעות העליונות החל לבאר איך הוא אחוז למטה בשתי קצותיו שלא יתנועע מפה ומפה : על שני קצות ההשן על שפתו • שהיה בעבר האפוד כי קצות החשן היו סמוכות אל קצות האפוד שהוא בנב הכהן שיוצא החשב משם • ואמר : ביתה • שהטבעות היו בעבר האפוד שנכפל בפנים : ועשית שתי טבעות • להיות נתונות אל שתי כתפות האפוד כלמטה ר"ל קצות הכתפות ודבקת באפוד שהוא בנב הכהן : ממול • ר"ל כיון שהכתפות נופלות בחזה הכהן הנה הוא בפניו • וקצות הכתפות שדבקת באפוד הן ממול פניו לעומת מחברתו להיות הטבעות אל חבור הכתפות אל האפוד : מסעל להשב • לא להיות בהשב בעצמו אלא באפוד שהוא מעלה מן ההשב סמוך להשב כל זה תחת אצילות ידי הכהן : וירכסו את ההשן מטבעותיו • ר"ל טבעות ההשן : וירכסו • ר"ל הרכבת חבור החשן על ידי טבעות אל טבעות האפוד הואיל וטבעות החשן ביתה בקשר טבעות החשן אל טבעות האפוד כפתיל הכלת הנה החשן על האפוד : על חשב • כיון שנקשר בשתי קצות האפוד שסמנו החשב נמצא החשן על החשב : ולא יזח • ר"ל בהעשות כן לא יזח החשן מן האפוד ואינו מצות

לאו כאשר פירשו בעלי הקבלה כדרך שאמרו במאמר לא יסורו ממנו (שמות כה טו) • וטעם: ולא יזה • ינבה נפעל מפעלי הכפל • ואחרים פירשו שהיו"ן מקום סמך יסח (משלי טו כה) כדרך יעלוז (תהלים צו יב) יעלוז (איוב כ יח) שהוא קל מפעלי הנו"ן והפירוש הראשון יותר קרוב • כאשר לא תכון המחשבה היות תקון אלה הבגדים כפי ההודמן כאשר קרה בלי תכלית מכוונת אמנם צריך לכון כי תקון הבגדים הוא הכמה פליאה • ואי אפשר לצייר חכמה זולתי מה שהוא במציאות • וכפי דעות החוקרים הרמזו כלו לפי בחינת פעולתם הואיל שעל ידי אלה הבגדים מתבארים משפטי הדברים וצריך להדמות תקון הבגדים בכלי המורה משפטי הדברים והכתוב אומר ונשא אהרן את משפט בני ישראל • ונקרא השן משפט ואין הכונה בו אודות משפט עניני הדין בהעלם דבר • ואמת כי כל מה שהיה בעולם בדין ומשפט • וגאמר כי כל דרכיו משפט (דברים לב ד) • ונאמר צדק ומשפט מכון כסאך (תהלים פט טו) • והמעין בדבר בסדר ההנהגה יבין דבר שבל ענין הווה בעולם השפל תלוי בעולם האמצעי וזהו דעת עליון • והשם הפליא לעשות בתת דמיון בבגדים אלו לפי בחינת מערכת עולם האמצעי ונתן להם הן להתחדש בלב הנושא אותם במה שיכון לעלות במחשבה מה שהוא נעלם ומה שהוא עתיד להיות אלו הם האורים והתומים • ברוך השם אשר בחר בעמו ישראל והנן להם מעלת הנבואה והעמיתים באורים ותומים כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל (במדבר כנ כג) • לא עשה כן לכל גוי (תהלים קמז ב) • כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל (במדבר כנ כג) לדעת הענינים מן המסובכים עצמם רק מידעיה הכוללת כלל הענינים • וכבר העירונו במה שקדם כי הכתוב בתת דמיון דבר בדבר אי אפשר לבקש השויון בכל עניניו • והנה האפוד עם החשן דמיון נלגל המזלות בס"ח צורותיו והחשב הוא קו י"ב המזלות והאפוד לשאר הצורות כ"א לצד דרום וט"ז לצד צפון • ואמנם בל"ו צורות לא נתן הכתוב דמיון כי אין צורך לכחותם לרחקם מן הישוב • ואולם הכתפות העולות ונופלות בחזה הכהן כאלו שהגלגל נחלק לשני הצאים ואבני השם על שתי הכתפות • דמות השם כדמות זכוכית דמיון שהגלגל ספירי • ששה משמות השבטים על האבן האחת וששה משמות הנותרים על האבן השנית • יצב גבולות עמים למספר בני ישראל (דברים לב ח) • והיותם נחלקים לשנים שהששה מהם ימיניים והששה שמאליים • וששה תדיר למעלה וששה למטה כי ברוח חלק שוקע חלק • והתלי שמכריח מן הקצה אל הקצה ששה מזלות יש בין קשרי הראש והזנב • והנה שתי המשבצות שהם על שתי כתפות האפוד שנתנים בהם עבותות הזהב שנקשר בהם החשן בטבעות שהם על שתי קצותיו • וארבעה טורי אבן שהם על החשן ספותחים בשמות בני ישראל ויהיה כפי החלוק בשתי נקודות הצדוק ושתי נקודות ההפוכין על כן יאות להיות הד' חלקים מל' • ולומר שהטעם בהם שחלקו הגלגל לי"ב בתים והם לד' חלקים הם הצומח והשוקע גובה הרום ושפל הרום על כן החשן מרובע כארכו כן רחבו • והיה כפול דמיון מעלה ומטה •

ועל אלו י"ב בתים תלוי כל הצורך והם נקשרים בכתפות שבהם אבני
השהם שהם כפותחים על שמות בני ישראל דמיון לצורות המזלות שהם
י"ב שנקשרים מטטה וממלל להשב האפוד היות נקשר בד' נקודות
הצומח והשוקע גובה הרום ושפל הרום • ולא יזח החשן מעל האפוד
כי כפי המזל אשר יהיה בכל בית שבו תהיה השאלה יהיה המשפט •
ואמרנו כי המזלות הם כנופות ושבעה המשרתים הם כנשמות נותנים
להם הכח על כן ונתת עליו את האורים ואת התומים • יש בפרשים
שטעם אורים והומים מאירים הדברים ומתמימים אותם • ואיני יודע
טעם למאמר מתמימים • וידוע שאין הבגדים הם האורים והתומים ולא
האבנים ולא הזהב • ואין האורים דבר אחד ואינם מעשה ידי אומנים
כי אין כתוב ויעשו ולא ויביאו אלא כתוב ויתן עליו את האורים
ואת התומים • ומשה הוא הנותן כדמיון ונתת מהודך עליו (במדבר כז כ) •
והמעיר בדברים אומר כי טעם אורים כמו על כן באורים כבדו ה'
(ישעיה כד יד) והבדל המר הכוכב מהמר השמים שהכוכב אשוי ואין
הגלגל אשוי כפי שבארו בעלי מלאכת הככת השמים שמהברות ז'
הנושרתים עולים ק"כ מהברות ויש מהברות גדולה ומחברת קמנה
ומחברת תיכונה וכל מהברת יש לה פעולה בעולם השפל והמשך
הכח ההוא יש לו הקף משוער וזהו תומים • גם זה הטעם אינו כתישב
בדעתי במלת תומים • אך הנראה לסבור כי האורים יופיעו משפטי
הדברים הואיל והמערכת תלויה על פי רצון רוצה וכונת מכון באיזה
צד ירצה להשלים הדבר בידו היכולת לעשות באשר ירצה • והתומים
הם ענין גדול ודבר נפלא ולמעלתם הקדימם תומיך ואוריך לאיש הסידך
(דברים לג ח) • והמעייין בסדרי המקראות בשאלות אשר נשאלו על ידי אורים
ותומים יבין דבר : מעיל האפוד • נסמך אל האפוד כדמות לבוש פנימי
זחיצון והנה המעיל הוא הפנימי והאפוד היצון והוא כליל תכלת ולא
במין אחר • והמעיל אין טעמו שיהיה מהעמף בו מראשו ועד רגליו
כי הנה כי כן תלבשנה בנות המלך הבתולות טעילים (שמואל ב יג ה) •
וכתוב ומעיל קטון (שמואל א ב יט) גם אינו קרוע מלפנים כי מה טעם
לא יקרע • והואיל ודמה אותו : כפי תהרא : שפה יהיה לפיו סביב •
הנה אינו קרוע ויצא פי ראשו באריגתו וזה טעם לא יקרע • ולא
זה סנוהו המונים מצות לאו ואינו נכון • ואין הדמיון שיהיה כפול רק
הטעם כשיעשה כזה התקן שיצא שפת פיו באריגתו לא יצטרך להקרע :
ועשית דמוני תכלת בעבור שהמעיל תכלת • והרמונים תכלת וארנמן
והולעת שני עשוי משלשה מינים הם על שולי המעיל • ואמר :
פעמון • מלשון הולם פעם (ישעיה מא ז) לשון קשקוש • אם היה
כדעת המפרש כי הפעמון בתוך הרמון שהיה הרמון הלול והפעמון
בתוכו לא היה ראוי לומר : פעמון ודמון • אבל כנראה שהפעמון
בתוך שני הרמונים ונראה שהרמון היה לנואי והפעמון להשמיע קול :
ונשמע קולו • חזור אל הפעמון לא שהשם צריך אלא לפי דעת האדם
מח שהוא על צד כונה ויראה • או יהא הטעם כשיבוא לשרת ונשמע

קול הפעמון ואז ידעו ישראל זמן השרות ויכוננו לבם ועל כן נאמר והיה על אהרן בכואו לשרת בקדש • וכן בצאתו שלא יסירו ישראל דעתם מלכון בעבודת השם עד צאתו שאם לא כן מה טעם בצאתו להשמיע קול • על כן : ולא ימות • שיענש אם לא יהיה כן • ומיתה זו בידי שמים : ועשית ציץ • כנראה שהוא מין תכשיט מטעם מציין מן החרכים (שה"ש ב ט) שענינו נראה וננלה וכן יציץ נזרו (תהלים קלב יח) שענינו אפשר להיות טעמו ידאה ונקרא כן בעבור שכתוב : ופתחתו עליו פתוחי חותם קדש לה' • וזה הפתוח לא ידענו טעמו אם לא נאמר כי כשם שנאמר בענין המעיל ונשמע קולו בכואו שהטעם לבון הלב בשעת העבודה כן זה שהרצון כמודיע קרושת קרבנות המקריבים והוא על המצח מאזן אל און : ושמת אותו על פתיל תכלת • כנראה שהיו לו שני נקבים על שתי קצותיו בעבור שכתוב בעשייה ויתנו עליו פתיל תכלת (שמות לט לא) ועוד כתוב הנה : והיה על המצנפת • יש מפרש שפירש שתקונו היה בשלשה פתילים כשתי הקצוות ובאמצע כל פתיל היה מלמטה ומלמעלה ושלשתם היו נקשרים באחורי הראש והאמצעי היה נתן על המצנפת • ולמה קצר הכתוב ולא אמר בשני המקומות פתילי תכלת לשון רבים : אכן לפי הפשט היה פתיל אחד והמציף ואם אמר שהיה על הפתיל והפתיל עליו יאות כיון שהוא נכנס בנקבים שבשני קצותיו • ולא יהיה על במקום כ"ת השמוש • וכיון שאמר : אל מול פני המצנפת • הנה המצנפת היה מכסה מקום השער והציץ היה סמוך לו במצח אל פני המצנפת אכן המצנפת היה מושם עד אחורי העורף והפתיל היה נתן עליו לקשרו על כן נקרא נטר הקדש שהיה מקיף לא שהיה מקום מונח בין הציץ ובין המצנפת כדעת בעלי הקבלה : ונשא אהרן את עון הקדשים • אינו ענין סליחה • ויש אומרים לכפר על עונות שיביאו עליהם הקדשים כגון חטאת ואשם • ומה טעם לכל מתנות קדשיהם • ויש מפרשים שאם יקרה על קדשיהם מהקמרת ההלכים וזריקת הדם שום טומאה על צד שנג יכפר עליהם • ויש מפרשים הטעם בעת שהקדישם אולי מחשבתם לא היתה כהונן על כן נתן הציץ במצח בעבור נקבי ההרגש ששם המחשבה לרצות הנקרב • ויותר טוב לפרש הואיל והקריבום המקריבים אותם אחרי שנודעה קרושתם על ידי הציץ יהשכ להם ואע"פ שאירע בהם שום טומאה אחרי כן ישא אהרן את עון הקדשים • ומה שמען המוען שהיה ראוי לומר עון המקריבים הנה כמוהו את עון האשה (שמואל ב נח) והמסיכות פעמים אל הפועל פעמים אל הפועל • ויש לקחת הרמז ממה שאמר : אשר יקדישו • ומה שאמר : לכל מתנות קדשיהם • שהמעם משינתנו ויוקדשו • ולא ידעתי טעם לדבר ר' אהרן נ"ע באמור : לכל מתנות קדשיהם • שיצאו מה שהם בנדר ונדרה כי כלם נתונים הם • או נאמר שכלל שני המינים כמסרת החכם ר' ישועה נ"ע באמור : אשר יקדישו בני ישראל • הוא אל החובות ובאמור לכל מתנות הוא למה שאינו קבוע • ויש לעזור בכונה זאת שלא אמר

כל מתנות • ואם כן יהיה סאמר : ונשא אהרן • מתפשט והטעם ונשא
 עון לכל מתנות קדשיהם : והיה על מצחו המיד : כמו עולת תמיד
 (שמות כט מב) שהטעם בשעת עבודה : לרצון להם • שיהיה מרצה קדשי
 בני ישראל במה שהוא מפותח קדש לה' כאשר הרמזנו : ושכצת הכתונת
 שיש • הוא כתונת אהרן כמו שנאמר וכתונת השבץ : ואבנט • נתבאר
 במעשה שהוא עשוי מארבעה מינים מעשה רוקם : ומנבעות • המור
 המצנפת • לא כדעת בעלי הקבלה שהמנבעת היא המצנפת ותקון הלבישה
 יהליף השם כי המצנפת ידועה שהיא יריעה דקה מסככת הראש כפי
 תקון לבישתו כנזכר צנוף יצנפך צנפה כדור (ישעיה כב יח) כקובע על
 הראש • והמנבעות הוא מגזרת נבעה והיו על ראשיהם : לכבוד ולתפארת •
 שעל ידי המנבעות היו לכבוד לשמש בעניני הכהונה : ולתפארת •
 להבדל מהמון העם • ואחרי שהשלים תקון הבגדים אמר והלכשת
 אותם ומשחת אותם • ועל ידי הבגדים והמשיחה אמר ומלאת ר"ל תשליכם
 להתקדש בעבודת הכהונה : ועשה להם מכנסי בד לכסות בשר ערוה •
 הזכירם עתה כדי לכאר שאם לא ילבשו אותם בכואם אל אהל מועד
 להעלות נר ולהקטיר ומערכת הלחם או בנשתם אל המזבח להקריב
 תמידים ומוספים קרבנות צבור ויהידים יהיה להם עון ומתו בו • מיתה
 זו בידי שמים • וכן נאמר בלבשו את המעיל להשמיע קול בכואו
 ובצאתו ולא ימות : חקת עולם לו ולזרעו • המתמנה תחתיו יהיה
 מזרעו :

כח וזה הדבר • מה שאמר ומלאת (שמות כח יז) : החל לכאר במה
 יושלמו : לקדש אותם לכהן : וזה הדבר • החל לכאר במה יקדשם
 לכהן : לקח פר • הצווי בא שלם • ואמרו כי משה יקהם מממונו ואינו
 נראה כן : ולחם מצות • חסר המתואר כדרך ועשיר יענה עזות (משלי יח כג)
 והנה הם שלשה מיני לחם : לחם מצות • יתכן להיות עבות : וחלות
 מצות • למטה מהם • כי הרקיקים היו דקים : סלת • שלשה מיני הלחם
 היו מן הסלת • הלוח מצות והיתה הסלת בלולה בשמן והרקיקים היו
 כשוהים אחרי אפיתם : וסלת • הטעם הנקי והכר מן החמים ויהיה
 מגזרת סלוח כמו ערטים (ירמיה נז כו) ונמצאו גם מפעלי הלמ"ד סלה
 כל אבירי (איכה א טו) ומשקלו בשקל אל השוקת (בראשית כד כ) •
 קובת • והת"ו למ"ד הפעל ואם בא הת"ו בדג"ש בהבור הכנויים נמשך
 כדין השלמים ועל כן יש מדקדקים שדנוהו כדין השלמים הת"ו למ"ד
 הפעל עקרו סלת : על סל • יש מפרשים הטעם בסל ועל מקום ב"ת
 כמו המלט על נפשך (שם יט יז) • ולהיותו כמשמעו אפשר • כי אפשר היותו
 שמוח : ואם לא הזכיר מנחת כהן אולי במח ממה שיתבאר • אע"פ שיש
 חלוקה בין החכמים בסאמר ביום המשה שיש מפרשים אותו אחר יום
 משחו ר"ל בזמן שיתמנה להקריב ובנעת מקומו נבאר מה שיראה אחרי
 האמת : ואת אהרן פתה אהל מועד • במקום ששם הכיור שירחיץ אותם
 במים והזכיר הבגדים : והלכשת • יוצא לשלישי • ולא הזכיר האבנט כי
 יזכרנו בכלל בגיו : ואפרת • שלא יתוקן האפור עליו כי אם בהשב :
 ושמת

ושמת המצנפת ונתת את נזר הקדש • צריך לומר ציץ נזר הקדש •
 בעבור שהזכיר הבגדים הוצרך להזכיר גם המצנפת כי קודם שומו
 המצנפת משחו כנזכר : ולקחת את שמן המשחה ויצקת על ראשו •
 כנרמו כשמן הטוב על הראש יורד על הזקן (תהלים קלג ב) שהיה יורד
 בין שתי עיניו אל זקנו • ובעלי הקבלה הבדילו בין משיחת אהרן
 ובין משיחת המלכים : אהרן ובניו • בעבור שנאמר והגרת אותם אבנט •
 וחבשת להם מנבעות • לבנים לבד : והיתה להם כהונה • שעל ידי
 דברים אלו תהיה להם הכהונה : להקת עולם • שלא תפסק הכהונה
 ממנו : ומלאת יד • שתהיה להם רשות להשתמש בענין הכהונה :
 והקרבת את הפר לפני אהל סועד • מכלל הקרבה ראשונה היה סמוך :
 וסמך • הצריכו סמיכה לפר החטאת להתכפר כאשר נעשה פר חטאת
 על המזבח להתכפר שיהיו נקיים מכל שגג וטעות שיוכשרו בהקרבה
 להסיר חטא : ושהטת את הפר לפני ה' • בהצר המשכן כנגד הפתח •
 ולהיות השחיטה חוץ לקלעים אין משמע הכתוב מורה זה : ולקחת
 מדם הפר על קרנות המזבח • זה מזבח העולה לא מזבח הקטורת כי
 עדיין לא הזכיר • והאומר כי זאת החטאת נשרפת וכל חטאת נשרפת
 דמה סוקרב לפנים • ואם נאמר כי זה המזבח אינו מזבח הקטרת
 כנראה שלא הוקרב דמה לפנים • ויש מפרשים כי זה הוראת שעה
 ואלו היה זה מזבח הקטורת היה ראוי לומר אל יסוד מזבח העולה
 להבדילו מהמזבח הראשון כאשר הזכיר כן בחטאת המשיה וחטאת העדה •
 עוד יש להשיב כי עדיין לא נעשית עולה שיתיחס עליה • ומה
 יעשה בעגל הנשרף לאהרן ביום שמיני למלואים • ומה שיש לומר כי
 זה הפר הקרב בשביל כפרת המזבח וכפרת אהרן ובניו לכך סמכו
 ידיהם עליו • ועל כן נאמר הכפורים ופר חטאת תעשה ליום על הכפורים •
 והואיל ועל כפרת המזבח היה לא הוכשר שתהיה כפרתו על ידי מזבח
 הזהב • והלא ביום הכפורים בראשו הוצרך כפרתו ועל כן לא נאכלה
 כי הכהן אינו אוכל חטאת עצמו : אמנם עגל הנשרף לאהרן לא היה
 נוהג הדין להתעלות כפרת הכהן מן כפרת המזבח • ובעבור שהיו מצות
 עתיות נעשו להוראת שעה • ונתנית הדם על קרנות המזבח היה
 באצבע ומותר הדם להשפך על יסודו וכל זה על ידי משה כי כן
 נאמר : באצבעך • ואמר : תשפוך • כי משה עתה בשבעת ימי המלואים
 במקום כהן גדול ואהרן ובניו הבעלים • והזכיר החלבים מן הפר והם המשה :
 החלב המכסה את הקרב • והוא הדק ובכללו נכלל החלב אשר על
 הקרב : ואת היותרת על הכבד • שהוא כדמות לשון • לא כדעת בעלי
 הקבלה כאשר תתבאר דעתם : הכליות • יש אומרים שנקראו כן מגזרת
 נכספה וגם כלתה נפשי (תהלים פד ג) ששם כח תאות המשגל : והקטרת •
 שישרפו עד שיעלה הקיפור : ואת בשר הפר • הגוף כאשר הוא :
 ואת פרשו כי לא היה צריך רחיצה כיון שהוא נשרף חוץ למזבח :
 ואת האיל האחד • איזה יקרה משניהם שלא היה צריך גרל כשעירי
 יום הכפורים : וסמך אהרן ובניו • כיון שבמעשה כתוב במקום וסמך
 השלישי

השלישי האמור כאן ויסמכו מכלל אין הבדל כמו שאמרו קצת מפרשים •
 כי וסמך זה מורה שאהרן סמך תחלה ואהרי כן בניו • אבל מורה
 שהיו סומכים כלם כאחד • והסמיכה מצאנוה בשלשה פנים • יש סמיכה
 שהיא השמת יד ממש כמו הסמיכה בקרבנות • ויש שהיא בנטיה כמו
 והלויים יסמכו את ידיהם (במדבר ח יב) • ויש שתהיה ברטו כמו וסמכו
 בני ישראל את ידיהם על ראש הלויים (שם ח י) • ואין הסמיכה בשתי
 ידים הואיל ונאמר בשעיר יום הכפורים החי וסמך אהרן את שתי ידיו
 על ראש השעיר (ויקרא טז כא) הראש עצמו : ולקחת את דמו • הטעם
 במזרק : וזרקת על המזבח סביב • לא כמו דם פר החטאת שהיה
 צריך אצבע וקרן : תנתח לנתחיו • יש אומרים הטעם לד' נתחים •
 ויש אומרים ל"ב נתחים • והאמת לד' נתחים • וכן נאמר כל נתח טוב
 ירך וכתף (הזקאל כד ד) : ורהצת קרבן • מן הפרש לכבוד המזבה : וזרעיו •
 מפני לכלוך המנוף שדורך בהם : ונתת על נתחיו ועל ראשו • ולא הזכיר
 שאר תנאי העולה מהפשטה ומערכת עצים כי כפח על מה שיתבאר בתורת
 הקרבנות : והקטרת את כל האיל המזבח במזבח העולה כליל תהיה :
 את האיל השני • משני האילים : וסמך אהרן ובניו את ידיהם : היסנית
 כי היסין נכבד מהשמאל : ולקחת מדמו ונתת על הנדך • מה שכאמצע
 האזן • ואחרים פירשו שהוא הרך : ובהן • הוא הנקרא גודל ועם
 בהונות שני משקלים • ואולם נתינת הדם בשלשה מקומות כדון להתכפר •
 ואולם האזן הרטו הנה שמוע מזבח טוב (שמואל א טו כב) : והידיים
 עסקניות לכל דבר ולמלא במ את ידם • והרגל כנרמו רגלי עמדה במישור
 (תהלים כו יב) • שמור רגלך (קהלת ד יז) והדם הנשאר יזרוק על המזבה :
 ולקחת מן הדם • שזרוק על המזבח : ומשמן המשחה • מעורבים זה
 בזה : והזית על אהרן • כיון שאמר : על אהרן ועל בנדיו • כנראה
 שהזה לו מתחת בנדיו • ויש לומר שהיתה ההזיה בפניו : ועל בניו
 וקדש • שעל ידי הדם תהיה הכפרה ועל ידי הזאת הדם עם שמן
 המשחה תהיה הקדושה והוכשר לעבודת המקדש • ויבדל אהרן להקדישו
 קדש קדשים • ועד עתה נראה שנתן על בניו משמן המשחה על כן :
 וקדש הוא ובנדיו ובניו ובנדי בניו אתו : החלב והאליה • שמן האיל
 והכבש קרבה האליה • ויאות להיות הו"ו נוסף שאם לא כן יהיו החלבים
 שבעה כי במאמר החלב המכסה את הקרב כלל החלב אשר על
 הקרב והעד בחלב פר החטאת שאמר לבד החלב המכסה על הקרב :
 והספיק גם למה שעל הקרב כי להיות החלב מורה למה שעל הקרב אי
 אפשר כי בכל מקום קודם במאמר המכסה מאשר על הקרב כי הוא
 הרב ושוק היסין מהאיל : וכבר להם • ממה שאמר ולהם מצות אחד
 אחד משלשה מיני הלהם והנה החלבים והשוק והלהם יושמו הכל על כפי
 אהרן ועל כפי בניו : והנפת • משה הוא המניף ידיהם שמוליך וכביא :
 ולקחת והקטרת • כעוד שהעולה נשרפת : אשה • בעבור שנתנו לאש
 המזבח • ולא מצאנו לחם נשרף כי אם זה : לריה ניהוח • חלילה לאל
 מהשנות הנשמיות אכן בהשקט הנוף להכנע מכות הגופניות החדות

תנוה הנפש שהיא משכן לאל ית' בעולם השפל : ולקחת את ההזה מאיל המלואים • כאשר נאמר ואת שוק הימין : מאיל המלואים • שעל ידי שוק הנשרף וחזה הנתן למשה למנה נקרא איל מלואים והטעם שהושלמו במעלת הבהונה להיות משמשים בקדש ולזכות במתנות הבהונה : והיה לך למנה • ר"ל ההזה כנגד משה • ונקרא : הזה • מגורת הזה הטעם שהוא נראה לעין : למנה • הטעם לחלק : וקדשת את הזה • ר"ל הזה ושוק הנתנים מן השלמים שהם דמיון חזה ושוק שהונפו והורמו מאיל המלואים שהשוק נתן להקטרה וזה למשה • ויש אומרים שהשוק גם הוא למשה נתן ולא כן ואתם כשינתנו מן השלמים ינתנו לאהרן ולבניו : אשר הונף ואשר הורם • הטעם כל אחד ואחד • או שהוא כדון הפועל • ואמר : ואשר הורם • כי כל מונף מורם שהמורם להנביתו למעלה והמונף להוליד ולהביא • וחזה ושוק של איל המלואים הונפו : והיה לאהרן ולבניו להק עולם מאת בני ישראל כי תרומה הוא • הואיל והם הורמו מאיל המלואים שוק וחזה : ותרומה יהיה מאת בני ישראל מוכחי שלמיהם • לתת שוק וחזה לכהן : ובגדי הקדש • הם שמונה בגדי כהונה : יהיו לבניו • הטעם למי שיתמנה תחתיו : למשחה • ר"ל שיוצק על ראשו שמן המשחה • ואין טעם למשחה לשון גדולה כמו אל הנעו במשיחי (תהלים קה טו) : ולמלא • שיושלם כהן גדול והוא לאהרן מבניו אלא אמר יהיו לבניו הטעם לדורות הבאות : שבעת ימים • כמו אלה שבעת ימי המלואים : ילבשם • בא השי"ן בקמ"ץ כצורת העבר והנכון בצר"י כמו נינם יחד (תהלים עד ח) : אשר יבוא אל אהל מועד לשרת בקדש • הטעם הוא להעלות הנר ולהקטיר הקטורת • ויש אומרים מרמז למעשה יום הכפורים שמעשה יום הכפורים אינו ראוי אלא לכהן גדול • והכונה הראשונה יותר ראוויה כי כן נאמר והקטיר עליו אהרן (שמות לו) • ובהעלות אהרן (שם לח) • ועוד שבמעשה יום הכפורים אינו משמש בשמונה בגדים : תקח ובשלת • הטעם בצווי : במקום קדוש • בפנים לקלעים וגם נאכל בפנים לקלעים • ונאמר : ואכל את בשר האיל ואת הלחם אשר במל פתח אוהל מועד • מכאן אמרו חכמי הרבנים שהם קדשי קדשים • וחכמי הקראים אמרו שהם קדשים קלים כיון שהונפו כי כל המונפים קדשים קלים שנאמר וזה לך תרומת מתנם לכל תנופות בני ישראל (כמדבר יח יא) : ואכלו אותם • יש מפרשים : אשר כפר בהם • דרך קצרה להיות מלת אותם מושכת אחרת והטעם להיות אשר כופר מרמז על אהרן ובניו • ואחרים מפרשים אותם על הלחם ועל הכשר : וטעם : אשר כופר • ענין שררה מלשון שבעת ימים יבפרו את המזבח (יחזקאל מג כו) • והאמת שלא הוכשרו באכילתם רק על ידי כפרה וכפרתם בלל מעשה הפרשה שהוקרבו בשבילם והם כפרה להם : למלא את ידם : להשלימם כמעלת הבהונה : לקדש אותם • לאכול מן הקדשים על כן זור לא יאכל כי קדש הם • וזר הוא שלא נעשה עליו ממה שסדר הכתוב ואפילו בני בניו : ואם יותר • מדי אכלם : ושרפת • לא באש המזבח אלא במקום קרוב למזבח • וקרוב להיות במקום שפך הדשן • וזמן אכילתם

אכילתם יום ולילה כזבח תודה : ולא יאכל • יש מקשים אהרי אמרו להשרף באש מה טעם : לא יאכל • והורו שהעובר ואוכל כדי להיבנו קרבן לא להסגיל למי שאכלו בשגגה • ולי נראה שאמר : לא יאכל כי קדש הוא • להורות שאינם כדון השלמים שאם נאכל נפסל אלא הטעם אם נאכל חוץ מזמנו האוכל עובר אבל הוא עומד בקדושתו : ועשית לאהרן ולבניו ככה • כון להורות שאין החיוב להעשות ביום הראשון לבד אבל חייב להעשות בשבעת הימים : אותכה • כנראה כי זאת המלה מורכבת מן אותך ומן אותך ששניהם משתמשים בלשון ואולם בא כן לזווג מלת ככה ובעבור שהוא בעומד עמד התי"ו בקמ"ץ : שבעת ימים תמלא ידם • בשני אילים והלחם : ופר חטאת • כון לחייב גם הפר בכל יום : על הכפורים • כפרת המזבח וכפרת הכהנים וכפרת המזבח להכשירו • יש אומרים שמא יוקרב בו דבר שאינו ראוי ואיך אפשר שתהא הכפרה על העתיד • ואחרים פירשו הטעם מנדבת העם שמא הביאו דבר גזל : וחטאת • הטעם להסיר החטא • או הטעם נתינת הדם באצבע נקרא בשם המוי • והורה כי בכל יום חייב להקריב בשבעת הימים שנאמר שבעת ימים ויפרו את המזבח (יהזקאל סג כו) : בכפרך • ר"ל מיום שתכפר עליו : ומשהת אותם • מיום הראשון לא שבכל יום צריך משיחה ולא שמיחה זו היא נתינת דם הפר : והיה המזבח קדש קדשים • יש אומרים קדש ככל הקדשים • והאמת שהוא קדש קדשים • ומה שבאר : כל הנוגע במזבח יקדש • כנון כלים שמביאים המנחה כנוכר כאשר יביאו בני ישראל את המנחה בכלי טהור (ישעיה ס"ב) ואם הקרכים למזבח יש מהם קדשי קדשים כל שכן המזבח עצמו • ויש מפרשים הטעם כל הנוגע במזבח יהיה קדש כנון הכהנים • והראשון קרוב : וזה אשר תעשה • הטעם ומלבד קרבן הנזכר צריך להקריב התמיד לא שלכך אמר • וזה להזכיר איזה יקדש בנגעו למזבח : ככשים בני שנה • שהם תוך שנתם לא שהטעם שנה שלמה כי לא ימצא ככה בכל יום : שנים ליום • יום זה מרמז שימי הקרבנות מבקר עד בקר ואינם כימי הבריאה אלא היום והלילה יקראו יום • לא כדעת האומרים שיום מרמז על יום לבד לא לילה כי טעם : בין הערכים • מחלק הלילה וכן בין הערכים הנאמר בפסח • וקראו לילה כאשר נאמר כי בחדש האביב הוציאך ה' אלהיך מצרים לילה (דברים מז א) : את הכבש • דעת בן עזרא אחר שהמתואר בידיעה צריך להיות גם התאר בידיעה וצריך לומר האחד • והביא בשם ר' משה הכהן וצריך לבוא גם המתואר בהסרון ידיעה וצריך לומר את הכבש כבש אחד • והלא זה בידיעה : את הכבש האחד • ואולי נתכלכל מן הכתוב בפרשת פינחס : ועשרון סלת כלולה • היא מנתה הכבש והשמן רבע ההין גם הנסך רביעית ההין מדה ידועה היתה אצלם ואנחנו לא ידענו שעורו • והנה המנחה והנסך הם לכבש שהוא עולה והמנחה והנסך היו נשרפים עם מערכת העולה • וטעם : נסך • לשון יציקה כמו ויסך אותם לה' (שמואל ב כג טז) • ולכללם אמר : אשה לה' • שאכלתם האש : ואת הכבש

ובנסבה • שב אל עולת הבקר כי כן נאמר מנחתם ונסכיהם (במדבר כט כד) •
 ובמקום אחר אמר ובנסכו (שם כח ה) וחזור אל הבקר : עולת תמיד
 לדורותיכם • בתהלה נאמר למשה וזה אשר תעשה והוא בשבעת ימי
 המלואים ועתה התמידו לדורות לכל כהן שיהיה אהרן ובניו תמיד
 שלא יפסק • יש אומרים שזה תלוי אהרי בואם לארץ כי במדבר אחר
 נסעם מהר סיני לא הקריבו וזהו טעם : העשויה בהר סיני • ומה יעשו
 במעשה יום הכפורים שכתוב ויעש כאשר צוה ה' את משה (ויקרא טז
 כד) • כי אי אפשר שלא הקריבו גם התמיד • ויש לסבור כי בשעת החניה
 תדיר היו מקריבים וזהו טעם פתח אהל מועד לפני ה' • וטעם העשויה
 כטעם צווי כמו אכן לשקר עשה (ירמיה ה ה) והעד שאמר : בהר
 סיני • ולא אמר במדבר סיני • וטעם הזבחים ומנחה (עמוס ה כה) וזולת
 החובות והזבחים במה שאמר ולא אריח בעצרותיכם ושלם טריאכם לא
 אביט (שם ה כא) כי אין תכלית המכוונת הקרכת הקרבנות אלא לעשות
 צדק ומשפט כאשר קדם ואמר שנאו רע ואהבו טוב (שם ה טז) והעירם
 לאמת הכונה במה שאמר הזבחים ומנחה הנשתם לי במדבר • והענין שאם לא
 הקרכתם לשם זבחים לא נתחייבתם דבר כי הקרבנות אינם כי אם על
 צד הלאוט וכן נאמר כי לא דברתי את אבותיכם ולא צויתים על
 דברי עולה וזבח (ירמיה ז כב) • ונאמר זבח ומנחה לא חפצת (אמנם)
 אזנים כרית לי (תהלים ט ז) • כי הנה שמוע מזבח טוב (שמואל א
 טו כב) • אכן ענין התמיד מעיר ענין נפלא לשכון השכינה בתוכנו
 ולזה העיר ואמר : לפני ה' אשר אועד לכם שמה • אכן משפסקו
 לעשות התמיד כאשר הרמזו ויכבו את הנרות וקטורת לא הקטירו
 ועולה לא העלו בקדש (ד"ה כ כט ז) מיד ויהי קצף ה' (שם כט ה) •
 ואמר : אשר אועד לכם • הרמז אל משה ואהרן • ונראה לי לבאר שהטעם
 כטעם ונועדתי שמה לבני ישראל : לדבר אליך שם • יחד הדבור
 למשה : ושקר נבא המפרש כי הדבור היה אל משה במזבח ההיצוץ
 פתח אהל מועד אבל הוא דבק עם אהל מועד לא עם לפני ה' •
 ואהל מועד כולל המשכן מקום העשרה ומקום העשרים ונתבאר במקום
 אחר וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפרת (במדבר ז פט) •
 וכתוב ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד (ויקרא א א) :
 ונועדתי שמה לבני ישראל • וזהו הוועד בשכון הכבוד בתוכנו • וזהו :
 ונקדש בכבודי • וכאשר ישכון כבודי במשכן אקדש את אהל מועד
 והמזבח והמשרתים שיהיו קדושים לכהן : ושכנתי • הטעם כשאשכון
 בתוך בני ישראל כי המשכן בתוך ארבעה דגלים אהיה משנייה להם •
 וזהו טעם : והייתי להם לאלהים • ומתוך השנחתי שאשנייה להם
 בהשגחה המופתית : וידעו כי אני ה' אלהיהם • שאני חלקם ונחלתם
 ולא המזרות :

ל ועשית מזבח מקטר • שם המזבח על שם שנתנת בו הקטורת
 להעלות קיטור : עצי שטים • מעצי שטים • ואולם
 אנחנו הרמזנו למה עכב זכר מזבח הקטורת עד כאן • גם אפשר לתת
 הטעם

הטעם בעבור שהזכיר שכנית הכבוד בתוך בני ישראל בעבור הקרבת התמידים • והכונה בהקרבת התמידים מלעבב השגחה המיוחדת לישראל כון להורות שאינו לצורך גבוה על כן כשהזכיר הקרבת קרבנות הזכיר גם מזבח הקטורת שריח הקטורת שהוא מונע לריח הזבחים להעיר הכונה בהקרבת הקרבנות ולזה האופן נעשה לא שהוא להעיר על חלק מחלקי המצואות כאשר העירונו סדר הענין בתקון המשכן : ממנו קרנותיו • כמו מזבח העולה : וצפית • בשביל צפוי נקרא מזבח הזהב וכן נקרא מזבח הנחשת : ועשית לו זר זהב • כבר פירשנוהו • על שני צדיו יהיו הטבעות להיות בתים לבדים • ומלת : בהמה • ה"א גוסף • וצדיו הם הצלעות צפון ודרום שהשלחן לצד צפון והמנורה לצד דרום והמזבח באמצע כנגד אמצע הפתח משוך כמעט ביניהם • והו טעם : לפני הפרוכת • והטעם סמוך : ולפני הכפרת • ר"ל בנגד • זיש לו גג מצופה לשום עליו המחתה עם הקטרת כי כן נאמר ולקטורת הסמים (שמות כה ו) : בהטיבו • נקוי הנרות ותקון הפתילות ושתי הפעולות נעשות בביאה אחת והיא ביאה של בקר : ובהעלות • בערב צבואו להדליק הנרות יקטירנה : לא תעלו עליו קטורת זרה • הואיל ובאר העתים מכלל לא קרא קטורת זרה אלא הבאה הוין שחרית וערבית • או יש לומר נקראת קטורת זרה שאינה של צבור מווסנת והזהיר לא תעלו עליו קטורת זרה ומנהה ונסך מלבד לענין הקטורת : וכפר אהרן • בעבור שהזהיר מדברים שהקדים ובא להורות הוין : מדם חטאת הכפורים • הוא דם פר ושעיר הנעשים ביום הכפורים : אחת בשנה • פעמים • אחת על קרנותיו והאחת על גנו ונהלקו החכמים • יש אומרים שהוא הנרמז וכן יעשה לאהל סועד • ומהם אומרים הוא הנרמז ויצא אל המזבח ולשם נבאר האמת • ואולם לא הזכיר חטאת המשיח וחטאת העדה שהובא דמם בפנים • יש אומרים בעבור שאלו אינם קבועים בזמן • ואחרים פירשו כי לא נזכר בהם רק נתינת דם ולא כפרה ואין צורך :

פרשת תשא

כי תשא • בעבור שבפרשת זיקחו לי תרומה באר בענין התרומה כל מה שהיו צריכים במעשה המשכן ותקון כל ענין והיו קצת ענינים שהיו צריכים באור באיכות הבאתם בארם הנה בפרשת ואתה תצוה בתקון השמן ופרשה זו בנתינת הכסף מה שנזכר בכלל התרומה זהב וכסף • וההל במאמר : וידבר • להפדיש בין תרומת הובה וכן תרומת

תרומת נדבה להראות אופן חיובו • וכעבור שחתם בכפרת המזבח
 הסמיך כפרה אצל כפרה ושלוש כפרות זו אצל זו : כי • מלת כי
 אע"פ שהיא מלה זעירא היא רבת פנים ובמקום הזה תורה על חיוב
 כמו כי קבור תקברנו (דברים כא כג) : תשא • מלת נשיאת רבת מענים
 ועם מלת ראש מצאנוה משתתפת לשלשה מענים • ענין התנשאות
 ומשנאיך נשאו ראש (תהלים פג ג) • וענין כריתה ישא פרעה את
 ראשך מעליך (בראשית מ יט) • וענין ספירה עבדיך נשאו את ראש
 אנשי המלחמה (במדבר לא מט) ובמקום הזה ענין ספירה • אמנם אם
 הרצון בזה המאמר שמרמז על המנין שנמנו ישראל בשנה השנית
 מה שנאמר שאו את ראש (שם א ב) • או שזה המנין אחר • ונחלקך
 דעות החכמים שהענין מסופק • יש מי שאומר שזה מנין אחר זולת
 המנין שנמנו בשנה השנית מפני שבפרשת אלה פקודי נאמר וכסף
 פקודי העדה (שמות לח כה) והורה שממנו נעשו האדנים • וידוע שהמטבח
 הוקם באחד לחדש הראשון והמנין היה באחד לחדש השני והכתוב
 אומר : כי תשא : ונתנו • מכלל נספרו ונתנו ואע"פ שבה מאמר כי
 תשא סובל להיות מרמז למה שנאמר שאו את ראש כי המאמר
 יורה לעתיד ולא אמר שא שיורה להיות מצות עשה והמנין לעתה • גם יש
 קושיות אחרות שהוא הסגל לכל יוצא צבא וזה לכל מי שעברו עליו
 עשרים שנה לבד ולשם הוציא שבט לוי והנה לא הוציאו ועוד לשם
 חבר אהרן והנשיאים עם משה והנה לא כן • ומאלו הרמזים פסקו להיות
 זה המנין בפני עצמו זולת מה שנמנו בשנה השנית • והאומרים כי
 זהו הנזכר בשנה השנית נעזרים שלא מצאנו כי נשאם • ועוד מה
 שאמר וכסף פקודי העדה (שמות לח כה) • ואמר לשש מאות אלף
 (שם לח כו) • ונראה שזה המנין שנמנו בשנה השנית ואלו היו שני
 מנינים איך אפשר שישוו ולא יוסיף ולא יגרע ואולי בראשון היו בני
 י"ט שנה ובשני נהיו בני עשרים • והטוענים כי אם נוספו בשני הנה
 נגרע שבט לוי שהיה בראשון ומי שלא יצא בצבא והנוספים יהיו
 במקום אלו • זהו באפשר רחוק ולא תכילנו המחשבה • ואם כעבור שאמר
 וכסף פקודי העדה ואיך אפשר שלא נפקדו הנה ממאמר הם העומדים
 על הפקודים (במדבר ז ב) • ובידוע שזה נאמר בהנוכת המזבח בחדש
 הראשון בשביל מה שנמנו בשנה השנית ולא יוכל לומר שהוא על
 המנין הראשון כן זה מאמר וכסף פקודי העדה • ומה שמענו כי הנה
 נזכר משה ולשם אהרן והנשיאים עם משה נאמר כעבור שלא היתה
 המצוה לעתה הניח הבאור עד בוא עתו • ובנראה כי שבט לוי לא
 נתנו כופר שהכתוב הרמז באמרו לפקודיהם והרמז לנפקדים מכן
 עשרים • ואם יטעון שהכתוב תלה נתינת הכסף על הנשיאה שכן
 אמר : כי תשא • ונתנו • ואם לא נמנו איך נמצא הכסף : יש מפרשים
 שזוהי משה הכסף ויקשה זה איך היה נודע זה השעור • ולומר ידעו
 בדרך נבואה יותר טוב לומר שמשה הכריז מי שהוא עתיד להיות בן
 עשרים בעת הנשיאה יתן מחצית השקל • ועל זה מרמז ילקחת הכסף
 וכלם

וכלם נתנו • כאשר הביאו תרומת נדבה כן הביאו גם תרומת חובה ונמצא זה
 השעור • ועל זה מרמז כל מרים תרומת כסף ונהשת (שמות לה כד) אע"פ שיש
 אומרים שזה כסף נדבה וממנו עשו חצוצרות אינו נראה כן • ושבת
 לוי לא בא בזה • וכתוב בפרשת אלה פקודי אשר פקד על פי משה
 עבודת הלויים (שם לה כא) • וכתוב בעת ההיא הבדיל ה' את שבת
 לוי (דברים יח) • ודעת בעלי הקבלה שהם שני מספרים • והקשה להם איך
 ישוון שני המספרים ואמרו שהשנים הנזכרות הם שנות העולם ומשנכנס
 חדש תשרי נמנו והמנין השני בהדש אייר והרי הם תוך שנה אחת •
 ויש קושיא לדבריהם שלפי דעתם בראשון היה שבת לוי ובשני לא נספרו
 עם ישראל • ויש לי לעזור בכונה השנית שאם אין הכונה שעל מנין שנה
 השנית מרמז צריך לומר שנמנו עתה בעבור כסף כפורים והכתוב אומר:
 כי תשא: ונתנו • ותלה הנתניה לעלת הנשיאה והיה ראוי לומר תשא
 אותם ונתנו להתלות הנשיאה בעבור הנתניה אמנם תלה הנתניה בעבור
 הנשיאה • ונראה לתת הטעם בעבור שהיו ישראל עתידים להפקד כדי
 לתקן הדגלים להדמות בד' פני המרכבה על כן הוצרך לתת כפרם שלא
 תשלוט בהם מנפה בעבור שהם מתדמים בעולם העליון והוא טעם:
 ולא יהיה בהם נגף בפקוד אותם • והנה אהרן ובניו הסגלו בענינים
 להתקרב גם הלויים בטוהרתם וישראל נתנו כפרם • ואם הטעם שנספרו
 כדי לתת הכסף איך יהיה הטעם לתת הכפר שלא יהיה בהם
 נגף בפקוד אותם • מכלל שהספירה אינה בשביל נתינת הכפר:
 ונתנו איש כפר • כפי הרמז שהרמזנו לא יתחייב בעת שיספרו לתת
 מחצית השקל • והאומרים בכל שנה היו הימים ישראל לתת מחצית
 השקל ונעזרו ממה שנאמר את משאת משה עבד ה' במדבר (ד"ה ב
 כד ו) יסבול פנים אחרים לא מכה זה המאמר • אכן אם יתחייבו בכל
 מספר הכתוב לא אמר מאמר מוהלט בעת שיספרו לתת כפר אלא אמר
 כי תשא הטעם כשתשאם אתה • ויפה הקשה ר' ישועה נ"ע שהענין
 מסופק אם יתחייבו ישראל לתת אם יספרם משה פעם אחרת • ואולם
 האומרים כי בימי דוד היה הנגף בהם בעבור שלא נתנו כפרם זה אי
 אפשר אכן הסבה ידועה • וכתוב כי לא בהרב ובהנית יהושיע ה'
 (שמואל א יז טז) • ואולם אם נטיתי מהסכים באפשר הרהוק לא בעבור שהדעת
 השנית לא יסבלוה פשטי הכתובים אכן נטיתי כמה שהדעת נוחה וכיוצא
 בזה יש בכתוב: בני ישראל לפקודיהם • מלמד שישראל נתחייבו להספר ולא
 הנרים: כפר נפשו לה' בפקוד אותם • כבר בארנו הטעם למה נתחייב כפר
 נפש והוא טעם: ולא יהיה בהם נגף • והנגף מצאנוהו לשני מינים ותהי
 המנפה בעדת ה' (במדבר לא טז) • ובמלחמת אויב ולא תנגפו לפני אויביכם
 (במדבר יד טב): זה יתנו • מרמזו שעור הכפר והטעם זה השעור יתנו:
 בקע • בארו שהוא מחצית השקל כי כאשר יבקע השקל הוא חצי: לגלגלת •
 הוא שאמר: את ראש • שהנכבד מכלל אברי הגוף הוא הראש והגוף נכלל בו •
 והראש הוא הנקרא גלגלת וכן ותרץ את גלגלתו (שופטים ט ג) ונקרא גלגלת
 לפי שהוא דומה לגלגל: בשקל הקדש • נקרא קדש לאופן השעור כי לא היה

כשעור שקלי המדינות : עשרים גרה • הם גרגרי הרובין : תרומה לה' •
 תרומת חובה : כל העובר • כי הנמנים עוברים דמיון עוד תעבורנה הצאן על
 ידי מונה (ירמיה לג יג) : סכן עשרים • כשעור גרגרי השקל ובשעור זה
 הזמן נתקן האדם בקומה ובדעת והוא קרוב לחצי השבוע : גם הרמז
 שרביעי נגדי לראשון בכלל איכותיו ועל כן הוא קשה על כן נתייב
 לתת כפר נפש : העשיר לא ירבה • מצות לאו : והדל לא ימעיט :
 הואיל והוא כפר נפש ונפש אהת לכל הכל שוים וזהו טעם : לכפר על
 נפשותיכם : ולקחת את כסף • תסבול הכונה כפי שפירשנו אע"פ
 שהחיוב להנתן הכסף אחר הספירה הקדים משה ולקחו וזהו טעם :
 ולקחת את כסף הכפורים מאת בני ישראל • וטעם : ונתת אותו על
 עבודת אהל מועד • בשביל האדנים : והיה לבני ישראל לזכרון • כי
 המשכן עומד על כסף החיוב וזהו טעם לפני ה' : ועשית כיוור • כשאר
 ועשית הנאמר במעשה המשכן שהוא על ידי אומנים • והיה ראוי להזכר
 בסדרו קודם מזבח העולה אמנם בעבור שהיה שמושו בבואם אל אהל
 מועד או בנשתם אל המזבח שעבודת פנים להעלות הנרות ולהקטיר
 קטורת ועדיין לא נזכר מזבח הקטורת • גם בעבודה היצונית שהוא
 מזבח העולה ואם הוא נעשה בעבורו איך היה מקדומו בסדר על כן
 נזכר אחרי כל תקון המשכן • והעד בקיום המשכן הקדים המזבח :
 כיוור • הוא כלי גדול שהיה מכיל מים לפחות כדי לרחוץ ממנו ששה
 אנשים משה אהרן ובניו : ובנו • הוא מושב הכיור : לרחצה • מקור
 בשקל למשה (שמות כט כט) : בין אהל מועד ובין המזבח • במפורש
 שהמזבח הושם כנגד הפתח • ואי אפשר היות גם הכיור כנגד הפתח •
 על כן אמרו המפרשים שהיה לאחד הצדדים באויר אמתים וחצי בין
 המשכן ובין המזבח עד שלקחו הרמז סבית עולמים ואת הים נתן
 מתתף הבית הימנית (מלכים א ז לט) • ואמרו שהיה מושם מצד ננב •
 הואיל שהפתח עשר אמות והמזבח רחבו חמש אמות נשאר המז
 אמות אמתים וחצי מצד צפון ואמתים וחצי מצד דרום ונראה הדבר
 כיון שפתח המסך היה עשר אמות • ולא נאמר שהכיור היה פתח אהל
 מועד • מכלל היה בפאה הוין מן הפתח : את ידיהם ואת רגליהם •
 אמרו בעלי הקבלה ענין שאינו יוצא מן הכתוב שתקון הרחיצה היה
 שמניה ידו הימנית על רגלו הימנית ורוחץ וכן השמאלית • ופשט הכתוב
 שבתחלה רוחץ ידיו ואחרי כן רגליו : בבואם אל אהל מועד • להדליק
 הנרות ולהקטיר • ויש עתים אחרים בביאתם במערכת השלחן והזאת
 דם פר משיח והעדה כי בביאת עבודת יום כפור הזכרה הרחיצה •
 ואולם להיות טעם : בבואם • ברמז בשעת הנסיעה להוריד פרוכת
 המסך אי אפשר בעבור שאמר בכואם • כי יהיה טעם בבואם אהרן
 בזמנו ובניו בזמנם • או שכהנים משנים היו כשרים בעבודת אהל מועד
 כשלא היה בהן גדול • גם מאמר : או בנשתם אל המזבח • כמו בבואם •
 והמפק אם שהמין היה רוחץ פעם אחת בבקר והיה כשר כל היום
 או בכל ביאה או נגישה היה רוחץ • ונראה כי אחרי שהיב רחיצה
 במעשה

במעשה יום הכפורים מכלל רהיצה אחת תספיק ביום לכל העבודות :
 ירחצו מים ולא ימותו • מלמד אם לא ירהצו ימותו ומספיק למאמר
 או בגשתם אל המזבח : או בגשתם אל המזבח : אינו רוצה מזבח
 זהב כי הוא תחת כבואם אמנם זה מזבח הנהשת • ועוד שאמר :
 להקטיר אשה • ועוד אמר : ורהצו ידיהם ורגליהם ולא ימותו • כדי
 להתמידו לדורות : ואתה • בו"ה החבור כי אהרי הרהיצה צריכים המשיחה :
 קח לך • יש מפרשים בעבור שאמר : לך • רוצה לומר מממונך וזה אי אפשר
 כי כתוב והנשיאים הביאו (שמות לה כז) • ואמר ואת הכושם (שם לה כח) • וכן
 אמרו בקטורת להיות משה והלא נאמר ולקטורת הסמים (שמות כהו) •
 ואחרים פירשו ארבעה דברים הובאו למשה ומשה תקנם כי לא היו
 צריכים לאומנים • והם שמן הזיתים ושמן המשהה והקטורת והמלוואים •
 וכתוב ואת שמן המשהה ואת קטורת הסמים והם ככלל ויביאו • וכתוב ויעש
 את שמן המשהה (שמות לו כט) והמעם על האומן כי לא הזכיר את משה •
 והראוי לפרש שמלת : לך • כך מנהג הלשון כמו לך לך (בראשית יב א)
 לתוספת : בשמים ראש • המעם החשוב והמעולה כי ימצאו למטה
 במעלה : מור דרור • המעם הפשי מכל נכל • ונהלקו החכמים מהם
 אומרים שהוא היוצא מהצבי ועל כן אמר דרור שהוא נקי מן הדם •
 ובעבור שמצאו אריתי מורי עם בשמי (שה"ש ה א) • יש
 מפרשים שהוא צמח והוא נודף כמור • ויש אומרים בעבור שהצבי הולך
 בין צמחי האדמה כחום הגדול ומשליך אותו בין צמחי האדמה
 ומלקטים אותו מן הצמחים נאמר כן • ונקרא : מור • שהוא מר : המש
 מאות • המעם שקלים : וקנמן בשם מהציתו • הסמיכו לבשם שהוא מן
 החשוב • ובשם עם בשם שנים משקלים • ואריתי מורי עם בשמי •
 משקל שלישי : מהציתו • אמרו הכמינו ע"ה כי מהצית יפול על השוין
 וחצי על שאינם שוין • והעד וממהצית בני ישראל (במדבר לא לו) • לא
 ידעתי מעם לדבר בעלי הקבלה שמשקל קנמן בשם המש באות כמו המור
 אלא אמר מהציתו להיות שתי הכרעות • והנראה שמהציתו בכנוי
 מרמז למשקל המור ומה יעשה כמה שנאמר : וקנה בושם חמשים
 ומאתים • אמרו הכמינו ע"ה כי : קנה בושם • לא נודע מהו • והחכם
 ר' אהרן נ"ע אמר שהוא אישקיננתו"ש שהוא דומה כתבן : וקנה •
 אמרו בעלי הקבלה שהיא קציעה : ושמן זית הין • איך אפשר שיספיק
 להשרות הבשמים לבד על כן אמרו המפרשים שבתהלה משרה אותם
 במים ומוציאים ריחם ונותן השמן עם המים על האש והמים נאכלים
 ונשאר השמן • והכתוב לא הורה כן • ואפשר היות ההין מדה גדולה
 ויהיה שמן משחת קדש כשיתערב זה בזה בריחם וזה מעם : ווקח
 מרקחת • ורוקח הוא עירובם ומרקחת התערבות כהם : מעשה • המעם
 בתקן רוקח כי על מנת כן יהיה שמן משחת קדש על כן שנה
 המאמר : ומשחת בו • החל לבאר הנמשחים בשמן המשיחה והחל
 מהארון שהוא הנכבד והורה שכל הנמשחים יהיו קדש קדשים : כל
 הנזע בהם יקדש • שמעלים בקדש ולא מורידים • ובדבר הראוי מרמז

כנרמו כאשר יביאו בני ישראל את המנחה בכלי טהור (ישעיה סו כ) :
 ויש מפרשים הקרבן יהיה קדש : ואת אהרן • הסגילו לאהרן ולבניו •
 ומצאנו כי נמשהו דוד ושלמה כנרמו בשמן קדש משחתיו (תהלים פט כא) •
 ופסקו כי בני דוד היו נמשחים בשמן המשחה • ואהרין אמרו כי דוד
 ושלמה לבד נמשחו והוא הוראת שעה : ואל בני ישראל • החל להתמידו
 לדורות : ואין הטעם מה שרקח משה בטעם הדרש במאמר : זה • אבל
 ראוי להאמין שאם תמה זאת המשיחה לעשות אהרת • ורמו : זה • עונה
 על הרקח : על בשר אדם לא יוסך • אפילו הכהנים כי אינו על
 הסיכה רק על המשיחה : וייסך • אם הוא קל חסר הפועל ובעבור
 חסרון הפועל יש מהלפיין החירי"ק שור"ק כמו ויישם בארון במצרים
 (בראשית נ כו) • והוא יוסך פועל שרא נזכר שם פועלו מן ההפעיל :
 ובמתכונתו • אין הטעם במספר הבשמים ואיזה ערך יהיה אבל הטעם
 על השעור בעבור שאמר : קדש הוא • ואינו קדש אלא בשעורו •
 ויש אומרים במדת הבשמים בעבור שאמר בקטורת ובמתכונתה ולא
 הזכיר שעור הסמים : איש אשר ירקח כמותו : החל מאשר פסק :
 על זר • שאינו טבני אהרן : ויאמר • בעבור חבור המאמר תקון
 הקטורת עם שמן המשחה : סמים • כאשר אמר הסמים : נטף ושחלת
 וחלבנה • ועוד אמר : סמים • אלו השלשה זכרום החכמים במיניהם :
 ונטף • יתכן היותו משמיכי"י • ואמר : סמים • פעם אחרת להורות
 שאלו הסמים בערך אחד והלבונה בערך אחד והזהו טעם : בד בכד •
 ואהרין פירשו שארבעתם כל אחד יהיה לבדו והראשון נכון • כי
 בעבור שהלבונה כנגד כלם אמר : ועשית אותה קטורת • שחוזר אל
 הלבונה שהיא כנגד כלם • ולהיות נטף שמן בלשמן שנטף אי אפשר
 כי לא נעשית מדברים נזולים • והבשמים הלוקים מן הסמים שהבשמים
 ריחם טוב והסמים סמי הרפואה • נראה שרא אמרו בעלי הקבלה
 אחד עשר מיני סמים אלא ממאמר בשמים לשמן המשחה ולקטורת
 הסמים שמשמשים מלת בשמים עד ולקטורת הסמים הוצרכו להוציאם
 בדרך רחוקה שאמרו סמים כ' נטף ושחלת וחלבנה הרי ה' • ואמר
 פעם אחרת סמים והם ה' כנגד ה' הרי עשרה ולבונה זכה הרי י"א •
 והאמת שהסמים בעבור הקטורת וכן נתבאר בהכאה ואת שמן המאור
 ולקטורת הסמים (שמות לה ה) • והחכם ר' אהרן נ"ע הראה בלבו
 בדבריהם • ויש לפרש : ועשית אותה קטורת • כמו מלואים הם על
 שם שנקראים קטורת ולהיות לכל אחד אי אפשר כי הנה נטף לשון
 זכר : רוקח מעשה רוקח • הטעם אהרי עהם דברים נתיים על ידי
 אש שיתערבו היטב : ממולה • יש אומרים שיתן בה מלח • ואהרין
 אומרים שתהיה שחוקה • ויש אומרים שהיא מנורת מלחים ר"ל שיערבו
 אותה בדרך שעושים המלחים במשומים את הים • ולי נראה בין
 שהם נתיים להתערב ועוד נקדשים זהו טעם : ממולה • כמו ארין פרי
 למלחה (תהלים קז לד) הטעם יבשה בטעם ואת ארצכם כנוושה (ויקרא
 בו יט) • על כן הוצרך לומר : ושחקת ממנה הדק : טהור קדש • טהור

מכל טנוף והיא קדש : ושחקת ממנה הדק ונתת ממנה לפני העדות . בעבור זה המאמר אמר ר' סהל נ"ע מבלל הנקמרת היא בכל יום היא פתות פתות . וכדין הכריע ר' אהרן נ"ע שאם היה אומר ונתת לפני העדות היתה דעתו נראית אלא אהרי שאמר : ממנה . פעם שנית הטעם מן השחוקה . ומה שנאמר ביום הכפורים קטורת סמים דקה (ויקרא טז יב) הטעם דקה מן הדקה אעפ"כ דעת ר' סהל נ"ע כי לא נמצא בכאור שהנקמרת בכל יום דקה . ויש להעיר שביום הכפורים נאמר כי בענן אראה על הכפרת (שם טז ב) הטעם בענן הקטורת להיות כל כך עב . והיה לצורך שעה אבל הנקמרת בכל יום היתה חתיכות כדי לשרת ברוב היום שמעלים הקרבנות : אשר אועד : הטעם על הכפרת בין שני הכרובים : קדש קדשים . יש לומר שהנקמרת בפנים היא הנקראת קדש קדשים והנקמרת במזבח הזהב נקראת קדש לבד ולזה אמר : קדש תהיה לך . והכריע בזה כי המזבח קדש קדשים והנקרב עליו איך יהיה קדש לבד . ואין זאת טענה כי מזבח העולה נקרא קדש קדשים ובו מעלים קדשי קדשים וקדשים קלים . אלא אפשר שאמר : תהיה לכם . הוא מרמז על כל הקטורת : במתכונתה לא תעשו . יסבול להיות בעירוב אלו הבשמים ואע"פ שלא יהיו בשעור התורה . ואפשר להיות האזהרה בשעורה . ואולי אחר שאמר : איש אשר יעשה כמות להרית בה . כנראה שמרמז על עירוב הסמים ואם לא יהיה שעור . וחכמים הרחיקו להעשות שעור הסמים אע"פ שיחבר דברים אחרים וכן אמרו בשמן המשחה ואפילו אם יעשו שלא להרית עובר אלא דבר הכתוב כמה שאפשר על הרוב . אבל ריה קטורת הנקמרת במקדש אינו נמנע : ונכרת מעמיו . חייב כרת בשמן המשחה והקטורת . ולעולם קטורת יחיד אינה קרבה במזבח . וקטורת הנשיאים אמרו שהיא הוראת שעה . ויש אומרים שהיא משל צבור : לא תעשו . כנגד ישראל : קדש תהיה לך . כנגד משה או כנגד ישראל :

לא ראה קראתי . אהרי שהשלים כלל מעשה המשכן החל להזכיר האומנים : קראתי . הואיל ואמר : בשם . לא נוציא

טעם הקריאה מענינה היות כטעם זמן והבנה . ואינו כמו ויקרא בשם ה' (בראשית יב ה) כי בצלאל הוא הנקרא : בצלאל בן אורי . כבר הזכרנו שחור בן כלב וכלב איננו כלב בן יפונה רק הוא כלב בן הצרון כי הפשט איננו מורה גם הדעת אינה סובלת : ואמלא אותו . ענין השלמה כמה שיכשר לאדם בכח הכנתו לקבל על כן סמוך : רוח אלהים . ולא רוח ה' . לכל מה שהיה לו ראוי לפי טבע היצירה . ובעבור ששם רוח משתתף בשתוף הנמור לענינים רבים . לענין חכמה איש אשר רוח בו (במדבר כז יח) . ולענין רצון הניחו את רוחי (זכריה ו ח) . ולענין התעוררות ותחי על יפתח רוח ה' (שופטים יא כט) . ולענין גבורה ותצלח עליו רוח ה' (שם יד ו) . ולענין דבור וברוח שפתיו ימית רשע (ישעיה יא ד) . ולענין נבואה והוא על הרוב רוח ה' אלהים עלי (שם כא א) . ועל כן הסגילה . ולהיות נפש החכמה

נקראת

נקראת בשם רוח והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה (קהלת יב ז)
 כל כחותיה נקראים בשם רוח: בחכמה ובתבונה ובדעת. סדרה התורה
 אלו השלשה שמות וראוי לחקור בהם אם שהם שמות נרדפים או
 שמות מפורשים. ולא יתכן להיותם נרדפים כי מה טעם להאמר ביחד
 כי אלו היה כל אחד נאמר בפני עצמו היה אפשר. ונשאר להיותם
 מפורשים וצריך להבין כי כל אחד מורה השנה בפני עצמה והנה
 הן שלש השנות הלוקות זו מזו. וצריך להבין אם שהענין האחד
 כאשר הוא ענין אחד צריך לאלו השלש השנות. או שזה הענין
 שנראה אחד יש בו ענינים חלוקים לפי בהינה השלש השנות.
 או שכל השנה והשנה מיוחדת לחלק מיוחד מחלקי המציאות.
 ואולם חוקרי הדברים אשר נתנו לבם להבין בעניני היצירה בארו כי
 בנפש האדם חמשה כחות והם הון המרגיש והמדמה והמתעורר והשכלי.
 וכחות ההשגה הם שלשה המרגיש המדמה והשכלי. ולכל אחד מהם
 יתחבר כח המתעורר. ואולם השנת ההרגש מדין החקירה חייבו
 הרגש פנימי והוא הנקרא הרגש השתוף שכל ההרגשות התחברו שם
 כאשר בארנו במקום אחר. אכן מן ההרגש השתוף יעתק לכח המדמה.
 ויש דברים שהם סגולת השנת כח המדמה כגון הנוף ומקרו. ומדין
 החקירה ששלמות זאת ההשגה בשלשה הכחות אלו הם הדמיון והמחשב
 והזכרון. שהדמיון יצייר צורת הדבר כמו שהרגיש וכח הזכרון יקח ענין
 הצורה וישמרהו ועכ"פ אי אפשר מבלתי אמצעי אשר יעתק ענין
 הצורה מן הדמיון אל הזכרון ונקרא מחשב. וכח המחשב להרכיב ענין
 הצורה אל הצורה וזאת ההשגה תהיה על דרך הלול או על דרך
 הרכבה. והחלול שילך מן הדמיון אל הזכרון. וההרכבה ללכת מן הזכרון
 אל הדמיון. ואמנם יש במזח ד' הללים ב' חללים שהם בקצה
 שבהם הדמיון וחלל האמצעי שבו המחשב וחלל שהוא באהורי הראש
 שהוא הזכרון. ואמנם מה שנאמר: בחכמה ובתבונה ובדעת. מרמז
 לאלו הג' כחות. והחכמה היא הזכרון והמחשב הוא הבינה והדמיון
 הוא הדעת בפי שכארו חכמים. ולי אינו נראה בן ואמנם הם שלמות הכח
 המדמה בכח הטבע. אכן יש השנה אחרת היא השנת השכל שהיא חלוקה
 מהשנת הדמיון כי הענינים אשר ישיגם הדמיון לא ישיגם השכל ואשר ישיגם
 השכל לא ישיגם הדמיון. והפילוסוף אמר כי אלו הג' כחות הם עלת
 המושכלות הראשונות. מכלל שהשנת השכל חלוקה מהם. ומה שצריך
 להבין כי העיון אשר יעיון בדברים הטבעיים והמלאכותיים צריך לבקש בהם
 ד' סבות הם החמר והפועל והצורה והתכלית. וענין הפועל הוא להרכיב
 הצורה בחמר. ואולם השנת הצורה בין טבעית בין מלאכותית ראוי
 להקרא חכמה והשנת התכלית כמו כן. ואיכות הפעולה בו לקבל
 הצורה או להשיג הצורה אל התכלית היא הבינה והיא ההכנה. ואמנם השנת
 ההכנה לקבל הצורה או להשיג הצורה אל התכלית היא הבינה ועל
 כן נאמר בלב נבון תנוח חכמה (משלי יד לג) והשנת התיחס ההכנה
 היא אל החמר תקרא דעת. והקדים החכמה שהיא השנת הצורה

כי האומן אלו לא צייר צורת הכמא לא היה מפילה על העין. והנפש המשכלת מצד ההתחברה באנוש בכחה העצום הועיל לכח המדמה כח המחשבה שהוא שכל המעשי שהוא אמצעי בין השכל ובין הדמיון והוא כח גופני. ובעבור שיש לו שתוף עם השכל ועם הדמיון על כן יבחין עניני הדמיון והבחינה ההיא מכח השכל כי כח המחשבי ירדפנו הצדוק על כן כל מחשב מדבר. והוא נחקק ממנו מהשבי וממנו מלאכת מחשבת. והמחשבי הוא מעלת המדות שהם תקון הנפש. ומלאכת מחשבת היא לתקון הגוף. והנה על שלשתם מצאנו שם חכמה משתתפת. מצאנוה להשגת הנפש המשכלת שהוא השגת השם ומלאכיו והצורות הטבעיות ודברים המוכרחים לעצמם במציאותם שנאמר אשרי אדם מצא חכמה (משלי ג' ג'). ולמעלת המדות בישישים חכמה (איוב יב יב). ולמלאכת מחשבת וכל אשה חכמת לב (שמות ל"ה כה). ואולם הבינה הוא הדין אשר יעשה השכל במדומים לדעת ענינים מושכלים לא יציירם הדמיון כי המושכלים לא יעלו רק על ידי המורגשות שיציירם הדמיון שהשכל לא ישיג דבר בלי הרגש ודמיון והשכל ישיג באותם המדומים ענינים שלא ישיגם הדמיון והם ענינים כלליים נעלמים עצמיים ומוכרחים. ואולם ענינים האפשריים שהם השגת הדמיון ידינם השכל החמרי שהוא כח המחשבה ויהיה דינו בהם על הרוב והנה הדין שיהיה מן השכל או מן כח המחשבה במדומים להוליד המושכלים והנחשבים יקרא בינה. והשגת המדומים אשר ילקח מהם הדין היא הדעת. ואמנם כפי שמוש כל כח באחד מנ' חלקי המציאות יתיחס. ואותה ההשגה על כן יקרא העולם העליון בשם חכמה שהיא השגת השם ומלאכיו שהם צורות נבדלות. והחכמה טאין תמצא (איוב פ"ח יב). ונקראת מערכת העליונה שהוא עולם האמצעי בשם בינה כאשר נאמר כונן שמים בתבונה ובתבונתו נטה שמים (ירמיה י"ב) שהעיון בהם למצוא ולצייר תבונה שתשוויה התנועות המסונגת שיש בגלגלים. והעולם השפל שהוא מורגש ומושג בדמיון יתיחס אל הדעת וכן נאמר בדעתו תהומות נבקעו (משלי ג' כ) ותתיחס אליו החכמה להרכבתו מחסר וצורה ונאמר ראשית חכמה קנה חכמה ובכל קנינך קנה בינה (שם ד' ז). ונקראת חכמת הלמודים בינה בעבור שהלמוד בהם מן המוקדם אל המואחר ולכן יהיו מופתיו גמורים. וחכמת הטבע ללכת מן המואחר שהוא מורגש אחד פרטי אל המוקדם ולכן יקראו מופתיו ראיות כי אינם גמורים. ונאמר כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה (שם ב' ו). ועל כן היה האומן הגדול בעשיית המשכן שלם באלו הנ' כחות ותכלית השגותיהם להיות הבית הנבנה לשם ה' נערך בערך העולם העליון האמצעי והשפל לשכון השבינה בינינו ועל כן אמר: ובכל מלאכה. הטעם שהיה בקי ויצא שכלו לפעל בנ' חלקי המציאות היך הם נקשרים זה בזה והש"י שהוא הרובב בעולם העליון השגתו שופעת בעולם העליון ובעולם האמצעי ובעולם השפל הוא הדין לבית הנבנה בשלש מחיצות שהוא בערך

שלישה חלקי המציאות והכלים הנעשים לדעת הכליתם כפני מה שנעשו
 שיש בהן סודות פליאות כי אין אפשר לעשות האומן פעולה והוא
 לא ידע התכלית בפעולה ההיא ; ובכל מלאכה ר"ל היה בקי גם
 באומנות מלאכה על כן בא בו"ו החבור • או הטעם בעבור הכפי
 לב שיודעים ואינם יכולים לעשות • ואחר שכלל החל לבאר על דרך
 פרט בעבור שיש חרשי אבן ואינם חרשי עץ ובצלאל היה בקי בכל
 המלאכות ; ואני הנה נתתי אתו • אפשר שהוא מחובר למה שנאמר
 ובכל מלאכה כי כן נאמר מלא אותם חכמת לב לעשות כל מלאכת הרש
 וחושב ורוקם (שמות לה לה) ; ובלב כל חכם לב • דעת הוקרי הדברים
 בחכמת התולדת נחלקת • מהם אומרים שמשכן הנפש החכמה היא
 בלב • ומהם אומרים שהוא כמוה הראש • וספרי הנבואה מלאים מזה
 להסמך כל ענין אל הלב • אין צריך להורות בזה • ונראה לומר כי
 שלש ההשגות • שהן הרגשית • דמיונית • ושכלית • תולדתם מן המוח בעבור
 שהמוח קר ולח והחום העולה מן תנועת הלב שהוא התהלת חיי החי
 כי היא המרכבת הראשונה בכריאת החי והוא זך ונקי מכל הגוף על
 כן לא יחלה • והחום שנולד מתנועתו עולה אל המוח בשעור משוער
 עולה אל עליית הראש והמקומות שיש תולדת אלו הכחות פועלים
 פעולותיהם על ידי החום העולה מן הלב שהאיכות הן ד' השתים
 פועלות והן החום והקור ושתים נפעלות והן היובש והלחות על כן
 החום העולה מן הלב על ידי חום חשדרה בהלל שהוא אחורי הראש
 כפי הצורך להיות החום נוכר לשם מוליד יובש על כן יחיה שם כח
 השמירה והזכרון • ואחרי כן הולך החום בחלל שהוא הבטן האמצעי
 ושם כח המחשבה אשר יעתיק ענין הצורה המדומת אל השומר ואחרי
 כן הולך החום בשני החללים שהם במצח הראש שבהם כח הדמיון •
 והנה תולדת כל כחות הגוף ראשיתם הלב על כן נשענים אל הלב
 אעפ"כ יתיחסו גם אל המוח אשר יצאו הכחות לידי פעל • על כן
 צודק מאמר מי שיחסם אל הלב וצודק גם כן מאמר מי שיחסם אל
 המוח • ואי אפשר שלא תהיה הכנת זה החום מן הלב לפעול אלו
 הכחות כי הנה הסכל הוא קשה לב והנכון רך לב • ואמרו כי
 אמצע המרפש"א שהוא מבדיל בין הלב והריאה מעט בשר בעבור רוב
 העצב המניע שם ממוח הראש ולפיכך יחלה השכל בחליו ; נתתי
 חכמה • שם חכמה בארנו שתופה ; את אהל מועד • החל לבאר
 בפרט מה שצוהו ; את בנדי השרד • הם שמכסים הכלים בשעת
 הנסיעה ונקראו בנדי שרד מנורת שרד שלא היו לצורך אחר כי אם
 לכסות • ויש אומרים בעבור שלא היה כל אחד עשוי מרוב צבעונים אלא
 כל אחד צבע בפני עצמו • גם אפשר שטעם שרד טעם צבע מן
 יתארהו בשרד ; ככל אשר צויתך • שנה בעבור שארפו הדברים ;
 ואתה דבר • בו"ו החבור בעבור שהזכיר האומנים וחייב עשיית
 המשכן מעט עשייתה מלהעשות בשבת במאמר ; אך את שבתותי •
 ואמר : שבתותי • לשון רבים כי אין הכדל בין השבת ששבת השם

וכן השבתות הבאות אהריו ויחסם לעצמו בעבור ששבת השם בו
 סמעה בראשית : תשמרו • מרמזו לשמירת השביתה שהיא שביתה
 מעשיית מלאכה • ויש אומרים שישמור השבת מימי השבוע שלא
 ישבח : כי אות היא • רמז אל השבת : בני וביניכם לדורותיכם •
 שאני ואתם משתתפים לקדושת היום • מכלל שישראל הם התכלית
 הסכונת בעולם השפל והו טעם : כי אני ה' מקדשכם • ר"ל בשמירת
 זה היום תודעו שאתם נבדלים מכלל האומות ומשתתפים עם השם :
 ושמרתם את השבת • שב להודיע טעם השמירה שיום שבת הוא
 קדש ר"ל נבדל משאר הימים ואופן קדושתו שלא יחללנו ונאמר כל
 שומר שבת מחללו (ישעיה נז ב) והורה טעם החלול שהוא עשיית מלאכה
 באמרו : כי כל העושה בה מלאכה יומת • בעבור שלשון חלול אפשר
 שיאמר על דברים אחרים • ואולם חלק הדברים • שעל החלול אמר
 מות יומת ועל עושה מלאכה משפט כרת • וידוע ששני המשפטים
 חלוקים ונאמר כי עם הבאור אע"פ שהוא חלק המשפטים בשני נושאים
 הטעם אם בעדים יומת בבית דין ואם אין שם עדים יתחייב כרת •
 ואפשר לומר שאמר : ושמרתם • הטעם להוסיף מחול על קדש כדי
 שלא יחולל היום שהמחול דינו במקילה אם הוא בעדים ואם הוא
 בסתר הוא בכרת : ששת ימים • הוא רשות ולא הובה ואמר זה
 בעבור להזהיר ליום השביעי מעשות מלאכה כמו שש שנים תזרע
 שדך (ויקרא כה ג) • ויש לומר בעבור שהיה הצווי בעשיית המשכן
 והזהיר מעשות בשבת מלאכה נתן זמן שראוי להעשות המשכן ומה
 יעשה בפסוק וזכר את יום השבת (שמות כ ח) • או יש לומר בעבור
 שהורה להוסיף מחול אל קדש מטעם השמירה הורה בזה הפסוק שהעובר
 לא יהיה חייב בעונש רק בעצם היום על כן אמר : וביום השביעי
 שבת שבתון • ששם שבתון אינו מורה לעצם השבת כי אם במה
 שיוסיף מחול אל קדש בין קודם בין אחר ועל כן כתוב אחד אומר
 שבת שבתון (שם לא טו) וכתוב אחר אומר שבתון שבת (שם טז כג) •
 ואחר שהורה הענש בפסוק הראשון מה טעם לשנות הענש בזה הפסוק •
 על כן יאות לומר כפי הפירוש שפירשנו שאם הורה הכתוב להוסיף
 מחול אל קדש הוצרך לבאר כי לא יהיה העושה מלאכה חייב ענש
 כי אם העובר בעצם השבת על כן אמר : כל העושה מלאכה ביום
 השבת מות יומת • ואמר : יעשה • ולא תעשה שהמעשה כולל את
 המלאכה • ואמר : יעשה • לשון נפעל כדי להכליל אשר נעשה אנחנו
 ואשר יעשה לנו • ובה נכללת המלאכה הנעשית מאליה כאשר יבוא
 הבאור בפרשת ויקהל : ושמרו בני ישראל • כנראה שההשש באזהרת
 זאת הפרשה בעבור המשכן ולכן אמר מאמרים נגדיים כנגד אנשי
 המדבר • והחל לבאר האזהרה לדורות על כן אמר : לדורותם ברית
 עולם • ואמר לעשות את השבת והשביתה אינה עשייה • אמר ר'
 ישעיה ג"ע שעויתת המעשה באה בלשון עשייה כמו אם מעיני העדה
 נעשתה לשננה (במדבר טו כג) • ואפשר שהוא ענין תקין והטעם תקין
 השביתה

השביתה : בני ובין בני ישראל • אחרי ששנה הדברים באר מה שסתם במאמר : אות היא • והוה באורו : כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ • ובאלו השנים נכלל כל מעשה בראשית כאשר נאמר ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים (בראשית ב ד) : וביום השביעי שבת וינפש • אחרי שהושאלה לו עשיית מלאכה הושאלה לו גם כן ענין שביתה ונפישתה כאשר נאמר וינפש בן אמתך והגר (שמות כג יב) • והמעם אחרי המורה והעמל נח • ואין השאלת מקרי הנפש יתרה מהשאלת כלים נשמיים עד שהכרח המפרש לפרש השאלת וינפש לענין רצון והמעם שנשלם רצונו והוית כל הפצו : ויתן אל משה ככלותו לדבר אתו • ויש לתמוה ומה היה עושה כל הארבעים יום בהר סיני שכנראה לא צוה לו כי אם מעשה המשכן ומה מעם : ככלותו לדבר • אלא נראה לי לומר אחרי שבסוף פרשת אלה הכשפטים אמר ויהי משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה (שם כד יח) • ומיד וידבר ה' סדר פרשת ויקחו לי תרומה (שם כה א) כנראה בסוף ארבעים יום נאמר לו • והיה זה בעבור שהיה רוצה לספור לו מעשה המשכן וכל כך היה הצורך להודיך הכלי הנכבד וך החטר זכור רב כדי לעמוד בסוד האלהים על כן עבד ארבעים יום לחם לא אכל ומים לא שתה להחליש כחות הנופניות להתבודד השכל עם מושבלו בהנאה העצומה כי לוחות העדות כשני עדים מה שכתוב על האחת היה כתוב על האחרת שהם עדות למעמד הר סיני לאמתת נבואת משה : לוחות אבן • בעבור ששם לוח נמצא גם כן על העץ את כל לוחותים (יחזקאל כו ה) : כתובים באצבע אלהים • המעם במאמרו ובגורתו • ובעבור חדוש הכתיבה אמר אלהים שכל פעל מתחדש מסנו ית' יורה שהוא אל יכול • ודרכי ההשאלות ידועים בעבור שהאדם כותב באצבע הושאל לנזרת השם שם אצבע ונאמר בדבר ה' שמים נעשו (תהלים לג ו) • ונאמר כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך (שם ח ד) • ולא תהיה כתיבתן יותר נפלאה מכריאת העולם שפועל פעולותיו בלי נגיעה :

לב וירא

העם כי בושש משה • בושש פועל הכבד מפעלי העי"ן והלמ"ד כפול וענינו כמו ויחילו עד בוש (שופטים גכה) ענין איחור • שכל שנוי יהיה בשביעי גם שנוי המהשכות קרוב לשבוע השביעי וזה היה קודם מתן הלוחות • ואם תאמר אחר שחטאו ישראל למה נתן הלוחות • יש לומר שאם מפני איחורו התרעמו ישראל ונעשה מה שנעשה להראות להם למה היה מתאחר והרמיו להם שאלו היו צריכים מקום לשומם והוא המשכן על כן כשהורידם שכר אותם תחת ההר המעם כיון שלא התאפקו עד בוא משה שהיה כל איחורו לצורך עשיית המשכן בעתה אין ראוי להעשות משכן על כן שכרם כי אנה יושמו ולעלות אחרות • כי כלה שזנתה בחופתה יקרע שטר כתובתה : ויקהל העם על אהרן • בעבור שהוא המתמנה תחת משה כאשר נאמר והנה אהרן וחור עמכם (שמות כד יד) • ואין מעם בעבור שלא נזכר חור בתחלה הלכו אל חור ולא שמע להם והרנהו כי אהרן היה גדול כן

חור • ועוד אם חור נהרג ליראת הש"י קל וחומר אם היה אהרן היה
 מוסר עצמו • אבל הראוי שהלכו אל הגדול • ומלת : על • הסמוכה
 למלת ויקהל • מורה שנקהלו אליו בעזות • יש לחוש בסדר זאת
 הפרשה ששאלת ישראל על איזו צורה היתה והסכמת אהרן עמהם
 על איזה צד היה והנעשה בצורת עגל מה היה הטעם • וראיתי דעות
 המפרשים חלוקות זה אומר בכה וזה אומר בכה לישיב המחשבה באלו
 שלשה ענינים אל המקראות מהם קרובים ומהם רחוקים • ואע"פ שהמפרשים
 סדרום אי אפשר לי שלא אמרם • יש אומרים שישראל לא כפרו
 בש"י ולא בדברי משה ולא שאלו לענין ע"ז אלא אמרו אשר ילכו
 לפנינו ואם נראה אחרי כן שחשבוהו לע"ז והיה זה בעבור שהענין
 היה מורה להם הדרך וכיון ששכן הענין בהר סיני ואמרו בשביל
 משה לא ידענו מה היה לו סברו שגם הענין לא יבוא אליהם לכך
 שאלו לאהרן לעשות להם מורה הדרך • ואולם באה להם זאת
 המחשבה לשאול כיון שהיו מוכתמים במאמר כי ילך מלאכי לפניך
 (שמות כג כג) • שזה המאמר מרמז שהמלאך ההוא זולת משה
 שאלו בשבילו • ואם כן הדבר למה אמרו : כי זה משה האיש • ולמה
 אמר אהרן למי זהב התפרקו ונעשה מה שנעשה • אלא היה ראוי
 אם שאלתם כזה לעשות תפלה ולצעוק אל השם • ועוד מה שיש
 לחוש כיון שמשה אמר עד אשר נשוב אליכם (שמות כד יד) איך לא
 המתינו : ואם יש לומר שהכתוב אמר : ויקהל העם • הם המון העם
 קצרי רוח עם ערב רב ושמו העלה כי בושש משה והיתה סכרתם כי
 הוא בא בתוך האש ואולי נשרף • ועוד אם הוא חי בלתי אכילה
 ושתייה איך אפשר לעמוד חי כמה זמן ופסקו בדעתם כי משה לא
 יבוא • שכן אמרו : לא ידענו מה היה לו • שנראה מזה המאמר כי
 אי אפשר שלא נעשה לו שום ענין • עוד אין הדבר מתפשר ששאלתם
 היתה בכך כי איך הסכים אהרן ונעשה מה שנעשה היה לו להתאפק
 בהבטחת משה • ויש מפרשים שישראל שאלו ממנו לעשות להם
 צורת גויה בכה עליוני וזהו : קום עשה לנו אלהים • ולא חשבוהו
 לע"ז • ודבר גדול איך הסכים אהרן לעשות כן בדבר שידעוהו חלושי
 העיון שהוא אסור • איך נתפיים אהרן ואע"פ שלא עשהו לע"ז • ואם
 תאמר לכבוד השם עשהו ולא נענשו ישראל אלא בעבור שחשבוהו
 אחרי כן לע"ז לפיכך התאנף על אהרן שהיה סבת העבירה • הלא
 הכתוב אומר : עשו להם עגל מסכה • וננה אותם לאופן העשייה בפני
 עצמה • ואם כהונן עשה אהרן איך ננהו הכתוב • והם אמרו קום עשה
 לנו אלהים והכתוב אומר אלהי מסכה לא תעשה לך (שם לד יז) •
 ובעבור כי לא ידעו שהוא רע ולכך שאלו זה מן אהרן אי אפשר
 לומר שאהרן שנה בו • ויש אומרים כי במאמר : קום עשה לנו
 אלהים • הטעם דיון מן אלהים לא תקלל (שם כב כז) : והלא אהרן דיון
 היה • ועוד אם שאלתם כזה מה טעם למי זהב התפרקו • אמנם בהסכמת
 אהרן בדבריהם יש מן חכמינו שאמרו כי ישראל בוונו לעשות עגל
 והלכו

והלכו לאהרן להיות גם אהרן חבר עמם וינצלו בשבילו • זאת הדעת אינה מתפסרת בדעת משכיל • אמנם דעת בן עזרא שאמר כי אהרן לכבוד השם עשהו להוריד כה עליוני בצורת גויה כפי שבקשו ישראל ופירשנו כי אפשר ששאלת ישראל כזו הצורה הוא הטא עצום ואיך אפשר שאהרן הסכים בשאלתם לעשותו לכבוד השם • ואם באמת לכבוד השם נעשה ולא היה המעשה רע איך אמר משה מה עשה לך העם הזה כי הבאת עליו חטאה גדולה • ואהרן גם כן אמר ואשליכיהו באש ויצא העגל הזה שזה המאמר כורה שלא היה בכונה כאתו • וכן אמר אתה ידעת את העם כי ברע הוא שלא היה סן הדין שינונה אהרן במעשהו הטוב בעבור חטא סכלים ולא היה ההטא לאהרן בעבור שלא המית הסכלים רק בעבור שעשה העגל • וכן עזרא שמישר זה המעשה בהקש מה שהיה במסע הראשון איך יקיש מעשה בני אדם למעשה השם • ואחרים אומרים כי מעשה העגל רע היה בעיני אהרן אלא פחד פן יהרגוהו והסכים כי בעבור זה שחור לא נזכר המתמנה עם אהרן אולי הרגוהו ופחד אהרן והסכים על ידיהם וזה דבר גדול כי איך יסכים נביא השם בענין ע"ז ויותר היה ראוי למסור עצמו לההרג משילכד ברשת הטא עצום ואם לא היה עם לבו העונש תלוי במעשה • ואחרים פירשו שלא היתה דעתו לעשות ע"ז אלא כשראה אותם באו אליו לא היה יכול להעבירם כיון שאמרו לו קום עשה לנו אלהים וכדי להעבירם אמר להם: פרקו נזמי הזהב אשר באוני נשיכם בניכם • בעבור כי נשיהם וכניהם חסים בכלי עדים ואולי ימנעו והם סהרו והביאו וכיון שהביאו מה היה יכול לעשות השליכו באש להשים על לב כי דבר ששולט בו האש איך יהיה אלוה • ואינו עולה סן הענין אע"פ שבאחרית אומר ואשליכיהו באש כיון שאמר ויצר אותו בחרט ויעשהו עגל מסכה שגלוי הכתוב סיהם הפעולה אל אהרן • והרוצים לאבת זאת הדעת אומרים כי אהרן השליכו באש אמנם הם שמו באש דפוס ונעשה העגל ולא הבין אהרן ויצא צורת העגל ועל כן נאמר ויצא העגל הזה • והלא נאמר אשר עשו את העגל אשר עשה אהרן ואי אפשר שיצא במקרה כי כן נאמר ויצר אותו בחרט • ולומר כי בכונה עשהו אהרן עגל לבזיון שאלתם הלא נראה כי זאת הצורה היתה בכונה כהם כאשר נאמר אשר עשו את העגל • ואולם האומרים כדי להעבירם עשה אהרן מה שעשה אומרים גם במאמר הג' לה' סחר כדי להאחרים עד שיבוא משה ואהרי שלא בא בהשכם סהרו ועשו מה שעשו • ולהיות הטעם בעבור מאמר עברו ושובו אי אפשר כי איך אפשר לצאת סן הגלוי • ואולם להיות המעשה בידוע שהוא רע ולהיות המעשה נתעב סאהרן באמת שהיה נתעב אחרי שנקהלו עליו בעזות גם סמה שנאמר לו מפי משה מה עשה לך העם הזה כי הבאת עליו חטאה גדולה ואמר אהרן אתה ידעת את העם כי ברע הוא ואם כן איך הוכשר שיפול זה המעשה • אם נאמר כי נפל

ממנו על דרך שנגה לא ראי זה • ואם נאמר כי פחד פן יהרגוהו כבר ידוע
 כי דין ע"ז יהרג אדם ואל יעבור ואיך היה כשלים אהרן • ולאמר
 ועל כן נאמר ובאהרן התאנף ה' מאד להשמידו (דברים ט כ) אין
 הענין כספיק לומר שאהרן ספני פחד עצמו ההטיא את ישראל •
 אמנם בענין המבוקש איך נעשה הענל אם שישראל בקשו זה אם
 אחר שאמרו ישראל קום עשה לנו אלהים עשהו אהרן אם על דרך
 לענ או לאופן ידוע • ויש מפרשים שישראל בחרו זאת הצורה בעבור
 שישראל יצאו כמצרים בצורת שור וסברו כי בכח המזל ההוא יצאו על
 כן עשו צורת שור כן אומר ר' ישועה ג"ע • ואחרים פירשו
 שמחברת הגדולה לשני העליונים היתה במזל שור • ובן עזרא אמר
 שלא היתה המחברת כי אם במזל נדי • ויש מפרשים שמזל שור
 לצד צפון ומדת הדין יבוא מצד צפון וישראל הולכים במקום חורב
 וישימון ורצו להיות זה מדריך להם הדרך • ויש מפרשים שבאו אל
 אהרן ואהרן כון לעשות להם צורת ענל אחד מד' פני המרכבה •
 נראה לו לעשות להם דמות פני שור מפני שדמות אדם היה נמנע
 לעשות בעבור שנאמר לא העשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב (שמות
 כ כג) והשנים טמאים ולא נשאר כי אם פני השור שהוא המין
 המהור על כן עשה אותו צורת ענל וזה אי אפשר כי הכתוב מנע
 לכלל הצורות באמרו לא תעשה לך פסל וכל הכונה (שם כ ד) •
 ולומר שישראל בחרו זה ועל זה נאמר ויסירו את כבודם בתכנית
 שור אוכל עשב (תהלים קו כ) הטעם המזל שהיה להם במערכת
 העליונה המירו אותו באוכל עשב אין זה נכון • והאמת כי הכונה
 במאמר כבודם הוא כבוד השם א"כ לא יאות להאמין שאהרן בחר
 זאת הצורה אכן היה מבחירת ישראל כאשר נאמר אשר עשו את
 הענל (שמות לב לה) אם כן אין נכון לומר שאהרן עשהו לבזיון
 שאלתם • אמנם ידוע כי האומות הסבלות מאמונותיהם המקולקלות
 המצריים מהרכיהם הידועים היו מאמינים במזל מלה והש"י הוציא
 את ישראל ממצרים בזמן כה כוכבם • וענין הפסח למה נעשה כבר בא
 הבאור במקומות ומאמונתם המקולקלת • עד היום אנשי ארץ הודו
 בעבור ראותם שרוב תבואות בכח שור היו כנדילים אותו שהוא
 קיום חייהם וכבר בארו הכמים כי בארצות שהיו שוהמים החי לא
 היו שוהמים הבקר והמצריים כבר באותו הזמן היו נמשכים בנימוסי
 אנשי ארץ הודו וישראל שהיו דרים במקומם נעתקו נימוסיהם
 אליהם כאשר הוכיח הנביא ואומר אליהם איש שקוצי עיניו השליכו
 (יחזקאל כז) וידעת מה שנעשה בענין הפסח להעתיקם מהמחשבה
 הסבלה • אמנם בענין הגדלתם למין הבקר עדיין לא נמחה הרושם
 ההוא מדמיונם על כן נקהלו על אהרן ואמר קום עשה לנו אלהים
 ממה שהיה בדעתם וזהו מאמר אהרן אתה ידעת את העם כי ברע
 הוא • ויש להבין כי מעולם אי אפשר שיצויר כי עוכדי ע"ז שהם
 משרתים עין ואבן דעתם וכונתם מאשר הם עין ואבן שיקוה התועלת

מהם • אכן הכונה להוריד רוחניות כוכב שהוא כה עליוני על ידי המעשים והעבודות ההם הוא הדין בזה שצריך לוטר כי ההגדלה לפי כונתם הסכלה הוא על כה עליוני שמעמיד זאת הצורה • ואמת בנראה שיש ביכולת להוריד כחות עליונות בעתים מוזמנים לענינים מוסגלים לחדש פעולות וזהו סמין ע"ז • ואמת שזה היה ניכוס בוני המגדל עד שבהרחבת זה הנימוס כהשו לעולם הרוחני עד שזרח אברהם ובעיון שכלו הבין מציאות האל ית' והורה שהעולם האמצעי הוא בגרון ביד החוצב • ובעבור שתקל הנטיה וההסתה בזה הנימוס להאמינו האדם שהוא סבת כחוש עולם הרוחני לשתי סבות • האחת להפלות עולם הרוחני שלא יושג בהרגש רק יודע על ידי מופתים • והשני כראות פעולות נעשות על ידי האמצעיים כאשר אירע לישראל בהיותם במצרים ונעתקו להם נימוסיהם היה קושי גדול להעתיקם מאותו הנימוס עד שעל ידי מאמר נבואה לא נעתקו מאותו הנימוס ונתחייבו כליה כאשר נאמר ואומר אליהם איש שקיצי עיניו השליכו • ואוכר לשפוך חמתי עליהם לכלות אפי כם בארץ מצרים (יחזקאל כ ז) • אכן לא נעשה להם גזר דין לקושי ההסתה • אמנם הלאיטם על ידי אותות ונפלאות ועל ידי מצות מעשיות ננדיות לאמונה ההיא ועל ידי התראות וענשי אזהרות בפעמד הנורא להרחיקם מהדעת ההיא המנונה לרפאות החולי שחלו הנפשות בהסתה הגדולה • ועם כל אלו הלאוטיים לבם לא נכון עמו ולא נאמנה את אל רוחם אלא היו שוקדים באותו הטעות אחרי שהיו מכונים לעשות פעולות מתדמות לנפלאות השם והיו חושבים שהש"י יהיה רוצה בהם ראה סכלותם עד היכן הגיעה על כן לא התאפקו מלשאול קום עשה לנו אלהים • ואהרן בראותו כי נקhalו עליו בעזות ולא נוכחו מכל מה שקדם מצורף על מה שבא עליהם בשליחות מצרים למנעם מזו הטעות ולא שמעו לו אלא עדיין היו שוקדים במרים זהו מה שאמר משה : מה עשה לך העם הזה כי הבאת עליו חטאה גדולה • שבנראה לכתחלה הביא עליהם החטא שכן אמר אהרן למשה אתה ידעת את העם כי ברע הוא • ולכך כון אהרן בתחבולה להוציא לידי פעל מחשבתם הרעה מי שלכו נוטה למחות רושם של הטעות ההיא מישראל על כן אמר בסמוך ואומר להם למי זהב התפרקו • אחרי שאמר משה מה עשה לך העם הזה ואהרן אמר אתה ידעת את העם כי ברע הוא היתכן במאמר למי זהב התפרקו שנתפס אהרן נביא השם במעשה ע"ז עם כל האזהרות שקדמו מעשות ע"ז • וכאשר שמע משה טענת אהרן שתק על כן בסמוך וירא משה את העם כי פרוע הוא כי פרעה אהרן לשמצה בקמיהם ר"ל אהרן הוציא לאור ונלה מי שלכו נוטה לאותה הטעות ורצה להרוג אותם למחות הטעות ההיא מישראל כי כיוצא בזה הטעות הרכה נסתים בני אדם • ורצה להיות הסרת הטעות ההיא על ידי עשיית דין ומשפט לנוטים אל הטעות ההוא • אכן מה שיש לחוש ולמה כתוב וכאהרן התאנף ה'

מאד להשמידו (דברים ט כ) שאם לא הטא איך התאנק בו : וידוע שהכתוב לא הורה שאהרן הטא שהרי בדבר קל במי מריבה לא החריש הכתוב באמור מעלתם (דברים לב נא) מריהם (במדבר כ כד) לא האמנתם (במדבר כ יב) : אמנם מפרש זולתי אשר ישב מעשה אהרן במה שנטייתי אני אמר כי אהרן נתחייב בעבור שלא סהר להרוג עובדי העגל : והנראה לי שהיה החיוב לאהרן בעבור שנעשה על ידו כי האומר נלכה ונעבדה (דברים יג ז) יתחייב לההרג ואהרן אע"פ שהשב כדי לפרסם מי שלבו נוטח למחות רושם הטעות ההוא הואיל ונעשה על ידו והיה לישראל לשמצה בקמיהם לאמר עם ששמעו מפי הגבורה אנכי ולא יהיה (שמות כ כג) עד ארבעים יום כפרו ועשו ע"ז וזה שמין גדול בענין האכונה על כן נתחייב אהרן : ועוד שהנקלהים על אהרן היו מעטים והיה הדין שיהרגו הם : אמנם במעשה העגל בהתרצות אהרן נתפתו מישראל אפילו מי שלא היה לבו נוטה כל כך ונענשו : ורצון התורה להושיע בכל דרכי לאומים אפילו למי שלבו נוטה ולא להכשיל הלא כשהזהיר להם במצרים ולא שמעו אמר ואומר לשפוך הדמי עליהם לכלות אפי במ בארץ מצרים (יהוה אל כ ח) ועם כל זה לא נעשה להם נזר דין אלא נהל רעותיהם בכל דרכי הלאומים להצילם מהטעות אלו הם דרכי השם כי רהמיו על כל מעשיו ועל כן נתחייב אהרן : זהו האופן אשר סמנו נתחייב אהרן : ונשוב לאשר היינו : כי זה משה : לא תאבה לשמוע לתעתוע הדרש כי מלת זה תאמר לנעלם ולנראה זכן הנה אלהינו זה קוינו לו (ישעיה כה ט) : פרקו : בשקל ברכו סבנין פעל ענין שבר מלשון ופרקת עלו (בראשית כז כ) ואם לא אמר הוציאו בעבור שהאדם הם על כלי עדיו והם סתוך זריזותם למלאת שאלתם לא חששו בכלי עדים להראות חשקם בע"ז : אשר באזני נשיכם בניכם ובנותיכם : ולא אמר באזניכם כי האדם בשל עצמו יקל אבל של אשתו ובניו יקשה מפני שלום הבית והם מהרו כדי למלאת תאותם בע"ז ולא שמו לב : ויצר : רחוק להיות מלשון צור תעורה (ישעיה ח טז) גם לשון : בחרט : מן והחריטים (שם כג כב) הואיל ואמר ויעשהו עגל מסכה : אכן הטעם במלת : ויצר : מלשון צורה ולשון : בחרט : מן חרט אנוש (ישעיה ח א) ואינו דפוס : ויעשהו עגל : אינו חוזר אל דפוס כי הנה כתוב עשו להם עגל מסכה : יש מפרשים הטעם שעשהו על ידי כח עליוני והיה הי והנה ונסכי צום (ישעיה סח ה) : ונאמר כי שקר נסכו ולא רוח במ (ירמיה יד) : ויאמרו אלה אלהיך : הנקלהים עליו לעשותו : אשר העלוך : הסתכל קושי עזותם שהם בקשו אשר ילכו לפנינו וכראותם שנעשה רצונם מיד כחשו במאמר אנכי ה' אלהיך וסרו במאמר לא תעשון אתי אלהי כסף (שמות כ כג) ומה שהיה בלכם הוציאוהו בפיהם : וירא אהרן : כי מה שהיה בלכם הוציאוהו בפיהם וננלה מי שלבו נוטה לע"ז ורצה להוציא ענינם לידי מעשה על כן : ויבן מזבח לפניו : כון להשלים כלל דרכי העבודות שלא ימצאו עליה כי בעבור

שלא הקריבו קרבנות לכך נתחייבו במה שאירע להם : ויקרא אהרן ויאמר חג לה' סחר • יש אומרים כדי להעבירים • והנכון כדי שתתישב דעתם ואולי ישיבו אל לבם לאמר מה זאת עשינו ואם לא ישובו אולי יתחזקו באותה המעות בענינים מעשיים בהוצאות להקריב קרבנות והנה החזיקו בתרמית מאנו לשוב ועל כן נתחייבו כליון ההיץ : וישכיסו ממחרת • מהרו להשלים עבודתו ולא שמו לב : ויעלו עולות ותישו שלמים • כדרך ויעלו עולות וזבחו זבחים שלמים לה' פרים (שמות כד ה) ובאר למי זבחו כאשר אמר ויזבחו לו : חג לה' • בעבור לה' • יש מפרשים הטעם בעבור שהרגו עובדי העגל • והנכון לפי דעת העובדים שכונו שאלו הפעולות שמתהוות על ידי כהות העליונות הם רצון השם : וישב העם לאכול • מן הזבחים : ויקומו לצחק • הוא הנאמר קול ענות אנכי שומע • והדורשים אומרים כי ענין הצחוק נמצא לע"ז כזה • וגלוי עריות לצחק בו (בראשית לט יז) • ושפיכות דמים יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו (שמואל ב ביד) והיה ענין הריגה : לך רד כי שחת • לשון השתתה לע"ז פן תשחיתון (דברים ד טז) : עמך • יש מפרשים עמך ולא עמי כיון שעשו ע"ז • והלא אהרי שעשו ע"ז כאשר אינם עם השם כן אינם עם משה • וכן נאמר למה ה' יחרה אפך בעמך ובנראה שמישה דבר שלא כדין : סרו מהר • כי מעת האזהרה וההתראה לא עברו רק ארבעים יום : אשר צויתים • לא תעשון אתי אלהי כסף (שמות כג) : עשו להם עגל מסכה וישתחו לו ויזבחו לו ויאמרו • סדר כלל העבירות שעשו שאין ללמד להם זכות : ראיתי את העם הזה והנה עם קשה עורף הוא • כי בע"ז שהורגלו במצרים אינם מחזירים פנים ממנה וזהו : עם קשה עורף • ועתה הניחה לי • העירו כדי לבקש בעדם רנה ותפלה כי כפי העת שעשו הם חייבי כליה וזהו : ויחר אפי בהם ואכלם : נתחייבו כל ישראל אע"פ שחטאו קצתם מפני שלא מיחו לעוברים בענין החטא : והנה עכן לבדו חטא ונאמר חטא ישראל (יהושע ז יא) : ואעשה אותך • ההבטחות שהבטחתי לאבות יתקיימו בך : ויחל משה • דעות החכמים חלוקות בזו התפלה בעבור שבפרשת עקב הכתוב כמבאר בנראה התפלה האמורה לשם שהיא בארבעים האמצעיים והתפלה האמורה הנה מבאר שהיא בסוף הארבעים הראשונים ושתי התפלות דומות במעט חלוקה על כן אומרים שהיא היא • ודעת בן עזרא עם השתוות שתי התפלות זאת היא דעתו • וצריך להעיר באיזה זמן התפלל אם כפי שנוכר הנה שהיא בסוף הארבעים הראשונים אם כפי שנוכר בפרשת עקב שהיא הנזכרת בארבעים השניים • והכרעת בן עזרא שבפרשת עקב מבאר שהתפלל בארבעים האמצעיים כאשר נאמר ואתפלל לפני ה' כראשונה ארבעים יום (דברים ט יח) והזכיר גם התפלה • סכלל שהתפלה היתה באמצעיים ואם מזכירה הנה בראשונים היתה ראוי להזכירה אחר וישב משה אל ה' ואם הזכירה הנה אין מוקדם ומואחר בתורה ולא הזכירה אחר וישב משה אל ה' כי רצת לדבק דבר מי

אשר הטא לי עם לך נחה את העם : ונתן כדמות טעם שאי אפשר להיות התפלה כפי שנזכר הנה שאין הדעת סובלת שיתפלל משה בעד ישראל וע"ז ביניהם עד שהסיר אותה ופירש במאמר כראשונה כמו שהתפלל על ים סוף . והלא מאמר הניחה היה בימים הראשונים והטעם בו לעשות בהם כלה לגמרי ואיך אפשר שלא יעמוד משה בפרץ להשיב חמתו מהשחית כי אין טעם זאת התפלה למחול במעשה העגל ותהיה הטענה כי אי אפשר זה בעוד שע"ז ביניהם . ודעת החכם ר' אהרן נ"ע שהדברים כסדרן ושתי תפלות הן ואם שתיהן דומות אין חשש הנה התפלה שהתפלל בשלוח המרגלים כמעט דומה לזאת . ואולם הנזכרת הנה התפלל אותה בעבור שאמר הניחה לי ויחר אפי בהם וכדי להאריך אפו עליהם שלא יכלם מיד התפלל התפלה הזאת אך לא סחל עליהם לגמרי וכשעלה בארבעים האמצעיים התפלל התפלה הנזכרת בפרשת עקב למחול להם במעשה העגל . ויש לתמוה שאם היא זולתה למה לא הזכירה בסדר זאת הפרשה . וכנראה ששתי התפלות דומות ומורות למבוקש אחד ומשמע שתי התפלות שלא יעשה אותם כלה לגמרי כי כן אמר בשתייהן למה יאמרו . והנה על התפלה הכתובה בפרשה הזאת אמר וינחם ה' על הרעה אשר דבר וכיון שנחם שלא יכלם לגמרי בתפלה הראשונה . התפלה הכתובה בפרשת עקב אם היא זולתה בארבעים השניים איך היתה הבקשה כצורת הבקשה שהיתה בראשונה וכבר כתוב בראשונה וינחם . ולהיות הטעם בראשונה להאריך אפו לבד ובשנית למחול במעשה העגל אינו טעם מיושב לפי עניני הפרשיות גם לא יתישב בדעת . כי מבוקש התפלה הזאת כמבוקש התפלה הזאת ומעם שתי התפלות שלא יעשה אותם כלה לגמרי ואם כן שתי התפלות תפלה אחת שנאמרה בסוף ארבעים הראשונים ואם בפרשת עקב כנראה שהיא בארבעים השניים יש לנו לתקן הסדר . והנה כדון היה להתפלל בסוף ארבעים הראשונים אע"פ שע"ז ביניהם כיון שאמר הניחה לי אי אפשר לאחר התפלה והטעם שלא יעשה אותם כלה לגמרי . אמנם לבקש מחילה במעשה העגל אי אפשר בעוד שע"ז ביניהם אלא אחרי שירד ושרף העגל והרג עובדיו אז היתה הבקשה נכונה למחול במעשה העגל מחילה הראויה למי שהיה מחוייב לא לכלל ישראל שהרי נחם בתפלה הראשונה שלא יעשה אותם כלה . ואם תאמר, כנראה שבפרשת עקב טראה שהתפלל בשניים כאשר אמר ואתנפל לפני ה' כראשונה ארבעים יום (דברים ט יח) ואם אינה היא הנזכרת בסדר פרשת עקב אנה אותה התפלה השנייה . יש להשיב כי מה שנאמר וישב משה אל ה' ויאמר אנה הטא העם הזה הטאה גדולה סדר זאת הפרשה זאת היא התפלה השניה ואיני יודע איך נעלם מעיני המפרשים שיאמרו שזאת היא התפלה עד שכן עזרא אמר שתפלה אחת התפלל משה והיא הנזכרת בפרק ויהל ובפרשת עקב נזכרה במקומה בארבעים השניים : ור' אהרן נ"ע אמר ששתי תפלות הן והתפלה השנית היא הנזכרת

בפרשת עקב בארבעים השניים ואולם לא נזכרה הנה בפרשה הזאת • ואנה ימצאו הצעה שראוי להקרא תפלה יותר מהצעת הפרשה הזאת • ואם בפרשת עקב אומר ואתנפל לפני ה' את ארבעים היום ואת ארבעים הלילה ואוכר ואתפלל ואומר ה' אלהים אל תשחת (דברים ט כה כו) וכנראה שהתפלה היא בארבעים השניים כאשר אמר מתחלה ואתנפל לפני ה' את ארבעים היום ואת ארבעים הלילה • יש לי לישב סדר פרשת ויהי עקב שבתחלה אמר ויהי מקץ ארבעים יום וכאשר חטאו ישראל במעשה העגל אמר למשה הרף ממני (שם ט יד) הוא הנאמר הניחה לי והנה היא התפלה שהקיצו להתפלל הנה • ואוכר ואפן וארד והורה בשברון הלוחות וקצר לבאר כה עשה בענין העגל ואוכר ואתנפל לפני ה' כראשונה והוא בארבעים השניים וקצר לבאר מה התפלל אבל הורה שהתפלל ונענה לו אחרי כן אמר ואת חטאתכם והורה עתה אשר קצר מה שנעשה בעגל קודם עלותו בארבעים השניים • ובעבור שהזכיר עבירת העגל הורה גם כן עבירות אחרות שעשו ואחרי כן אמר ואתנפל והזכיר עתה התפלה שקצר להזכיר קודם רדתו בארבעים הראשונים • ובאמרו ואתנפל לפני ה' את ארבעים היום ואת ארבעים הלילה הטעם בסוף ארבעים הראשונים שהוא יום הארבעים • לא כדברי המפרש שרצה להזכיר שתי התפלות ואמר בעבור התפלה השנייה ואתנפל ולא הזכיר התפלה ואחרי כן אמר ואתפלל והזכיר התפלה שהתפלל בסוף ארבעים הראשונים אבל הטעם כמו שבארנו ולא כדעת האומר כי כון לבאר תפלת ארבעים השניים שאין הסדר עולה כי כאשר מאמר ואת חטאתכם קודם עלותו בהר כך ענין התפלה שהיא קודם רדתו מן ההר בארבעים הראשונים ולמפרע הולך סדר הענין • וכאשר חתם התפלה אמר בעת ההיא אמר ה' אלי פסל לך ושכ כמה שחתם בארבעים השניים • וכאשר אמר פסל לך השלים עניני הלוהות עד שהושמו בארון וכן לבאר שנמחל לאהרן ולא הוקרה לו הסות כי אם בשנת הארבעים • ואמר בעת ההיא הכדיל ה' את שבט הלוי (דברים י ח) הטעם כאשר נבחרו בני לוי בעבור שהרגו עובדי העגל להרמיו שעל כן נבחר אהרן בעבור שכן למחר את בני ישראל מסיג ע"ז ובעבור שהזכיר ענין שהיה בין ארבעים ראשונים לשניים הוצרך לומר ואנכי עמדתי (שם י) הטעם בארבעים האמצעיים • לא כדעת האומר שטרמיו בארבעים השלישיים כי מה טעם וישמע ה' אלי גם כפעם ההיא ולא אבה ה' השחיתך (שם שם) וכבר נמחל להם בארבעים השניים ונשוב לעניננו • ויחל • הוא מבנין פעל מפעלי הלמ"ד ולעולם לא תמצא מלה זו בלי מלת פנים • לכן המפרש מלת אהלי (מלכים ב ה ג) מגזרת ויחל לא אמר כלום • ח' אלהיו • בעבור שישראל נסינו אהור מאמונתו ית' על כן אמר אלהיו • או בעבור בשחוננו בש"י שיענה לו : למה ה' יחרה וגו' בכח גדול וכיד חזקה • ר"ל העם אשר השגחת בהם בשתי ההשגחות העצומות שהם שני הטבע ונצוח המערכת למה יחרה אפך עליהם

עליהם מפני שחטאו בשכבר היית יודע שיחטאו ועם כל זה השגחת עליהם כאלו שתי ההשגחות העצובות ודין יש כי אע"פ שחטאו לך למחול עליהם שלא תכלה אותם להשבח שתי ההשגחות העצובות שמנלות יחוד שמך לכל באי העולם • ועוד למה יאמרו מצרים לאמר ברעה הוציאם שאם תכלה אותם לא יאמרו מפני שחטאו נענשו אלא יאמרו לכתחלה הוציאם לבלותם וזאת היא מדה פחותה שכל כך עשית אלו הפלאות להוציאם והיתה כוננתך לבלותם וזה דרך אכזריות וטדה פחותה שאתה רחום והנני מלא רחמים ויש הלול לשמך הגדול ויהיה הטעם לפי אמונתם הסקולקלת וזה טעם להמיתם במדבר • והרסו ולא יזכרו עוד את זכריהם לשעירים (ויקרא יז יז) שלפי דעתם הם במקום חורב ושטמון ומפני שלא יתיחסו אלו החסרונות לשמך הגדול יש לך לחוש ודין לך שיכבשו רחמיך את כעסך ואם מפני קושי ערפם אל תפן אל קשי העם הזה • אלא : זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך • שלשת האבות שהם איתני עולם מוסדי דור ודור : אשר נשבעת להם בך • ושבועתך נאמנת עליהם להרבות את זרעם ולתת להם את הארץ נחלת עולם • וכנראה מזה זה המאמר שהשבעה היתה בלי תנאי ודין יש למחול להם ולקיים שבועתך ואם תהיה כוננתך כי כל מה שהבטחת להם שיתקומו עלי מצורף זה למה שהקדמתי שלא יתיחסו לך חסרונות • מיד : וינחם ה' • והלא כתוב כי לא אדם הוא להנחם (שמואל א טו כט) • וגם נצה ישראל לא ישקר ולא ינחם (שם שם) • אמנם הואיל שאמר הניחה לי ויהר אפי בהם כאלו העירו שאם לא יניחנו לא יעשה בהם כלה אם כן אין טעם : וינחם • כמשמעו אמנם הוא על צד המעבר : על הרעה אשר דבר • הטעם שיכלה אותם לנמרי • ועל כן אמר : לעשות לעמו • כי היה טכלה למי שחטא ולמי שלא חטא : ויפן • אין הטעם שהיך לאחריו אלא בעבור שנאמר לו לך רד כאלו שם פנותו לסהר לרדת בעבור מעשה העגל : ושני לוחות העדות בידי • אינו כמו ולקחת בידך שלשים אנשים (ירמיה לח י) ואפילו אם היו הלוחות כפי השעור ששערום המשערים שהיו מאמה אורך ורוחב ועומק אפשר שאם לא היתה יכולת למשה לנשוא הוסף לו השם ית' כח • ויש סוטים בזאת המחשבה שהשם לא אמר למשה לשכרם אמנם ברדתו נסתלק הכח ונפלו מידי אע"פ בשעורם הם בעצמם סותרים דבריהם באמרם ושברי הלוחות מונחים בארון וספר התורה וכתוב אין בארון רק שני הלוחות (ד"ה ב"ה) ועדות נאמנה שספר התורה היה מצד ארון ברית ה' ובשנת הארבעים הושם ואיך אפשר להנתן בתוכו בעוד שהוא מכוסה בכפורת : כתובים משני עבריהם • כי אין המועם בעבור שהם אבנים יקרות היו נראים מאחריהם כי אמר : מזה ומזה הם כתובים • ועוד שהיו נראים הפוכים ועשרת הדברים היו נכתבים בכל לוח מזה ומזה כשני עדים : והלוחות מעשה אלהים • באר שבהן שהיו מתוקנות בנזרת השם גם המכתב נעשה בנזרת השם : חרות • הפוך כטעם

ואהתור (יחזקאל ח ה) • כמו כבש כשב והורה שהאותיות היו שוקעות ולא בולטות • ונראה שלא היה הרות עד העבר האחר כי אך יעמדו האותיות שאמצעם בלי סמך כגון מ"ם סתום וכס"ך : וישמע יהושע • שהיה בתחתית ההר ממתין עד בוא רבו : ברעה • תה"א מקום ו"ו הקנין כמו אהלה (בראשית ט כא) והמלה מפעלי הע"ן כמו למה תרעו רע (מיכה ד ט) : קול מלחמה • ומשה אמר : קול ענות אנכי שומע • כמעט יענו במחולות (שמואל א כא יב) על כן הוא מקור כנורת ענו לה (במדבר כא יז) : וכאשר קרב ראה את העגל ומחולות הוא מה שנאמר ויקומו לצחק : ויחר • שהרי נאמר לו אלא טעם חרון אף הוא בעשות כתום על כן : וישלך מידיו • כמוהו הניחה לי ויחר אפי : וישלך מידיו את הלוחות וישבר • והטעם לכך לקחם להביאם להראות להם שבשביל אלו הייתי מתאחר לצוות לי לעשות מקום לשומם ועתה שברם והראה שמעתה לא יבנה משכן ולא ישכון הכבוד בתוכם : ויקח את העגל • מהר להעבירו ושרפו להעביר צורתו ואהרי כן טהנו על ידי הפצירה פים : ויזר על פני המים • שהיו יורדים מן ההר ששמעו אנכי ולא יהיה : ויזר • מבנין הקל מפעלי הלמ"ד בשקל ויפן : וישק • מלמד שלכתחלה עשה להשקותם שכל מי שעבר צבתה בטנו כדי שיהיו נכרים להרגם בני לוי : מה עשה לך העם • ר"ל מה הזק הזיקך והבאת עליהם חטאה גדולה נראה שבכונה הביא להם חטאה וטען אהרן אתה ידעת את העם כי ברע הוא ר"ל שלבם נוטה למה שהורגלו מענין ע"ז וכדי להוציא מחשבתם לידי פעל במה שהעיוז ואמרו קום עשה לנו אלהים כנגד מה שנאמר להם לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב (שמות כ כג) • על כן אמרתי להם למי זהב התפרקן שאם בנומר דעתם לכם נוטה לא יחושו לזהבם והם מיד נתנו לי ואני עשיתי המבוקש שלהם ויצא העגל הזה להראות אמונתם המקולקלת : וירא משה את העם כי פרוע הוא • כלומר על ידי פעולה זאת גלה מה שבלבם וזהו טעם : כי פרעה אהרן • לא כדעת ר' ישועה נ"ע שהטעם העם פרע לאהרן בפירושו זר • ה"א : פרעה • מקום ו"ו הכנוי • ויש מפרשים מלשון ותפרעו כל עצתי (משלי א כה) • נסונו אחר מאונת השם • וטעם : כי פרעה • כי נענה להם למה שבקשו : לשמחה בקמיהם • קמיהם כמו קמים עלי (תהלים ג ב) והם אויביהם שיאמרו אינם נאמנים בדתם כי נסונו אחר מאונתם וטעמו לננאי ולדבר רע וכוון משה להסיר הגנאי מישראל על כן : ויעמוד משה בשער המחנה • אפשר בעבור שעשו זמן רב תקעו אהלים והיה שער ר"ל מכוא לצאת ולבוא במחנה וזהו שער • או אפשר שמקום המשפט יקרא שער וכן שפטו בשעריכם (זכריה ח טז) : מי לה' אלי • הטעם יאסף אלי : ויאספו אליו כל בני לוי • שלא נטה אחד מהם לענין מעשה העגל • וכנראה שזה השבט היו מאמינים ביחוד השם בהיותם בטצרים והם היו בית מדרשו של אהרן ומתבודדים לעבודת השם ומספרם לעדות והיו משתדלים

משתדלים להחזיר את ישראל לאמונת השם והם נשקעו בגלולי מצרים
 על כן עשה אהרן עתה מה שעשית ובני לוי רצו לקחת נקמה על כן
 נבחר כל השבט ואהרן וזה לכהונה גדולה : כה אמר ה' • ואם
 לא נזכר וכן כאשר דבר : ה' אלהי ישראל • שה' אלהיו ולא
 העגל : שימו איש הרבו על ירכו • להיות מזוינים : עברו ושובו
 משער לשער • הטעם בכל שבט ושבט : והרגו איש את אחיו : מאמו •
 וכן מה שנאמר איש בכנו הוא בן אשתו : ואיש את קרובו • אה
 אשתו והותנו : כשלושת אלפי איש • כ"ף האמת כמו כשלושים וששה
 איש (יהושע זה) • ואפשר להיות כ"ף הקירוב כי אולי היה פחות מזה
 או יותר ולא רצה לדקדק : מלאו ידכם היום • ענין השלמה ר"ל
 שלמות אמונתם בש"י על ידי הריגת הזונים אהרי העגל : ולתת עליכם
 היום ברכה • ענין שבה הוא הנאמר בעת ההיא הכדיל ה' את שבט הלוי
 (דברים י ח) • או יהיה טעם ברכה הוא הנזכר אשי ה' ונחלתו יאכלון
 (שם יא א) שלא היה לו חלק ונחלה להם אלא מניות התורה : ויהי
 מטהרת • ר"ל מטהרת רדתו ששרף העגל והרג הזונים אהרי העגל :
 אתם המאתם הטאה גדולה • הוא מעשה העגל : ועתה אעלה אל ה'
 אולי אכפרה • הטעם אכסה החטאת על ידי תפלה שלא יהיה נזכר העגל
 להפרע מהם : וישב משה • עתה הוא תחלת ארבעים השנים :
 אנא • מלה זו כמעט פיוס כמו אנא שא נא (בראשית נ יז) ובעבור
 שהמלה מלעיל בא בקמ"ץ ובדג"ש כמו למה • ולא תתכן כונת מי
 שפירש שהטעם אל נא והלמ"ד מובלע בדג"ש ויהיה אל בשקל דע
 והטעם הואל עתה • כי מה טעם הטא העם הזה הטאה גדולה וכאר
 מה היא הטאה גדולה והיא שעשו אלהי זהב • וזאת התפלה הנזכרת
 בפרשת עקב ואתנפל לפני ה' כראשונה (דברים ט יח) : ועתה אם תשא
 חטאתם • ולכללם קראו בשם הטאה ר"ל שהחטיאו בונה כי לא מיחו
 לעבריינים • וטעם : תשא המאתם • למחול על עונש זה החטא : ואם אין מהני
 נא • כי בלא עם מה תועלת המלך : מספרך אשר כתבת • כדרך
 ויכתב ספר זכרון לפניו (מלאכי ג טז) • בעבור שתועלת הכתיבה היות
 הענין נזכר ודברה תורה כלשון בני אדם • ואין הטעם בעבור התורה
 אבל הטעם כי מה שיעדת עלי למסור תורה על ידי וכל הגזרות
 באות משם : מי אשר הטא לי • הטעם לא ילקו כלם בעבור הטא
 יחידים אלא מי אשר הטא לי אמחנו מספרי כי מי שלבו נוטה
 לעבוד ע"ז אין לו חלק ואלו הם מי שהיה בלבו עליהם אומר : ויגוף
 ה' את העם • אך על האנשים אשר לא מיחו אומר : ועתה לך
 נחה את העם אל אשר דברתי לך • ואומר וביום פקדי ופקדתי
 ר"ל כשיקרה להם הטא אחר אפקוד עליהם עון העגל אבל לא אפקוד
 עליהם עון העגל בראשו אלא כשיקרה עון אחר : על כן אמרו החכמים
 שישראל נחלקו לשלושה חלקים מהם עברו העגל בפרהסיא לאלוה אלו
 הם אשר נהרגו • ומהם היה בלבם אלו אשר נוגפו • ומהם אשר
 לא מיחו עליהם נאמר וביום פקדי ופקדתי • ואחרים אמרו שמהם

בקשוהו לאלוה אלו אשר נהרנו • ומהם בקשוהו למנהיג ואלו אשר נונפו : וינף ה' את העם • אפשר באותו הזמן נונפו • ומהם אומרים שהטאמר מהפשמ נם אחרי נסעם : אשר עשו את העגל אשר עשה אהרן • שהם רצו בעשיית העגל ואהרן השלים רצונם • אטנם בטאמר לך נחה הנה מלאכי ילך לפניך כון לפתוח לו פתח :

לג ושלחתי לפניך מלאך • כי לא יהיה המלאך אשר שמי

בקרבנו זהו טעם כי לא אעלה בקרבך • ובעבור שיעד לו : וביום פקדי ופקדתי • העיר לו שאם ילך עכס המלאך אשר נאמר בו כי שמי בקרבנו לא ישא לפשעכם (שמות כג כא) ויטהר הפקודה עליכם והוה : כי לא אעלה בקרבך כי עם קשה עורף אתה • ואי אפשר שלא תלכד על ידי חטא : פן אבלך בדרך • מלת : אבלך • יש מדקדקים שהטנ"ל מקום פת"ח כמו כי עת לחננה (תהלים קב יד) והוקל הגמ"ד והוא מבנין פעל : וישטע העם • כנראה שבארבעים האמצעיים היה עולה ויורד וג' ארבעים עשה משה בהר כאשר יתבאר : את הדבר הרע • כי לא יעלה בקרבם שאם ילך יטהר להם דין ונקטה : ויתאבלו • ודרך אבלותם שלא שמו עליהם כלי עדים • וכידוע שטעם : כי לא אעלה בקרבך • הוא מרטיז למה שאמר הנה אנכי שולח מלאך לפניך (שמות כג כ) • ונאמר אל תמר בו כי לא ישא לפשעכם כי שמי בקרבנו (שם כג כא) • שאם הטעם זולתי זה אי אפשר כי לא יעדס מקודם לכן שיעלה בקרבם ועתה חזר טאותה ההבטחה • ולאמר כי הנבטחת הנה אנכי שולח מלאך זה היעוד היה אחרי מות משה אבל בימי משה יהיה השם בעצמו כבר הכרענו בין הדעות והורינו שטעם כי לא אעלה בקרבך הוא בשביל המלאך שנאמר כי שמי בקרבנו • כי כאשר נאמר הנה פן אבלך בדרך כן נאמר ליסם כי לא ישא לפשעכם (שם שם) : אתם עם קשה עורף • ואם אעלה בקרבך אכלה אותך • ועתה הורד עדיך • יש אומרים שזאת הפרשה קודמת בעבור ולא שתו איש עדיו עליו • ויש מפרשים שטעם : ולא שתו איש עדיו עליו • היה לקצתם ועתה מכלילם : ויהנצלו בני ישראל את עדים סהר הורב • יש אומרים את מקום כן כמו הם יצאו את העיר (בראשית מד ד) : סהר הורב • יש אומרים הטעם העדי שלבשו כיום המעמד ואינו נאות • ואהרים פירשו שהטעם בהר הורב כמו סהיכלך על ירושלים (תהלים סח ל) וגם זה אינו נאית • ויש מפרשים כי סהר הורב נהגו בעת שיהטאו יורידו כלי עדים ויעשו תשיבה • ונראה לומר שטעם : הורד עדיך • ר"ל כל מה שהבטחתי ובשרתי לך • כאלו אמר הסתלק מהם • ומעתה אדע מה אעשה לך כאלו אמר אל תתאבל על כל מה שהבטחתיך לשעבר סברית הברית וההבטחות שהבטחתיך וכאלו נשאר ריקים ומעתה עוד צריכים לברות להם ברית ולשנות המצות וההבטחות : ומשה יקח את האהל • ספר זה הכתיב בעבור שהיו מנוזפים מן השכינה גם משה נטה אהלו מחוץ למחנה ולא נאמר שזה היה בטאמר השם

סמוך למה שנאמר ויאמר ה' אל משה : ומשה יקח • אכן הוא
 לעתיד במקום עבר כמו אז ישיר משה (שמות טו א) • וקראו אהל
 פועל לשני פעמים לועוד השכינה שם ולועוד ישראל כאמרו והיה כל
 מבקש ה' : והיה כבוא משה האהלה • ההל הכתוב לספר בעלת
 נבואת הבלי הנכבד וך ההמר שלם ההכנה אשר הגיע לתכלית רום
 מעלה האנושית במה שאפשר להשיג • ומאיכות נבואתו ידענו בעלת
 השגתו • והוצרך הכתוב לבאר כי מפני זכות משה הוחן ישראל מה
 שהוחן • ובאר הכתוב שהדבור היה למשה באהלו עד שלא נבנה
 המשכן ; ונסה לו • זה הבנין ימצא עומד ויוצא : והיה כצאת
 משה • מן מחנה ישראל לבוא באהלו : יקומו כל העם : ירד עמוד
 הענן • בשעת הדבור • וישראל עצמם היו רואים הענן : ודבר ה'
 אל משה פנים אל פנים • בלי אמצעי : כאשר ידבר איש אל
 רעהו • שלא היה נרתע : ומשרתו יהושע בן נון נער • קראו נער
 וכנראה שאז היה בן ס"ה שנה אם נאמר כי אחרי שבע שני הכבוש
 והחלוק מה • ונראה לומר שהיה נער : לא ימיש • כי האהל לא
 היה בלי שומר : ראה אתה אומר אלי • כבר בארנו בספר ע"ץ החיים
 זאת הפרשה על פנים ואמרנו כי משה בקש שתי בקשות • בקשה
 אחת לדעת מי ילך עמו • והבקשה השנית להודיעו דרכיו מפני
 שנפלא בעיני משה אחרי שהטאו ונתחילו כליה באמור הניחה לי ויהר אפי
 (שמות לכו) • והשיב על הבקשה הראשונה הוא בעצמו ילך • ואמר
 והניחותי לך ומשה השיב אם אין פניך הולכים בכללנו אל העלנו מזה
 עד שנענה משה בה ונאמר לו גם את הדבר הזה אשר דברת אעשה •
 אמנם על הבקשה השנית לא השיב לו דבר עד ששאל שאלה אהרת
 נסעתי במאמר : הראני נא את כבודך • והשיב לו בשתי השאלות
 ובארנו הטעם למה • אכן הנה נבאר קשר הפרשה על פנים שיראו •
 בעבור שאמר השם : ואדעה מה אעשה לך • אמר משה : ראה אתה
 אומר אלי העל את העם הזה • הוא שנאמר לו לך עלה מזה
 שבאותו המאמר הרמזו כי לא יעלה בקרב ישראל אלא אמר ושלחתי
 לפניך מלאך על כן אמר משה : ואתה לא הודעתני את אשר תשלח
 עמי • יש אומרים ; לא הודעתני • איזה מלאך הוא אם אותו
 שהבטיח במאמר הנה אנכי שולה מלאך לפניך אם זולתו וזה לא
 יתכן שיסבל משה איזה מלאך הוא • ואחרים פירשו שלא היה רוצה
 אמצעות מלאך אלא נתן פתח לדבר והלא בפרשת ואלה המשפטים
 נאמר הנה אנכי שולה מלאך לפניך (שמות כג כ) • ור' ישועה נ"ע
 אמר שהמלאך שנאמר הנה ושלחתי לפניך מלאך הוא הנזכר כי שמי
 בקרב (שם כג בא) ולשם יעד שיעלה בקרבם והנה אמר שלא יעלה
 בקרבם ועל כן אמר משה ואתה לא הודעתני את אשר תשלח עמי •
 ויותר ראוי לומר שדעת משה היתה שאתה אמרת לי העל את העם
 הזה ולא הודעתני אותו הראוי שתשלח עמי הוא הנאמר כי שמי
 בקרב אלא אמר ושלחתי לפניך מלאך כי לא אעלה בקרבך : ואתה

אמרת ידעתך בשם • הוא שם יהוה כאשר נאמר ושמי ה' לא נודעתי להם (שמות ו ג) : וגם מצאת הן בעיני • ועל כן הקדים ובאר איכות נבואתו וכפי הכנת שלמותו צריך לעלות למעלה יתרה מזאת כמעלת המלאך השלוח עמו בעבור שנאמר : ידעתך בשם • וצריך להיות עמו המלאך הנאמר עליו כי שמי בקרבו וזהו טעם מציאת החן • על כן בשאלת הראני נא את כבודך לא נתן טעם מפני מציאת חן כי בהשגה ההיא היה צריך עזר אלהי והבינהו • ואם אמרת עוד : ואדעה מה אעשה לך • כנראה שלא יהיה כמו ההבטחה שיעדת להם ואם אינו רוצה שיפתחו מאותה המעלה שעלו שזה מראה שאינו רציון גמור שמדין השכל אי אפשר להסכים כי עתה עלו במעלת יתרה ממה שהיה להם וכונת משה גם כן שלא יפתחו ואם כן צריך לתקן מאמר : רגע אחד אעלה בקרבך וכליתך • על כן שאל משה : הודיעני נא את דרכיך ואדעך • ר"ל אדעך בדרכיך כי אין דמיון ביננו לבינך בדרכיך והטעם אם ילך כבודך בקרבנו בעת שיהרה אפך עליהם אהיה קורא לשמך בדרכיך שתודיעני ותהיה מוהל ומאריך אף וכן אירע בענין המרגלים זהו למען מציאת החן שיש לי בעיניך שהכנתי שלמה להשיג במה שתודיעני כאשר נודעת לי בטעם אהיה אשר אהיה • ואפשר שלקח הרמז ממה שנאמר הניחה לי ויחר אפי (שם לב י) • הוא בעבור שישראל היו חייבים כליה אחרי שחטאו והשם העירו לשאול בעבורם עסקו מחשבות השם בלב משה והבין כי אין דרכי השם שבהם מקיים העולם כדרכנו על כן התם : וראה כי עמך הגוי הזה • ועל כן ראוי שילך כבודך ביניהם ותהיה מתנהג עמהם במדת רחמים : ויאמר פני ילכו והניחותי לך • המפרש טעם : פני • כעסי כמו ופניה לא היו לה עוד (שמואל א א יח) לא אמר כלום כי הנה ילך נא ה' בקרבנו (שמות לד ט) : אם אין פניך הולכים • יש מפרשים הטעם אני בעצמי אלך אך אהיה עמך ולא עמהם • והאפשר שמקודם לכן לא בשר להם להיות בעצמו ועתה בשרם להיות בעצמו ומה טעם והניחותי לך • וכנראה כי עדיין לא נתפיים לגמרי • ואם הטעם שהמלאך לא ישא לפשעכם אבל אני אשא הנה הוא אומר רגע אחד אעלה בקרבך וכליתך הטעם כפי היעוד שהיה להם סתהלה • ואמנם כנראה שנתפיים ללכת הכבוד ביניהם ועל כן אמר : פני ילכו • ומה שאמר : והניחותי לך : הטעם כל זמן היי משה על כן השיב משה : אם אין פניך הולכים • תדיר עם ישראל : אל תעלנו מזה • כי לא יאות הטעם להיות עם משה ולא עם ישראל באמרו : והניחותי לך • ומה טעם לזה היעוד ומשה נאמן בית ותמיד השכינה היתה שורה עליו : ובמה יודע איפה כי מצאתי חן בעיניך • הטעם כפי מעלת שלמותי תהיה השגחתך יתרה לכל ישראל וזהו טעם אני ועמך : הלא בלבתיך עמנו • בלכת הכבוד עמנו : ונפלינו אני ועמך • בעוצם ההשגחה כין בשנוי המכוע בין בנצוח המערכת : מכל העב • שכל אימה ולשון יש לו מלאך מסונה במערכת העליונה ולא יוסף מסה שתלוי

במערכת וישראל לא כן • לכן לא תאות כונת האומר כי בזמן
 כשה היה השם בעצמו ואחרי משה היה להם מלאך מטונה • גם
 דעת המפרש במאמר : פני ילכו • בעצמו : והניחותי לך • הטעם
 הכבוד עד שטען משה בעצמך לכד לא יתכנו דבריו • ויש לך לדעת
 שזהו הכבוד ששכן בין שני הכרובים ולא נסע פתוכם עד שנחרב
 הבית • וכבר העירונו בזה הענין במקומות ומעם תעיין ותבין כל רו :
 גם את הדבר • יש אומרים סמוך אל הודעת הדרכים והלא עדיין
 לא הודיעו • ועוד ששאלת מי ילך עמהם קודמת : ואחרים אמרו במה
 שאמר : והניחותי לך • ר"ל בזמן משה להיות עם ישראל גם אחרי
 משה : ויאמר הראני נא את כבודך • יש מן החכמים שאומרים ששם
 כבוד הוא דבר נכרא מיוחס לו ית' ישנוהו החושים עד שאמרו
 במאמר לא תוכל לראות את פני הוא מאמר הכבוד גם ושכותי כפי
 עליך עד עברי גם וראית את אחורי הוא מאמר הכבוד • ומה שאמר
 לפני לא יראו הטעם לחזק אור השכינה שלא יוכלו העינים שאת
 והוא כבוד גדול ולא הכבוד שהיה שוכן בתוך הערפל • ויקשה זה
 שיהיה מרבים עם השם • ואלו כלל המאמרים יהיו מיוחסים אל הכבוד
 שהוא מיוחס לו ית' • וכן אמרו במאמר ויהל משה את פני ה' גם
 במאמר פני ילכו שהוא פני הכבוד שהוא הכבוד שהיה שוכן בתוך
 הערפל • ובידוע כי המתפלל בנכרא אינו כדי לוטר הסרון זאת האמנה
 שהוא עובר זולתו ית' • ואולם אשר לחצם הוא שכל השנה חושית
 וכל הנבלה שמצאום לש"י שמום בהסרון המצורף והמצורף ההוא הוא
 כבוד נכרא כל שכן אם תבוא מלה שתסכול לבאור המצורף • וידוע
 ששם כבוד מצאנוהו לשלשה מענים • מצאנוהו מורה לעצם הש"י כגון
 זה הראני נא את כבודך כי כן נאמר והיה בעבור כבודי • ונאמר
 ושכותי כפי עליך עד עברי • ויאמר על דבר מצורף לש"י כגון וירא
 כבוד ה' אל כל העם (ויקרא ט כג) והוא האור הנכרא אשר ישכינהו הש"י
 להגדלת שמו והראות שלמות כבודו • ויאמר לענין שבת ובהיכלו כלו
 אומר כבוד (תהלים כט ט) • ואולם במקום הזה לא יאות להיותו כורת
 חוץ מעצמו ית' שכל תפלה ובקשה ותהנה וחלוי פנים וברכה צריך
 להיות הכונה לשמו המיוחד ית' ויתרומם • וכן מה שנאמר ברוך כבוד
 ה' כמקומו (יחזקאל ג"ב) כי הוא הכל ומאתו הכל • אמנם צריך להת
 הטעם מה צורך זאת השאלה הנה • והחכם ר' אהרן ג"ע אמר בעבור
 שנענה על שאלותיו הקודמות שבת ועוד בקש להשיג השנה שלמה
 ממה שמשנים המלאכים העומדים אצל השם ית' שמו ומתשובת
 השם תבין זה : כי לא יראני האדם וחי • והלא כנראה עדיין לא באתהו
 התשובה בשאלתו השנית והיא שאלת הודיעני נא את דרכיך • ויש
 להקשות בזה כשראה משה שלא נענה עדיין בשאלתו השנית איך
 שאל בשאלה יותר נפלאה עד שבאתהו התשובה שהיא נמנעת •
 והמפרשים נתבלבלו עד שמהם הקדימו והאחירו השאלות אמרו כי
 שאלת : הראני נא • מוקדמת משאלת הודיעני נא את דרכיך ושאלת

הודיעני נא את דרכיך אמר שהיא שלא במקומה מפני ששאלת משה במה שאמר ואתה לא הודעתני את אשר תשלח עמי וקודם שישיב מאמר פני ילכו איך אפשר ששאל לו שאלה אחרת • ועוד ממעמי השאלות נלחצו שאמרו שמעם שאלת : הראני נא את כבודך • אפשרית היתה בדעת משה כדי שתפרד נפשו מנופו, עד שבאה לו התשובה על השארותו עדיין ושאלת : הודיעני נא את דרכיך • נשאלה בעבור הנהגת ישראל ואיך אפשר שהיה שואל להנהיג את ישראל ועוד שב ושאל שתפרד נפשו מנופו זה אי אפשר • ויש על זאת הכונה שתי טענות כי למה הקדים והאחיר השאלות • ועוד אם שאלת הראני נא את כבודך היתה כונת משה שתפרד נפשו מנופו זה אי אפשר • שתשובת כי לא יראני האדם והי לא תתישב התשובה כפי השאלה • ויש להבין כי בשאלת הודיעני נא את דרכיך כל החכמים מסכימים כי לא באתהו התשובה עד ששאל השאלה השנית • וכבר בארתי בספר ע"ן החיים איך העלימו החכמים עין מלומר טעם כשלא השיב השם תשובה בשאלת הודיעני נא את דרכיך איך שאל שאלה יוהר עמוקה אפילו נמנעת גם כונת השם עם היות השאלה הראשונה אפשרית איך לא השיב לו תשובה עד ששאל שאלה אחרת יותר עמוקה ולשם בארנו טעם לפי דעתנו והו הטעם כשאמר השם רנע אחד אעלה בקרבך וכליתך ועתה הורד עדיך מעליך ואדעה מה אעשה לך וראה משה שהשם נטה על ידי מחילה אמר ואתה לא הודעתני ר"ל הכבוד שיעדת להיות הולך עם ישראל ונתת טעם לדבר פן אכלך בדרך • אני שואל ממך שתודיעני נא את דרכיך שעל ידיהם אתה מתנהג עם העולם ובשעה שיהטאו לך ויחרת אפך עליהם אהיה קורא בשמך באלו הדרכים ותהיה מוחל • ולקח הרמז שדרכי השם הם נבדלים מדרכי בני אדם כאשר הטאו ישראל והיו היכים כליה והעירו לבקש הפלה בעדם כשאמר הניחה לי ויחר אפי בהם (שמות ל"ג) שאין יכולת באדם מאשר הוא אדם להשיג דרכי הנבדל בלתי הודעה וכתוב יודיע דרכיו למשה לבני ישראל עלילותיו (תהלים קנ"ז) • והיה הרצון של שם ית' לדעת דרכי השם מדרך הכבוד ועל כן אחר ולא השיב לו תשובה כאשר חשיב לו תשובה על השאלה הראשונה וכשראה משה אחר התשובה בשאלת הודיעני נא את דרכיך עם השלמתו ללכת בקרב ישראל הבין משה שהכונה לשאול שאלה אחרת למעלה ממנה להשיג דרכי השם מדרך הכבוד כי הנהגת האמצעיים תלויה במערכתם שיש להם מדת דין ומדת רחמים ולא יוסף ולא יגרע ממה שתלו במערכת ואין כן דרכי השם שאינם תלויים על ידי מערכה על כן אין יכולת להשיגם כי אם מדרך הכבוד על כן אמר הראני נא את כבודך כי משם ידע וישביל שעצמו ית' נבדל מעצמו השנה אמתית יתאמת במופת השכל שדרכיו נבדלים מדרכינו וכן נאמר כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי (ישעיה נה ח) • ומיד ענתה בשאלת הודיעני נא את דרכיך : אני אעביר כל טובי על פניך • והטעם כלל המציאות

כגון שנאמר וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד (בראשית א לא) ואם יהיה טעם : טובי • על המדות הנזכרות והם אל רחום ותנון וטעם אעביר כענין ויעבירו קול במהנה (שמות לו ו) : ופניך • רמו פני השכל : וקראתי בשם ה' • ר"ל לענין הנהגתו לעולם איך כלל הנמצאים נקשרים, בהנהגתו על כן אמר : והנתי את אשר אהון ורחמתי את אשר ארחם • כי על ידי אלו שתי המדות מתקים העולם והטעם את כל הראוי לחנינה ולרחמים • וכן עזרא באר באמר : פל טיבי • תשובה למאמר הראני נא את כבודך • וטעם : כל טובי • הפנים שהם כדמיון ראשית ופירוש : אעביר • כמו והוא ירה החצי להעבירו (שמואל א כ לו) • או יהיה רמו : עד עברי • הוא שנאמר לא תוכל לראות את פני אלא יעדו בהשגה למטה ממנה והיא השנת אזורים וראית את אהורי • ומה שאמר : והנתי את אשר אהון • הרצון בעבור משה והו טעם : ושבותי כפי עליך עד עברי • זאת דעת בן עזרא • והפירוש שהקדמנו הוא הנראה בעיני רוב ההכמים למאמר אעביר כל טובי : ויאמר לא תוכל לראות את פני • הידיעו שזאת השגה נמנעת והטעם אמתת עצמו : ועל זה הסתפקו ההכמים איך שאל משה בדבר הנמנע • אם נאמר שלא ידע שהוא נמנע ועל כן שאל איך בדבר שידעוהו חלושי העיון שהוא נמנע נעלם ממשה • ואם נאמר שידע שזה נמנע ועם כל זה שאל איך תכון השאלה • יש סן המשתדלים לתת טעם והשיב תשובה בדרך הפשט כי שאל כמו זאת השאלה שתתחזק דעתו במה שידע כי הוא דבר נמנע והוסיף לו ענין אחר והוא מה שאמר : כי לא יראני האדם והי • שהטעם ולא מלאך • ובנראה מדין השכל שמניעת זה מושכל אמתו הן בקיושו לא יאמין (איוב טו טו) ומה היה הצורך לישאל • והשיב תשובה אמת בדרך הנפתר כי שאלת משה היתה בעבור כי בעל המר הגנתו היא באמצעות הדמיון ורצה משה להשיג את השם בלי אמצעות הדמיון והו הראני נא את כבודך והשיבו השם שזה אי אפשר מאשר הוא שכל בהמר ויש משיכים כי משה לא היה מתנבא באמצעות הדמיון וכדין אמרו אמנם העינים האלהיים שלא יוכל שכל אנושי להשיגם מאשר הוא שכל בהמר ישיגם באמצעות הדמיון ולזה יהיה מוכרח להשיג עינים האלהיים על ידי משל והידיה ולא היתה השאלה להשיג אמתת עצמו כמות שהוא כי אמתתו נעלמת אפילו מאשר מביניו • אמנם טעם השאלה במה שהוא אפשרי להשיג להיות שכלו נקי מהגולם והשב שיטוה לו אפילו בהיותו עם הגולם וכאן לו התשובה : כי לא יראני האדם והי • הטעם שיחיה • אמנם יש חכמים שאומרים ששאלתו אפשרית היתה והרצון שתכרל נפשו מנופו ובאתהו התשובה : כי לא יראני האדם והי • הטעם להשארותו עדיין ואין התשובה מיושבת לפי טעם השאלה • אכן לפי דעתנו שהיתה ההערה בזאת השאלה מהש"י מפני אהור התשובה בשאלה הקודמת על כן שאל הראני נא את כבודך • ולא היתה שאלת משה

במה שהוא נמנע אלא במה שהוא אפשר להשיג. ואם השם אמר לא תוכל לראות את פני אין הטעם שמישה שאל בזה אלא פתחת הענין בעבור שהוא רוצה להודיע מה שיתכן להשיג בעזר אלהי הודיעו שעוד אישר הוא נמנע להשיג הוא הנרמז: לא תוכל לראות את פני כי לא יראני האדם והי. הטעם לא אדם ולא מלאך. ובאמרו: הנה מקום אתי. ר"ל מעלת השקפת עיני: ונצבת על הצור. ר"ל התיצבות מדע בש"י בהיות פעולות נמצאות מאתו: והיה בעבור כבודי ושמתוך בנקרת הצור. הטעם אעריך לענין השפעה המציאות מאתו ית' לא שהטעם כמו לבוא בנקרת הצורים (ישעיה ד כא) כי לא היה ראוי לוטר: ושמתוך. ואמר: ושבותי כפי עליך עד עברי. הטעם בכפי אסוכך עליך בזאת ההשגה העצומה שלא תפרד נפשו מטופו ר"ל בהשיגו קשר המצא הנמצאות מצד הכבוד ומוה יוכן ויהאמת הענין בידיעת דרכיו וכי שהם נבדלים מדרכי בני אדם כי אין דמיון בינינו לבינו שאין הטעם במאמר: ושבותי. למנעו מלהשיג כי הנמנע מצד עצמו אינו צריך אל מניעה מכהוין: והסירותי יעדו בהשגה שלא היה צריך עזר אלהי בה וזאת היא ההשגה במאמר אחורי והם רבו אל השנת הנבדלים סהמר שזאת ההשגה היא אחרי השנת הש"י אכן אמתת עצמו של שם ית' היא השגה נמנעת על כן אמר לפני לא יראו. ויש לדעת כי הבדל גדול יש בין הישרת השכל למציאות דבר ובין ידיעת מהותו. והוקרי הדברים בארו בענין השכל כי השכל אשר הוא צורה אחרי הבדלו מהגוף אינו סת בהכרח והוא בעצמו שישביל המושכלות שבכאן ולפיכך לא נזכור אחרי הסות מה שהיינו משיגים בהיותו מחובר בנו: ולפיכך כשיתחבר בנו ישיג המושכלות שבכאן וכשיבדל ממנו ישיג עצמו. אך אם ישיג עצמו והוא מחובר בנו נדרוש בעבורו ונאמר במקום אחר לפי שעצמו אינו דבר אחר כי אם שישביל הנמצאים שהם היצוניים מעצמו ונקרה לו שישביל עצמו כשישביל הדברים היצוניים מעצמו כי עצמו אינו דבר אחר משכלו הדברים היצוניים מעצמו ואמר והשכל אי אפשר להשביל מה שיש בכאן אלא הוא מתלבש בנו ואין צריך כשישביל הנבדלים שיתלבש בנו אלא אם אפשר בו להשביל הנבדלים והוא מתלבש בנו יעד לחפש בעבורו ולא מצא. אמנם ההישרה לאמונת מציאות הנבדל זאת היא כת המעיינים ולפי שכלו יהולל איש. אמנם כנראה השנת הנבדל היא אפשרית בשכל האדם להשיגה כאשר העידו ספרי הנבואה והיא תכלית רום מעלה האנושית וזאת היא מעלת הנביאים ע"ה. ומדרגות הנבואה כפי מעלת שלמותם זה מזה. ואם תהיה מעלת זה מזה כפי מעלת המלאכים שמתנבאים באמצעותם זה צריך עיון. ואולם מעלת משה נשגבה הואיל והוכן הכנה שלמה שלא נשארה לו מחיצה אלא מאשר הוא אדם והוהן השגה שאינה באפשרות לאדם להשיגה ומשה השיגה בעזר אלהי הנה אין בין השנת משה ובין השנת זולתו שום שהוף בענין. וכבר העירונו בזולת זה המקום סכח הכתוב מעלת השנת משה כמו שבא הרמז ממאמר בכל ביתי נאמן

הוא (במדבר יבז) שהוא עומד במדרגת המלאך שהוא שר הפנים הוא הנרמז הנה אנכי שולח מלאך (שמות כגכ) ואין לזה המלאך כי אם ידיעת שמו ית' וזהו טעם כי שמי בקרבו • וכבר בארתי בזולת זה המקום חלוק דעת חכמי תורתנו שלא להסכים היות כניע הנגל העליון הוא האלה ובארנו כי השנת המלאך תלויה במערכתו • וידוע כי כחות העליונות קשורות בנמצאי מטה והאדם הוא כוף המציאות בעולם השפל וכלל חלקי העולם השפל הם נמצאים באדם • כמאן יש להבין כי כל כחות העליונות קשורות בנוף האדם עד שנתעלה והוהן שכל אלהי על כן יש יכולת אם תהכם הנשמה להשיג בהשנת מלאכי עליון עד המעלה העליונה • אמנם השנת השם ר"ל אמרת עצמו יקשה להשיגה שהיא נמנעת מצד עצמה שאין השנתו תלויה במערכת על כן נאמר : לא תוכל לראות את פני • אמנם בעבור ששופעות מאתו ית' פעולות והשנת פעולות הנבדל תקשה על כן נאמר : ושמתוך בנקרת הצור • וזאת ההשנה תלויה בעזר אלהי • ומה שנאמר : והסירותי את כפי וראית את אחורי • היא השנת הנבדלים • ודעת משלי הנבואה על האדם החלוק המתואר על הכסא מראה מתניו ולמטה כמראה אש ונונה לו סביב ומראה מתניו ולמעלה כעין חשמל כמראה אש סביב בית לה (יחזקאל ח ב) • והבינו קצת המעיינים שזה הכבוד הוא דבר זולתו מצורף אל הש"י שהש"י לא ימשילוהו • אמנם על היותו אדם חלוק תארוהו לשני מיני המלאכים מין שמדבר עם האדם הוא הנמשל מראה מתניו ולמטה • ומין שאינו מדבר עם האדם מראה מתניו ולמעלה ועל כן המשילו כעין השמל • הש למלל : ויש מן המעיינים שלא הסכימה דעתם היות האדם המתואר בלתי מרמזו לש"י אם שיהיה החלק העליון מרמזו לש"י ושני מיני המלאכים נכללים מראה מתניו ולמטה : או שהחלק העליון אם הוא מורה למין המלאך שאינו מדבר עם האדם היות הש"י נכלל עם זה החלק ונראים הדברים בהיות הכונה להורות על השנתו ית' ואיך אפשר שלא יהיה מרמזו לשם ית' • וכבר העירונו בספר ע"ץ החיים ענין זאת הכונה ונעזרנו מטשטע פשטי הכתובים במשלי מראות הנבואה ואין להאריך • וצריך לדעת כי כל מקום שצריך להעיר התפשטות השנתו ית' יתואר הש"י עם מלאכיו בשם כבוד וכתוב כי מלאכיו יצוה לך (תהלים צא יא) • ונאמר ובא ה' אלהי כל קדושים עמך (זכריה יד ה) והוא הכבוד ששכן במשכן והיה בבית עולמים עד שנסע הכבוד ושב אל מקומו כשחטאו ישראל ולעתיד לבוא נאמר עליו והנה כבוד אלהי ישראל בא סדרך הקדים (יחזקאל כג ב) : סוף הכאמר בהיות זה הכבוד שוכן בתוכנו תהיה השנתו עלינו על דרך פלא וזהו טעם ונפלינו אני ועמך • ועל כן בקש משה ע"ה אם אין פניך הולכים אל תעלנו מזה זהו הנרמז כי שמי בקרבו (שמות כג כא) • ובזמן יעד רע אמר והסתרתני פני מהם (דברים לא יז) • והסיבות פני מהם (יחזקאל ז כב) • וכבר ידעת כי בידיעת זה השם נעשו כלל הנפלאות

וכן לעתיד כאשר יעד ביד כל נביא והוזה • גם אפשר היות פירוש:
 אני אעביר • כולל תשובת שתי השאלות • במאמר • כל טובי • לשאת
 הראני נא את כבודך • ומאמר • וקראתי בשם ה' לפניך • תשובה
 לשאלת: הודיעני נא את דרכיך • ומאמר • כל טובי • הוא הכבוד
 הנרמז • וההלך לבאר איזה נמנע שישיג ואמר • לא תוכל לראות את
 פני • והעירו במה שאפשר להשיג וכבר קדם לנו הבאור • ורמזי כראות
 יהוקאל מעידים כאשר בארנו • כי לא יראני • בא כדרך הבל יבדילני
 ה' (ישעיה נג) • האדם והי • כי השנת הנבדל מאשר אינה
 תלויה במערכת נמנעת • וטעם • והי • הטעם בו ולא טלך כי אמתת
 עצמו נעלמת מאשר סביבו • ויש אוסרים כי השנת הנבדל באמתת
 עצמו נמנעת לאדם מאשר הוא שכל בחמר רק נשיבדל החלק ההוא
 והו טעם • והי • ר"ל ויחיה • ויאמר ה' הנה כקום • הלילה להאמין
 העיני בפשיטו כי הש"י מקום לא יכילתו וכל נכור לא יכילתו אכן
 הרמז למערת השקפת עיני וכן ברוך כבוד ה' ממקומו (יהוקאל ג יב) •
 ונצבת • כבר בארנו שהוא התיצבות מדע • על הצור • הטעם איך
 שפעו מאתו פעילות • ולהיות הטעם הוא הנרמז ונצבת לי עם על ראש ההר
 (שמות לד ב) לא יאוח • והיה בעבור כבודי • דוא מה עאמר וינכור ה'
 שחרי אמר עד עברי • ושמתוך בנקרת הצור • יש לומד בעבור הכבוד
 הודיעו מה שנמנע להשיג ומה שישיג בעזר אלהי והו טעם •
 ושמתוך בנקרת הצור ושבותי כפי • הטעם בכפי בעבור שכל פעולה
 נעשית ביד כי הקפ סיכבת לא סבוכה • והסירותי את כפי וראית
 את אחורי • הוא הנמשל באדם המתואר כמראה מהניו וללמטה כמראה
 אש וגונה לו סביב (יהוקאל ח ב) • לפני לא יראו • הוא הנכסל
 כמראה מהניו ולמעלה ועל כן נמשל בשם השמל:

לד פסל לך • אע"פ שרא נאמר בלוחות הראשונים יכול לומר
 שמשה פסלם הואיל ואמר • כראשונים • אע"פ שיכול
 לומר כמדתן יסבול להיות גם לפסול אותם כמו שפסל הראשונים ואם
 כתוב בראשונים בעיטה אלהים המה (שמות לב טז) הטעם בנזרתו
 עשאו וכן ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו (בראשית ג כא) • או שהטעם
 הראשונים היה תקנים טבעי ולא היה צורך לפסול עד שנעברו
 הראשונים • וכתבתי • זה מורה שהם כתובים בנזרת אלהים כמו
 והמכתב סתב אלהים הוא (שמות לב טז) • את הדברים • זה מכתב
 דבר האימרים כי הדברים הראשונים היו כתובים על הלוחות הראשונים
 והשניים על השניים • והיה נכון לבקר • הוא תהלת הימים השלישיים •
 ואיש לא יעלה עמך • כפעם הראשונה שעלה אהרן נדב ואביהוא
 והזקנים קדם נתנת הלוחות • וגם איש אל ירא • לנהוג קדושה •
 על כן אמר • גם הצאן והבקר אל ירעי וגו' • בעבור העובר • ויפסול
 שני לוחות • כאשר צוה • וישכם • כאשר נאמר לו והיה נכון לבקר •
 ויעל אל הר סיני וקח בידו • אפשר היותם כשעור שיוכל לשאת •
 שני לוחות אבנים • הואיל ואמר • ויפסול שני לוחות אבנים היה ראוי לידע

ואולי בעבור שהראשונים היו מעשה השם על כן לא באו בידיעת
 והמבין יבין: וירד ה' • כנגד השפלים גם יהיה ויעל בצירוף וירד
 עם היותו מצורף אל ההר: בענן • לצורך הדבור: ויתיצב • להיותו
 על הענן אי אפשר כי ענינו נזכר במקום אחר • ואפשר להיותו
 עונה אל משה למה שאמר ונצבת לי שם • ולהיותו עונה אל השם
 גם זה לא יתכן כי עובר היה הנה נראה כי בהשגה שנרמזת במענה ויתיצב •
 היתה הקריאה באמרו: ויקרא בשם ה' • כאשר בארנו שהיתה ההערה
 לשאלת הראני נא את כבודך (שמות לג יח) להודיע לו שאלת הודיעני
 נא את דרכיך (שם לג יג) שתהיה הידיעה אמתית על כן כסוך: ויעבור ה'
 על פניו • במה שהעיר לו כי זאת ההשגה נמנעת • על כן יש מי שפירש
 ויעבור • מלה יוצאה והטעם העבירו משאלת הראני נא למה כסנה
 והיא וראית את אהורי • ויהיה כנוי: פניו • שכ אל השם • ואהרי
 כן אמר: ויקרא בשם ה' • פעם שנית לשאלת הודיעני נא את דרכיך •
 ומהם פירשו שצריך קול והטעם ויעבור קול ה' • ואולם אם נאמר
 כי ויעבור: הוא הנאמר והיה בעבור כבודי ונאמר עד עברי והוא כבוד השם •
 וכבר העירונו הכונה בכל מה שצריך • ולהיות כנוי: פניו • הרמז אל
 משה כאשר נאמר אעביר כל טובי על פניך באחת הכונות יסבלוהו
 הכתובים • ולא כון עתה להודיע במה שההשגה נמנעת על כן לא
 תאות כונת האומר שהטעם עם פניו שלכך כנהו עובר להורות שהגיע
 למטה ממה ששאל • גם המפרש על פניו לפניו לא יאות שעל כן אמר
 על פניו בדרך שנאמר אני אעביר כל טובי על פניך (שם לג יט) שאין ווצה
 בזה רק פני הלב הפנימיים להורות בהשגה העצומה שהשיג משה
 בעזר אלהי • על כן לא יתכן לומר כי: ויעבור • בדרך ולפיד אש אשר
 עבר (בראשית מו יז) • כי לא היה לכה הדמיון הנה כבוא כי אם השגה
 שכלית ולכך כנהו עובר כי כזו ההשגה שהיה צריך עזר אלהי היה
 למשה ע"ה כמו שאר הנביאים בעקר השנתם • אבל במה שלא היה צריך עזר
 אלהי כבר הוכחה במאמר ואתה פה עמוד עמדי (דברים ה כח) • ובעזר זאת
 ההשגה העצומה במה שהעירו לשאול הודיע לו דרכיו כי למשה הם
 התיצבות מדע • ונאמר: ויקרא בשם ה' • והשם הוא הקורא • והוסיף:
 ויעבור ה' על פניו ויקרא • להורות כי בעוד שהיה עובר היה קורא
 כי אז היתה ההשגה העצומה כאשר באר והיה בעבור כבודי ושמתוך
 בנקרת הצור ושבותי כפי עליך עד עברי • אם כן בעוד שהיה עובר
 הכבוד היה צריך עזר אלהי ואז היתה הקריאה לדעת אמתת שאלתו
 מצד הכבוד • לכן לא יתכן מאמר האומר כי: ויקרא • הוא הוזר אל
 משה כי הוא לבדו ית' יודע אמתת דרכיו • גם מאמר מי שאמר
 כי הכבוד הוא היה הקורא בעניו: ונקח לא ינקח • כבר הכתוב הורה
 וקראתי בשם ה' כמותו והוא יעבדנו הרבה (מלכים ב יח) • הואיל ואמר
 בשם ה' יחסם אל השם שהשם מורה על עצמו • ומה שמורה מלת
 כבוד בארנהו • והמבין יבין שכזה תהיה ההשגה עצומה לישראל • ואם
 כן: ויקרא: השם הוא הקורא והורה למשה איך יהיה קורא • אמנם
 המפרשים

ד"ק 79

המפרשים נחלקו • יש מחכמי הקבלה בעבור כפל השם פהם אומרים שהשם הראשון דבק עם ויקרא ותחלת הקריאה מן השם השני וקבלה יש בידם שהם שלש עשרה מדות וכלם משהדלים להשלים שלש עשרה מדות ועם כל זה צריכים עצם נושא המדות ובעל כרחם מחשבים אותו עם המדות • והנה אלו ששמו תחלת הקריאה מן השם השני אמרו שהשם הנכתב והנקרא שתיים • ואמרו שהאחד עצם והשני מדה להשלים י"ג מדות וזה אי אפשר כי כן יקרא בפי המדבר דרך כבוד • ואחרים נלחצו ואמרו שמדת: אך אפים • שתיים נחשבת לטובים ולרעים וזה אי אפשר כי הטובים אינם צריכים אריכות אף • ועוד שיש מן המדות שכוללות טובים ורעים • ואם לפי דבריו יעלה אותם במספר • ויש טוענים כי תחלת הקריאה מן השם הראשון שטעם סגול"א יש במלת ויקרא ואי אפשר להסמיכו והנה היא קריאה כפולה ונחלקו • יש מהם שקראום מדות וזה אי אפשר בחסרון עצם נושא המדות • ואחרים שמו השם הראשון עצם והשני מדה ואע"פ שהעצם נכלל בכלל המדות אע"פ שאינו מדה והנה אלה בני יעקב אשר ילד לו כפרן ארם (כראשית לה כו) • וחכמי הקראים גם כן נחלקים שמהם מדביקים השם הראשון עם ויקרא ותחלת הקריאה מן השם השני • והכרח זה החכם שלא הרגיש טעם בכפל השם עם כל זה הסכים היות עצם נושא המדות והשב המדות ט' ואלו הם: אל • רחום • וחנן • אך אפים • ורב הסד ואמת • נוצר הסד לאלפים • נושא עון ופשע וחטאה • ונקח לא ינקח • פוקד עון אבות • והחכם ר' אהרן נ"ע אימר כי השם הראשון אינו דבק עם ויקרא והקריאה כפולה לא כקריאת אברהם אברהם (שם כב ט) כי אין זה מן העליון לשפל לזרו הנקרא • אמנם בונת החכם בכפל השם להורות ששמו עצמו ואינו נגזר מן פעולה ואם כן אינו מדה ועשה זה בעבור שהיה צריך להזכיר התארים שהם תארי פעולות בא וחשש להורות ששמו זה עצמו וסופר המדות י"א • ואני תמיה מן זה החכם אם אינו עושה זה השם מדה היאך חלקו עם האחרים בבחינת חלקי העולם ואומר שכפל השם בשביל העולם העליון להורות שההשגחה היא עצומה בהם • וכבר נלכדו חכמים אחרים בבחינת זה החלוק וקראום מדות • ודעתי שאי אפשר לחלק המדות בבחינת שלשת חלקי המציאות • כי שאלת משה לא היתה כי אם בבחינת העולם השפל ובסגולה בשביל ישראל שהוא המכוון בעולם השפל כאשר נאמר וראה כי עמך הגוי הזה • ואם החכם ר' אהרן נ"ע אמר כי ישראל מתדמים כדמיון שלשת חלקי המציאות עד שיהיו ישראל נכללים בכלל המדות שנחלקים בבחינת שלשת חלקי המציאות יראה לי שאמר זה בעבור שיש מדות מוסגלות לעולם כיון שיש גם מדות מוסגלות לכל אחד משני העולמים העליון והשפל • והאמת שכלם בבחינת העולם השפל • אמנם להיות מדות מיוחדות לעולם השפל ומהם שכוללים האמצעי והשפל ומהם שכוללים העליון והאמצעי והשפל זה אמת • ותכלית הכונה כזה המקום הוא לעולם

לעולם השפל ואע"פ שיש מהם כוללים גם שני העולמים העליון והאמצעי. ולפי האמת שתחלת הקריאה מהשם הראשון שבעם מנול"א יש במלת ויקרא. אמנם תחלת המדות מהשם השני על בן יש פכך בין שני השמות שהוא כעין העמדה להגדיל בין שם העצם מהשם שהוא תחלת המדות. והשם הראשון הוא שם עצם נושא המדות ומספר המדות י"ב ואלו הם. ה' . אל . רחום . והנון . אך אפים . ורב חסד . ואמת . נוצר חסד לאלפים . נושא עין ופסע . והטאה . ונקח לא ינקח . פיקד עון אבות על בנים . אלו הם שתיים עשרה מדות . וידעת כמה שפירשנו במקומות ששם י"ה סובל שני טעמים . הטעם האחד שמורה על מציאותו אשר היא עצמו . והשני מורה שהוא מהות פעולות . והנה השם הראשון יהיה נאמר במאמר העצם כי אי אפשר נשוא מבלי נושא . והשני מורה שהוא מהות פעולות ואין לך למעלה מזה המדה שהיא מורה להשגחה עצומה בין שהוא מהות וההויה כחוש ההפסד וזאת מדה כוללת שלשת חלקי המציאות באמת צורתם שהיא קיום מציאותם . ואחרי כן אמר : אל . ומלת אל תורה שהוא יכול על כל מה שיעד להם מעתידות מיכות ורעות וזאת המדה כוללת האמצעי והשפל מפני שהאמצעי ביכולת השם שמנענו המיד כאשר נאמר השמים מספרים כבוד אל (תהלים יט ב) שדמעים שגם מספרים הכח והאילות שלו איך הוא מנענע זאת התנועה המזרחת אשר לא יכולה המחשבות כבוד שיעור . ולא יתכן מאמר משרת משה שאמר כי השם הראשון בבחינת העולם העליון והשני בבחינת העולם האמצעי . ומרת אל כנגד עולם ההויה וההפסד ולא במאמר ד' אהרן ג"ע שכל השם כנגד עולם העליון . ומלת אל כנגד עולם האמצעי . אלא לפי דעתנו שהשם הראשון מקיים העצם . והשני כילול העליון עם האמצעי והשפל . ומלת : אל . כוללת האמצעי עם השפל . ואח"כ אמר : רחום . וזאת המלה מוסגלת לעולם השפל המורכב מהפכים ודברים ששונאים אלו את אלו ויש להם תוספת וחזקן הם הצרכים הרחמים . ומסגלת זאת המלה לשמרו מן החזק כמורמו וישוב אל ה' וירחמנו (ישעיה נה ז) . כי אם הוגה ורחם (איכה ג לב) . וזאת המדה כוללת כל נמצאי משה מחזי המדבר והאלים . ומלת : חנון . תורה על סתן דבר כנרמו אשר חנן (בראשית לג ה) כמורת הנם והיא מוסגלת בסתן האדם . והקדים רחום מן חנון שהאדם יבחר להרחיק החזק משינתן לו סתן . והקדים : אל . להורות שהוא יכול לשמרו מן החזק ולתת לו סתן . והקדים : יהוה . להורות שהוא יכול באלו המדות כמה שהוא . ואמר : אך אפים . וזאת המדה על ההומא שהאומות בעינינו ומאריך אפו עליו ומיב אך אפים מנכור (משלי מז לב) . וזה חסד גדול עשה השם עם האדם עד שישוב ואז ינצל מן העניש . ואמר : ורב חסד . בעבור הרשע שהאריך אפו עליו ועל זמן המטבו אמור עד שובו או עד שיעניש הוא עומד בחסרו הרב ועל כן אמר : ורב : שאין לו שום זכות כי הוא נמשך לכשרות לכד : ואמת . מלת

ורב הקדמת מספקת לומר ורב אמת • בעבור שמלת אמת עם ואינו
 תיאר • ושעם זאת המדה בעבור שאמר ורב הדס והבדה הזאת
 כוללת טובים ורעים • אמר : ואמת • שיגמול לרשע כרשעו ולצדיק
 כצדקתו וזהו אמת הגמול והעונש במה שהוא הייב וכגול גם כן
 הייב המטבת ההפך • ובעבור שאין ראוי לשנות גם לענין ההפך
 הצדיק עם הרשע ושניהם נכללים תחת בדת רב דכד בא לדורות
 שהחפד על הרשע רגעי ולצדיק נוצר דכד לאהפם לבניו ולבני בניו :
 נושא עון ופשע והטאה • הן שלש מדות בעבור חלוק ענינם
 שהפשע גדול מהעון ואע"פ ששניהם בודוין : והטאה • בין כפחשבה
 בין במעשה שהוא בשננה • ואם זאת המדה כנראה שאינה מוכנסת
 אלא היא כוללת שבים ושייבבים כבר כאמרו : ונקא לא ינקא •
 הוא לשייבבים יורה שמת : נושא עון • לשבים • ואני רואה שהכמי
 הקמה כים סכסכים שהם י"ג מדות ונולקים בפירושים • מדם
 סיכום שיהיו כל המדות לצד הרחמנות והגבולום עד : ונקא • שהיא
 מדה בפני עצמה שענינו מנקא לשבים בעבור שלא יביאו פוקד עון
 אבית במספר ואינו פשט • ואחרים חכרו ואמרו : ונקא לא ינקא • הוא
 לשייבבים לגמרי אלא אע"פ שהוא נושא עון מעירם בדרך התשובה
 וזו מדה טובה ומצויה פיקד עון אבות כן המספר שהוא לשייבבים
 הפך השבים והם בבחינתם מדה אהת • ואחרים אומרים : ונקא לא
 ינקא • שרש לא ירש והנה היא לטיבה • ואם כן נשאר : פוקד עון
 אבות • לעצמו • ואומר שזו הכלית המדות אע"פ שאינו לצד הרחמנות
 ואע"פ"כ היא מדה טובה שאם היה בוותר לרשע העונש לא היה
 העולם מתקיים • ואחרים אומרים כי : ונקא לא ינקא • עד : פוקד עון
 אבות • בחזקת מדה אהת • ומפרשים זה לצד הרחמנות שהש"י מאריך
 אפו עד רבעים • והאמת כשם שבאמצעות כלל המדות יהיה קיום
 העולם כן באמצעות זאת המדה יהיה קיום העולם • נמצא שכל המדות
 הן הנהנה שלמה אין למעלה ממנה • ואולם נמול הרע שני מינים יש
 שהוא על דרך פלא והוא בהיות חברי עצום • ויש שהוא תלוי במערכת
 ליעיד רע כפי שנזכר לו בשעת מולדו כשם שגמול הטוב שני מינים
 שיש אשר הוא על דרך פלא שיעשה השם למהדיו הדברים בו
 לקיים דעת אמתו או לבטל דעת מבטל ליהוד שמו ית' • ויש שהוא
 תלוי במערכת ליעוד טוב כפי שנזכר לו בשעת מולדו • ואולם אם
 נזכר לו בשעת מולדו יעוד רע תלוי במערכתו השם יבטלו והרצלה
 החיה תכונה בלשון פדיון ועל כן נאמר ולך ה' הכד כי אתה השלם
 לאיש כמעשהו (תהלים סב יג) • ואמנם אם יחטא איש בכרי עצום
 ויתחייב בשני מיני העונש ר"ל במה שהוא על דרך פלא וכפי היעוד
 הרע שתלוי במערכתו על כן נאמר ונקא לא ינקא ולכן נאמר על
 דרך שלילה לחייבו בשני מיני העונש : וכמאמר : פוקד עון אבות
 על בנים • יהיה המין השני ר"ל היעוד הרע שתלוי במערכתו על כן
 מוציאו בלשון פקידה • ומה שתלה ענין הגמול עד רבעים כבר בא

הרמו בעשרת הדברים וכתוב בן לא ישא בעון האב (יחזקאל יב יב) אלא המעם בהיות הבן ובן הבן עד דור רביעי אוחזים דרכי אבותם ואין להם זכות שתליין בעדם להצילם מן היעיד הרע שהוא ולא זכות אב שתועיל לבן או יפקד עון האב על הבן או על בן הבן עד רבעים כפי שעור נשיית הנורה שתהיה ליעוד הרע שהוא ולא ינצל מסנו • והאומר שזו מדה טובה בעבור שנתן אריכות אף עד רבעים מה טעם על בנים ועל בני בנים • ואולם מדת אריכות אף נזכרה : ויסהר משה • שקר נבא המפרש כדי שלא יאמר דור חמישי והנה בעשרת הדברים הזכיר רבעים לבד • ואולם מפני שפסק קול הקורא מיד מהר משה : ויקוד ארצה וישתחו • שם קדקדו בארץ שנענה בשאלותיו : ויאמר אם נא מצאתי הן בעיניך • ר"ל בפני הבנת שלמיתי : ילך נא ה' בקרבנו כי עם קשה ערף • המעם אע"פ כמו כי מעלה נרה הוא (ויקרא יא ד) אחרי שהודעתני דרכיך כי בעת חטאם אהיה קורא לך בדרכיך שהודעתני על כן : וסלחת לעוננו • או המעם היות סלת : כי • כמסמעה להיות המאמר דבק עם וסלחת לעוננו • אמר : וסלחת לעוננו • יש אימים דרך ענוה הכליל עצמו • והקרוב שמעשה העגל נסחל אמנם על העתיד לא יערב אדם על עצמו שלא יהטא על דרך שגגה ועל כן לא אמר ופסעינו שהוא טורה במויד : ונחלתנו : כדרך כי חלק ה' עמו (דברים לב ט) : ויאמר הנה אנכי כורת ברית • בעבור ששם ברית היא הסכמת דברים כאשר נזכר בפרשת ואלה המשפטים נעשה ונשמע (שמות כד ז) והם הפרו זו הכרית גם השם כנראה שנחם משה שהבטיח להם ועל כן נאמר ועתה הורד ערך מעליך ואדעה מה אעשה לך שיעד לברות להם ברית שנייה • ואין טעם לדבר המפרש שהמעם אודות התבודדות הנפש לדבקה בש"י אחרי הפרדה מהנף שזה הענין היא הכרחי לעצמו • אבל הכתוב כון להודיע שהש"י כרת ברית עם ישראל להתהלך בתוכם וגם ישראל לשיקוד ולשמור כל מה שיצום ואז תהיה השגחה נמורה עליהם על דרך פלא כאשר העיר משה ע"ה ונפלינו אני ועמך (שם לג טז) ועל כן נאמר : נגר כל עמך אעשה נפלאות • הרצון כי על ידי זה יראה כי נעניתי לך בשאלותיך שהם תכלית רום מעלה האנושית וזה מביא לסוד קרינות פנים שישראל לבד זכו בהם בזו המעלה הוא סוד הצלחת הנפש : אשר לא נבראו בכל הארץ • המעם המקומות שראיתם : ובכל הנזים • המקומות שלא ראיתם : וראה כל העם • המעם לישראל : את מעשה ה' • שישינו הענין במורגש : כי נורא הוא • הוא דבר קרינות הפנים כנרמו וייראו מנשת אליו : אשר אני עושה עמך • כי זה הפלא נראה למשה והמעם שמסבת משה נתפס הכבוד לטובן בתוכנו : שטר לך • הואיל וכל הפרשה הבאה לנוכה פנים אחרים אי אפשר היות זה המאמר כנגד משה אלא הוא כנגד ישראל • ובאשר נשנו עשרת הדברים בלוחות השניות על כן כון לשנות כלל הדברים שסדר כברית הראשונה הסדורה בפרשת ואלה

המשפטים ושנה הסדר ובנראה שהחל מאשר התם היא אזהרת ע"ז בעבור הטא העגל ואחרי כן הלך לכפרע וסדר פרשה הקודמת מן פרק הנה אנכי שולח בלאך לפניך (שמות כג) הוא קדוש הזמנים • ולא הזכיר ענין השמטה והמשפטים ונראה לי שהשמטה נשנית ואם השמטה נזכרה בפרשת ואלה המשפטים בכלל עתה נזכרה בפרט ענין שמטה ויובל והיא פרשת בהר סיני ועכב כתיבתה הנה וכתבה לשם כאשר ראה בהכמתו וקצר עניני הדינים • יש אומרים שהם תלויים אל המלך ואל השופט ובסוף פרשת בהר סיני הזכיר לא תעשו לכם אלילים (ויקרא כו א) וענין אבן משכית (שם שם) • אמר את שבתותי השמורו ומקדשי תיראו (שם יט ל) • ובנראה לי שהיא הפרשה הנזכרת בסוף פרשת וישמע יתרו • ובנראה שפרשת אם בחקתי מרכזת לענין הברית גם להיות הכבוד הולך בתוכם כאשר נאמר והקימותי את בריתי אתכם (בראשית ט יא) • ונאמר והתהלכתי בתוכם (ויקרא כו יב) ויעד להם בקול פחדים בכטול שמטה ויובל יסורים ונחות • וכל מה שהזכיר בשתי הפרשיות יש להם תלייה מענין שמטה ופרטי דיני יובל • אכנס עניני המשפטים אע"פ שלא באר בפרט הנה חתם אלה החקים והמשפטים והתורות (שם כו טו) : הנני גורש • הזכיר הששה שהם נזמרים לשם ואמר הנה הנני גורש • ואמר לשם והכחדתיו (שמות כג כג) כדי להזהיר בע"ז שלהם • והחל בזה בעבור מעשת העגל : השמר לך • אזהרה שלא יכרות להם ברית שאם יניחום לעבוד ע"ז בקרב ישראל הנה יהיה לך למוקש כי יחטיאו אותך : כי את מזבחותם • לבטל רושם ע"ז לנכרי כאשר נזכר לשם כי הרם תהרסם (שם כג כד) : לא תשתחוה • הזכיר ההשתחוויה בכלל העבודות שהיא קלה להעשות : כי ה' קנא • נקרא השם קנא בקנאת האיש באשתו : פן תכרות • עוד הזכיר זה כי בשבתם עמכם שטא תהפתו לכרות עמכם ברית להתחבר עמכם ולהתרצות בעניניהם וזה יגרום שיקרא לך ואכלת מזבחן שזובח לע"ז • ועוד שבנות יושבי הארץ תזנינה אחרי אלהיהן והן רודפות זמה ומתקשמות • ואם הנשאנה לבניכם כי יהפתו אהריהן שהיצר תקף והזנו את בניך אחרי אלהיהן : אלהי מסכה • בעבור העגל שנעשה מסכה : את הנ • לשם הקדים אזהרת שבת בעבור סמך השמטה ועתה הקדים הנ המצות אעפ"כ שתי המצות זכר לחדוש העולם • ובעבור שהג המצות היה דבר קרוב מה שראו בעיניהם מפני עשיית האותות שהם תובעים לחדוש העולם בכללו הנקודה עם העגולה וכל ענין שיאות מהם הוא בכחו של שם ית' והם כנרזן ביד החוצב שהוא הפועל האמתי נמצא כל ענין אשר יעשה באמצעותם הוא טפל כאשר נאמר נבער כל אדם מדעת (ירמיה יד) : הדרש האביב • העיר בזה הסמך לבטל מדעתנו מלאכת האיציטננינות שעל ידי זה נעשים ענינים וזה מעשה קרוב לע"ז שמכחיש עולם הרוחני ומבטל ההשגחה לסלק ידיעת מציאותו ית' אלא נבדיל בין שנה לשנה על ידי מציאת האביב והאביב ענינו נתבאר • ואמר : כי בהדרש האביב •

לחוק הענין : כל פטר רחם • הזכיר זה שגם זה זכר ליציאת מצרים :
 וכל מקנן תזכר • באה מלת מקנה בלשון זכר ונקבה בלשונות רבות
 שהם זכר ונקבה • ואחרים פירשו הת"ו במקום ה"א כמו תרניתו
 לאפרים (הושע יא ג) מקור מן הנפעל ובהיות מקור בלי צירוף אחד
 הפנים המפדשים נלאים וזה עם היותו סובל לפרשו כדרכו מה לנו
 להחליפו אית באית : פטר שור ושה : ופטר המור • כנראה שפטר
 המור נקדשו כאשר קדם לנו הכאור : ואם לא תפדה וערפתו • מלת
 צחה הטעם לכתוב העורף : וכל כבוד כניך תפדה • לתת המשת
 שקלים : ולא יראו פני ריקם • שב אל דג המצות שכל העולה לרגל
 לזראות מצוה להביא קרבן לראיון • ומלת : פני : צריכה מהכרית
 מלת את כי אין הפנים הם הנראים ר"ל טעם : פני • הם המקדש עם
 הכבוד ששיכן בו • והכונה שהם רואים ונראים : ששת ימים העבוד •
 הזכיר יום שבת שהוא הערה לקום מציאותו ית' • ואמר : העבוד •
 שזא לצורך הכרחי על בן : בהריש ובקציר תשבות • ושאר המדאכות
 על צד התביעה • יש מפרשים אומרים שעל בן הביא מצות שבת בין הג
 המצות להג השבועות לדורות שסחרת שבת הוא שבת בראשית על
 בן אמר : בהריש ובקציר • שלא יקצרו העומר בשבת • ואם אמר מהחל הוא
 כמו מהחל התרומה (ד"ה ב לא *) שלא היתה האבילה כשעה שההו • ואם
 תהיה הכונה בעבוד הקציר מה טעם בהריש : והג שבועות • הוא הג
 הקציר : והג האסף • הוא הג המיכות : ונקרא בן כנרצו באספך
 את מעשיך מן השרה (שמות כג יז) : תקיפת השנה • לשון סבוב הוא
 טעם כצאת השנה (שם כג טז) עד סוב השמש בדרך גלגל המזלות אל נקודה
 ידועה במזל סאינים : שלש פעמים • לאופן הליכת פעמי הרגלים :
 וזורך • פרט לנקיבת שאינן חייבות : הארון ה' • בעבור הראותו
 שעבד שיהיה הולך לראות לפניו : אלהי ישראל • שזשנתנו יתה
 על ישראל : על בן אם ארחיב את גבולך בעלותך לראית אל תירא
 שזא יגזלוהו אחרים ממך כי אנכי המטנה עליך והשימר אותך :
 ולא יחסור • כנראה שזא תהיה הארץ טובה ולא בן הדבר אלא מפני
 שאהיה מטיל איבה בלב אייביכם אפילו לא יעלה על לב : לא תשהט
 על חסין • הטעם לא תשהט הובח ולא תזרוק הדם בעוד שיש חסין
 נמצא • וטעם הפסוק : לא תשהט על חסין • הטעם לא תשהט
 הפסח ולא תזרוק הדם • ויש להקשות שאם לא ישהט גם לא יזרוק
 אלא הטעם אם עבר ושהט לא יזרוק הדם ההיא ואפילו שעשה בעוד
 חסין אחרי ששהט : ולא ילין לבקר זבח הג הפסח • ולשם איסור חלב
 על בן אמרו בעלי הקבלה שזבח האמור הנה הוא החלב • ובעלי
 סקרא אומרים שזא בטעם ולא תיתירו כמנו עד בקר (שם יב *) :
 ראשית בכורי • פירשתיו לשם לכל הצורך ודי : כתב לך • גלמוד
 סהוב מן המפירש לשם כהוב וכתוב משה (שם כד ד) ולא הורה שהיה כצווי
 והנה הורה שהיה כצווי ולא הורה שכתב את הדברים מרצונו על
 פרשה הקודמת עם פרשת בהר סיני המבוכה לה : כי על פי הדברים

האלה • כל עוד שאתם מקיימים אלו הדברים יהיה בריתי קיימת אתכם • ואמר : ברתי אתך ברית • בעבור שנתפס הכבוד להתהלך בתוכם בזכות משה : ויהי שם עם ה' ארבעים יום : אלו הם ארבעים שלישיים בכפורש והנה שלשה ארבעים עשה משה בהר אך באמצעיים היה עולה ויורד כנראה סכח הכתוב : ויכתוב • השם כתבם בנזרתו כי כן נאמר וכתבתי : ויהי ברדת משה מהר סיני ושני לוחות העדות ביד משה • שהיו ברצויו : ומשה לא ידע • הקשה להכמים זה המאמר כי איך לא ידע וכבר נאמר לו את מעשה ה' כי נורא הוא אשר אני עושה עמך אבל הטעם לא ידע שאם יראו אותו ישראל ייראו ממנו • ואחרים השיבו זה על : בדברו • כי בדברו אתו לא ידע כי קרן עור פניו • ואפשר אחר שהכתוב איבר נגד כל עמך אעשה נפלאות שישראל השיבו זה • וטעם : קרן • כגזרת קרנים מידו לו (הבקוק גד) לשון זהר וזה היה מעת שהנן לו אור השכל שהשיג בעזר אלהים • וכאשר נעדרה ההשגה הפנימית נתן לו אות חיצוני שהדבר הזהיר מקבל המראים : ויראו מנשת אליו • כי ראו דבר משונה : ויקרא אליהם • שקרבו אליו ברשות אהרן והנשיאים וידבר אליהם : ואחרי כן נגשו כל בני ישראל • ונגשו הדברים • או אפשר כי לאהרן והנשיאים הודיע להם סודות אלהיות במה שהנן לו השם מידיעת דרכיו בהשגה העצומה וסוד קרינות הפנים • אמנם לכל ישראל סדר כל עניני המצות וזהו טעם ויצום את כל אשר דבר : ויכל משה מדבר • כנראה שנתן להם כח לעמוד כדי שיקבלו הדברים • ואחרי כן כשנשלל הכח ההוא מהם כאשר כלה משה לדבר : ויתן על פניו מסוה • לא תאבה לשמוע לסאמר האומר כי בשעת דברו לישראל קרן עור פניו אבל בשכלה לדבר לא היה כן על כן היה נוהן על פניו מסוה כי זה היה גרוע למשה : ובבוא משה : לפני השם לדבר אתו היה מסיר המסוה כי פה אל פה ידובר וצריך לנהוג כבוד עד שיעשה גזרת השם לדבר אל ישראל את אשר יצוה : וראו בני ישראל את פני משה והשיב משה : כן היה תמיד עד שנאספה נשמתו אל האלהים אשר נתנה וזהו טעם לא כהתה עינו (דברים לד ז) וזה מורה לסוד עצום להודרך החקר זכור רב בלי השאר לו סחיצה מהשגת השכל הנבדל כנרמז המשכילים ויהירו (דניאל יב ג) וזהו הכלית הצלחת המין האנושי : ומסוה : אינו מלשון סוה (בראשית מט יא) רק הוא שם דבר שמסך דבר מלהראות • כרוך השם אשר על ידי הכלי הזך השלימנו בתכלית הצלחת שלמות האדם והאיר עיני שכלנו להביט נפלאות כבודתו :

לה ויקהל כאשר ירד מהר בלוחות השניים ודבר להם עניני המצות אשר נשנו בברית החדשה עוד הקהלים לדבר להם מעשה המשכן אם באותו יום או למחרתו • ומדרך סברא הואיל ושלשה ארבעים עשה בהר ותהלת עלותו נראה שהיה ביום המישי להדש סיון כי בג' בסיון דבר להם עשרת הדברים כנזכר בחדש השלישי לצאת בני ישראל (שמות יט א) • ונאמר היו נכונים לשלשת ימים אל הנשו אל אשה (שם יט טו) • ונאמר כי ביום השלישי ירד ה' (שם יט יא) ובו ביום נאמר לך אמור להם שובו לכם לאהליכם (דברים ה ל) • ואתה פה עמדי עמדי (שם ה כח) • ובו ביום ירד ככתוב ויבוא משה ויכפר לעם את כל דברי ה' ואת כל המשפטים (שמות כד ג) והשכים למחרתו שהוא יום רביעי להדש ובנה מזבח ובו ביום עלה משה והוקנים ואחרי כן נאמר למשה עלה אלי ההרה (שם כד יב) ואפשר היותו ביום המישי • ואיתו היום תחלת ארבעים הראשונים וג' ארבעים הרי ד' חדשים • ואפשר היות שנים הסרים ושנים מלאים • ואפשר היות בין ארבעים לארבעים שעשה שעור זמן כי אפשר יום רדתו למחרתו היה עולה הואיל שבין ארבעים לארבעים היה אוכל ולכל הפחות היה יום אחד הרי עולה השלום יום ארבעים השלישיים כט' בתשרי • ולהיות יותר כיום אחד בין ארבעים לארבעים אין סניעה אך לא ידענו שעור זמן • ואפשר שיהיו שלשה הסרים על כן יש להבין מדרך סברא כי בעשרה בתשרי עבר הכבוד על פני משה והודיע לו דרכיו שהוא יום המחילה ובו ביום חורד הלוחות השניות • ויהיה : ויקהל • למחרת יום הכפורים : את כל עדת • בעבור להשמיע להם להביא תרומה להעשות המשכן : אלה הדברים • יש מפרשים טעם אלה הדברים אזהרת שבת ומעשה המשכן ואם מצות שבת עשה גם לא תבערו אזהרה והכתוב אמר צווי ועשית אומרים כי עשה ולא העשה הלקי הצווי • ומניעת הכעשה כצאנזה בלשון עשייה ואם מעיני העדה נעשתה לשננה (כמדבר טו כד) ולשון עשייה באה למצות שבת כמו שנאמר לעשות את השבת (שמות לא טז) • והנראה כי קהלת ישראל לא היתה כי אם בעבור סגולה עשיית המשכן זכיון שאמר : אשר צוה ה' לעשות איתם • והזהיר מלהעשות בשבת על כן הכר : ששת ימים תעשה מלאכה • כאשר בהתיבות צווי כלאבת המשכן אמר אך את שבתותי תשמרו (שם לא יג) וזו האזהרה היא הנזכרת כפרק אך את שבתותי תשמרו • ונהקקו דעות דהכמים למהם אומרים שזו האזהרה זולת אזהרת אותו הפרק מפני שיש באותו הפרק דברים לא נזכרו הנה ויש הנה דברים לא נזכרו לשם • ועוד יש לרקשות איך לא הורה הכתוב כי אותו הפרק נאמר לישראל • וגם לא באר בזה הפרק איך נאמר לו כפי העם • על כן יש אומרים כי שני הפרקים הם אזהרה אחת כיון שהעלה בעבור אזהרת עשיית המשכן והעברים אינם שומרים המלות רק המענה והנה הם אהודי

מענה כאשר היה הצורך לאסור עשיית המטבן בשבת • וידוע כי המעשים שיתחמו אל האדם הלוקי הצורה בהלוק הכרחי הלוק ראשון מסוג מותרת ומסוג נולד • והנולד עוד יתקן מסוג על ידי הבור ומסוג בדי חבור • ואשר הוא בלי חבור יחלק אם שתהיה הנרמה הולד הפועל מסוג בנייעה ואחרי כן נבדל או שתהיה הנרמה בלי בנייעה כלל • אמנם שני החלקים הראשונים אין ספק באמרום ה"ל המותרת והנולד בחבור על כן כל מקום שבין להזהיר כולל את שניהם ולא השש לבאר • אכן ברצותו לבאר גם המעשה שהוא מהנרמנו יעירנו על ידי באור כאשר נאמר בעשרת הדברים לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך (שמות כ"ו) ואמר מלאכות אשר הם תחת רשותנו ואין לנו בנייעה חכם בשים פנים • אמנם מלאכה שנחל אנהנו והיא נעשית מאליה אין ספק שגם היא באסור על צד התביעה • אכן במקום שבין לקצר באת האזהרה בצורה אחרת הנה פרק אך את שבתותי (שם לא יג) • אמר ששת ימים יעשה מלאכה (שם לא טו) ולא אמר תעשה להכליל אשר נעשה אנהנו ואשר יעשה לנו לאסור מעשה מי אשר הוא תחת רשותנו ומעשה שתהיה מהנרמנו על ידי בנייעה ואחרי הבדל מסוג נעשית מאליה בנן שנחל מלאכה ביום ששי ונמדת מאליה בשבת בנן לפחות היום לנן ולאסור הריהם לטחון • והנה בעבור שאמר בפרק אך את שבתותי תשמרו ששת ימים יעשה מלאכה וכוונתנו לכלול מה שנעשה אנהנו ומה שיעשה לנו • בין הנעשים על ידי שהם ברשותנו ומה שהחלונו אנו והם נעשים מאליהם בשבת שהם מוקשים עליהם • בא בפרשת ויקהל ופירש ואמר : ששת ימים תעשה מלאכה • ובלל כפי שאמרנו • ובעבור שבין כי לא כלל אלא הנעשים על ידי שהם ברשותנו כמו שבאר בל' המקיפות באמרו ושורך והסורך וכל בהמתך (דברים ה' יד) בא ואמר אחרי זה הפסוק בפרשת ויקהל : לא תבערו • שהוא נכלל תחת ששת ימים תעשה מלאכה והיא מלאכה הנעשית מאליה ועל כן לא אמר ולא תבערו אש בעבור שהוא נכלל תחת כל העושה בו מלאכה יומת • ומכאן למדנו כי מצות לא תעשה כולל מה שנעשה אנהנו וכן הנעשים על ידי שהם ברשותנו ובין הנעשים מאליהם מהנרמנו • ובספר מצות בארנו למה הביא הכתוב מסין הפעולות הנעשות מאליהם בעור האש ושם בארנו המעם • אך לדעת בעלי הקבלה אחר שאמרום שהמבעיר והמכבה כולל עושה מלאכה למה יצאת עד שנחלקו מהם אומרים לחלק יצאת ומהם אומרים ללא יצאת • וכבר בארנו בספר מצות הולשת אלו המאמרים ושיותם • אמנם נתברר שהכונה בו בהנח האש דולקת בשבת זהו כח האסור • עד שמהם אשר לא ישר בעינינו זה המאמר פירש ענין : לא תבערו • לשון השמיה כדי להיב מציאות האש בשבת וזה יותר מנונה כי מה בא הכתוב לחייב ועם ההשלמה היה מוציא המאמר בלשון חיוב כל שכן שלשון הבערה בהיות ענינה השמדה צריכה אות מ"ם • ומה לנו לצרף הזאת וזאיל ולשון אש תורה בענינה • ולשון הבערה תמצא לענין שרפת

כאש תבער יער (תהלים פג טז) • ולשון הדלקה לבערם כמשפט (ד"ה ב ד כ) : בכל מושבותיכם • כי במקדש נמצאת האש ואינו מכושבותינו : ביום השבת • כימי הבריאה שכולל הלילה והיום לא כדברי תועה שרוצה היום לבד כי באמור השבת כולל גם הלילה : ויאמר משה אל כל עדת • ההל לבאר להם מעשה המשכן כמה שאמר אלה הדברים • ואמר : זה הדבר • כי כן נאמר ויקהל משה את כל עדת • קחו מאתכם תרומה • טעם טלת : תרומה • טורה שמלת : קחו • לקיחה ממנום והטעם לתרומה לה' : כל נדיב לבו • עתה פירש שתלקח התרומה ממי שהוא נדיב ולא נאמר כי הו"ו נוסף אלא הוא הפוך והראוי לבו נדיב כמו בגדול זרועך (שמות טו טז) • כי בפרשת ויקחו אמר מאת כל איש אשר ידבנו (שם כה ב) הטעם שנתנדב עתה וכולל האנשים והנשים : יביאה את תרומת ה' • קדם הכנוי כמו יעבדו אותו את נבוכדנאצר (ירמיה כז ח) • ויתכן יען שאמר ידבנו לבו הנה הוא נדיב לב שהוא פעול אל הלב והטעם כח המתעורר שהוא נטוע בלב ותהיה ו"ו לבו ו"ו היהם כשלא יהיה נדיב תאר ללבי ויען שנסתתפה פעולת הנדיבות בענין התרומה יאות להיות ממי שהוא נדיב ומי שידבנו לבו עתה ואין הפרש בין שיאמר ידבנו לבו ובין שיאמר נדיב לבו • על כן לסטה באר שני המינים כל איש אשר גשאו לבו וכל אשר נדבה רוחו אותו והזכיר בפרט כל מה שיתנדבו להביא • והזכיר האומנים קודם סדרו מה יעשו כנוצר וכל חכם לב עם המתנדבים והחל לבאר בדרך כלל מה יעשו : את המשכן • הם עשר יריעות העשוי מד' מינים : את אהלו • הם י"א יריעות עזים : מבסו • כולל שני מבסים עורות אלים מאדמים ועורות החשים : קרסיו • של יריעות המשכן • והאהל והלולאות לא הזכירם שהקרסים כלולאות : עמודיו • של פרוכת והמסך : אדניו • של עמודים והקרשים : את הכפורת • והכרובים בכלל הכפורת שהם משני קצותיו : ואת פרוכת המסך • שהוא מסך מלפנים לא לאופן שהיו מבסים הארון בשעת הנסיעה הנה ואת מסך הפתח : את השלחן ואת כל כליו • הם קערותיו כפותיו וקשותיו ומנקיותיו : ואת מגורת המאור ואת כליה • שהם מלקחיה ומחתותיה : שמן המאור : בכלי היה מושם לפנים ממזבח הקמורת על כן אמר אחרי כן : ואת מזבח הקמורת ואת שמן המשחה ואת קמורת המסמים • בכליהם היו מושמים בין מזבח הקמורת ובין מסך הפתח : ואת מסך הפתח • שהוא פתח המשכן : את מזבח העולה • החל הכלים שהם מושמים חוץ למשכן בחצר אהל מועד : ואת מכבר הנחשת • כאשר בארנו שהמכבר עשוי בפני עצמו לא כדעת בעלי הקבלה : ואת הכיור ואת כנו • גם זה מושם בחצר בין אהל מועד ובין המזבח בצד • ואמרו החכמים שהיה לצד דרום סמך ואת הים נתן מכתף הבית הימנית (מלכים א ז לט) • והזכיר מזבח הקמורת והכיור בסדר אע"פ שלא נזכרו בצוואה ככה • והזכיר אחר מזבח העולה אף על פי שהיה לפנים מהמזבח : את קלעי החצר את עמודיו ואת אדניה •

כמו מדוע שובבה העם הזה (ירמיה ח ה) החצר זכר ונקבה : יתדות המשבן • הרמזנו כמותם ויתדות החצר ומיתריה של שני מיני היתודת יתדות המשבן ויתדות החצר : את בגדי השרד • שהיו מכסים לכלי הקדש בשעת הנסיעה : ויצאו כל עדת • כנראה שכלם שמעו ספי משה : ויבואו כל איש אשר נשאו • כבר בארנו שהסתנדבים בתרומת המשבן שני מינים : ויבואו האנשים על הנשים • על מקום עם כמו ועשית הסד על עבדך (שמואל א כ ה) : כל נדיב לב • אם יהיה הפוך הוא כאחד לזכר ולנקבה • או הטעם שהוציאו בלשון זכר והוא הדין לנקבה כמו איש איש כי יקלל (ויקרא כד טו) : הח וגום : אחר שמצאנו פרקו נזמי הזהב אשר באזני נשיכם (שמות לב ב) נראה שחח הוא באף ולא יתכן להיות עדי של אזן וכן נמצא ושכתי חתי באפך (ישעיה לו כט) : וטבעת • באצבע : וכמוז • יתכן היותו עדי הרגל לא של זרוע : ולא יתכן היותו דפוס של רהם בהלוקף זיין במ"ם : כל כלי זהב • שאר מיני עדיים : תנופת זהב • שאינו כלי : וכל אשר נמצא אתו • שהעלום מצצרים : ועורות • יחידו לזכר ורבינו לנקבה כמו כוס כוסות : כל מרים תרומת כסף • זו תרומת של חיוב ואי אפשר היותו תרומה של נדבה כי כאשר נזכר הנחשת והוא לצורך מעשה הנזכרים הוא הדין על הכסף : והנשיאים הביאו • כפי מעלתם הכיאו הדברים היקרים • ואפשר שהם ממה שהשאלום המצריים וכל אחד שאל כפי מעלתו • והבשם שהוא דבר חשוב להמצא אצל הנשיאים : ולקמורת הסמים : הטעם הסמים בעבור הקמורת : כל איש ואשה • תוסיף לבאר כי עוד היו מביאים תדיר נדבה : ראו קרא • הזכיר האומנים שהיו על ידי קריאת לא שבאו מעצמם בנדבה : בצלאל • כבר קדם לנו הבאור שהור אינו בן כלב בן יפונה : ויסלא אותו • ר"ל שהיה שלם מה שיש בכח השנה האנושית להשיג : רוח אלהים בחכמה • בעבור ששם רוח שם ששותף באר שהוא : בחכמה ובתכונה וברעת ובכל מלאכה • שמלאכת מחשבת השנה בפני עצמה : ולחשוב מחשבות • הטעם הולדות מחשבת שאינם על דרך למוד ובכל היה בקי : ולהורות נתן בלבו • שהיה שלם בעצמו והיה מועיל אחרים בלמוד שזה תוספת חן : הוא ואהליאב • נראה כי גם אהליאב יש לו כח להורות והודיע באיזה ענין הם משתתפים באשר באר מלא אותם הכמת לב : או יהיה ואהליאב נקשר לכאמר ראו קרא ה' וצריך תקון • וטעם : הוא ואהליאב • הוא הנקרא ואהליאב עכו :

לו ועשה בצלאל • הוא האומן הגדול ואהליאב עמו הם הנקראים וכל איש הכם לב תחת ידם : הכמה ותבונה • לכל מה שיעשו : לקרבה אל המלאכה • מקור כדרך למשחה בהם (שמות כט כט) שהה"א נוסף : ויקחו מלפני משה • האומנים : והם הביאו • חוזר על ישראל ואחרי שלקחנה עוד היו מביאים בכקר בכקר : מדי העבודה • הטעם יותר מספוק המלאכה והמ"ם כמ"ם שמן ששון מהברוך (תהלים מה ח) : ויעבדו קול • כמו ויעבדו קול ביהודה (עזרא י ז) :

אל יעשו עוד מלאכה • הטעם להביא תרומה וכן נאמר : ויכלא העם מהביא : והמלאכה היתה דים • ר"ל לאומנים ונקראת התרומה בשם מלאכה : לכל המלאכה • ר"ל מלאכת המשכן : וזוהר • בקור כמו והועיל לא יועילו (ירמיה כג לב) : ויעשו • בעבור שאמר : כל חכם לב • ולשאר הציאמות ויעש בעבור בצלאל כי הוא האומן הגדול ועל פיו היו עושים : את המשכן • ההל בעשיית מעשה המשכן הפך הצואה ששם החל סמה שבפנים : שמונה • הנקוד יבדיל בין זכר לנקבה בקט"ן לזכר ובמג"ל לנקבה הפך הסכמת תקון הלשון שהוספת ה"א בקט"ן לנקבה והוספת ה"א במספר בקט"ן לזכר וזלתי אחד ושנים שהתוספת לנקבה ובחסרונו לזכר • וצריך לתת טעם שתקן הלשון בתחלה לא הוסכם רק לפחות בין שנים להבין האחד הפין חכרו שהאחד אינו צריך תקן לשין ונראה כי הזכר קודם בתקון הלשון והעד על זה הטעם העבר שאן בו תוספת • הכישר פעל וברצותך לנקבה הוסיפו בו ה"א ולרבים הוסיפו ו"ו ואם כן אינם צריכים תוספת לנקבה אלא בהיות הפועל או השם כולל זכר ונקבה • אבל בהיות השם מיוחד לנקבה אינם צריכים תוספת והעד עז ורחל • אבל בהיותו כולל זכר ונקבה הוסיפו אות להבדיל בין זכר ונקבה • ואינם במספ"י באחד ושנים נשתמשו בהם כפי תקון הלשין • ואולם שאר המספר יצא בלשון נקבה כפי סגנון הלשין להוציא רוב עניני השמות בלשון נקבה וזכה הקודם להתיחס בהסכמת המספר הקודמת • ואחרי כן הוצרכו להבדיל בין זכר לנקבה וחסרו ה"א להבדיל בין זכר לנקבה עד עשרה ועשו זה להוויע שהתוספת לנקבה אינו כי אם להברה לבד • והנה נאמר שלשת לנקבה ועלית לזכר למעוט הצורך • ומאה ורבעה שלא ישתמשו ברוב לא שמו הבדל • אמנם בעשרות אמרו בלשון זכר עשרים שלשים בעבור שאמרו עשרות החליפו מלת עשרים לשמוש אחר ומשכנו כלם בלשון זכר בעבור מלת עשרים • ולא נאמר עשרים כמו מאתים אלפים בעבור שעלה במספר כאחד עד עשרים ולא כן מאתים שכל מאה היא כפני עצמה ואלף יצא בלשון זכר ולא ידעתי טעם ואולי בא כן להורות שאין במספר לא לזכר ולא לנקבה • ואולם מלת שמונה בה"א ובכניל לנקבה בעבור שעקרו שמוש פועל וידכה כדכות האר בהסרון ה"א • גם עתיב עשרה לנקבה ובחסרון ה"א לזכר שנים עשר בעבור שיש תוספת ה"א לאחרי הזכרים נחסר כן עשר הפך זה לנקבה בכוא האחדים בהסרון ה"א נוסף ה"א במלת עשרה : ויעש יריעות עזים לאהל • אלו י"א יריעות עזים נקראים בשם אהל • ועשר יריעות שש משור נקראים בשם כשכן • והמדמה לברוח עם מכריה כמו ירה ויור (מלכים כ יג יז) לא ראי שזה מקור וכבר פירשנו כי המקור יבתהקף כאיזה בנין שיהיה עם פעולות כל בנין :

לו ויעש בצלאל • לפני כבוד הארון כנראה שעבד בצלאל בעצמו : ויעש את מוכח הקטורת • הזכר בסדרו • והזכר שמן

המשהה וקמורת הכמים שהם לצורך פנים וקצר איכות עשייתם ועירוב
הממים צריך הכמה :

לח ויעש את מזבח העולה • החל בכלים שהם הוין מהמשכן
והזכר הכיור בסדרו בעבור שהוא שמוש לשמוש המזבח
אע"פ שהוא מושם בין אהל סועד ובין המזבח : בכראות הצובאות •
הם כלי נהשת שצריכות הנשים להתיפות • ובנראה כי אחרי שזקנו
וסרו מתאות זה העולם להתיהד בעבודת השם דקדושו אותן המראות
וסאותן נעשה הכיור בעבור שטמיטי הכיור היתה בדיקת הנשים
להבדיל בין עובדת אלהים לאשר לא עבדתו • וכי"ת בכראות מקום
מ"ם כמו בנר ובאורת הארץ (שמות יב יט) • ולא נזכר שעורו כי
בכל מה שהביאו נעשה ובשעת הצואה לא היה ראוי להזכיר שעור
גם מדתו לא נזכרה • והדרש בעבור שאין עדות הנשים ערבה :
הצובאות • הוא"ל ואמר : אשר צבאו • הטעם לצבוא צבא (במדבר
ד כג) • וכן נאמר אשר ישכבון את הנשים הצובאות (שמואל א ב כב)
ורחוק להיות טעמו הלא צבא לאנוש עלי ארין (איוב ז א) הטעם
סוף גבול ימי האדם • ובעבור שפתח החצר קדמה מזרחה והפתח
הוא כמו הפה והפה הוא בפנים הנה הכתפית ספה ומפה אצל הצואר
על כן נקרא פאת ים ירכתים והדברים כתרמים בצורת אדם :

פרשת פקודי

אלה פקודי • יש מפרשים טעמו הכלים ולא אמרו כלום שהכתוב
לא הזכיר כלל הכלים • ועוד שכלי המשכן הם עבודת בני
קהת ביד אלעזר (כמדבר ד) והכתוב אומר עבודת הלויים ביד איתמר
(שמות לח כא) • ור' אהרן נ"ע אומר הרבו על הזהב והכסף והנהשת
הכלים • והקשה לו בעבד שנוצר מזבח העולה והוא בפקודת אלעזר •
ואמר שהיה רוצה לומר אחר אשר פקד על פי משה כל הזהב
העשוי למלאכה • גם פירש שטעם : אלה פקודי • למעם כסף פקודי
העדה • ולא ישרו אלה הפירושים בעיני • אמנם טעם : אלה פקודי •
הזהב והכסף והנהשת כשרצה לבאר מספרם על כן אמר : אלה פקודי •
על כן הזכיר גם האומנים שנפקדו אלו השלש סהכות על ידיהם
ונהקן המשכן : משכן העדות • סקרא קצר והטעם משכן ארון העדות
והרצון שבין לבאר ודוסוף באור : אשר פקד על פי משה • והוא
דבק עם עבודת הלויים לאופן המסעות ונשוא על המשכן ולא על פקודי
עד שיהיה יחיד ורבים • ובעבור שרצה המשכן לכד ר"ל הבית בלי
חבלים

הבלים על כן נאמר : עבודת הלויים ביד איתמר בן אהרן הכהן כל הזהב • אחר שאמר : העשוי למלאכה בכל מלאכת הקדש • כי מה שנעשה מן הזהב ואם לא זכרם בפרט בעבור שרוב העשוי במש הוא מזהב • אמנם מן הכסף זכרם בפרט מה שנעשה ממנו • ויש נותני טעם כדי להורות שעל כסף החיוב היה עומד המשכן • ואם כן לכ נזכר מה נעשה מנחשת התנופה • גם האומר נזכר מה נעשה בכנ כדי שלא נאמר שהיה גם משל נדבה • ואנחנו בארנו שלא הוב כסף נדבה וכן הרמז העשיר לא ירכה והדל לא ימעיט (שמות ל טו) וכסף פקודי העדה • מזה למדנו שהכבר היה שלשת אלפים בשני הקדש • כאשר אמר : בקע לגלגלת : ובאר • לשש מאות ושלשת אלפי וחמש מאות וחמשים : ויעש בה את אדני הקדש • כמו ולו צי שלשת אלפים ואלף עזים (שמואל א כה ב) : ונחשת התנופה • הזכי מה שנעשה ממנו על כן לא הזכיר הכיור כי הוא נעשה ממראו הצובאות : ויעש בה • הטעם ממנה כמו והנותר בכשר ובלה (ויקרא ח לב) • או נאמר כן על דרך שרמזנו במקומות על טע נתינת הצורה אהרי שחתם מלאכת המשכן ובאר מה שנעשה נ לצורך הנסיעה :

לט ומן התכלת והארנמן ותולעת השני עשו בנדי שרד לשרת בקדש ונקראו בנדי שרד מלשון פליט ושריד (ירמיה מד יד) הטעם שכ בנד ובנד היה צבע בפני עצמו • ויש אומרים שנאמר : בנדי שרד : מלשו יתארהו בשרד (ישעיה מד יג) ענין צבע הטעם שהיו צבועים מל' המינים ואחרי כן החל לבאר בנדי הקדש שהם לאהרן שהם עשויים מחמשה מינים ובעבור שאמר זהב שהוא עשוי בתוך אלו כון לבאר איך נעשה כי היו צריך חכמה יתרה בתקונו ועל כן באר איך נעשה : וירקעו את פחי : תאו בשקל באי מועד (איכה א ד) • וטעמו התוך על ידי אש ואחרי כן שמהוהו על ידי הפטישים וחתכוהו פתילים זהו טעם : וקצץ פתילים בתוך התכלת • הטעם חוטי הזהב בתוך חוטי התכלת והארנמן : ויעשו את אבני השם • לשון תקון : העבותות הזהב • מושך עצמו ואחר עמו כמו הארון הברית (יהושע נ יד) או שכא בשתי ידיעות : ויעשו את הכתנות שש • ובצואה הזכיר שכתונת אהרן תשבץ כאשר אמר ושבצת את הכתונת שש (שמות כח לט) ולא כן כתנות בניו • והמצנפת הוא לאהרן ופארי המנבעות לבניו : ואת האבנני • באר הנה שהוא עשוי מארבעה מינים ואם בצואה לא הזכיר כן על כן הוא מעשה רוקם : ותכל • בשקל ותרכ חכמת שלמה (מלכים א ה י) בנין קל טפעלי הלמ"ד והשוכן באיתן למלואי למ"ד הפעל ענינו השלמה : ויביאו את המשכן אל משה • כדי לראות איכות עשייתו ולהקיסו • וכן נאמר : וירא משה את כל המלאכה והנה עשו אותה : את מיתריו ויתדותיה • כמו רוח גדולה וחזק (שם יט יא) • או שכנוי : מיתריו • חוזר לכל אחד מן העמודים : ויתדותיה : של חצר : ויברך אותם משה • שכר עשייתם :

מ וידבר מעתה צריך רשות להקימו : ביום החדש הראשון .
 כאשר היתה יציאת ישראל ממצרים בחדש ניסן ונקרא
 חדש ראשון שנאמר ראשון הוא לכם להדשי השנה (שמות יב ב) והיה
 זה בעבור שהעולם נברא בניסן והאותות שנעשו שהם שני התולדות
 זכרם תלוי בזה החדש שהם תובעים לחדוש העולם היתה גם הקמת
 המשכן בתחלת זה החדש שהמשכן מתדמה לעולם בכללו כאשר בא הרמז
 עליו : תקים את משכן אהל מועד • בעלי הקבלה שאמרו שטעם : תקים •
 שלא יסתרנו ואומרים כי בכ"ג באדר הוקם המשכן והיה מקימו וסותרו
 שבעת ימי המלואים כדי שירגיל לכהנים והלויים ובראש חדש ניסן שהוא
 שמיני למלואים אמר : תקים • שלא יסתרנו עוד • ונשענו בזה מפני
 שנאמר ואת שעיר החטאת דרוש דרש משה (ויקרא י טז) והוא שעיר
 ראש חדש • ומשענתם הוא קנה רצון ולמה לא יהיה זה השעיר
 הוא שעיר העדה כאשר נאמר קחו שעיר עזים להטאת (שם ט ג) •
 ואולם אם היו שבעת ימי המלואים משלשה ועשרים באדר כבר נאמר
 ופתח אהל מועד תשבו יומם ולילה שבעת ימים (שם ח לה) ואם היו
 סותרים אותו אנה יהיה פתח אהל מועד ואיך יעשו קרבן המלואים שנאמר
 ועשית ככה לאהרן ולבניו ככל אשר צויתי אותכה (שמות כט לה) •
 ועוד למה לא בא הבאור בכך שהוקם בכ"ג באדר • ועם ההשלמה כאשר
 הונח הבאור שהמשכן הוקם בכ"ג באדר כך היה מניח הבאור מלכאור
 ביום החדש הראשון פרשי הקמתו כיון שמכ"ג באדר הוקם וככל יום
 היה מקים וסותר מה צורך עתה ביום החדש הראשון לבאר תקון
 הקמתו כיון שהיה הרצון ביום החדש הראשון שיקימו ולא יסתרנו עוד •
 ואולם יש מהם שמודים כי ביום החדש הראשון היתה הקמתו כפשט
 התורה כאמרם בענין ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם (במדבר
 טו) ואמרו שהוא מישאל ואלצפן אשר נטמאו מנדב ואביהוא כנזכר ויקרא
 משה אל מישאל ואל אלצפן בני עוזיאל דוד אהרן ויאמר אליהם קרבו
 שאו את אחיכם סאת פני הקדש (ויקרא יד) ואם היו טמאים עד ט"ו
 בניסן מכלל שמיני למלואים היה שמיני לחדש או תשיעי • ומכלל תחלת
 שבעת ימי המלואים היה בראש חדש ניסן • והנה כאשר צווה כן נעשה :
 ויהי בחדש הראשון בשנה השנית באחד לחדש הוקם המשכן • בעלי
 הקבלה שאמרו הוקם מאליו והנה בסמוך : ויקם משה את המשכן • ואפשר
 שהקימו על ידי האומנים או עם הלויים כי נבדלים היו הלויים כי לא
 יתכן להיותו מעשה יחיד • ובאר עוד בפרט איכות הקמתו וקצר תקון
 קדוש המשרתים לבאר עניניהם בפרשת צו בפרק קח את אהרן ואת
 בניו (שם ח ב) • יש מפרשים כי ביום ששי הוקם המשכן והראיה
 מן ויערוך עליו ערך לחם (שמות ט כג) והכתוב אומר ביום השבת ביום
 השבת יערכנו לפני ה' תמיד (ויקרא כד ח) וכנראה שהוא ביום ששי •
 ויש טוענים שאם יהיה ראש חדש ניסן יום ששי הנה אם ניסן
 חסר יהיה אייר שבת והכתוב אומר וידבר ה' אל משה במדבר

סיני באחד לחדש השני בשנה השנית שאו את ראש (כמדבר א ב)
 ואי אפשר להיות יום שבת • ואם נאמר שניסן כלא ויהיה אייר יום
 ראשון הנה עשרים באייר יהיה יום ששי והכתוב אוכר ויהי בשנה
 השנית בהדש השני בעשרים לחדש נעלה הענן (שם י יא) ואומר
 וארון ברית ה' נוסע לפניהם דרך שלשת ימים (שם י לג) • ונמצא
 שהיו נוסעים בשבת • ואם כן הכונה שהקמת המשכן היתה ביום שבת
 בטלה • ולדעת בעלי הקבלה המוען שמוה יש לסמוך שביום ששי
 הוקם המשכן ומוען לבטל קבלתם אשר אמרו כי ביום המישי יצאו
 ישראל סמצרים באמרו כי אין בין שנה פשוטה להתחלת שנה אחרת
 פחות משלשה ימים כנראה שעל פי סיד העבור מוען להם והלא
 ישראל לא היו מקדשים רק בראייה ועל פי האביב • אמנם אם ישראל
 יצאו סמצרים יום חמישי הוא בדרך סכרא כאשר קדם לנו הכאור •
 סוף המאמר יתכן שמאמר ויערוך עליו ערך להם (שמות ט כג) המעם
 בבוא זמנו • ואם אי אפשר היות השלחן בלי מערכת להם אפשר
 שהמצוה היתה באיזה יום שהל ראש חדש אמנם מאז ואילך היתה כפי
 שיעד ביום השבת ביום השבת יערכנו לפני ה' תמיד (ויקרא כד ח) •
 ויכל • הנה כאשר כלה משה להקים את המשכן יצא וכסה הענן את
 המשכן • וכתוב : ולא יכול משה • כנראה אחרי שכלה להקים את
 המשכן יצא וכסה הענן את המשכן על כן היה צריך רשות להכנס במקום
 העשרה כי משה נאמן בית כמה שהיה נכנס כהן גדול פעם אחת בשנה
 בענן הקטורת • והמוען כי בשעת הנסיעה כאשר יורידו פרוכת הססך
 ונאמר וכסו בה את ארון העדות (כמדבר ד ה) איך היו נכנסים עד שמוען כי
 משה היה נכנס לפנים ואהרן ובניו מוהין והיו מירידיים מוהין ומאמר
 וכסו המעם שהיו עוזרים • הנה אחרי מות משה ע"ה איך היה הענין •
 והאמת שהכתוב אומר ואל יבוא בבל עת אל הקדש סכית לפרוכת (ויקרא
 טו ב) ובכל עת שהפרוכת תלויה הנה יש סכית לפרוכת ובעת שיורידוהו
 היה בטל סכית ומהוין אחרי שהורה שהענן כסה את אהל מועד ואמר :
 ובהעלות הענן מעל המשכן יסעו בני ישראל • המעם בעת הסתלק הענן
 מן המשכן להיות עמוד הענן מורה להם הדרך על כן : ואם לא יעלה
 הענן ולא יסעו • גם יש לתת כדמות מעם שהכתוב אמר דבר אל אהרן
 אחיך ואל יבוא בבל עת אל הקדש סכית לפרכת • ונאמר כי בענן אראה
 על הכפרת (שם שם) והמעם בהיות ענן היה נמנע אהרן להכנס •
 והכתוב ולא יכול משה לבא אל אהל מועד מפני הענן על כן בעת
 העלות הענן היה להם רשות להכנס ועל כן אמר דבר אל אהרן אחיך
 וגו' שבהיי אהרן היה הענן מורה להם הדרך והיה צריך גם עלייה ושכינה :
 ובהעלות הואיל וביום היה כמראה ענן ובלילה כמראה אש וכתוב
 ובהעלות הענן מעל המשכן יסעו בני ישראל כנראה שלא היו נוסעים כי
 אם ביום • ואם כתוב : ואש תהיה לילה בו לעיני כל בית ישראל בכל
 מסעיהם • וכנראה שהיו נוסעים בלילה בעבור שלא אמר בכל סהניהם
 כאשר

פרק ל"ט

כאשר אמר המכלבל דבריו • ונעזר עוד קמה שאמר ובעמוד ענן אתה הולך לפניהם יומם ובעמוד אש לילה (במדבר יד יד) • ובעבור שאמר או יומם ולילה (שם ט כא) פירש כי הטעם או לילה והסכים שהיו נוסעים בלילה • הלא בפרשת בהעלותך סתר דבריו • וכנראה כי מאמר ואש תהיה לילה בו איננו דבק עם ככל מסעיהם כי בשעת הנסיעה לא היה הענן ולא האש על המשכן ומה טעם ואש תהיה לילה בו • על כן יש לומר בכל מסעיהם דבק עם ובהעלות הענן • אמנם כון לומר כי ענן ה' על המשכן בעבור שאמר : ואם לא יעלה הענן ולא יסעו עד יום העלותו • והורה איך היתה שכירתו על המשכן לא שבא עתה לבאר שהיה כמראה האש בשעת הנסיעה עד שיהיה הרצון כי היו נוסעים בלילה • ומאמר ובעמוד ענן אתה הולך ונ' הטעם מפני היות המחנה גדול אפשר עד שיחנו בלם היו הולכים גם קצת הלילה לכך נאמר כן לא שהיו נוסעים בלילה • ובפרשת בהעלותך נתבאר צורת הנסיעה כאמרו ויש אשר יהיה הענן מערב עד בקר או יומם ולילה • או יומים (שם ט כא בב) • ולא הורה בלל שהיו נוסעים בלילה • ברוך השם אשר בחסדו הגדול נאלנו ובטובו הרב נהלנו :

